

KAYNAKLARIYLA
AHKÂM
HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FİKHİ
HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FİKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

5

KAYNAKLARIYLA
AHKÂM HADİSLERİ
MEZHEPLERE GÖRE FİKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör

Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih

Ahmet Büyüksolak

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni

Rabbani Düz

Kapak Tasarım

Yunus Karaaslan

Baskı

Lord Matbaası

Cilt

Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)

978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 5)

978-605-5644-67-3

MİRAC YAYINLARI

Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul

GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04

www.miracyayinlari.com

5.

CİLDİN

İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU
HAC

II. KONU
KURBAN

III. KONU
ALİŞVERİŞ

IV. KONU
VAKIF

V. KONU
VASİYET

VI. KONU
NİKAH

OKURUN DİKKATİNE
KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR
1 - DİPNOT ÖZELLİĞİ 2- HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUyla İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ
BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN
46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA
ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

ABDEST

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığı anda hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."⁴⁶

257

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."⁴⁷

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadisi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârüd, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarihiyle Âsım b. La-

⁴⁶ Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizi / Savm: 68. Nesâi/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimî / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

⁴⁷ Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

I. KONU

HAC

HAREM DAHİLİNDE HANGİ HAYVANLAR ÖLDÜRÜLEBİLİR?

Harem kutsal bir bölgedir. Aynı zamanda emin bir belde olarak her türlü tecavüzden korunmuştur. Karada yaşayan av hayvanlarını öldürmek yasaklandığı gibi, orada kendiliğinden yetişen ağaç ve diğer bitkileri de kesmek haram kılınmıştır. Ancak bu her iki konuda da birtakım istisnalar söz konusudur. Bazı hayvanların öldürülmesi caiz sayılmış ve böylece insanlara zarar verecek bir olay dikkate alınarak genellik arz eden hükmün birtakım istisnaları bulunduğu belirtilmiştir.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقَتْلِ خَمْسٍ فَوَاسِقٍ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَامِ:
الْغُرَابِ وَالْحِدَاةِ وَالْعَقْرَبِ وَالْفَأْرَةَ وَالْكَلْبِ الْعَقُورَ.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan, rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu beş fasıkın hil ve haremde öldürülmesini emretmiştir: Karga, çaylak, akrep, fare, ısırcı köpek.”¹

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى الْمُحْرِمِ فِي قَتْلِهِنَّ جُنَاحُ الْغُرَابِ وَالْحِدَاةِ وَالْعَقْرَبِ وَالْفَأْرَةَ وَالْكَلْبِ الْعَقُورَ.

“İbn Ömer (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Hayvanlardan beş tür var ki, ihramlının onları öldürmesinde bir günah yoktur: Karga, çaylak, akrep, fare ve ısırgan köpek.”²

وَفِي لَفْظٍ: خَمْسٌ لَا جُنَاحَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ فِي الْحَرَامِ وَالْإِحْرَامِ الْفَأْرَةَ وَالْعَقْرَبِ

1 Buhârî/Hac: 7 Müslim/Hac: 70 Darimî/Menasik: 19

2 Müslim/Hac: 67, 73, 76, 79 Nesâî/Hac: 82, 84, 86, 88, 114, 116, 119. Taberânî/Hac: 88, 90 Ah-med: 2/8, 32, 37, 48, 50, 52, 54, 56

وَالْغُرَابُ وَالْحَدْيَا وَالْكَلْبُ الْعُقُورُ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: “Beş (tür hayvan var ki), onları Harem’de ve ihramlı iken öldürmekte bir günah yoktur: Fare, akrep, karga, çaylak ve ısırgan köpek.”

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ مُحَرِّمًا بِقَتْلِ حَيَّةٍ مِمْي.

İbn Mes’ud (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mina’da ihramlı bir kimseye yılanı öldürmesini emretti.”³

وَعَنْ ابْنِ عُمرَ وَسُئِلَ مَا يَقْتُلُ الرَّجُلُ مِنَ الدَّوَابِّ وَهُوَ مُحَرِّمٌ ؟ فَقَالَ:
حَدَّثَنِي إِحْدَى نِسْوَةِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَأْمُرُ بِقَتْلِ الْكَلْبِ الْعُقُورِ وَالْفَأْرَةِ
وَالْعُقْرَبِ وَالْحِدَاةِ وَالْغُرَابِ وَالْحَيَّةِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan soruldu: Adam ihramlı bulunduğu zaman hayvanlardan hangisini öldürebilir? Cevap verdi: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ısırgan köpeği, fareyi, akrebi, çaylağı, kargayı, yılanı öldürmeyi emrettiğini O’nun zevcelerinden biri bana haber verdi.⁴

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: خَمْسٌ كُلُّهُنَّ فَاسِقَةٌ يَقْتُلُهُنَّ الْمُحْرِمُ وَيُقْتَلْنَ
فِي الْحَرَامِ: الْفَأْرَةُ وَالْعُقْرَبُ وَالْحَيَّةُ وَالْكَلْبُ الْعُقُورُ وَالْغُرَابُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Beş (tür hayvan vardır ki) hepsi de fasıktır; onları ihramlı kimse öldürebilir ve öldürülürler: Fare, akrep, yılan, ısırgan köpek ve karga.”⁵

3 Müslim/Hac: 67, 68, 69, 73, 76, 79

4 Müslim/Hac: 69, 73, 76, 79

5 Müsned-i Ahmed: 2/8, 32, 37, 50, 52, 54, 65

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İhramlı kimsenin pire, sivrisinek, karasinek, yılan, akrep, fare, kurt, karga, çaylağı öldürmesi caizdir. Diğer canavarlar da saldırırlarsa, onları da öldürmesinde bir sakınca yoktur.

Pire, sivrisinek, karasinek ve benzeri haşerat av kapsamına girmez. O bakımdan bunlar insana eziyet veren cinstendirler. Yılan, akrep, fare, kurt, karga ve çaylak hakkında ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellam) bunların hilde de, haremdede öldürülmelerini emretmiştir.⁶

Şafîiler'e göre: Av hayvanlarından eti yenilmeyenler iki gruba ayrılır: Bir grubu saldırgan mütecavizdir ki, onda zarar verme söz konusudur. Aynı zamanda eti de yenilmez, ihramlı kimse onları öldürebilir. Mesela arslan, kurt, kaplan, karga, çaylak, akrep, fare ve ısırgan köpek bu cümledendir, ihramlı bunların küçüğünü de, büyüğünü de öldürebilir, isterse bunlar ona saldırmasın ve zarar vermesin. Diğer bir grup ise, onların da eti yenilmez ve ihramlı için zararlı da değildirler. Meselâ kartal, doğan gibi yırtıcı kuşlar; akbaba, keler, kertenkele, sokak kedisi ve benzeri eti yenilmeyen hayvanları ihramlının öldürmesinden dolayı fidye gerekmez. O bakımdan ihramlı diğer haşeratı da öldürebilir. Ancak başında zuhur eden bitleri giderdiği takdirde fidye olarak bir sadaka vermesi hayırlıdır. Hem bu mezhebe göre, sadece eti yenilen kara hayvanlarının av kapsamına girenleri öldürmekten dolayı fidye gerekir. Diğerlerinden dolayı gerekmez.⁷

Hanbelîler'e göre: Kara hayvanlarından av kapsamına girip eti yenilmeyenleri öldürmekten dolayı ceza gerekmez. Meselâ yırtıcı, parçalayıcı canavarlar, haşeratâtın habis ve zararlı olanlar ve kuşlardan yırtıcı olanlar bu cümledendir. Bunları öldüren ihramlıya ceza gerekmez.⁸ Böylece ısırgan köpek, karga, fare, akrep, yılan, çaylak ve benzeri hayvanlar hakkındaki cevaz, bu gibi zararlı hayvanları da kapsamaktadır.

Malikîler'e göre: Vahşi, yırtıcı, parçalayıcı hayvanları ihramlının kendisine saldırınsın, saldırmasın öldürmesi caizdir. Bundan dolayı ceza gerekmez.

6 el-lhtiyar Ta'lîlül-Muhtar: 1/145'den özet.

7 Şafîi/el-Ümm: 208, 209'dan özetlenerek.

8 Şemsüddin İbn Kudame /eş-Şerhu'l-kebir: 3/284

Yabanî kediye ve tilkiyi, saldırıya bile öldürdüğü takdirde ceza gerekir. Ancak İbn Kasım ve Sahnun'a göre, bunlar saldırdığı takdirde ceza gerekmez. Aynı zamanda İmam Malik'e göre, yırtıcı kuşları öldürmekten dolayı ceza gerekir. Çünkü ona göre kuşların hepsinin eti yenilir.⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. Böylece zararlı ve tehlike arz eden, aynı zamanda eti yenilmeyen hayvanları öldürmekte bir sakınca olmadığı anlaşıyor. Beş hayvanın isminden söz edilmesi tahdit değil, takdir ve misaldir. Nitekim diğer sahih hadislerde yılan da söz edilmiş bulunuyor.

2 nolu İbn Ömer hadisi de sahihtir; çıkarım ve ihticaca (delil sayılmaya) salihidir. Böylece hem Hz. Aişe hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte, hem de ihramlının ister hilde, isterse Harem dahilinde olsun sözü edilen hayvanları öldürebileceği ve bundan dolayı bir ceza terettüp etmeyeceği hükmü ortaya çıkıyor.

3 nolu İbn Mes'ud hadisi de sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. Beş fasık zararlı hayvana ilaveten yılan da söz konusudur. İhramlı kimseye böyle bir cevaz kapısının açık tutulmasının hikmeti açıktır: İnsan hayatı kıymetlidir ve insanın bizzat kendisi aziz ve şerefli. Hakk-ı hayat ise her zaman muhteremdir. Eğer ihramlı iken bu gibi hayvanları öldürmeye cevaz verilmemiş olsaydı, bazı insanların hayatı tehlikeye girebilir, karşısına çıkan bir yılan ve ısırgan, kuduz bir köpeği savma imkanı olmazdı.

4 nolu İbn Ömer hadisi de sahihtir. Diğer hadislerle birbirini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmakta ve zararlı, tehlikeli hayvanların beş sayısı ile sınırlandırılmadığına delalet etmektedir. Buna ve İbn Mes'ud hadisine dayanarak müctehidler bunları bir misal ve ölçü sayıp kapsamını genişletmişlerdir.

5 nolu İbn Abbas hadisine gelince: Onu aynı zamanda Bezzar ve Taberânî de tahrir etmişlerdir. Ancak isnadında Leys b. Ebî Süleym bulunuyor ki, bu zat sika olmakla beraber müdellistir, yani muasır bulunduğu bir raviyi görmediği halde onunla görüşmediği halde ondan hadis rivayet eder bir tutumu söz konusudur. Veya muasır olan hadis alimiyle görüştüğü halde ondan hadis almadığı

söz konusudur. İmam Ahmed de bunun muzdaribu'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Nesâî onun zayıf olduğunu, İbn Mâîn onun duafa arasında bulunduğunu; İbn Hibban onun ömrünün sonuna doğru hafızasının zayıfladığını, hadisleri birbirine karıştırdığını belirtmiştir.¹⁰

Bu konuda Ebû Davud'un Ebû Said'den naklettiği hadiste ise, "es-sebû'l-âdi" yani saldırgan canavar tabiri kullanılmış; İbn Münzir'in Ebû Hureyre (radiyallahu anh) dan yaptığı rivayette, sözü edilen yedi hayvana kurt ve kaplan ilave edilerek sayı dokuza çıkarılmıştır.

Diğer yandan İbn Ebî Şeybe'nin Said b. Mesud'dan ve Ebû Davud'un Said b. Müseyyeb tarikiyle yaptığı rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirlenmiştir: "İhramlı kimse yılan ve kurdu öldürebilir." Bu hadisin ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir. İmam Ahmed'in Haccac b. Ertat tarikiyle İbn Ömer'den yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlının kurdu öldürmesini emretmiştir. Ancak Haccac zayıftır; onun hakkında farklı şeyler söylenmiştir. İmam Ahmed onun hadis hafızı olduğunu, İbn Main onun kavi olmadığını belirtmiştir. Bununla beraber ondan övgüyle bahsedenler de olmuştur.¹¹

Zeylaî bu konudaki farklı rivayetleri naklettikten sonra fazla bir açıklamada bulunmamış, ancak birinci hadiste sözü edilen beş hayvanın hil ve haremde öldürülmesine cevaz verildiği, ihramlıdan söz edilmediği üzerinde durmuştur.¹²

Ebû Cafer Tahavî ise, bu konuyla ilgili yirmi yedi kadar rivayeti naklettikten sonra, sözü edilen beş veya altı veya yedi veya dokuz hayvanın tahdidi olup olmadığı üzerinde durmuş ve karşılıklı görüş ve yorumları belirttikten sonra, zararlı canavar ve haşeratin ihramlı iken haremde katlinin mübah olduğunu sonuç olarak ortaya çıkarmak suretiyle hadiste isimleri geçen hayvanların birer misal ve ölçü teşkil ettiğine işaretle bulunmuştur.¹³

10 Zehebî/Mîzanül' İtidal: 3/420 6997 nolu Leys.

11 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 5/31 Zehebî/Mîzanül' İtidal: 1/458 1726 nolu Haccac.

12 Nasbü'r-riye: 1/136, 437

13 Şerhu Meâni'l-Asar: 2/163-168

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı bulunan kimsenin pire, sivrisinek, karasinek, yılan, akrep, fare, karga, çaylak ve benzeri hayvanları hil ve harem sınırlarında öldürmesi caizdir. Bundan dolayı ceza da gerekmez.
2. Eti yenilmeyen zararlı hayvanları -hangi türden olursa olsun- öldürmekte bir beis yoktur. İhramlının bu gibi hayvanları öldürmesine cevaz verilmiştir.
3. İhramlı aynı zamanda diğer haşeratı da öldürebilir. Ondan dolayı fidye olarak tasaddukta bulunması gerekmez. Bu, İmam Şafii'nin ictihadıdır. Yani ona göre eti yenilmeyen kara hayvanlarını öldürmekten dolayı ihramlıya ceza gerekmez.
4. Kara hayvanlarından eti yenilip av kapsamına girenleri ihramlının öldürmesi haramdır. Aksi halde cezayı gerektirir. Bu da İmam Şafii'nin ve diğer müctehidlerin görüşüdür.
5. Yırtıcı kuşları öldürmekten dolayı ceza gerekir. Çünkü İmam Malik'e göre, her kuşun eti yenilir. Diğer imamların ictihadı bunun aksinedir.
6. Saçları bitlenen kimsenin onları gidermesi ve fidye olarak tasaddukta bulunması vacibdir.

MEKKE’NİN DİĞER BELDELERDEN ÜSTÜNLÜĞÜ

Bir yeri, bir olayı kutsal tanıma ve tanıtmaya hakkı bütünüyle Cenab-ı Hakk’a aittir. O neyi mukaddes kılmışsa, kıyamete kadar o şey mukaddes olarak kalır ve bu hükmü değiştirecek bir kuvvet söz konusu değildir.

Mekke ziraata elverişli olmayan bir vadide bulunuyor. Çevresi dağlarla kuşatılmış ve vadinin çölle iç içe olduğundan çöl havasıyla yalçın kayalardan oluşan dağların güneş altında iyice ısınan kavurucu havasının tesiri altına çok sıcak iklimin özelliklerini taşıyor. Ancak bu kurak ve ağaçsız vadinin, aynı zamanda onu çevreleyen çölün altında “kara altın” denilen geniş petrol yatakları bulunuyor.

Mekke’nin bir diğer önemi Asya ile Afrika’nın önemli ticaret yollarının birleştiği noktada yer almasıdır. Bu özelliğinden dolayı oraya “Tacirler Cumhuriyeti” de denilmiştir.

Mekke’nin en önemli yanı ve özelliği, Allah (celle celaluhu)’ya ibadet için yeryüzünde kurulan ilk mabed (Kâbe) burada inşa edilmiş ve o günden beri bu belde kutsal kılınmıştır. O bakımdan da Mekke’nin diğer beldelere üstünlüğü her zaman söz konusudur. Ayrıca son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Mekke’de doğup büyümesi, peygamberlik şerefine bu belde O’na verilmesi ve Allah’ın insanlara en son, en kalıcı mesajı olan Kur’an-ı Kerim’in bu belde inmeye başlaması ona ayrı bir kutsallık ve efdaliyet atfetmektedir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ لُحْمَرَاءَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ وَهُوَ وَقِفْتُ
بِالْحَزْوَرةِ فِي سُوقِ مَكَّةَ: وَاللَّهِ إِنَّكَ لَخَيْرُ أَرْضِ اللَّهِ وَأَحَبُّ أَرْضِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ
وَلَوْلَا أَنِي أَخْرَجْتُ.

Abdullah b. Adıy b. el-Haraî (radiyallahu anhu)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Mekke pazarında yüksekçe bir yer üzerinde bulunduğu bir sırada şöyle buyurduğunu duymuştur: “Allah’a yemin ederim ki,

sen Allah'ın yeryüzünde en hayırlı ülkesisin ve Allah'a en sevimli olan bir yersin. Eğer senden çıkarılmamış olsaydım, elbette (seni terkedip) çıkmazdım.”¹⁴

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِمَكَّةَ: مَا أَطْيَبَ مِنْ بَلَدٍ
وَأَحَبَّكَ إِلَيَّ وَلَوْلَا أَنَّ قَوْمِي أَخْرَجُونِي مِنْكَ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكَ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke için şöyle buyurmuştur: “Sen ne güzel beldesin ve bana ne kadar da sevimli ve sevgilisin! Eğer kavmim beni senden çıkartmamış olsaydı, senden başka bir yerde mesken tutmazdım.”¹⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bu rivayetlerin ve bir de Medine ile ilgili rivayetlerin ışığı altında ilim adamları az da olsa farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Kimine göre, yeryüzünde belde ve ülkelerin en üstünü Mekke'dir, kimine göre ise Medine'dir. Ancak Mekke'nin üstün olduğu ağırlık kazanmış ve müctehid imamların çoğu bu görüşü ortaya koymuşlardır.

14 ve 15 nolu hadisleri Tirmizî sahihlemiştir. O bakımdan her iki rivayet de çıkarım ve ihticaca (delil olarak sayılmaya) elverişli kabul edilmiştir.

Birinci hadiste “Allah'a yemin ederim ki, sen Allah'ın yeryüzünde en hayırlı ülkesisin” cümlesi üzerinde duranlar, Mekke'nin en hayırlı ve en üstün belde olduğunu çıkarımda bulunmuşlardır. Aynı zamanda Medine'den de üstündür.

Kadı İyaz ise, şöyle demiştir: “Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrinin bulunduğu yer, yeryüzünün en üstün parçasıdır. Aynı zamanda Mekke ile Medine yeryüzünün en üstün ülkesidir.”¹⁶

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabr-i şerifleri müstesna olmak üzere Mekke ile Medine'den hangisi daha üstündür? sorusu ortaya çıkmış ve ilim adamları bu soruyu az farklı şekilde cevaplandırmışlardır:

14 Tirmizî/Menakıb: 68 İbn Mace/Menasik: 103 Darimî/Siyer: 66

15 Tirmizî/Menakıb: 68

16 Neylül-evtar: 5/33

a- Mekke halkı Küfeli'ler, aynı zamanda İmam Şafiî, İbn Vehb ve İbn Habbîb (ki bu iki zat Malikî mezhebine bağlıdır): “Mekke daha üstündür” demişlerdir. Cumhur da bu görüşe meyletmiştir.

b- Hz. Ömer (radiyallahu anh) ile ashabdan bazıları, aynı zamanda İmam Malik ve Medineliler'in çoğu, “Medine daha üstündür” demişlerdir.

Birinciler, Abdullah b. Adiy'in hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır. Aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Hibban da bu rivayeti tahrir etmişlerdir. O bakımdan İbn Abdilber bu konuda şöyle demiştir: “İhtilaflı bir konuda bu kesin bir beyandır ki artık ondan dönmek caiz olmaz.”¹⁷

c- Kadı İyaz ise, “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in metfun bulunduğu yer ve toprak en üstün yer ve topraktır. İlim adamlarının çoğu bunda müttefiktir” diyerek görüşünü belirtmiştir.

İkinciler ise, “Kabrimle minberim arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir” mealindeki hadisle çıkarımda bulunmuşlardır.¹⁸ Ayrıca bu hadisi kuvvetlendiren şu rivayetler de söz konusudur: “Şüphesiz ki, minberim havzumun üstündedir.”¹⁹ “Şüphesiz ki minberim Cennet bağ ve bahçelerinden bir bağ ve bahçe üzerinde bulunuyor.”²⁰

İbn Hazm, bu hadislerde kullanılan “cennet bahçesi” mecazî anlamdadır diyerek yorumda bulunmuştur.²¹

Bu iki kutsal ve mübarek beldeden hangisi daha faziletli ve üstündür diye birtakım iddialarla ortaya çıkmanın, kişisel yorumlar ortaya koymanın hiçbir ciddi yararı yoktur. İkisi de kutsal beldedir. Birinde Kâbe bulunuyor ki, yeryüzünde Cenab-ı Hakk'a ibadet için kurulan ilk mabeddir. Diğerinde ise, Cenab-ı Hakk'ın habibi Hz. Muhammed Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yatmaktadır.

17 Neylül-evtar: 5/33

18 Müsned-i Ahmed: 2/534

19 Buhârî/Medine: 12 Müslim/Hac: 502 Tirmizî/Menakıb: 67 Ahmed: 2/236

20 Müsned-i Ahmed: 2/401, 402, 412, 450, 3/389

21 Neylül-evtar: 5/33

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. **Mekke Allah** (celle celaluhu)'nın kutsal kılıp tanıttığı mübarek' bir belde-
dir.
2. **Kâbe, Allah** (celle celaluhu)'na ibadetin ilk yeri ve İslâm birliğinin odak
noktasıdır.
3. **Mekke ve Kâbe'nin kutsallığı** kıyamete kadar devam edecektir. Hiçbir
kuvvet bu kutsallığı kaldırma yetkisine sahip değildir.
4. **Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çok sevdiği bu kutsal
beldeyi sevmemiz sünnettir.

MEDİNE HAREMİ VE AVLANMANIN HARAMLIĞI

Arap Yarımadası'nda ikinci kutsal şehir Medine'dir ve ilk adı Yesrib'dir. Sevgili Peygamberimiz Mekke'den hicret edip buraya yerleşince, onun adını Medine diye değiştirdi. Medine, Aramca "şehir" anlamına gelir.

Arazisi müsait ve tarıma elverişli olduğundan Yahudiler bu şehre yerleşmiş bulunuyordu. Kendilerini düşmandan savunabilmek için birtakım kaleler de yaptırarak burada iyice hakimiyet kurmuşlardı. Yemen'de Ma'rib barajının patlaması üzerine güney Arabistan kabilelerinden Evs ve Hazrec, gelip Medine'ye yerleştiler ve önceleri Yahudiler'in hakimiyetini kabul edip onlara vergi ödediler. Sonraları birleşip onların hakimiyetine son verip şehre hakim oldular. Daha sonra bu iki kabilenin arasının açılması ve bir sürü Yahudi entrikalarının onları bölüp birbirine hasım yapması üzerine Yahudiler rahat nefes almaya başladılar. Derken son peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) bu beldeye hicret etti ve çok geçmeden bu iki kabileyi barıştırıp kardeş yaptı, arkasından devletini kurdu.

Böylece İslâm'ın ikinci merkezi sayılan Medine kutsal havaya kavuştu, Mekke'nin fethinden sonra da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çok sevdiği Mekke'ye dönmedi ve Medine'de kalmayı tercih etti. Özellikle kabrinin bu belde de bulunması ayrı bir anlam taşımakta ve beldeye kutsallık vermektedir.

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْمَدِينَةُ حَرَمٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرٍ.

"Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Medine, Ayr ile Sevr (dağları) arasındaki (sahayla birlikte) harem'dir."²²

وَفِي حَدِيثٍ عَلِيٍّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: فِي الْمَدِينَةِ لَا يُحْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُنْفَرُ

صَيْدُهَا وَلَا تَلْتَقُطُ لُقْطَتُهَا إِلَّا لِمَنْ أَشَادَ بِهَا وَلَا يَصْلُحُ لِرَجُلٍ أَنْ يَحْمِلَ فِيهَا
سِلَاحَ لِقِتَالٍ وَلَا يَصْلُحُ أَنْ تَقْطَعَ فِيهَا شَجَرَةٌ إِلَّا أَنْ يَعْلِفَ رَجُلٌ بَعِيرُهُ.

Yine Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği hadiste Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Medine’nin yaş otları, ağaçları kesilip biçilmez; av hayvanları ürkütülmez (ve avlanmaz); yere atılmış sahibi belirsiz nesnesi alınmaz, ancak onu ilan eden alabilir. Hiçbir adama, Medine’de savaş için silah taşımak uygun olmaz ve Medine’deki hiçbir ağacı kesmek uygun olmaz; meğerki adam devesine yem olsun diye ondan koparmış ola.”²³

وَعَنْ عَبَادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ
وَدَعَا لَهَا وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ كَمَا حَرَّمَ إِبْرَاهِيمُ مَكَّةَ.

Abbad b. Temim’den o da amcasından, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den rivayet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki İbrahim (radıyallahu anh) Mekke’yi harem (hürmete layık) görmüş ve bu belde için dua etmiştir. Ben de, İbrahim’in Mekke’yi harem kıldığı gibi, Medine’yi harem kılıyorum.”²⁴

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فِي الْمَدِينَةِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُحَرِّمُ شَجَرَهَا أَنْ
يُخْبَطَ أَوْ يُعْضَدَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine’nin iki labet arasını haram kıldı ve böylece Medine’nin çevresinde on iki millik bir harem koruluğu belirledi.”²⁵

“Labetey” tabirinden maksat, Medine’nin doğu ve batısında bulunan kara taşlardan oluşan tepelerdir.

23 Buharî/Sayd: 9,10 Lukata: 7 Müslim/Hac: 445, 447, 464

24 Ebu Dâvud- Ahmed/Neylül-evtar: 5/35

25 Müslim/Hac: 472 Ahmed: 1/119 2/279 3/393 5/81

Yine Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'nin ağaçlarının yaprağını silkmeyi ve ağaçlarını kesmeyi de haram kıldı.”²⁶

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yüksekçe bir yerden Medine'ye bakıp şöyle buyurdu: “Allah'ım! İbrahim (peygamber) nasıl Mekke'yi harem kıldıysa, ben de Medine'nin şu iki dağının arasındaki kesimini harem kılıyorum. Allah'ım, bu belde halkının müddünü ve sa'ını mübarek eyle (bereketlendir).”²⁷

Müdd: Bir ölçek birimidir ve yaklaşık 880 gram eder. Bir sa' ise, yaklaşık 3400 gramdır.

Buhari'de bu hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

“Medine şuradan şuraya kadar haremdir; ağacı kesilmez, sünnete aykırı (din adına) bir şey ortaya çıkarılamaz. Artık kim (din adına) sünnete aykırı bir şey ortaya çıkarırsa, Allah'ın ve meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun.”²⁸

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا بَيْنَ
مَا زِمَئِهَا أَنْ لَا يَهْرَاقَ فِيهَا دَمٌ وَلَا يُحْمَلُ فِيهَا سِلَاحٌ وَلَا يُخْبَطُ فِيهَا شَجَرٌ
إِلَّا لِعَلْفٍ.

Ebu Said (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz ki ben, Medine'yi haram kıldım; şu iki dağ arası haramdır: Onda kan dökülmez, silah taşınmaz, hayvan yemi dışında ağacı (otu) kesilip koparılmaz.”²⁹

26 Ebu Davud/Menasik: 95

27 Buhari/Medine: 12 Müslim/Hac: 462, 465, 473, 480, 495 Ahmed: 1/169, 2/142

28 Buhari/Sayd: 9,10 İlim: 39, Lukata: 77 Müslim/Hac: 445, 447, 464 Ebu Davud/Menasik: 89, 95 Nesâi/Hac: 110, 120

29 Müslim/Hac/475 Ebu Davud/Menasik: 95 Ahmed: 2/256, 3/23

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Doğrusu İbrahim, Mekke’yi haram kıldı ve ben de Medine’yi şu iki karataşlı dağ arasını haram kıldım: Dikenli bitkileri koparılmaz ve av hayvanları avlanmaz.”³⁰

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Medine sınırları içinde bulunan av hayvanlarını avlamak, yine aynı sınırlar içindeki ağaçları kesmek, yeşil otları biçmek haram değildir.³¹

Böylece İmam Ebu Hanife, yukarıda sıraladığımız “haber-i ahad” kapsamına giren hadislerle çıkarım yapmamıştır.

İmam Şafî, İmam Ahmed ve İmam Malik’e göre: Hem av hayvanını avlamak, hem de ağacını ve yaş otunu kesmek haramdır. Bundan dolayı, Mekke’de harem dahilinde avlanan hayvandan, veya kesilen ağaçtan dolayı ceza gerekir mi, gerekmez mi? Bu konuda iki rivayet bulunuyor. Birincisine göre, gerekmez ki, İmam Malik’in ve İmam Şafî’nin kavl-i cedidi bu doğrultudadır. Çünkü bunlara göre, Medine’ye ihramsız girilmekte ve o yüzden belirtilen sebeplerden dolayı bir ceza da gerekmemektedir. İkinci bir rivayete göre, ceza gerekir. Bu, İmam Şafî’nin kavl-i kadimidir ve İbn Münzir de aynı görüştedir.³²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

22 nolu Hz. Ali hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir.

23 nolu yine Hz. Ali hadisinin ricali, rical-i sahihtir ve aslı Buharî ile Müslim’de geçer.

24 nolu Ubbad hadisi, **25** nolu Ebû Hureyre hadisi de sahihtir ve çıkarıma elverişlidir.

26 nolu Ebû Hureyre hadisi hasendir. Diğer rivayetler bunu kuvvetlendirilmektedir.

30 Müslim/Hac: 445, 446, 458, 459, 463, 464

31 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/369

32 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/370

27 nolu Enes hadisi ve **28** nolu Asım hadisi de sahihtir.

29 nolu Ebû Said hadisi üzerinde durulmuş ve az farklı tespitler yapılmıştır.

Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, sahihtir.

30 nolu Cabir hadisi de sahih kabul edilmiş ve çıkarıma salih görülmüştür. Bu konuda Cabir (radıyallahu anh)'dan bir diğer rivayet söz konusudur ki, onu Ahmed b. Hanbel Müsned'inde nakletmiştir. Meal en şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine hakkında şöyle buyurdu: "Kara taşlardan oluşan iki tepe (veya dağ) arasındaki bölgenin hepsi haramdır: Ağacı kesilmez, meğerki hayvan yemi olarak kesilip biçilsin."

Ancak bunun isnadında İbn Lehi bulunuyor ki, bu zat üzerinde çok şeyler söylenmiştir. Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, hadisi hasendir.³³

Bu konuda Amir b. Sa'd'ın babasından yaptığı bir rivayet şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ben Medine'nin iki kara taşlı dağı arasını haram kılıyorum: Ağaç ve yaş bitkisi koparılmaz ve av hayvanı öldürülmez."

Ayrıca yine Amir b. Sa'd'dan, Medine'nin ağacını ve yaş otunu kesenin üzerindeki elbisesi alınır şeklinde bir rivayet vardır. Bunu Müslim ile Ahmed b. Hanbel kendi eserlerinde nakletmişlerdir.

Ayrıca Süleyman b. Ebî Abdillah'tan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh), Medine haremî dahilinde avcılık yapan bir adamı yakaladı ve üzerindeki elbisesini soyup aldı. Onun efendileri gelerek elbisenin geri verilmesini talep ettiler. Hz. Sa'd onlara şöyle dedi: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu haremî haram kılmıştır. Kimin bu sınırlar içinde avlandığını görürseniz onun elbisesini soyup alabilirsiniz, buyurmuştur. O bakımdan aldığım elbiseyi geri veremeyeceğim; Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bana tattırdığı bir yiyeceği geri çevirecek değilim. Ama siz isterseniz, o elbisenin değeri olan parayı size verebilirim."

Bu rivayeti Ahmed ve Ebû Dâvud nakletmişlerdir. Aynı zamanda Hakim tahric edip sahihlemiştir. Ancak isnadında Süleyman b. Ebî Abdillâh bulunuyor ki, Ebû Hatim onun meşhur olmadığını, ama rivayetine itibar edilebileceğini belirtmiştir. Zehebî ise, “Süleyman Tabiîn’den dir ve sikadır” demiştir.³⁴

Müctehidlerden ancak Şafîî, Kavî-i Kadim’inde bu rivayetlerle çıkarım yapıp Harem dahilinde avlanan kimsenin elbisesi soyulup alınır demiştir. Çoğu ise bu rivayetle çıkarımda bulunmamıştır.³⁵

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Medine’de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından belirlenen ve sınırları gösterilen harem dahilinde avlanmak, kendiliğinden yetişen ağaç ve bitkileri kesip koparmak haramdır. Ancak hayvanlara yem için ağaç yaprakları, yaş otlar koparılabilir. İmam Ebû Hanife bunun aksine bir görüş ortaya koymuştur.
2. Harem dahilinde avlanan, kendiliğinden bitip yetişen bitkileri kesip koparan kimse günahkar olur. Bazı ilim adamlarına göre, avlanan veya ağaç ve bitkileri kesen kimsenin ceza olarak üzerindeki elbisesi alınır.
3. Bu elbise, avlanan kimse kimin mülkünde avlanmıyorsa, elbisesi ona ait olur. Beytülmal’e ait mülkte ise, alınan elbise Beytülmal’e bırakılır.

34 Zehebî/Mizanü’l-İ’tidal: 2/212 3485 nolu Süleyman- Neylül-evtar: 5/39

35 Bu konuda geniş bilgi için bak: el-Muğnî: 3/369371

HAC VEYA UMRE İÇİN MEKKE'YE GİRERKEN

Mekke, Cenab-ı Hakk'ın kutsal kıldığı bir beldedir. Kâbe, Tevhid inancının mihrakı ve İslâm'ın ilk yıllarında sesinin yükseldiği ve yayılma istidadı gösterdiği yerdir. Mekke'de Allah (celle celaluhu)'ya ibadet için inşa edilen ilk mabed ve o mabedin yanında Makam-ı İbrahim bulunuyor. O bakımdan Mekke'ye edep ve tazimle girmek ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı dualarla Cenab-ı Hakk'a yönelmek sünnettir. Özellikle hac ve umre için oraya giriliyorsa, mikatta ihrama girmek ve telbiye, tehlil, tekbir, tahmid ve salat getirmek suretiyle bu beldeye girmeyi tazimin doruğuna yükseltmekte sayılmayacak kadar faydalar söz konusudur.

عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ مَكَّةَ دَخَلَ مِنَ الثَّنِيَّةِ الْعُلْيَا
الَّتِي بِالْبُطْحَاءِ وَإِذَا خَرَجَ خَرَجَ مِنَ الثَّنِيَّةِ السُّفْلَى.

27

İbn Ömer (radiyallahu anh) diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gireceği zaman Batha'daki Seniyetü'l-ulya'dan girer ve oradan çıkarken de Seniyetü's-süfla'dan çıkardı.”³⁶

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gelince, üst tarafından giriş yapar, çıkarken de alt tarafından çıkış yapardı.

Diğer bir rivayette ise, şöyle bildirilmiştir: “Fetih yılında Efendimiz, Mekke'ye üst nahiyesindeki Seniyetü'l-ulya'dan girdi ve çıkarken de alt nahiyesindeki Seniyetü's-süfla'dan çıktı.”³⁷

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Beytullah'ı görünce ellerini kaldıran bir adamdan soruldu. Cabir (radiyallahu anh) şu cevabı verdi: “Rasulullah

36 Buharî/Hac: 1.5,148 Ebû Davud/Menasik: 44 İbn Mace/Menasik: 26 Darimî/Menasik: 81. Taberanî/Hac: 6, 123

37 Buharî-Müslim.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber haccettik, O böyle yapmadı.”³⁸

İbn Cüreyc'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Mukasım'dan bana rivayet edildi, o da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Eller, namazda, kişi Beytullah'ı görürnce, Safa ile Merve tepesinde, Arefe günü akşamında, (Arafat'ta) bir araya gelindiğinde, iki cemrenin yanında ve (cenaze namazı kılınırken) ölü üzerine kaldırılır.”³⁹

وَعَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا رَأَى الْبَيْتَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اَللّٰهُمَّ
رُدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيْمًا وَمَهَابَةً وَزِدْ مِنْ شَرَفِهِ وَكَرَمِهِ مِمَّنْ
حَجَّهٖ وَاعْتَمَرَهُ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيْمًا وَتَكْرِيْمًا وَبِرًا.

Yine İbn Cüreyc'den yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Beytullah'ı görünce iki elini kaldırıp şöyle dua ederdi: “Allah'ım! Şu Beytinin teşrif ve ta'zimini artır; ona tekrim ve heybet-ü ihtişam bahşeyle. Ona hacceden veya umrede bulunan kimseye, onun şeref ve kereminden şeref ve kerem, ta'zim ve tekrim verip artır, onun iyiliğinden ona iyilik verip artır.”⁴⁰

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mekke'ye girince, önce Mescid-i Haram'a girmekle ibadete başlar. Mescide doğu tarafından Benî Şeybe kapısından tam bir tevazu, ürperti ile girilir. O yerin azamet ve yüksek kıymetini düşünerek telbiye, tehlil ve tekbir getirilir.

Mekke'ye girilip Beytullah görülünce, önce şöyle dilekte bulunur: “Allah'ım! Şu yüce eşiği öpmemi bana kolaylaştır.” Sonra tekbir (Allahu Ekber), tehlil (lâ ilâhe illallah) diyerek şu duayı yapar: “Allah'ım Sen Selâm'sın, selâm (se-

38 Ebu Dâvud- Nesâî-Tirmizî.

39 Müsned-i Şafii- Neylül-evtar: 5/42

40 Müsned-i Şafii- el-Ümm: 2/209

lamet) sendendir ve selam sana döner. O halde Rabbimiz bizi selam (sıfatın)la selamla ve kendi fazl-ü kereminle kendi evine, selamet yurduna sok. Rabbimiz sen çok mübarek ve yücesin, ey celâl ve ikram sahibi! Allah'ım! Şu evinin ta'zim, teşrif, tekrim ve heybet-ü ihtişamını artır ve bunun azamet ve şerefinden, hac veya umre yapanlara azamet, şeref ve kerem, iman ve teslimiyet verip artır.”

Bunun dışında diğer önemli hacetini dile getirip dilekte bulunur.⁴¹

Şafiîler'e göre: Bu mezhebe göre de Mekke'ye girmek isteyen kimse önce gusleder ve sonra gözü Beytullah'a dokununca yukarıda belirtilen duayı yapıp dilekte bulunur.⁴²

Böylece her iki mezhep de yukarıdaki ilgili hadislerle çıkarım yapmış bulunuyorlar.

Hanbelîler'e göre: Mekke'ye girmek için gusletmek müstehabdır. Aynı zamanda Mekke'ye üst nahiyesinden (Seniyetü'l- ula)dan girmek ve Seniye-tü's-süfla'dan çıkmak da müstehabdır.

Mescide girince, Benî Şeybe kapısından ve Kâbe'yi görünce de elleri kaldırıp tekbir getirmek müstehabdır. Aynı zamanda yukarıda mealini verdiğimiz duayı yapıp birtakım dileklerde bulunmak da müstehab sayılmıştır.⁴³

Malikîler'e göre: İmam Malik bu konuda Cabir hadisiyle çıkarım yaparak, “Kişi Beytullah'ı görünce, dua yapar, ama ellerini kaldırmaz” demiştir. Aynı zamanda Ebû Bekir b. Münzir'in rivayet ettiği hadisle de çıkarımda bulunup kendi görüşünü kuvvetlendirmiştir.⁴⁴

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

36 ve 37 nolu İbn Ömer hadisiyle Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma sahiptir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellam)'ın belirtilen taraftan Beytullah'a girmesi vücut ve müekked sünnetlik ifade etmiyor. O bakımdan fakihlerin çoğu, böyle yapmanın müstehab olduğunu söylemiştir.

41 Damad/Mecmau'l-Enhur: 1/262, 263

42 Şafiî/el-Ümm: 2/209

43 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/379 381 'den özetlenerek.

44 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/381

38 nolu Cabir hadisi hakkında Tirmizî diyor ki: “Biz bu hadisi ancak Şu’be hadisinden biliyoruz. Hattabî, Süfyan-ı Sevrî, İbn Mübarek, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahuye (veya Rehaveyh) bu hadisin zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü isnadında Muhacir b. İkrime el-Mekkî bulunuyor ki, bu, onlara göre meçhuldür. Zehebî ise, Mizan’da bu zattan söz etmemiştir.⁴⁵

İbn Cüreyc’in İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan rivayet ettiği 451 nolu hadisi aynı zamanda Beyhaki tahrir etmiştir. Ancak Beyhaki’nin bu rivayetinin isnadında Ebû Said eş-Şamî bulunuyor ki, bu zatın yalancı olduğu tespit edilmiştir. Zehebî, Ebu Said’in Mekhul’dan rivayet ettiği hadis üzerinde Darekutnî’nin durduğunu ve bu zatın meçhul olduğunu söylediğini nakletmiştir.⁴⁶

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı, “Beytullah görününce dua edilir ama elleri kaldırmak müstehab değildir” demişlerdir. İmam Şafî de “bunu ne mekruh, ne de müstehab sayıyorum” diyerek İbn Cüreyc rivayetiyle amel edilmeyeceğine işarette bulunmuştur.

Aynı zamanda İbn Cüreyc’in yazdığı eserlerde İsrailiyyatın bulunduğu tespit edilmiştir.⁴⁷ O bakımdan rivayetlerine pek itibar edilmemiştir.

Sonuç olarak rivayetlerin tamamından, Mekke’ye girerken gusletmenin ve birtakım dileklerde bulunmanın; giren hac veya umre için giriyorsa, telbiye, tehlil ve tekbir getirmenin müstehab olduğu ortaya çıkıyor. Aynı zamanda Kâbe, yani Beytullah görülünce belirtilen duayı yapmanın da istihbabı ağırılık kazanıyor. Nitekim dört mezhep imamları ve onlara tabi olanların bu hususta ittifakı vardır. Ancak dua edilirken el kaldırılıp kaldırılmayacağına farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mekke’ye girilirken yukarı tarafından “Seniyetü’l-ulya”dan girmek ve çıkılırken “Seniyetüs-süfla” dan çıkmak müstehabdır.
2. Beytullah’a Beni Şeybe kapısından girmek de müstehabdır.

45 Neylül-evtar: 5/42

46 Zehebî/Mizanü’l-İ’tidal: 4/530, 10242 nolu Said.

47 Muhammed Hüseyin ez-Zehebî/el-İsrailiyyat: 89, 90

3. Mekke'ye girilirken, önce mümkün olduğu takdirde gusletmek müstehabdır. Aynı zamanda giren hac veya umre için giriyorsa, telbiyeye devam eder; tehlil ve tekbir getirip Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selamda bulunur.
4. Beytullah görölünce, hadiste müctehidlerin ictihadında belirtilen dua yapılır. Bu da müstehabdır.
5. Duada eller kaldırılmaz. Bununla beraber kaldırılmasında bir sakınca yoktur.
6. Namazda, Safa ile Merve tepesine çıkıldığında, Arefe günü akşamleyin, Cemrelerin yanında dua yapılırken eller kaldırılır.
7. Cenaze namazı kılınırken ve Beytullah'a yönelip dua ederken de eller kaldırılır. Ama müctehidlerin bu husustaki tespit ve çıkarımları farklıdır.

KUDÜM TAVAFI, REMEL VE IZTİBA

Hac veya umre için tavaf yapılırken birtakım uyulması sünnet olan kural lar vardır. Aynı zamanda hac için Mekke'ye gelen kimsenin önce kudüm tavafı yapması söz konusudur.

Tavaf: Ziyaret veya başka bir maksatla bir şeyin etrafında dolaşmak anlamına gelen masdar bir kelimedir. Terim olarak: Mekke'de kutsal Kâbe'nin etrafında yedi defa dolaşmak manasına delalet eder.

Kudüm Tavafı: Mikat dışından Mekke'ye gelenlerin, o mübarek topraklara ayak bastıklarına şükür olsun diye Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmekten ibarettir. Bu tavaf müctehidlerin çoğuna göre sünnet, İmam Malik'e göre vacibdir.

Remel: Ziyaret ve umre tavafı yapılırken erkeklerin adımlarını kısa tutup omuzlarını silkerek az süratli bir harekette bulunarak tavafın üç şavtını yapmaktan ibarettir ve böyle yapmak sünnettir.

Iztıba: Ziyaret ve umre tavafına başlarken omuzlar üzerine atılan beyaz veya herhangi bir kumaşın bir ucunu sağ koltuğun altından geçirmek suretiyle sağ omuzu açık tutmaktır. Böyle yapmak da sünnettir.

Şüphesiz bu konularda müctehidlerin az farklı tespit, çıkarım ve ihticacları olmuştur. Yeri gelince onlara değineceğiz.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا طَافَ بِالْبَيْتِ الطَّوَافِ لِأَوَّلِ حَبٍّ ثَلَاثًا وَمَشَى أَرْبَعًا وَكَانَ يَسْعَى بِبَطْنِ الْمَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَى وَالْمَرْوَةِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Beytullah'ı ilk tavafla tavaf ettiği zaman, üç defasını çalımli ve az süratli bir yürüyüşle, dört defasını da normal yürüyüşle yaptı. Safa ile Merve arasını tavaf ederken de Batn-ı Mesîl'de sa'y etti."⁴⁸

Diğer bir rivayette şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i hac ve umre için tavaf ederken gördüm, ilk tavafa başlarken, üç defasında biraz sürat gösteriyordu, dört defasını normal yürüyüşle yerine getiriyordu.”⁴⁹

وَعَنْ يَعْزَبِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ طَافَ مُضْطَبِعًا وَعَلَيْهِ بُرْدٌ.

Ya’la b. Umeyye (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ıztıba yaparak ve üzerinde bürd (bir çeşit dikişsiz elbise) bulunduğu halde tavaf yapmıştır.”⁵⁰

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابَهُ اعْتَمَرُوا مِنْ جِعْرَانَةَ فَرَمَلُوا بِالْبَيْتِ وَجَعَلُوا أَرْذِيَّتَهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ ثُمَّ قَذَفُوهَا عَلَى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرَى.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le ashabı Ci’rane mevkiinde umreye niyet ettiler ve Beytullah’ı tavaf ederken remel yaptılar; aynı zamanda üzerlerindeki dikişsiz elbisenin bir ucunu koltuklarının altından geçi-
rerek boyunlarının sol yanı üzerine atıverdiler.”⁵¹

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدِمُ عَلَيْكُمْ قَوْمٌ قَدْ وَهَنَتْهُمْ حُمَى يَتَرَبَّ فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ الثَّلَاثَةَ وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ وَلَمْ يَمْنَعُهُ أَنْ يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا
لِلْأَشْوَاطِ كُلِّهَا إِلَّا الْإِبْقَاءَ عَلَيْهِمْ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le ashabı (umre için Mekke’ye)

Hac: 114, 325 Darimî/Menasik: 27 Ahmed: 2/30

49 Buhari/Hac: 56, 63, 80, 104 Müslim/Hac: 173, 230, 232 Ebû Dâvud/Menasik: 24 Nesâî/Hac: 114, 325 Darimî/Menasik: 27 Ahmed: 2/30

50 Ebu Davud/Menasik: 49 İbn Mace/Menasik: 30 Darimî/Menasik: 27 Ahmed: 4/223, 224

51 Ebu Davud/Menasik: 49, 50 Ahmed: 1/306

geldiklerinde, müşrikler kendi kavimlerine şöyle dediler: “Size bir kavim geliyor ki, Yesrib’in sıtması (ve benzeri hastalıkları) onları iyice zayıflatıp halsiz bırakmıştır.” Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına tavafın ilk üç şavtını kısa adımlarla ve çalımli olarak biraz süratli yürümekle yapmalarını ve iki rükün arasında normal yürümelerini emretti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i bütün şavtlarda remel yapmaktan alıkoyan tek şey, ashabına karşı olan şefkat ve merhametiydi.”⁵²

Yine İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayette şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gerek yaptığı hacda, gerekse umrelerinin hepsinde remel yaptı. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve halifeler de öyle yaptılar.”⁵³

Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre şöyle dediği tespit edilmiştir: “Şu anda (hac ve umre tavafında) remel yapmanın ve omuzları açmanın (fazla bir) anlam taşımadığını (söyleyebiliriz); zira gerçekten Cenab-ı Hak İslâmiyet’i oturtup sabit kılmış, küfrü ve ehlini nefyedip uzaklaştırmıştır. Bununla beraber biz, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında yaptığımız bir şeyi bugün terkedecek değiliz.”⁵⁴

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Mikat dışından Mekke’ye hac için gelen kimsenin “kudüm tavafı” yapması sünnettir. Buna “tavaf-tahiyye”, “tavaf-ı lika” da denir. Bu tavaf Mekkeliler için sünnet değildir. Çünkü tahiyyetü’l-mescid anlamında olup mescidde oturan için nasıl bu sünnet değilse, Mekke’de oturanlar için de kudüm tavafı sünnet değildir. İlim adamlarından bazısına göre, bu tavaf vacibdir.

Ziyaret ve umre tavafı yapılırken, önce ıztıba, yani omuza atılan kumaşın bir ucu sağ koltuk altından geçirilerek sol omuz üzerine atılır ve böylece ilk üç şavtı remel yaparak, diğer dört şavtı normal yürüyerek yerine getirir. Gerek ıztıba, gerekse remel sünnettir. Terkinden dolayı bir ceza gerekmez.⁵⁵

Şafiîler’e göre: Mekke’ye dışardan gelen kimsenin önce kudüm tava-

52 Buharî/Hac: 55, Meğazi: 43 Müslim/Hac: 237 Ebu Davud/Menasik: 50

53 Müsned-i Ahmed

54 İbn Mace/Menasik/29 Ebu Davud/Menasik: 50 Ahmed: 1/45

55 Damad/Mecmau’l-Enhur: 1/261, 262

fı yapması sünnettir. Bu tavaf, Mekke'ye vakfeden önce giren kimseye hastır. Vakfeden sonra gelen veya umre için gelen kimseye has değildir. Çünkü onların kendilerine farz olan tavafı yapmaları gerekir.

Ayrıca ihramsız olarak Mekke'ye giren kimse için de bu tavafı yapmak sünnettir. Aynı zamanda Mekke'ye hac ve umre için değil de başka bir sebeple giren kimsenin eğer hac aylarında bulunuyorsa, hac için ihrama girmesi müste-habdır. Umre için de ihrama girilebilir.⁵⁶

Tavafin ilk üç şavtında remel yapması ve diğer dört şavtında normal şekilde yürüyerek dönmesi sünnettir. Remel yapmak, tavaftan sonra sa'yın yapılması durumunda sünnettir. Tavaf sonrası sa'y yapmayana tavaflarda sünnet değildir. Bir görüşe göre, kudüm tavafına hastır; veda tavafında remel yapılmaz.

Remel yapılan tavaflarda ıztıba söz konusudur. Öyle ki, remel yapılan her tarafta omuzlar üzerine alınan kumaşın bir ucu sağ koltuktan geçirilip sol omuz üzerine atılır. Sahih görüşe göre, Safa ile Merve arasında sa'y yapılırken de ıztıba gerçekleştirilir.

Kadınlara gelince, onlar tavafta ne remel, ne de ıztıba yaparlar.⁵⁷

Hanbelîler'e göre: Hac için kudüm tavafı veya umre için tavaf yapılırken ıztıba sünnettir. Aynı zamanda ilk üç şavtta remel yapmak, yani kısa adımlarla çalımlı ve az süratle yürümek de sünnettir. Mekke halkı için remel yapmak sünnet değildir. İlk üç şavtta remeli unutan kimse artık onu iade etmez.

Malikiler de ıztıba ve remelin sünnet olduğunu belirtmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

48 nolu İbn Ömer hadisiyle **49** nolu hadis sahihtir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür.

50 nolu Yala hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Ancak Ebû Dâvud ile el-Münziri bir görüş belirtmemişlerdir. Müctehidler bu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır.

56 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac Şerhun Alâ Metni'l-Minhac: 158

57 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac Şerhun Alâ Metni'l-Minhac: 158

51 nolu İbn Abbas hadisini Taberânî tahrir etmiş ve yine Ebu Dâvud ile el-Münzirî bir görüş beyan etmemişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

52 nolu İbn Abbas hadisi-sahihtir.

53 nolu İbn Abbas hadisini Ahmed b. Hanbel Ebu Muaviye tarikiyle tahrir etmiştir. Aynı rivayeti İbn Cüreyc, Atâ'dan, o da İbn Abbas'tan nakletmiştir.

54 nolu Ömer rivayetini aynı zamanda Hafız Bezzar, Hakim ve Beyhaki tahrir etmişlerdir. Bunun aslı ise Buharî'de şöyle ifade edilmiştir: “Remel artık bizim neyimize? Biz onu ancak müşrikler bizi (güçlü) görsün diye yapıyorduk. Şimdi ise Allah (celle celaluhu) müşrikleri helak etmiş bulunuyor. Ama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in yaptığı bir şeyi biz terketmek istemeyiz.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mikat dışından Mekke'ye gelenlerin kudüm tavafi yapması sünnettir.
2. Mekke halkı için kudüm tavafi sünnet değildir. Çünkü onlar yerli olarak bulunuyorlar.
3. Ziyaret ve umre tavafi yapılırken ıztıba yapmak sünnettir. İztıba, omuz üzerine atılan kumaşın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak ve böylece sağ omuz ve pazuyu açık tutmaktır.
4. Hac ve umre, Şafiî'ye göre kudüm tavafi yapılırken ilk üç şavtında remel yapmak sünnettir. Remel, adımları kısaltıp çalımli şekilde az hızlı yürümektir.
5. Mekke'ye vakfeden önce giren kimsenin kudüm tavafi yapması sünnettir. Vakfeden sonra giren için sünnet değildir.
6. Şafiîler'e göre, ihramsız olarak Mekke'ye giren kimsenin kudüm tavafi yapması sünnettir.
7. Veda tavafında remel, ıztıba yapılmaz. Remel yapılan tavaflarda ıztıba da söz konusudur.
8. Kadınlar tavaf yaparken ne ıztıba, ne de remel yapmazlar.

HACERUL-ESVED’İ İSTİLAM ETMEK

Hacerü’l-esved, tavaf başlangıcını belirlemek üzere Kâbe’nin köşesine yerleştirilen siyah bir taştır. İbrahim (aleyhisselam) tarafından konulduğu kesindir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu taşı tavaf başlangıcının belirtisi olarak göstermiş ve bazen onu istilamda bulunmuş, bazen da öpmüştür.

Böylece Allah (celle celaluhu) ve Peygamberi neyi kutsal olarak belirlemişse, o kıyamete kadar kutsaldır; hiç kimsenin onu değiştirmesi söz konusu değildir.

Şüphesiz Hacerül-esved’e el sürmek veya öpmek veya önünde durup elle selamlamak, Müslüman olarak yaşamak ve ilahi emirlere kayıtsız şartsız uymak, Kur’an’a göre yaşamaya çalışmak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetiyle amel etmek gibi yüce manalara delalet eden bir söz verme, ahidde bulunmaktır. Böylece o taşta olan tazim, gerçekte Allah’adır.

عَنْ إِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَأْتِي هَذَا الْحَجَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ يَبْصِرُ بِهِمَا وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ وَيَشْهَدُ لِمَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقٍّ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Bu taş kıyamet gününde gören iki gözü, konuşan dili olduğu halde gelir de kendisini hakkıyla selamlayandan yana şehadette bulunur.”⁵⁸

وَعَنْ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقْبَلُ الْحَجَرَ وَيَقُولُ: إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْبَلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ.

Hz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, o, Hacerul-esved’i öperken şöyle demiştir: “Şüphesiz ben biliyorum ki, sen bir taşsın, ne zarar verebilir, ne de yarar sağlayabilirsin. Eğer Rasulullah Efendimiz (sallalla-

hu aleyhi ve sellem)'in seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim.”⁵⁹

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ وَسُئِلَ عَنِ اسْتِلاَمِ الْحَجَرِ فَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, kendisinden “Hacerul-esved'i istilam” dan soruluyor, o da şu cevabı veriyor: “Ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onu istilam edip öptüğünü gördüm.”⁶⁰

وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ رَأَيْتُ إِبْنِ عُمَرَ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ بِيَدِهِ ثُمَّ قَبَّلَ يَدَهُ وَقَالَ: مَا تَرَكْتُهُ
مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُهُ.

Nafi'den yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: “İbn Ömer'i, Hacerü'l-esved'i eliyle selamladıktan sonra elini öptüğünü gördüm ve sonra şöyle buyurduğunu duydum: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını gördüğümünden beri bunu terketmedim.”⁶¹

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda bir devenin üzerinde olduğu halde tavaf yaptı ve elindeki bastonla rüknü (Hacerü'l-esved'in bulunduğu köşeyi) selamladı.”⁶²

Diğer bir rivayette, İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) deve üzerinde tavaf yaptı ve ne kadar rükne geldiye elindeki şeyle ona işarette bulundu ve tekbir getirdi.”⁶³

Tufeyl Amir b. Vaile (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen

59 Buhari/Hac: 50, 57 Müslim/Hac: 248, 251 Ebu Davud/Menasik: 46 Nesâî/ Hac: 147, 148 İbn Mace/Menasik: 27 Darimî/Menasik: 42 Taberânî/Hac: 115 Ahmed: 1/21, 26, 34, 35, 39

60 Buhari/Hac: 60 Nesâî/Menasik: 15 Ahmed: 2/151

61 Müslim/Hac: 246 Ahmed: 2/108

62 Buhari/Hac: 58 Müslim/Hac: 253, 256, 257 Ebu Davud/Menasik: 48. Nesâî/ Menasik: 140, 152, 156, 158, 159 İbn Mace/Menasik: 28

63 Buhari/Hac: 58 Ahmed b. Hanbel

şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i, Beytullah’ı tavaf ederken gördüm: Hacerü’l-esved’i elindeki bastonla selamlıyor ve o bastonu öpüyordu.”⁶⁴

وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ: يَا عُمَرُ إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ لَا تَزْأَحِمُ عَلَيَّ الْحَجَرَ
فَسُتَزِي الضَّعِيفَ إِنْ وَجَدْتَ خَلْوَةً فَاسْتَلِمَهُ وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ وَهَلِّلْ وَكَبِّرْ.

Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurmuştur: “Ya Ömer! Doğrusu sen güçlü, kuvvetli bir adamsın, Hacerü’l-esved’i istilam edip öperken insanları sıkıştırıp izdiham meydana getirme, sonra zayıf olanlara eziyet etmiş olursun. Tenha bulursan onu istilam et; değilse karşısına geçip tehlil ve tekbir getir.”⁶⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Hacerü’l-esved’i istilam müstehabdır. İstilamda bulunurken şöyle der: “Bismillahi’r-Rahmani’r-Rahim, Allahım! Günahlarımı bağışla, kalbimi tertemiz eyle, göğsümü aç, işimi kolaylaştır, afiyet verdiklerin arasında bana afiyet bahşeyle.” Bunları söylerken elinin içini Hacer’in üzerine kor ve öper. Kimseye eziyet vermeden bunu başarabilirse mesele yok; değilse sadece elini Hacer’e sürer ve elini öper. Buna da gücü yetmezse, elindeki baston ve benzeri bir şeyle Hacer’e dokunur ve dokundurduğu şeyi öper. Bu da mümkün olmadığında Hacer’in karşısında durup ellerinin iç kısmını ona yönelterek tehlil ve tahmidde bulunur, salat-ü selam getirir. Böyle yapmak da müstehabdır, vacib değildir.⁶⁶

Hac için Mekke’ye gelen kimse, Hacc-ı Kıran veya Hacc-ı Temettu’ya niyet etmişse önce umre için farz olan tavafı yapar, umrenin vaciblerini yerine getirdikten sonra Kudüm Tavafı yapar. Bu sünnettir.

Tavafa başlarken de şöyle dua eder: “Allah’ım! Sana iman ederek, kitabını doğrulayarak, ahdine vefada bulunarak, Peygamberin Muhammed (sallallahu

64 Müslim/Hac: 257 İbn Mace/Menasik: 27 Darimî/Menasik: 48

65 Müsned-i Ahmed: 1/28, 50

66 Fetavâyı Hindiyeye: 1/225

aleyhi ve sellem)'in sünnetine uyarak tavaf ediyorum. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah (celle celaluhu) çok büyüktür. Allah'ım! Elimi sana uzatıyorum, senin katındakini tazimde bulunuyorum. Duamı kabul buyur, kayıp yanlış yola doğru meyletmemi azalt.”⁶⁷

Şafîliler'e göre: Yaya olarak tavaf etmek, tavafin başlangıcında Hacerü'l-esved'i istilam etmek ve onu öpmek, alnını onun üzerine koymak sünnettir. Eğer buna gücü yetmezse, istilam eder, yani elini dokundurmakla yetinir ve buna gücü yetmezse, eliyle işarette bulunur ve bu selamlamayı her dönüşünde tekrarlar. Diğer iki rüknü istilamda bulunmaz, sadece Rük-n-i Yemanî'yi istilam eder, ama öpmez.

Tavafin başlangıcında şöyle dua eder: “Bismillahi, Allahu Ekber, Allah'ım! Sana olan imanımı, kitabını tasdikle, ahbine vefa ile Peygamberin Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnettine uymak suretiyle başladım.”⁶⁸

Hanbelîler'e göre: Tavaf yapılırken yalnız Rük-n-i Yemânî ile Rük-n-i Hacer (Hacerü'l-esved) istilam edilir. Tavafa, Hacerü'l-esved'in bulunduğu rükünden başlanır ve o istilam edilip öpülür. Rük-n-i Yemanî istilam edilir, ama öpülmez. Sahih olan da budur. Ebû Hanîfe'ye göre ise, bu rükün istilam da edilmez İbn Abdilber, onu istilam etmek ilim adamlarınca caiz görülmüştür, der. Bu iki rükünün istilamı her tavafta tekrarlanır. Her iki rükün arasında “Rabbena atina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-ahireti haseneten ve kına azabe'n-nar” der. Bu arada şu duayı yapması da müstehabdır: “Allah'ım! Bunu hacc-ı mebrûr, sa'y-i meşkûr, zenb-i mağfur eyle. Rabbim Sen bağışla, merhamet eyle.”⁶⁹

Malikîler'e göre: Tavaf edilirken Hacerü'l-esved nasıl istilam ediliyorsa, tavaf bittikten sonra da Safa ile Merve arasında sa'ya gidilmeden yine istilam edilir. Gerçi diğer mezheplerde de her tavafta istilamın sünnet olduğu belirtilirken, yedinci tavafin sonunda da istilam edilerek şavtlar tamamlanmış olur denilmektedir. Ancak İmam Malik bu hususu şu hadisle de belgeleyerek ağırlık vermiştir. Şöyle ki, Urve'den yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdurrahman b. Avf'a: “Rük-nü istilamda ne yaptın, nasıl ha-

67 Şehzade/Mecmau'l-Enhur : 1/263'den özetlenerek.

68 Ebu Zekeriya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 36

69 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/393 397

reket ettin?” diye soruyor. O da şu cevabı veriyor: “Rüknü istilam edip öylece ayrıldım.” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “İsabetli hareket ettin” buyuruyor.⁷⁰

Ayrıca İmam Malik’e göre, Urve’nin babası Zübeyr b. Avvam (radiyallahu anh) tavaf yaparken bütün rükünleri istilam ederdi. Ama Rük-n-i Yemânî’yi bir izdihama mağlup olmadıkça hiç terketmezdi. Böylece İmam Malik bütün rükünleri istilamda bir sakınca olmadığına işarete bulunmuş oluyor.⁷¹

Yine bu mezhebe göre, ellerini Hacer’ül-esved’e süren kimsenin ellerini ağzının üstüne koyması (yani ellerini öpmesi) müstehabdır. İmam Malik bu meselede, Urve’nin kendi babasından yaptığı rivayetle çıkarımda bulunmaktadır. Şöyle ki, Hz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anh)’ın Beytullah’ı tavaf ederken Rük-n-i Esved’e gelince: “Sen ancak bir taşsın. Eğer Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim” dediği söz konusudur.⁷²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

58 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Bu hadisin bir şahidi de Enes (radiyallahu anh)’dan rivayet edilmiştir.

Hakim’in Ebu Said’den yaptığı rivayete göre: Hz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anh)’ın: “Sen bir siyah taşsın, ne zarar verirsin, ne de fayda.” dediğine karşılık Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh) şöyle demiştir: “Doğrusu o hem zarar verir, hem de fayda.” Sonra da Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh) yukarıda geçen **58** nolu hadisin bir benzerini haber vermiştir.

Ancak Hakim’in bu rivayetin isnadında Ebu Harun el-Abdi bulunuyor ki, bu zatın cidden zayıf olduğu söz konusudur.⁷³ Bu zatın asıl ismi Umare b. Cüveynî’dir. Aynı zamanda Tabî’in’dendir. Ancak Hammad b. Zeyd onun yalancı olduğunu; Şu’be ise “Ebu Harun’dan bir hadis rivayet etmektense boynumun vu-

70 Suyutî/Tenvirü’l-havâlik: 1/333

71 Suyutî/Tenvirü’l-havâlik: 1/334

72 Suyutî/Tenvirü’l-havâlik: 1/334

73 Şevkanî/Neylül-evtar: 5/47

rulması benim için daha iyidir” diyerek görüşünü belirtmiştir. İbn Main de onun zayıf olduğunu; Ahmed b. Hanbel, onun bir şey olmadığını söylemiştir.⁷⁴

Ancak cumhur, Hacerü'l-esved'i öpmenin müstehab olduğuna kabul etmiştir. Müctehidlerin çoğu da aynı görüşü ortaya koymuşlardır. İmam Malik'ten yapılan bir rivayete göre, onu öpmenin bidat olduğu şeklindeyse de, Muvatta'da nakil ve rivayet ettiği hadisler bu rivayetin aksinedir.

60 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir. Aynı zamanda **61** nolu Nafi' hadisi de hem sahihtir, hem de İbn Ömer hadisini kuvvetlendirmektedir.

62 nolu İbn Abbas hadisi ve **64** nolu Ebu Tufeyl Amir hadisi sahih kabul edilmiştir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu iki rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

65 nolu Ömer hadisinin isnadında ismi anılmayan bir ravi söz konusudur. O bakımdan ilim adamları bu rivayet üzerinde hayli durmuşlardır. Bununla beraber cumhur bu konudaki diğer rivayetleri de dikkate alarak şöyle bir sonuç ortaya koymuştur: “Rükn-i Hacer”i istilam edip öpmek sünnettir. Eliyle istilam edemeyen kimse elindeki bir cisimle istilam edip o şeyi öper. Buna da gücü yetmediği takdirde, karşısında durulup elle işaret edilerek istilam sağlanır.”

Böylece Ömer hadisinden gerek tavafta, gerekse Hacerü'l-esved'i istilamda başkasını itip kakmanın, sıkıştırmanın ve incitmenin doğru olmayacağı çıkarımı yapmışlardır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının da uygulaması bu anlamda cereyan etmiştir.

Tavafta Rükn-i Yemânî de istilam edilir. Çünkü bu konuda Ahmed ve Nesâî'nin İbn Ömer'den yaptıkları şu rivayet vardır: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

“Şüphesiz Rükn-i Yemânî'ye ve Rükn-i Esved'e el dokundurmak hataları düşürüp temizler.”

Yine Ahmed ve Ebu Davud'un İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette, adı geçeninin şöyle dediği belirlenmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu

hu aleyhi ve sellem) her tavafında hem Hacerü'l-esved'i, hem de Rûkn-i Yemânî'yi istilamı terketmezdi."

Burada İbn Ömer'in birinci hadisinin isnadında Atâ b. Saib bulunuyor. Bu zat sika olarak tanınırsa da bazen ihtilat⁷⁵ yaptığı, rivayetleri karıştırdığı söylenir. O bakımdan onun hadisi üzerinde durulmuştur.

İbn Ömer'den rivayet edilen ikinci hadisin isnadında Abdülaziz b. Ebî Revvad bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. Ancak İbn Main ile Ebu Hatim onun sika olduğunu belirtmişlerdir.⁷⁶

Bu konuda İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Rûkn-i Yemânî'yi öper ve yanağını üzerine kordu." Bunu Darekutnî ve Ebû Ya'la rivayet etmişse de isnadında Abdullah b. Müslim b. Hürmez bulunuyor ki bu zat zayıftır. İbn Main onu zayıf olarak tespit etmiş; Ebû Hatim onun kavi olmadığını belirtmiştir. İbn Medenî de ayrı görüştedir. İmam Ahmed ise "O, sâlihü'l-hadistir" derken onu tezkiye etmiştir. Nesâî ise, onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.⁷⁷

Böyle müctehidler bu rivayetle çıkarım yapmamışlardır.

Sonuç olarak rivayetlerin hepsinden şu hükmü çıkarmışlardır: "Rûkn-i Yemânî'yi istilam etmek müstehabdır, ama öpmek değil."

Sonra tavafa Rûkn-i Yemânî'den değil, Hacerü'l-esved'in rûknünden başlanır. Sünnet olan tespit budur. Buharî, Müslim başta olmak üzere sahih hadis kaynakları tavafta Hacerü'l-esved'in yer aldığı rûknü sola alınıp öyle tavafa başlanacağı çok açık ve net biçimde belirtilmiştir. Bunun aksini iddia eden olmamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tavafın her şavtında Hacerü'l-esved'i istilam etmek sünnettir.

75 Yaşlılık, bunama, aşın üzüntü gibi sebeplerle râvinin aklının zayıflaması ve rivayet ehliyetini kaybetmesidir. İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî ve İbn Hacer el-Askalânî gibi âlimler, rivayetleri ezberinde bulunmayan râvinin yazılı metinlerini kaybetmesi.

76 Mizanü'l-İ'tidal: 2/503, 5101 nolu Abdülaziz- Neylû'l-evtar: 5/49

77 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 2/503, 4602 nolu Abdullah.

2. Hacerü'l-esved'e ellerin ayasını sürüp istilam etmek müstehabdır.
3. Hacerü'l-Esved'e sürülen elleri öpmek müstehabdır.
4. Elleri sürmek mümkün olmadığında, yani kişinin gücü buna yetmediğinde, elindeki baston veya benzeri bir cismi ona dokundurup o cismi dudaklarının üzerine koyması müstehab sayılmıştır.
5. Buna da gücü yetmediği takdirde, kişi Hacerü'l-esved'in tam karşısında durup ellerinin ayasını ona yönelterek selamlar ve isterse ellerinin içini ağzının üzerine götürmek suretiyle öper.
6. Tavafa, Hacerü'l-esved'den başlanılır ve böylece bu rükün sol tarafına alınarak hareket edilir.
7. Tavafta ayrıca Rük-n-i Yemânî de istilam edilir. Bunun müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.
8. Rük-n-i Yemânî'ye el sürme konusu ihtilafıdır. Müctehidlerin çoğuna göre, karşısında durulup ellerin içiyle işaret edilmek suretiyle istilamda bulunulur.
9. Rük-n-i Yemânî öpülmez. Müctehidlerin tespiti bu doğrultudadır.
10. Bir şeyi kutsal kılma, bir cismi kutsallığından dolayı öpme yetkisi бүтünüyle Allah'a ve Peygamberine aittir. Onlar neyi kutsal kılmışlarsa, o kıyamete kadar kutsaldır. İnsanların bir şeye kutsiyet atfetmesi veya bir şeyi kutsal kılma, sayma yetkileri yoktur ve bu kesinlikle yasaklanıp haram kılınmıştır.
11. Gerek tavaf esnasında, gerekse rükünleri istilamda başkasını itip kakmak, sıkıştırmak, incitmek mekrûhtur. Hacerü'l-esved'i öpeyim diye, kendi fiziksel gücüne güvenerek insanları itmek ve onlara fırsat vermeksizin rükne ilerlemek de mekruhtur. Böyle durumlarda sadece uzaktan karşısında durulup elle işaret edilerek istilam yapılması yeterlidir.

TAVAFI ABDESTLİ YAPMAK VE ÖRTÜNMEK

Tavaf, bir bakıma namaz gibidir. Nasıl ki namazı abdestsiz eda etmek caiz değilse, onun gibi tavaf da abdestsiz yapılmaz ve bu caiz değildir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu konuda hem fiilî, hem de kavî sünneti söz konusudur.

Aynı zamanda namazda avret yerlerini nasıl örtmek farzsa, tavafta da öyledir. Cahiliye devrinde Araplar'ın çoğu avret yerleri de açık olduğu halde gelip Kabe'yi tavaf eder ve birtakım yakışsız hareketlerde bulunurlardı. İslâm gelince, bu ibadetin ölçü ve sınırını, kurallarını belirledi ve birtakım şeyleri haram kılıp yasakladı.

فِي حَدِيثِ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِّيقِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْبَانٌ.

Ebû Bekir Sıddık (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Çıplak bir vaziyette hiç kimse Beyt'i tavaf etmesin.”⁷⁸

عَنْ عَائِشَةَ إِنْ أَوَّلَ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ قَدِمَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ.

Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye ayak bastığında ilk yaptığı şey şu oldu: Abdest aldı ve sonra Beytullah'ı tavaf etti.”⁷⁹

وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الْحَائِضُ تَقْضِي الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا إِلَّا الطَّوْفَ.

Yine Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasu-

⁷⁸ Buhârî/Salat: 2, 10, Cizye: 16, Hac: 67 Müslim/Hac: 433 Ebu Dâvud/Menasik: 66 Nesâî/Menasik: 161, Darimî/Menasik: 74 Tirmizî/Tefsir 9 Hac: 44 Ahmed: 1/3,79 2/299

⁷⁹ Buhârî/Hac: 63,78 Müslim/Hac: 190

Allah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Ayhali olan kadın, tavaf dışında diğer bütün menasiki (ibadetleri) yerine getirir.”⁸⁰

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ حَتَّى جِئْنَا سَرِفَ فَطَمِسْتُ فَدْخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ: مَا لِكَ لَعَلَّكَ نَفِسْتَ فَقَالَتْ تَعَمُّ، قَالَ: هَذَا شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيَّ بَنَاتِ آدَمَ إِفْعَلِي مَايَفْعَلُ الْحَجَّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُؤِي فِي بَابَيْتِ حَتَّى تَطَهَّرِي.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)’dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber sadece hacca düşünerek ve onu anarak çıktık; tâ ki Şerife geldik ve ben ayhali oldum. Az sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve ben de ağlıyordum. Bana: “Neyin var, yoksa ayhali mi oldun?” diye sordu. Ben de: “Evet.” diye cevap verdim. O bana şöyle bir tesellide bulundu: “Bu, Allah’ın Adem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Artık sen hacıların yaptığı her şeyi yap, ancak temizleninceye kadar Beytullah’ı tavaf etme.”⁸¹

Diğer bir rivayette: “Hacının yaptığını sen de yerine getirip yap, ancak temizlenip yıkanınca kadar Beyt’i tavaf etme.”

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Tavafın iki şartı, yani sıhhatinin şartı söz konusudur:

- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde yapılması,
- Ziyaret tavafı ise, Nahr Günü, yani bayramın birinci günü fecr doğunca başlaması.

Şafiîler’e göre: Tavafın birtakım şartları vardır:

- Örtünmesi vacib olan avret yerinin örtülü bulunması,

⁸⁰ Buharî/Hayz: 7, Hac: 81 Ebu Davud/Menasik: 9 Tirmizî/Hac: 98, Menasik: 72 İbn Mace/Menasik: 35

⁸¹ Buharî/Hayz: 7 Müslim/Hayz: 120 Ebu Davud/Taharet: 120 Taberânî/Taharet: 94 Ahmed: 6/273, 380

- Küçük ve büyük abdestsizlikten taharet üzere olması,
- Yüzünü bedeniyle Hacerü'l-esved'e çevirip tavafa öylece başlaması,
- Tavaf esnasında Kâbe'yi sol tarafına alması,
- Tavafın yedi şavtı olması,
- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde yerine getirilmesi,
- Tavaf esnasında başka bir işle meşgul olmaması,
- Tavaf-ı Rükün ve Tavaf-ı Kudüm dışındaki tavaflara niyet edilmesi.

Hanbelîler'e göre: Tavafın sıhhati için birtakım şartlar gereklidir:

- Niyet etmek,
- Ziyaret tavafi ise, vaktin girmiş olması,
- Namazda olduğu gibi avret yerlerinin örtülü tutulması,
- Necasetten temizlenmiş olması,
- Küçük ve büyük hadesten taharet üzere olması; abdestsiz ve cünüp bulunmaması,
- Yedi şavt olarak yapıp tamamlanması,
- Gücü yettiği takdirde tavafın yaya olarak yapılması,
- Şavtları art arda yapması,
- Tavafın Mescid-i Haram dahilinde gerçekleştirilmesi,
- Tavafta Kâbe'yi sol tarafına alması.

Malikîler'e göre: Tavafın birtakım şartları, yani sıhhatinin şartları vardır:

- Tavafın yedi şavt olarak gerçekleşmesi,
- Necasetten temizlenmiş olması,
- Küçük ve büyük hadesten taharet üzere olması,
- Tavafta Kâbe'yi sol tarafına alması,
- Tavafi Hicr'in dışından yapması,
- Tavafın yedi şavtını art arda yapması.⁸²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

78 nolu Ebu Bekir hadisi sahihtir ve delil sayılmaya salihdir. Bundan, tavafın çıplak vaziyette, avret yerleri açık bir halde yapılmasının sahih ve caiz olmadığı çıkarımı yapılmıştır. Nitekim cumhura göre, tavafta avret yerlerini örtülü bulundurmak, tavafın sıhhatinin şartlarından biridir. Hanefiler ise, bunun şart olmadığını belirtmişler ve avret yeri açık bir vaziyette tavaf yapan kimse- nin Mekke’de bulunduğu süre içinde onu iade etmesinin gerektiğini çıkarımda bulunmuşlardır. Bu durumda tavafı iade etmeden Mekke’den çıkacak olursa, o takdirde kan akıtması gerekir.

79 nolu Hz. Aişe hadisi de sahih olup çıkarım ve ihticaca salih görülmüş- tür. Bu rivayetten, tavafın abdestli bir halde yapılmasının vacib veya şart olduğu çıkarımı yapılmıştır. Ancak müctehidlerden bir kısmı bunun da şart, bir kısmı ise vacib olduğuna kabul etmişlerdir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Hac menasikini (ibadetle- rini) benden alınız” yani ben nasıl yapıyorsam siz de öyle yapın buyurmuştur. Abdest alıp öylece tavafa başlaması, bunun lüzumuna delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Avret yerleri açık bir halde tavaf yapmak caiz ve sahih değildir.
2. Abdestsiz bir halde de tavaf caiz olmaz.
3. Ayhali olan kadın, tavaf dışında diğer menasiki yerine getirir.
4. Tavafta avret yerlerini örtmek ve abdestli bir halde yapmak, Hanefi- ler’e göre şart değil, yani sıhhatinin şartı değildir. Diğer mezheplere göre, sıhhatinin şartıdır.

TAVAF ESNASINDA ALLAH'I ANMAK

Cenab-ı Hak, bazı istisnalarla her yerde anılmaya layıktır. Özellikle ibadetlerde bu son derece lüzumlu bir anlam taşır. Çünkü ibadetlerin önemli bir bölümü zikir, tesbih, tahmid, tehlil ve tekbirden; aynı zamanda ta'zim ve tekrimden ibarettir.

O bakımdan tavaf yaparken Allah (celle celaluhu) 'yu gönülden gelen bir aşk ve şevkle anmak sünnettir, aynı zamanda ruhlara gıda, kalplere yatışkanlık veren bir fazilettir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ بَيْنَ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ وَالْحِجْرِي - رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

Abdullah b. Saib (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, Rük-n-i Yemânî ile Rük-n-i Hacer arasında şöyle buyurduğunu duydum: "Rabbena Atine Fi'd-Dünya Haseneten Ve Fi'l- Ahireti Haseneten Ve Gına Azabe'n-Nar."⁸³

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: وَكُلُّ بِهِ يَعْني الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ سَبْعُونَ مَلَكًا فَمَنْ قَالَ: اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ قَالُوا آمِينَ.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Rük-n-i Yemânî'ye yetmiş melek müvekkel kılınmıştır. Artık kim orada Allahümme İnni Es'elüke'l-Afve Ve'l-Afiyete Fi'd-Dünya Ve'l- Ahireti, Rabbena Atina Fi'd-Dünya Haseneten Ve Fi'l-Ahi-

reti Haseneten Ve Gına Azabe'n-Nari derse, o melekler"amin" derler.”⁸⁴

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَلَا يَتَكَلَّمَ إِلَّا: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مُحِيتَ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَكُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَرُفِعَ لَهُ بِهَا عَشْرُ دَرَجَاتٍ.

Yine Ebû Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle dediğini duymuştur: “Kim Beytul-lah’ı tavaf eder ve hiç konuşmayıp sadece Sübhane’llahi Ve’l-Hamdu Lillahi Vela İlahe İllallahu Vallahu Ekber Vela Hayle Vela Kuvvete İlla Billahi derse onun on günahı silinir, kendisine on sevap yazılır ve on derecesi yükseltilir.”⁸⁵

Hiz. Aîşe validemiz (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Beytullah’ı tavaf, Safa ile Merve arasında, sa’y etmek ve Cemrelere taş atmak ancak Allah’ı anmak için ikame edilmiştir.”⁸⁶

Tirmizî ise, bunu şu lafızla rivayet etmiştir: “Cemrelere taş atmak ve Safa ile Merve arasında sa’y etmek ancak Allah’ı zikretmek için (farz ve vacib, sünnet ve nafil) kılınmıştır.”⁸⁷

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Tavafa başlanırken vitir kunutu okunur, bayramlarda getirilen tekbirler getirilir ve bu arada tehlil, tekbir, tahmidde bulunur; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e salat-ü selam getirir. Sonra da şu dua yapılır:

“Allah’ım! Sana inanarak, kitabını tasdik ederek, ahbine vefa göstererek, Peygamberin Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetine uyarak tavaf ediyorum. Allah’tan başka ilah yoktur. Allah çok büyüktür. Allah’ım! Elimi Sana uzattım; Senin yanında (mukaddes tanınan) şeylere ta’zim edip rağbetimi bü-

84 Neylül-evtar: 5/54

85 İbn Mace/Menasik: 32 Ahmed: 1/278, 280, 342

86 Ebu Davud/Menasik: 50 Darimî/Menasik: 36 Ahmed: 6/64, 75, 139

87 Damad/Mecmau’l-Enhur : 1/263

yüttüm. Duamı kabul buyur; kaymamı (günah işleyip hata yapmamı) azalt; tazarru' (ve niyazımı, yalvarış ve yakanışı)ma karşı merhamet eyle; mağfiretinle bana cömertlikte bulun ve fitnelerin saptırmalarından beni koruyup himayene al.”⁸⁸

Şafiîler'e göre: Tavafin başlangıcında şöyle der: “Bismillahi Allahu Ekber. ‘Allah’ım! Sana inanarak, kitabını tasdik ederek, ahbine vefa göstererek, rasulün Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetine uyarak tavafa başladım.” **Kâbe’nin kapısına karşı şöyle dua edilir:** “Allah’ım! Şüphesiz bu Beyt Senin beytindir, Harem Senin haremindir, güvenlik Senin güvenliğindir. İşte burası, Sana sığınıp ateşten kurtulmak isteyeninin makamıdır.”

Rûkn-i Yemânî ile Rûkn-i Hacer arasında ise şöyle dua edilir: “Allah’ım! Dünyada da bize iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi Cehennem ateşinden koru.”

Ve bundan sonra dilediği dualarda bulunur; ancak me’sur olan, yani riva-yet yoluyla gelen duaları yapmak efdaldır.⁸⁹

Hanbelîler'e göre: Tavafta Hacerü'l-esved'e geldiğinde her defasında, Rabbena Atina duası edilir. Aynı zamanda iki rûkûn arasında da bu dua okunur. Aynı zamanda “Allah’ım! Senden hem dünyada, hem de ahirette avf ve afiyet diliyorum” denir.

Böylece Hanbelîler yukarıdaki hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır.

Sonra diğer tavaflarda, yani birinci şavttan sonraki şavtlarda şu duayı da **tekrarlar:** “Allah’ım! Bunu hacc-ı mebrur, sa’yi meşkur ve zenb-i mağfur eyle. Rabbim, merhamet et, bağışla ve bildiğin (kusur ve günahlarımızı) temizle ve Sen çok aziz, çok kerimsin.”⁹⁰

Tavaf esnasında Kur’an okumakta bir sakınca yoktur. Ancak İmam Ahmed bunun mekruh olduğuna kabul etmiştir. İmam Malik ile Urve’nin de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir.⁹¹

88 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 159, 160

89 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/390-391

90 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/390-391

91 Neylül-evtar: 5/54

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

83 nolu Abdullah b. Saib hadisini Nesâî tahrir etmiş ve İbn Hibban ile Hakim sahihlemiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüş ve müctehidlerin çoğu bununla amel edilmesini tavsiye etmişlerdir.

84 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadında İsmail b. İyas bulunuyor ki bu zat hakkında birtakım şeyler söylenmiştir. Aynı zamanda isnadında Hişam b. Ammar bulunuyor ki, bu zat sika (güvenilir) dir. Ancak ömrünün sonuna doğru hafızası değişmiştir.

Bu hadisi İbn Hacer et-Telhis'te zikretmiştir. Taşındığı manayı kuvvetlendirerek birkaç rivayet daha bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin az kısmı onunla çıkarımda bulunmuştur.

85 nolu Ebu Hureyre hadisini İbn Mace yukarıdaki hadisinin isnadıyla sevketmiştir. İsnadında yine İsmail b. İyas ve Hişam b. Ammar bulunuyor. O bakımdan İbn Hacer et-Telhis'te bunun zayıf olduğunu belirtmiştir.

86 nolu Hz. Aişe hadisi hakkında Ebû Dâvud susup bir şey söylememiş, Tirmizî ise onun hasen olduğunu belirtmiştir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bu hadisi dikkate alıp ona göre, tavaf esnasındaki zikir ve dualar hakkında açıklamada bulunmuşlardır.

Bu babda İbn Mace ile Hakim'in İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki rükün arasında şöyle dua etti: "Allah'ım! Bana verdiğin rızıkla beni kanaatkar eyle ve onu benim için mübarek kıl ve bana görünmeyen her şeyi benden yana hayr ile halef eyle."

Hafız Bezzar'ın Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadiste, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle dua ettiği belirtilmektedir: "Allah'ım! Şek ve şirkten sana sığınırım; kötü ahlaktan da sana sığınırım."

Ayrıca İbn Saib'in bir diğer hadisini İbn Asakir, İbn Naciye tarikiyle rivayet etmiştir ki, senedi zayıftır. Hadis şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tavafa başlarken şöyle dua ediyordu: "Bismillahi vallahu ekber. Allah'ım! Sana inanarak, kitabını tasdik ederek, ahbine vefa göstererek, peygam-

berin Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uyarak tavaf ediyorum.”

Hafız, “bunu ben bu lafızla bulamadım” demiştir.⁹²

İmam Şafî'nin İbn Nucayh'tan yaptığı rivayete göre: Ashabdan bazıları: Ya Rasulallah! İstilamda bulunurken ne söyleyelim?” diye sorduklarında, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Şöyle deyin: “Bismillahi vallahu ekber. Allah'a iman ederek, Muhammed'in getirdiğini tasdik ederek başladım.”

Hafız, bu hadisin el-Ümm'de Said b. Salim'den, onun da İbn Cüreyc'den rivayetle yazılı bulunduğunu belirtmiştir.

Bu bâbda ayrıca İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan şu rivayet yapılmıştır: “İbn Ömer Hacer'i istilam ederken şöyle dedi: Bismillahi vallahu ekber.” Bu rivayetin senedi sahihtir.

el-Akiylî de şu rivayeti İbn Ömer'den nakletmiştir: “İbn Ömer, Hacer'i istilam ederken şöyle demiştir: Bismillahi, Allah'ım, Sana inanarak, kitabını tasdik ederek ve Rasulullah 'ının sünnetine uyarak başladım.. Sonra da Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirdi, sonra istilamda bulundu.”

Aynı zamanda Vakıdî bu rivayeti merfuan el-Meğazî'de nakletmiştir.

Beyhaki ve Taberânî'nin yaptıkları rivayete göre: Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh) Hacer'in yanına (önüne) gelince orada izdiham olduğunu gördü, ve yüzünü Hacer'e tevcih ederek tekbir getirdi ve sonra şöyle dua etti: “Allah'ım, Sana iman ederek, Kitabını tasdik ederek, Peygamber'inin sünnetine uyarak başladım.”⁹³

Böylece bu bâbdaki hadislerin tamamı, tavaf esnasında duanın meşruiyetine delalet etmekte ve terkinden dolayı kan (bir koyun kesmek) gerekmeyeceği anlaşılmaktadır. Nitekim müctehidler in icthadı da bu anlamda bulunuyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tavafa Hacerü'l-esved'den başlanır.

92 Neyiülevatr: 5/54

93 Neylül-evtar: 5/54

2. Tavafa tekbir, tehlil, tahmid ve salavat ile başlanır.
3. Hacerü'l-esved istilam edilirken, yine tehlil ve tekbir getirilir ve Rabbe-na âtina duası okunur.
4. Aynı dua iki rükün arasında da yapılır.
5. Her tavafta, 83 nolu hadiste belirtilen duaları yapmak müstehabdır.
6. Tavaf, zikir, tehlil, tesbih, tekbir, tahmid, salavat ve dua makamı (yeri) dir. O bakımdan tavaf esnasında me'sur dualar yapılabileceği gibi, kişinin arzusu doğrultusunda birtakım dilekler ve dualar da yapılabilir. Bunda bir sakınca görülmemiştir.
7. Ayrıca mezhep imamlarının tespit ettiği dua ve zikirlerle ağırlık vermek-te fayda vardır.

BİNEK ÜZERİNDE TAVAF YAPMAK

Tavafın yaya olarak yapılması, müctehidlerin çoğuna göre sünnet, Hanbelî fakihlerine göre, kişinin gücü yettiği takdirde yaya olarak yapılması şarttır. Böylece, ister sünnet ister şart olsun bir özürden dolayı tavafı binek veya bir binet üzerinde yapmak caizdir. Çünkü dinimiz her sıkıntıda bir kolaylık getirmiş ve böylece ibadetin birtakım özürlerden dolayı terkedilmemesini sağlamıştır.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا قَدِمَتْ وَهِيَ مَرِيضَةٌ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَنَبِيِّ ﷺ فَقَالَ:
طَوِّفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: Adı geçen hasta olduğu halde (Beytullah'a) geldi ve durumunu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Binek üzerinde bulunduğun halde insanların gerisinden tavafını yap” buyurdu.⁹⁴

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ طَافَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْبَيْتِ وَالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فِي حَجَّةِ
الْوَدَاعِ عَلَى رَاحِلَتِهِ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِمُخْجِنِهِ لِأَنَّهُ يَرَاهُ النَّاسُ وَلِيُشْرِفَ وَيَسْأَلُوهُ
فَإِنَّ النَّاسَ غَشَّوهُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: “Veda Haccı'nda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlar görsün diye Beytullah'ı ve bir de Safa ile Merve arasını bineği üzerinde olduğu halde tavaf etti ve Hacerü'l-esved'i elindeki eğri bastonla istilam ederek selamladı. Böylece insanlar görme imkânını bulsun ve bu olayı sorsun. Çünkü o sırada insanlar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i çepeçevre kuşatmış (ve her hareketini görmeye çalışır)

94 İbn Mace/Menasik: 34 Buhari/Hac: 64, 74, Tefsir: 52 Müslim/Hac: 258 Ebu Davud/Menasik: 48 Nesâi/Hac: 138, 139 Taberânî/Hac: 123 Ahmed: 6/290, 319

bir halde idi.⁹⁵

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ طَافَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَّاءِ عَلَيَّ بِعَيْرِهِ يَسْتَلِمُ
لِرُكْنٍ كَرَاهِيَةً أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ لِنَاسٍ.

Aişe validemiz (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda haccı'nda bineğin üzerinde, insanlar (tavaf ve istilam) dan yüz çevirmesin diye tavaf yaptı ve rüknü istilam etti.”⁹⁶

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiğinde biraz rahatsız idi. O sebeple bineği üzerinde olduğu halde tavaf yaptı ve ne kadar rükne (Hacerü'l-esved rüknüne) geldiyse, mutlaka elindeki eğri bastonla onu istilam etti. Tavafını tamamlayınca da devesini çökertti ve iki rekat namaz kıldı.”⁹⁷

Ebu Tufeyl'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatmıştır: “İbn Abbas'a dedim ki: Safa ile Merve arasında süvari olarak tavaf yapmanın sünnet olduğundan bana haber ver. Çünkü senin kavmin onun sünnet olduğunu iddia ediyor!” Bunun üzerine İbn Abbas ona: “Kavmim hem doğru, hem de yalan söylemiştir.”⁹⁸

Ben ona: “Hem doğru söylemiş, hem de yalan demenin anlamı nedir?” diye sorduğumda şu cevabı verdi: “Şüphesiz (o gün) insanlar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çevresinde toplanmış ve “Bu Muhammed'dir, bu Muhammed'dir.” diye konuşuyorlar ve bu sestten dolayı insanlar evlerinden boyunlarını (başlarını) çıkarıp bakıyorlardı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önünde ise insanlar dövülmez (itilip kakılmaz)dı. O sebeple insanlar O'nun çevresinde çoğalıp (rahat yürüme ve işlediklerinin herkes tarafından

⁹⁵ Buharî/Hac: 57, 61,62, 74 Müslim/Hac: 25 Ebû Dâvud Menasik: 48, 50 Tirmizî/Hac: 40 Nesâî/Menasik: 173 İbn Mace/Menasik: 28 Darimî/ Menasik: 30 Ahmed: 1/214, 3/317

⁹⁶ Müslim/Hac: 253, 254, 256 Nesâî/Menasik: 140, 159, 173 İbn Mace/ Menasik: 28

⁹⁷ Ebu Davud/Menasik: 48, 50 Ahmed: 1/237, 264, 297, 304, 312 3/317, 334

⁹⁸ Müslim/Hac: 237 Ahmed: 1/369 5/84, 85

görülebilmek imkanı kalmayınca) bineğe bindi (ve öylece tavaf yaptı). Ama yürümek ve sa'y etmek efdaldır.”

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefî ve Şafîî mezhebine göre: Yaya olarak tavaf ve sa'y etme imkanı olan kimsenin bu vaziyette tavaf yapması sünnettir. Buna bir özüründen dolayı gücü yetmeyen kimsenin binek üzerinde tavaf etmesi ve sa'y görevini yerine getirmesi caizdir.

Şimdi artık mevcut imar ve düzenlemeye göre, Kâbe'yi binek üzerinde ve yine Safa ile Merve arasını binek üzerinde sa'y etme imkanı pek olmadığından herhangi bir binit üzerinde bunu gerçekleştirme imkanları mevcuttur.

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre, Kâbe'yi yaya olarak tavaf etmek şarttır. Ancak kişinin buna gücü yetmediği takdirde binit üzerinde yapmasında bir sakınca yoktur.

Malikîler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre, tavafı yaya olarak yerine getirmek vacibdir. Ancak bir özüründen dolayı kişi yaya olarak yapmaya gücü yetmezse, herhangi bir binit (tahterevan Ve benzeri bir araç) üzerinde yapması caizdir.⁹⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

94 nolu Ümmü Seleme, **95** nolu Cabir, **96** nolu Aişe hadisleri sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bir özürden dolayı kişinin yaya olarak tavaf yapmadığı takdirde binek veya binit üzerinde tavaf yapmasında bir sakınca yoktur demişlerdir.

97 nolu İbn Abbas hadisine gelince: Onun isnadında Yezid b. Ebî Ziyad bulunuyor ki, bu zatın rivayetiyle ihticacda bulunmak doğru olmaz.

Zehebî zayıf, münker ve delil olarak gösterilmeye salih olmayan hadisleri rivayet eden dört Yezid b. Ebî Ziyad'dan söz etmiştir. Birincisi Kûfelî'dir ve hafızasının çok kötü ve bulanık olduğundan söz edilmiştir. Nitekim hadis alimlerinin çoğu onun zayıf, münkerül'-hadis olduğuna dikkat çekmişlerdir. İkincisi,

Yezid b. Ebî Ziyad eş-Şamî'dir. Buharî bunun münkeru'l-hadis olduğuna dikkat çekmiştir. Üçüncü Yezid b. Ebi Ziyad es-Seken'dir ki, Ebû Hatim: "Onun rivayetiyle delil ikame edilmez" demiştir. Dördüncüsü, Yezid b. Ebi Ziyad'dır ki, Ebû Hatim onun da zayıf olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰

Yezid bu rivayetinde "ve huve yeşteki" yani "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz rahatsız idi" cümlesini kullanmıştır. İmam Şafîi bunu reddederek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hac esnasında hastalıktan şikayetçi olduğunu (başka sıhhatli bir yoldan) bilmiyorum, demiştir.

98 nolu Ebu Tufeyl'in İbn Abbas'tan yaptığı rivayet sahih kabul edilmiştir. Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Safa ile Merve arasında binek üzerinde sa'yettiğine açık şekilde delalet etmektedir ki bu doğrudur, "sünnettir" demeleri ise yalandır. Ancak burada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hastalıktan dolayı değil de, etrafında fazla kalabalık bulunmasından dolayı, binek üzerinde sa'y etmeyi uygun bulmuş ve hac menasikini, aynı zamanda O'nun mübarek yüzünü herkes görsün diye böyle bir tercihte bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tavafı yaya olarak yapmak sünnet veya vacib veya şarttır.
2. Bir özüründen dolayı yaya olarak tavaf edemeyen kimsenin binek veya binit üzerinde tavaf yapmasında bir sakınca yoktur.
3. Binek veya binit üzerinde tavaf eden kimsenin elindeki baston veya benzeri bir cismi Hacerü'l-esved'e dokundurup istilamda bulunması caizdir.
4. Elinde böyle bir cisim yoksa, veya o cismi kalabalıktan dolayı Hacerü'l-esved'e dokundurmakta zorluk varsa, rüknün önünde durup el işaretiyle istilamda bulunması yeterlidir.
5. Safâ ile Merve arasında yaya sa'y edemeyen kimsenin binek veya binit üzerinde sa'y etmesi caizdir. Ancak bugün için binek üzerinde bu yerlere girmek mümkün olmadığından herhangi bir binit üzerinde bu menasiki yerine getirmek mümkündür.

6. Kadınlar binek veya binit üzerinde tavaf ederken, en geride durup öylece tavaflarını yerine getirirler.
7. Tavaftan sonra iki rekât namaz kılmak vacibdir. Hanbelîler'e göre, bu namaz sünnettir.
8. Yine Hanbelîler'e göre, tavafı art arda yapmak vacibdir.
9. Tavafta her defasında Rûkn-i Yemânî'yi istilam etmek müstehabdır; Rûkn-i Hacer'i istilam etmek sünnettir. Rûkn-i Yemânî öpülmez, Rûkn-i Hacer öpülür.
10. Yedinci tavaf Hacer'in yanında tamamlanır ve Hacer istilam edilerek ayrılp iki rekat namaz kılınır.
11. Bütün bunlar abdestli bir vaziyette ancak yerine getirilebilir. Böylece abdestsiz tavaf sahih olmaz.

İKİ REK'AT TAVAF NAMAZI VE TAVAF TAN SONRA İSTİLAM

Tavaf bir bakıma namaz gibi bir ibadettir. O bakımdan ancak abdestli bir vaziyette ve avret yerleri örtülü olduğu halde yerine getirilebilir. Ne var ki, namazla tavaf arasında bazı farklar vardır. Onlardan biri, tavaf esnasında konuşmakla tavaf bozulmaz, ama namazda konuşulduğu takdirde namaz bozulur. Namazda Fatiha ve zamm-ı sure okunur, tavafta okunmaz. Bununla beraber tavafta Kur'an ayetlerini okumakta bir sakınca görülmemiştir. Buna benzer bir takım farklar söz konusudur.

Tavaftan sonra, Cenab-ı Hak bu imkanı verip kutsal Kabe'nin etrafında yedi defa dönmeyi müyesser kıldığından (kolaylaştırdığından) O'na şükür olsun diye iki rekat namaz kılınır. Ancak yedinci tavaftan, yani şavtın sonunda tekrar Hacerü'l-esved istilam edilerek öylece ayrılıp namaz kılınır. Ve böylece tavaf da tamamlanmış olur.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا انْتَهَى إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ قَرَأَ وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ قَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ عَادَ إِلَى الرُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّفَا.

Cabir (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Makam-ı İbrahim'e gelince şu ayeti okudu: "Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin"¹⁰¹ Sonra da iki rekat namaz kıldı. Fatiha'yı, Kafirun suresini ve İhlas suresini okudu. Sonra Rükne döndü, istilam etti. Sonra da Safa tepesine çıktı."¹⁰²

101 Bakara Suresi: 125

102 Buhârî/Neylül-evtar: 5/56

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Her tavaftan sonra iki rekat namaz kılmak vacibdir. Birinci rekatında Kafirun, ikinci rekatında İhlas suresini okumak müstehabdır.¹⁰³

Şafiiler'e göre: Tavaftan sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında, olmadığı takdirde boş bulunan bir yerde iki rekat tavaf namazı kılmak sünnettir. Bazı imamlara göre, vacibdir. Ancak birincilerin görüş ve tespiti daha mutemeddir. Birinci rekatında Kafirun, ikinci rekatında İhlas suresi okunur.¹⁰⁴

Hanbeliler'e göre: Tavaftan sonra iki rekat namaz kılmak sünnettir. Bu namazı İbrahim Makamı'nın arkasında kılmak ise müstehabdır.. Aynı zamanda birinci rekatında Kafirun, ikinci rekatında İhlas suresini okumak da müstehab sayılmıştır.

Bu mezhep imamlarının çoğuna göre, tavaftan sonra kılınan iki rekat namaz, müekked sünnettir. Sahih olan da budur.¹⁰⁵

Malikiler'e göre: Bu iki rekat, tavafa tabi olduğundan dolayı vacibdir.

Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Allah (celle celaluhu) kulu üzerine beş namaz farz kılmıştır. Artık kim o namazları muhafaza ederse, Cenab-ı Hakk'ın onu Cennet'e sokması verilen bir sözdür" buyurmuş ve aynı zamanda bedevinin farzlardan sorması üzerine, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yine beş vakit namazdan söz etmiştir. O bakımdan tavaf namazının sünnet olması daha uygundur.¹⁰⁶

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Bu konuda İbn Ömer ve İbn Abbas hadisleri istilam bahsinde, geçtiği için tekrar buraya almaya lüzum görmedik. Şüphesiz bu da diğer namaz gibi Fatiha ve zamm-ı sure okunarak kılınır.

102 nolu Cabir hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir. O bakımdan tavaftan

103 Mecmau'l-Enhur : 1/265

104 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac Şerhun Ala Metni Minhac: 160

105 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/400

106 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/401

hemen sonra farz namaza durulursa, bu, tavaf namazı yerine geçmez ve farzdan sonra bu namazı kılmak yine sünnet olarak belirlenir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Tavaftan sonra, iki rekat tavaf namazı kılmak, İmam Ebû Hanife ile İmam Malik'e göre vacibdir. İmam Şafii ile İmam Ahmed'e göre sünnettir.
2. Bu namazın, yer müsait olduğu takdirde Makam-ı İbrahim'in arkasında kılınması müstehabdır. Müsait olmadığı takdirde Mescid-i Haram'm herhangi bir yerinde kılınabilir.
3. Birinci rekatında Kafirun, ikinci rekatında İhlas suresini okumak da müstehabdır. Bununla beraber herhangi bir sure okumakta da bir sakınca yoktur.

SAFA İLE MERVE ARASINDA SA'Y ETMEK

Bu iki tepe arasında dört gidiş, üç dönüş olmak üzere yedi gidiş- geliş gerçekleştirilir ve buna “sa’y” denir. Tevhid inancının odağı sayılan Kabe’ye yakın bir yerde Cenab-ı Hakk’ın emrine hazır olup gerektiğinde hemen hareket edilerek yerine getirileceğinin bir davranış şeklidir. Aynı zamanda dünyalığı geride bırakıp Hakk’a yönelmenin ve nefis ikliminden göç edip kutsal iklime girmenin yedi basamağını sembolize etmekte ve böylece nefsin yedi mertebesini aşmaya delalet etmektedir.

Aynı zamanda susuz bir vadiye konulan Hacer ile oğlu İsmail’in durumu tasvir etmektedir. Şöyle ki: Küçük yavrusuna su bulabilmek için bu iki tepe arasında mekik dokurcasına koşup etrafı tarayan Hacer’in bu hareketini tevhid inancı doğrultusunda sembolize etmeğe yönelik bir hareket tarzıdır.

Safa ile Merve arasında sa’y etmenin rükün mü, farz mı, vacib mi olduğu hakkında farklı tespit ve icthadlar ortaya çıkmıştır. Müctehidlerin çıkarım ve ihtilacları bölümünde bu husus açıklanacaktır.

عَنْ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي جَحْرَةَ قَالَتْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا
وَالْمَرْوَةِ وَالنَّاسُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُوَ وَرَاءَهُمْ وَهُوَ يَسْعَى حَتَّى أَرَى رُكْبَتَيْهِ مِنْ شِدَّةِ
السَّعْيِ تَدُورُ بِهِ إِرَازُهُ وَهُوَ يَقُولُ: اسْعَوْا فَإِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ.

Habibe bint Tecrate veya Ticrate (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i Safa ile Merve arasında sa’y ederken gördüm, insanlar da O’nun etrafında ve O da onların önünde bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sa’y ederken öylesine bir hareket gösteriyordu ki entarisi O’nun dizlerine dolanıyordu ve O şöyle buyuruyordu: “Sa’y ediniz; çünkü Cenab-ı Hak sa’yi size yazmış

(farz kılmış)tır.”¹⁰⁷

وَعَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ شَيْبَةَ أَنَّ امْرَأَةً أَخْبَرَتْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ ﷺ بَيْنَ الصَّفَا
وَالْمَرْوَةِ يَقُولُ: كُتِبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيُ فَاسْعَوْا.

Safiye bint Şeybe (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, bir kadının ona Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den Safa ile Merve arasında sa’y ederken şöyle duyduğunu haber vermiştir: “Sa’y etmek size farz kılınmıştır. Artık sa’y ediniz!”¹⁰⁸

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا قَرَعَ مِنْ طَوَافِهِ أَتَى الصَّفَا فَعَلَا عَلَيْهِ
حَتَّى نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَحَعَلَ يَحْمَدُ اللَّهَ وَيَدْعُو مَا شَاءَ أَنْ يَدْعُو.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tavaflı yapıp tamamlayınca Safa tepesine geldi ve çıkıp yükselerek Beytullah’a baktı, iki elini kaldırıp Allah (celle celaluhu)’ya hamd etti ve dilediği şekilde dua etti.”¹⁰⁹

Cabir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tavaflı ve sa’y yaptı. Tavaflı üç defasında remel etti (kısa adımlarla az hızlı ve çalımli yürüdü) dört defasında da normal şekilde yürüdü. Sonra: “İbrahim’in makamından namazgah edinin” mealindeki ayeti okudu ve Makam-ı İbrahim’i kendisiyle Kabe arasına alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra gelip Hacerü’l-esved’i istilamda bulundu. Sonra da (Safa Tepesine doğru) çıkarken “Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah’ın nişanelerindendir” mealindeki ayeti okudu ve Allah’ın başladığı (ilk önce Safa’dan söz ettiği) gibi, (sa’ya) Safa’dan başladı.”¹¹⁰

Cabir’den yapılan bir diğer hadis rivayetinde, adı geçen olayı şu lafızlar-

107 Müsned-i Ahmed: 6/42, 422

108 Müsned-i Ahmed: 6/42, 422

109 Sahih-i Müslim- Ebu Davud/Neylû’l-evtar: 5/59

110 Müslim/Hac: 147, 150 Ebu Davud/Menasik: 50, 56Tirmizî/Hac: 33 Nesâî/Hac: 149, 150 İbn Mace/Menasik: 48 Darimî/Menasik: 34 Ahmed: 1/221, 225, 229, 233, 2/13, 143/320

la haber verdiği bildirilmektedir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Safa Tepesi’ne yaklaşıncı: “Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah’ın nişanelerindendir” mealindeki ayeti okudu ve şöyle buyurdu: “Allah’ın başladığı (Safa) ile başlayın” ve böylece kendisi de Safa’dan başladı, tepenin üstüne çıktı, ta ki Beytullah’ı gördü ve kibleye yönelerek Allah’ın birliğini ifade ile tekbir getirdi ve şöyle dedi: “Allah’tan başka ilah yoktur; birdir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun kudreti her şeye yeter. Vaadini yerine getirdi, kuluna yardım edip zafere erıştirdi ve, O yalnız başına (küfür) hiziplerini hezimete uğrattı.” Sonra bu arada belirtilen cümlelerin benzeriyle üç defa dua etti ve sonra Merve’ye doğru inip ilerledi ta ki ayaklarıyla insibabta bulunup batn-ı vadide remel yaptı ve biz de tepeye çıkmış olduk. O da yürüyerek Merve Tepesi’ne geldi; Safa Tepesi’nde yaptıklarını bu tepede de yaptı.”¹¹¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Safa ile Merve arasında sa’y etmek vacibdir. Yedi şavt olarak tamamlanır. Safa’dan Merve’ye dört şavt, Merve’den Safa’ya üç şavt. Tavaftan sonra yapılması şarttır, yani tavaf yapılmadan sa’y yapılmaz. Çünkü sa’y tavafa tabi bir vacibdir.

Safa’dan değil de Merve’den başlanarak sa’y edilir ve böylece tertip bozulacak olursa, İmam Ebû Hanife’ye göre kerahetle caiz olur.¹¹²

Safa ile Merve arasında sa’y etmeye yönelince, önce dönüp Hacerü’l-esved’i istilam etmesi uygun olur. Tavaftan sonra sa’y yapılmayacaksa, o takdirde tavaf namazından sonra dönüp Hacerü’l-esved’i istilam etmez. Ama tavaftan sonra sa’y edecek olursa istilam eder.

Safa ile Merve tepesine çıkmak sünnettir; şöyle ki: Bu iki tepe arasında sa’y etmek vacibdir, ama tepeye çıkmak sünnettir. Çıkmayan kimse kerahet işlemiş olur. Bu da Beytullah’ı rahat görebilecek şekilde olursa yeterli sayılır.

Her şavtta batn-i vadide biraz hızlanır.¹¹³

111 Nesâî/Hac: 149, 150 Ahmed: 1/224, 225, 229, 233

112 Kâsânî/Bedayi’: 2/133

113 Fetava-yı Hindiyye: 1/226

Şafiîler'e göre: Tavaf ve namazından sonra Safa ile Merve arasında sa'y etmek farzdır.

Sa'ya Safa tepesinden başlamak şarttır. Aksi halde sahih olmaz. Dördü Safa'dan Merve'ye, üçü Merve'den Safa'ya olmak üzere yedi şavt ile tamamlanır. Kudüm tavafindan hemen sonra sa'y eden kimse artık onu iade etmez, yani zi-yaret tavafindan sonra sa'y etmesi gerekmez.

Safa ile Merve tepelerine yükselmek müstehabdır.¹¹⁴

Hanbelîler'e göre: İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, Safa ile Merve arasında sa'y etmek, haccın rükünlerinden biridir. Nitekim İmam Malik ile İmam Şafiî de aynı görüş ve ictihattadırlar.

Hem sa'y, tavafa tabi bulunuyor. O bakımdan tavaftan önce yapılması sahih olmaz. Aynı zamanda Safa'dan başlayıp Merve'ye gitmek şarttır, yani bu tertibin uygulanması gerekir; aksi halde sa'y yapılmamış sayılır.

İki yeşil mil arasında biraz hızlanmak sünnettir. Tabi bu, kadınlar için değil erkeklere mahsus bir sünnettir. Böylece Safa'dan Merve'ye dört şavt, Merve'den Safa'ya üç şavt olmak üzere yedi şavt ile tamamlanır.¹¹⁵

Malikîler'e göre: Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde olduğu gibi, bu mezhebe göre de Safa ile Merve arasında sa'y etmek rükünlerden biridir. Yapılmadığı takdirde hac hükümsüz olur.

Yedi şavt olması, Safa'dan başlanması, şavtların art arda yapılması, tavaftan sonra yerine getirilmesi şarttır. Aksi halde sahih olmaz.

Hacerü'l-esved'i istilamdan sonra yapılması, tavafla arasına bir şey girmemiş olması, Safa ile Merve tepelerine çıkılması bu iki tepe üzerinde dua edilmesi, iki yeşil mil arasında biraz hızlı yürünmesi sünnettir. Abdestli bir halde yapılması menduptur. Kudreti olan kimsenin yaya olarak sa'y etmesi ise vacibdir.¹¹⁶

114 Ebu Zekeriya Yahya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 36

115 İbn Kudame/el-Muğnî- eş Şerhu'l-kebir: 2/403 406

116 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhü Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 1/660

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

107 nolu Habibe hadisini aynı zamanda İmam Şafî tahrir etmiştir.¹¹⁷ Ancak Safîye'nin bu hadisi Habibe'den rivayet ettiği sanılmaktadır. Çünkü Şafî bunu Atâ b. Ebî Rebah'ın Safîye'den, onun da Habibe bint Ebî Ticrat'tan rivayet ettiğini belirtmiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Müemmil bulunuyor ki bu zat sayıftır.¹¹⁸ Yahya b. Main onun duafa arasında bulunduğu, İmam Ahmed, onun rivayetlerinin tamamı münkerdir demiştir. Nesâî ve Darekutnî de bu görüştedirler.¹¹⁹

Bu zatın bir diğer tarikle İbn Huzeyme'nin Sahih'inde ve Taberani'nin tespitinde İbn Abbas (radiyallahu anh) dan bu anlamda rivayeti bulunuyor. İki rivayeti bir araya gelince az bir kuvvet kazanmaktadır, ancak çıkarım ve ihticaca (delil gösterilmeye) salih olup olmadığı tartışmalıdır.

108 nolu Safiye hadisinin isnadında Musa b. Ubeyde bulunuyor ki, bu zat da zayıftır. İmam Ahmed, "Onun hadisi yazılmaz" derken, Nesâî ve diğer hadis bilginleri onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir. İbn Main de onun kayda değer bir ravi olmadığını belirtmiştir.¹²⁰

Şüphesiz bu konuda umde olarak "Hac menasikinizi benden alın!" mealindeki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahih kabul edilen hadisidir.

Müctehidler bu ifadeler üzerinde durup kimi sa'yın rükün olduğunu, kimi vacib, kimi de sünnet olduğunu belirtmiştir.

Tahavî bu konuda Hanefîler'in ictihadının isabetli olduğunu savunurken, ilim adamlarının, sayı terkeden bir kimseye dem (kan akıtmak) gerektiğinde icmaları vardır demiş ve böylece bir vacibin terkinin bir koyun veya sığır kesmekle telafi edileceğine kabul etmiştir.¹²¹

117 el-Ümm: 2/211

118 Şevkanî/Neylül-evtar: 5/58

119 Zehebî/Mizanül-İtidal: 2/510 4637 nolu Abdullah.

120 Zehebî/Mizanül-İtidal: 4/213 8895 nolu Musa- Neylül-evtar: 5/58

121 Şerhu Meani'l-Asar; 2/179-200

El-Feth sahibinin cumhurdan yaptığı rivayette ise, sayın rükün olduğu ve terkinin bir şey ile telafi edilemeyeceğini belirtmiştir.

Şevkanî bu rivayetlere yer verdikten sonra konuyu şöyle noktılıyor:

“Bu delillerin en açık ve zahir olanı, Müslim’in rivayet ettiği şu hadistir: “Safa ile Merve arasında sa’y etmeyen kimsenin Allah hakkını da, umresini de tamamlamaz.”¹²² Veya “Allah öylesinin hakkını tamamlamasın!”

109 nolu Ebû Hureyre, **110** nolu Cabir, **111** nolu Cabir hadisleri sahihtir ve çıkarıma salihdir.

109 nolu Ebu Hureyre hadisinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Safa tepesine çıkıp yükseldiğini delil göstererek, bunun vacib olduğunu söyleyenler varsa da ilim adamlarının çoğuna göre sünnet olduğu tespit edilmiştir.

“Allah’ın başladığıyla başlayın!” emrine dayanarak, sa’ya Safa Tepesi’nden başlamanın şart olduğunu söyleyenler olmuştur. Oysa bu cümle bazı rivayetlerde emir şeklinde değil, şimdiki ve gelecek zamana delalet eden muzari sığasıyla gelmiştir. O bakımdan buradaki emrin vücut ifade ettiği söylenemez. Ancak cumhur bunun şart olduğunu belirtmiştir. Zira hadisteki cümleyi emir sığasıyla rivayet edenlerin daha güçlü hafız oldukları söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Beytullah’ı tavaf edip iki rekat tavaf namazı kıldıktan sonra tekrar dönüp Hacerü’l-esved’i istilam etmek müstehabdır.
2. İstilamdan sonra vakit müsaitse Zemzem’den içmek de müstehabdır.
3. Tavaf namazından ve istilamdan sonra fazla ara vermeden sa’y etmek için Safa Tepesi’ne doğru ilerlemek sünnettir.
4. Safa Tepesi’ne çıkıp yükselmek sünnettir. O bakımdan Kabe’yi görece kadar yükselmek de yeterlidir.
5. Safa’da Kabe’ye yönelmiş halde tehlil, tekbir, tahmidde bulunmak ve

dua etmek sünnettir.

6. Safa ile Merve arasında batn-i vadide, yani iki yeşil mil arasında biraz hızlanmak sünnettir. Bu, erkeklere has bir sünnettir.
7. Sayın tamamı yedi şavttır: Dördü Safa'dan Merve'ye, üçü de Merve'den Safa'ya yapılarak gerçekleştirilir.
8. Safa Tepesi'ne de çıkmak sünnettir. Ancak Kabe'yi görececek kadar yükselmek de yeterlidir. Bu tepede de tehlil, tekbir getirilir ve dua edilir.
9. Safa ile Merve arasında sa'y ederken Safa'dan başlamak şart veya vacibdir. Müctehidlerin bir kısmına göre, sünnettir.
10. Safa ile Merve arasında sa'y etmek rükündür, müctehidlerin çoğuna göre, vacibdir.
11. Safa ile Merve arasında abdestli bir halde sa'y etmek müstehabdır. O bakımdan abdestsiz bir halde sa'y etmek sahihtir.
12. Yedi şavtın art arda yapılması da kimine göre vacib, kimine göre sünettir. Birincilerin delili daha kuvvetlidir.

MİNA'DAN ARAFAT'A GİTMEK VE ARAFAT' TA VAKFEYE DURMAK

Zilhicce'nin sekizinci günü Mekke'den Mina'ya gitmek sünnettir. Dokuzuncu günü ise vakfede bulunmak üzere Arafat'a gidilir. Arafat'ta bir süre durmaya "vakfe" denir ki, bu hacın rükünlerinden biridir. Kaçırıldığı takdirde, bir yıl sonra o hacın kazası gerekir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Hac, Arafat'tır" buyurmuştur. Vakfenin belirlenmiş bir süresi vardır. O da, Arefe günü zeval vaktinden başlar ve bayramın birinci günü fecr doğuncaya kadar devam eder. Bu süre içinde hacceden kimse az bir süre olsun Arafat'ta bulunursa, rükün yerine gelmiş olur.

Şüphesiz Arafat kutsal yerlerden biridir. Cebrail'in indiği, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Veda Hutbesi'ni irad ettiği mekan olarak dinimizdeki yeri ve önemi çok büyüktür. Duaların en çok kabul olunduğu bir yerdir.

وَعَنْ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَوْفٍ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسًا وَنَحْنُ غَادِيَانِ مِنْ مِئِي
إِلَى عَرَفَاتٍ عَنِ التَّلْبِيَةِ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ يُلَبِّي
الْمَلِيَّ فَلَا يُكْرِعُ عَلَيْهِ وَيُكَبِّرُ الْمُكَبِّرَ فَلَا يُكْرِعُ عَلَيْهِ.

Muhammed b. Ebî Bekir b. Avf'tan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bizler Mina'dan sabahleyin Arafat'a doğru hareket edeceğimiz sırada Enes (radıyallahu anh)'a, Arafat'a giderken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber ne yapıyordunuz? Telbiye getirmemizde bir sakınca var mıdır?" diye sordum. O da bana şöyle dedi: "Telbiye getiren getiriyordu, onun bu davranışı inkar edilmiyordu. Tekbir getiren de getiriyordu, onun da bu hali inkar edilmiyordu."¹²³

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ عَدَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَنِيَّ حِينَ صَلَّى الصُّبْحَ فِي صَبِيحَةٍ يَوْمَ عَرَفَةَ حَتَّى أَتَى عَرَفَةَ فَتَنَزَلَ بِنَمِرَةٍ وَهِيَ مَنْزِلُ الْإِمَامِ الَّذِي يَنْزِلُ بِهِ بِعَرَفَةَ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ صَلَاةِ الظُّهْرِ رَاحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُهَجِّراً فَجَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَلَعَصْرِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ ثُمَّ رَاحَ فَوَقَفَ عَلَى الْمَوْقِفِ مِنْ عَرَفَةَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arefe günü sabah namazını kıldıktan sonra hareket etti ve tâkî Arafat'a gelip Nemire denilen yere indi ki bu yer, imamın Arafat'ta inip konakladığı yerdir. Öğle namazına kadar orada kaldı, ısı iyice artmış bir halde gün ortası hareket edip öğle namazı ile ikindi namazını cem ederek kıldırdı. Sonra insanlara hitab etti. Sonra da hareket ederek Arafat'taki vakfede durdu."¹²⁴

وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ مُضَرَّسٍ بْنِ أَوْسٍ بْنِ حَارِثَةَ بْنِ لَآمِ الطَّائِي قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِالْمُزْدَلِفَةِ حِينَ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي جِئْتُ مِنْ جَبَلِي طَيِّءٍ أَكَلْتُ رَاحِلَتِي وَأَتَعَبْتُ نَفْسِي وَاللَّهِ مَا تَرَكْتُ مِنْ حَبْلٍ إِلَّا وَقَفْتُ عَلَيْهِ فَهَلْ لِي مِنْ حَجٍّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ شَهِدَ صَلَاتَنَا هَذِهِ وَوَقَفَ مَعَنَا حَتَّى نَدْفَعَ وَقَدْ وَقَفَ قَبْلَ ذَلِكَ بِعَرَفَةَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ وَفَضِي تَقْتُهُ.

Urve b. Mudarris b. Evs b. Harise b. Lam et-Ta'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Müzdelife'de namaza çıktığı bir sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim ve dedim ki: "Ya Rasulullah! Doğru-

124 Tirmizî/Salat: 24, Cuma: 42 Buharî/Taksir: 13, 15, 17, Hac: 89 Müslim/Müsaafirîn: 46, 48, 51, 53, 54, 57 Ebu Davud/Menasik: 59 Nesâî/ Menasik: 42, 45 İbn Mace/İkame: 74 Darimî/Salat: 182 Taberânî/ Sefer: 1,2, 5, 6 Ahmed: 2/129

su ben Tayy'ın iki dağından geliyorum; hem bineğimi yordum, hem de kendim yoruldum. Ama Allah'a and olsun ki, hiç bir kum yığın uzantısını terketmeyip mutlaka üzerinde vakfe yapıp durdum. Benim için (gerçekleşen) bir hac söz konusu olabilir mi?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim bizim bu namazımıza hazır olur ve biz buradan ayrılincaya kadar bizimle birlikte durur ve bundan önce de Arafat'ta gece veya gündüz (bir süre) vakfe etmiş olursa, gerçekten hacı tamamlanmış ve üzerine gereken menasiki (ibadetleri) yerine getirmiş olur."¹²⁵

Abdurrahman b. Ya'mur (radiyallahu anh)'dan yalpan rivayete göre: Necd halkından bir grup Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ki o sırada Efendimiz Arafat'ta vakfe halinde idi. O'ndan sordular. Bunun üzerine Efendimiz bir çağırıcıya emretti, şöyle duyuruda bulundu: "Hac Arefe (gününe yetişmek) dir. Kim toplanma gecesi (Müzdelife'de gecelemede) fecrden önce gelirse, gerçekten o, (Arafat'ta vakfeye) yetişmiş olur. Mina günleri üç gündür. Artık kim acele eder de iki gün kalırsa onun üzerine bir günah yoktur, kim de (üçten fazla) geciktirirse, onun üzerine de bir günah yoktur."¹²⁶

"Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben burada nahr yaptım (kurbanlık hayvanı kestim); Mina'nın her yanı bu kesime müsaittir. Artık siz yük ve eşyanızın bulunduğu yerde kurbanınızı kesin. Ben şurada vakfe yaptım. Arafat'ın her yanı vakfeye uygundur. Burada da vakfe yaptım; toplanma yeri olan (Müzdelife'nin) hepsi vakfeye uygundur."¹²⁷

Üsame b. Zeyd (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Arafat'ta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in terkinde (veya yedeğindeki binek üzerinde) bulunuyordum. Ellerini kaldırıp dua ediyordu; derken devesi bir yana meyletti ve bu sebeple devenin yuları düştü, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir eliyle düşen yuları eğilip alırken bir elini de yukarıya kaldırmış halde (duasına devam ediyordu)."¹²⁸

125 Ahmed: 4/261, 262 Ebu Davud/Menasik: 28 Tirmizî/Hac: 57 Nesâî/ Menasik: 211 Darimî/ Menasik: 54

126 Tirmizî/Tefsir: 2/22 Ebu Davud/Menasik: 68 İbn Mace/Menasik: 57 Darimî/ Menasik: 54

127 Müslim/Hac: 149 Ebu Davud/Menasik: 56, 64 Ahmed: 3/321

128 Müslim/ İman: 48, 49 Buhari/Cihad: 46 Ebu Davud/Menasik: 64, Cihad: 48 Nesai/Hac:

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Amr b. Şuayb'dan, O da babasından, O da dedesinden rivayet etmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’ın Arafat’ta yaptığı en çok duası şu idi: Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. Hayır O’nun elindedir; O’nun gücü her şeye yeter.”¹²⁹

وَالْتِّرْمِذِيُّ: وَلَفْظُهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

Tirmizî ise bunu şu lafızla rivayet etmiştir: “Duanın hayırlısı, Arefe günündeki duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söylediği en hayırlı dua şudur: Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı yoktur. Mülk O’nundur. Hamd O’na mahsustur. O’nun kudreti her şeye yeter.”

Salim b. Abdillâh’dan yapılan rivayete göre: Abdullah b. Ömer (radiyallahu anh) Arafе günü Haccac b. Yusuf’un (Haccac-ı Zalim) yanına geldi ki güneş gök kubbesinin ortasından batıya meyletmiş bulunuyordu. Ben de onun yanında idim. Abdullah b. Ömer, Haccac’a seslenerek: ‘Eğer Sünnet’e uymayı arzu ediyorsan, hareket vakti geldi’ dedi. Haccac ona: “Bu saatte mi?” diye sorunca, o da: “Evet.” diye cevap verdi.

Bunun üzerine ben de Haccac’a dedim ki: “Sünnet’e uymayı arzuluyorsan, hutbeni kısa kes ve namazı acele et.” Bunun üzerine Abdullah b. Ömer: “Salim doğru söyledi” dedi.”¹³⁰

228, 229 İbn Mace / Menasik: 9. Darimî / Menasik: 60. Ahmed: 1/128,303

129 Tirmizi Müsned: Ahmed/Neylül-evtar: 5/70

130 Buhari/Hac: 90, 132. Fezail: 5 Nesâi/Vasaya: 5

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arafat'taki vakfe yerine gitti ve insanlara birinci hutbeyi irad etti. Sonra Bilal ezan okudu. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikinci hutbeye başladı; O ikinci hutbeyi tamamlarken Bilal de ezanı tamamlamış bulunuyordu. Sonra Bilal ikamette bulundu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle namazını kıldırđ; arkasından ikindi namazı için (Bilal) ikamette bulundu ve Efendimiz ikindi namazını kıldırđı."¹³¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Terviye günü (Zilhicce'nin sekizinci günü) sabah namazından sonra Mina'ya gidilir. Daha çok güneş doğduktan sonra gitmekte yarar vardır. Sahih olan da budur. Bütün bu gitme ve bulunma hallerinde telbiye terk edilmez. Mekke'den çıkarken de hem telbiye, hem de tehlil ve tekbir getirilir. O gece Mina'da kalınır. Bütün bunlar sünnettir, Arefe günü, yani Zilhicce'nin dokuzuncu günü Mina'da sabah namazı kılınır ve Arafat'a hareket edilir. Bununla beraber Terviye günü Mekke'de öğle namazını kıldıktan sonra Mina'ya giden kimse için de bir sakınca söz konusu değildir. Aynı zamanda Terviye günü Mekke'de kalıp sabah namazını kıldıktan sonra dokuzuncu günü Mina'ya uğrayarak Arafat'a gitmek de yeterli sayılırsa da sünnete aykırı olduğundan isâet (kötü bir iş) işlemiş olur.

Terviye günü cumaya rastlarsa, zevalden önce Mina'ya harekette bir sakınca yoktur. Ama zevalden sonra çıkması doğru olmaz. Çünkü kendisine vacib olan cumayı kılması gerekir.

Arafat'a gidilince, herhangi bir yerinde konaklayabilir. Ancak Cebel-i Rahmet'e yakın olması efdaldır. Güneş batıya doğru meyledince, mümkünse gusledilir ve imam minbere çıkar, bu esnada müezzin ezan okur. Sonra imam ayağa kalkıp iki hutbe okur ve bu iki hutbe arasında oturur. Oturarak hutbe okuması da yeterli sayılır. Hutbeyi okumayıp terkeder veya onu zevalden önce okursa bir sakınca yoktur. Sadece sünnete uymamış olur ve o yüzden isâet (kötü bir iş) işlemiş sayılır. İmam bu hutbede Arafat'ta, Müzdelife'de ve Mina'da neler yapılacağını anlatır. Aynı zamanda kurban, traş, ziyaret tavafı ve veda tavafı hakkında yeterli bilgi verir.

Hutbeden sonra imam bir ezan, iki ikametle öğle ve ikinci farzlarını kıldırır. Kıraati aşıkâr okumaz ve bu iki farz arasında sünnet, nafîle namaz kılınmaz. Aynı zamanda bu iki farz arasında dünya işlerinden bir işle de meşğul olunmaz.

İmam Ebu Hanîfe'ye göre, öğle ile ikinci farzlarını bir arada kılabilmek için cemaat ile kılınması şarttır. Aksi halde her namaz kendi vaktinde kılınır. İmam-ı meymene göre, münferiden de kılınca yine cem-i takdim yapılır, yani ikinci farzı öğle vaktine alınıp, ikisi bir arada kılınır. Aynı zamanda İmam Ebu Hanîfe'ye göre, sözü edilen iki namazı bir arada kıldırarak olan imamın, büyük imam olması söz konusudur. Diğer mezheplere göre, bu konuda herhangi bir bağlayıcı şart yoktur.

Arafat'ta farz olan vakfenin sıhhati için iki şey şarttır: Biri, Arafat denilen arazide, ikincisi belirlenen vakit içinde gerçekleşmesidir.

Vakfede mutlaka ayakta durup dua etmek şart değildir. Oturularak da vakfe yerine getirilir.¹³²

Şafîîler'e göre: Zilhicce'nin yedinci günü imamın Mekke'de öğle namazından sonra, kısa bir hutbe irad etmesi ve sabahleyin Mina'ya gidileceğini bildirmesi sünnettir. Sabahleyin namaz kıldırdıktan sonra hacılarla birlikte Mina'ya gider ve o geceyi orada geçirirler Bu da sünnettir. Güneş doğduktan sonra (Zilhicce'nin dokuzuncu günü) Arafat'a hareket edilir. Nemire'de zeval vaktine kadar durulur, sonra Mescid-i İbrahim'e gidilir ve imam orada iki hutbe irad eder ve arkasından öğle ile ikinci namazını bir arada, yani öğle vaktinde kıldırır. Sonra da Arafat'ta güneş batıncaya kadar vakfe yapıp dua, zikirle meşğul olunur ve gurubu müteakip Müzdelife'ye hareket edilir.¹³³

Hanbelîler'e göre: Zilhicce'nin sekizinci günü olan "yevm-i tevriye" de temettü hacca niyet edenler yeniden niyet edip ihrama girerler; kıran ve ifrad hacca niyet edenler zaten ihramlı bulunuyorlar ve Mina'ya hareket ederler. Mekke'nin yerlilerinden de haccetmek isteyenler yine bugün niyet edip ihrama girerler. Mina'ya gidilir ve öğle namazı orada kılınır. Hatta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in orada beş vakit namaz kıldığı bilinmektedir.

132 Fetavayı Hindiyeye: 1/226/229

133 Ebu Yahya Zekerîya/Fethü'l-vehhab: 1/144, 145

Zilhicce'nin dokuzuncu günü güneş doğunca Mina'dan Arafat'a hareket edilir. Arafat'ta öğle ile ikindi namazı öğle vaktinde bir arada kılınır. Cemaate katılma imkanı olmayan kimse kendi eşyasının yanında bu iki namazı bir arada kılar. Her namaz için bir ikamet edilir. Ezan da okunursa, bunda bir sakınca yoktur.

Arafat'taki hutbeler namazdan önce irad edilir ve kısa tutulur. Arafat'ın her yanı vakfe yeridir. Cebel-i Rahmet yanında durmanın fazileti daha çoktur. Ancak Batn-ı Urune denilen kısım bunun dışında tutulmuştur, orada vakfe yapılmaz, yapılsa da sahih olmaz. Arafat'ta vakfe yapmak rükündür, onsuz hac tamam olmaz. Bunda icma vardır. Böylece Arafat'ta güneş batıncaya kadar dua, tehlîl, tekbir ve benzeri zikirlerle devam edilir. Çünkü bugünde yapılan dua ve niyazların kabul edileceği umulur.

Bu mezhebe göre, Arafat'ta vakfenin zamanı, Arefe günü fecr doğunca başlar ve bayramın birinci günü fecr doğuncaya kadar devam eder; bu süre içinde orada az bir zaman dahi bulunulsa, vakfe rükünü yerine gelmiş olur. İmam Şafiî ile İmam Malik'e göre, vakfenin ilk vakti Arefe günü zevalden sonra başlar ve fecr doğuncaya kadar devam eder. Hanefiler'in de ictihadı bu doğrultudadır; yani üç mezhebin ictihadına göre, vakfenin vakti, dokuzuncu günü zevalden sonra başlar. İmam Ahmed'e göre, fecrden sonra başlar.

Vakfe için taharet, kıbleye yönelme ve niyete gerek yoktur. Bu hususta farklı bir ictihad göstereni bilmiyoruz.¹³⁴

Malikiler'e göre: Bu mezhebe göre de, belirlenen zaman içinde Arafat'ta vakfe yapmak rükündür. Bu, oradan geçmekle de gerçekleşebilir. Uyku halinde bulunmak bile yeterli sayılır. Ancak Arafat'ta durmayıp belirlenen sınırın bir ucundan bir ucuna geçmek isteyen kimsenin, o yerin Arafat olduğunu bilmesi ve niyet etmesi gerekir. Ama geçmeyip belli bir yerde bulunan kimsenin niyet etmesine gerek yoktur.

Arafat'ta dokuzuncu günü güneş battıktan ta onuncu günü fecr doğuncaya kadar olan süre içinde bir süre eyleşmekte rükün yerine gelmiş olur. Ama hiç eyleşmeden gelip geçecek olursa, vacibi terk ettiğinden bir kan akıtması gerekir.

Bunun gibi, Zilhicce'nin dokuzuncu günü zevaldan sonra Arafat'ta bulunmak da vacibdir. Bu vakitten sonra gelen kimeseye de bir kan akıtmak gerekir.

Arafat'ta öğle ile ikindi namazını öğle vaktinde bir arada kılmak sünnettir. Aynı zamanda imamın orada iki hutbe okuması da sünnettir. Hutbeler namazdan önce güneş zevale yönelince okunur. Öğle namazı için bir ezan, ikindi namazı için de bir ezan okunur. Güneş batıncaya kadar vakfe devam eder. Sonra Müzdelife'ye hareket edilir.¹³⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

123 nolu Muhammed hadisi sahihtir. O bakımdan tavaf dışında her yerde telbiye ve tekbir getirilebilir; bunda bir sakınca yoktur. Müctehidlerin çoğunun da görüş ve ictihadı bu anlamdadır.

124 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zat hakkında çok şey söylenmiştir. Onun dışındaki ricali sahihtir, aynı zamanda hepsi de güvenilirdir. O bakımdan bununla çıkarımda bulunanlar olmuştur.

125 nolu Urve hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Darekutnî tahrir etmişlerdir. Hakim de onu sahihlemiştir. Müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarımda bulunmuş ve hadisi delil olarak saymışlardır.

Hadiste “gece ve gündüz” sözü kullanılmıştır ki, İmam Ahmed bu cümleden vakfe süresinin dokuzuncu günü fecrden sonra başlayıp bayramın birinci günü fecr doğuncaya kadar devam ettiği çıkarımda bulunmuştur. Cumhur ise, gündüzden maksat, zevalden sonraki süredir diyerek farklı bir yorum getirmiştir.

126 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hakim, Darekutnî ve Beyhaki tahrir etmişlerdir.

Böylece hadis, onuncu günü fecrden önce Arafat'ta bulunup Müzdelife'ye gelen kimsenin haccının tamam olduğuna delalet etmektedir. O bakımdan fecrden sonra gelen kimsenin vakfesi sahih değildir ve hac tamamlanmamış olur, önündeki yıl kazası gerekir.

“Mina günleri üçtür” cümlesinden, bayramın birinci günü dışında kalan teşrik günleri kastediliyor. O bakımdan kim bayramın birinci gününden sonra iki gün kalıp ayrılmak isterse ayrılabilir; çünkü üç gün içinde cemreleri taşlama vücubunu yerine getirmiş olur. Kim de acele etmeyip üç gün kalırsa, o takdirde kalabilir ve müctehidlerin çoğuna göre üçüncü gün de cemrelere taş atması gerekir.

127 nolu Cabir hadisi de sahih kabul edilmiştir. Bu, Mina’nın her yanının kurban kesmeye müsait olduğuna delalet ettiği gibi, Arafat’ın da Batn-ı Urune dışında her yanının vakfeye uygun olduğuna ve Müzdelife’nin de her yanının vakfeye elverişli bulunduğuna delalet etmektedir.

128 nolu Üsame hadisinin Nesâî’de belirtilen ricalinin hepsi sika ve sahihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

129 nolu Amr hadisinin ise, isnadında Hammad b. Ebî Hamîd bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Buharî onun hakkında: “Münkeru’l-hadistir” demiş; İbn Main “Onun hadisi bir şey değildir” diyerek dikkat çekmiştir. Nesâî de onun sika olmadığını belirtmiştir.¹³⁶

130 nolu Salim hadisi de sahihtir ve Arafat’ta hutbenin namazdan önce kılınacağına delalet etmektedir. Her ne kadar **124** nolu İbn Ömer hadisinin son kısmında bunun aksine bir anlatım varsa da sahih olan bu ikinci tespit ve rivayettir. Nitekim **130** nolu Cabir hadisi de bunu kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Terviye günü sabah namazından sonra Mina’ya gitmek ve o geceyi orada geçirmek sünnettir.
2. Bu sırada telbiyeye yer yer devam edilmesi müstehabdır. Ayrıca tehlil ve tekbir getirmek, zikirde bulunmak da müstehab sayılmıştır.
3. Dokuzuncu günü sabah namazı kılındıktan sonra Arafat’a hareket edilir.
4. Hiç Mina’ya uğramadan dokuzuncu günü doğrudan da Arafat’a gidi-

lebilir; bunda bir sakınca olmamakla bebaber isâet (usûlsüzlük) vardır; sünnet terkedildiği için. Ancak zorlayıcı hallerde bu isâet kalkar.

5. Terviye günü cumaya rastlarsa, zevaldan önce Mina'ya hareket edilmişse, artık cuma kılınıp öylece hareket edilir.
6. Arafat'ın her yanı vakfe için elverişlidir. Ancak Batn-ı Urune denilen kesim müstesna, yani orada vakfe yapmak sahih olmaz.
7. Cebel-i Rahme'ye yakın hir yerde vakfe yapmanın fazileti büyüktür.
8. Öğle vakti olunca Arafat'ta imam minbere çıkar ve iki hutbe irad eder. Böylece Arafat'ta önce hutbeler okunur, sonra öğle namazı kılınır
9. Arafat'ta imam öğle ile ikindi namazını bir arada kıldırır; önce öğlenin farzını, arkasından ikindinin farzını kıldırır.
10. İmameyne ve diğer müctehidlere göre, münferiden de namaz kılan kimse bu iki namazı birleştirir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, o her namazı vaktinde kılar.
11. Her farz için bir ikamet getirilir. İkisi için bir ezan yeterli sayılır.
12. Vakfenin süresi, Hanefiler'e göre, dokuzuncu günü zevaldan sonra başlar, onuncu günü fecr doğuncaya kadar devam eder. Malikîler'e göre, dokuzuncu günü güneş battıktan sonra başlar, fecr doğuncaya kadar devam eder.
13. Arafat'ta bol bol dua, tehlil, tekbir ve zikir yapılarak bütün gün ibadet havasında tutulur.
14. Arafat'ta daha çok Rasûlullah Efendimiz'in ve diğer peygamberlerin yaptığı duayı yapmakta büyük fayda vardır.
15. Arafat'ta vakfe, hacın rükünlerinden biridir; onsuz hac olmaz. Bunda ittîfak vardır.

ARAFAT'TAN MÜZDELİFE'YE VE ORADAN DA MİNA'YA GİTMEK

Haccın en önemli rüknü olan Arafat'ta vakfe tamamlandıktan sonra akşamleyin güneş batınca, akşam namazı yatsı vaktine geciktirilerek Müzdelife'ye hareket edilir. Fecr doğuncaya kadar orada, Meş'ari'l-Haram'da dua, zikir yapılır. Ancak ilk önce yatsı vaktine geciktirilen akşam namazı ve hemen arkasından yatsı namazı kılınır. Böylece ikinci defa cemi' yapılır, yani iki namaz bir arada kılınır.

Şüphesiz Müzdelife'de gece süresince kalmanın sayısız faydaları vardır. Önce Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu yerde namaz kılıp sık sık ümmeti için dua ettiği; tehlil ve tekbir getirmek suretiyle Allah'ın varlığını, birliğini büyüklüğünü ifadeye çalıştığı ve Meş'ari'l-Haram'da nemli gözleriyle ellerini kaldırıp Hakk'ın yüce dergahına yöneldiği kutsal bir makamdır. Sonra fecr doğduktan sonra az bir süre olsun orada vakfe yapmak vacibdir.

Menasikin (ibadetlerin) bu bölümü tamamlanınca, şeytanı taşlamak ve kurban kesmek üzere Mina'ya hareket edilir. Bu makamda küfrün bir tek millet olduğu düşüncesiyle küfrü temsil eden şeytan taşlanır ve bir Müslüman'ın ancak İslâm'ın karşısında olan küfür ehlini taşılayacağı, fakat din kardeşine asla el kaldırmayacağı, ona silah çekmeyeceği ve bu doğrultuda İslâm'ın birliği ve dirliği korunacağı, taşılama hareketiyle de ortaya konur ve Cenab-ı Rabbi'l- Alemine söz verilmiş olur.

Kesilen kurban ise hem kulun bu sadakatini ispata, hem de hac ibadetlerini yapma kudretini balışeden Allah (celle celaluhu)'a şükre yönelik ayrı bir hikmeti yansıtır.

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ أَقَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ كَانَ يَسِيرُ
الْعَنَقَ فَإِذَا وَجَدَ فَجَوْهَةً نَسَّ.

Üsame b. Zeyd (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle

demidir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arafat’tan ayrılıp (Müzelife’ye) yöneldi. Ne hızlı, ne de yavaş, ikisi arasında bir sürat göstererek yol aldı. Genişçe bir yere gelince de süratlendi.”¹³⁷

وَعَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ وَكَانَ رَدِيفَ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ فِي عَشِيَّةِ عَرَفَةَ وَغَدَاةِ جَمْعٍ لِلنَّاسِ حِينَ دَفَعُوا: عَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ وَهُوَ كَأَنَّ نَافَتَهُ حَتَّى دَخَلَ مُحَسَّرًا وَهُوَ مِنْ مَنِيَّ وَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِحَصِي لِحَذَفِ الَّذِي يُرْمَى بِهِ الْجَمْرَةُ.

Fazıl b. Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: Adı geçen, Rasu-
lullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in terkinde bulunuyordu. Rasulullah
Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) arefe günü akşamı ve cemi’ (Müzelife) gün
sabahu (menasiki yerine getirmekte olanlara şöyle) buyurdu: “Sükunet ve rahat-
lık içinde olun (acele etmeyin, itişir şekilde ilerlemeyin)” ve kendisi de Mina sı-
nırına dahil olan Muhassır’e girinceye kadar binek devesini (süratli yürümekten)
alıyordu ve sonra da şöyle buyurdu: “Cemrelere atılmak üzere bakla küçüklü-
günde taşlar edinin!”¹³⁸

Cabir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi ver-
miştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Müzelife’ye geldi ve orada
akşam ile yatsı namazını kıldırdı. Bu iki namazı bir ezan ve iki ikametle gerçek-
leştirdi ve bu iki farz arasında nafile namaz kılmadı. Sonra fecr doğuncaya kadar
uzandı ve sabah vaktinin girdiği iyice belli olunca bir ezan ve bir ikametle sabah
namazını kıldırdı. Sonra Kasva adındaki devesine bindi ve Meş’ari’l-Haram’a
geldi. Kibleye yöneldi, Allah’a (el açıp) dua etti; tekbir, tehlil getirdi; Allah’ın bir-
liğini ifade etti ve ortalık iyice aydınlanıncaya kadar orada vakfe yaptı ve güneş
doğmadan önce hareket edip Batn-ı Muhassır’a geldi (ki bu yer ne Mina’ya, ne
de Müzelife’ye dahildir). (Devesini) az harekete geçirdi ve sonra Büyük Cem-
re’ye uzanan orta yolu izledi ve ağacın yanındaki cemreye geldi, yedi taş attı ve
her taşla birlikte tekbir getirdi ki bunları vadinin ortasında (durup) attı. Sonra da

137 Buharî/Hac: 92, Cihad: 136 Nesâî/Menasik: 5, 205 İbn Mace/Menasik: 58 Darimî/Mena-
sik: 51 Taberânî/Hac: 176 Ahmed: 5/210

138 Müslim/Hac: 147, 268, 313 Ebu Davud/Menasik: 56, 65 Tirmizî/Hac: 61 Nesâî/Hac: 189,
204, 209, 215 İbn Mace/Menasik: 21, 63, 84 Darimî/ Menasik: 34 Ahmed: 1/210, 212

mehhar'a (hayvan kesim yerine) gitti.”¹³⁹

وَعَنْ بَنِي عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَذِنَ لِضَعْفَةِ النَّاسِ مِنَ الْمُزْدَلِفَةِ بِلَيْلٍ.

Hiz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anı)'dan yapılan rivayete göre, adı geöen şöyle demiştir: “Cahiliye ehli (İslâm'dan önceki putperest Araplar) güneş doğmadıköa Cemi' (Müzdelife)den ayrılmazlardı ve şöyle derlerdi: “Artık aydınlan ey Sebir (dağı)! (Güneş senin üzerine artık doğuversin).” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara bu hususta da muhalefet ederek güneş doğmadan oradan ayrıldı.”¹⁴⁰

Hiz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geöen şöyle demiştir: “Hz. Sevde, oldukça şişman bir kadındı, ağır hareket ederdi. Bu sebeple cemi'den (hacıların toplandığı yerden) geceleyin ayrılıp hareket etmek için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den izin istedi. Efendimiz ona izin verdi.”¹⁴¹

İbn Ömer (radıyallahu anı)'dan yapılan rivayete göre, adı geöen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadın, çocuk, hizmetçi gibi zayıf unsurların Müzdelife'den geceleyin ayrılmalarına izin verdi.”¹⁴²

Cabir (radıyallahu anı)'dan yapılan rivayete göre, adı geöen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Muhassir Vadisi'nde devesini hızlandırdı ve bakla büyüklüğünde taş toplayıp (cemrelere) atmalarını emretti.”¹⁴³

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Arafat'ta vakfeden sonra güneş batarken oradan hareket edilerek tam ahenk içinde Müzdelife'ye gidilir. Ancak yol boyunca yürüyenlere sıkıntı vermemek için sürat gösterilmez. Geniş sahaya gelindiğinde sürat

139 Sahih-i Müslim/Neylü'l-evtar: 5/72

140 Buharî/Hac: 100 Tirmizî/Hac: 60 Nesâî/Menasik: 213 İbn Mace/ Menasik: 61 Darimî/ Menasik: 55 Ahmed: 1/39,42,50,54

141 Müslim/Hac: 294

142 Müsned-i Ahmed: 2/33

143 Nesâî/Menasik: 204, 215 Ahmed: 3/30, 332, 367, 391 Ebu Dâvud/Menasik: 65 İbn Mace/ Menasik: 61 Darimî/Menasik: 59

gösterilir. Cemaat yol boyunca, yanlarında imamları bulunuyorsa, onun önüne geçmemeye özen gösterirler. Ancak güneş battıktan hemen sonra hareket etmeyip geç kalırsa, o takdirde cemaat onu beklemeyip yola çıkar. Ara yol boyunca tekbir, tehlil, tahmid ve telbiye getirirler. İstiğfarı çoğaltıp Cenab-ı Hakk'tan af ve mağfiret dilerler.

Akşam namazını güneş battıktan sonra kılan kimse, Müzdelife'ye gelince onu iade eder. Çünkü uygulama, akşam ile yatsı namazını yatsı vakti içinde Müzdelife'de kılmaktır. Sünnet bu şekilde cereyan etmiştir.

Ama yolda fazlasıyla izdiham olur da fecrden önce Müzdelife'ye ulaşma durumu olmazsa, o takdirde yolda akşam ile ikinci namazı kılınır ve bunda bir sakınca söz konusu olmaz.

Müzdelife'ye yaya olarak girmek müstehabdır. Müzdelife'de yolu işgal etmemek kaydıyla herhangi bir yerde konaklamakta bir sakınca yoktur. Ancak Kuzah adlı dağın eteğine konaklamak efdaldır.

Akşam ve yatsı namazlarını birer ezan ve birer ikametle kılmak müstehabdır. Aynı zamanda bu iki farz arasında nafile kılınmaz. Bu iki namazın cemaatle kılınması şart değildir. Fecr doğunca sabah namazı kılınır ve az bir vakfe yapılır ve arkasından tehlil, tekbir, tahmid ve dua edilir; Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirilir. Aynı zamanda telbiyeye devam edilir.

Müzdelife'nin her yanı vakfeye uygundur, ancak Batn-ı Muhassır müstesna. Bu kesime gelince sürat gösterilir.

Müzdelife'de vakfe vakti, fecr doğduktan ortalık aydınlanıncaya kadar geçen zamandır. Bu süre içinde orada vakfe yapmak vacibdir. Güneş doğunca vakfe zamanı geçmiş, yani çıkmış olur.

O bakımdan fecr doğmadan önce Müzdelife'den hareket edilip sınırı aşılsa, bir kan akıtmak gerekir.

Sonra Mina'ya varılır ve zevaldan önce Batn-ı Vadi'ye gelinerek Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. Her taş ile birlikte tekbir getirilir. Ve o gün başka cemreye taş atılmaz, bu yedi taş ile yetinilir. Tekbir yerine tehlil ve tesbih getirmek de caizdir. İlk taşı atmaya başlayınca artık telbiye kesilir. Bu konuda hacc-ı temettü,

hacc-ı kıran ve hacc-ı ifrad yapan arasında fark yoktur.¹⁴⁴

Şafîiler'e göre: Arafat'tan Müzdelife'ye gelindiğinde, o gece orada geçirilir. Kim de gece yarısı veya ondan biraz önce oradan ayrılır, fakat fecden önce geri dönerse, kendisine bir şey gerekmez. Gecenin ikinci yarısında oraya gelmeyen kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak kadın, çocuk ve hizmetçi gibi za'yıf kimseleri gece yansından sonra Mina'ya göndermek sünnettir. Diğerleri ise sabah namazını henüz ortalık ağarmadan kılıp sonra Mina'ya hareket ederler. Müzdelife'de, cemreleri taşlamak için gereken sayıda taş edinirler. Meş'arî'l-Haram'a geldiklerinde vakfe yaparlar ve ortalık aydınlanıncaya kadar dua ederler. Sonra Mina'ya hareket ederek güneş doğduktan sonra oraya ulaşmış olurlar. O gün için her kişi Cemre-i Akabe'ye sadece yedi taş atar. İlk taşı atmaya başlarken telbiyeyi keser. Her taş ile birlikte tekbir getirir. Sonra da beraberindeki hedyi (kurbanlık hayvanı) keser.¹⁴⁵

Böylece bu konuda iki mezhep arasında az fark vardır. Ancak aynı hadislerle çıkarım yaptıkları belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır.

Hanbelîler'e göre: Güneş batmadan Arafat'tan ayrılmak caiz değildir. Ayrılan kimseye, ceza olarak kan akıtmak gerekir. Böylece güneş batıncaya kadar orada bulunmak vacibdir. İmam, güneş battıktan sonra Müzdelife'ye hareket edince, oradaki hacılar da hareket ederler. Yoldakilere sıkıntı vermemek için sekinet ve vakarla yürünür, acele edilmez. Yol boyunca tekbir ve tehlil getirilir, Allah (celle celaluhu) anılır ve dua edilir.

Müzdelife'ye gelince akşam ile yatsı namazı art arda birer ikamette kılınır. Bununla beraber ikisini bir ikametle de kılmak caizdir. İmama yetişemeyen kimse kendi başına kılar. Aynı zamanda iki namaz arasında sünnet ve nafîle kılınmaz. Müzdelife'ye gelindiğinde ilk önce bu iki namazı kılmak efdaldır ve daha uygundur, yani geciktirilmesi efdal değildir.

Müzdelife'ye gelmeden akşam namazını kılacak olursa, bu sahih sayılır; ancak sünnete aykırı olduğundan kerahet vardır.

O gece Müzdelife'de kalınır ve sabah namazı kılındıktan sonra Meş'a-

144 Fetava-yı Hindiyeye: 1/229-231

145 Ebû Zekerîya Yahya/Minhacü't-Talibin: 37

ri'l-Haram'a gelinir, orada bol bol dua edilir.

Böylece geceyi Müzdelife'de geçirmek vacibdir. Bunu terkedene bir kan akıtmak gerekir.

Sonra güneş doğmadan Mina'ya hareket edilir. Bu hususta farklı görüş ve itihad ortaya koyan olmamıştır. Muhassir mevkiine gelince sürat gösterilir ve durulmadan Mina sınırına girilir. Yol boyunca tekbir ve tehlille birlikte telbiyeye devam edilir.

Yolda veya Müzdelife'de küçük taşlar toplanır. Bu taşları yıkamak müstehabdır. Cemre-i Akabe'ye gelinir ve buraya yedi taş atılır; her taş ile birlikte tekbir getirilir. Taş atmaya başlayınca artık telbiyeyi keser.¹⁴⁶

Malikiler'e göre: Bu mezhebe göre, geceyi Müzdelife'de geçirmek ve fecr doğduktan ortalık ağaruncaya kadar orada vakfe yapmak vacib değildir. Sadece gecenin herhangi bir bölümünde orada bir süre vakfe yapmak yeterlidir.

Hiç vakfe yapmadan oradan doğrudan geçilirse, o takdirde kan akıtmak gerekir.

Müzdelife'ye gidilirken de, oradan hareket edilirken de, acele etmemek, yani yolda sürat göstermemek müstehabdır.

İmamla birlikte Meş'ari'l-Haram'da durmak da müstehabdır. Kadınlar ve çocuklar isterlerse imamdan önce, isterlerse sonra hareket edebilirler. Bunda bir sakınca yoktur.

Ancak güneş doğduktan sonra Müzdelife'ye gelinirse, artık vakfe vakti geçmiş olur. Ortalık ağardıktan sonra İmam Meş'ari'l-Haram'da halâ vakfeye devam ederse, cemaat onu beklemeyip Mina'ya hareket eder.

Müzdelife'de vakfe ancak sabah namazından sonra yapılır. Namazdan önce yapılan vakfe sayılmaz.¹⁴⁷

146 İbn Kudame/el-Muğnî- eş-Şerhu'l-kebir: 3/436-451

147 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra : 1/417, 418

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

137 nolu Üsame hadisi, **138** nolu Fazl hadisi, **139** nolu Cabir hadisi sahihtir ve çıkarıma saliidir. Birinci hadis, Arafat'tan Müzdelife'ye gidilirken, sıkıntı vermemek için sekinet üzere gitmenin ve geniş araziye gelindiğinde biraz süratlenmenin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

İkinci hadis, Muhassir'e gelince Cemrelere taş atmak için bakla büyüklüğünde belirli sayıda taş edinmenin müstehab olduğuna delalet etmektedir.

Üçüncü hadis, akşam ile yatsı namazlarının hirarada Müzdelife'de yatsı vaktinde kılınmasının vücubuna delalet etmekte ve ikisi için bir ezan ve her biri için bir ikamet getirmenin müstehab olduğunu göstermektedir. Meş'arî'l-Haram'a gelinip orada bol bol dua ve istiğfar edilmesinin sünnet olduğu; tehlil, tekbir ve tahmidde bulunmanın faziletli bulunduğu anlaşıyor. Sonra da Güneş doğmadan oradan hareket etmenin gereği üzerinde duruluyor. Sonra da Mina'ya gelindiğinde zevalden önce Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmanın vücubu ortaya çıkıyor.

141 nolu Aişe hadisi, kadın, çocuk ve, hizmetçi gibi zayıf kişilerin, Müzdelife'de fecrin doğmasını beklemeden Mina'ya hareket etmelerine cevaz verildiğine delalet etmekte ve 553 nolu İbn Ömer hadisi bunu kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Arafat'ta vakfeden sonra akşam güneş battıktan sonra Müzdelife'ye hareket etmek kimine göre sünnet, kimine göre vacibdir.
2. Yolda izdiham vermemek için acele edilmemesi, sekinet içinde gidilmesi sünnettir.
3. Yolda geniş alanlara gelindiğinde, izdiham söz konusu olmayacağından biraz sürat yapmak müstehabdır.
4. Yolculuk esnasında yanlarında imamları bulunuyorsa, onun önüne geçmemeye dikkat edilir ki, bu müstehabdır.
5. Yolda akşam namazı kılınmaz. Kılan olursa, Hanbelîler'e göre namazı kerahetle sahihtir, diğerlerine göre, iadesi gerekir.

6. Akşam ile yatsı namazının yatsı vaktinde Müzdelife'de kılınması vacibdir.
7. Bu iki namaz arasında nafile kılınmaz.
8. Her namaz için bir ikamet ve ikisi için bir veya iki ezan okumak müstehabdır.
9. Fazla izdiham olur da fecrden önce Müzdelife'ye ulaşılmazsa, o takdirde akşam namazı ve gerekirse yatsı namazı yolda kılınır.
10. Batn-ı Muhassir'den başka Müzdelife'nin her yanı vakfeye elverişlidir.
11. Müzdelife'de vakfe vakti, fecr doğduktan sonra başlar, ortalık biraz aydınlanıncaya kadar devam eder. Fecrden önce oradan hareket eden kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak Maliki mezhebine göre, bundan dolayı kan akıtmak gerekmez.
12. Gece yarısı veya ondan biraz önce veya sonra Müzdelife'den ayrılıp fecrden önce tekrar oraya dönen kimseye kan akıtmak gerekmez. Bu, daha çok Şafiiler'in ictihadıdır.
13. Güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılan kimseye kan akıtmak gerekir. Bu, Hanbeliler'in görüşüdür.
14. Müzdelife'de akşam ve yatsı namazını cemaatle kılmak şart değildir, imama yetişemeyen kimse kendi başına eda eder.
15. Mina'ya gelindiğinde önce zeval girmeden Cemre-i Akabe'ye varılır ve oraya yedi taş atılır, bu esnada telbiye kesilir. Her taş ile birlikte tehlil ve tekbir getirmek sünnettir.
16. Bayramın birinci günü sadece sözü edilen yedi taş atmakla yetinilir ve arkasından hacc-ı kıran veya hacc-ı temettüya niyet edenlerin kurban kesmesi gerekir.

BAYRAMIN BİRİNCİ GÜNÜ CEMRE-İ AKABE'YE TAŞ ATMAK

Bilindiği gibi, bayramın birinci günü Müzdelife'den Mina'ya gelindiğinde, ilk iş olarak zevalden önce Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. O gün için diğer iki cemreye taş atılmaz. Böylece İslâm'ın karşısında yalnız küfrün bulunduğu ve küfrün de bir tek millet olduğu sembolize edilir. O sebeple şeytan taşlanır ve Müslüman bir kişi bu davranışıyla asla din kardeşini hedef seçip onu üzmez.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ رَمَى النَّبِيُّ ﷺ الْجُمَرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ضَحْيًى وَأَمَّا بَعْدَ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye kuşluk vakti taş attı. Ondan sonraki günlerde ise, güneş batıya meylettikten sonra attı.”¹⁴⁸

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَوْمِي الْجُمَرَةَ عَلَي رَاحِلَتِهِ يَوْمَ النَّحْرِ وَيَقُولُ: لَتَأْخُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ إِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَحْجُ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ.

Yine Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i bayram günü bineği üzerinde iken Cemre'yi taşıdığını gördüm ve şöyle diyordu: “Artık hac ibadetlerinden alıp öğrenin (ve uygulayın). Bilemiyorum, belki de bu hacımdan sonra artık hacedemeyeceğim!”¹⁴⁹

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى الْجُمَرَةِ الْكُبْرَى فَجَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ

¹⁴⁸ Buhari/Hac: 125 Müslim/Hac: 314 Tirmizi/Hac: 58, 95 Nesâi/Hac: Menasik: 221 Darimî/Menasik: 58 Ahmed: 3/213

¹⁴⁹ Nesâi/Menasik: 220 Ahmed: 1/232, 3/400. 413, 6/379 Müslim

وَمِنِّي عَنْ يَمِينِهِ وَرَمَى بِسَبْعٍ هَكَذَا رَمَى الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ.

İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen (taş atma menasikini) şöyle yapmıştır: Büyük Cemre'ye geldiğinde, Beytullah'ı soluna, Mina'yı sağna alarak yedi taş attı. Sonra da şöyle dedi: "Üzerine Bakara sûresi inen zat böyle yaptı."¹⁵⁰

İmam Ahmed'in rivayetinde ise şu lafızla anlatılmıştır: "İbn Mes'ud Cemre-i Akabe'ye geldiğinde, batn-i vadide durup bineği üzerinde olduğu halde yedi taş attı ve her taşla birlikte tekbir getirdi ve sonra şöyle dedi: "Allah'ım! Bunu mebrur hac yap ve günahların bağışlanmasına vesile kıl. Sonra da şöyle bilgi verdi: "Üzerine Bakara suresi inen zat şurada duruyor (ve taş atıyordu)."¹⁵¹

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدَّمَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَغْيَمِلَةَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
عَلَى حُمُرَاتٍ لَنَا مِنْ جَمْعٍ يَلْطَحُ أَفْخَاذَنَا وَيَقُولُ أَبْنِي لَا تَرْتُمُوا حَتَّى تَطْلُعَ
الشَّمْسُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), cemi' (Müzdelife)'de merkeplere binmiş olan Abdülmutilip çocuklarının, mübarek eliyle hafifçe bacaklarına dokunarak: "Çocukcağız-larım! Güneş doğmadan cemreye taş atmayın!" buyurdu."¹⁵²

Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram gecesi Ümmü Seleme'yi gönderdi, o da fecrden önce cemreye taş attı, sonra da Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yaptı ve geri dönüp geldi. Bu da, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun yanında olduğu günde gerçekleşti."¹⁵³

Hz. Esmâ'nın azatlı kölesi Abdullah, Esmâ (radiyallahu anha)'dan rivayet etmiştir. Şöyle ki, Hz. Esmâ cemi' (Müzdelife) günü Müzdelife'de inip konakladı.

150 Nesâî/Menasik: 212, 226 İbn Mace/Menasik: 64

151 Buharî/Hac: 4, 34, 62 Müslim/Hac: 204, 337 Ahmed: 1/241, 427, 2/246, 3/325, 4/204

152 Ebu Davud/Menasik: 65 Nesâî/Menasik: 222 İbn Mace/Menasik: 62 Ahmed: 1/234, 311, 343

153 Ebu Davud/Menasik: 65

Kalkıp bir saat kadar namaz kıldıktan sonra şöyle dedi: “Oğulcağızım! Ay kayboldu (battı) mı?” Ben de: “Hayır.” diye cevap verdim ve bana iki defa sordu. Üçüncü de “evet” dedim. Bunun üzerine o, : “Haydi artık hareket edelim” dedi ve hareket ettik. O da gelip Cemreye taş attıktan sonra dönüp konakladığı yerde sabah namazını kıldı. Bunun üzerine ben ona: “A Efendim! Biz henüz karanlıkta bulunduğumuzu sanıyoruz” dedim. O bana şu cevabı verdi: “Oğulcağızım! Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zayıf unsurlar (kadın, çocuk ve hizmetçiler) için (fecr ve güneş doğmadan önce) cemreye taş atmalarına izin vermiştir.”¹⁵⁴

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ehliyle birlikte bayram günü Mina’ya gönderdi ve onlar da fecrin doğmasıyla birlikte cemreye taş attılar.”¹⁵⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Cemrelere taş atmak, bi’l-icma vacibdir. Cemrelere atılan taşlara “cimar” denilir ki, bu, “cemre”nin çoğuludur. Bakla büyüklüğünde ki küçük taşa bu isim verilir. Cemrelere bu taşlardan belirlenen sayıda ve zaman içinde atmak vacib olduğu gibi, bir özüründen dolayı atacak durumda olmayan kimsenin kendisine bir vekil tutup attırması da vacibdir.

Cemrelere taş atma süresi, bayramın birinci günü başlar ve teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder. Böylece dört günlük bir süre söz konusudur.

Birinci günü sadece Cemre-i Akabe’ye yedi taş atılır. Bunun sünnet olan vakti ise, güneş doğduktan sonra zevaldan önce olan süredir.

Fecr doğmadan taş atmak caiz değildir. Şafiiler’e göre ise, bayram akşamı gece yarısından sonra bunun vakti başlar.

Süfyan Sevrî’ye göre de, güneş doğmadan önce taş atmak caiz değildir.

Ebu Hanife’ye göre, bayramın birinci günü taş atma süresi güneş batınca-

154 Buhari/Hac: 98 Müslim/Hac: 297 Ahmed: 6/347, 351

155 Ahmed: 1/320, 352.458, 5/109, 6/287, 439

ya kadar devam eder. Ebu Yusuf'a göre, zeval vaktine kadar devam eder.¹⁵⁶

Diğer iki veya üç gün ise zevaldan sonra taş atılması sünnettir. Güneş batıncaya kadar devam eder. Bununla beraber fecr doğduktan sonra da atmakla vücup yerine gelir. Güneş batıncaya kadar atmaz veya atamazsa, fecr doğmadan önce atmak suretiyle onu kaza etmiş olur. Şafiî'ye göre, fidye gerekir.

Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günü taş attıktan sonra güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmak caiz olduğu gibi, üçüncü güne kalıp yirmi bir taş daha atmak da caizdir.

İmameyne göre, teşrik günlerinde cemrelere taş atmanın vakti, zevalden sonra başlar, zevalden önce atmak caiz değildir. Burada fetva, Ebu Hanife'nin ictihadına göredir.

Bayramın birinci günü -yukarıda da belirttiğimiz gibi- sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir. İkinci, üçüncü ve dördüncü günleri ise, her cemreye yedişer taş atılarak her gün için yirmi bir taş tamamlanır.

Cemrelere atılan taşlar, en azından yakınına düşmesi gerekir. Aksi halde atılan taş sayılmaz, yeniden atmak gerekir.

Sözü edilen üç veya dört günde atılan taşlardan birkaç tane noksan kalır ve atma süresi de geçmiş olursa, o takdirde her taşa karşılık yarım sa' buğday veya onun bedeli tasadduk edilir. Yarım sa' buğday, yaklaşık 1667 gr. eder.

Taşlamanın tamamını terkedene kan akıtmak gerekir. Bir kısmını terkedene tasadduk gerekir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür. Aynı zamanda taşlamanın çoğunu terkedene de kan akıtmak vacib olur.¹⁵⁷

Şafiîler'e göre: Güneş doğduktan sonra Mina'ya gelinir ve her şahıs Cemre-i Akabe'ye yedi taş atar ve bu esnada telbiyeyi keser. Her taş ile birlikte tekbir getirir.

Birinci gün yedi taş atılırken Mekke'yi soluna, Mina'yı sağına alıp öylece hareket etmesi müstehabdır. Diğer iki veya üç günde ise, kibleye yönelerek taş

156 Kâsânî/ Bedayî: 2/136,137

157 Kâsânî/Bedayî: 2/137

atmak müstehabdır.

Cemrelere taş atmanın vakti, bayramın birinci günü, yani Zilhicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gece, yarısından başlar ve dördüncü günü güneş batıncaya kadar devam eder.¹⁵⁸

Mina'da geceleme de vacibdir. Teşrik günlerinin ikinci gününde üç cemreye taş attıktan sonra güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmak isteyen kimse, artık ayrılabilir. Ama güneş battıktan sonra artık ayrılamaz, üçüncü güne kalıp tekrar yirmi bir taş atması gerekir.

Teşrik günleri taş atmanın süresi şöyle belirlenmiştir: Zevalden sonra başlar, güneş batınca sona erer. Bazı alimlere göre, fecr doğuncaya kadar devam eder.

Cemreleri tertip üzere taşlamak da şarttır. Aynı zamanda atılacak madenin taş olması gerekir. Sonra da bu taşları ancak atmak suretiyle cemre taşlanma vucubu gerçekleşir, götürüp cemrenin yanına koymakla gerçekleşmez.

Bir özüründen dolayı taş atamayan kimse kendisine bir vekil bulup öylece bu farzı yerine getirir. Bir günün taşlamasını terkedenden kimse, onu ikinci günü kaza eder. Aksi halde kan akıtması vacib olur. Hatta mezhebin açık kavline göre, üç taşı terk eden kimseye de kan akıtmak gerekir.¹⁵⁹

Hanbelîler'e göre: Bayramın birinci günü Mina'ya gidildiğinde o gün için sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir. Buna muhalif bir görüş veya ictihad ortaya koyan olmamıştır; yani icma vaki olmuştur.

Taş atmanın cevaz vakti ise, Zilhicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısı başlar. İmam Ahmed ise, fecr doğduktan sonra başlar demiştir. Böylece Hanbelî imamları bu konuda İmam Ahmed'den ayrılmışlardır. İmam Malik de bu konuda İmam Ahmed'le aynı görüştedir. Rey taraftarlarının da görüşü budur.

Atılan taşların cemreye düşmesi gerekir. Aksi halde sayılmaz. Atılan taş cemreye yakın yere düşer, fakat yuvarlanıp cemreye ulaşırsa kafi gelir.

158 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 165,166

159 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 165,166

Taş atmaya başlanırken telbiye kesilir, sadece tekbir ve tehlil getirilir.

Gece Mina'da yatmayıp başka yerde gecelerse, İmam Ahmed'e göre ona bir şey gerekmez, sadece sünneti terketmiş olur. İkinci ve üçüncü günleri zevaldan sonra taş atılır. Zevalden önce atarsa, iade etmesi gerekir.

Aynı zamanda Cemrelere taş atarken tertibe riayet etmek de şarttır. Önce birinci cemreye, sonra vusta denilen ikinci cemreye, sonra da akabe denilen üçüncü cemreye atılır.

Teşrikin ikinci günü güneş batmadan önce, Mina'dan ayrılmak isteyen ayrılabilir. Günüş battıktan sonra ayrılmak caiz değildir; üçüncü güne kalıp tekrar üç cemreye yedişer taş atması vacib olur.¹⁶⁰

Malikiler'e göre: Hasta olmayan bineğinde de bir aksaklık meydana gelmeyen kimsenin akşam ile yatsı namazını bir arada kılması vacibdir. Müzdelife'ye gelmeden yolda kılacak olursa, yeterli olmayacağından, Müzdelife'ye gelince iade etmesi gerekir.

Vakfe yapmadan Müzdelife'den gelip geçen kimseye bir kan akıtmak vacib olur. Ama ister gece yarısından önce, ister sonra orada az vakfe yaptıktan sonra ayrılan kimseye kan akıtmak gerekmez.¹⁶¹

Böylece İmam Malik, Müzdelife'de fecrden sonra vakfe yapmanın gerekli olmadığını ve bunun gecenin herhangi bir bölümünde yapılmasının yeterli bulunduğunu belirterek diğer müctehidlerden farklı bir ictihad ortaya koymuştur.

Ancak imamla birlikte Müzdelife'de bulunmak, yani sabah namazını onunla birlikte kıldıktan sonra ayrılmak müstehabdır.

Kadın, çocuk ve hizmetçi gibi zayıf unsurlar da bu konuda serbest bırakılmışlardır: İsterlerse geceleyin oradan ayrılırlar, isterlerse imamla birlikte bekleyip öyle ayrılırlar.

Arafat'tan ayrılıp ancak güneş doğduktan sonra Meş'ari'l- Haram'a ulaşan kimse, Müzdelife'de vacib olan vakfeyi kaçırmış olur. Ama güneş henüz doğ-

160 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/473-480

161 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/416

madan gelir ve az bir süre vakfe yaptıktan sonra ayrılırsa, vakfeye yetişmiş olur.

İmam, Meş'arî'l-Haram'da vakfe yapar ve fakat ortalık aydınlandığı halde Mina'ya hareket etmezse, cemaat artık onu beklemez ve güneş doğmadan Mina'ya hareket eder.

Mina'ya hareketi geciktirip güneş doğduktan sonra hareket ederse, kendisine bir şey gerekmez, sadece isaet (kötü bir iş) etmiş olur.

Baygın bir halde Müzdelife'ye getirilen kimsenin orada bir süre bulunmasıyla vakfesi gerçekleşmiş olur ve bu halinden dolayı bir ceza gerekmez.¹⁶²

Cemreye taş atmayı gündüzleyin yapmaz da geceye bırakır veya birkaç taşı noksan bırakırsa, geceleyin bunları atar. İbn Kasım'a göre, bundan dolayı bir kan akıtması gerekir.

Her üç gün içinde cemrelere taş atmayı terk eder de teşrik günleri geçmiş olursa, bir bedene kesmesi gerekir; yani ya bir sığır, ya da bir deve kesmesi vacib olur.

Cemre-i Akabe'ye yukarıda durup taş atan kimse sadece isâet etmiş olur.

Her taş atılırken tekbir getirmek sünnettir. Taşları art arda atmak da öyledir.

Yedi taşın hepsini birlikte atıp tek tek atmaktan vazgeçen kimsenin bu tarz atışı kafi gelmeyeceğinden yeniden atması gerekir.

Taşları atmayıp sadece cemrelerin yanında koyması kafi gelir mi? İbn Kasım'a göre kafi gelmez.

Taşları, binek üzerinde bulunduğu halde atabileceği gibi, yaya olduğu halde de atar. Ancak Cemre-i Akabe'ye ilk gün bineğinden inmeden atması, diğer cemrelere ise yaya olarak atması daha uygundur.¹⁶³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

148 nolu Cabir, yine **149** nolu Cabir, **150** nolu İbn Mes'ud hadisleri sa-

162 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/417, 418

163 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/421-425

hihtir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadislerle çıkarımda bulunmuştur.

148 nolu Cabir hadisi, bayramın birinci günü güneş doğduktan sonra kuşluk vaktinde Cemre-i Akabe'ye taş atmanın sünnet veya vacib olduğuna delalet etmektedir. Diğer iki veya üç günde ise, zevaldan sonra Güneş henüz batmadan önce atılmasının sünnet veya vacib olduğu anlaşıyor. Nitekim müctehidlerin ictihadı da sünnet veya vacib olma doğrultusunda cereyan etmiştir.

Aynı zamanda ilk gün Cemre-i Akabe'ye yedi taş atarken binek üzerinde bunu yerine getirmekte bir beis olmadığı, Cabir (radiyallahu anıh)'ın ikinci hadisinden anlaşılmaktadır. Sonra da bu cemreye taş atarken Kabe'yi sola, Mina'yı sağa alıp öylece atmanın müstehab olduğu hükmü ortaya çıkıyor. Nitekim müctehidlerin çoğu bu rivayetle çıkarımda bulunmuştur.

Her taş ile birlikte tekbir getirmenin sünnet olduğu ortaya çıkarken, yedi taşın birden değil de ayrı ayrı atılmasının vacib olduğuna delalet söz konusudur.

152 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Tahavi ve İbn Hibban tahrir etmiştir. İbn Hibban'a göre, sahihtir. İbn Mace ise, bu rivayeti hasenlemiştir. O bakımdan hemen müctehidlerin hepsi bununla çıkarımda bulunmuştur. O bakımdan kadınların, çocukların ve onlara hizmet edenlerin Müzdelife'de fecrden sonra vakfe yapmalarının gerekli olmadığı, bunu geceleyin de yapabilecekleri ve erkenden Mina'ya hareket edebilecekleri söz konusudur.

153 nolu Aişe hadisi ise, kadınların, güneş doğmadan önce Cemre-i Akabe'ye taş atmalarının caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim müctehidlerin çoğu bununla ve diğer rivayetle çıkarım yaparak bu ruhsatın kadınlara mahsus olduğunu belirtmişlerdir. Erkeklerin ise, herhalde güneş doğduktan sonra atmaları söz konusudur. Aynı zamanda birinci gün cemre-i akabeye taş attıktan sonra, kurban kesecek olanlar kurbanlarını kesip traş olduktan, kesemeyecekler de traş olduktan sonra Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yaparlar ve tekrar Mina'ya dönerler.

Nitekim **154** nolu Abdullah hadisi de bunu kuvvetlendirmekte ve fecrden önce Cemre-i Akabe'ye taş atma cevazının kadınlara mahsus olduğuna delalet etmektedir.

152 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Nesâî ve Tahavî tahrir etmişlerdir.

Bu hadis de kadın ve çocukların güneş doğmadan önce Cemre-i Akabe'ye taş atabileceklerine delalet etmekte ve yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmektedir.

Bu bâbda Buharî'nin yaptığı rivayete göre, İbn Ömer (radiyallahu anh) da, kadın ve çocuklarını geceleyin Meş'arî'l-Haram'da vakfe yaptırdıktan sonra Mina'ya gönderir ve orada fecr ile birlikte veya namazı kıldıktan sonra Cemre'ye taş atmalarını sağlardı.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Cemrelere taş atmak bi'l-icma vacibdir.
2. Atılacak bu taşların bakla veya en çok fındık büyüklüğünde olması sünnettir.
3. Taşların belirlenen sayıda atılması da vacibdir.
4. Cemrelere atılacak taşları teker teker değil de toptan atmak caiz değildir. Toptan atan kimsenin taş atmayı iade etmesi vacibdir.
5. Belli sayıdaki taşları atmayıp hepsini birden doğrudan Cemre'ye veya yakınına götürüp koymak yeterli değildir. Böyle yapan kimsenin yenisinden belirtilen şekilde taş atması vacibdir. Aksi halde bir kan akıtması gerekir.
6. Cemrelere taş atma vakti, bayramın birinci günü Güneş doğduktan sonra başlar ve Güneş batıncaya kadar devam eder. Bu, müctehidlerin çoğuna göredir.
7. Şafiîler'e göre, fecr doğmadan önce de Cemre-i Akabe'ye taş atmak caizdir ve yeterlidir.
8. İkinci, üçüncü ve gerekirse dördüncü günü, zevalden sonra taş atmak sünnettir. Bununla beraber fecr doğduktan sonra da atmakla vucub yerine gelmiş olur.

9. Güneş batıncaya kadar taş atma işini yerine getirmezse, Hanefiler'e göre, geçir doğmadan önceye kadar olan süre içinde kaza edilir, başka bir şey gerekmez. Şafiîler'e göre, fide vermesi gerekir.
10. Bayramın birinci günü sadece Cemre-i Akabe'ye yedi taş atmakla yetinilir; diğer cemrelere taş atılmaz.
11. İkinci, üçüncü ve gerekirse dördüncü günleri her cemreye yedişer taş atmak vacibdir.
12. Cemrelere atılan taşlar ya cemreye isabet etmeli, ya da en azından onun çok yakınma düşmelidir. Aksi halde yeniden atmak gerekir.
13. Cemreye taş atmaya başlanırken telbiye kesilir. Her taşla birlikte tekbir getirmek sünnettir.
14. Taş atmanın devam ettiği üç günün gecesinde Mina'da kalmak sünnettir. Şafiîler'e göre, vacibdir.
15. Cemreleri tertip üzere taşlamak sünnettir. Şafiîler'e ve Hanbelîler'e göre, vacibdir.
16. Bir özüründen dolayı taş atamayan kimsenin kendine vekil tutması yerterlidir.
17. Teşrikin ikinci günü cemrelere taş attıktan sonra Güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur ve böylece taşlama ibadeti yerine gelmiş olur.
18. Sözü edilen ikinci günde güneş batıncaya kadar Mina'dan ayrılmayan kimsenin teşrikin üçüncü gününe kalması ve o gün de cemrelere yedişer taş atması vacib olur.
19. Cemreye birkaç taş atmayı noksan bırakırsa, geceleyin bunu tamamlar ve bir kan akıtması gerekir. Bu, İmam Malik'e göre.

MİNA'DA KURBAN KESMEK

Bilindiği gibi bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye yedi taş attıktan sonra, kişi hacc-ı kıran veya hacc-ı temettüya niyet etmişse, buna muvaffak olduğu ve iki haccı (küçük hac ve büyük hac) yerine getirdiği için şükür olsun diye bir kurban kesmesi vacibdir. Böylece yedi taşı attıktan sonra ilk iş olarak kurban kesilir. Bununla beraber kurban kesme süresi üçüncü veya dördüncü günün akşamına güneş batmadan öncesine kadar devam eder. Birinci günde kesmek sünnette daha uygundur. Sonra traş söz konusudur. Bu, ya başın tamamını traş etmekle ya da saçları kısaltmak (kırpma) suretiyle gerçekleşir. Bunlar yerine getirildikten sonra, cinsel temas dışında diğer haram kılınan şeyler helal olur.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَتَى مِنِّي فَأَتَى الْجُمُرَةَ فَرَمَاهَا ثُمَّ أَتَى مَنْزِلَهُ بِمَنِيٍّ وَخَرَّ ثُمَّ قَالَ لِلْحَلَاقِ خُذْ وَأَشَارَ إِلَيَّ جَانِبِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ الْأَيْسَرَ ثُمَّ جَعَلَ يُعْطِيهِ النَّاسَ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mina'ya geldi ve Cemre'ye taş attıktan sonra, Mina'da konakladığı yere döndü ve kurban kesti. Sonra berbere: “Saçlarımı kesip al” diye buyurdu, önce başının sağ tarafını, sonra da sol tarafını döndürdü. Sonra da kesilen saçlarını oradaki kimselere verdi.”¹⁶⁴

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِلْمُقَصِّرِينَ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِلْمُقَصِّرِينَ قَالَ: وَلِلْمُقَصِّرِينَ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dua etmiştir: “Allah'ım! Başını traş edenleri

bağışla” diye dua etti. Bunun üzerine ashab-ı kiram: “Ya Rasulallah! Başındaki saçları kırpıranlar için de” deyince, Efendimiz yine: “Allah’ım! Başını traş edenleri bağışla!” diye dua etti. Ashab yine: “Ya Rasulallah! Başındaki saçları kırpıranlar için de” deyince, o yine: “Allah’ım! başını traş edenleri bağışla” diye dua etti. Ashab yine: “Ya Rasulallah! Başlarındaki saçları kırpıranlar için de” deyince, bu kere Efendimiz: “Allah’ım! Saçlarını kırpıranları da bağışla” diye dua etti.”¹⁶⁵

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَبَدَ رَأْسَهُ وَأَهْدَى فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ أَمَرَ نِسَاءَهُ أَنْ يَحْلِلْنَ قُلْنَ مَا لَكَ أَنْتَ لَمْ تَحِلَّ؟ قَالَ: إِنِّي قَلَدْتُ هَدْيِي وَلَبَدْتُ رَأْسِي فَلَا أَحِلُّ حَتَّى أَحِلَّ مِنْ حَجَّتِي وَأَخْلِقَ رَأْسِي.

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: “Rasulullah Efendimiz başındaki saçları birbiri üstüne getirerek düzenledi ve hedyini (kurbanlık hayvanını) hazırlayıp sevketti. Mekke’ye gelince, eşlerine ihramdan çıkmalarını (yani daha önce kendilerine haram kılınan şeylerin artık mübah sayılmalarını) emretti. Onlar da: “Ya Rasulallah! Siz neden ihramdan çıkmıyorsunuz?” diye sorduklarında, O şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki ben hedyimin (kurbanlık hayvanın) boyuna ip bağladım ve başımın saçlarını birbiri üstüne getirip (başı açık vaziyette) düzenledim. Artık ben iki haccımı (tamamlayıp) ihramdan çıkmadan ve başımı traş etmeden ihlal yapmayacağım (ihramlı kalmaya devam edeceğim).”¹⁶⁶

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ عَلَيَّ النِّسَاءُ لِحُلُقٍ إِنَّمَا عَلَيَّ النِّسَاءُ التَّقْصِيرُ.

İbn, Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kadınların saçlarını traş etmeleri onlara gerekli kılınmamıştır; onların sadece saçlarının uçlarından kırpmaları gereklidir.”¹⁶⁷

165 Buhari/Hac: 127 Müslim/Hac: 316, 318, 321 Ebu Davud/Menasik: 78 Tirmizi/Hac: 47 İbn Mace/Menasik: 71 Darimî/Menasik: 64 Ahmed: 1/ 216, 353 2/16 3/204/70 5/38

166 Ahmed: 2/124

167 Ebu Davud/Menasik: 78 Nesâî/Zinet: 4 Darimî/Menasik: 63

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا رَمَيْتُمُ الْجُمْرَةَ فَقَدْ حَلَّ لَكُمْ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ فَقَالَ رَجُلٌ: وَالطَّبِيبُ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَمَّا أَنَا فَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَضْمَعُ رَأْسَهُ بِالْمِسْكِ أَفْطِيبَ ذَلِكَ أَمْ لَا؟

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cemre'ye (Cemre-i Akabe) taş attığınız zaman, kadınlardan başka (diğer yasaklanan) şeyler size helal olur."

Bunun üzerine bir adam İbn Abbas (radıyallahu anh)'a: "Güzel koku da mı?" diye sorunca, İbn Abbas ona: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i başına iyice misk sürüp bulaştırdığını gördüm. Artık bu güzel koku mudur, değil midir (sen düşün).?" diye cevap verdi.¹⁶⁸

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَطِيبُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ وَيَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكٌ.

Hiz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre şöyle demiştir: "Ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ihrama girmeden önce güzel koku sürerdim ki o kokunun içinde misk de bulunurdu."¹⁶⁹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Beraberinde hedy (kurbanlık hayvan) getiren kimse, cemreye taş attıktan sonra onu keser. Beraberinde hedy getirmeyen ve aynı zamanda hacc-ı ifrada niyet eden kimsenin kurban kesmesi vacib değildir.

Hacc-ı kıran veya Hacc-ı temettüya niyet eden kimsenin ise, Mina'da mutlaka kurban kesmesi vacibdir. Buna mali gücü veya imkanı yetmeyen kimsenin, son günü arefeye rastlamak üzere üç gün Mekke'de, yedi gün de evine döndüğünde oruç tutması gerekir.

168 Ebu Davud/Menasik: 7 Nesai/Hac: 231

169 Buhari/Hac: 18,143 Müslim/Hac: 31,32, 33 Ebu Davud/Menasik: 10 Tirmizi/Hac: 77 Nesai/Menasik: 10 Ahmed: 6/39, 98, 107, 130 162

Cemre-i Akabe'yi taşıyan kimsenin kurban kestikten sonra traş (saçlarının tamamını kestirmesi) veya taksir (saçlarının uçlarından kırpması) vacibdir. Şüphesiz saçlarının tamamını traş etmek daha fazilettir.

Kadınlar da saçlarının uçlarından kırmak suretiyle bu ibadeti yerine getirirler.¹⁷⁰

Böylece cemreye taş attıktan sonra saçları belirtilen iki şekilden biriyle kesmek vacibdir ve hacı ancak traş olduktan sonra ihramdan çıkabilir. Şafîiler'e göre bu vacib değildir. O bakımdan hacı Cemre-i Akabe'ye taş attıktan sonra ihramdan çıkabilir. Umre yapan da sa'yı tamamlayınca henüz traş olmadan ihramdan çıkabilir.

Başında saç bulunmayan kimsenin başı üstünde usturayı dolaştırması yeterli olur, ya bununla o vecibeyi yerine getirmiş sayılır.

Taş yerine saçları sabun ve benzeri bir maddeyle yıkamak yeterli olmaz. Böyle yapan kimseye bir koyun kesmek vacib olur. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, kan akıtmak vacib olmaz. Cessas ise, bu konuda muhalif bir görüş bilmiyorum, saçını kesmeyip sadece onu sabun ve benzeri temizleyiciyle yıkayanın bir koyun kesmesi vacib olur demiştir.

Kurban kesmenin zamanına ve yerine gelince:

Bu konuda Hanefi imamlarının farklı görüş ve ictihadları ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Ebu Hanife'ye göre, kurbanın yeri Harem sınırları içindeki bölgedir. Zamanı ise, kurban günleridir. Bunun gibi traşın özel zaman ve mekanı söz konusudur. Ebu Yusuf'a göre, bunun özel zaman ve mekanı yoktur. İmam Muhammed'e göre, özel yeri vardır ama özel zamanı yoktur. Züfer'e göre, özel zamanı vardır, ama özel yeri yoktur. Bu imama göre, traş konusunu nahr günlerinden sonraya geciktiren veya Harem dışında traş olan kimseye ceza olarak bir koyun kesmek gerekmez. Bu konuda her imamın bir dayanağı vardır.

Taş olmanın hükmü, tehallülün gerçekleşmesidir, yani traştan sonra ihramdan çıkma gerçekleşir. Bu durumda kadınla cinsel ilişki müstesna diğer yasaklanan şeyler mübah olur. İmam Malik'e göre, kadın ve güzel koku dışındaki

yasaklar mübah olur. Leys'e göre, kadın ve av dışındaki yasaklar mübah olur. İmam Şafii'ye göre, cinsel temas dışında kadınla oynamak ve benzeri şeyler de mübah olur.

İmam Malik bu hususta şu hadisle çıkarımda bulunmuştur: "Traş olduğunuzda, kadın ve bir de güzel koku sürünme dışında her şey size helal olur."

Hanefiler ve diğer imamlar ise, bu konuda Hz. Aişe hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): Kim taş atar ve sonra kurban keser, arkasından traş olursa, kadın dışında her şey ona mübah olur" buyurmuştur.

İmam Ebu Hanife'ye göre traş belirlenen zaman ve mekanda yapılmazsa, ceza olarak kan akıtmak gerekir.¹⁷¹

Şafii'ler'e göre: Cemre-i Akabe'ye yedi taş attıktan sonra hacı, bera-berinde hedy (kurbanlık hayvan) bulunuyorsa, onu keser ve sonra ya saçının tamamını traş eder ya da uçlarından kırpar. Ama başın tamamını traş etmek efdaldır. Kadın ise, sadece saçının uçlarından keser. Meşhur olan görüşe göre, traş olmak da ibadettir, yani vacibdir. Traşın en azı, uç kıl kesmektir. Başında saç bulunmayan kimse, başının üstüne usturayı gezdirmekle yetinir.

Traş olduktan sonra hacı, Mekke'ye gider, rükün tavafını yerine getirir, daha önce sa'y etmemişse sa'y eder ve sonra Mina'ya döner.

Sözünü ettiğimiz Cemreyi taşlamak, kurban kesmek, traş olmak ve tavaf yapmak arasındaki tertip sünnettir, yani önce taş atılır, arkasından traş yapılır ve arkasından ziyaret tavafı gerçekleştirilir.

Traşın vakti, bayramın birinci gününün gece yarısından sonra (yani Zil-hicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından sonra) başlar Nahr gününün sonuna kadar devam eder. Kurban için ise, özel bir zaman yoktur. Ama Nevevi'ye göre, kurban kesme vakti onun özel vaktidir.

Traş, tavaf ve sa'y için son bir vakit söz konusu değildir.¹⁷²

171 Kâsâni/Bedayi': 2/141, 142

172 el-Ğamravi/Siracü'l-vehhac: 163,164

Hanbelîler'e göre: Cemreye taş attıktan sonra başın tamamını traş etmek veya saçların uçlarından kırmak hem hacda, hem de umrede ibadet, yani vacibdir. İmam Ahmed'in mezhebinin zahiri budur. İmam Harakî diyor ki: "Bu aynı zamanda İmam Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafî'nin de görüşüdür." İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre, bu ibadet değildir. Bu rivayete göre, traş olmayan hacıya bir şey gerekmez ve Cemreye taş attıktan sonra ihramdan çıkabilir.

Taş Nahr gününün sonuna geciktirmek de caizdir. Bundan dolayı bir kan da gerekmez. Nitekim Ata', Ebu Yusuf, Ebu Sevr'in de görüşü budur. İmam Şafî'nin mezhebine de benzer bir durum arz etmektedir.

Başında saç bulunmayan dazlak kimse, sadece usturayı başının üzerinde dolaştırmakla yetinir.

Bununla beraber Cemre-i Akabe'ye taş atmadan traş olur veya kurban kesmeden traş olursa, bundan dolayı bir ceza gerekmez. İster kasden, ister bilmeyerek, ister unutarak böyle yapmış olsun. Ancak bir rivayete veya görüşe göre, bilerek böyle bir takdim yaparsa bu hususta birbirine zıt iki görüş vardır.

Ebu Hanife'ye göre, kan akıtması gerekir. Çünkü tertip vacibdir. Züfer de aynı görüştedir. O bakımdan hacc-ı kıran ise, iki kan akıtması vacib olur. Hatta Züfer'e göre üç kan akıtması gerekir.

Kurban kesip traş olduktan sonra hacıya, kadın dışında her şey helal olur. Kadınlar ise, saçlarının uçlarından parmak uçları boğumu nisbetinde keserler.

Traştan sonra ziyaret tavafını yapmak üzere Mekke'ye gider. Önce Ka-be'yi, sonra da Safa ile Merve'yi yedişer defa tavaf eder. Sonra da iki rekat namaz kılar.¹⁷³

Malikiler'e göre: Zilhicce'nin onuncu gününde Cemre-i Akabe'ye taş atmaya traş ve ziyaret tavafından önce yerine getirmek vacibdir. O bakımdan taş atmadan önce traş olur veya tavaf yaparsa, kendisine kan akıtmak vacib olur. Ama taş atmaya kurbanı, kurbanı traşa takdim etmek; aynı zamanda traşı ziyaret tavafına takdim etmek menduptur.

O bakımdan Nahr (Bayramın birinci) günü dört şey matluptur:

1. Cemre-i Akabe'ye taş atmak,
2. Hedy (kurbanlık hayvan) kesmek,
3. Traş olmak,
4. Ziyaret tavafi yapmak.

Bunlar bu tertip üzere yapılır. Yukarıda belirtilen bazı takdim ve tehirlerden dolayı bir şey gerekmez.¹⁷⁴

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

164 nolu Enes hadisi sahihtir. Traş olurken önce sağ taraftan başlamanın müstehab olduğuna delalet etmekte ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in mübarek saçının yere atılmadığı, teberrüken ashaba dağıtıldığı söz konusudur.

Aynı zamanda Mina'ya gelindiğinde, önce Cemre-i Akabe'ye taş atılacağı, sonra kurban kesileceğinin ve arkasından traş olunacağına sünnet veya vucubuna delalet vardır.

165 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve çıkarıma salih görülmüştür. Böylece hadis Mina'da veya Harem dahilinde başı tamamen traş ettirmenin daha faziletli olduğuna delalet etmekte ve bu ibadetten dolayı kişinin ilahi mağfirete erişeceğine işaret söz konusudur.

İmam Malik ile İmam Ahmed bu rivayete dayanarak başın tamamının traş edilmesinin veya tamamının uçlarından kırpılmasının vacib olduğunu söylemişlerdir. Rey taraftarları ile İmam Şafiî böyle olmasının müstehab olduğuna kabul etmişlerdir. Bunlara göre başın dörtte birini, Ebu Yusuf'a göre yarısını, Şafiî'ye göre üç veya daha fazla kılın kesilmesiyle vucubun yerine geleceği belirtilmiştir.

166 nolu İbn Ömer hadisiyle de çıkarım yapılmıştır. Hacca niyet ederken beraberinde kurbanlık hayvan götürən kimsenin artık hac bitinceye kadar ihramdan çıkamayacağı çıkarımı yapılmıştır.

174 el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 1/668 Sahnun/el- Müdevvenetü'l-kübra: 1/422,

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber hacca gelen kadınlar ise, hacc-ı temettüya niyet ettikleri için umreyi yapınca tahallül etmeleri emredilmiştir. Aynı zamanda hadis, traş olmadan ihramdan çıkılamayacağına delalet etmektedir.

167 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Taberanî tahrir etmiştir. Buhari kendi Tarihi'nde bunun isnadını kuvvetlendirmiş; Ebu Hatimde İlel'de takviyede bulunmuştur. İbn Hacer bu rivayeti hasenlemiş, ama İbn Kattan “mualeldir” diyerek dikkat çekmiştir.

Hadis, kadınların saçlarını traş etmeyeceğine, sadece uçlarından kırpaçklarına ve traşın onlar hakkında caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim Tirimizî'nin Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle bilgi verdiği belirtilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadının başını traş etmesini menetmiştir.”

168 nolu İbn Abbas hadisini Ebu Dâvud, Nesâî, İbn Mace tahrir etmişlerdir. el-Bedrül-münir müellifi ise bunu hasenlemiş. Ancak İbn Main, “Ravi Hasan el-Arenî'nin bu hadisi İbn Abbas'dan duymamıştır” diyerek hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Ancak bu bâbda Ahmed, Ebu Dâvud, Darekutnî ve Beyhakî'nin Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, İbn Abbas hadisini kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: “Cemreye taş attığınızda artık size güzel koku, dikişli elbise ve kadın dışında diğer her şey helal olur.”

Ne var ki bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Hakkında lehte, aleyhte çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Ahmed b. Hanbel onun hadis hafızlarından olduğunu söylerken, İbn Main onun kuvvetli olmadığını belirtmiştir. Saduk olup tedlis yaptığı, görüştüğü alimden hadis almadığı halde aldığını veya görüşmediği halde görüşüp hadis aldığını zannettirecek şekilde bir anlatım yaptığı söz konusudur.¹⁷⁵

Bu konuda bir diğer hadisi Ebu Dâvud, Hakim ve Beyakî, Ümmü Seleme validemiz (radiyallahu anha)'dan rivayet etmişlerdir ki, bunun isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor ve bu zatın zayıf olduğu ekser tarafından kabul

edilmiştir.

Böylece taş atıp traş olduktan veya taş atıp kurban kestikten ve traş olduktan sonra güzel koku, av ve kadın dışında her şey mübah olur, diyenlerin ictihadının sağlam dayanağı yoktur. Kadından başka her şey mübah olur diyenlerin sahih dayanağı vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hacc-ı ifrad'a niyet etse bile, beraberinde hedy (kurbanlık hayvan) sevkeden kimsenin, Mina'da Cemreye yedi taş attıktan sonra o hayvanı kesmesi gerekir.
2. Hacc-ı kıran veya hacc-ı temettüya niyet eden kimse ise, cemreye taş attıktan sonra, beraberinde kurbanlık hayvan getirsin, getirmesin mutlaka bir hayvan alıp kesmesi vacibdir.
3. Mina'da kurban kesemeyecek olan kimse, onun yerine, son günü Arefe'ye rastlamak üzere üç gün Mekke'de, yedi gün de evine döndüğünde oruç tutar.
4. İfrad hac yapan kimsenin Cemre-i Akabe'ye taş attıktan sonra traş olması veya saçlarının uçlarından kırpması vacibdir. Kıran veya temettü hacceden kimsenin ise, kurbanını kestikten sonra traş olması vacibdir.
5. Kadınlar ise, sadece saçlarının uçlarından kırmak suretiyle bu vecibeyi yerine getirirler. Onların başlarını traş etmeleri caiz değildir.
6. Hacı traş olduktan sonra ihramdan çıkabilir ve daha önce yasaklanan şeylerden kadın müstesna diğerleri helal olur. İmam Şafiî'ye göre, ihramdan çıkmak için traş olmak şart değildir. Cemre-i Akabe'ye taş attıktan ve kurban kestikten sonra ihramdan çıkabilir.
7. Başında saç bulunmayan dazlak kimsenin başının üstünde usturayı dolaştırması yeterli olur.
8. Saçını kesmeyip sadece onu sabun veya benzeri bir temizleyici maddeyle yıkamak yeterli sayılmaz ve böylece traşı terkeden kimsenin ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muham-

med'e göre, ceza gerekmez.

9. Kurbanın özel yeri ve özel zamanı vardır. Yeri, Harem dahilidir, zamanı ise, kurban günleridir Bu, Ebu Hanife'nin ictihadıdır. Diğer Hanefî imamları farklı ictihadda bulunmuşlardır.
10. Traştan sonra İmam Malik'e göre, kadın ve güzel koku dışındaki yasaklar helal olur.
11. Şafiîler'e göre, hacı başından üç kıl kestiği takdirde vacibi yerine getirmiş olur; ancak başın tamamını traş etmek daha faziletlidir.
12. Traştan sonra ziyaret tavafında bulunmak üzere Mekke'ye gitmek sünnettir. Ziyaret tavafını bayramın dört günü içinde yapmak ise vacibdir.
13. Şafiîler'e göre, traş vakti, Zilhicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gece yarısından sonra başlar, Nahr günlerinin sonuna kadar devam eder.
14. Hanbelîler'e göre, taş atmak, traş olmak ve kurban kesmek arasında takdim ve te'hirden, yani sırayı değiştirmekten dolayı ceza gerekmez.
15. İmam Malik'e göre, taş atmadan traş olan kimseye ceza olarak kan akıtmak gerekir.

BAYRAMIN BİRİNCİ GÜNÜ ZİYARET TAVAFI YAPMAK

Hacının Mina'da Cemre-i Akabe'ye taş attıktan, kurban kesip traş olduktan sonra hacın rüknü olan ziyaret tavafını yerine getirmek üzere Mekke'ye gitmesi ve tavaf yapması sünnettir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu tavafı geciktirmeyip Mina'da traş olduktan sonra gidip yerine getirmiş ve sonra yine Mina'ya dönmüştür.

Aslında ziyaret tavafını müctehidlerin çoğuna göre, ilk dört gün (kurban bayramının birinci günü ile teşrik günlerinin üç günü) içinde yapılması vacibdir. Bu dört günden sonraya bırakılırsa, rükün olarak edası caizdir. Ancak geciktirilmemesinden dolayı ceza olarak kan akıtmak gerekir.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَقَاضَ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ رَجَعَ فَصَلَّى لَظْهَرَ يَمِينِي.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bayramın birinci günü Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yaptıktan sonra tekrar Mina'ya döndü ve öğle namazını Mina'da kıldı."¹⁷⁶

وَفِي حَدِيثِ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ فَنَحَرَ ثُمَّ رَكِبَ فَأَقَاضَ إِلَى الْبَيْتِ فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهْرَ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (Mina'da) kurban kesme yerine gitti ve kurbanını kestikten sonra bineğine binip Beytullah'a gitti, ziyaret tavafını yaptı ve öğle namazını Mekke'de kıldı."¹⁷⁷

176 Müslim/Hac: 335 Ebu Davud/Menasik: 82 Ahmed: 2/34

177 Müslim/Ebu Davud/Menasik: 56 İbn Mace/Menasik: 84 Darimî/ Menasik: 34

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mina'da kurban kesip traş olduktan sonra aynı gün ziyaret tavafı yapılır. Bu tavafin vücub süresi üç gündür. Kabe'nin etrafında yedi şavt yapılır ve tavaftan sonra iki rekat namaz kılınır. Sonra geriye kalan cemreleri taşlamayı yerine getirmek üzere Mina'ya dönülür. Ancak daha önce sa'y etmemişse, tavaftan sonra yedi şavt olarak sa'y eder. Mekke'de gecelemez, Mina'ya gelip orada geceler.¹⁷⁸

Ziyaret tavafinda remel yapılmaz. Ancak kudüm tavafinı yapmamışsa, o takdirde ziyaret tavafinda remel yapması müstehab olur. Bu tavafi yapan hacıya artık kadın da helal olur; böylece mahzurlar kalkar, yani ihramlı iken yasaklanan şeylerin hepsi kalkmış olur.

Ziyaret tavafinın vakti, bayramın birinci günü fecr başlar ve ömür sonuna kadar devam eder. Ancak bu tavafi bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinden birinde yapmak vacibdir. Geciktirilmesi tahrimen mekruhtur. Bununla beraber ömrün sonuna kadar süresi vardır. Ancak tehirinden dolayı bir kurban kesmek vacib olur.¹⁷⁹

Şafiîler'e göre: Traş, ziyaret tavafı ve sa'y etmenin başlangıç vakti belirlidir, bitiş vakti için bir sınırlama yoktur. Ancak bunların bayram günleri içinde yapılması efdaldır. Bayramın birinci gününde ve billhassa teşrik günlerinde yapmayıp gerektirmekte kerahet vardır.

Cemreye taş atıldıktan ve traş olunduktan sonra, kadın dışında yasaklanan şeyler helal olur. Ziyaret tavafı yapılıncaya da kadın dahil her şey mübah olur. Ziyaret tavafı yapılmadan nikah ahdinde bulunmak, mezhebin zahirine göre helal olmaz.¹⁸⁰

Hanbelîler'e göre: Traştan sonra Beytullah ziyaret edilerek tavaf yapılır ki, bu haccın tamamlanması için vacib olan tavaftır. Tavafı müteakip iki rekat namaz kılınır. Hacc-ı temettüya niyet etmişse, o takdirde tavaftan sonra Safa ile Merve arasında sa'y eder. Ve artık her yasak kalkmış olur.

178 Fetavâyı Hindiyeye: 1/232

179 Mecmau'l-Enhur : 1/273. (590) Mecemu'l-enhur: 1/273

180 el-Ğamravî/Siracü'l-vehhac: 164

Tavaf ve sa'y bittikten sonra o gece Mekke'de kalınmaz, Mina'ya gidilir ve gece Mina'da geçirilir.

Bu tavafın iki vakti vardır: Biri fazilet, diğeri cevaz vakti. Fazilet vakti: Bayramın birinci günü Cemre ye taş attıktan sonra, kurban kesip traş olduktan sonra haşlar. Cevaz vakti: Zilhicce'nin dokuzunu onuna bağlayan gecenin yarısından sonra başlar ve devam eder

Nahr günleri (dört gün) geçtiği halde tavaf yapmayacak olursa, kerahet işlemiş olur ama ceza gerekmez. Ebu Hanife'ye göre, ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir.

Ziyaret tavafında remel olmadığı gibi ıztıba da yoktur.

Böylece hacda meşru olan üç tavaf vardır; Ziyaret tavafı ki bu rükündür, hac ancak bununla tamamlanır. Bunda hilaf yoktur. Kudüm tavafı ki, bu sünnettir. Terkedene bir şey gerekmez. Üçüncüsü veda tavafıdır ki, bu vacibdir. Terkenin kan akıtması gerekir, İmam Malik'e göre kan akıtması gerekmez.¹⁸¹

Malikîler'e göre: Ziyaret tavafının vakti, bayramın birinci günü başlar, Zilhicce'nin sonuna kadar devam eder. Bu süre içinde yapmayıp geciktiren kimsenin ceza olarak kan akıtması gerekir. Ancak hacı sahih kabul edilir. Bayram gününden önce ziyaret tavafını yapmak caiz değildir.¹⁸²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

176 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve çıkarıma, ve delil olarak gösterilmeye salihdir. Hadis, bayramın birinci günü traştan sonra Mekke'ye gitmenin sünnet olduğuna ve o gün içinde ziyaret tavafını yerine getirmenin efdal sayıldığına delalet etmektedir. Aynı zamanda ziyaret tavafından sonra tekrar Mina'ya dönüleceğine ve gecenin Mina'da geçireleceğine delalet vardır.

Öğle namazına gelince, İbn Ömer (radiyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o gün Mina'ya dönüp öğle namazını Mina'da kıldığını haber verirken, **177** nolu hadiste Cabir (radiyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu namazı Mekke'de kıldığını bildirmektedir. İki hadis

181 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/464/469

182 el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 1/653

de sahih olduğuna göre, iki rivayet arasını te'lif babında şöyle denilebilir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de öğle namazını kılıp Mina'ya geldiğinde, orada daha yeni öğle namazına durulduğunu görmüş ve kendisi de onlardan ayrılmayıp aynı namazı nafilâ anlamında bir defa daha kılmıştır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Cabir hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in traş olmasından söz etmeyip kurban kestiğinden ve sonra Mekke'ye hareket ettiğinden söz etmektedir. Hz. Cabir burada O'nun traşından bahsetmeye gerek görmemiş, sadece bayramın birinci gününde ziyaret tavafını yaptığına ağırlık vererek bunu ifadeye çalışmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mina'da taş atma, kurban ve traş ibadetleri tamamlandıktan sonra o gün içinde Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yerine getirmek sünnettir.
2. Ziyaret tavafi, haccın rükünlerinden biridir. Hac ancak onunla tamamlanır.
3. Ziyaret tavafinın vücut süresi, üç gündür. Bu süre içinde yapılmayıp geciktirilirse, Ebu Hanife'ye göre ceza olarak bir koyun kesmek gerekir.
4. Kudüm tavafi yapmamış ve sa'y etmemişse, ziyaret tavafından sonra sa'y etmek vacibdir.
5. Kudüm tavafi yapmayan kimsenin ziyaret tavafında remel ve ıztıba yapması müstehabdır. Kudüm tavafinı yaparken bunları yerine getiren kimsenin tekrar yapması sünnet değildir.
6. Ziyaret tavafından sonra daha önce yasaklanan kadınla cinsel temas helal olur ve engeller kalkar.
7. Ziyaret tavafından sonra Mekke'de kalınmayıp Mina'ya dönülür ve gece Mina'da geçirilir. Bu, kimine göre sünnet, kimine göre vacibdir.
8. Ziyaret tavafinın vakti, Hanefiler'e göre: Bayramın birinci günü fecr doğduktan sonra başlar ve ömür sonuna kadar sürer. Ancak bayramın ilk üç gününde yerine getirilmesi vacibdir. Geciktirilmesinden dolayı

bir koyun kesmek gerekir.

9. Traş, ziyaret tavafı ve sa'y etmenin başlanma vakti bellidir. Bitiş vakti için bir sınır konulmamıştır. Ancak bayram günleri içinde yapılması ef-daldır. Bu, Şafîîler'in ictihadıdır.
10. Tavafin biri fazilet, diğeri cevaz vakti vardır: Fazilet vakti, bayramın bi-rinci günü traş olduktan sonra başlar. Cevaz vakti, Zilhicce'nin doku-zunu onuna bağlayan gece yarısından sonra başlar. Bu, Hanbelîler'in ictihadıdır.
11. Dört gün olan Nahr günlerinde tavaf yapmayan kimse kerahet işlemiş olur. Bu geciktirmeden dolayı ceza gerekmez. Bu da Hanbelîler'in icti-hadıdır.
12. Malikîler'e göre: Ziyaret tavafinın vakti, bayramın birinci günü başlar ve Zilhicce'nin sonuna kadar devam eder. Bu süre içinde yapmayan kim-seye ceza olarak kan akıtmak gerekir.

HACCIN RUKÜNLERİNDE TAKDİM VE TEHİRDE BİR SAKINCA VAR MIDIR?

Mina'da Cemre-i Akabe'ye taş atmak, kurban kesmek ve traş olmak gibi üç vecibe vardır. Bunları hadislerde yer aldığı gibi, belli sıraya koyup önce taş atmayı, sonra kurban kesmeyi, sonra da traş olmayı yerine getirmek en uygun olanıdır. Bununla beraber ashabın bazısının üç vecibeyi yerine getirirken takdim ve tehir yaptığı ve durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ettiklerinden "Bir sakınca yoktur, bir sakınca yoktur" buyurduğu bilinmektedir. O bakımdan müctehidlerin bu ve diğer hadisler üzerinde durup sözü edilen konu hakkında az farklı tespit ve çıkarımları, ihtilacları olmuştur. Bunlara az yukarıda kısmen dokunmuş bulunuyoruz. Ama önemine binaen onu müstakil bir başlık altında izah etmeyi uygun gördük.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَتَاهُ رَجُلٌ يَوْمَ النَّحْرِ وَهُوَ
وَاقِفٌ عِنْدَ الْجُمُرَةِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَلَقْتُ قَبْلَ أَرْمِي؟ قَالَ: إِمْرٌ وَلَا حَرَجَ
وَأَتَاهُ آخَرُ فَقَالَ: إِنِّي ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِي قَالَ: إِمْرٌ وَلَا حَجَرَ وَأَنِّي آخِرُ فَقَالَ:
إِنِّي أَفْضْتُ إِلَى الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ أَرْمِي؟ فَقَالَ: إِمْرٌ وَلَا حَرَجَ.

Abdullah b. Amr (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şunu duyduğunu haber veriyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günü Cemre'nin yanında ayakta durup beklerken bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Henüz Cemre'ye taş atmadan önce traş oldum." Efendimiz ona: "Taşı at, bir sakınca yoktur" buyurdu. Bir diğer adam geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu ben taş atmadan önce kurbanımı kestim." Efendimiz ona da: "Taşını at, bir sakınca yoktur" buyurdu. Sonra bir diğer adam daha geldi ve şöyle dedi: "Ben, taş atmadan kalkıp Beytullah'a gittim ve ziyaret tavafını yaptım." Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona da: "Taşını at, bir sakınca yoktur" buyurdu.

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمًا لَنَحْرٍ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ
فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسَبُ أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسَبُ
أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا حَلَفْتُ قَبْلَ أَنْ أَنْحَرَ نَحْرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِي وَأَشْبَاهُ ذَلِكَ
فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِفْعَلْ وَلَا حَرَجَ هُنَّ كُلُّهُنَّ فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ إِلَّا
قَالَ: إِفْعَلْ وَلَا حَرَجَ.

Yine Abdullah (radiyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayette, adı geçen, bayram gününde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ederken orada hazır bulunmuştur. Bir adam ayağa kalkıp şöyle dedi: “Ben şunun şundan önce yapılacağını sandım.” Bir başkası da: “Ben de bunun şundan önce yapılacağını sandım” dedi. Bir başkası kalkıp şöyle dedi: “Ben de şunun şundan önce yapılacağını sandım; kurban kesmeden traş oldum; taş atmadan önce kurbanımı kestim” diyerek benzeri şeyleri sıraladı. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: “Yap, bir sakınca yoktur.” O gün neden sorulduysa, mutlaka Efendimiz: “Yap, bir sakınca yoktur” diye cevap verdi.¹⁸³

وَعَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَلَفْتُ قَبْلَ أَنْ
أَنْحَرَ؟ قَالَ: أَنْحَرَ وَلَا حَرَجَ ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَفَضْتُ قَبْلَ
أَنْ أَحْلِقَ قَالَ: إِحْلِقْ أَوْ قَصِّرْ وَلَا حَرَجَ.

Hız. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Bir adam geldi ve: “Ya Rasulallah! Kurban kesmeden önce traş oldum” dedi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Kurbanını kes, bir sakınca yoktur” buyurdu, Sonra bir başka adam geldi ve: “Ya Rasulallah! Traş olmadan ziyaret tavafını yaptım” dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona da: “Traş ol veya saçlarının uçlarından kırıp, bir sakınca yoktur” buyurdu.¹⁸⁴

183 Buharî/İlim: 24, Hac: 125, Eyman: 15 Müslim/Hac: 333 Tirmizî/Hac: 54

184 Ahmed/1/157 Tirmizî: 54

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ: قَالَ: إِنِّي أَفَضْتُ قَبْلَ أَنْ أُحْلِقَ ؟ قَالَ: أَحْلِقْ أَوْ قَصِّرْ وَلَا حَرَجَ قَالَ: وَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ: قُلْ رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي ذَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ ؟ قَالَ: إِزْمِ وَلَا حَرَجَ.

Tirmizî'nin tespit ettiği rivayette ise şöyle denilmektedir: “Ben traş olmandan ziyaret tavafını yaptım” dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Traş ol veya saçlarının uçlarından kırp, bir sakınca yoktur” buyurdu. Bir diğer adam geldi ve: Ya Rasulallah! Taş atmadan önce kurbanımı kestim” dedi. Efendimiz ona da: “Taş at, bir sakınca yoktur.” buyurdu.¹⁸⁵

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قِيلَ لَهُ فِي الذَّبْحِ وَالْحُلُقِ وَالرَّمْيِ وَالتَّقْدِيمِ وَالتَّأْخِيرِ فَقَالَ: لَا حَرَجَ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kurban kesme, traş olma ve taş atmada takdim ve tehirde soruldu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Bir sakınca yoktur” buyurdu.¹⁸⁶

وَفِي رِوَايَةٍ سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ ؟ قَالَ: أَذْبَحَ وَلَا حَرَجَ وَقَالَ: زَمَيْتُ بَعْدَ مَا آمَسَيْتُ ؟ فَقَالَ إِفْعَلْ وَلَا حَرَجَ.

Bir başka rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir adam sordu: “Kurban kesmeden önce traş oldum?” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Kurbanı kes, bir sakınca yoktur” buyurdu. Adam: “Akşama doğru taş attım?” diye sordu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Öyle yap, bir sakınca yoktur” buyurdu.¹⁸⁷

185 Tirmizî/Hac: 54, 55 Müsned-i Ahmed: 157

186 Buhari/İlim: 23, Hac: 131 Müslim/Hac: 327 Ebu Davud/Menasik: 78, 87

187 Buhari/Hac: 125, 130 Nesâî/Menasik: 224 İbn Mace/Menasik: 74

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ زُرْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ ؟ قَالَ : لَا حَرَجَ
 قَالَ : حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ ؟ قَالَ : لَا حَرَجَ ، قَالَ : دَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ ؟
 قَالَ : لَا حَرَجَ .

Bir diğer rivayette konu şöyle nakledilmiştir: “Bir adam, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e şöyle sordu: “Taş atmadan önce gidip ziyaret tavafını yaptım?” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) O’na: “Bir sakınca yoktur” buyurdu. Adam yine: “Kurban kesmeden önce traş oldum?” diye sordu. Efendimiz ona: “Bir sakınca yoktur” buyurdu. Adam: “Taş atmadan önce kurban kesim?” diye sordu. Efendimiz ona da: “Bir sakınca yoktur” buyurdu.¹⁸⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Traş olmayı veya ziyaret tavafını özürsüz olarak Nahr (kurban kesme) günlerinde yapmayıp geciktirirse, kendisine bir kan gerekir, yani bir koyun kesmesi vacib olur. Bu İmam Ebu Hanife’ye göredir. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed’e göre kan akıtmak gerekmez, sadece isaet işlemiş olur. İmam Şafi’ye göre de hüküm böyledir.

Bunun gibi, taş atmayı geciktirir veya bir ibadeti diğer bir ibadet üzerine takdim eder, mesela taş atmadan önce traş olursa, taş atmadan önce kurban keserse, kurban kesmeden önce traş olursa, yine İmam Ebu Hanife’ye göre, kan akıtması gerekir. İmameyne göre gerekmez, isaet (usulsüzlük) işlemiş olur.

Harem dışında traş olursa, ister hacca, isterse umreye niyet etmiş olsun, ceza olarak bir kan akıtması gerekir. İmam Ebu Yusuf’a göre, kan akıtması gerekmez.

Umre yapmakta olan, Harem dışına çıktıktan sonra dönüp saçlarının uçlarından kırparsa, kendisine kan akıtmak gerekmez.

Hacc-ı kıran yapan kimse kurban kesmeden önce traş olursa, ona ceza olarak iki kan akıtmak gerekir. Bu, İmam Ebu Hanife’ye göredir. İmameyne göre, bir kan gerekir.

Kan akıtmaktan maksat, bir koyun kesmektir.¹⁸⁹

Şafiîler'e göre: Cemreye taş atmak, traş olmak ve ziyaret tavafını yapmak arasındaki tertibe riayet etmek sünnettir.¹⁹⁰

O bakımdan bu tertibi bozup önce kurban kesen sonra traş olan veya önce tavaf yapıp sonra gelip kurbanını kesen kimseye ceza olarak bir şey gerekmez, sadece sünnete uymadığı için isâet (kötü bir iş) etmiş olur.

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamları da Şafiîler'in ictihad ve çıkarımlarına uygun istidlalde bulunarak şöyle demişlerdir: "Bayram günü yapılacak dört şey (nüsük) vardır: Taş atmak, sonra kurban kesmek, sonra traş olmak, sonra da ziyaret tavafı yapmak. Bu tertip sünnettir. Bunu unutarak veya bilmeyerek bozan, yani tertibe riayet etmiyen kimseye bir şey gerekmez. İlim ehlinde bir çoğunun görüş ve ictihadı da bu doğrultudadır. Meselâ, el-Hasan, Tavs, Mücahid, Said b. Cübeyr, Ata, Şafî, İshak, Ebu Sevr, Dâvud ve İbn Cerir et-Taberî bu cümledendir.¹⁹¹

Bu konuda Şafiîler ile Hanbelîler, yukarıda naklettiğimiz sahih hadislerle çıkarım yapmış ve bunları delil göstermişlerdir.

Malikîler'e göre: Kurban kesmeden traş olmakta, taş atmadan önce kurban kesmekte bir sakınca yoktur. Bunlar arasında tertip gerekli değildir. Ancak fecr doğmadan kurbanını kesen kimsenin fecr doğduktan sonra onu iade etmesi, yeni bir kurban kesmesi vacib olur. Bunun gibi, fecr doğmadan cemreye taş atan kimsenin de onu fecrden sonra iade etmesi, yani yeniden atması gerekir.¹⁹²

Böylece Malikiler de ilgili hadislerle çıkarımda bulunmuş oluyorlar.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

183 nolu Abdullah b. Amr hadisi sahihtir. Bu rivayet, bayramın birinci gününde yapılacak nüsüklerin (ibadetlerin) neler olduğuna ve bir de o nüsük-

189 Mecmau'l-Enhur: 1/287, 280

190 Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-talibin: 37 Siracü'l-vehhac: 164

191 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/471

192 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/418

ler arasında tertibin şart olmadığına delalet etmektedir. Nitekim müctehidlerin çoğu bu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

184 nolu Hz. Ali hadisi, **185** nolu yine Ali hadisi ve **186** nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Birinci rivayeti kuvvetlendirmekte ve hadislerin hemen hepsini delil saymanın salih olduğunu göstermektedir.

Ancak hiçbir hadiste, soru soranın kim olduğu ismen açıklanmamış ve buna lüzum da görülmemiştir. Çünkü önemli olan, sorulan sorular ve ona verilen cevaplardır ve buna birçok sahabinin şahit olmasıdır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram günlerinde traş olmayı ve ziyaret tavafını yapmayı geciktiren kimseye ceza olarak bir kan akıtması gerekir. Bu Hanefiler'e göredir.
2. Bayram gününde Cemre-i Akabe'ye taş atmak, kurban kesmek ve traş olmak arasındaki tertibe riayet vacibdir. Bunlar arasında takdim ve tehir yapan kimsenin ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. Bu da, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.
3. Sözü edilen menasik arasında tertip şart değildir; bir öncekini geriye, geride olanını ileriye almaktan dolayı bir şey gerekmez. Sadece sünneti terkten dolayı isaet (kötü bir iş) işlenmiş olur. Bu, Hanefiler dışında diğer mezheplerin ictihadıdır.
4. Harem dışında traş olanın da ceza olarak bir koyun kesmesi gerekir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.
5. Fecr doğmadan kurban kesen kimsenin onu iade etmesi gerekir. Bu, Malikiler'e göredir.
6. Fecr doğmadan cemreye taş atan kimsenin de, fecrden sonra onu iade etmesi gerekir. Bu da Malikiler'e göredir.

KURBAN BAYRAMI GÜNÜ HUTBE OKUMANIN İSTİHBABI

Hacılar bayramın birinci günü güneş doğunca Mina'da olurlar. Arafat'ta günün önemini ve nasıl vakfe yapılacağını, öğle ile ikindi namazının cemaatle öğle vaktinde kılınacağını ve akşam güneş batınca akşam namazını kılmadan Müzdelife'ye gidileceğini belirtir anlamda imamın bir hutbe irad edeceğinden başka bir de Mina'ya gelindiğinde kurban, cemrelere taş atma, traş olma ve ziyaret tavafına gitme gibi önemli konuları kapsayan bir hutbe de irad edilir. Böylece hacılar ibadetler konusunda hacdan maksadın ne olduğu hakkında yeterince aydınlatılmış olurlar.

Hacca gitmemiş olan müslümanlar da bulundukları yerin cami veya namazgâhında toplanıp hem bayram namazını kılarlar, hem de namazdan sonra günün önemini belirtir anlamda yapılan hutbeyi dinlerler.

وَعَنِ الْهَرَمَانِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ: يَخْطُبُ عَلَى نَافَتِهِ الْعُضْبَاءِ
يَوْمَ الْأَضْحَى بِمِنَى.

Hirmas b. Ziyad (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i Mina da kurban bayramı günü Adba' adlı devesinin üzerinde bulunduğu halde hutbe irad ettiğini gördüm.¹⁹³

Ebu Ümame (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre adı seçen şöyle demiştir: "Mina'da nahr (kurban kesme) gününde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hutbesini duydum."¹⁹⁴

وَعَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُعَاذِ التَّيْمِيِّ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ بِمِنَى

193 Ebu Davud/Libas:18

194 Ebu Davud/Menasik: 71

فَقُتِحَتْ أَسْمَاعُنَا حَتَّى كُنَّا نَسْمَعُ مَا يَقُولُوا وَنَحْنُ فِي مَنَازِلِنَا فَطَفِقَ يُعَلِّمُهُمْ
مَنَاسِكَهُمْ حَتَّى بَلَغَ الْجِمَارَ فَوَضَعَ أَسْبِغِيهِ السَّبَّابَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ: بِحَصِي الْحَذَفِ
ثُمَّ أَمَرَ الْمُهَاجِرِينَ فَتَزَلُّوا فِي مُقَدِّمِ الْمَسْجِدِ وَأَمَرَ لَأَنْصَارَ فَتَزَلُّوا مِنْ وَرَاءِ
الْمَسْجِدِ ثُمَّ نَزَلَ النَّاسُ بَعْدَ ذَلِكَ.

Abdurrahman b. Muaz et-Teyrnî (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Biz Mina'da idik, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize hutbe irad etti, kulaklarımız açıldı da O'nun ne dediklerini duyduk. Bizler (her birimiz) konakladığı yerde bulunuyordu. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oradakilere hac ibadetlerini öğretiyordu. Ta ki cimar (cemreye taş atma) konusuna geldi ve taş atılacak cemreye geldi ve iki şahadet parmağını kulaklarına koydu (sesinin daha iyi duyulmasını sağladı) sonra küçük taşları atmaya niyet etti. Sonra Muhacirlere emretti, onlar Mescid (-i Hayf) in önüne doğru indiler, Ensara da emretti, onlar da mescidin arkasına doğru indiler ve sonra da oradaki insanlar (taş atmak üzere cemreye doğru) inmeye başladılar.¹⁹⁵

Ebu Bekir Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Nahr (kurban kesme) gününde bize hutbe irad etti ve şöyle buyurdu: “Bugünün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?” Biz de: “Allah (celle celaluhu) ve Rasulü daha iyi bilir” dedik. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz durup sustu ve biz bu günü başka bir isimle anacak sandık ve sonra şöyle buyurdu: “Bugün Nahr (kurban kesme) günü değil midir?” Biz de: “Evet, öyledir” dedik. O yine bize: “Bu ay hangi aydır?” diye sordu. Biz yine: “Allah (celle celaluhu) ve Resulü daha iyi bilir” dedik. Bir süre sustu ve biz de bu ayı başka bir isimle anacağımızı sandık; derken şöyle buyurdu: “Zilhicce değil midir?” Biz de: Evet öyledir” dedik. Sonra O, “Bu belde hangi beldedir?” diye sordu. Biz yine: “Allah (celle celaluhu) ve Resulü daha iyi bilir” dedik. Yine susup biraz bekledi ve devamla: “Bu bildiğimiz belde değil midir?” buyurdu. Biz de: “Evet öyle” dedik. Efendimiz devamla şöyle buyurdu:

“Şüphesiz ki sizin kanlarınız ve mallarınız, bugünün hürmeti gibi, bu ayın hürmeti gibi ve bu beldedin hürmeti gibi, Rabbinize kavuşacağınız güne kadar birbirinize haramdır. Dikkat edin, tebliğ ettim mi?” **diye sordu. Biz de: “Evet.” diye cevap verdik. Bunun üzerine O şöyle dedi:** “Allah’ım! Sen şahid ol. Artık hazır olan hazır olmayana tebliğ edip ulaştırırsın. Zira kendisine tebliğ edilen nice kim-seler var ki, duyandan daha anlayışlı ve daha çok hafızasında tutucudur. Benden sonra birbirinizin boynunu vurmak suretiyle küfre dönmeyin.”¹⁹⁶

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Nahr (bayram) günü Mina’da hutbe okunmaz.¹⁹⁷

Şafiîler’e göre: İmamın Mina’da yapılacak menasiki (hac ibadetlerini) ta-lim eder anlamda bir hutbe irad etmesi sünnettir.¹⁹⁸

Hanbelîler’e göre: Bu mezhebe göre de imamın Mina’da menasiki öğre-tir anlamda bir hutbe irad etmesi sünnettir. İbn Münzir de aynı görüştedir.

İmam Malik’e göre: Mina’da hutbe okunmaz. Çünkü bir gün önce Ara-fat’ta gereken bilgi verilmiştir.¹⁹⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

193 nolu Hirmas hadisiyle çıkarımın uygun olduğu kabul edilmiştir. Mi-na’da hem hutbe irad etmenin istihbabına, hem de hutbenin deve ve benzeri bir binek üzerinde yapılmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

194 nolu Ebu Üame hadisi de yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirmekte ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Mina’da cereyan eden bir sün-netini yansıtmaktadır.

195 nolu Abdurrahman hadisi de çıkarıma elverişli görülmüştür. Mina’da, imam hitap ederken hacıların bulundukları yerde oturmuş bir halde dinlemele-rinin cevazına ve imamın sesini duyurabilmek için gerekirse şehadet parmakla-

¹⁹⁶ İbn Kudame/el-Muğnî: 3/471

¹⁹⁷ Buhari/İlim: 9, Hac: 132, Edahi/73 Müslim/Kasamet: 29, 30 Darimi/ Menasik: 72 Ahmed: 5/37, 39, 40, 49

¹⁹⁸ Fetavayı Hindiyeye: 1/232

¹⁹⁹ Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü’t-talibin: 36

rını kulaklarına tıkamasına delalet etmekte ve aynı zamanda cemreye atılacak taşların Mina'dan toplanmasının sakıncası olmadığına; sonra da taş atacak olan hacıları, rahat taş atabilmeleri için gruplara ayırıp düzenlemenin faydalı olacağına delalet vardır.

196 nolu Ebu Bekir hadisi de sahihtir ve çıkarıma salihdir. Müslümanların kanlarına ve mallarına, haklı sebepler dışında el uzatılmasının haram olduğu bildiriliyor ve böylece hiç kimsenin canına kasdetmeyeceği, hiç kimsenin malı açık ve gizli yollardan alınamayacağı belirtilerek Müslümanlar arasında can ve mal emniyetinin gereği üzerinde duruluyor.

Sonra da dini konu ve meseleleri yetkili şahıslardan duyan, öğrenen kişilerin onları duymayan, orada hazır bulunmayan din kardeşlerine ulaştırmalarının sünnet ve vacib olduğu bildiriliyor. Arkasından müslümanların ayrı zümrelere bölünüp birbirleriyle savaşmalarının kesinlikle haram olduğu açıklanarak, İslam aleminin ancak birlik ve dirlik atmosferi içinde varlığını ve şerefini ayakta tutup sürdürebileceğine işarette bulunmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mina'da yetkili imamın, oradaki menasiki talim ve tarif eder anlam ve ölçüde bir hutbe irad etmesi bu konularda hacıları aydınlatması sünnettir. Bu, Şafiî ile Hanbeli mezhebine göredir.
2. Mina'da imamın hitabede bulunmasına gerek yoktur. Çünkü Arafat'ta bu sünnet ifade edilmekte ve gereken bilgi verilmektedir. Bu, Hanefî ve Malikîler'in görüşüdür.
3. Mina'da, İslam'ın yücelmesi, müslümanların güven, huzur, birlik ve dirlik içinde yaşamaları için onlara seslenmek müstehabdır.
4. Mina'da hacıların rahat taş atabilmeleri için onları düzene sokmak müstehabdır.
5. Cemrelere atılacak taşları Mina'da toplayıp hazırlamakta bir sakınca yoktur.
6. Hutbenin ya binek üzerinde bulunurken, ya da yüksekçe bir yere çıkarak irad edilmesi de müstehabdır.

HACC-I KIRANA NİYET EDENİN NE YAPMASI YETERLİ OLUR?

Bilindiği gibi, Hacc-ı Kıran: Mikatta ihrama girerken hem umreye, hem de farz olan hacca birden niyet etmektir. Bu durumda olan kimse, yalnız farz hacca niyet eden kimse gibi, Mina'da Cemre-i Akabe'ye taş atıp kurban kestikten ve traş olduktan sonra ihramdan çıkabilir.

Mekke'ye gelindiğinde, kudüm tavafından sonra sa'y edecek olursa, bu vacib olan sa'y demektir ve artık ziyaret tavafını yaptıktan sonra sa'y etmesi gerekmez.

عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَرَنَ بَيْنَ حَجِّهِ وَعُمْرَتِهِ أَجَزَاهُ
هُمَا طَوَافٌ وَاحِدٌ.

İbn Ömer (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Hac ve umresinin arasını birleştiren, ikisini art arda yapan kimse için bir tavaf yeterlidir.”²⁰⁰

وَفِي لَفْظٍ مَنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَجَزَاهُ طَوَافٌ وَاحِدٌ وَسَعْيٌ وَاحِدٌ مِنْهُمَا
حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا.

Diğer bir lafızla şöyle nakledilmiştir: “Hac ve umre için niyet edip ihrama giren kimseye ihramdan çıkıncaya kadar bir tavaf ve bir sa'y kafi gelir.”²⁰¹

Tabii bu arada nafile olarak istediği kadar tavaf yapabilir. Zira “bir tavaf” tan maksat, farz olanıdır.

وَعَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَأَهْلَلْنَا

200 Müsned-i Ahmed: 76

201 Tirmizi/Hac: 102 İbn Mace/Menasik: 39

بُعْمَرَةٍ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَهْلِلْ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ
 ثُمَّ لَا يَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعاً فَقَدِمْتُ وَأَنَا حَائِضٌ وَلَمْ أَطْفِ بِالْبَيْتِ وَلَا
 بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَيْهِ فَقَالَ: أَتُقْضِي رَأْسَكَ وَامْتَشِطِي
 وَأَهْلِي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ قَالَتْ: فَفَعَلْتُ فَلَمَّا قَضَيْنَا الْحَجَّ أَرْسَلَنِي مَعَ
 عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ إِلَى التَّعِيمِ فَأَعْتَمَرْتُ فَقَالَ: هَذِهِ مَكَانَ عُمْرَتِكَ
 قَالَتْ: فَطَافَ الَّذِينَ كَانُوا أَهْلُوا الْعُمْرَةَ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ
 حَلُّوا ثُمَّ طَافُوا طَوَافاً آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِنِّي لِحَجَّتِهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا
 الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافاً وَاحِداً.

Urve'den, o da Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan rivayet etmiştir. Hz. Aişe şöyle bilgi vermiştir: "Veda Haccı'nda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber (Mekke'ye doğru yola) çıktık ve umreye niyet ederek ihramlandık. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kiminle birlikte hedy (kurbanlık hayvan) bulunuyorsa umreyle birlikte hacca da niyet etsin ve sonra da bu ikisinden de ihramdan çıkmadıkça (yalnız umreyi yapmakla) ihramdan çıkmasın."

Ben Mekke'ye geldiğimde ayhali olmuş bulunuyordum. O bakımdan ne Beytullah'ı tavaf ettim, ne de Safa ile Merve arasında sa'y edebildim. Bu sebeple durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattım. Bana şöyle buyurdu: "Saçını çöz ve tara. Hac için niyet edip ihramlan ve umreyi terket." Ben de öyle yaptım. Hac farızasını yapıp tamamladığımızda, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni kardeşim Abdurrahman ile beraber Ten'im'e gönderdi. Ben orada Umre için niyet ederek ihramlandım. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İşte bu senin umren yerinedir" buyurdu.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) devamla diyor ki: "Daha önce (bizimle beraber) umreye niyet edip ihrama girenler hem Beytullah'ı tavaf ettiler, hem

de Safa ile Merve arasını. Sonra da ihramdan çıktılar. Sonra (Hac menasikini yapıp) Mina'dan döndüklerinde hac için bir tavaf daha yaptılar. Ama hac ile umreyi beraber niyet edip yapanlar bir tek tavaf yaptılar.”²⁰²

Tavus'tan, o da Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan rivayet etmiştir: “Hz. Aişe (radiyallahu anha) umre için niyet edip ihramlandıktan sonra Mekke'ye geldi, ama ayhali olduğundan Beytullah'ı tavaf etmedi, diğer bütün menasiki yerine getirdi ki o hac için niyet edip ihramlanmış bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mina'dan dönüşlerinde ona: "Yaptığın tavaf hac ve umren için sana elverir." Hz. Aişe ise, herhalde umre yapmak istedi ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu kardeşi Abdurrahman ile beraber Ten'im'e gönderdi. Böylece Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) farz haccı yaptıktan sonra umre için niyet edip ihramdandı.”²⁰³

وَعَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا حَاضَتْ بِسَرِفٍ فَتَطَهَّرَتْ بِعَرَفَةَ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يُجْزِي عَنْكَ طَوَافُكَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ عَنْ حَجِّكَ وَعُمْرَتِكَ.

Mücahid'den yapılan rivayete göre, Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) (Mekke'ye yakın) Şerifte ayhali oldu ve Arafat'ta temizlendi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Safa ile Merve arası (daha önce) sa'y etmen senin hem haccın, hem de umren için kafi gelir.”²⁰⁴

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse Mekke'ye gelince, önce umreye başlar, bunun için Beytullah'ı tavaf eder, iki rekat namaz kıldıktan sonra Safa ile Merve arasında sa'y eder ve ihramdan çıkmaz. Bunun arkasından Kudüm Tavafı'nı yerine getirir ve hac için vacib olan sa'yi yapar.

Böyle yapmayıp da, hac ve umre için art arda iki tavaf ve arkasından iki sa'y yaparsa, bu caiz olmakla beraber sünnete aykırı olduğundan faili isaet (kötü

202 Buhari/Hayz: 16, Hac: 31,34, 145, Umre: 7 Müslim/Hac: 106, 111, 113, 115, 136

203 Müslim/Hac: 132, 133 Ahmed: 3/366, 6/39

204 Müslim/Hayz: 67, Taharet: 106, 109, 130

bir iş) etmiş olur.²⁰⁵

Kudüm Tavafı'ndan sonra Safa ile Merve arasında sa'y etmeyen kimse, ziyaret tavafından sonra sa'y eder ki bu vacibdir.²⁰⁶

Safîiler'e göre: Bu mezhebe göre, Kudüm Tavafından sonra Safa ile Merve arasında sayeden kimse, vacib olan sa'yı yapmış sayılacağından, artık ziyaret tavafından sonra sa'yı iade etmez.²⁰⁷

Hanbelîler de aynı görüş ve ictihadı ortaya koymuşlardır.²⁰⁸

Malikîler de diğer mezheplerin görüş ve çıkarımı doğrultusunda görüş beyan etmişlerdir, yani onlara göre de, kudüm tavafından sonra sa'y eden kimse rükün olan sa'yı yerine getirmiş olduğundan, ziyaret tavafından sonra artık sa'y etmez.²⁰⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

200 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Said b. Mensur merfu olarak şu lafızla tahrir etmiştir: "Kim hac ile umre arasını birleştirirse, ikisi için bir tavaf ve bir sa'y kafi gelir."²¹⁰

Bu bâbda Müslim'in ve Ebu Davud'un Cabir (radiyallahu anh) den şu lafızla yaptığı bir rivayet bulunuyor. O da şöyledir: "Ne Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ne de ashabı, Safa ile Merve arasında birden fazla sa'y yapmadı."

Ayrıca Abdurrezzak'ın isnad-ı sahih ile Tavus'tan yaptığı rivayette, deniliyor ki: "Tavus yeminle belirtti ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından hiçbirisi hac ve umresi için bir tavaftan başka yapmadılar."

Buhari'nin de İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: "Adı geçen hac ve umresi için sadece bir tavaf yapmıştır."

205 Mecmau'l-Enhur: 1/279

206 Fetavayı Hindiyye: 1/232

207 el-Çamravi/es-Siracü'l-vehhac: 161

208 el-Muğnî: 3/469

209 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/660

210 Şevkanî/Neylû'l-evtar: 5/89

Buhari diğer bir vecihle İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan şunu tahricen rivayet etmiştir: “O, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in hac ve umre için ilk tavafıyla yetindiğini görmüştür.” Bu tavaftan maksat, Nahr (kurban) gününde Tavaf-ı ifazedir, yani ziyaret tavafıdır.”

Bu rivayetlere dayananlar diyorlar ki: “Hacc-ı Kırana niyet eden kimseye bir tavaf ve bir de sa’y etmek kafi gelir.”

Nitekim İmam Malik’e, İmam Şafi’ye, İshak’a ve Davud’a göre de hüküm böyledir. İbn Ömer ve Cabir’den de böyle rivayet olunmuştur. Hz. Aişe valide-miz (radiyallahu anha) da aynı görüşü açıklamıştır. Nevevî de bu anlamda beyanda bulunmuştur. Ebu Hanife ve arkadaşları, aynı zamanda Zeyd b. Ali de bu görüşte değillerdir. Zira bunlara göre, umre için tavaf yapılacağı gibi, kudüm için de tavaf yapılmaktadır. Aynı zamanda biri umre, diğeri hac için olmak üzere iki sa’y etmek de gereklidir. Nitekim Hz. Ali, İbn Mes’ud, Şa’bi ve Nehaî’den böyle rivayet edilmiştir. Yani Hacc-ı Kırana niyet edene iki tavaf ve iki sa’y gerekir.

Birincilerin delili ise, hem yukarıdaki rivayetlerdir, hem de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in “Umre kıyamete kadar hacca dahil olmuştur” mealindeki hadistir. Zira umre hacca dahil olunca, her biri için ayrı tavafa ve ayrı sa’ya gerek kalmıyor.²¹¹

TAŞ ATMA SÜRESİNCE MİNA'DA KALMAK

Cemrelere taş atma süresi üç gündür. Birinci gün Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır, ikinci ve üçüncü günler üç cemreden her birine yedişer taş atılarak toplam üç günde 49 taş atılmış olur. Ancak üçüncü günü Güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmayanların dördüncü güne kalmaları ve yine her üç cemreye yedişer taş atmaları vacib olur ve böylece taşların sayısı yetmişe yükselir.

Belirtilen üç veya dört günü Mina'da geçirip orada geceleme müctehidlerin çoğuna göre sünnettir. Taş attıktan sonra Mekke'ye giden ve yine taş için Mina'ya dönen kimse kerahet işlemiş olur. Ancak bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye yedi taş atıldıktan, kurban kesip traş olduktan sonra Mekke'ye gidip ziyaret tavafı yapılır ve tavafı müteakip tekrar Mina'ya dönülür. Birinci gün gidemeyenler, ikinci veya üçüncü gün giderler.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ آخِرِ يَوْمٍ حِينَ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ مَنِيَّ فَمَكَثَ بِهَا لَيْلِي أَيَّامَ التَّشْرِيقِ يَرْمِي الْجُمْرَةَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ كُلَّ جَمْرَةٍ بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَيَقِفُ عِنْدَ الْأُولَى وَعِنْدَ الثَّانِيَةِ فَيُطِيلُ الْقِيَامَ وَيَتَضَرَّعُ وَيَرْمِي الثَّالِثَةَ لَا يَقِفُ عِنْدَهَا.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (bayramın birinci günü ziyaret tavafını yerine getirdi ve) öğle namazım kıldığında günün sonuna doğru yanındakilerle birlikte Mina'ya döndü.

Teşrik günlerinin gecelerini Mina'da kalıp geçirdi ve her gün güneş gök kubbesinden batıya meyledince her cemreye yedi taş attı; her taşı atarken de onunla birlikte tekbir getirdi. Birinci ve ikinci cemrenin yanında (taş attıktan sonra) epeyce durdu, dua, tazarru ve niyazda bulundu. Üçüncü cemreye taş

atıp orada durmadı.”²¹²

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ اسْتَأْذَنَ الْعَبَّاسُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ بِمَكَّةَ لِيَالِي
مِنِّي مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ فَأُذِنَ لَهُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “İbn Abbas (radiyallahu anh), Mina gecelerinde Mekke’de kalıp gelen hacılara su dağıtma işini düzenlemek için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den izin istedi. Efendimiz de ona izin verdi.”²¹³

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ رَمَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْجِمَارَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (ikinci ve üçüncü günler) güneş batıya meylettikten sonra taş atmaya başladı.”²¹⁴

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: “Biz uygun zamanı bekliyorduk; güneş batıya meyledince taşları atıyorduk.”²¹⁵

Salim’den, o da İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan rivayet etmiştir. Adı geçen şöyle haber veriyor: İbn Ömer (radiyallahu anh) birinci cemreye yedi taş attı ve her taş ile beraber tekbir getirdi. Sonra düzce rahat bir yere doğru ilerledi ve kibleye yönelerek uzun bir süre öylece ayakta durdu, dua etti, ellerini kaldırdı ve sonra ikinci cemreye taş attıktan sonra kuzey tarafına doğru düzce rahat bir yere ilerledi; kibleye yönelip dua etti ve ellerini kaldırdı da uzun bir süre öylece ayakta durdu. Sonra batn-i vadideki Cemre-i Akabe’ye taş attı, ama orada durmadı ve ayrılarak şöyle dedi: “Ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in işte böyle yaptığını gördüm.”²¹⁶

Asım b. Adiy’den yapılan rivayete göre: Adı geçen şöyle demiştir: “Rasu-

212 Ebu Davud/Menasik: 77 Ahmed: 6/90

213 Buhari/Hac: 133 Müslim/Hac: 346 Ebu Davud/Menasik: 74 İbn Mace/ Menasik:80 Darimi/Menasik: 91 Ahmed: 2/19, 22, 28, 88

214 Buhari/Hac: 22, 93, 98, 101,125, 130, 134 -Müslim/Hac: 330, 333

215 Müsned-i Ahmed- Neylül’-evtar: 5/91

216 Buharî- Ahmed- Neylül’-evtar: 5/92

Allah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), deve çobanlarına, Mina'da gecelemelerine ruhsat verdi ve Nahr (bayramın birinci) günü taş atmalarını, sonra ertesi ve ertesi günde (iki günde) yine taş atmalarını ve ayrılacakları (dördüncü günde de) taş atmalarını emretti.”²¹⁷

Diğer bir rivayette: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları bir gün taş atmalarına, bir gün taş atmayı terketmelerine dair ruhsat verdi."

Said b. Malik'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber yaptığımız hacdan dönerken bir kısmımız bir kısmımıza şöyle diyordu: "Yedi taş attım", "Altı taş attım". Ama kimse kimseyi bundan dolayı ayıplamıyordu.”²¹⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bayramın birinci günü Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır, diğer iki cemreye atılmaz. Mekke'ye gidilip dönüldükten sonra, bayramın ikinci günü ve üçüncü günü her üç cemreye yedişer taş atılır. Birinci ve ikinci cemrelere taş attıktan sonra bir süre ayakta durularak dua edilir; aynı zamanda her taş atılırken tekbir getirilir ve böylece birinci ve ikinci cemrelerin yanında durularak dua, istiğfar edilir; kendisi, ana-babası ve hısımları, sonra da bütün mü'minler için dua edilerek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selam getirilir. Cemre-i Akabe'ye taş atıldıktan sonra artık orada durulmaz ve hemen sonra ayrılmak sünnettir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de öyle yapmıştır.

Üçüncü gün taş atma nüsükü (ibadeti) tamamlandıktan sonra fecr doğmadan önce ayrılmak caizdir. Fecr doğuncaya kadar ayrılmayan kimse, dördüncü güne kalıp her üç cemreye yedişer taş atması vacib olur.

Mina'da taş atma süresince geceleri de Mina'da kalmak sünnettir. Geceyi başka yerde geçirmek ise mekruhtur. Ancak bundan dolayı bir ceza gerekmez. İmam Şafii'ye göre ise, vacibdir.”²¹⁹

217 Ebu Davud/Menasik: 77 Tirmizî/Hac: 106 Nesâî/Hac: 225 İbn Mace/ Menasik: 67 Taberânî/Hac: 210, 218 Ahmed: 5/45

218 Müsned-i Ahmed- Nesâî/Neylül-evtar: 5/93

219 Mecmau'l-Enhur /Damad: 1/274

Şafîîler'e göre: Bayramın birinci günü Mina'ya gidip ziyaret tavafını yaptıktan sonra Mina'ya dönülür ve ikinci ile üçüncü günleri üç cemreye yedişer taş atılır. Böylece taşlama vucubu yerine gelmiş olur. O gün, yani üçüncü gün Güneş batmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur. Ama Güneş batmaya kadar orada kalır ve ayrılmazsa, o takdirde ertesi güne kalması ve yine her cemreye yedi taş atması vacib olur. Mina'da bulunduğu sürece geceleri orada kalmak vacibdir. Aksi halde kan akıtması gerekir. Ama deve çobanlarının güneş gurûba gitmeden önce Mina dışına çıkıp başka yerde geceklemeleri caizdir. Bunun gibi özür sahiplerinin de geceyi başka yerde geçirmelerine ruhsat verilmiştir. Güneş battıktan sonra çıkacak olursa, yine kendilerine kan akıtmak vacib olmaz.

İkinci ve üçüncü günleri cemrelere taş atma vakti zevaldan sonra başlar, güneşin batmasıyla sona erer. Bazısına göre, fecr doğuncaya kadar süresi vardır.²²⁰

Hanbelîler'e göre: Mina'da taş atma süresince geceleri Mina'da kalmak bir rivayete göre, sünnet bir rivayete göre vacibdir. Nitekim sahih rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) taş atma süresince geceleri Mina'da kalmıştır. Bununla beraber Mina'da kalmayıp onun dışına çıkılır da başka bir yerde gece geçirilirse, isâet (uygunsuzluk, hata) edilmiş olur, başka bir şey gerekmez. İmam Ahmed'den rivayet edilen de budur.

Birinci ve ikinci cemrelere yedişer taş atarken her taşla beraber tekbir getirilir ve taş atıldıktan sonra bir süre cemrenin yanında ayakta durularak dua edilir. Üçüncü cemreye taş atıldıktan sonra artık orada durulmaz.

Teşrik günlerinde ancak zevalden sonra taş atılır. Zevaldan önce atılırsa, iadesi gerekir. Aynı zamanda birinci ve ikinci cemrelerin önünde durulup dua etmeyi terketmekten dolayı da bir şey gerekmez.²²¹

Malikîler'e göre: Taş atma günlerinin gecesinde Mina'da kalmak sünnettir. Diğer bir rivayete göre vacibdir. Terkinden dolayı kan akıtmak gerekir.²²²

220 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac: 165

221 İbn Kudame/el-Muğni: 3/474-477

222 Neylül-evtar: 5/91

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

212 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hadis sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihdir.

213 nolu İbn Abbas hadisini Tirmizi hasenlemiş ve bir benzerini Müslim, Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet ederek sahihlemiştir.

214 nolu İbn Abbas hadisi de Hz. Aişe hadisini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır.

Aişe hadisinde, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in teşrik gecelerinde Mina'da kaldığı belirtilmiş ve cumhur buna dayanarak teşrik gecelerinde Mina'da kalmanın vücubunu kabul etmiştir.

Oysa Hz. Abbas'a ve bir de deve çobanlarına Mina dışında kalmalarına ruhsat verilmesi iki manaya delalet etmektedir: Birincisi, kalmak vacib olduğu için onlara ruhsat verilmiştir. Vacip olmasaydı ruhsat da söz konusu olmazdı. İkincisi, sünnettir, onların bu sünneti belirtilen sebeplerden dolayı terketmelerine ruhsat verilmiştir.

Bu bâbda Ashab-ı Sünen'in ve İbn Hibban ile Ahmed'in yaptıkları rivayette, Asım b. Adiyy'in şöyle dediği tespit olunmuştur: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), deve çobanlarına Mina dışında geceklemelerine, yani Mina'da gece kalmayı terketmelerine ruhsat vermiştir."

Cumhura göre, ruhsat azimet mukabilindedir. O bakımdan cumhur "teşrik gecelerinde Mina'da kalmak vacibdir" diyerek yorumda bulunmuştur.

Teşrik günlerinin birinci, ikinci ve Mina'da kalanlar için üçüncü günü cemrelere zevaldan sonra taş atılmasının vacib olduğu da yukarıdaki hadislerden çıkarımda yapılmıştır. Cumhurun da görüş ve yorumu bu anlamdadır. Ata ile Tavus'a göre, zevaldan önce taş atmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.

216 nolu Salim hadisi sahihtir. Her cemreye yedi taş atılacağına ve her taş ile tekbir getirileceğine ve birinci cemre ile ikinci cemrenin yanında durulup dua edileceğine delalet etmektedir.

217 nolu Asım hadisini Tirmizî sahihlemiştir.

218 nolu Sa'd hadisine gelince: Cemrelere yediden az taş atmanın cevabına delalet ediyorsa da, onların bu beyanlarının Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından takrir ve tasvip gördüğü hakkında bir açıklama yapılmamıştır. O bakımdan da çıkarıma salih görülmemiştir. Her cemreye yedişer taş atılmasının vücubuna ise, delalet eden sahih rivayetler mevcuttur ve cumhurun da tespiti ve görüşü bu doğrultudadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günleri her üç cemreye yedişer taş atmak vacibdir.
2. Teşrik günlerinin üçüncü gününe kalan kimsenin de üç cemreye yedişer taş atması keza vacibdir.
3. Birinci ve ikinci cemrelere taş atılırken her taş ile birlikte tekbir getirmek sünnettir.
4. Birinci ve ikinci cemrelere taş attıktan sonra her cemrenin yanında bir süre ayakta durup dua etmek müstehabdır. Üçüncü cemrenin yanında durmayıp ayrılmak, yani üçüncü cemreye taş attıktan sonra durmayıp ayrılmak sünnettir.
5. Teşrik günlerinin birinci ve ikinci günleri taş atma işi tamamlandıktan sonra ikinci günü kimine göre Güneş batmadan, kimine göre, fecr doğmadan önce Mina'dan ayrılmakta bir sakınca yoktur ve o takdirde taşlama nüsükü (ibadeti) tamamlanmış olur. Ancak belirtilen süre geçtiği halde ayrılmayan kimsenin üçüncü güne kalıp yine üç cemreye yedişer taş atması vacibdir.
6. Özür sahiplerinin geceyi Mina dışında geçirmelerine ruhsat verilmiştir.
7. Birinci ve ikinci gün taş atma süresi, kimine göre Güneş batıncaya, kimine göre fecr doğuncaya kadar devam eder.
8. Her cemreye yedi taş atılması vacibdir.

MİNA'DAN AYRILIP BİR SÜRE MUHASSAB'DA KONAKLAMAK

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mina'da cemrelere taş atmayı tamamlayınca Mekke'ye doğru hareket etmiş ve az bir süre Muhassab denilen yerde konaklamıştır. Ashab-ı Kiram'ın bir kısmı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hareketini sünnet veya istihbab kapsamına alıp Mina'dan hareket edildiğinde az bir süre Muhassab'da konaklamayı tavsiye etmişlerdir. Bir kısmı ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in burada konaklaması, Medine'ye hareket etmek için bir kolaylık söz konusu olduğunu belirterek, adı geçen yerde konaklamanın sünnet veya müstehab olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) de aynı görüştedir.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ ثُمَّ رَفَدَ رَقْدَةً بِالْمُحَصَّبِ ثُمَّ رَكِبَ إِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarını kıldıktan sonra Muhassab'da bir süre uyudu; sonra bineğine binip Beytullah'a gitti ve tavaf yaptı.”²²³

وَعَنْ بَنِي عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِالْبُطْحَاءِ ثُمَّ هَجَعَ هَجْعَةً ثُمَّ دَخَلَ مَكَّةَ وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) öğle, ikindi akşam ve yatsı namazlarını Batha'da kıldı ve hafif bir uyku uyuduktan sonra Mekke'ye girdi. İbn Ömer (radiyallahu anh) da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu fiiline uyarak böyle yaptı.”²²⁴

223 Buhari/Enbiya: 53, Mevakıt: 24 Müslim/Hac: 65

224 Ebu Davud/Menasik: 86 Ahmed: 2/100, 110, 124

وَعَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَابْنَ عُمَرَ كَانُوا يَنْزِلُونَ لِأَبْطَحَ
قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا لَمْ تَكُنْ تَفْعَلُ ذَلِكَ وَقَالَتْ إِنَّمَا
تَزَلُّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَنَّهُ كَانَ مَنْزِلًا أَسْمَحَ لِخُرُوجِهِ.

Zühri'den, o da Salim'den rivayet etmiştir. Şöyle ki: Hz. Ebu Bekir, Ömer ve İbn Ömer (radiyallahu anhum) da Batha'ya inip konaklardı.

Zühri diyor ki: “Urve bana haber verdi ki, Hz. Aişe (radiyallahu anha) bu hususta belirtilen şekilde hareket etmemiş ve şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Batha’ya inip orada biraz uyku uyuması, sadece Medine’ye çıkış için elverişli bir yer olduğu içindi.”²²⁵

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ تَزُولُ الْأَبْطَحَ لَيْسَ بِسُنَّةٍ إِنَّمَا تَزَلُّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَنَّهُ
كَانَ أَسْمَحَ لِخُرُوجِهِ إِذَا خَرَجَ.

Aişe validemiz (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Ebtah’a inip konaklamak sünnet değildir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in oraya inip az bir süre konaklaması, çıkmak istediği zaman çıkışa çok elverişli olduğu içindi.”²²⁶

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ التَّحْصِيبُ لَيْسَ بِشَيْءٍ إِنَّمَا هُوَ مَنْزِلُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

İbn Abbas (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir: “Muhassab’a inmek, sünnet falan değildir. Orası sadece bir konaklama yeridir ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir süre konaklamıştır.”²²⁷

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Mina’da taş atma işi bitince Mekke’ye doğru hareket edilir ve Muhassab adlı yere gelinerek bir süre orada konaklanır. Böyle yapmak

225 Müslim/Hac: 339, 340 Ahmed: 6/41, 190, 207, 22, 230

226 Müslim/Hac: 339, 340 Müsned-i Ahmed: 6/41, 190, 207

227 Ebu Davud/Menasik: 77 Tirmizi/Hac: 106 Nesâi/Hac: 225

sünnettir. Terkinden dolayı kişi isâet (usulsüz bir iş) işlemiş olur.²²⁸

Şafîiler’le Hanbelîler de Mina’dan ayrılınca Muhassab’da konaklayıp öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının orada kılınmasının müstehab olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e çok bağlı olan İbn Ömer de öyle yapmıştır.²²⁹

Malikiler’e göre: İmam Malik bu konuda Nafi’den ve bir de İbn Ömer’den iki rivayette bulunarak Muhassab’da bir süre konaklamanın ve namaz vakti dâğılse, namaz vakti girinceye kadar bekleyip namaz kıldıktan sonra ayrılmanın müstehab olduğunu belirtmiştir.²³⁰

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Bu konudaki hadisler sahihtir. Ayrıca İmam Ahmed’in yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe bu konuda şöyle demiştir: “Vallahi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Muhassab’a ancak benim için konakladı.” Diğer yandan Müslim, Ebu Dâvud ve diğer muhaddislerin Ebu Rafi’den yaptıkları rivayete göre, adı geçen sahabinin şöyle dediği belirtilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mina’dan çıktığında bize Ebtah’da konaklamamızı emretmedi. Ama ben o yere geldiğimde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in çadırını kurdum ve O da gelip konakladı.”

Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in, kurulan çadıra itiraz etmeyip inmesi ve Ebtah’ta konaklaması, o yerde konaklamanın istihbâbına delalet eder. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den sonra dört halife de böyle yapmışlardır.

Bu bâbda bir de Üsâme b. Zeyd (radiyallahu anh)’dan yapılan sahih bir rivayet söz konusudur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Taş atma ibadetinden sonra Mina’dan ayrılıp Mekke’ye hareket edildiğinde Muhassab ve Ebtah mevkie bir süre konaklamak müstehabdır.

228 Fetavayı Hindiyne: 1/234

229 el-Muğni: 3/483 eş-Şerhu’l-kebir: 3/484

230 Tenvirü’l-havâlik Şerhun Ala Muvatta’i Malik: 1/358

KABE'YE GİRMEK VE ONUNLA TEBERRÜKTE BULUNMAK

Hac menasiki (ibadetleri) tamamlandıktan sonra son olarak Kabe'ye gidip yanağı ve göğsü o kutsal mabede dayayarak dua, niyaz ve tazarruda bulunmak müstehabdır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapmış ve ashabı da O'nun bu sünnetine uyarak bu kutsal mabedle teberrüklenmeyi ihmal etmemişlerdir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kabe'nin içine girip dua ve niyazda bulunmuş da sonra bu hareketin ümmetine bir sıkıntı getireceğinden endişe etmiştir.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عِنْدِي وَهُوَ قَرِيرُ الْعَيْنِ طَيِّبِ النَّفْسِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ وَهُوَ حَزِينٌ فَقُلْتُ لَهُ؟ قَالَ: إِنِّي دَخَلْتُ لَكَعْبَةَ وَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ فَعَلْتُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ أَكُونَ أَتَعَبْتُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي.

137

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gözü aydınlık, neşesi yerinde olduğu halde yanımdan ayrıлып dışarı çıktı ve sonra üzüntülü bir halde döndü. Kendisinden bunun sebebini sorduğumda şöyle buyurdu: “Doğrusu Kabe'ye girdim. Keşke öyle yapmasaydım. Korkarım ki (böyle yapmakla) kendimden sonra ümmetime yorgunluk vermiş olacağım.”²³¹

وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْبَيْتَ فَحَلَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَتَيْتُ عَلَيْهِ وَكَبَّرْتُ وَهَلَلْتُ ثُمَّ قَامَ إِلَيَّ مَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْبَيْتِ فَوَضَعَ صَدْرَهُ عَلَيْهِ وَخَذَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ هَلَلْتُ وَكَبَّرْتُ وَدَعَا ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ بِالْأَرْكَانِ كُلِّهَا ثُمَّ خَرَجَ فَأَقْبَلَ عَلَى الْقِبْلَةِ وَهُوَ عَلَى الْبَابِ فَقَالَ: هَذِهِ الْقِبْلَةُ هَذِهِ الْقِبْلَةُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً.

Üsâme b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre şöyle demiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Beytullah'a girdik. Efendimiz oturdu ve Allah'a hamd etti; tekbir ve tehlil getirdi. Sonra kalktı ve Beytullah'ın kendisine taraf olan kısmına yaklaştı yanağını, göğsünü ve iki elini üzerine koyup dayadıktan sonra tehlil, tekbir getirdi; dua etti ve sonra bütün rükünlerde aynı şeyi yaptı. Sonra çıkıp kapıda kibleye yönelmiş bir halde durdu ve şöyle buyurdu: "İşte bu kabledir" ve bu cümleyi iki veya üç defa art arda söyledi."²³²

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَفْوَانَ قَالَ لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَكَّةَ انْطَلَقْتُ فَوَافَقْتُهُ قَدْ خَرَجَ مِنْ لُكْبَةِ وَأَصْحَابُهُ قَدْ اسْتَلَمُوا الْبَيْتَ مِنَ الْبَابِ إِلَى الْحُطَيْمِ وَقَدْ وَضَعُوا خُدُودَهُمْ عَلَى بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَسَطَهُمْ.

Abdurrahman b. Safvan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekte'yi fethedince O'nunla Kabe'den çıkarken karşılaştık ki ashabı da Beytullah'ta Hatîm'e kadar istilam edip Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların arasında bulunduğu bir halde onlar yanaklarını Beytullah'a koyup dayamışlardı."²³³

وَعَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ قَالَ قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُوَيٍّْ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْبَيْتَ فِي عُمْرَتِهِ ؟ قَالَ : لَا .

İsmail b. Ebi Halid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete "Ben Abdullah b. Ebi Evfa'ya sordum, dedim ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) umre yaparken Beytullah'a gitti mi? O bana: "Hayır" diye cevap verdi."²³⁴

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

642 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve Hakim tahrir edip sahihlemişlerdir. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kabe'nin içine girip dua ettiği anlaşıyor.

232 Müslim/Hac: 395 Nesâî/Menasik: 127, 131, 132, 133 Ahmed: 5/201, 208,209, 210

233 Ebu Davud/Menasik: 54

234 Buhari-Müslim-Neylül-Evtar: 5/97

643 nolu Üsame hadisi sahihtir ve rivayetin aslı Müslim’de nakledilmiştir. Şöyle ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Beytullah’ın içinde namaz kılmadı; ama onun etrafında tekbir getirdi.” Burada “onun etrafında” sözünden maksat, Kabe’nin iç tarafları olabilir.

644 nolu Abdurrahman hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bulunuyor ki, onun rivayeti delil sayılmaz.²³⁵ Ancak Zehebî onun hıfz ehlinde olduğuna dikkat çekmiştir.²³⁶ Bununla beraber bu zat hakkında çok şeyler söylenmiştir. O bakımdan onun rivayetini delil olarak göstermemek daha doğru olur.

Hız. Aişe hadisinden anlaşılıyor ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke’nin fethinde Kabe’nin içine girdiği gibi, Hız. Aişe ile birlikte yaptığı hacda da Kabe’nin içine girmiştir. Çünkü fetih yılında Hız. Aişe, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunmuyordu.

Bununla beraber ilim adamlarının çoğu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sadece fetih yılında Kabe’nin içine girdiğini belirtmişlerdir. Ancak bu sahih hadis o görüşü reddetmektedir. Ama umre yaptığında Kabe’nin içine girmediği de çeşitli kaynaklardan öğrenilmektedir. Nitekim Abdullah b. Ebi Evfa hadisi buna açık biçimde delalet ediyor.

Rivayetten çıkarılan hüküm ise şöyledir: Kabe’nin içine girmek, haccın menasikinden değildir. Cumhurun de mezhebi budur. Bunun müstehab olduğunu söyleyenler de olmuştur. Delilleri ise, İbn Huzeyme ve Beyhaki’nin tahrir ettikleri şu rivayettir: “Kim Beytullah’ın içine girerse, cennete girmiş olur ve oradan bağışlanmış olarak çıkar.” İbn Abbas’dan rivayet edilen bu hadisin isnadında Abdullah b. Müemmil bulunuyor ki bu zat zayıftır. Nitekim İbn Main ve Ahmed b. Hanbel onun zayıf ve münkerül-hadis olduğunu belirtmişlerdir. Zehebi bu zatla ilgili rivayetleri toplayıp geniş bilgi vermiştir.²³⁷

Sahi rivayetlerden, Kabe duvarına yanak ve göğsünü koyup dua ve tazaruda bulunmanın müstehab olduğu anlaşılıyor. Ashab-ı Kiram’ın da daha çok rükünle kapı arasına yaklaşp yanak ve göğüslerini dayadıkları söz konusudur.

235 Şevkanî/Neylül-Evtar: 5/97

236 Mîzanü’l-İtidal: 4/423,424

237 Mîzanü’l-İtidal: 2/510, 4637 nolu Abdullah

ZEMZEM SUYU VE ÖZELLİĞİ

Zemzem kuyusu, ilahi bereketi yansıtan kaynaklardan biridir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu suyu kutsal saydığı için kıyamete kadar o kutsaldır, mübarektir. Şüphesiz Mekke vadisini seçip ilk ibadet yerinin orada yapılmasını emreden Cenab-ı Hak, milyonlarca müminin o beldeye gelip hacce-deceğini ezeli ve ebedi ilmiyle tespit edip ona göre Zemzem suyunun kaynağını hazırlamıştır. Bugün milyonlarca hacı o kaynaktan kanasıya içmekte ve fakat kaynakta bir eksilme meydana gelmemektedir.

Aynı zamanda Zemzem suyunun birtakım manevi özellikleri yanında kimyevi özellikleri de söz konusudur. Açlığı giderici, sindirim sistemini düzenleyici hassaları bunlardan biridir.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَاءٌ زَمْزَمٌ لِمَا شُرِبَ لَهُ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zemzem suyu ne niyetle içilirse ona göre fayda sağlar.”²³⁸

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْمِلُ مِنْ مَاءِ زَمْزَمٍ وَتُخَبِّرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَحْمِلُهَا.

Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen (Mekke den ayrılınca) beraberinde Zemzem suyu taşır ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de taşıdığını söylerdi.²³⁹

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَاءَ إِلَى السَّقَايَةِ فَاسْتَسْقَى فَقَالَ

الْعَبَّاسُ يَا فَضْلُ إِذْهَبْ إِلَيَّ أُمِّكَ فَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِشَرَابٍ مِنْ عِنْدِهَا

238 İbn Mace/Menasik: 78

239 Tirmizî/Neylül-evtar: 99

فَقَالَ: أَسْقِنِي فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهِ ؟ قَالَ: أَسْقِنِي
فَشَرِبَ ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ وَهُمْ يَسْتَقُونَ وَيَعْمَلُونَ فِيهَا قَالَ: اِعْمَلُوا فَإِنَّكُمْ عَلَى
عَمَلٍ صَالِحٍ ثُمَّ قَالَ: لَوْلَا أَنْ تُغْلَبُوا لَنَزَلْتُ حَتَّى أَضَعَ الْحَبْلَ يَغْنِي عَلَى
عَاتِقِهِ وَأَشَارَ إِلَى عَاتِقِهِ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) su dağıtanların yanına geldi ve su istedi. Hz. Abbas: “Ya Fazl! Annene git de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için onun yanındaki içecekten getir” dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yine: “Bana su ver” diye emretti. Bunun üzerine Abbas (radiyallahu anh) şöyle dedi: Ya Rasulallah! Şu gördüğüm insanlar ellerini bu suya sokuyor, bulaştırıyorlar.” Efendimiz: “Su dağıtımı hususunda işinize devam edin; çünkü siz salih amel üzere bulunuyorsunuz” buyurduktan sonra şöyle ilave etti: “Eğer siz su dağıtıcılara galebe edilip (müskil durumda bırakılmanız) endişesi olmasaydı, ipi boynumun üzerinden kaldırıp bırakıncaya (taşıyamaz duruma gelinceye) kadar (kuyuya) inerdim.”²⁴⁰

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ آيَةَ مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُنَافِقِينَ
لَا يَتَضَلَّعُونَ مِنْ مَاءٍ زَمْزَمَ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Bizimle münafıklar arasındaki belir-ti, işaret, onlar Zemzem suyuyla kanmazlar.”²⁴¹

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَاءٌ زَمْزَمَ لَمَّا شَرِبَ لَهُ إِنْ
شَرِبْتَهُ تَسْتَشْفِي بِهِ شَفَاكَ اللَّهُ وَإِنْ شَرِبْتَهُ يُشْبِعُكَ أَشْبَعَكَ اللَّهُ بِهِ وَإِنْ شَرِبْتَهُ
لَقَطَعَ ظِمْمَكَ فَطَعَهُ اللَّهُ وَهِيَ هَزْمَةُ جَبْرِيلَ وَسُقْيَا إِسْمَاعِيلَ.

Yine İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zemzem suyu ne için içilirse ona göre yarar sağlar. Şifa arzusuyla içersen Allah (celle celaluhu) sana şifa verir; açlığını gidermek niyetiyle içersen Allah seni doyurur; susuzluğu kesip gidermek için içersen, Allah (celle celaluhu) senin susuzluğunu onunla kesip giderir. Zemzem, Melek Cebrail'in açtığı çukurdur, İsmail'in su içtiği yerdir.”²⁴²

Hadis-i Şerife İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Mezhep imamlarının hepsi, özellikle tavaftan sonra Zemzem suyu içmenin müstehab olduğunu belirtmiş ve buna muhalefet edeni olmamıştır.

Kuyunun başına gelip kanasıya içmek ve içerken de şöyle dua etmek sünnet anlamına tavsiye edilmiştir: “Allah'ım! Senden geniş rızık, faydalı ilim ve her derde şifa diliyorum.”

Sair zamanlar da bu sudan yeteri kadar yararlanmak ve Mekke'den ayrılırken, imkan nisbetinde ondan bir miktar taşımak müstehabdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

238 nolu Cabir hadisini aynı zamanda İbn Ebi Şeybe, Beyhakî, Darekutnî ve Hakim tahrir etmişlerdir. el-Münzirî ile Dimyatî ise bunu sahihlemişlerdir. İbn Hacer de hasenlemiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Müemmil bulunuyor ki bu zat zayıftır.²⁴³

Ayrıca bu hadisi Beyhaki başka bir tarikle Cabir'den rivayet etmiş bulunuyor ki, onun da isnadında Süveyd b. Said bulunuyor ve bu zatın cidden zayıf olduğu belirlenmiştir.²⁴⁴ Bununla beraber bu zat gözlerini kaybetmeden önce rivayetine itibar edilir diyenler de vardır.

239 nolu Aişe hadisini Beyhakî tahrir edip Hakim sahihlemiştir. Çıkarma salih bulunuyor.

240 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Darekutnî ve Hakim, İbn Ebî

242 Darekutnî/Neylül-evtar: 5/99

243 Mizan'ül'İtidal: 2/510

244 Neylül-evtar: 5/99

Müleyke tarikiyle tahric etmiştir. Şöyle ki: “Bir adam İbn Abbas’ın yanına geldi ve sordu: “Nereden geliyorsunuz?” O da: “Zemzem suyundan içtim, oradan geliyorum” dedi. O da: “Nasıl içtiniz?” diye sorunca, İbn Abbas: “Layık olduğu şekilde içtim” diye cevap verdi. Adam: “Peki layık olduğu şekil nasıl oluyor?” deyince, İbn Abbas şu cevabı verdi: “Zemzem suyundan içerken kibleye yönel, Allah’ın ismini an ve üç nefesle iç, kanasıya kadar içmeye devam et. İçtikten sonra Allah’a hamd et. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Bizimle münafıklar arasındaki alamet, onlar Zemzem suyundan içerler ama bir türlü kanmazlar” buyurmuştur.

241 nolu İbn Abbas hadisini Hakim tahric etmiş ve Darekutnî şu fazlalıkla rivayet etmiştir: “Allah’a sığınarak içersen, Allah (celle celaluhu) seni korur.”

Bu bâbda Ebu Davud’un Ebu Zer (radiyallahu anh)’dan yaptığı bir rivayet bulunuyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Zemzem mübarektir. Şüphesiz bu su, aç olanın gıdası, hasta olanın şifasıdır.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zemzem suyu mübarektir ve kutsaldır.
2. Tavaftan sonra iki rekat namaz kılınınca zemzem içmek müstehabdır.
3. Mekke’den ayrılırken beraberinde zemzem suyu taşımasında bir sakınca olmadığı gibi, müstehab olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.
4. Zemzemi kibleye yönelerek üç nefeste içmek de sünnetir.
5. Zemzemden kanasıya kadar içmek müstehabdır.
6. Zemzemi oturarak içmekte bir sakınca olmadığı gibi, ayakta içmekte de bir sakınca yoktur.
7. Zemzem içerken Besmele çekmek ve içtikten sonra Allah (celle celaluhu)’ya hamd etmek sünnettir.
8. Zemzem suyu dağıtmak salih amellerden biridir.
9. Zemzem suyunu içerken belirtilen duayı yapmak sünnettir.
10. Zemzem içerken şifa, rızık, ilim ve rahmet dilemek müstehabdır.

VEDA TAVAFI

Hac menasikini (ibadetlerini) tamamlayan ve Mekke'den ayrılmaya azmeden hacı, son olarak veda tavafı yapar ve böylece kutsal Kabe'ye ve kutsal topraklara veda ederek ayrılır. Şüphesiz bu tavaf, hac ibadeti süresince Cenab-ı Hakk'a verilen sözde, yapılan tevbe ve istiğfarda sebat edilmeye azmedildiğinin bir belirtisi ve Kabe'ye olan bağlılığının, saygı ve tazimin bir başka misalidir.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ النَّاسُ يُنْصَرِفُونَ فِي كُلِّ وَجْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَنْفِرُ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرَ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “İnsanlar (hac menasikini tamamladıktan sonra) her vech (yön ve durum) ile ayrılmaya yöneldiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara şöyle buyurdu: “Sizden hiç kimse, Beytullah ile son ahidini (sözünü, bağlılık ve sadakatini) yerine getirmeden ayrılmaz.”²⁴⁵

وَفِي رِوَايَةٍ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَكُونَ آخِرَ عَهْدِهِم بِالْبَيْتِ إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ.

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir: “İnsanlara, Beytullah'a son ahidlerini (söz ve bağlılıklarını) yerine getirmeleri emredildi.” Ancak ayhali kadından (bu vecibe kaldırılıp) hafifletildi.”

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ لِلْحَائِضِ أَنْ تَصُدِّرَ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ إِذَا كَانَتْ قَدْ طَافَتْ فِي الْإِفَاضَةِ.

Yine İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan bir rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Resulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), daha önce ziyaret

tavafını yerine getiren, ayhali kadına, tavaf-ı sadr (veda tavafı) yapmadan ayrılmasına ruhsat verdi.”²⁴⁶

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Mina’da taş atma ibadetini tamamlayan kimse Mekke’ye gelir ve veda tavafı anlamına gelen tavaf-ı sadri yerine getirir ki bu onun Kabe’ye olan son ahdi kabul edilir. Bu tavaf vacibdir. Bunun biri cevaz, diğeri istihbab olmak üzere iki vakti vardır. Birincisi, ziyaret tavafından sonra, ayrılmaya azmettiği vakittir. Ne kadar kalacağını belirlemeden Mekke’de ikametini uzatsa bile yine de yaptığı tavaf ile vacibi yerine getirmiş olur. Böylece ikamete niyet etmeksizin Mekke’de bir yıl bile kalsa, ayrılacağı zaman bu tavafı yaparsa, onu eda etmiş kabul edilir. Çünkü bu tavafın sonu için bir sınır konulmamıştır. İkincisi, bu tavafı yola çıkmaya azmettiği zaman yapması müstehabdır. Hatta Ebu Hanife’ye göre, Tavaf ettikten sonra hemen ayrılmaz yatsı vaktine kadar kalırsa, yine bir tavaf yapıp öylece ayrılması müstehabdır.²⁴⁷

Veda tavafını Nahr (kurban kesme) günleri çıktıktan sonra yapmakta bir sakınca yoktur.

Umre yapanlar için veda tavafı vacib değildir. Bunun gibi Mekke yerlileri ve inikatlar dahilinde oturanlar için de vacib değildir.

Aynı zamanda ayrılırken lohusa veya ayhali olan kadınlara da vacib kılınmamış, onlara bu konuda ruhsat verilmiştir.

Ayrıca Arafat’ta belirlenen vakit içinde vakfe yapamayıp hac farızasını kaçıran kimseye de bu tavaf vacib değildir.

Ayhali olan kadın Mekke’den ayrılmadan temizlenirse, o takdirde sözü edilen tavafı yapıp öylece ayrılması vacib olur. Mekke’den bir konak kadar ayrıldıktan sonra temizlenen kadının dönmesine artık gerek yoktur.

Veda tavafını yapmadan Mekke’den ayrılan kimse, mikati geçmemişse, dönüp yapması gerekir. Aksi halde bir kan akıtması vacib olur.

²⁴⁶ Ahmed.

²⁴⁷ Fetavayı Hindiyye: 1/234’den özetlenerek.

Veda tavafını yaptıktan sonra Makam-ı İbrahim'e gelip iki rekat namaz kılmak ve arkasından kibleye yönelip üç nefesle zemzem suyundan içmek de müstehabdır.²⁴⁸

Şafiîler'e göre: Hac menasikini (ibadetlerini) tamamlayıp Mekke'den çıkmak isteyen kimsenin veda tavafı yapması vacibdir ve bu tavafı yaptıktan sonra Mekke'de eylemez. Bu tavafı terkeden kimsenin bir kan akıtması vacib olur. Bir görüşe göre, veda tavafı sünnettir, terkenden dolayı kan akıtmak gerekmez. Vacip olduğunu söylersek, onu yapmadan Mekke'den çıkan kimsenin kasr mesafesini aşmadan geri dönmesi gerekir.

Ayhali olan kadının veda tavafı yapmaksızın Mekke'den çıkıp hareket etmesinde bir sakınca yoktur.

Aynı zamanda hac vazifesi tamamlandıktan sonra Zemzem suyundan içmek ve Medine'ye gidip Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabrini ziyaret etmek sünnettir.²⁴⁹

Hanbelîler'e göre: Mina'dan Mekke'ye gelen kimsenin ayrılmadan önce Kabe'yi yedi defa tavaf etmesi, yani yedi şavt olarak tavafta bulunması ve arkasından iki rekat namaz kılması vacibdir. Terkeden kimsenin bir kan akıtması gerekir. Ancak ayhali kadın hakkında bu hüküm hafifletilmiş ve veda tavafı yapmadan ayrılmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

Evi Mekke'de olan kimse için veda tavafı yoktur.

Veda tavafı yaptıktan sonra ayrılmayıp ticaretle meşgul olursa, dönüp yeniden veda tavafı yapması söz konusudur. İmam Malik de aynı görüştedir. Aksi halde vacibi terketmiş sayılır.

Veda tavafı yapmadan Mekke'den ayrılan kimsenin, bir kasr mesafesi aşmamışsa, geri dönüp bu vacibi yerine getirmesi gerekir. Bu mesafeyi aşmışsa, artık bir kan akıtması vacib olur.²⁵⁰ İmam Malik'e göre, veda tavafı sünnettir.²⁵¹

248 Fetavayı Hindiyye: 1/235

249 el-Ğamravi/es-Siracül-vehhac : 166

250 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/485-488

251 Neylül-evtar: 5/101

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

245 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve delil sayılmaya salihdir. Veda haccı yapmadan ayrılmalarmını emreden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in bu beyanı vücuta delalet etmektedir.

Şüphesiz bu konuda sözü edilen tavafın yapılması için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in emri ve yapmadan ayrılanları menetmesi ve bizzat kendisinin bu tavafı yerine getirmesi, onun vücutuna delalet etmekte ve diğer ihtimalleri bertaraf edecek bir kuvvet arz etmektedir. İbn Hacer de aynı görüştedir. Ancak ayhali olan kadın istisna edilmiştir.

Bu bâbda Buharî ve Müslim’in Hz. Aîşe (radiyallahu anha)’dan yaptığı bir rivayet daha bulunuyor ki, ayhali olan kadınla ilgilidir. Şöyle ki: “Safiyye bint Huwey (radiyallahu anha) ziyaret tavafını yaptıktan sonra ayhali oldu. Ben durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e arzettiğimde Efendimiz sordu: “Yoksa o bizi hareketten alıkoyacak mı?” Ben de: “Ya Rasulallah! Şüphesiz Safiyye ziyaret tavafını yaptıktan sonra ayhali oldu” diye cevap verdim. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: “O takdirde Mekke’den ayrılabilir.”²⁵²

Yine Buhari, Ebu Davud’un ve Tirmizi’nin yaptıkları rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ayhali olan kadının veda tavafını yapmadan Mekke’den hareket etmesine ruhsat verdiği belirtiliyor.²⁵³

Bunun aksine Ömer b. Hattab, İbn Ömer ve Zeyd b. Sabit (radiyallahu anhum)’un ziyaret tavafını yaptıktan sonra ayhali olan kadının veda tavafı yapmadan ayrılmasının caiz olmadığını ve o bakımdan temizleninceye kadar Mekke’de kalmasının gerektiğini söylemişlerdir.

Yapılan ciddi araştırmalara göre, İbn Ömer (radiyallahu anh) ile Zeyd b. Sabit bu görüşlerinden rücu etmişlerdir.²⁵⁴ Nitekim Ebu Cafer Tahavî, **252** nolu Hz. Aîşe hadisiyle Hz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anh)’in rivayeti neshedilmiştir diyerek ayhalinde olan kadının ayrılmasına ruhsat verildiğini belirtmiştir. Aynı za-

252 Buhari/Hayz: 27, Hac: 129, 145, 151 Müslim/Hac: 382, 384, 389 Ebu Davud/Menasik: 84 Tirmizi/Hac: 225, 226, 227 Ahmed: 6/37, 39, 85

253 Buhari/Hayz: 27 Ebu Davud/Menasik: 84 Tirmizi/Hac: 97

254 Şevkanl/Neylül-evtar: 5/101

manda Zeyd b. Sabit, İbn Abbas'a böyle bir fetva vermesinden dolayı serzenişte bulunmuş ve İbn Abbas (radiyallahu anh) ona, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ruhsat verdiği kadından durumu sormasını tavsiye etmiştir. O da sorunca, ruhsat verildiğini öğrenmiş ve gelip İbn Abbas'a verdiği fetvada haklı olduğunu söyleyerek kendi görüşünden döndüğünü belirtmiştir.²⁵⁵

Bu bâbda bir diğer hadisi ise, Nesâî ve Tirmizî tahrir etmiş, Hakim ise sahihlemiştir. İbn Ömer (radiyallahu anh) şöyle demiştir: “Hacceden kimsenin son ahdi Beytullah'ı tavaf olsun. Ancak ayhali olan kadın müstesna; çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun için ruhsat vermiştir.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac menasikini (ibadetlerini) tamamlayan kimsenin, Mekke'den ayrılacağı vakit veda tavafı yapması, üç mezhebe göre vacib, Maliki mezhebine göre, sünnettir.
2. Mekke'den ne zaman hareket edeceğini belirlemeyen kimse, veda tavafını yaptıktan sonra bir yıl bile kalsa, bu tavafı geçerlidir. Ancak ayrılacağı vakit bir daha gelip tavaf etmesi müstehabdır. Bu, Hanefiler'e göredir.
3. Veda tavafını yapmadan Mekke'den hareket eden kimse, mikatı geçmemişse, diğer görüş ve ictihada göre, kasr mesafesini aşmamışsa, geri dönmesi gerekir ve o takdirde kan akıtmasına lüzum kalmaz. Kasr mesafesini veya mikatı aşmışsa, artık dönse bile bir hayvan kesmesi vacib olur.
4. Ayhali olan kadın, ziyaret tavafını yaptıktan sonra adet kanı gelmeye başlamışsa, o takdirde veda tavafı yapmak için temizlenmeyi beklemeden ayrılabilir. Bundan dolayı da kendisine fidye gerekmez.
5. Veda tavafını yapan kimsenin artık Mekke'de kalması söz konusu değildir. Kaldığı takdirde yeniden tavaf yapması gerekir. Bu, Şafiiler'in görüşüdür.
6. Veda tavafindan sonra Makam-ı İbrahim'e gelip iki rekat namaz kılmak

ve arkasından Zemzem suyundan içmek müstehabdır.

7. Evi Mekke'de olan veya Mikat dahilinde bulunan kimselere veda tavafı vacib değildir.
8. Veda tavafından sonra, rükün ile kapı arasındaki kısma yanağı ve göğsü dayayıp dua ve niyazda bulunmanın da müstehab olduğunu söyleyenler vardır.
9. Sırf umre için Mekke'ye gelen kimseye veda tavafı vacib değildir.

II. KONU

KURBAN

YEDİ KİŞİNİN BİR DEVE VEYA SIĞIR KESMESİ

Kurban kesmek, Allah (celle celaluhu)'ya yakın olma arzusunu göstermenin belirtilerinden biridir. Bir yandan mali ibadet kapsamına girerken, diğer yandan toplum bünyesindeki açıklıkları kapamaya, mü'minleri birbirine daha çok yaklaştırmaya ve fakir aileleri sevindirmeye yönelik bir vecibedir. Böylece kurban da zekat ve sadaka, yardım ve bağış gibi sosyal adaleti takviye etmekte ve paranın, servetin amaç olmadığını, bunların birer araç olduğunu vurgulamakta; insanlardan yana faydalı ve hayırhah olmanın ölçülerinden birini ortaya koymaktadır.

Tarih boyunca hak ve batıl dinlerde kurban kesmeye yer verildiğini ve yaygın bulunduğu bilinmektedir. Ancak kurban konusu sadece kan akıtmak suretiyle değil, tahıl ve meyveleri da kurban etme adetinin bazı ilkel kavimlerde cari olduğunu tarihçiler nakletmektedirler. Yapılan araştırmalara göre Paleolitik (taş devrinin eski zamanları) devrinden itibaren tanrılara hayvan, insan ve adak hediyeleri kurban olarak sunulurdu. Hatta hayvanların rengi bile, kurban edilecek tanrılara göre değişirdi.

İslam dini her kötü adeti yıkıp kaldırdığı gibi, hem tanrı diye tapılan eşyayı yasaklayıp kaldırdı, hem de onlara kesilen kurbanların haram olduğunu, küfrü gerektirdiğini belirterek kurbanın yalnız Allah (celle celaluhu)'nun rızasına ermek doğrultusunda fakir ve muhtaçları, ev halkını sevindirmeye ve güçlendirmeye yönelik bir anlam taşıdığını ortaya koydu.

Bazı tespitlere göre, kurban kesme sünneti Adem peygambere, bazı tespitlere göre İbrahim Peygambere dayanır. Ancak Kur'an-ı Kerim Maide Suresi 27. ayette Adem'in iki oğlunun birer kurban kestiklerinden ve Saffat Suresi 102. ayette de İbrahim Peygamber'in gördüğü rüya üzerine oğlunu kurban etmek istediğinden söz edilmektedir. Böylece kurban sünnetinin Adem Peygamber'e kadar uzandığı kesinlik arz etmekte ve hak dinden uzaklaşan kavimlerde bu sünnetin yozlaştığı anlaşılmaktadır.

İslam dini, onu asıl hüviyetine kavuşturarak birtakım kurallara bağlamış ve böylece toplum yapısında yardımlaşmanın bir başka çeşidini sergilemiştir.

Bir yandan bayramın birinci günü Harem topraklarında Hacc-ı kiran veya Hacc-ı temettüya niyet edip hac ibadetlerini yerine getirenlerin birer kurban kesmeleri vacib kılınırken, hacca gitmeyen müslümanların yine bayramın ilk üç veya gört gününde mali imkanları elverdiği takdirde kurban kesmeleri kimine göre vacib, kimine göre sünnet kılınmıştır.

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَنَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: إِنَّ عَلَيَّ بَدَنَةً وَأَنَا مُوسِرٌ
وَلَا أَجِدُهَا فَأَشْتَرِيهَا فَأَمَرَهُ ﷺ أَنْ يَبْتَاعَ سَبْعَ شِيَاهٍ فَيَذْبَحَهُنَّ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e geldi ve şöyle dedi: “Benim üzerime bedene (deve veya sığır kesmem) gerekmektedir ve bunu alacak mali imkana sahip bulunuyorum; ancak satın alacağım bir bedene bulamıyorum.” Bunu üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, yedi koyun satın alıp kesmesini emretti.”¹

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نَشْتَرِكَ فِي الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ كُلِّ سَبْعَةٍ
مِنَّا فِي بَدَنِهِ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), deve ve sığır kurban olarak kesme hususunda bizden her yedi kişinin bir araya gelip bir deve veya sığır kesmemizi emretti.”²

Diğer bir rivayette şöyle belirtilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize şöyle buyurdu: Her yedi kişi bir bedenede müşterek olsun.” el-Burkanî bunu Şeyhayn’ın şartı üzere rivayet etmiştir.³

Bir başka rivayette ise şöyle buyurulmuştur: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber yaptığımız hac ve umrede her yedi kişi bir bedeneyi

1 Müsned-i Ahmed: 1/311, 312

2 Müslim/Hac: 138,350, 351, 353 Ebu Davud/Edahi: 6 İbn Mace/Edahi: 5 Ahmed: 3/293

3 Neylül-evtar: 5/115

müştereken kestik.”

Bunun üzerine bir adam, Hz. Cabir (radiyallahu anh)’a sordu: “Develerde yedi kişi ortak olduğu gibi, sığırdan da olunabilir mi?” Cabir (radiyallahu anh) ona şu cevabı verdi: “Sığır da ancak bedeneden sayılmaktadır.”⁴

وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ شَرَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّتِهِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْبَقَرَةِ
عَنْ سَبْعَةٍ.

Huzeyfe (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yaptığı haccında müslümanlardan yedi kişiyi bir sığırdan ortak kıldı.”⁵

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الْأَضْحَى فَذَبَحْنَا
الْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَعِيرَ عَنْ عَشْرَةٍ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle diyor ki: “Bir seferde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber bulunuyorduk; kurbanlık hayvanlar hazır oldu ve biz sığır yedi kişiden yana, deveyi ise on kişiden yana kestik.”⁶

Hadis-i Şerifile İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Hür, müslim, mukîm ve mali imkanı olan herkesin Kurban Bayramı’nda bir hayvan kesmesi vacibdir. Ebu Yusuf’a göre sünnettir. Ebu Cafer Tahavî’nin tespitine göre, İmam Ebu Hanîfe’ye göre vacib, imameyne göre sünnettir.⁷

Udhiye (kurbanlık hayvan) ya koyun-keçi, ya da bedene (deve ve sığır) olarak belirlenmiştir. Bir deve veya sığır bir kişi kendi adına kesebileceği gibi,

4 Müslim/Hac: 138, 350, 351, 353

5 Müsned-i Ahmed: 5/406

6 Müslim/Hac: 350, 352, 355 Tirmizî/Edahi: 5 Nesâî/Dahaya: 16 Darimî/ Edahi: 5

7 Mecmau'l Enhur: 2/497, 498

yedi kişi de ortak olarak kesebilirler. Aynı zamanda bir deve veya sığırda yedi kişiden az kimseler de ortak olup kesebilirler. Eti ise tartıyla taksim edilir.⁸

Şafîiler'e göre: Kurban kesmek sünnettir; ancak onu adamak suretiyle vacib olur. Kurban ancak deve, sığır, koyun ve keçiden sahih olur. Deve ve sığır yedi kişinin ortaklığına bedel kurban olur; koyun ve keçi ise, sadece bir kişi için kurban olur. Ama her kişinin bir koyun kesmesi efdaldır, yani bir sığır veya deve ortak olmaksızın yalnız başına bir koyun kesmesi daha üstün sayılmıştır.⁹

Hanbelîler'e göre: Bu mezhebin imamlarına göre de, koyun ve keçi bir kişi için, deve ve sığır yedi kişi için kurban olur.¹⁰

Malikîler'e göre: Koyun ve keçi bir kişi için; sığır ve deve yedi kişi için kurban olur.¹¹

Böylece bu konuda dört mezhebin ittifakı vardır ve 1 nolu İbn Abbas hadisini delil gösteren olmamıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 nolu İbn Abbas hadisinin ricali rical-i sahihtir. Bunun sıhhatine şahadet eden bir diğer hadisi ise, Müslim Cabir'den şöyle rivayet etmiştir: “Hudeybiye yılında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber bir deveyi yedi kişi için nahr ettik (ayakta kestik), sığırı da öyle.” Ayrıca 5 nolu Huzeyfe hadisi de buna şahadet etmektedir.

Bu konudaki hadislerin tamamı, yedi kişinin bir deve ve sığırda ortak olmasının cevazına delalet ettiği gibi, bu yedi kişinin ister kurban kendisine gerekli olan, ister tetavvu niyeti taşıyan, ister sırf eti için ortak olan kimselerden oluşması fark etmez. Ancak Ebu Hanife iştirakçilerin hepsinin tekarrup niyetiyle katılmasının şart olduğunu belirtmiştir. İmam Züfer ise, yedi kişinin de bu hususta belirledikleri sebeplerin bir olmasını şart olarak göstermiştir.

İmameyn görüşünde ise kolaylık vardır.

8 Mecmau'l-Enhur: 2/498

9 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac: 561, 562

10 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/578, 579

11 el-Fıkhü Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/722

KURBANLIK HAYVANIN ETİNDEN YEMEK

Kesilen hayvan ister hacc-ı kıran, ister hacc-ı temettü, isterse tetavvu niyetiyle kesilsin, etinden yemekte, yani o hayvanı kurban olarak kesen kimse- nin onun etinden yemesinde bir sakınca yoktur. Ancak adak ve ceza kurbanları böyle değildir. Onların etinin tamamı fakir ve muhtaçlara dağıtılır.

فِي صِفَةِ حَدِيثِ جَابِرٍ حَجَّ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: ثُمَّ أَنْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسَتَيْنَ بَدَنَةً بِيَدِهِ ثُمَّ أَعْطَى عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَنَحَرَ مَا غَبَرَ وَأَشْرَكَهُ فِي هَدِيهِ ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبِضْعَةٍ فَجَعَلَتْ فِي قَدْرِ فَطَبَخَتْ فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرَبَا مِنْ مَرَقِهَا.

Cabir (radiyallahu anh)'dan rivayet edilen hadiste, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) haccetti. Sonra kurbanlık hayvanların kesildiği yere döndü ve altmış bedeneyi kendi eliyle kestikten sonra geri kalanlarını Ali (radiyallahu anh)'a verdi ve hedyinde (kurbanlık hayvanında) ona ortak eyledi. Sonra da her bedeneden bir parça alınmasını emretti. Kesilen parça etler bir çömleğe kondu ve pişirildi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Ali (radiyallahu anh) pişirilen etten yediler ve çorbasından içtiler.”¹²

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَجَّ ثَلَاثَ حَجَجٍ حَجَّتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُهَاجَرَ وَحَجَّةً بَعْدَ مَا هَاجَرَ وَمَعَهَا عُمْرَةٌ فَسَاقَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ بَدَنَةً وَجَاءَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ لِيَمَنَ بِبَقِيَّتِهَا فِيهَا جَمَلٌ لِأَبِي لَهَبٍ فِي أَنْفِهِ بُرَّةٌ مِنْ فِضَّةٍ فَنَحَرَهَا وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبِضْعَةٍ فَطَبَخَتْ وَشَرَبَ مِنْ مَرَقِهَا.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikisi hicret etmeden önce, biri de hicretten sonra üç hac yapmıştır. Hicretten sonraki hac ile beraber umre de yapmıştır. (Bu haccında) otuz üç tane bedene sevk etmişti. Bu sırada Hz. Ali (radiyallahu anh) da geri kalanını Yemen’den beraberinde getirmişti ki, içlerinde Ebu Leheb’e ait burnunda gümüş halka bulunan bir erkek deve bulunuyordu ki Hz. Ali de onları nahr etti (kesti). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her bedeneden bir parça et alınmasını emretti. Böylece o parça etler pişirildi ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun çorbasından içti.”¹³

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِحِمْسٍ بَقِيْنَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ وَلَا ثَرِيَّ إِلَّا الْحَجَّ فَلَمَّا دَتَوْنَا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ إِذَا طَافَ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَنْ يَحِلَّ قَالَتْ: فَدَخَلَ عَلَيْنَا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمٍ بَقَرٍ فَقُلْتُ: مَا هَذَا فَقِيلَ: نَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَزْوَاجِهِ.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber Zilkade’nin bitmesine beş gün kala (Medine’den) çıktık ve ancak haccetmeyi düşünüyorduk. Mekke’ye yaklaştığımızda, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beraberinde hedy (kurbanlık hayvan) bulunmayan kimselere, tavaf yapıp Safa ile Merve arasında sa’y ettikten sonra ihramdan çıkmalarını emretti.

Bayramın birinci günü ise, beraberinde sığır eti olduğu halde yanımıza geldi. Ben O’na: “Bu nedir?” diye sordum. “Bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kendi zevcelerinden yana kestiği (hayvanların eti)dir” denildi.¹⁴

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) bu seferinde hacc-ı kırana niyet etmiş bulunuyordu ki, hacc-ı kırana niyet edenin kendisi için kesilen kurbanlık hayva-

13 İbn Mace/Menasik: 84

14 Buhari/Hac: 115 Müslim/Hac: 357 Taberani/Hac: 179

nın etinden yemesinde bir sakınca olmadığı anlaşıyor.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hacda tetavvu olarak kestiği hayvanın etinden yemesi müstehab olduğu gibi, hacc-ı temettü ve hacc-ı kırandan dolayı da kestiği hayvanın etinden yemesi müstehabdır. Bunların dışında kalan adak ve ceza kurbanlarından yiyemez. Çünkü onlar kefarete kanlıdır (ve her halde tamamının muhtaç ve fakirlere dağıtılması gerekir).¹⁵

Şafiîler'e göre: Tetavvu kurbanından kişinin yemesi caizdir. Diğer vacib olan kurbanlardan yiyemez. O bakımdan hacc-ı kıran veya hacc-ı temettüden dolayı kesilen kurbandan da yemesi caiz değildir.¹⁶

Hanbelîler'e göre: Adanılan kurbanlık hayvanın etinden yenilmeyeceği gibi, ihramlı iken avladığı hayvandan dolayı ceza olarak kestiği hayvanın etinden de yiyemez. Hacc-ı kıran ve hacc-ı temettüden dolayı kestiği hayvanın etinden yemesinde bir sakınca yoktur. Kefarete kurbanlarından da yemesinde bir sakınca yoktur.¹⁷

Malikîler'e göre: Adak, ceza-i sayd ve kefarete kurbanlarının dışında kalan kurbanlık hayvanların etinden yemekte bir sakınca yoktur.¹⁸

Böylece adadığı veya kefarete olarak gerektiği veya avladığı hayvandan dolayı ceza olarak vacib olan kurbanın etinden yemez, onu olduğu gibi Harem dahilindeki fakirlere dağıtır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

12 nolu Cabir hadisi sahihtir. Şafiîler dışında kalan diğer üç mezhep imama bu hadis ile çıkarım yapmış ve hadisi delil göstermişlerdir.

13 nolu ikinci Cabir hadisi üzerinde hayli duranlar olmuştur. Çoğuna göre bu şekliyle mahfuz değildir. Aynı zamanda Tirmizî bu hadisi Abdullah b. Ebî Zî-

15 Mecmau'l-Enhur: 1/300

16 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac: 563 Mecmau'l-Enhur: 1/300

17 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/565

18 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/565

yad el-Kufî tarihiyle rivayet etmiş ve garip olduğunu belirtmiştir. O bakımdan çıkarıma elverişli görülmemiştir.

Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üç hac yaptığı tespit edilmiş değildir. Katade diyor ki: Enes (radiyallahu anh)'dan sordum, dedim ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kaç defa haccetti?" O da şu cevabı verdi: "Bir defa haccetti, dört defa da umre yaptı." Sonra da Katade şöyle diyor: "Bu hadis hasen ve sahihtir" Kattan söylemiştir.

Müsned-i Ahmed ve Sünen-i Ebu Davud'da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in otuz altı bedeneyi kendi eliyle kestiği rivayet edilmiştir. Geri kalanını ise Hz. Ali'ye havale edip onun tarafından kesildiği söz konusudur.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevceleri için bir bedene kestiği rivayetine gelince, yapılan araştırmalara göre, o gün Efendimiz'in yedi zevcesi değil, dokuz zevcesi bulunuyordu ki hepsi de O'nunla beraber hacca gelmişlerdi. Böylece bir bedeninin yedi kişiden fazlası içinde kesilebileceği hüküm ortaya çıkıyor. Ne var ki, bir bedenede ancak yedi kişinin ortak olabileceklere dair sarih hadisler karşısında bununla amel edilmez.¹⁹

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kişinin kendi kurbanını bizzat kesmesi müstehabdır. Ancak kesemediğinde başkasına vekalet verip kestirmesinde bir sakınca yoktur.
2. Kesilen kurbanlık hayvan, adak ve ceza kurbanı değilse, etinden yemek sünnet veya müstehabdır.
3. Şafiîler'e göre, kıran ve temettü kurbanlarının etinden yemek sünnet veya müstehabdır. Diğer üç mezhebe göre yemesi sünnettir.
4. Beraberinde hedy sevketmeyen kimsenin Mekke'ye gelince önce umre yapıp ihramdan çıkması caizdir. Beraberinde hedy (kurbanlık hayvan) sevkedenden kimsenin ise ihramdan çıkması caiz değildir.
5. Başkası için kurban kesmek caizdir. Ancak müctehidlerin çoğuna göre, vekalet veya izin alması gerekir.

KURBAN KESMEYİ TEŞVİK

Kurban kesmek, bir bakıma kulun Allah (celle celaluhu)'ya olan bağlılık ve sadakatini açık tezahürüdür. Zaten kelime olarak da yapılan bu ibadetle Allah (celle celaluhu)'ya yakınlık sağlamaya delalet söz konusudur.

Bununla beraber kurban kesmenin birçok faydaları vardır:

- Hac ibadetini ve bayramı hafızalarda iz bırakarak hatırlatır.
- Aile bünyesinde mübarek günlere karşı derin ilgi uyandırır.
- Komşular arasında sıcak ve samimi bir hava oluşturur. Toplumun zayıflarına karşı daha faydalı olmayı telkin eder.
- Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetlerinden birini yerine getirmek suretiyle mali fedakarlıkta bulunmanın iç huzurunu doğurur.
- Akıtılan bu kanla Allah (celle celaluhu)'nun hoşnutluğu kazanılır.

وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَا عَمِلَ إِبْنُ آدَمَ يَوْمَ
التَّحْرِ عَمَلًا أَحَبَّ إِلَيَّ اللَّهُ مِنْ هِرَاقَةٍ دَمٍ وَإِنَّهُ لَتَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا
وَأُظْلَفُهَا وَأَشْعَارُهَا وَأَنَّ الدَّمَ لَيَقَعُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ
عَلَى الْأَرْضِ فَطِيبُوا بِهَا نَفْسًا.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Ademoğlu bayram gününde Allah (celle celaluhu) yanında, kan akıtmaktan daha sevimli bir amel işlemiş olmaz. Hem kesilen hayvan kıyamet gününde boynuzuyla, çatal tırnağıyla ve kıllarıyla gelir. Akıtılan kan henüz yere düşmeden Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)'nın yanındaki yerini alır. O halde kurban kesmekle kendinizi hoş ve huzurlu bulun.”²⁰

وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ قُلْتُ: أَوْ قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ مَا هَذِهِ الْأَصَاحِي؟
 قَالَ: سُنَّةُ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ قَالُوا: مَا لَنَا مِنْهَا؟ قَالَ: بِكُلِّ شَعْرَةٍ حَسَنَةٌ قَالُوا:
 فَالْصُّوْنُ: قَالَ: بِكُلِّ شَعْرَةٍ مِنَ الصُّوفِ حَسَنَةٌ.

Zeyd b. Erkam (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, ya o, ya da ashab-
 dan bir kişiyi şöyle sormuştur: “Ya Rasulallah! Şu kesilen kurbanlar neyi ifade
 ediyor?” Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı vermiştir: “Babanız İbra-
 him’in sünnetidir.” Bunun üzerine onlar: “Peki o sünnetten bize ne (gibi fayda-
 lar) vardır?” diye sorunca da, Efendimiz şu cevabı vermiştir: “Her kılına bedel
 bir hasene (iyilik, sevap) vardır.” Ashab bu cevap üzerine tekrar soruyor: “Ya
 onun taşıdığı yün de öyle mi?” Efendimiz cevap veriyor: “Yünden her kıl için bir
 hasene (iyilik, sevap) vardır.”²¹

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحَّ فَلَا
 يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efen-
 dimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kim mali kudret ve genişlik
 bulur da kurban kesmezse, bizim namazgâhımıza yaklaşmasın!”²²

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا أَنْفَقْتَ الْوَرِقَ فِي شَيْءٍ
 أَفْضَلَ مِنْ نَحِيرَةٍ فِي يَوْمِ عِيدٍ.

İbn Abbas (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz
 (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Harcanan hiçbir şeydeki dirhem,
 bayram gününde kurbanlık hayvan için harcanandan daha üstün, daha faziletli
 olmaz.”²³

21 İbn Mace/Adak: 3 Tirmizî/Adak: 1 Ahmed: 4/368

22 İbn Mace/Adak: 2 Ahmed: 2/321

23 Darekutnî/Neylül-evtar: 5/124

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Başta dört mezhep imamları olmak üzere ilim adamlarının hemen hepi kurban kesmenin fazileti üzerinde durmuştur. Ancak kimine göre bu mali ibadet vacib kimine göre sünnettir. Vaciptir diyenler daha çok 693 nolu İbn Abbas hadisine ve bir de Kevser suresinde “venhar” emrine dayanıp çıkarımda bulunmuşlardır. Aynı zamanda vucubuna delalet eden diğer hadisler de vardır; yeri geldiğinde açıklanacaktır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

21 nolu Hz. Aişe Hadisini Tirmizî, Ebu Amr Müslim b. Amr el- Medenî tarikiyle Hişam b. Urve'den, onun da babasından rivayet ettikten sonra hadisin hasen ve garib olduğunu belirtmiştir.

22 nolu Zeyd hadisini aynı zamanda Tirmizî rivayet etmiştir. Şevkanî bu hadisin tahlilinde fazla bir bilgi vermemiş, sadece Tirmizî'nin tahrir ettiğine değinmekle yetinmiştir.

23 nolu Ebu Hureyre hadisini Hakim sahihlemiştir. Hafız İbn Hacer de Büluğu'l-Meram'da hadisin mevkuf olduğuna dikkat çekmiş ve el-Fetih'de bunun ricalinin sikat olduklarını belirtmiştir.²⁴

Ancak hadisin merfu ve mevkuf olduğu hakkında farklı tespitler ortaya çıkmışsa da mevkuf olduğu biraz daha isabetli görülmüştür.

Bu bâbda Hakim'in Ebu Said'den yaptığı bir rivayet bulunuyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kızı Fatıma (radıyallahu anha)'ya şöyle buyurmuştur: "Kalk da kurbanlık hayvanının yanında hazır bulun; çünkü ondan akacak ilk damla kan sebebiyle geçmiş günahların bağışlanır." Ancak bu hadisin isnadında Atiyye bulunuyor.²⁵ İbn Ebî Hatim el-İlel de babasından naklen, bu zatın hadisinin münker olduğunu belirtmiştir.²⁶

Hakim, naklettiği bu hadisin bir mislini İmran b. Husayn'den rivayet etmiştir. Bunun isnadında Ebu Hamza es-Sumalî bulunuyor ki bu zat cidden za-

24 Neylû'l-evtar: 5/124

25 Neylû'l-evtar: 5/124 ve Mizanü'l-İ'tidal: 3/79

26 Neylû'l-evtar: 5/124

Yine Hakim bu mealde bir diğer hadisi Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu an-h)'dan rivayet etmiştir ki, o da zayıftır. Buna benzer bir diğer hadisi Beyhaki rivayet etmiştir ki, onun da isnadında Amr b. Halid el-Vasitî bulunuyor ki, bu zat metruktur, yani hadisi metruk olarak belirlenmiştir.²⁸

Bu bâbda bir de Ebû Dâvud en-Nehaî'nin Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan rivayeti var ki: 'Kim gönül hoşluğuyla kurban keser ve bunun sevabını yalnız Allah (celle celaluhu)'dan beklerse, onun kestiği kurban onunla Cehennem ateşi arasında bir perde (engel) oluşturur." Fakat ne var ki, Ebû Dâvud en-Nehaî çok yalancı bir kişidir. İmam Ahmed: "O hadis uydurur" demiştir.²⁹

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram gününde en güzel ve yararlı amellerden biri kurban kesmektir.
2. Kesilen kurban kıyamet gününde olduğu gibi diriltip kaldırılır ve sahibi lehine belge olur.
3. Akan ilk damla kan henüz yere düşmeden Allah (celle celaluhu) yarın-daki kutsal yerini alır ve kesinin bağışlanmasına vesile olur.
4. Kurbanı gönü hoşluğuyla ve Allah (celle celaluhu) rızasını dileyerek kes-mek gerekir.
5. Kurban kesmek, mali gücü yerinde olanlar için sünnet veya vacibdir.
6. Kesilen kurbanın her kılına karşılık sahibine bir sevap yazılır.
7. Kurbanın birçok faydaları vardır. Her şeyden önce, mal ve paranın amaç olmadığını ispatlar ve toplum yapısında sıcak bir hava oluştu-rur. Sonra da çocukların ve gençlerin kalp ve kafasında derin bir iz bı-rakır. Böylece babadan evladına ve torunlarına intikal eden bir sünnet olarak yaşatılır.

27 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal 4/517 Neylül-evtar: 5/124

28 Neylül-evtar: 5/124

29 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 2/216 Ebu Dâvud Süleyman b. Amr maddesi.

KURBANLIK HAYVANIN YAŞI

İslam, kurban edilmeye elverişli olan davarlarda et kaybını önlemek ve nesillerinin devamını sağlamak için birtakım kurallar koymuştur. Koyun ve keçinin bir yaşını sığırın iki yaşını, devenin beş yaşını doldurması şartı bundandır. Böylece Kurban Bayramı'nda zengin müslümanların kurban keserken sözü edilen hayvanlardan rastgele alıp kesemeyeceklerini, birkaç aylık olanlarına dokunamayacaklarını hükme bağlamıştır. Aynı zamanda bir sığır ve devede yedi kişinin ortak olabileceğine cevaz verilmesi, koyun ve keçi kadar fazla üremeyen bu hayvanların da üreme dengesi dikkate alınmıştır.

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَذْبَحُوا إِلَّا مُسِنَّةً إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ عَلَيْكُمْ فَتَذْبَحُوا جَذَعَةً مِنَ الضَّأْنِ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ancak müsinnne kesin. Meğerki bu size zorluk getirirse, o takdirde koyundan ceze'a kesin."³⁰

Müsinnne: Deveden beş yaşını, sığırdan iki yaşını; koyun ve keçiden bir yaşını doldurmuş olan.

Ceze'a: Koyundan altı ayını doldurmuş olan.³¹

وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ ضَحِّيَ خَالَ لِي يُقَالُ لَهُ أَبُو بُرْدَةَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: شَأْنُكَ شَأْنُ لَحْمٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ عِنْدِي دَاجِنًا جَذَعَةً مِنَ الْمَعَزِ قَالَ: إِذْ بَحْنَا وَلَا تَصْلُحْ لِعَيْرِكَ ثُمَّ قَالَ: مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ

30 Müslim/Edahi: 13 Ebu Davud/Edahi: 4 Nesâî/Dahaya: 13 İbn Mace/ Edahi: 7

31 Mecmau'l-Enhur: 1/500

الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَذْبَحُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ وَأَصَابَ
سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ.

Bera b. Azib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Dayım Ebu Bürdet namazdan önce kurbanını kesti. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Senin koyunun et koyunudur (kurban koyunu değildir, vakit girmeden kestiğin için eti için kesmiş oluyorsun, kurban yerine geçmez)." Adam şöyle dedi: "Ya Rasulullah! Evimde beslediğim altı ayını doldurmuş bir keçim vardır." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O keçiyi (kurban olarak) kes ve senden başkası için elverişli olmaz (başkasına bu cevaz verilmez)" buyurduktan sonra şunu ilave etti: "Artık kim namazdan önce keserse, onu ancak kendi nefsi için kesmiş olur; kimde namazdan sonra keserse nüsükü (kurban ibadeti) tamamlanmış olur ve müslümanların sünnetine uygun işlemiş bulunur."³²

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: نِعْمَ أَوْ نِعْمَتِ الْأَضْحِيَّةُ
الْجَذْعُ مِنَ الضَّأْنِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Koyundan altı ayını doldurmuş olanı ne güzel kurbandır."³³

Ümmü Bilal'den, o da babası Hilal'den, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ediyor. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kurban olarak koyundan cezea (altı ayını doldurmuş olanı) caizdir."³⁴

Mucaşi b. Süleyym (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Seniyyenin yeterli olduğu şeyde cezea da yeterli olur. (Yani bir yaşını doldurmuş koyun (kurban olarak)

32 Buhari/Edahi: 8 Ebu Davud/Edahi: 5 Darimî/Edahi: 7

33 Tirmizî/Edahi: 7 Ahmed: 2/445

34 İbn Mace/Edâhi: 7 Ahmed: 6/368

yeterli olduğu gibi, altı ayını doldurmuş olanı da yeterlidir).”³⁵

Ukbe b. Amir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber koyundan altı ayını doldurmuş olanı kurban olarak kestik.”³⁶

Yine Ukbe b. Amir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanlık hayvanları ashabı arasında taksim etti; Ukbe’ye ise bir ceza (altı ayını doldurmuş bir koyun) isabet etti. Bunun üzerine ben dedim ki: ‘Ya Rasulallah! Bana bir cezea isabet etti.’ Cevap verdi: “Onu kurban olarak kes.”³⁷

Diğer bir rivayette şöyle tespit edilmiştir: ‘Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Ukbe’ye, ashabına taksim edip dağıtmak üzere (bir sürü) koyun keçi verdi. O da dağıttı ve yanına sadece bir atud (bir yaşını doldurmuş bir oğlak) kaldı. Durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e arz edince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Onu da sen kurban olarak kes.”³⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Kurban olarak koyundan altı ayını doldurup gösterişli olanı kafi gelir. Lugatçılara göre, “cezea: Bir yılı dolan koyundur. Za’feranî’ye göre, yedi aylık koyundur. Diğer ilim adamlarına göre, kurban olarak koyundan altı aylık, keçiden bir yılını doldurmuş olanı yeterlidir.

Devden beş yaşını, sığırdan da iki yaşını doldurmuş olan yeterlidir. Yabani ile evcilin çiftleşmesinden meydana gelen yavru anasına tabidir.³⁹

Şafiîler’e göre: Kurban ancak deve, sığır ve koyun ile keçiden olur. Diğer eti yenen hayvanlar evcilleştirilseler bile kurban edilmeleri caiz değildir.

Devenin beşi bitirip altıncı yaşa ayak basması, sığır ve keçinin iki yaşını bi-

35 Ebu Davud/Edahi: 5 Nesâî/Dahaya: 13 İbn Mace/Edahi: 7 Ahmed: 5/ 368

36 Buhari/Edahi: 8 Ebu Davud/Edahi: 5 Nesâî/Dahaya: 22 Taberânî/Dahaya: 4

37 Müslim/Edahi: 16 Darimî/Edahi: 4

38 Ebu Davud/Edahi: 5 Ahmed: 5/194, 3/364

39 Mecmau’l-Enhur : 2/500

tirip üçe ayak basması, koyunun bir yaşını bitirip iki yaşına ayak basması şarttır.

Sözü edilen hayvanların dişi ve erkeğini kurban etmek caizdir. Aynı zamanda iğdişleştirilen (kısırlaştırılan) de kurban etmek caizdir. Deve ve sığırdan yedi kişi ortak olabilir. Koyun ile keçi sadece bir kişi için kurban olur, birden fazla kişinin ortak olması caiz değildir.

Kurbanlık hayvanın en üstünü, devedir, sonra sığır, sonra koyun, sonra da keçidir.⁴⁰

Hanbelîler'e göre: Kurban kesmek, onu kesmeye kudreti yeten kimseye sünnettir. İlim adamlarının çoğunun da görüş ve ictihadı beyledir. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Ömer, Bilal ve Ebû Mes'ud el-Bedrî'nin (radiyallahu anhum) bu konudaki ictihadları sünnet olduğunu yansıtmaktadır. Tabiînden Süveyd b. Afle, Saîd b. Müseyyeb, Alkame, Atâ'da aynı görüştedirler.

Şüphesiz belirli günlerde kurban kesmek, sadaka vermekten efddaldır.

Deve ve sığırdan yedi kişi ortak olabilir. Aynı zamanda adamın kendi ev halkı için bir koyun veya bir sığır ya da deve kesmesinde bir sakınca yoktur.

Koyundan altı aylık olanı kafi gelir. Keçinin bir yılını doldurması gerekir. Sığırdan ise iki yaşını doldurup üçüne ayak basması, deveden de beş yaşını bitirip altıncı yaşa ayak basması gerekir. Aksi halde kurban edilmesi yeterli olmaz.⁴¹

Malikîler'e göre: İmam Malik'e göre, kurban kesmek vacibdir. İmam Sevri, İmam Evzaî ve İmam Leys de aynı görüş ve ictihattadırlar. Nitekim İmam Ebu Hanife'nin ictihadı bu anlamdadır.

Vaciptir diyenler **33** nolu Ebu Hureyre hadisiyle, sünnettir diyenler ise, Darekutnî'nin İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayetle çıkarım ve ihticac etmişlerdir: "Üç şey bana vacib kılındı ki onlar sizin için tetavvudur (Müste-hab ve mendup, nafilâ namazlar): Vitir, nahr ve sabahın iki rekat sünneti."⁴²

40 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac: 562

41 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/94 100

42 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/94

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

30 nolu Cabir hadisiyle **32** nolu Bera hadisi sahihtir bununla birlikte çıkarımda bulunmaya ve delil gösterilmeye salihdir.

Cabir hadisindeki “müsinne”nin kesilmesi emredilmesi ve bu zorluk getirdiği takdirde cezeanın kafi geleceğinin bildirilmesi istihbaba yorulmuştur, yani koyundan bir yaşını, sığırdan iki yaşını, deveden beş yaşını doldurmuş olanı kurban olur; ancak koyundan bir yaşını doldurmuş olanı tercih etmek müstehabdır; bununla beraber altı ayını doldurmuş olanı kesmek de yeterlidir. Nitekim ilim adamlarının bu konuda icması vardır.

Böylece keçinin altı ayını doldurmuş olanı kurban kesmek yeterli sayılmamış ve Bera hadisiyle bu açıklanmıştır. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Bürde’ye mahsus olmak üzere bir defa buna ruhsat vermiş bulunuyor ki bu ruhsat ümmet için geçerli kılınmamıştır.

33 nolu Ebu Hureyre hadisini Tirmizî, Yusuf b. İsa tarikiyle rivayet ettikten sonra garib olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda bu hadis bir de mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Nitekim Hafız İbn Hacer et-Telhis’te buna işaret etmiştir.

Bu bâbda Ebu Dâvud, İbn Mace, Hakim ve Beyhakî’nin Ubade b. Samit (radiyallahu anh)’dan rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor: “Kurbanın hayırlısı, boy-nuzlu olan koçtur.” Tirmizî de bunu tahrir etmiş ve şu fazlalığa yer vermiştir: “Kefenin de hayırlısı hülle (izar ve rida)dır.”⁴³

Yukarıdaki lafız düzeyinde İbn Mace ile Beyhakî Ebu Ümame (radiyallahu anh)’dan rivayet etmişlerdir ki onun isnadında Ufeyr b. Ma’dan bulunuyor ve bu zat zayıftır. Nitekim Ebu Dâvud onun hakkında şöyle demiştir: “Ufeyr salih bir şeyhtir, ancak hadisi zayıftır. Ebu Hatim, onun Selim’den aslı olmayan rivayetler yaptığını belirtmiş ve Yahya b. Main onun kayda değer bir şey olmadığına dikkat çekmiştir. İmam Ahmed ise, “O, münkeru’l-hadistir” demiştir.⁴⁴

34 nolu Ümmü Bilal hadisi aynı zamanda İbn Cerir Taberî ve Beyhaki tahrir etmişlerdir. Ricalinin hemen hepsi sika ve saduk olarak bilinmektedir. O

43 Neylül-evtar: 5/130

44 Zehebî/Mizanül-İ’tidal: 3/83 5679 nolu Ufeyr.

bakımdan çıkarıma salih görülmüştür.

35 nolu Mücaşi hadisinin isnadında Asım b. Küleyb bulunuyor ki, İbn Medenî, “Bu zat rivayette infirad ettiği takdirde hadisi delil gösterilmez” demiştir. İmam Ahmed ise “onun rivayetinde bir sakınca görmüyorum” diyerek tezkiyede bulunmuştur. Ebu Hatim er-Razi ise: “O salihdir” demiştir. Nitekim Müslim de bu zattan bir rivayet yapmıştır.

36 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda İbn Vehbin tahrir ettiğini Hafız, et-Telhis’de belirtmiştir. İsnadındaki ricalin hepsi sikadır.

Böylece kurban için koyunu seçmenin daha faziletlidir olduğu anlaşılıyor. Cumhura göre ise, deve, sonra sığır, sonra koyun kesmek efdaldır.

37 ve **38** nolu hadislerde sahihtir. Böylece bir yaşını doldurmuş keçinin kurban olacağına delalet vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurban ancak deve, sığır, koyun ve keçiden kesilebilir. Bunlardan biriyle bir yabani hayvanın çiftleşmesinden meydana gelen yavru ana-sına tabi kılınır ve kurban olur. Bu, müctehidlerin bir kısmına göredir.
2. Devenin beş yaşını, sığırın iki yaşını, keçinin bir yaşını doldurması gerekir. Koyunun da bir yaşını doldurması söz konusu olmakla beraber gösterişli olan altı ayını doldurmuş bulunanı da kurban olur.
3. Kurban ancak bayram namazından sonra kesilir.
4. Kurbanlık olarak koyunun ve daha çok boynuzlu koçun efdal olduğu söz konusu ise de, cumhura göre, efdal olanı önce deve, sonra sığır, sonra koyun kesmektir.
5. Keçinin altı aylığı kurban olmaz.

BİR KUSURDAN DOLAYI KURBAN EDİLMİYEN HAYVAN

Bilindiği gibi, belirli günlerde kurban kesmek kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Fukahadan bir kısmına göre, sünnet, bir kısmına göre vacibdir. Ancak dinimizce hangi hayvanlar kurban olabilir hususu belirlendiği gibi, hasta, sakat, arızalı, sıksa, dişleri dökük ve benzeri kusur taşıyan hayvanlar kurban olmaz. Bunun gibi, sözü edilen kurbanlık hayvanlardan hangi arızaları taşıyanları kesmek mekruhtur hususu da söz konusudur. O bakımdan ilgili hadisler nakledildikten sonra belirtilen hususlar açıklanmış olur.

وَعَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ تَهَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُضْحِيَ بِأَعْضَبِ
الْقَرْنِ وَالْأُذُنِ قَالَ قَتَادَةَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ فَقَالَ: الْعَضْبُ:
لِنَصْفٍ فَأَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ.

171

Hız. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) boynuzu kırık, kulağı kesik hayvanı kurban olarak kesmeyi menetti."⁴⁵

Katade diyor ki: "Kırık ve kesikten maksadın ne olduğunu Said b. Müseyyebe sordum, şöyle dedi: "Yarısı veya daha fazlası kırık ve kesik olan" demektir."

Tirmizi bu hadisi sahihlemiştir. İbn Mace ise, Katade'nin rivayetini almamıştır.

وَعَنْ الْأَبْرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَرْبَعٌ لَا تَجُوزُ فِي الْأَصَاغِي الْعَوْرَاءِ
الْبَيْتِ عَوْرَتِهَا وَالْمَرِيضَةُ الْبَيْتِ مَرَضُهَا وَالْعَرَجَاءُ الْبَيْتِ ضَلْعُهَا وَالْكَسِيرُ الْبَيْتِ لَا تُشْفِي.

Bera' b. Azib (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dört (kusurlu olan)ın kurban olarak kesilmesi caiz değildir: Açık şekilde kör olan, belirgin hastalığı bulunan, ayak sakatlığı belli olan, kemiğinde iliği kalmayacak kadar sıska ve zayıf olan."⁴⁶

Tirmizi bu hadisi tahric edip sahihlemiştir.

وَرَوَى يَزِيدُ ذُو مِصْرَ قَالَ أَتَيْتَ عُتْبَةَ بْنَ عَبْدِ السَّلَامِ فَقُلْتُ يَا أَبَا الْوَلِيدِ إِنِّي خَرَجْتُ أَلْتَمِسُ الصَّحَايَا فَلَمْ أَجِدْ شَيْئًا يُعْجِبُنِي غَيْرَ ثَرْمَاءَ فَمَا تَقُولُ ؟ قَالَ: أَلَا جِئْتَنِي أَضْحِي بِهَا ؟ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ جَوُزُ عَنْكَ وَلَا تَجُوزُ عَنِّي ؟ قَالَ: نَعَمْ إِنَّكَ تَشْكُ وَلَا أَشْكُ إِنَّمَا تَهَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْمُصَفَرَّةِ وَالْمُسْتَأْصَلَةِ وَالْبَخْقَاءِ وَالْمُشِيعَةِ وَالْكَسْرَاءِ فَالْمُصَفَرَّةُ الَّتِي تُسْتَأْصَلُ أَذْنَهَا حَتَّى يَبْدُو صِمَاحُهَا وَالْمُسْتَأْصَلَةُ الَّتِي ذَهَبَ قَرْنُهَا مِنْ أَصْلِهِ وَالْبَخْقَاءُ الَّتِي تَبْخَقُ عَيْنُهَا وَالْمُشِيعَةُ الَّتِي لَا تَتَّبِعُ الْغَنَمَ عَجْفًا وَضَعْفًا وَالْكَسْرَاءُ الَّتِي لَا تَنْقَى.

Yezid Zül Mısır'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Utbe b. Abd es-Selâm'a uğradım ve ona: "Ya Eba'l Velid! Kurbanlık hayvan talep ederek çıktım, fakat şu ön dişleri dökük olandan başka bir şey bulamadım. Bu hususta ne dersin?" O şöyle cevap verdi: "Onu bana getirsen de ben onu kurban olarak keseyim." Bunun üzerine ona: "Sübhane'llah sana caiz oluyor da, bana caiz olmuyor mu?" diye hayretimi belirttiğimde dedi ki: "Çünkü sen şüphe ediyorsun, ben ise etmiyorum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ancak kulak deliği ortaya çıkacak şekilde kulağı kesik olanı, boynuzu kökünde kopuk olanı, gözü yerinden çıkmış ve iyice körelmiş olanı, zayıflığından ve cılızlığından dolayı sürüyü takip edemeyeni, kemiğinde ilik kalmayacak kadar sıska

46 Ebu Davud/Edahi: 5 Nesâi/Dahaya: 5, 7 İbn Mace/Edahi: 8 Darimî/ Edahi: 3 Taberanî/ Dahaya: 1 Ahmed: 4/284, 289, 300, 301

ve kırk olanı yasaklamıştır.”⁴⁷

Ebu Said (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Kurbanlık olarak bir koç almış idim; derken kurt saldırdı ve kuyruğundan (önemli bir kısmını koparıp) aldı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e sordum. O, bana: “Onu kurban olarak kes” diye buyurdu.”⁴⁸

Bu rivayete göre, kurbanlık olarak satın alınan hayvanda sonradan meydana gelen ayıp, zarar vermez.

Hiz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, o şu bilgiyi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, (satın alacağımız ve ayıracağımız) kurbanlık hayvanın göz ve kulağına dikkat etmemizi ve ona göre seçip ayırmamızı ve ön tarafından kulağı kesilip sarkık hale geleni, arka tarafından kulağı kesilip sarkık hale geleni, kulağı yarık ve delik olanı kurban etmememizi emretti.”⁴⁹

Ebu Uname b. Selh (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Biz Medine’de kurbanlık hayvanı besleyip semiz duruma getirdik; müslümanlar da öyle yaparlardı.”⁵⁰

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Rengi beyaz olan hayvanı kurban olarak kesip kanını akıtmak, siyah olanından Allah yanında daha sevimlidir.”⁵¹

Beyaz koyun için “afra” sıfatı kullanılmış ki, bu, beyazlığı tam halis olmayan hayvan demektir.

Ebu Said (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), boynuzlu, iğdiş olmayıp fahil olan, ağzının çevresi, ayakları ve gözlerinin etrafı siyah olan bir koçu kur-

47 Ebu Davud/Edahi: 6 Ahmed: 4/185

48 Müsned-i Ahmed: 3/32

49 Ebu Davud/Edahi: 6 Tirmizi/Edahi: 6, 9 Nesâî/Dahaya: 8, 9, 11 İbn Mace/Edahi: 8 Darimi/Edahi: 3 Ahmed: 1/95, 105, 108, 125

50 Buharî/Edahi: 7

51 Ebu Davud/Edahi: 3 Tirmizi/Edahi: 4 Nesâî/Dahaya: 14 İbn Mace/Edahi: 4

ban etti.”⁵²

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Doğuştan boynuzsuz olan, iğdiş edilen, otlığa gide-meyecek kadar dengesiz olan, zayıflıkla birlikte uyuz olan, iki gözü arızalı olup göremeyen, bir gözünü kaybetmiş olan, sıkı olup etini ve gücünü kaybeden, yaşlılıktan iliği kalmamış olan, ağıla ve otlığa gidemeyecek kadar total ve sakat olan, ön veya arka ayaklarından biri kesik olan, kulağının çoğu kesik bulunan, kuyruğunun çoğu kesik veya kopuk olan hayvanı kurban olarak kesmek caiz değildir.

Kulak ve kuyruğunun yarısı kesik olan hayvanın kurban ediliş edilemeye-ceği ihtilaf konusudur. Ama yarısından az kısmı kesik ve kopuk olanları kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bazısına göre, üçte biri kesik olanı kurban etmek caiz değildir. Ancak icma bu görüşün aksinedir; yani ilim adamlarına göre, ca-izdir.

İki kulağından birer parça kesik olan hayvanın, kesik kısımları bir araya getirilerek ona göre sonuç çıkarılmaz. Her kulaktaki kesik ve kopukluk yarısın-dan az ise, onu kurban etmeye cevaz verenler ekseriyettir.

Dişleri dökülmüş olanı ve kazurat yiyeni de kurban etmek caiz değildir.

Bunun gibi memesi kopuk olan, yavrusunu emziremeyecek kadar me-mesi arızalı bulunanın da kurban edilmesi caiz görülmemiştir.

Bütün bu ayıp ve arızalar satın alma vaktinde mevcut olursa, hüküm böyledir. Satın alındıktan sonra meydana gelmişse, sahibi zenginse, başka bir hayvan satın alması gerekir. Fakir ise, başka bir hayvan almasına gerek yok, ayıplanan hayvanı kurban eder ve hayvanda meydana gelen bu noksanlığı telafi etmek için para dağıtmaz.

Kesim anında meydana gelen bir arıza ve sakatlık zarar vermez, yani bu durumdaki hayvanın kurban olarak kesilmesi caiz olur.⁵³

52 Müsned-i Ahmed: 2/417

53 Mecmau'l-Enhur: 2/500, 501

Şafiîler'e göre: Belirlenen hayvanın kurban edilmesi için, etine noksanlık veren ayıp ve arızadan selim olması şarttır. O bakımdan iyice zayıflayıp iliği kalmayan, dengesiz olup otlakta otlamasını bilmeyip dönüp dolaşan, topal olan, kör olan, hasta bulunan, belirgin şekilde uyuz olan hayvanı kurban olarak kesmek de caiz değildir.

Doğuştan boynuzu olmayan veya sonradan etine zarar vermeyecek şekilde boynuzu kırılmış olan; kulağı yarık ve delik bulunan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. En sahih görüş de budur. İmam Nevevî'ye göre, az uyuz olan kurban kesilmesinin caiz olmadığı söz konusudur.⁵⁴

Böylece kesilen, kırılan boynuz ve kulak konusunda Şafiîler Hanefiler'den ayrılmış bulunuyor.

Hanbelîler'e göre: İki gözünden arızalı olanı, iliği kalmamış sıskayı, topal olanı, iyileşmesi umulmayacak kadar hastalıklı bulunanı, kulak ve boynuzunun yarısından fazla kesik olanı kurban etmek caiz değildir.

Buna karşın doğuştan hiç boynuzu olmayan veya kulağı doğuştan çok küçük olan, kuyruğu doğuştan olmayan veya sonradan koparılan hayvanı kurban etmek yeterli ve caiz olur. Kulağı yarık veya delik olanı kurban etmek tenzihen mekruhtur.

Satın alınırken ayıp ve kusurdan selim olup sonradan ayıp ve arıza meydana gelen hayvanı kurban olarak kesmek yeterlidir. Şu şartla ki, satın alırken onu kendine vacib etmiş olsun.⁵⁵

Malikîler'e göre: İki veya bir gözü kör olan, fazla hasta bulunan, uyuz olan, mutad olmayan şeyleri yiyen, devamlı dengesiz olup kendini besleyemeyen, çok zayıf, sıska olan, sürüyü takip edemeyecek kadar topal olan, ayaklarından biri kesik olan hayvanı kurban etmek caiz değildir. İğdiş olanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Kulağı küçük olan veya kuyruğu kesik bulunan bir hayvanı da kurban olarak kesmek caizdir. Memesi iyice kurumuş olan, kulağı yarık bulunan hayvanı kurban etmek caiz değildir. Ancak yarık üçte bir nisbetinde az ise zarar vermez. İki veya daha fazla dişi kırık olanı da kurban etmek

54 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 562

55 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/100 103'den özetlenerek.

caiz olmaz. Bir dişi kırık olanı kesmekte bir sakınca görülmemiştir. Doğuştan boynuzsuz olanı da kurban etmek caiz ve sahihtir.⁵⁶

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

45 nolu Hz. Ali hadisini Tirmizî saihlemiştir. Ebu Dâvud ise, bir görüş beyan etmemiştir. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

46 nolu Bera hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. İmam Nevevî ise bunu saihlemiştir. Hadis çıkarım ve ihticaca (delil olarak sayılmaya) salih görülmüştür.

47 nolu Utbe hadisini aynı zamanda Hakim tahric etmiştir. Ebu Dâvud bu hadis hakkında bir tespit ve görüş beyan etmemiştir.

48 nolu Ebu Said hadisini İbn Mace ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Cabir el-Cu'fî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ayrıca isnadında Muhammed b. Kureze bulunuyor ki, bu zat da pek maruf değildir. Hatta bazısına göre, bu zat meçhuldür.⁵⁷

İbn Hibban'ın ise bu zatın sika olduğunu söylediği rivayet edilmiştir.

Bu hadisi Beyhakî, Hammad b. Seleme tarikiyle Ebu Said'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir adam, Pegamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den kuyruğu kesik koyunun kurban olup olmayacağını sordu. Efendimiz ona: "Onu kurban olarak kes" diye buyurdu."⁵⁸

Ancak bu rivayetin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî onunla ilgili görüşleri toplayıp bir araya getirmiştir. Lehinde ve aleyhinde çok şeyler söylenmiş, kimi tezkiye etmiş, kimi hafızasının zayıfladığından ve şöretin tesiri altında kaldığından söz etmiştir, İbn Main, onun kavi olmadığını, tedlis yaptığını; Yahya b. Ya'la diyor ki: "Zaide bize: "Haccac b. Ertat'ın hadisini terkedin" şeklinde bir görüş belirttiğini kaydetmiştir.⁵⁹

56 el-Fıkhü Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/718'den özetlenerek.

57 Neylü'l-evtar: 5/134

58 Neylü'l-evtar: 5/134

59 Mizanü'l-İ'tidal: 1/458 1726 nolu Haccac.

49 nolu Hz. Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar, İbn Hibban, Hakim ve Beyhaki tahrir etmişlerdir. Darekutni ise, bu hadisin muallal olduğuna dikkat çekmiştir. Yani dış görünüşü itibariyle kusursuz gibi görünse bile, sıhhatini zedeleyen bir kusurunun bulunduğu söz konusudur. Ancak İmam Tirmizî bu hadisi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih görülmüş ve müctehidlerin önemli bir kısmı bununla çıkarımda bulunmuştur.

51 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahrir etmişlerdir. Taberani ise, onu el-Kebir’de İbn Abbas’dan naklen şu lafızla rivayet etmiştir: “Beyaz koyunun kanı Allah (celle celaluhu) yanında siyah koyunun kanından daha güzel ve paktır.”

Ancak bunun isnadında Hamza en-Nasîbî bulunuyor ki, bu zatın hadis uydurduğu iddia edilir. O bakımdan İbn Main: “Hamza bir pula bile denk değildir”, Buhari: “O, münkerü’l-hadistir” Darekutnî: “O metruktür” demiştir. İbn Adiyy: “Onun rivayet ettiklerinin hemen hepsi uydurmadır” diyerek dikkat çekmiştir.⁶⁰

Bu nedenle müctehidler sözü edilen rivayetle ihticacda bulunmamışlardır.

52 nolu Ebu Said hadisini İbn Hibban sahihlemiştir. Bu bâbda Müslim Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)’dan şu hadisi rivayet etmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ayakları siyah, gözünün etrafı siyah ve göğsü siyah olup boynuzlu koçun (kurban edilmesini) emretti.” Yani kendisine böyle bir koç getirildi ve kendi eliyle onu kesti.

Ayrıca Tirmizî de Ebu Said hadisini sahihlediğinden ilim adamları bununla çıkarımda bulunmayı ve onu delil olarak göstermeyi salih görmüşlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurbanlık hayvanın ayıplardan salim olması gerekir. Doğuştan boynuzsuz olan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir. Bu, Hanefiler’e göredir. Şafililer’e göre, boynuzsuz hayvanı kurban olarak kesmekte bir sakınca yoktur. Hanbelîler de aynı görüştedirler.

2. İğdiş edilen hayvanı kurban etmek sakıncalıdır. Ebu Hanife ile Malikîler'e göre bir sakınca yoktur.
3. Otlığa gidemeyecek kadar dengesiz olan, uyuz olup zayıflayan, iki gözü görmeyen, bir gözünü kaybetmiş olan, iyice sıskalaşmış olan, yaşlılıktan iliği kalmamış bulunan hayvanı kurban olarak kesmek caiz değildir.
4. Ön ve arka ayaklarından biri sakat veya kesik olup otlığa gidemeyen, hayvan da kurban olmaz.
5. Doğuştan boynuzsuz olan veya etine zarar vermeyecek şekilde boynuzu kırık olan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bu Şafiîler'le Malikîler'e göredir.
6. Kulağı yarık veya delik olan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bu, Şafiîler'e göredir. Hanefiler'e göre, tenzihen mekruhtur.
7. Kulak ve boynuzunun yarısından fazlası kesik olan hayvanı kurban etmekte caiz değildir. Bu Hanefiler'le Hanbelîler'e göredir.
8. Doğuştan kulağı çok küçük olan, kuyruğu doğuştan olmayan veya kuyruğu sonradan koparılmış bulunan hayvanı kurban etmekte bir sakınca yoktur. Bu daha çok Hanbelîler'e göredir. Malikîler'in çoğu da aynı görüştedir.
9. Satın alındığında kusurdan salim olup sonradan arız olan kusurlar, kurban olarak kesmeye engel sayılmaz. Bu da Hanbelîler'e göredir. Şu şartla ki, onu satın alırken kendine vacib olarak belirlemiş bulunsun.
10. İki veya daha fazla dişi kırık olan hayvanı kurban etmek caiz değildir. Bu, Malikîler'e göredir. Diğerlerine göre, dişlerinin çoğu dökük olup karnını doyuramayacak durumda olanı kurban etmek sakıncalıdır.

EV HALKI İÇİN BİR KOYUNUN KURBAN EDİLMESİ YETERLİDİR

Gerek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde, gerekse Ashab-ı Kiram'dan birçoğunun uygulamasında bir koyunun ev halkının tamamı için kurban edilmesinin yeterli görüldüğü rivayet yoluyla bilinmektedir. Şüphesiz bu konuda birkaç rivayet bulunuyor ki, müctehidler bu rivayetler üzerinde durup farklı icthadlarda bulunmuşlardır.

عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ كَيْفَ كَانَتْ الضَّحَايَا فِيكُمْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ؟ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ يُضَحِّي بِالشَّاةِ عَنْهُ وَعَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعَمُونَ حَتَّى تَبَاهِيَ النَّاسُ فَصَارَ كَمَا تَرَى.

Ata' b. Yesar (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Ebu Eyyub el-Ensari'ye, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında sizin aranızda kurbanlık hayvanları kesme durumu nasıldı? diye sorduşumda, bana şu cevabı verdi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında adam bir koyunu hem kendisi, hem de ev halkı için kurban olarak keserdi ve ondan hem kendileri yedi, hem de başkalarına yedirirlerdi. Sonra insanlar övünüp tefahur etmeye başladı ve gördüğün durum ortaya çıktı."⁶¹

وَعَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ أَبِي سُرَيْحَةَ قَالَ حَمَلَنِي أَهْلِي عَلَى الْجُفَاءِ بَعْدَ مَا عَلِمْتُ مِنَ السُّنَّةِ كَانَ أَهْلُ الْبَيْتِ يُضَحُّونَ بِالشَّاتَيْنِ وَالْآنَ يَبْخُلُنَا جِيرَانُهَا.

Şa'bi'den, o da Ebu Süreyha'dan rivayet etmiştir. Ebu Süreyha diyor ki: "Bu

konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetini bildiğim halde ev halkım beni cefaya doğru itti (başkalarının tesiri altında kalarak onlar gibi çok kurban kesmemi önerdiler). Oysa (daha önce) ev halkı bir veya iki koyun kurban ederdi. Şimdi ise komşularımız bu davranışımızdan dolayı bizi cimrilikle suçluyorlar.”⁶²

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bir koyun ancak bir kişi için kesilir; birkaç kişi onda ortak durumuna getirilemez.⁶³

Hanefiler, bu konuda yukarıdaki hadislerle çıkarımda bulunmayıp, hacc-ı kıran veya haccı- temettü yapan kimsenin bir koyun kesmesinin vücubunu dik-kate alarak kıyas yapmışlardır.

Şafiîler'e göre: Her ne kadar bir koyun veya keçi bir kişi için kurban olarak kesilirse de ev halkını da onun sevabına ortak etmesi caizdir.⁶⁴

Böylece Şafiîler yukarıdaki hadisle çıkarım yapmış bulunuyorlar.

Hanbelîler'e göre: Adamın kendi ev halkı için bir koyun veya bir sığır ya da bir deve kurban olarak kesmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim İmam Malik, Leys, Evzaî ve İshak'ın da ictihadı bu doğrultudadır. İbn Ömer ve Ebu Hureyre'den de bunun cevazına dair rivayet vardır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki koç kesti ve onlardan birini keserken şöyle dedi: "Bismillahi, Allah'ım! Bu Muhammed'den ve onun Ehl-i Beytin den yana (bir kurban) dır.”⁶⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

61 nolu Ata' hadisini aynı zamanda İmam Malik el-Muvatta'da tahrir etmiştir. Tirmizî ise Yahya b. Musa tarikiyle Ammare b. Abdillâh'tan tahrircen rivayet etmiş ve sahihleyip hasen olduğunu belirtmiştir. İmam Malik de Ammare b. Abdillâh'dan rivayet ederek Muvatta'a almıştır.

62 İbn Mace/Neylül-evtar: 5/136

63 Mecmau'l-Enhur: 2/498

64 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 562

65 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/96

İmam Ahmed ve İshak bir koyunun bir ev halkı için kesilmesinde bir sa-
kıncı görmemiştir, ilim ehlinde bazıları ise, bir koyunun ancak bir kişi için ke-
silebileceğinin caiz olduğunu belirtmiştir. Abdullah b. Mübarek ve birkaç ilim
adamının görüşü de bu anlamdadır.

62 nolu Şa'bî hadisini İbn Mace isnad-ı sahih ile tahrir etmiştir.

Böylece her iki hadis de çıkarım ve ihticaca salih görülmüş ve ona göre
hüküm belirlenmiştir.

Bu bâbda: “Her ev halkı için her yıl bir kurban kesmek gerekli (yeterli) dir.”
hadisi de söz konusudur.⁶⁶

Kimine göre, bir koyun üç kişi için yeterlidir, kimine göre ev halkı isterse
yüz kişi olsun hepsi için yeterlidir.

Bir sığır ve deve ise yedi ve hatta on kişi için kafi gelir İshak b. Rahuye ve
İbn Huzeyme de aynı görüştedirler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) soyundan
gelen ilim adamları da bu görüş ve ictihadı benimsemişlerdir. Zira bu konudaki
rivayet ve hadislerde sayısal olarak bir sınırlama konmamış, Rasulullah Efendi-
miz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Benim ve ev halkım için” buyurarak bir genişlik ge-
tirmiştir. O bakımdan Hanefiler dışında kalan müctehidlerin önemli bir kısmı
bir koyunun ev halkının tamamı için yeterli olacağını belirterek hepsinin hasıl
olan sevapta ortak olabileceklerini beyan etmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurban kesme konusunda genellikle bir koyun bir kişi için, bir sığır
veya deve yedi kişi için kesilir.
2. Hanefiler'e göre, bir koyun bütün ev halkı için kesilmez.
3. Diğer üç mezhebe göre, ev halkını bir koyunu kesme sevabında ortak
etmekte bir sakınca yoktur.
4. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in beyan buyurduğu
gibi, adam koyunu keserken: “Bu benim ve ev halkım içindir” derse
caiz olur.

5. İshak b. Rahuye ve İbn Huzeyme'ye göre, bir sığır veya deve on kişi veya daha fazla kişi için kesilebilir. Ancak müctehidlerin çoğu bu rivayete itibar etmemişlerdir. O bakımdan bir sığır ve deve ancak yedi kişi için kesilebilir; yani yedi veya yediden az kişi bir sığır veya deveye ortak olup müştereken kesebilir ve etini tartı ile aralarında bölerler.

KURBAN KESERKEN BESMELE ÇEKMEK

Şüphesiz her şey, Cenab-ı Hakk'ın yüksek kudretinin eseridir ve her şey O'nun "kün" emriyle vücut bulmuştur. İnsanlar için hazırlayıp istifade düzeyine getirdiği nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Böylece yeraltı ve yerüstü kaynaklarını diğer nimetlerle beraber henüz Hz. Adem'i yani ilk insanı yaratmadan çok önce hazırlayıp yaşanılır bir ortam oluşturmıştır.

O bakımdan bir nimetten yararlanmaya başlarken Allah'ın ismini anmamız ve O'nun sınırsız büyüklüğünü dile getirmemiz, önce insan, sonra da müslüman olmamızın gereğidir. Özellikle bir hayvanı boğazlarken o güzel nimeti bize musahhar kılıp baş eğdiren Cenab-ı Hakk'ın ismini anmamız kadar asil bir davranış ve düşünce olabilir mi?

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَذْبَحُ وَيَنْحَرُ بِالْمُصَلِّي.

Nafi'den, o da İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanı zebh ve nahr şeklinde daha çok kendisi namazgahta keserdi.⁶⁷

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِكَبْشٍ أَقْرَنَ يَطَأُ فِي سَوَادٍ وَيَبْرُكُ فِي سَوَادٍ وَيَنْظُرُ فِي سَوَادٍ فَأَتَى بِهِ لِيُضَحِّيَ بِهِ فَقَالَ لَهَا: يَا عَائِشَةُ هَلُمِّي الْمُدِيَّةَ ثُمَّ قَالَ: اشْحَذِيهَا عَلَيَّ حَجَرٍ فَمَعَلْتُ ثُمَّ أَخَذَهَا وَأَخَذَ الْكَبْشَ فَأَضْجَعَهُ ثُمَّ ذَبَحَهُ ثُمَّ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَمِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ثُمَّ ضَحَّى.

Hız Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ayakları siyah, gözlerinin etrafı siyah ve göğsü siyah bir koç getirilmesini emretti. Getirilince Aişe'ye şöyle dedi: "Ya Aişe! Şu

ağzı geniş büyük bıçağı hazırla. Sonra da onu taşa sürerek iyice bile.” Hz. Aişe (radiyallahu anh) diyor ki: “Ben de onun buyurduğunu yaptım ve sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bıçağı aldı ve koçu tutup yere yatırdıktan sonra kesti ve keserken de şöyle dedi: “Bismillah, Allah'ım! Muhammed'den, Muhammed'in alinden ve Muhammed'in ümmetinden kabul buyur” ve öylece kurbanı kesti.”⁶⁸

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَتَيْنِ فَرَأَيْتُهُ
وَاضِعًا قَدَمَيْهِ عَلَى صِفَاحِهِمَا يُسَمِّي وَيُكَبِّرُ فَذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), boynuzlu semiz iki koçu kurban olarak kesti. Bu sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki ayağını o iki koçun boyunlarının yanına dayadı, Bismillah dedi ve tekbir getirdi ve kendi eliyle onları kesti.”⁶⁹

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ عِيدِ بِكَبْشَيْنِ فَقَالَ حِينَ وَجَّهَهُمَا
وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ
صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ
وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اَللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَكَ عَن مُحَمَّدٍ وَأُمَّتِهِ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bayram günü iki koç kurban olarak kesti. Onları (kibleye) yöneltirken şöyle dua etti: “Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur; ben sadece bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.”⁷⁰

68 Müslim/Edahi: 19 Ebu Davud/Edahi: 4 Ahmed: 6/78

69 Ebu Davud/Edahi: 3, 4 Buhari/Edahi: 9, 14 Müslim/Edahi: 17 Tirmizi/Edahi: 2, 3.

70 İbni Mace-Neylül-evtar: 5/138

Diğer bir rivayette ise şöyle dua etmiştir: “Yüzümü (bütün varlığımı) hanif olarak, gökleri ve yeri yoktul karanlığını yarıp vücuda getiren Allah’a çevirdim. Allah’ım! (bu nimet) sendendir ve yine senin için (rızan) içindir. (Bunu) Muhammed’den ve Ümmetinden kabul buyur.”

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesi efdaldır ve müstehabdır. Aynı zamanda keserken hayvanı yere yatırıp kableye yönelik tutmak ve şu duayı okumak da müstehabdır: “Yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yokluk karanlığını yarıp vücuda getiren Allah’a çevirdim. Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm alemlerin Rabbı Allah içindir. O’nun hiçbir ortağı yoktur. Ben sadece bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim.”⁷¹

Diğer üç mezhep de bu anlamda çıkarımda bulunmuşlardır. Ancak Şafiî ve Hanbelî mezhebine göre, müslüman kişi kurbanı keserken unuttur da Bes-mele çekmezse, bir zarar vermez. Aynı zamanda bu mezheplere göre, kurbanı kesen kişinin şöyle demesi de müstehabdır: “Allah’ım! Bu sendendir ve senin (rızan) içindir. Allah’ım Bunu benden ve falan kişiden kabul buyur.”⁷²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

67 nolu Nafi hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir. Bu hadis, kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesinin ve aynı zamanda kurbanın bayram namazı kılınan açık havadaki namazgah civarında kesilmesinin müstehab olduğuna delalet etmektedir. Namazgahta kesilmesinin sebeplerinden biri, orada namaz kılmak üzere toplanan fakir ve muhtaçların daha çok ve erken yararlanmasını sağlamaktır.

68 ve 69 nolu hadisler de sahihtir; çıkarıma ve delil gösterilmeye elverişlidir. Boynuzlu semiz koç kesmenin efdal olduğuna ve bıçağı iyice bileyip hayvana eziyet vermeyecek bir keskinliğe kavuşturmaya, koyun ve keçiyi sol yanı üzere yatırmanın istihbabına delalet etmektedir. Aynı zamanda bir koyunun sevabına ev halkının da katılmasına niyet etmenin cevazına işaret vardır.

⁷¹ Kasani/Bedayi’: 5/78

⁷² İbn Kudame/el-Muğni: 11/117’ye bak.

Sonra da hayvanı kesmeye başlarken Besmele çekmenin ve tekbir getirmenin sünnet olduğu çıkarımı yapılmıştır.

70 nolu Cabir hadisini aynı zamanda Ebu Dâvud ve Beyhakî tahrir etmişlerdir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak ve Ebu İyaş bulunuyor ki, bu iki zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir. İbn Hacer, Ebu İyaş'ın tanınan bir ravi olmadığına dikkat çekmiştir.⁷³

Aynı zamanda yukarıdaki iki hadis, Besmele gibi, tekbir getirmenin de istihbabına ve rıf ile davranmaya delalet eder.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kişinin kendi kurbanını kendi eliyle kesmesi müstehab veya sünnettir.
2. Bununla beraber kendisi beceremiyorsa, başkasına vekalet verip kestirebilir.
3. Kurbanı daha çok namazgah civarında kesmek müstehabdır.
4. Koyundan boynuzlu ve semiz koç kesip kurban etmek efdaldır.
5. Bıçağı çok iyi bilemek ve hayvana eziyet vermeden kesme işini ustaca yerine getirmek sünnet veya müstehabdır.
6. Hayvan boğazlarken Besmele çekip Tekbir getirmek sünnettir. Kimine göre, Besmele çekmek vacibdir.
7. Koyun ve keçiyi daha çok sol yanı üzere yatırıp yüzünü kibleye getirerek kesmek müstehabdır.
8. Bir koyunun sevabına aile fertlerini de katmakta bir sakınca yoktur. Ancak Hanefiler'e göre, bir koyunu ancak bir kişi kendisi için keser ve başkasını onun sevabına ortak etmez.
9. Kurbanı keserken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı duayı yapmak sünnet veya müstehabdır.
10. Yahudi veya hristiyan bir kişiye vekalet verip kestirmek mekruhtur.

Müşrik ve kafire vekalet vermek ise caiz ve sahih değildir.

11. Çocuğa (temyiz çağma girmiş olmalı), ayhali sona ermeden kadına vekalet vermek caizdir.
12. İmam Malik'e göre, vekalet verilecek kimsenin müslüman olması şarttır. Ancak diğer üç mezhebe göre, kitap ehlinin kestğini yememizin helal olduğu dikkate alınarak, onlara vekalet verildiği takdirde bu kerahetle caizdir.

DEVE NASIL KESİLİR ?

Koyun, keçi ve sığırın yere yatırılarak kesilmesi müstehab iken, devenin sol bacağına bağlayıp ayakta iken kesilmesi müstehabdır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabının uygulaması böyle süregelmiştir.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى - فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ - قَالَ الْبُخَارِيُّ: قَالَ إِبْنُ عَبَّاسٍ: صَوَافَّ: قِيَامًا وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ أَنَّهُ أُنِيَ عَلَى رَجُلٍ قَدْ أُنَاخَ بَدَنَتُهُ يَنْحَرُهَا فَقَالَ: إِبْعَثْهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ.

Şanı Yüce Allah (celle celuhu) Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: “Kurbanlık develeri de sizin için Allah’a ibadet nişanelerinden kıldık. Sizin için onda hayır vardır. O halde bir dizi halinde ayakta boğazlanırken üzerlerine Allah’ın ismini anın.”

Ayette “Bir dizi halinde ayakta” ile çevirisini yaptığımız “Savaff kelimesini ilim adamlarının çoğu “ayakta” diye yorumlamışlardır.

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen, devesini yere yatırıp kesmekte olan bir adama rastladı ve ona şöyle dedi: “Onu ayağa kaldır da (ön sol ayağı) bağlı olduğu halde kes de Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sünnetine uy.”⁷⁴

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ كَانُوا يَنْحَرُونَ لَبَدَنَةً مَعْقُولَةً الْيُسْرَى قَائِمَةً عَلَى مَا بَقِيَ مِنْهُ قَوَائِمُهَا.

Abdurrahman b. Sabit’den yapılan rivayete göre: Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ashabı bedeneyi (kurbanlık deveyi) ayakta sol ön bacağı bağlı olarak

keserlerdi.”⁷⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Deveyi ayakta tutup boynuyla göğsünün birleştiği yerden kesmek sünnettir. Sığır ve koyunu yere yatırıp boynuyla başının birleştiği kısımdan kesmek sünnettir. Bunun aksini yapmak ise mekruhtur, sünnete aykırıdır.⁷⁶

Şafiîler de aynı görüş ve ictihattadırlar.⁷⁷

Hanbelî ve Malikiler’e göre de sünnet olan, deveyi ayakta ve boynuyla göğsünün bitiştiği yerden; sığır, koyun ve keçiyi ise yere yatırıp boynuyla başının bitiştiği yerden kesmektir. Bunun aksini yapmakta tenzihi bir kerahet olmakla beraber bir sakınca yoktur, yani caizdir.⁷⁸

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

74 nolu İbn Ömer rivayeti sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu rivayetle çıkarımda bulunmuş ve onu delil göstermişlerdir.

Böylece deveyi ayakta tutup ön ayağından birini, daha çok sol ayağını diz kısmından büküp bağladıktan sonra o vaziyette kesmek sünnettir. Aksini yapmak ise mekruhtur.

75 nolu Abdurrahman hadisini Ebu Dâvud da tahrir etmiş, ancak isnadı hakkında bir tespit ve görüş beyan etmemiştir. Bununla beraber yapılan ciddi araştırmaya göre, ricali, rical-i sahihtir. Ancak senedinden bir sahabi düşürüldüğünden hadis mürsel olarak nakledilmiştir. Senedi muttasıl olmadığı için zayıf sayılmıştır. Bununla beraber onu kuvvetlendiren şahitler bulunuyor. O bakımdan çıkarıma salih görenler çoğunluktadır.

75 Ebu Davud/Menasik: 20

76 Mecmau’l-Enhur: 2/491’den özetlenerek.

77 es-Siracü’l-vehhac: 558

78 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/45-47’den özetlenerek.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurban edilecek devenin ayakta kesilmesi müstehab veya sünnettir. Ancak sol ön ayağının bükülüp bağlanması gerekir.
2. Deve kesilirken boynuyla göğsünün bittiği yerden kesilmesi müstehab veya sünnettir.
3. Sığır, koyun ve keçinin yere yatırılarak kesilmesi sünnettir. Aksini yapmak mekruhtur.
4. Sığır, koyun ve keçiyi boynunun başla bittiği yerden kesmek müstehabdır.
5. Sözü edilen hayvanları ve diğer eti yenilen hayvanları keserken Besmele çekmek kimine göre sünnet, kimine göre vacibdir.

KURBAN KESMENİN VAKTİ VE SÜRESİ

İslam dini, ibadeti de belirleyip belli vakit ve sınırlar içine almış ve ona bir bakıma resmiyet kazandırmıştır. Bu, hem disiplinli, planlı ve programlı hareketi ilham etmekte, hem de ibadeti kişilerin insiyatif ve kişisel görüş ve tespitlerinden ayırmaktadır. Böylece bütün müslümanların belli vakitlerde ibadet etmesi sağlanmakta ve Allah (celle celaluhu)'ya kullukta birlik atmosferi oluşturularak ibadet asıl hedefine ulaştırılmaktadır.

Kurban kesmemiz için de dinimiz belli süre koymuş ve vakit tayin etmiştir. Tabii olarak da adak, kefarete ve nafil ibadetler bunun dışında tutularak kişinin imkanları elverdiği zaman ve yerde yerine getirilmesi bir kolaylık olarak belirlenmiştir.

Kurban, genellikle Kurban Bayramı günlerinde kesilir. Ancak bu bayram teşrik günleriyle birlikte dört gündür. Müctehidlerden bazısına göre, kurban bayramı günü ile teşrik günlerinin birinci ve ikinci günlerinde kurban kesilir. Bazısına göre ise, bayram günü ve onu izleyen üç gün içinde kesilir.

عَنْ جُنْدَبِ بْنِ سُفْيَانَ الْبَجَلِيِّ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ أَضْحَى قَالَ: فَأَنْصَرَفَ فَإِذَا هُوَ بِاللَّحْمِ وَذَبَائِحُ لِأَضْحَى تَعْرِفُ فَعَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنَّهَا دُبِحَتْ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَقَالَ: مَنْ كَانَ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيَذْبَحْ مَكَاتَهَا أُخْرَى وَمَنْ لَمْ يَكُنْ ذَبَحَ حَتَّى صَلَّيْنَا فَلْيَذْبَحْ بِاسْمِ اللَّهِ.

Cündeb b. Süfyan el-Beceti (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Kurban Bayramı günü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber namaz kıldı ve şu bilgiyi verdi: "Namazı bitirip ayrılınca et ile karşılaştı. Kesilen kurban etleri biliniyordu. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bildi ve bunların henüz (bayram) namazı kılınmadan önce kesildiğini anladı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Kim namaz kılınmadan önce kurban

kestiyse, onun yerine bir başka kurban kessin. Kim de biz namaz kılincaya kadar kurban kesmediyse, Allah'ın ismiyle kessin.”⁷⁹

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ النحر بِلْمَدِينَةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلًا
فَنَحَرُوا وَظَنُوا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ نَحَرَ. فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ مَنْ كَانَ رَحْنًا هُلْبَقَ
دِيعِي رَحْنًا رَخَاوَلَا أَوْ رَحْنًا تَحَّ رَحْنِي النَّبِيِّ ﷺ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine’de kurban bayramı günü bize namaz kıldırdı ve bu sırada birkaç adam öne geçip Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kurban kestiğini sanarak onlar da kurbanlarını kestiler. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), “Kim kendisinden önce kurban kesmişse, onun yerine başka bir kurban kessin” dedi ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kurban kesmeden başkalarının kurban kesmemesini emretti.”⁸⁰

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ: مَنْ كَانَ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلْيُعَذِّ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurban bayramı günü şöyle buyurdu: “Kim (bayram) namazından önce kurban kestiye, onun yerine bir başkasını kessin.”⁸¹

وَالْبُخَارِيُّ: مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنَّمَا يَذْبَحُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ ذَبَحَ بَعْدَ الصَّلَاةِ
فَقَدْ تَمَّ نُسُكُهُ وَأَصَابَ سُنَّةَ الْمُسْلِمِينَ.

Buhari ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Namazdan önce kurban kesen kimse, onu ancak kendisi için kesmiş olur. Kim de namazdan sonra keserse onu gerçekten nüsükü (kurbanla ilgili ibadet) tamamlamış olur ve müslümanların sünnetiyle uyum sağlamış bulunur.”

79 Buharî, Müslim, Neylül-evtar: 5/140

80 Müslim, Müsned-i Ahmed, Neylül-evtar: 5/140

81 Buharî, Müslim, Neylül-evtar: 5/140

وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ كُلُّ أَيَّامٍ
التَّشْرِيقِ ذَبْحٌ.

Süleyman b. Musa'dan, o da Cübeyr b. Mut'im'den, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir. Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Teşrik günlerinin hepsi kurban kesme günüdür."⁸²

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Çölde ve köyde oturan kimse bayram namazı için kalıp şehre gelir ve ev halkına kendisi için kurban kesmelerini emrederse, onlar da onun için fecr doğduktan sonra kurban keserlerse caiz olur. Hasan b. Ziyad bunun aksine bir görüş belirtmiştir. Ancak birinci görüş daha sahihtir. Adam köyde, mezrada veya çölde, ailesi ise şehirde oturursa, ailesinin onun için ancak imam bayram namazını kıldırdıktan sonra kurban kesmesi caiz olur. İmam Ebu Yusuf da aynı görüştedir.

Adam ayrı bir beldede, ailesi de başka bir beldede olur ve ailesinin kendisi için kurban kesmesini emrederse, o takdirde ailesi ancak bulundukları şehirdeki imamın kurban namazını kıldırdıktan sonra kurban kesmeleri caiz olur.

Kurbanı alıp şehir dışına çıkarırsa, o takdirde götürdüğü yer kasr-i salat yapılacak bir mesafede ise, onu bayram namazından önce de kesebilir. Yani fecr doğduktan hemen sonra kesmesi caiz olur.

Aldığı kurbanlık hayvanı belirlenen süre içinde kesmezse, vaktini kaçırmış olur ve artık o hayvanı diri olarak tasadduk etmesi gerekir.⁸³

Şafiîler'e göre: Hanefiler'e göre, kurban kesmek vacib olduğu halde Şafiîler'e göre, müekked sünnettir. Ancak bu kifayet üzere bir sünnettir. Yani ev halkı birden fazla ise, birinin kesmesiyle bu sünnet yerine gelmiş olur. Ama kişi yalnız başına ise, onun hakkında sünnet-i ayndır, başkasının kesmesiyle onun üzerinden bu sünnet kalkmış olmaz.

82 Müsned-i Ahmed- Darekutni

83 Fetava-yı Hindiyye: 5/296'dan özetlenerek.

Kurban kesme günleri, bayramın birinci günü dahil olmak üzere dört gündür.⁸⁴

Hanbelîler'e göre: Kurban Bayramı'nın birinci günü bayram namazını kılacak ve hutbesini irad edecek kadar bir zaman geçince artık kurban kesme zamanı girmiş olur ve teşrikin ikinci günü akşamına kadar süresi devam eder. Geceleyin kesmek ise caiz değildir.

Belirtilen vakitten önce kesilirse kafi gelmez ve onun yerine bir başkasını kesmek gerekir.⁸⁵

İmam Malik'e göre de, kurban kesmenin süresi üç gündür. Geceleyin kesmek bu mezhebe göre de caiz değildir.⁸⁶

Birinci hadisle çıkarım yapan İmam Malik'e göre: İmam namaz kılmadan, hutbe okumadan ve kendi kurbanını kesmeden önce başkasının kurban kesmesi caiz olmaz. İmam Ahmed ise "imam namaz kılmadan, hutbe okumadan önce kurban kesmek caiz değildir" demiştir. Böylece bu iki imam, imamın kurban kesmesi hususunda farklı icthadlarda bulunmuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

79 nolu Cündeb hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca salihdir. Hadis, kurban bayramı namazını kılmadan kurban kesmenin caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim bu bâbda kütüb-i sittenin Berâdan yaptığı bir rivayet bulunuyor ki, lafzı şöyledir: "Kim namazdan önce keserse, o ancak çoluk çocuğu için takdim ettiği bir ettir, nüsük (kurban ibadeti) olarak onda bir (hüküm) yoktur."

Sonra da hadiste, namazdan maksat, imamın kıldığı namazdır. Böylece imam namaz kıldırmadan kurban kesmenin caiz olmayacağına işaret bulunuyor.

80 nolu Cabir hadisi de sahihtir. Bu, imam kendi kurbanını kesmeden önce başkasının kurban kesmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu ba-

84 Ebu Yahya Zekeriya al-Ensari/Fethü'l-vehhab: 2/187, 188

85 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/112-115'den özetlenerek.

86 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/114

kımdan kurban kesme vaktinin ancak imamın kurban kesmesinden sonra başlayacağı hükmü ortaya çıkıyor.

Böylece yukarıdaki iki hadis arasını birleştirip te'lif edecek olursak, şöyle diyebiliriz: Kurban kesme vakti, imamın namaz kıldırıp kurban kesmesiyle başlar. Nitekim İmam Malik'in ihtihadı böyledir. İmam Ahmed ise, bu hadisle yukarıdaki hadislerle çıkarımda bulunarak, kurban kesme vaktinin, imamın namaz kıldırmasından sonra başlayacağını belirtmiştir. Nitekim el-Hasan, Evzâî ve İshak da aynı görüştedirler.⁸⁷

İmam Sevrî'ye göre, kurban kesme işi, imam namaz kıldırdıktan hemen sonra başlar. Hutbe'nin okunmasını beklemek şart değildir.

İmam Şafiî ise rivayetleri bir araya toplayarak şu hükmü çıkartmıştır: "Kurban kesme vakti, Güneş doğup namaz kılacak ve hutbe okuyacak kadar bir zaman geçtikten sonra başlar. İster imam namaz kıldırılmış olsun, ister olmasın fark etmez. Önemli olan, Güneşin doğmasından sonra namaz kılıp hutbe okuyacak kadar bir sürenin geçmesidir. Aynı zamanda kurban kesecek olan kişi de ister namaz kılmış olsun ister olmasın, belirtilen sürenin geçmesiyle kurbanını kesebilir,.

İmam Ebu Hanife ise, köy, mezra ve çölde oturanlar için kurban kesme vakti fecrin doğmasıyla başlar. Şehir ve kasabalarda ise, imamın namaz kıldırıp hutbe okumasından sonra başlar. Bundan önce kesmek caiz olmaz.

81 nolu Enes hadisi sahihtir. Bununla beraber çıkarım ile delil sayılmaya salihdir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadise dayanarak kurban ancak imam namaz kıldırdıktan veya kişi kurban bayramı namazını kıldıktan sonra kesilir demişlerdir.

82 nolu Cübeyr hadisini İbn Hibban kendi Sahih'inde ve Beyhaki tahrir etmişlerdir. Ancak isnadında farklı tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır: İbn Adiy, Ebu Hureyre hadisinden rivayetle bu anlamda bir hadis nakletmiştir. Ancak isnadında Muaviye b. Yahya es-Sade fi bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İbn Ebî Hatim ise, Ebu Said hadisinden rivayetle bu anlamda bir hadise yer vermiş ve babasının bu rivayetin mevzu (uydurma) olduğunu söylediğine dikkat çekmiştir.

İbn Kayyım el-Cevzî ise, Cübeyr b. Mut'ım hadisinin munkatı olup sübut bulmadığını belirtmiştir. Oysa İbn Hibban gibi bir hafız bu hadisin mevsul olduğunu belirtmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bunu kendi Sahih'inde nakletmiştir.

İmam Şafiî ve diğer bazı ictihad seviyesinden olan ilim adamları bu hadisle çıkarım yaparak teşrik günlerinin hepsinin kurban kesme günü olduğunu belirtmişlerdir.

Şüphesiz bu anlamda birkaç rivayet daha bulunuyor ki, hadisi kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih olduğuna imkan vermektedir. Şevkanî'nin İbn Kayyım ve Evzaî'den naklettiği şu hadis de konuyu pekiştirmektedir: "Mina'nın her yanı kurban kesmeye elverişlidir ve teşrik günlerinin hepsi kurban kesmek içindir."⁸⁸

İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Ahmed bu rivayetlerle çıkarım da bulunmuşlardır. Onlara göre, kurban kesmenin vakti üç gündür: Bayramın birinci günü ve teşrik günlerinin ilk iki günüdür. Nitekim Hz. Ömer b. Hattab, Hz. Ali, İbn Ömer ve Enes (radiyallahu anhum)'dan bu anlamda rivayet yapılmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurban kesme vakti, Güneş doğup bayram namazı kılındıktan, hutbe okunduktan sonra başlar veya namaz kılacak, hutbe okuyacak kadar bir zaman geçtikten sonra başlar ve dört gün devam eder. Bu, İmam Şafiî'ye göredir.
2. Kurban kesme vakti, imam namaz kıldırıp hutbe okuduktan ve kurbanını kestikten sonra başlar. Bu, İmam Malik'e göredir.
3. Kurban kesme vakti, imam namaz kıldırıp hutbe okuduktan sora başlar. Bu İmam Ahmed'e göredir.
4. Kurban kesme vakti, imam bayram namazını kıldırıdıktan sonra başlar ve üç gün devam eder. Bu, İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür.
5. Köy, mezra ve çölde oturanlar için kurban kesme vakti, fecr doğunca

başlar. Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.

6. Kurban kesmek, Hanefiler'e göre vacib, diğer üç mezhebe göre, müekked sünnettir. Ancak bu müekkedlik kifaye üzeredir. Yani ev halından biri keserse diğerlerinin üzerinden kalkmış olur.
7. Geceleyin kurban kesmek, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göre mekruhtur; İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre caiz değildir.
8. Burada Hanefî ve Şafiî mezhebinde kolaylık vardır. Kurban süresinin dört gün olduğunu belirleyen İmam Şafiî'nin ictihadında da kolaylık söz konusudur.

KURBAN ETİNDEN YEDİRMEK

Kurban kesmek, İslam'ın hedeflediği aile ve toplum arasında sıcak, sevgi ve saygı dolu bir havayı oluşturan amillerden biridir. Aile bünyesinde tatlı bir kaynaşma sağlarken çocukların hafızasında silinmez izler bırakır.

O bakımdan kurban etinden hem yemek, hem yedirmek, hem de bir kısmını yararlanmak üzere alkoymak müstehab sayılmıştır. Zira bu ibadet sırf fakir ve muhtaçları sevindirmeye yönelik olmayıp komşular, hısımlar ve dostlar arasındaki sevgi ve kardeşlik, dostluk ve kadirbilirlik bağlarını da pekiştirmeyi hedeflemektedir.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَفَّ أَهْلُ أَبْيَاتٍ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ حَضْرَةَ الْأَضْحَى زَمَانَ
رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: ادَّخِرُوا ثَلَاثًا ثُمَّ تَصَدَّقُوا بِمَا بَقِيَ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ
قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ يَتَّخِذُونَ الْأَسْقِيَةَ مِنْ ضَحَايَاهُمْ وَيَجْمِلُونَ فِيهَا
لُودَكَ فَقَالَ: وَمَا ذَاكَ؟ قَالُوا: تَهَيَّئْتَ أَنْ تَتُوكِلَ لَحْمُومَ الْأَضَاحِيِّ بَعْدَ ثَلَاثٍ
فَقَالَ: إِنَّمَا تَهَيَّئْتُكُمْ مِنْ أَجْلِ الدَّافَةِ فَكُلُوا وَادَّخِرُوا وَتَصَدَّقُوا.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında badiye halkından birçok evler, aileler Kurban Bayramı'na yakın (Medine'ye) yavaş yavaş yürüyerek geldiler ki bunlar mali yönden çok zayıf kimselerdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına: “Kurbanlarınızın etlerini üç gün (kilere koyup) tutabilirsiniz. Ondan sonra kalan bir şey olursa tasadduk ediniz” diye emretti.

Bir sonraki yıl olunca ashab-ı kiram: “Ya Rasulallah! İnsanların bir kısmı kurbanlarından kaplar dolusu yiyecek ediniyorlar ve o etlerden yağ eritip biriktiriyorlar” diyerek durumu arz ettiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz

(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “İyi ama bunu bana neden haber veriyorsunuz?” diye sorunca, ashab şöyle cevap verdi: “Geçen yıl kurban etinden üç günden sonra yenilmemesini emretmişsiniz.” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Ben o zaman çöl halkından birçok ev halkının gruplar halinde aheste aheste (bitkin bir vaziyette) gelmelerinden dolayı sizi bundan menetmiştim. Şimdi ise (o durum söz konusu olmadığından) kurbanlarınızın etinden hem yeyiniz, hem (kilere koyup) kaldırınız, hem de tasadduk ediniz.”⁸⁹

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا لَأَنَّا كُلُّ مِنْ لَحْمٍ بُدِّنَا فَوْقَ ثَلَاثِ مِئَةِ مَرَّحَصَ لَنَا
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: كُلُوا وَتَزَوَّدُوا.

Cabir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Bizler Mina’da kestiğimiz kurbanların etinden üç günden fazla yemez-dik. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize ruhsat vererek şöyle buyurdu: “Yiyiniz ve (kilere koyup) azık olarak bekletiniz.”⁹⁰

Diğer bir lafızla şöyle buyurmuşlar: “Resulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kurban etlerinden üç günden fazla yememizi yasakladı. Sonra (ruhsat vererek) şöyle buyurdu: “Yiyiniz, azık edininiz ve (kilere koyup) kaldırınız.”

وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ ضَحَّى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَلَاثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ قَالُوا يَارَسُولَ اللَّهِ تَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا فِي عَامِ الْمَاضِي قَالَ: كُلُوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ لَعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا.

Seleme b. Ekva (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Sizden kim kurban keserse,

89 Buhari/Hudud: 31 Nesaî/Dahaya: 37 Müslim/Cihad: 49, Dahaya: 28, 29 Ebu Davud/Edahi: 1. Taberani/Dahaya: 7 Ahmed: 1/56, 6/51

90 Müsned-i Ahmed: 3/317

artık üç günden sonra evinde ondan bir şey bırakmasın." Bir yıl sonra ise, ashab-ı kiram O'na sordu: Ya Rasulallah! Geçen senede olduğu gibi mi yapalım?" **Bunu üzerine Efendimiz şöyle buyurdu:** "Yiyiniz, yediriniz ve azık olarak kaldırıp (ucun ucun kullanınız). Çünkü geçen yıl insanlar (gıda hususunda) sıkıntı içindeydiler, o yıl içinde onlara yardım etmenizi diledim."⁹¹

وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ ذَبَحَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَضْحِيَّتَهُ ثُمَّ قَالَ: يَا ثَوْبَانُ أَصْلِحْ لِي
لَحْمَ هَذِهِ فَلَمْ أَزَلْ أَطْعِمُهُ مِنْهُ حَتَّى قَدِمَ الْمَدِينَةَ.

Sevban (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanlık hayvanını kestikten sonra şöyle buyurdu: "Ya Sevban! Bunun etini benim için yenilebilecek duruma getir." Bunun üzerine ben de ta Medine'ye gelinceye kadar devamlı şekilde (yemek vakitleri) o etten hazırlayıp Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yedirdim."⁹²

Ebu Said (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ey Medine halkı! Kurban etlerinden üç günden fazla yemeyin." Bunun üzerine Medineli'ler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e başvurarak çoluk çocukları, kendilerine sığınmış bulunanları ve hizmetçileri bulunduğunu belirterek durumlarını arz ettiler. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Yiyiniz, yediriniz, (yararlanmak üzere) saklayınız ve azık edininiz" buyurdu.⁹³

وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كُنْتُ تَهَيِّتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ فَوَقَّ
ثَلَاثَةَ لَيْتَسِعَ ذَوُّوَا لَطَوَّلَ عَلَيَّ مَنْ لَا طَوَّلَ لَهُ فَكُلُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا.

Büreyde (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben sizi, kurban etinden üç günden fazla yemekten menettiym, ta ki mali imkan sahibi olan, bu imkanı olmayana genişlik (geçim imkanı) sağlasın. Artık bundan böyle arzu ettiğiniz kadarını ye-

91 Müslim/34 (1974)

92 Müslim/Edahi: 1, 6, 7, 10 Ahmed: 1/210, 250, 271, 2/109, 3/51, 4/33 5/ 18, 6/3, 5

93 Müslim/Edahi: 33/1973

viniz, yediriniz ve (yararlanmak üzere) depolayınız.”⁹⁴

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Kurban eti konusunda efdal olan şudur: Üçte birini tasadduk etmek, üçte birini yemek yapıp hısımlarına, yakınlarına ziyafet vermek ve geriye kalan üçte birini de (kilere kaldırıp) ucun ucun yararlanmak...

Zira kurban etinden hem zengine, hem de fakire yedirmek müstehabdır. Bununla beraber hepsini olduğu gibi tasadduk etmek de caizdir.⁹⁵

İslam’ın ilk yıllarında kurban etinden üç günden fazla yemek yasaklanmış bulunuyordu. Sonra bu yasak hükmü kaldırıldı. Kurbanın derisinden ise aynen yararlanmak caiz olduğu gibi, onu satıp yerine demirbaş olacak bir ev eşyası almak da caizdir.⁹⁶

Şafiîler’e göre: Adak olmayan, bayramda tetavvu olarak kestiği kurbanın etinden kişinin yemesi zenginlere yedirmesi caizdir. Ondan bir kısmını da fakirlere tasadduk etmesi vacibdir. Bununla beraber yiyecek kadar bir lokma ayırıp gerisini olduğu gibi tasadduk etmek efdaldır. Yeme, tasadduk ve bağışı bir araya getirecek olursak kişinin, üç günden fazla ondan yememesi sünnettir ve üçte birinden az miktarı tasadduk etmemesi, yani en az üçte birini tasadduk etmesi de sünnettir.⁹⁷

Hanbelîler’e göre: Kurban etinden üçte birini yemek, üçte birini hediye etmek, üçte birini de tasadduk etmek müstehabdır. Bununla beraber üçte birinden çoğunu yemesinde bir sakınca yoktur. Hatta üçte birini fakirlere tasadduk etmek, yedirmek vacibdir. Çünkü ayette bu husus emredilmiştir.⁹⁸

Aynı zamanda kurban etini depolayıp üç günden fazla yemek de caizdir.

Kurban etinden kafire ve zimmiye yedirmek de caizdir. Nitekim el-Hasan,

94 Ebu Davud/Edahi:14 İbn Mace/Edahi: 16 Darimî/Edahi: 6 Taberani/ Dahaya: 6, 8 Ah-med: 3/23. 57, 5/76, 6/187

95 Kâsânî/Bedayi’: 5/81

96 Kâsânî/Bedayi’: 5/81

97 Ebu Yahya Zekeriyâ/Fethu’l-vehhab: 2/189

98 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/108, 109’dan özetlenerek

Ebu Sevr ve Rey taraftarları buna cevaz vermiştir. İmam Malik'e göre, mekruhtur. Çünkü bu bir sadakadır ve gayr-i müslime sadaka vermekte bir sakınca yoktur.⁹⁹

Mâlikîler de buna yakın görüş ve ictihadda bulunmuşlardır.

Böylece dört mezhep imamları yukarıdaki sahih hadislerle çıkarım ve ihticadda bulunmuşlar ve az farklı görüş izhar etmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

89 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir. Kurban etinden yararlanma konusunda nesh olayı meydana geldiğine işaret vardır. Yani İslam'ın ilk yıllarında geçim sıkıntısı çekenlerin çokluğu dikkate alınarak kurban etinden üç günden fazla yararlanılmaması emredilmiş ve sonra bu hüküm kaldırılmıştır.

Böylece kurban etinden yemek, yedirmek ve bir miktarını kaldırmak caizdir.

90 nolu Cabir hadisi de sahihtir ve yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmekte, üç günden fazla yararlanmanın yasak hükmünün kaldırıldığını açıklamaktadır.

91, 92, 93, 94 nolu hadisler de sahihtir ve birbirini kuvvetlendirmekte, kurban eti hakkında en sağlam bilgi ve hükmü vermektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kurban etinden yararlanmak sünnettir.
2. Kurban etinden hem fakirlere tasadduk edilir, hem de zenginlere ziyafet verilebilir.
3. Kurban etini üçe ayırıp bir bölümünü ev halkının istifadesine sunmak, bir bölümünü fakirlere tasadduk etmek, bir bölümü ile de hısımlar ve dostlara ziyafet yemek müstehabdır.
4. Bununla beraber bir bölümünü tasadduk ettikten sonra geriye kalanını hem yakınlarla yedirmek, hem de depolayıp kaldırmak caizdir.

5. Kurban etini çiğ olarak dağıtmak caiz olduğu gibi, pişirip sofraya kurban yedirmek de caizdir.
6. Kurban etinden üç günden fazla süreyle yararlanmakta bir sakınca yoktur.
7. Kurban etinden fakir ve muhtaçlara yedirmek vacibdir. Bu, Şafîîler'le Hanbelîler'in ictihadıdır.
8. Kurban etinden az bir miktar yeyip gerisini tasadduk etmek efdaldır.
9. Kurban etinden gayr-i müslimlere vermekte bir sakınca yoktur. Bu, birçok müctehidin görüşüdür. Çünkü kurban eti bir sadakadır ve gayr-ı müslimlerden muhtaç olanlara sadaka vermek caizdir.

KURBAN DERİSİNİ TASADDUK ETMEK

Kurbandan hatıra olarak kalan, onun derisidir. O bakımdan dinimiz kurban derisini demirbaş olarak tabaklayıp kullanmaya cevaz verdiği gibi, onun tasadduk edilmesini de müstehab saymıştır. Aynı zamanda deriyi satıp onun yerine demirbaş bir ev eşyası almaya da cevaz verenler olmuştur. Sonra kurbanlık devenin üzerine atılan çul ve benzeri eşyayı da tasadduk etmesi efdaldır.

وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَقُومَ عَلَى بُذْنِهِ وَأَنْ أَتَصَدَّقَ بِلُحُومِهَا وَجُلُودِهَا وَأَجَلَّتْهَا وَأَنْ لَا أُعْطِيَ الْجَازِرَ مِنْهَا شَيْئًا وَقَالَ: نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِنْدِنَا.

Ali b. Ebu Talib (radiyallahu anh)'dan yapılan, rivayete göre, adı geçen, şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine ait kurban edilen hayvanlarının üzerinde durmamı ve onun etini, derisini ve üzerine atılan çul ve benzeri şeyleri tasadduk etmemi emretti ve kasaba ondan bir şey vermememi de emretti.”¹⁰⁰

Hız. Ali Efendimiz Talib (radiyallahu anh) devamla diyor ki: “Biz kasaba kendi yanımızdan bir şey verirdik.”

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ قَتَادَةَ بْنَ النُّعْمَانِ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنِّي كُنْتُ أَمَرْتُكُمْ أَنْ لَا تَأْكُلُوا لُحُومَ الْأَضَاحِيِّ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ لَيْسَعَكُمْ وَإِنِّي أَجِلُّهُ لَكُمْ فَكُلُوا مَا شِئْتُمْ وَلَا تَبِيعُوا لُحُومَ الْهَدْيِ وَالْأَضَاحِيِّ وَكُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَاسْتَمْتِعُوا بِجُلُودِهَا وَلَا تَبِيعُوهَا وَإِنْ أَطْعَمْتُمْ مِنْ لُحُومِهَا شَيْئًا فَكُلُوا إِنِّي شِئْتُمْ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Katade b. Nu'man, ona şöyle haber vermiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ayağa kalkıp şöyle buyurdu: “Ben size, kurban etlerinden üç günden fazla yememenizi emretmişim. Bu da aranızda (muhtaçlara) bir genişlik sağlamak içindi. Şimdi artık onu size helal kılıyorum, istediğiniz kadarını (istediğiniz sürece) yiyebilirsiniz. Ancak hac için hediye olarak ayırdığınız hayvanın ve bir de kurban ettiğinizin etini satmayınız: ondan yeyiniz, tasaddukta bulununuz, derisinden yararlanınız ve onu da satmayınız. Kurban etlerinden bir şey yedirecek olursanız, (geriye kalanını), istediğiniz zaman yiyebilirsiniz.”¹⁰¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kurban derisini, yağını, etini, sakatatını, yününü, kılını ve sütünü satmak helal olmaz. Aynı zamanda kasap ücreti olarak o etten bir şey verilmez. Ancak sünnete uymayıp kurban etinden yağından veya sütünden birşey satacak olursa, bu satış İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre geçerlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre geçerli değildir. Buna rağmen aldığı parayı tasadduk eder.

Aynı zamanda Hanefiler'in çoğuna göre, kurbanın derisini satın onunla demirbaş bir eşya satın alıp hatıra olarak bulundurmakta bir sakınca yoktur.¹⁰²

Şafiîler'e göre: Kurban derisini hem tasadduk etmek, hem de gerekirse ondan yararlanmak, yani tabaklayıp demirbaş eşya olarak kullanmak caizdir.¹⁰³

Hanbelîler'e göre: Kurban derisinden, onun sahibi yararlanabilir. Ancak deriyi veya o hayvandan herhangi bir şeyi satması caiz değildir. Kurban ister vacib, ister tetavvu olsun bu hususta farketmez. Aynı zamanda kasabın ücreti de onun etinden veya herhangi bir parçasından verilmez.¹⁰⁴

Malikiler'e göre: Kurbanın derisi dahil, hiçbir şeyini satmak caiz değil-

101 Müsned-i Ahmed- Neylül-evtar: 5/146

102 Kâsânî/Bedayi': 5/81'den özetlenerek

103 Ebu Zekeriya Yahya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 131

104 İbn Kudame/el Muğnî: 11/110. 111

dir. Deriyi veya başka bir kısmını satın onun yerine bir şey almak da caiz görülmemiştir. Derisini tasadduk etmek caiz olduğu gibi, ondan (demirbaş olarak da) yararlanmak caizdir. İmam Malik diyor ki: “Eğer kurban derisini bir şeyle değiştirmeye cevaz verseydim, herhalde külâh, sarık ve benzeri bir şeyle değiştirilmesine cevaz verirdim.”¹⁰⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

100 nolu Hz. Ali hadisi sahihtir ve çıkarım ile ihticaca (delil göstermeye) salihdir. O bakımdan müctehidlerin hepsi bununla çıkarımda bulunmuşlardır.

101 nolu Katade hadisinin mürsel ve sahih olduğunu Mecmeu’z- Zevaid sahibi belirtmiştir.¹⁰⁶

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kurban ettiği develerin ve koyunların sayısı hakkında burada bir bilgi verilmemiştir. Buhari ve diğer muhaddisler onların yüz tane olduğundan söz etmektedirler. Bu sayıyı altmışa düşürenler de vardır. Ancak Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)’in Yemen’den getirdiği hayvanlarla birlikte yüz olduğu ihtimali kuvvetlidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in kendi eliyle 63 tane kestiği, geri kalanını Hz. Ali Talib (radiyallahu anh)’in kestiği de rivayetler arasında bulunuyor. Daha önceki konu başlıklarında da buna yer vermiş, kısa bir açıklamada bulunmuştuk. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Böylece kurban derisi, eti, yağı ve sakatâtı hakkında en aydınlatıcı bilgi bu iki rivayette toplanmakta ve araştırmacılara malzeme vermektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kesilen kurbanın etini, derisini ve üzerine atılan çul, semer ve benzeri şeyleri tasadduk etmek sünnettir.
2. Çul ve benzeri şeyleri alıkoymakta ise, bir sakınca yoktur.
3. Kurban derisini tabaklayıp evde kullanmak caizdir. Hanefiler’e göre, onu satın yerine demirbaş eşya almakta da bir sakınca görülmemiştir.

¹⁰⁵ Sahnun/el-Müdevvenetü’l-kübra : 2/70,71’den özetlenerek.

¹⁰⁶ Neylül-evtar: 5/146

4. Kurban etini satmak caiz değildir. Ancak sünnete aykırı olarak satılan kısmın parasını fakirlere tasadduk etmek gerekir.
5. Hayvanı kesen kasabın ücreti para olarak ödenir. O bakımdan ücret olarak kasaba et, deri, sakatat ve benzeri şeyler vermek caiz değildir.
6. Kurban etini kaldırıp uzun süre yemeğe de cevaz verilmiştir. Ancak en az üçte birini fakirlere dağıtmak müstehabdır.
7. Kurban etinden pişirip komşu ve yakınlarla ikram etmekte de bir sakınca görülmemiştir.
8. Şafiîler'e göre, çok az bir miktarını yeyip gerisini tasadduk etmek efaldır. Aynı zamanda kurban etinden fakirlere ayırıp vermek vacibdir.
9. İmam Malik'e göre, kurbanın derisi dahil hiçbir şeyi satılmaz. Ne varsa tasadduk edilir. Ancak kurban sahibi onun derisini tasadduk etmeyip kullanırsa buna cevaz verilmiştir.
10. Hanefiler'e göre de, kurbanın etini, yününü, sütünü, yağını ve sakatatını satmak caiz değildir.

AKİKA KURBANI

Akika, “akk” kökünden gelen bir isimdir. Akk: Yarmak, elbise ve benzeri şeyi ikiye ayırmak, ana-babaya karşı gelmek anlamına gelir. Ondan türetilen “akika” ismi ise, çocuk doğunca başında bulunan saç ve doğumundan yedi gün geçince ondan yana kesilen hayvana ve o saçın traş edilip ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilmesine delalet eder.

Şüphesiz doğan çocuktan yana bir hayvan kesip ev halkına, komşu ve yakınlara, fakirlere yedirip dağıtmanın birçok faydaları vardır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

Dünyaya adım atıp gözlerini açan çocuğun ilahi korumaya mazhar olmasını sağlar.

- Böylece koruyucu meleklerin o çocuktan yana rahmet ve afiyet havası estirmelerine vesile olur.
- Çocuğu cin ve şeytanların sinsi yaklaşmasından koruyup manen desteklenmesine ortam hazırlar.

Aile ve komşular, yakınlar ve çevredeki fakirler arasında sıcak hava oluşturup yakınlık sağlar.

Aklı eren çocukların kafasında silinmez iz bırakıp ileride onların da bu sünneti yaşamalarına kapı açar.

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَعَ الْغُلَامِ عَقِيقَةٌ
فَأَهْرِقُوا عَنْهُ دَمًا وَامِيطُوا عَنْهُ الْأَذَى.

Selman b. Amir ed-Dabbi (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğu belirlenmiştir: “Oğlan çocuğuyla beraber akika vardır. Artık siz ondan yana (Allah (celle celaluhu)

rızasını gözeterek) bir kan akıtın da ondan eza ve cefayı giderin.”¹⁰⁷

Hadiste “oğlan çocuğu” anlamına gelen “gulam” ismi kullanılmışsa da bunda tağlib kaidesi cari olup kız çocuğunu kapsamına almaktadır.

وَعَنْ سَمُرَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كُلُّ غُلَامٍ رَهِيْنَةٌ بِعَقِيْقَتِهِ تُذْبِحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُسَمَّى فِيهِ وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ.

Semure (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Her çocuk akikasına karşılık, rehin-dir; yedinci gününde kurban kesilir, adı konulur ve saçı traş edilir.”¹⁰⁸

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: عَنْ الْغُلَامِ شَاتَانِ مُكَافِئَانِ وَعَنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ.

Hız Aişe validemiz (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Erkek çocuktan yana (Allah (celle celaluhu) rızası gözetilerek) birbirine denk iki koyun, kız çocuktan yana bir koyun (kesilir).”¹⁰⁹

وَعَنْ أُمِّ كُرَيْزٍ الْكَعْبِيَّةِ أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْعَقِيْقَةِ فَقَالَ: نَعَمْ عَنِ الْغُلَامِ شَاتَانِ وَعَنِ الْأُنْثَى وَاحِدَةٌ لَا يَضُرُّكُمْ ذُكْرَانًا كُنَّا أَوْ إِنَاثًا.

Ümmü Kürz el-Kabiyye (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den akikadan sormuştur. Efendimiz ona şu cevabı vermiştir: "Evet, erkek çocuktan yana iki koyun, kız çocuktan yana bir koyun (kesin). Kesilecek koyunların erkek veya dişi olmaları size bir zarar vermez (yani hiçbir sakıncası yoktur).”¹¹⁰

107 Buharî/Akika: 2 Ebu Davud/Edahi: 20 Tirmizî/Edahi:16 Nesâî/Akika: 2 İbn Mace/Zebayih: 1 Ahmed: 4/17, 18, 214, 215 5/12

108 Tirmizî/Edahi: 21 Ebu Davud/Edahi: 20 Nesâî/Akika: 5 İbn Mace/ Zebayih: 1 Darimî/Edahi: 9 Ahmed: 5/8, 12, 17, 22

109 Darimî/Edahi: 9 Ahmed: 6/381, 422, 456

110 Darimî/Edahi: 9, 10 Ahmed: 6/38, 422, 456

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İslam'dan önce Araplar doğan çocuk için bir hayvan keser ve buna "akika" derlerdi. İslâmiyet gelince, Araplar'ın kötü adetlerini kaldırdı, iyi adetlerini belli bir düzene sokup bıraktı. Akika da o güzel adetlerden biri idi. Ancak Kurban Bayramı'nda zenginlerin kurban kesmesi vacib kılındığında diğer kurbanların hükmü kaldırıldı. Onlar arasında akika da bulunuyor. Artık isteyen doğan çocuğu için akika keser, isteyen kesmez.

Bunun gibi Receb ayında kesilen ve "recebiye" denilen adet de kaldırılmış bulunuyor. Buna ilaveten kişinin devesi veya koyunu ilk doğumunu yapınca onu kesip yer ve yedirirdi. Bu adet de kurban vecibesıyla kaldırılmış bulunuyor.

Hanefiler bu konuda yukarıdaki hadislerle değil, Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan rivayet edilen şu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır: "Ramazan orucu, kendisinden önceki bütün oruçların hükmünü; Kurban Bayramı'nda kesilen kurban ile de ondan önce kesilen her kurbanın hükmü kaldırılmış bulunuyor. Aynı zamanda cenabetlikten dolayı yapılan gusül de kendisinden önceki her guslün hükmünü kaldırmıştır." Şüphesiz Hz. Aişe (radıyallahu anha) bunu kendi liğinden değil, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duyduğu için söylemiştir.¹¹¹

Şafiiler'e göre: Oğlan çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun akika olarak kesmek sünnettir. Kesilecek koyunun, kurbanlık hayvanda olduğu gibi ayıp ve kusurlardan salim olması söz konusudur. Akikanın etinden yeme ve onu tasadduk etme hususu, kurbanlık hayvandaki gibidir. Aynı zamanda akikayı pişirip yakınlarla, dostlara, fakirlere yedirmek, yani sofraya hazırlayıp ziyafet vermek de sünnettir. Akikanın kemikleri kırılmaz. Akika kurbanı, çocuğun doğumunun yedinci günü kesilir ve o gün çocuğun adı konur. Hayvan kesildikten sonra çocuğun saçları traş edilir ve ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir. Aynı zamanda çocuk doğunca kulağına ezan okunur ve ezilmiş hurmadan bir parça çocuğun ağzına ve dudaklarına sürülür. Sol kulağına ise, ikamet okunur.¹¹²

Çocuğun ağzına ezilmiş hurma sürülmesi veya azıcık konulması, çenesi-

111 Kâsâni/el-Bedayî: 5/69

112 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 564

ni hareket ettirmesini ve böylece annesinin göğsünü rahatlıkla emmesini kolaylaştırmasına yöneliktir.

Hanbelîler'e göre: Akika sünnettir. Nitekim İbn Abbas, İbn Ömer, Aişe (radiyallahu anhum) ve tabiînden, ilim adamlarından birçok müctehide göre de sünnettir. Ancak rey taraftarları bunu sünnet olarak kabul etmeyip Câhiliye devri adetinden olduğunu belirtmişlerdir.

Sünnet olan akika, erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun kesilmesidir. Bu da çocuğun doğumunun yedinci gününde gerçekleştirilir. Aynı zamanda çocuğun adı konur ve saçı traş edilir. Saçın ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir.

Kesilen akikanın kanından çocuğun alına veya başka bir yerine sürülmesi mekruhtur. Akikanın kusur ve ayıplardan salim olması sünnettir.¹¹³

Böylece bu iki mezhep müctehidleri yukarıdaki hadislerle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır.

Aynı zamanda bu mezhebe göre, akikanın derisi ve sakatâtı satılıp elde edilen para tasadduk edilir.

Malikîler'e göre: İmam Malik bu konuda yedi kadar hadis naklederek sünnet olduğunu belirtmiş ve bu arada Cafer b. Muhammed'den, o da babasından yaptığı rivayeti naklederek Hz. Fatıma'nın Hasan ve Hüseyin'in saçlarını keserek tarttığını; bunun gibi Zeyneb ve Ümmü Gülsüm'ün de saçını kesip ağırlığınca gümüş tasadduk ettiğini belirtmiştir.¹¹⁴

Diğer yandan Hişam ve Urve'nin de erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için bir koyun akika olarak kestiği rivayetine yer vermiş ve bununla mezhebinin de bu görüşte olduğuna işaretle bulunmuştur.¹¹⁵

Böylece Hanefiler dışında diğer bütün müctehidler akikanın sünnet olduğunu belirtmişlerdir.

113 İbn Kudame/el-Muğnî: 11/119-123

114 Tenvirü'l-havâlik Şerhun Ala Muvatta'i Malik: 2/45,46

115 Tenvirü'l-havâlik Şerhun Ala Muvatta'i Malik: 2/45,46

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

107 nolu Selman hadisi sahih olup çıkarıma salihdir. Böylece hadis, akikanın sünnet olduğuna ve bununla çocuğun manevi desteğe mazhar olacağına; aynı zamanda çocuğun saçlarının kesilmesiyle ondaki eza ve cefanın giderileceğine delalet vardır.

108 nolu Semura hadisini aynı zamanda Beyhakî ve Hakim tahric etmişler; Tirmizî ile Abdülhak onu sahihlemişlerdir. Ancak bu hadisi el-Hasan Semure'den rivayet etmiştir ki, el-Hasan müdellis olduğu, yani muasır olup görüştüğü fakat hadis almadığı veya görüşmediği halde hadis duyduğunu söyleyen ravilerden biridir. Bununla beraber Buhari kendi Sahih'inde onun el-Hasan tarikiyle yaptığı rivayette, Hasan'ın akika hadisini Semure'den duyduğunu belirtmiştir.

109 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Hadisin sahih olduğu kabul edilmiştir. Nitekim Tirmizî de bu rivayeti sahihlemiştir.

110 nolu Ümmü Kerz hadisini Nesâî, İbn Hibban, Hakim ve Darekutnî tahric etmişlerdir, çıkarıma salih olduğu belirtilmiştir.

Çocuğun akikasına karşılık rehin olması hususunu ise, ilim adamları üç ayrı şekilde yorumlamışlardır:

1. Akikası kesilmeyip o vaziyette ölen çocuğun ana-babasına şefaathane olmayacağına işaret eder.
2. Bu anlatımla akikanın lüzumlu olduğuna işaret edilmiştir.
3. Çocuğun akikası kesilmedikçe adının konmayacağına, saçının kesilmeyeceğine işaret eder.

Bu bâbda Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, dedesinden yaptığı bir rivayet bulunuyor. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den akikadan soruldu. Efendimiz "Ben ukuku sevmem (yani ana- babaya karşı gelmeye delalet eden bu tür tabirlerden pek hoşlanmam)" buyurdu. Bunun üzerine ashab-ı kiram şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Biz bununla bizden birinin çocuğu doğunca ne yapacağından soruyoruz" deyince, Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden kim çocuğu için bir nüsükde (ibadette) bulunmak istiyorsa, erkek çocuğu

için birbirine denk iki koyun, kız çocuğu için bir koyun kessin.”¹¹⁶

Diğer üç rivayet daha bulunuyor: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çocuğa yedinci gün ad konulmasını ve ondaki eza ve cefanın giderilerek akika kesilmesini emretti.”¹¹⁷

Büreyde el-Eslemî diyor ki: “Sizler Cahiliye günlerinde, birinizin erkek çocuğu doğunca bir koyun keser ve onun kanından çocuğun başına sürerdi. Allah (celle celuhu) islamiyeti gönderince, biz artık bir koyun keser, çocuğun saçını traş edip başına zaferan sürerdik.”¹¹⁸

İbn Abbas (radiyallahu anh) diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hasan ve Hüseyin için akika olarak birer koç kesti.”¹¹⁹

Diğer bir rivayette “her biri için ikişer koç kesti.” denilmektedir.

Bir de doğan çocuğun ağzına tatlı bir şey koymakla ilgili dört rivayet bulunuyor: Ebu Rafi (radiyallahu anh) anlatıyor: “Hz. Ali’nin oğlu Hasan doğunca, annesi Hz. Fatıma onun için iki koç akika olarak kesmek istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Onun için akika kesme, ama başının saçını traş et ve o saçın ağırlığına gümüş tasaddukta bulun. Sonra Hüseyin doğdu. Hz. Fatıma onun için de aynı şeyi yaptı.”¹²⁰

Yine Ebu Rafi (radiyallahu anh) diyor ki: “Hz. Fatıma (radiyallahu anha) Hüseyin’i doğurunca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun kulağına ezan okudu.”¹²¹

Enes (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: Ümmü Süleym (radiyallahu anh) bir erkek çocuğu doğurdu. Kocası Ebu Talha ona şöyle dedi: “Çocuğu koru da onu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e getir. O da çocuğunu alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e getirirken beraberinde birkaç

116 Ebû Davud/Edâhi: 20 Nesâî/Akika: 1 Taberânî/Akika: 1 Ahmed: 2/182, 194, 5/369, 430

117 Tirmizi/Edeb: 63

118 Ebû Davud/Edâhî: 20

119 Ebû Davud/Edahi:20 Tirmizi/Edâhî: 16, 19 Nesâî/Edâhî: 44 Taberânî/Akika: 6 Ahmed: 5/355, 361

120 Ahmed: 6/392

121 Ebu Davud/Edeb: 107 Tirmizî/Edâhî: 16 Ahmed: 6/9, 391,392

tane de hurma bulunduruyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hurmayı alıp mübarek ağzında çiğnedikten sonra alıp çocuğun ağzına koydu ve damağına sürdü. Sonra da çocuğa Abdullah diye ad koydu.”¹²²

Sehl b. Sad (radiyallahu anhu) anlatıyor: “Ebu Useyd, oğlu Münzir doğduğunda onu alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e getirdi. Babası Useyd otururken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Münzir’i alıp dizleri üzerine koydu ve o sırada önünde bulunan bir şey ile meşgul olduğundan Useyd’e, çocuğu dizlerinin üstünden almasını emretti. O da çocuğunu kucaklayıp aldı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) meşgul olduğu işi bitirince: “Çocuk nerede?” diye sordu. Ebu Useyd: “Onu alıp (annesine) döndürdük!” diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “İsmi ne idi?” diye sordu. O da “falan isim” diye cevap verince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Hayır, onun ismi Münzir’dir” buyurdu. Artık babası da o günden itibaren onun ismini Münzir diye koydu.”¹²³

122 Neylül-evtar: 5/153,154

123 Müsned-i Ahmed: 4/399, 6/93,347

III. K O N U

BÜYÜ'

ALIŞ VERİŞ

ALIM-SATIM VE CAİZ OLAN / OLMAYAN ŞEYLER

İslam dini, kitap ve sünnetiyle insan hayatının her yanıyla iç içe bulunuyor. O bakımdan İslam bütünüyle bir hayat nizamıdır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) en son peygamber olduğu gibi, aynı zamanda devlet adamı ve ordu kumandanıdır. Bir yandan ilahi emir ve yasakları insanlara tebliğ ile görevlendirilirken, diğer yandan Medine'ye hicret edip orada İslâmî anlamda ilk şehir devletini kurmak, ilk yazılı anayasayı hazırlamak ve oluşturacağı mücahidlerle düşmanları sindirmekle de vazifeli kılınmıştır.

Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kitap ve sünneti doğrultusunda insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan alım- satım konusuna ağırlık vermiş ve bu konuda da insan haklarını koruyup teminat altına almış, dürüst esnaf prensibini koyarak iş ve ticaret ahlakını ayakta tutmayı programlamış ve bunun uygulamada en çarpıcı örneklerini sergilemiştir.

Unutmamak gerekir ki, bir şeyi helal veya haram kılma yetkisi bütünüyle Allah (celle celaluhu)'ya ve O'nun peygamberine aittir. Cenab-ı Hak neyi haram kılmuşsa, o kıyamete kadar haramdır, neyi de helal kılmuşsa o da kıyamete kadar helaldir. Ancak zaruri haller birer istisna teşkil eder. Çünkü zarurî haller mahzurlu şeyleri mübah kılar. Şu şartla ki, belirlenen zarurî sınır aşılamamış olsun.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ: لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ: قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur: “Şüphesiz ki Cenab-ı Hak içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların alım-satımını haram kılmıştır.” Bunun üzerine biri şöyle dedi: “Ya Rasulallah! Ölmüş hayvanın iç yağına ne dersin? Çünkü onunla gemiler cilâlanıyor, deriler yağlanıyor ve insanlar onunla çırallarını yakıyor.” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle cevap verdi: “Hayır, o haramdır” dedikten sonra şöyle buyurdu: “Allah (celle celaluhu) yahudileri kahretsin! Cenab-ı Hak ölmüş hayvanı haram kılınca, onlar (hileyle başvuru) iç yağını erittikten sonra satıp karşılığında aldıkları parayı yediler.”¹

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ قَبَاغُوهَا وَآكَلُوهَا وَأَثْمَاتُهَا إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Allah (celle celaluhu) yahudilere lanet etsin! İç yağları olara haram kılınmıştı; bununla beraber onlar o yağları satıp değeri (olan parası)nı yediler. Çünkü Cenab-ı Hak bir kavme (millete) bir şeyin yenmesini haram kılınca, onun (alım-satımını ve karşılığında alınan değerini (parasını) da haram kılmıştır.”²

وَعَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ أَنَّهُ اشْتَرَى حَجَّامًا فَأَمَرَ فُكِّسِرَتْ حَاجِمُهُ وَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَرَّمَ ثَمَنَ الدِّمِّ وَثَمَنَ الْكَلْبِ وَكَسَبَ الْبَغِيِّ وَلَعَنَ الْوَأَشْمَةَ وَالْمُسْتَوْشَمَةَ وَآكَلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ وَلَعَنَ الْمُصَوِّرِينَ.

Ebu Cuhayfe (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen hicamet yapan bir adamın (elindeki malzemeyi) satın aldı ve emretti de hicamet aletleri kırdırıldı. Sonra da şöyle dedi: “Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kan paha (para)sını, köpek paha (para)sını ve zaniyenin zina karşılığı elde

1 Buharî/Meğazi: 51, Büyü: 105,112 Müslim/Büyü: 93, Feri: 8 İbn Mace/Ticaret: 11 Ahmed: 2/213, 362 3/217, 324, 326, 340

2 Müslim/Müsakat: 12, 13, 14, 74 Buharî/Enbiya: 50, Büyü: 103, 112 Nesâî/Feri: 9 Darimî/Eş-ribe: 9 Teberanî/Sıfatu'n-nebî: 26 Ahmed: 1/21, 247, 294, 2/117

ettiği kazancı haram kıldı; dövme yapanı ve yaptıranı, riba (faiz) yiyeni ve yedireni lanetledi. Ayrıca tasvircileri de lanetledi.”³

وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُمَبَةَ بْنِ عَمْرِو قَالَ تَهَي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَخُلْوَانِ الْكَاهِنِ.

Ebu Mes'ud Ukbe b. Amr (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) köpek (satıp karşılığında) paha (para) almayı, zaniyenin mehrini, kahin (gaibden haber veren) in hulvan (verdiği haber karşılığı aldığı para veya benzeri şey)ni menetmiştir.”⁴

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ تَهَي النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَقَالَ: إِنْ جَاءَ يَطْلُبُ ثَمَنَ الْكَلْبِ فَأَمْلًا كَفَّهُ ثَرَابًا.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) köpek (satıp karşılığında) paha (para) almayı menetmiş ve şöyle buyurmuştur: “Adam gelip köpeğin bedelini isterse, onun avucunu toprak ile doldur.”⁵

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَي عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَالسِّنَّوْرِ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) köpek ve kedinin (satılmasını ve) karşılığında para veya bir bedel alınmasını menetmiştir.”⁶

³ Buhari/Libas: 86, 96, Büyü': 20, 113

⁴ Buhari/ Büyü': 25, 113, İcare: 20, Talâk: 51 - Tıb: 46, Libas: 86, 96 Müslim/ Müsakat: 40 Ebû Davud/Büyü': 26, 63 Tirmizi/Büyü': 46, 49, 50, Nikâh: 37, Tıb: 23 Nesâi/Sayd: 15, Büyü': 91, 92 İbn Mâce/Ticarat: 9 Darimi/ Büyü': 34 Taberâni/Büyü': 68 Ahmed: 1/235, 278, 289, 350 4/1 18, 120

⁵ Ebû Dâvud/Et'ime: 32, Büyü': 62 Tirmizi/Büyü': 49 İbn Mace/Ticarat: 9, seyd: 20 Ahmed: 3/297, 317, 339, 349, 353, 386

⁶ Müslim, Ebû Dâvud- Ahmed- Neylül'evtar: 5/162

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mal kapsamına girmeyen şeyleri satmak veya almak batıldır, hükümsüzdür. Meselâ akıtılmış kan, ölmüş hayvan; gayr-i mutakavvim mal kapsamına giren içki ve domuzun semen (para, nakit ve benzeri şey) karşılığı alım-satımı batıldır (hükümsüzdür).

Bunun gibi bir malın içki karşılığında alım-satımı da fasittir. Domuz karşılığı da böyle...⁷ Ancak satış yapıldığı takdirde mülk ifade eder. Çünkü bu mezhebe göre, batıl olan alım-satım mülk ifade etmez, ama fasit olan alım-satım mülk ifade eder.

Köpeğe gelince: Talimli köpeği alıp-satmak caiz olduğu gibi, kedi, valışı hayvan ve kuş türünde -talimli olsun olmasın- alıp satmak caizdir.⁸

Böylece Hanefiler 1 nolu Cabir hadisiyle çıkarım yapmamışlardır.

Safîiler'e göre: Satışı yapılmak istenen şeyin aynının tahir (temiz) olması şarttır. O bakımdan aynı necis olan içki, köpek ve temizlenmesi mümkün olmayan necis olmuş sirke, süt ve yağ gibi maddelerin alım-satımı caiz değildir. Diğer bir husus da, satışı yapılmak istenen şeyin istifade edilir olması şarttır. O bakımdan haşeratın, fayda vermeyen yabanî valışı hayvanların, çalgı aletlerinin alım-satımı caiz değildir. Ancak çalgı aletlerinin aksamı mal sayıldığı takdirde alım-satımı caiz olur.⁹

İstifade edilmesi mümkün olan fil, sırtlan, pars gibi vahşi hayvanların alım-satımına cevaz verilmektedir. Fil de bu cümledendir.¹⁰ Kedi de bu kapsama girenlerdendir.

Hanbelîler'e göre: Haşeratın, ölmüş hayvanın ve o hayvandan herhangi bir kısmın, yırtıcı canavarların -ki bunlardan maksat, av için ehlileştirilmesi ve talimi mümkün olmayanlardır alım-satımı caiz değildir.

Bunlar gibi ölmüş hayvan etini, domuzu, kanı da alıp satmak caiz değildir.

7 Mecmau'l-Enhur: 2/47

8 Fetâvâyı Kadihan: 2/133

9 Ebû Zekeriya Nevevî/Minhacû't-talibin: 39

10 Ebû Yahya Zekeriya Ensarî/Fethû'l-vehhab: 1/158, 1 59

Kandan maksat akıtılmış kandır. İstifade edilmeyen haşeratın, eti yenmeyen ve aynı zamanda avcılıkta kullanılmayan yırtıcı kuşların da alımsatımı caiz görülmemiştir.

Köpek, hangi türden olursa olsun alım-satım kapsamına alınmaz, yani bu hayvanın satışı caiz görülmemiştir. Nitekim el- Hasan, Rebi'a, Hammad, Şafî ve Dâvud da aynı görüş ve ictihadı ortaya koymuşlardır. Cabir b. Abdillâh, Atâ, Nehaî ise köpeğin semenini (değer parasını) almaya cevaz vermişlerdir. Ebû Hanîfe ise, her türlü köpeğin alım-satımına cevaz vermiş bulunuyor. Ancak kuduz, saldırgan köpeğin alım-satımı bu genellemenin dışındadır.¹¹

Aynı zamanda av köpeği dışında diğer bir köpeğin veya kedinin satışını yapıp semenini (karşılık parasını) almak da caiz değildir.

Malikîler'e göre: Ölmüş hayvanın kemiği, derisi, alkollü maddeler ve eti yenmeyen hayvan tersi (dışkısı) gibi necis kabul edilen şeylerin alım-satımı sahih değildir. Ölmüş hayvanın derisi tabak yapılırsa bile yine de hüküm böyledir. Aynı zamanda ister yenmesi haram olan at, katır ve eşek olsun, isterse yenmesi mekruh olan yırtıcı hayvanlar, sırtlan, tilki, kurt ve kedi olsun bunların dışkısının alım-satımı da sahih değildir.

Bunun gibi temizlenmesi mümkün olmayan necis karışmış bir maddenin de alım-satımı sahih değildir. Meselâ zeytinyağı, bal ve tereyağına necis karışmışsa, bunları temizlemek mümkün değildir.

Temizlenmesi mümkün olan necaset dokunmuş elbise ve benzeri şeylerin alım-satımı sahihtir.

Köpek temiz olmakla beraber -ister korunmak, ister av, isterse başka maksatla beslenmiş olsun alım-satımı sahih değildir. Çünkü Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) köpeğin semenini menetmiştir.¹²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 nolu Cabir hadisi sahih olup çıkarım yapılmaya ve delil olarak gösterilmeye salihdir. Hadiste geçen "meyte" den maksat, şer'i anlamda kesilmeyip

11 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-kebir: 4/13

12 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Alâ Mezahibî'l-Erbaa: 2/231

herhangi bir sebepten ölen hayvan demektir. O bakımdan İbn Münzir, “ölmüş hayvanın alım-satımının haram olduğu hakkında icma vardır” demiştir. Nitekim zahir olan şudur ki, ölmüş hayvanın bütün parçalarıyla satışı caiz değildir.

Domuza gelince: Onun da bütün parçalarıyla satışı haramdır. Bu hususta icma vaki olduğunu Fetih sahibi belirtmiştir. Ancak İbn Münzir’in Evza’î’den, Ebû Yusuf ve Malikîler’den bazısından yaptığı rivayete göre, bazı zatlar domuz kılının az da olsa satışına ruhsat vermişlerdir.

Bunun gibi, hadis, ölmüş hayvanın iç yağının da alım-satımının haram kılındığına delalet etmektedir.

2 nolu İbn Abbas hadisi hakkında Ebû Dâvud bir görüş ortaya koymamışsa da İbn Hacer ricalinin sikat olduğunu belirtmiştir.

Ebu Cuhafe hadisi sahihtir. Hadiste geçen “semenü’d-dem” den maksat nedir? Bazısına göre, insan vücudundan hacamat ile kan alan kimseye verilen ücrettir. Onlara göre hacamat (kan alan kimseye) verilen ücret helal değildir. Bazısına göre ise, bizzat vücuttan alınan kan pahasıdır. Onlara göre, kanı parayla satmak helal değildir.

Böylece bu iki yoruma göre de vücuttan hacamat ile kan almakta bir sakınca yoktur. Ancak bu kanı parayla satmak haramdır. Diğer görüşe göre, vücuttan herhangi bir aletle kan çekip alan kimseye ücret vermek helal değildir.

Hadiste geçen “semenü’l-kele” den maksat, köpeği parayla satmaktır ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu yasaklamıştır. Hadisin zahiri anlatımından, köpeğin talimli olup olmaması arasında fark olmadığı, her ikisinin de alım-satımının haram kılındığı anlaşılıyor. Nitekim cumhurun da görüşü bu anlamdadır. Ebû Hanîfe’ye göre, talimli köpeğin ve bir de beslenip evi veya davarları korumak için alıkonan köpeğin satışı helaldir.

Atâ ve Nehâî ise, av köpeğinin alım-satımının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar Nesâî’nin Cabir (radiyallahu anh)’dan rivayet ettiği şu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır:¹³ “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), av köpeği dışında köpeğin semenini (bedelini, para karşılığı satışını) menetmiştir.” İbn

Hacer, bu hadisin isnadındaki ricalin hepsi sikadır demiştir. Ancak sıhhatinde şüphe vardır diyerek ayrı bir görüş ortaya koymuştur.

Buna benzer bir diğer hadisi Tirmizî, Ebû Hureyre Talib (radiyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında Ebû'l-Muhezzim bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu tespit edilmiştir. Asıl adı Yezid b. Süfyan olup Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'ın halkasında bulunan tabiîndendir. İbn Maîn onun zayıf olduğunu, Nesaî, onun metrukü'l-hadis bulunduğunu belirtmiştir.¹⁴

Hadiste geçen “kesbül bağı” den maksat, zaniyenin zinaya karşılık aldığı ücrettir ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu da haram kılmıştır. Böylece din, zinayı kesin olarak yasaklayıp haram kıldığı gibi, ona karşılık ücret almayı da yasaklayıp haram kılmış ve böylece zinayı bir geçim yolu olmaktan uzak tutmuş, bu hususta her türlü vasita ve vesîleyi haram saymıştır.

4 nolu İbn Mes'ud hadisi de sahihtir. **3** nolu hadisi kuvvetlendirmekte ve **5** nolu hadisi desteklemektedir.

6 nolu Cabir hadisi üzerinde farklı tespit ve yorumlar yapılmıştır. O bakımdan kedinin alım-satımı hakkında farklı görüş ve icthadlar belirmiştir. Ebû Hureyre, Mücahid, Cabir ve İbn Zeyd'e göre kedinin alım-satımı haramdır. Cumhura göre ise, kedi alıp satmak caizdir. Çünkü cumhura göre hadiste zayıflık söz konusudur. Bazısına göre ise, hadisteki nehy, tenzihi kerahete hamledilir, o bakımdan kedi alıp satmak mekarim-i ahlaktan değildir. Şüphesiz bu yorum, hadisi zahirinden, daha doğrusu hakiki manasından çıkartmak demektir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mal kapsamına girmeyen akıtılmış kan, ölmüş hayvan; kıymetlendirme kapsamına girmeyen içki ve domuzun alım-satımı batıldır.
2. İçki ve domuzu para değil de başka bir mal ile mübadele etmek veya bir mal karşılığı olarak alıp satmak da batıldır veya fasittir. Bu, Hanefiler'in icthadıdır.
3. Talimli köpeği alıp satmak caizdir. Bunun gibi vahşi hayvanların da -talimli olsun olmasın- alım-satımı caizdir. Kedi de bu hükme dahil-

dir. Bu da Hanefîler'in görüş ve ictihadıdır.

4. Aynı (kendisi) necis olan her şeyin alım-satımı caiz değildir. Aynı zamanda içine necis karışıp temizlenmesi mümkün olmayan sıvıların da alım-satımı haramdır. Bu, Şafîiler'in ictihadıdır. Hanbelîler de aynı görüştedirler.
5. Valîşi hayvanların da alım-satımı caiz değildir. Çünkü bunlardan yararlanmak söz konusu değildir. Bu da Şafîiler'in görüşüdür.
6. Av için eğitilmesi mümkün olmayan vahşi hayvanların alım- satımı haramdır. Bu, Hanbelîler'in görüşüdür.
7. Ölmüş hayvanı, domuzu, akıtılmış kanı alıp satmak da haramdır. Bu, bütün imamların görüş ve ictihadıdır.
8. İmam Nehaî ise, köpeğin âlım-satımının caiz olduğunu belirtmiştir.
9. Kedinin alım-satımı da caiz değildir. Bu da Hanbelîler'in ve Malikîler'in görüş ve ictihadıdır.
10. Ölmüş hayvanın derisi tabak yapılsa bile alım-satımı caiz değildir. Bu, Malikîler'in görüşüdür.
11. Yenmesi haram veya mekruh olan hayvanlarının tersinin (dışkısının) alım-satımı da caiz değildir. Bu da Malikîler'in görüşüdür. Diğer imamlardan bir kısmının farklı görüşleri söz konusudur.
12. Necis dokunup temizlenmesi mümkün olan eşyanın alım- satımı caizdir. Bu bütün imamların görüş ve ictihadıdır.
13. Böylece içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun, putların alım-satımı caiz değildir, bunlar haram kılınmıştır.
14. Ölmüş hayvanın iç yağının da alım-satımı haramdır.
15. İnsan vücudundan herhangi bir aletle çekilip alınan kanın alım-satımı menedilmiştir. Çünkü insan çok mükerrem ve muhteremdir; onun hiçbir cüzü parayla satılmaz.

İHTİYAÇ FAZLASI SUYUN SATILMASI MENEDİLMİŞTİR

“İnsanlar şu üç şeyde ortaklırlar: Su, yaş ot ve ateş.” Bu üç şeyi satmak sahih olmadığı gibi, bunları icareyle vermek de sahih değildir. Ancak otlak, kişinin kendi mülkünde, kendi gayret ve masrafiyla vücut bulursa, o takdirde başkası ona ortak olamaz.

Böylece ırmak, pınar, çeşme, kuyu ve benzeri suları satmaya cevaz verilmemiştir. Çünkü o takdirde gerek komşular, gerekse toplum arasında birçok ihtilaflar ortaya çıkar ve kardeşlik bağları gevşer. Ancak kuyunun satışına cevaz verildiği söylenir. Bu da onu ortaya çıkarmada büyük külfet ve masrafa yöneliktir.

وَعَنْ إِيَّاسِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ النَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَهَى عَنْ بَيْعِ فَضْلِ لَمَاءٍ.

İyas b. Abd (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtiyaç fazlası suyu satmayı menetmiştir.¹⁵

227

Tirmizî bunu tahrir edip sahihlemiştir.

وَعَنْ جَابِرِ بْنِ النَّبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِثْلُهُ.

Cabir (radiyallahu anh)’dan buna benzer bir hadis rivayet olunmuştur: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) arta kalan suyun satışını yasaklamıştır.”¹⁶

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Havuzdaki veya kuyudaki suyu satmak batıldır, hükmümsüzdür.¹⁷ Kuyudaki ve nehirdeki suyu satmak caiz değildir. Ancak yaptırdığı

15 Ebu Davud/Büyu’: 61 Tirmizî/Büyu’: 44 Nesâî/Büyu’: 96 İbn Mace/Ruhûn: Darimî/Ruhûn: 69 Ahmed: 3/338, 339, 356, 417

16 Müslim/Müsakat: 34, 35

17 Fetavayı Kadıhan: 2/134

havuzunda topladığı suyu satmaya cevaz verilmiştir. Şu şartla ki, havuz sıvanıp boyanmış olması veya bakır ya da benzeri bir madenden yapılmış olması söz konusudur.¹⁸

“Arza tebaan mürur hakkını, şirb hakkını, mesil hakkını ve kanevatına, yani künküne ve gerizine tebaan suyu satmak caizdir. Fakat yalnız mürur hakkını, şirb hakkını satmak hususunda ihtilaf vardır. Bir görüşe göre bunlar mücerred haklardan oldukları cihetle müstakilen satılmaları caiz değildir. Fakat fukahanın ekseriyeti tarafından kabul edilen görüşe göre, bunların müstakilen satılmaları da caizdir. Amma hakkı mesi¹⁹’in ve muhrez olmayan (ele geçirilme- miş) bir suyun müstakilen satılması ittifak ile caiz değildir.”²⁰

Kişi suyu akar veya nehirden veya pınardan alıp testisine veya başka bir kabına doldurursa, onu kazanmış olur ve böylece o suya hak kazanmış sayılır. Bu nedenle de elde ettiği o suyu satması caiz olur. Onda tasarruf edebilir. Bunun gibi yağmur suyunu da biriktirip bir kapta toplarsa, onu elde etmiş olur.²¹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

15 nolu İyas hadisi, Kuşeyrî’ye göre, Şeyhayn’ın şartına göredir. Tirmizî ise bunu sahihlemiştir. O bakımdan hadis çıkarım ve ihticaca (delil gösterilmeye) salih görülmüştür.

16 nolu Cabir hadisini Müslim rivayet etmiştir. Aynı zamanda Nesâî de tahrir etmiş bulunuyor. Her iki hadis de, kişinin veya ailenin ihtiyaç fazlası olan suyu satmalarının tahrimine delalet etmektedir. Yine hadisin zahirinden, fazla suyun ister mübah bir arazide, isterse memlûke olan arazide olsun aynı hüküm kapsamına girdiği söz konusudur. Aynı zamanda o su ister içmek için, ister başka bir ihtiyaç için olsun, ister hayvanları sulamaya, isterse ziraatte kul-

¹⁸ Fetavayı Hindiyeye: 3/121

¹⁹ Bir akarda biriken sularla atık suların geçiş yolu ve bunu sağlayan irtifak hakkı.

²⁰ Istılahat-i Fıkhiyye Kamusu: 5/33

Açıklama: Hakkı şirb: Umumî veya hususî bir ırmaktan bir tarlayı, hayvanları sulamak için zamanı veya miktarı belli ve belirli olan nasiptir. Hakkı şefe: Muhrez olmayan sulardan herkesin haiz olduğu içebilmek hakkıdır. Hakkı mesil: Bir hanenin veya başka bir mahallin harice, yani başkasının mülküne cuyu ve seli akmak ve damlalık hakkıdır.

Mesil, suyun aktığı, geçip gittiği yerdir. Tesbil, akıtmak manasında da kullanılır.

²¹ Fetavayı Hindiyeye: 3/121

lanılmaya yönelik bulunsun fark etmez.

Kurtubî'ye göre: Lafzın zahiri, içme ihtiyacından fazla olan suyun satışı-nın yasaklandığına delalet etmektedir.

Nevevî, Şafii'nin bazı ashabının şöyle dediğini nakletmiştir:

“Sahrada olan suyun esirgenmeden verilmesi birtakım şartlara bağlıdır:

1. Suya ihtiyaç hissettirmeyecek diğer bir suyun bulunmaması,
2. Bu esirgemenen vermenin sadece davarları sulamaya yönelik bulunması, ziraat için kullanılmaması,
3. Suyun mâlikinin, suyun tamamına muhtaç olmaması.

Ancak yukarıdaki açıklama, hadislerin delaletiyle daha uyumlu görülmektedir. Nitekim Câmî'u'l-Usûl sahibi hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Suyun ihtiyaç fazlası olanı satılamaz.” Aynı zamanda “İnsanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, yaş ot (meralarda yeşeren çayır ve benzeri yeşil otlar) ve ateş.” hadisi de bu manayı kuvvetlendirmektedir.²²

Medine'de Rume kuyusuna sahip olan yahudinin kuyudaki suyu parayla satması, müslümanlara ve fakirlere sıkıntı getirdiğinden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Kim Rume kuyusunu satın alıp müslümanlara genişlik ve rahatlık sağlarsa, onun için Cennet vardır” buyurmuş ve bunun üzerine Hz. Osman (radiyallahu anh) o kuyuyu satın alıp müslümanların istifadesine bırakmıştır. Böylece bazı hallerde alıp satmanın caiz olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. Ancak sözü edilen satın alma, kuyusuyla birlikte gerçekleşmiştir. Bununla beraber ihtiyaç fazlası suyu satmanın haram olduğu hükmü her zaman geçerlidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Havuzdaki, kuyudaki ihtiyaç fazlası suyu satmak batıldır.
2. Akar ve nehir suyunu da satmak caiz değildir.
3. Ancak kişi yaptırdığı özel havuzunda topladığı suyu gerekirse, sata-

bilir.

4. Testi ve benzeri bir kaba doldurup ihtiyaç sahiplerine götürerek satmaya cevaz verilmiştir. Çünkü birçok yerlerde, özellikle büyük şehirlerde, yol kenarlarında buna ihtiyaç vardır. Hem suyu alıp kendi testisine doldurup taşıyan kimse onu kazanmış olur.
5. Boru, künk ve benzeri malzemeyi döşemek suretiyle kendi bağ ve bahçesine su getiren kimse, böylece suyu elde etmiş olur. O bakımdan o suyu satmasına cevaz verilmiştir.

DAMIZLIK HAYVANDAN DÖL SATIN ALMAK CAİZ MİDİR?

İslâm dini, insan ve hayvan neslini korumayı ve geliştirmeyi hedef olarak seçer ve o bakımdan hem koruyucu hekimliğe ağırlık verir, hem de insanların geçimine önemli katkısı olan, aynı zamanda gıda ihtiyacını karşılayan davaları çiftleştirme olayının bir baha (bedel) karşılığı olmamasını emreder. Zira damızlık bir hayvandan döl almaya para karşılığı cevaz verilecek olursa, bunun topluma, özellikle fakir kesime birtakım sıkıntılar getireceği kesindir. Toplum yararına olup kalkınmayı hızlandıran bu gibi şeylerden dolayı bir para almamak en uygun bir davranış ve o toplumdan yana güzel bir hizmettir. Aynı zamanda damızlık hayvanın menisi mal-i mütekavvim değildir. O bakımdan da satışı caiz görülmemiştir.

عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ تَهَيَّ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ثَمَنِ عَسْبِ الْفَحْلِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) damızlık hayvandan döl almanın bir semen (baha ve bedel) karşılığı olmasını menetti."²³

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا مِنْ كِلَابٍ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ فُنَكِرَ لَهُ فَرَخَّصَ لَهُ فِي لَكَرَامَةٍ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Kitab Kabilesi'nden bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den damızlık hayvandan (para, bedel karşılığı) döl almaktan sordu. Efendimiz onu bundan menetti. O da şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Biz damızlığı icare olarak (tekrar geri vermek üzere) alırsız da (sonra sahibine) ikramda bulunuruz." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bu ikram hususunda ruhsat verdi."²⁴

23 Buharî/İcare: 21 Ebû Dâvud/Büyu': 40 İbn Mâce/Ticarat: 9 Darimî/ Büyu': 80

24 Müslim Nesâî/Büyu': 94

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ عَنْ بَيْعِ ضِرَابِ الْفَحْلِ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) damızlık hayvandan döl almanın satışını menetti."²⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Fasit satışlardan biri de damızlık hayvanın bel suyunu satmaktır. Kimin yanında damızlık olarak boğa, deve, eşek ve benzeri bir hayvan bulunursa, bir kimse de onu yanındaki dişi hayvanla çiftleştirmek için isterse, damızlık sahibinin onu bedel karşılığında isteyen kimseye satması caiz olmaz. Çünkü damızlık hayvanın menisi mal-i mütekavvim değildir.²⁶

Şafiiler'e göre: Damızlık hayvandan para karşılığı döl almak caiz değildir. Bazısına göre, hadiste geçen ifadeden maksat, damızlık hayvanın bel suyudur ki, onu bedel karşılığında satmak menedilmiştir. Diğer bir yorumla, damızlık hayvanı ücret karşılığı döl alma hususunda kullanmak demektir. Her iki yorumun aynı noktada birleştiğine göre, ikisi de caiz değildir.²⁷

Damızlığı iare²⁸ olarak ister de sahibi vermezse, onu başka bir konuda kullanmak üzere kiralaması caiz olur. Kira süresi içinde, onunla cinsi olan dişi hayvanı çiftleştirebilir.

Malikiler'e göre: Damızlık hayvanı, dişi cinsiyle çiftleştirmek üzere kiralamak, yani kiralamak caiz ve sahihtir. Ancak bu kiralama belirli bir süreyle sınırlandırılmalıdır. Meselâ bir veya iki gün... Veya bir ya da iki defa çiftleştirmek üzere bir belirlemede bulunulmalıdır.²⁹

Şafiiler bu konuda hadisin zahiriyle çıkarım yapıp "asbül-fahl"ın haram olduğunu delil göstermişlerdir. Hanefiler'le Malikiler ise, dolaylı yola başvurup

25 Tirmizî/Büyu': 45

26 Gayri mütekavvim mal, şer'an tenavül ve intifai mübah olmayan şeydir. Meselâ Besmele ile kesilen bir hayvanın eti, mal-i mütekavvimdir. Denizdeki balık, havadaki kuş ihraz edilmediği sürece gayr-i mütekavvimdir.

27 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac : 179

28 Bir kimseye bir süre kullanmak üzere karlıksız verilen mal.

29 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/225'den özetlenerek.

icare veya icare yoluyla damızlıktan faydalanmaya cevaz vermişlerdir. Aslında bu görüş, hadisin zahiri delâletine uymamaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Bu bâbda İmam Şafiî'nin Enes (radiyallahu anh)'dan, Hakim'in Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan, yine İbn Hibban ile Bezzar'ın Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan, Taberânî'nin Bera' (radiyallahu anh)'dan rivayet ettikleri hadisler bulunuyor. Bunlar birbirini kuvvetlendirmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır. Ayrıca Nesâî'nin Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, mealen şöyledir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) teke (erkek keçi)nin bel suyunun (semen karşılığı satılmasını) menetti.”

Az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, hadiste geçen “asbül- fahl” dan maksat, damızlığın bel suyu olabileceği gibi, çiftleştirmeye karşılık ücret de olabilir. Ancak Cabir hadisi birinci yorumu desteklemektedir.

Böylece bu konudaki hadislerin tamamı, hem damızlık hayvanın bel suyunu satmanın, hem de çiftleştirmek maksadıyla onu icarla tutmanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü bel suyu mütekavvim (tenavül ve intifa edilen mal, meta') türünden değildir. Aynı zamanda malûm da değildir. Sonra da teslimi kesin belirlenmiş de bulunmuyor. O bakımdan cumhur da bunun tahrimine kabul etmiştir. Çünkü amaç, bu gibi konularda hayvan besleyen kesimin birbirine yardımcı olması ve hayvan neslini artırıp geliştirmesidir.

Damızlığı icarlayıp o isim altında bel suyundan yararlanmak, sonuç ve mana itibariyle hadislerin zahirine ters düşmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Damızlık hayvanı döl almak için semen karşılığı kullanmak haramdır.
2. Damızlık hayvanın bel suyunu semen karşılığı satmak caiz değildir.
3. İcare yoluyla sahibi verir de adam onu kendi dişi hayvanıyla çiftleştirdikten sonra sahibine ikramda bulunursa bunda bir sakınca yoktur
4. Damızlık hayvanı icarlayıp sonra onu kendi cinsiyle olan hayvanla çiftleştirmek caizdir. Bu, Ebû Hanife ile İmam Mâlik'in görüşüdür.

BEY'Ü'L-GARER

Garer: Sonu belli olmayan, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği kesinlikle bilinmeyen bir bakıma aldatmaca bir iş, bir olay anlamına gelir. Terim olarak, elde edilmeyen, elde edilip edilmeyeceği kesin belli olmayan bir malı, bir eşyayı satmak anlamında kullanılmıştır.

Mesela henüz yakalanmamış denizdeki balığı, havada uçan kuşu satmak bu cümledendir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kabil alım-satımları yasaklayıp haram kılmıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ وَعَنْ بَيْعِ لُغَرٍ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Şüphesiz ki Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) hasat ve garer alım-satımını menetti.”³⁰

Hasat: Küçük çakıl taşları demektir. Garer ise, yukarıda belirttiğimiz şekilde sonu meçhul olan bir şeyi satmaya kalkışmak ve bir bakıma aldatmaca yoluyla henüz ele geçmeyen ve geçmesi kesinlikle belli olmayan bir şeyi satışı yönelmektir.

Hasat: Bazı arazi parçasını satmak isteyen kimsenin eline çakıl taşı alıp müşteriye: “Bu taşı atıyorum, nereye kadar ulaşırsa arazinin o parçasını sana şu kadar semen (bedel, para) karşılığı satıyorum ve sattım” demesiyle ortaya çıkan ve kökü Cahiliye devrine uzanan batıl bir alım-satım şeklidir.

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا تَشْتَرُوا السَّمَكَ فِي الْمَاءِ فَإِنَّهُ غَرَرٌ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Sudaki balığı satın almayın;

30 Müslim/Büyu': 4 Ebu Davud/Büyu': 24 Nesâi/Büyu': 27 İbn Mace/ Ticarat: Darimi/Büyu': 29 Ahmed: 2/25. 376

çünkü gerçekten o garar (sonu belli olmayan aldatmaca satışı)dır.”³¹

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ تَهَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ حَبْلِ الْحَبْلَةِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), habelü’l-habele’nin alım-satımını menetmiştir.”

Habelü’l-habele: Gebe olan devenin doğurmasına ve sonra da doğacak dişi yavrunun da gebe kalıp karnındaki cenini doğurmasına kadar geciktirilen semen karşılığı bir satıştır.

Diğer bir yoruma ve izaha göre: Cahiliye devrindeki insanlar, gebe olan devenin doğurmasına kadar kesilen bir devenin etinden satın almalarıyla ilgili bir anlatım tarzıdır.

Diğer bir yorum ve anlatımla şöyle denilmiştir: “Cahiliye halkı develerin gebe olan dişi devenin doğurması ve doğan dişi yavrunun gebe kalıp doğurmasına kadar satışını yaparlardı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onları bu tür alım-satımda bulunmaktan menetti.”³²

Şehr b. Havşeb’in Ebû Said (radiyallahu anh)’dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), davarların karnında olan ceninleri, doğum olayı meydana gelinceye kadar satın alınmasını (alınıp satılmasını); aynı zamanda davarların memelerinde olan sütün sağılmadan önce -belli bir ölçekle değilse- satışını, ganimet malı taksim edilmeden (kişiye düşecek pay belli olmadan) satılmasını; toplanan zekâtın, müstehik olanın eline geçmeden satışının yapılmasını ve dalgıcın “suya bir dalışta elime ne geçerse onu sana şu kadara sattım” diye bir satışta bulunmasını yasaklayıp haram kılmıştır.”³³

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), taksim edilmeden

31 Müsned-i Ahmed: 1/388

32 Buhari/Büyu’: 61, Müslim/Büyu’: 5, 6 Ebu Davud/Büyu’: 24 Tirmizi/ Büyu’: Nesâi/Büyu’: 67, 63 İbn Mace/Ticarât: 24 Tabsranî/Büyu’: 62 Ahmed: 1/56, 166

33 İbn Mace/Ticarât: 24 Ahmed: 3/42

“önce ganimetlerin satışını menetmiştir.”³⁴

Bu anlamda bir diğer rivayeti Ebû Dâvud ile Ahmed b. Hanbel, Ebû Hu-
reyre (radiyallahu anh)’dan nakletmişlerdir.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiş-
tir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yenilecek duruma gelmeden
meyvenin satışını; hayvanın sırtındaki yünün, memedeki sütün satışını yasak-
lamıştır.”³⁵

Ebu Said (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber
vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mülamese ve münabe-
ze suretiyle yapılan alım-satımı menetti.”³⁶

Mülamese: Adamın, satıcının kumaşına, evirip çevirmeden, (kalitesini
kontrol etmeden) sadece el sürmesidir.

Münabeze: Adamın kendi kumaşını diğer adama, o diğer adamın kendi
kumaşını ona -dikkat etmeden ve karşılıklı rızalaşmadan- atmasıdır.

Enes (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: “Ra-
sulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) muhakale, muhadare, münabeze ve
mülamese şeklindeki alım-satımı menetmiştir.”³⁷

Muhakale: Başaktaki buğdayı arınmış buğday veya semen karşılığında
satmaktır. Başaktaki buğdayın miktarı kesin bilinmediğinden satıcı ve alıcıdan
birinin aldanması söz konusudur.

Muhadare: Henüz olgunlaşmamış yeşil meyveyi semen karşılığında sat-
maktır. Bu da yeşil meyvenin olgunlaşmadan bir hastalık veya parazit neticesi
dökülmesi veya çürüyüp yenilmeyecek bir duruma gelmesi gibi sebeplerden
dolayı menedilmiştir.

34 Ebu Davud/Ticaret (Büyük): 22 Ahmed: 2/387

35 Müsned-i Ahmed: 2/387

36 İbn Mace/Ticaret: 24 Ahmed: 3/42

37 Buhari/Büyük: 63, 93 Tirmizi/Büyük: 69 Müslim/Büyük: 1, 3 Ebu Dâvud/ Büyük: 24 Nesai/
Büyük: 23, 26 İbn Mace/Ticaret: 12 Ahmed: 2/319

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yukarıdaki hadislerde satışı yasaklanan şeyler hakkın-da Hanefiler'in çıkarım ve ihticacı (delil saymaları) aynı doğrultuda cereyan etmiş ve farklı bir görüş ortaya koyan ve hadisi bırakıp kıyas yolunu seçen olma-mıştır. Çünkü hadislerin çoğu sahih olup çıkarım ve ihticaca salihdir.³⁸

Diğer üç mezhep müctehidleri de aynı hadisleri sened seçip çıkarımda bulunmuş ve delil olarak saymışlar, farklı bir görüş belirtmemişlerdir.³⁹ Sadece Hanefiler, efendisinden kaçıp izini kaybeden kölenin satışı hakkında farklı icti-hadda bulunmuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

30 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve delil sayılmaya salihdir.

31 nolu İbn Mes'ud hadisinin isnadında Yezid b. Ebi Ziyad bulunuyor ki, bu zat Müseyyib b. Rafi'den, o da İbn Mes'ud'dan rivayet etmiştir. Hadisin mev-kuf olduğu anlaşılıyor. Darekutnî de el-İlel de bunun mevkuf olduğunu belirt-miştir.

Ancak Ebû Bekir b. Ebî Asım'ın İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan ri-vayet ettiği şu hadis buna şahit olarak gösterilebilir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sudaki balığın satışını menetti."

33 nolu Şehr b. Havşebin Ebû Said'den naklettiği hadisi aynı zamanda Bezzar ve Darekutnî tahrir etmiş, Hafız b. Hacer ise bunun zayıf olduğunu be-lirtmiştir. Zira Şehr hakkında farklı tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak Tirmizî onun rivayetini hasenlemiştir. Bey' -i garerle ilgili hadisler ise bu rivayeti kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih olduğunu göstermektedir.

34 nolu İbn Abbas hadisi çıkarıma salih görülmüştür. Çünkü onu kuvvet-lendiren sahih rivayetler vardır.

35 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadında meçhul bir kişi kabul edilen Ebû

38 Mecmau'l-Enhur : 2/4951

39 es-Siracü'l-vehhac : 179,180, eş-Şerhu'l-kebir: 4/27, 28, el- Müdevvenelü'l-kübra: 4/205-214

Dâvud bulunuyor.⁴⁰

36 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrir etmiştir. Ancak isnadında Ömer b. Feruh bulunuyor ki, Beyhakî onun bu rivayette teferrüd ettiğini, kavî bir kişi olmadığını belirtmiştir.⁴¹ Ancak İbn Main ve diğer muhaddisler onun sika olduğunu söylemişlerdir.

Bu bâbda Ebû Bekir b. Asım'ın İmran b. Husayn (radıyallahu anh) 'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, yukarıdaki rivayeti kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: "Davarların memelerinde olan sütün sağılmadan önce satışı; ayrıca davarların karnındaki ceninleri, başağında olan buğdayın harmanlanıp hazırlanmış buğday karşılığında satışının yapılması, ana rahmindeki ceninin ve o ceninin yavrusunun satışı ve bey-i garer menedilmiştir."

37 nolu Ebû Said hadisi sahih olup delil gösterilmesine salihdir.

38 nolu Enes hadisi de sahihtir ve çıkarıma elverişlidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kumaş ve emtia, arazi, bağ ve bahçe üzerine çakıl taşı atıp nereye dokunursa o kısmının satışını yapmak haramdır. Çünkü satılacak şeyin nisbeti kesin belli değildir.
2. Müşteriyi aldatacak, zarara sokacak her türlü alım-satım da yasaklanmıştır. Buna "Bey'-i garer" denir.
3. Henüz yakalanıp ortaya konmamış denizdeki balığı satmak da caiz değildir.
4. Davarın cenine karşılık et satın almak da yasaklanmıştır.
5. Bunun gibi ana rahmindeki yavruyu henüz doğmadan satmak da caiz görülmemiştir.
6. Davarların memelerindeki sütü sağmadan önce ve belli bir ölçek belirtmeden satmak da menedilmiştir.

40 Zehebî/Mizan'ül-İ'tidal: 4/521-10164 nolu Ebu Dâvud.

41 Şevkanî/Neylül-evtar: 5/168

7. Efendisinden kaçıp izini kaybeden köleyi de satmaya cevaz verilmiştir.
8. Savaşta elde edilen ganimeti, henüz savaşanlara taksim edilmeden ve kendisine ne kadar şeyin isabet edeceği kesin bilinmeden satmak da menedilmiştir.
9. Toplanan zekâtı, henüz muhtaçlara taksim edilmeden ve muhtaç olan bir kişiye neden ne kadar verileceği kesin belli olmadan satmak da caiz değildir.
10. Şebekeyi denize atarken bu şebekeyle ne kadar balık çıkarsa, onu sana şu kadar fiyatla sattım deyip meçhul bir şeyi satmaya kalkışmak da caiz değildir.
11. Henüz yenilecek duruma gelmemiş olan yeşil meyveyi satmak da menedilmiştir.
12. Koyun, keçi, deve ve benzeri hayvanların kırılmadık yünlerini, kıllarını satmak da menedilmiştir. Çünkü nisbeti ve tartısı belli değildir.
13. Tenceredeki sütün içindeki yağ henüz toplanıp ortaya çıkarılmadan, o vaziyette satmak caiz değildir. Çünkü o süttten, ne kadar yağ çıkacağı meçhuldür ve dolayısıyla bey'-i garer kapsamına girer.
14. Satıcıyla alıcının mücerred ellerini kumaşa dokundurarak ve kalitesini, özelliğini belirtmeden, kontrol etmeden satışta bulunmaları da caiz değildir.
15. Alıcıyla satıcının kendilerine ait kumaşları birbirine atıp kalitesini belirlemeden, ne miktar olduğunu anlamadan benimkini sana seninkinin karşılığında sattım diye alım-satımda bulunmaları da yasaklanmıştır. Çünkü bu durumda taraflardan biri aldatılmış olabilir. Aynı zamanda malın miktarı da meçhuldür.
16. Başağındaki buğdayı, harmanlanmış buğday karşılığında satmak da caiz değildir. Çünkü başaklardaki buğdayın kaç ölçek çıkacağı meçhuldür.

TAKSİTLE SATIŞ

(BİR SATIŞTA İKİ AYRI SATIŞ BELİRLENMESİ)

İslâm ticaret hukukunda buna “Bey’atani fî Bey’atin” denir.

İslâm, cihanşümûl olup bütün milletlere ve çağlara yöneldiği, medeniyet ve çağların önünde bulunduğu için koyduğu her kural, temel bilgi ve tema da evrensellik arz etmektedir. Ticaret hukukunun genel kurallarını, ana hatlarını belirlerken hem insan haklarının yeterince korunmasına, hem de tüketicinin aldatılıp sömürülmemesine özen göstermiş ve bunun için kalıcı hükümler ve prensipler koymuştur.

O bakımdan İslâm, fiyatları dondurma cihetine gitmemiş, yani satışa arz edilen mallara narh koymamış, sağlam bir örf oluşturarak iman ve yüksek ahlak doğrultusunda toplum bünyesinde otokontrol sağlamayı öngörmüştür.

Aynı zamanda İslâmî ekonomik sistemde faize asla yer verilmemiş; ülkenin ekonomik dizginini yabancıların eline bırakmamak için de dış borçlanmaya pek kapı açmamış, ancak çok zaruri durumlarda kısmî, cüz’î bir kapı açarak ticarî münasebetlerin kopmasını önlemeyi planlamıştır.

Bir yandan da ihtiyaç maddelerinin stoklanıp piyasadan çekilmesine cevaz vermemiş ve muhtekiri, biri maddî, diğeri manevî olmak üzere iki ayrı müeyyide ile cezalandırmayı ihmal etmemiş ve bu kalıcı tedbirlerle fiyat artışlarını devamlı önleme kontrolünü sürdürmeyi emretmiştir. Böylece İslâmî ekonomik sistemde enflasyon pek söz konusu değildir.

Sonra da satıcı ve alıcının zararına müncer olacak bütün tedbirleri almış ve bunun için de birtakım müeyyideler koymuştur. Faize yol açacak olan bir alım-satım tarzını haram kılmış ve tahrîm hükmü hedef ve amacına kavuşsun diye, faize, fahiş fiyatla mal satmaya vasıta ve vesile olan bütün şeyleri de yasaklayıp haram kılmıştır.

Nitekim konumuzu oluşturan hadislerde taksitle satışlarda zaman farkından dolayı peşin ayrı, veresiye ayrı fiyat istemenin faize yönelik bir alım-satım

şekli olduğuna dikkat çekmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْ كَسَهُمَا أَوْ الرِّبَا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Kim bir satışta iki ayrı satış (işlemi) belirlerse, onun için en noksan olanı vardır; aksi halde riba (faiz) söz konusudur.”⁴²

وَعَنْ سِمَاكِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ تَهَيَّ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَفْقَتَيْنِ فِي صَفْقَةٍ قَالَ سِمَاكُ: هُوَ الرَّجُلُ يَبِيعُ الْبَيْعَ فَيَقُولُ هُوَ بِنَسَا بَكَذَا وَهُوَ يَنْقِدُ بِكَذَا وَكَذَا.

Simak'dan, o da. Abdurrahman b. Abdillâh b. Mes'ud (radiyallahu anh)'dan, o da babasından rivayetle, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "bir satışta iki ayrı satış (işlemi) belirlerse..."

Hadisinde “safkateyni fi safkatin” denilmiştir. Ravi diyor ki: “Bu, adamın satış yaparken şöyle demesidir: Bu mal veresiye olarak fiyatı şu kadar, peşin olarak da şu kadardır.”⁴³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

42 nolu Ebû Hureyre hadisinin isnadında Muhammed b. Amr b. Alkame bulunuyor. Gerçi bu zat üzerinde çok şeyler söylenmiştir. Kendisi oldukça meşhurdur ve hadis rivayetinde güzel bir yol izlerdi. Yahya b. Main onun hakkında “sika” diyerek tezkiyede bulunmuştur. Yahya b. Kattan da “O salih bir kişidir; ancak hadis hıfzetmede, insanların en kuvvetli hafızıdır denemez” diyerek görüşünü belirtmiştir. İbn Adiyy diyor ki: “İmam Malik Muvatta'da ondan rivayetler yapmıştır. O bakımdan onun rivayetinde bir sakınca olmadığını ummaktayım.”

42 Ebu Davud/Büyu': 53

43 Müsned-i Ahmed: 1/398

Ebû Hatim ise: “O salihü'l-hadistir” demiştir.⁴⁴

Ancak bu rivayeti kuvvetlendiren bir diğer meşhur rivayet vardır ki, Dareverdi ve Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî onu şu lafızla rivayet etmişlerdir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir satışta iki ayrı satış (belirlemeyi) menetti.”

Böylece birinci hadisle çıkarım yapmakta bir sakınca olmadığı ortaya çıkmış bulunuyor.

43 nolu İbn Mes'ud hadisini Hafız et-Telhis'de zikretmiş, fakat susup bir görüş ve tespit beyan etmemiştir. Ancak Mecmau'z-Zevaidde, Ahmed b. Hanbel'in bu rivayetinin isnadındaki ricalin hepsi sikadır denilerek hadisin sahih olduğuna işaretle bulunulmuştur. Aynı zamanda bu hadisi Hafız Bezzar, Taberânî de tahrir etmişlerdir.

Ayrıca bu bâbda Darekutnî ve İbn Abdilberr'in İbn Ömer (radiyallahu an-h)'dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, mana itibariyle İbn Mes'ud'un hadisiyle beraberlik arzeder.

İmam Şafiî bu hadisleri manalandırıp hüküm çıkarırken şu ifadeyi kullanmıştır.

“Bu malı sana peşin bin dirheme, veresi olarak bir yıl vadeyle iki bin dirheme sattım, artık sen hangisini istersen kabul et.”⁴⁵

İbn Rıfaa ise Kadî'dan naklen şöyle belirtmiştir: “Mesele, müşterinin belirsizlik üzere kabul etmesiyle takdir edilmiş ve o bakımdan böyle bir alım-satımın caiz olmayacağı söz konusu olmuştur. Ama müşteri bu iki şıktan birini kabul ederek şöyle derse, beyi' sahih olur: “Peşin olarak bin dirheme kabul ettim” veya “Bir yıl vadeli olarak iki bin dirheme kabul ettim.” Nitekim İmam Şafiî'nin de bunu ayrı bir yorum olarak ortaya koyduğu söylenir.

Diğer bazı yorumculara göre, hadisin delalet ettiği mana şudur: “Bir ölçek buğdayı bir ay vadeyle bir dinara satın alır. Ay dolunca, yani vade tamamlanıncaya, satıcı borçlu olana gelip dinarını ister, verecek durumu yoksa borçlu ona:

44 Zehebi/Mizanül-İ'tidal: 3/673-8015 nolu Muhammed.

45 Neylül-evtar: 5/172

“Senin benim nezdimdaki bir ölçek buğdayını iki ay vadeli olarak bana iki ölçek buğdaya sat.” İşte bu tarz bir alım-satım, bir satışta iki ayrı satışın belirlenmesi demektir. Zira Ebu Hureyre hadisinde “Onun için en noksan olanı vardır” cümlesi, az olan fiyatı kabul etmekte bir sakınca olmadığını göstermektedir. İmam Evzâî bunun sahih olmadığını belirtmişse de ilim adamları onun bu yorumunu benimsememişlerdir.

İbn Reslan da yukarıdaki yorumu benimsemiş ve bu tür alım- satımın haram olmadığını, yani öne sürülen iki ayrı fiyattan en az olanını kabul etmek suretiyle yapılan alım-satımın caiz olduğunu belirtmiştir.

Böylece bir malı satın alırken, mal sahibi “Peşin şu kadara, vadeli şu kadara” der, müşteri de en az fiyat olan peşin fiyatını tercih edip peşin olarak belirttiğin fiyata göre satın aldım, kabul ettim derse, bu faiz sistemine girmez. Ama vadeli olan fiyatı tercih edip onu kabul ederse, faiz sistemine göre alım-satım yapılmış olur. Ne yazık ki, bugün böylesine sakıncalı bir alım-satım uygulaması sürüp gitmektedir. Ebû Hureyre hadisinde “onun için en noksan olan fiyat vardır” cümlesinden sonra, “aksi halde riba söz konusudur” cümlesi yer almaktadır.

İmam Şafii’nin birinci yorumuna göre ise, peşin ayrı, vadeli ayrı bir fiyat belirleyerek müşteriye teklifte bulunmak bizatihi ribadır, o bakımdan bu tür alım-satım haramdır.

Rey taraftarları da İmam Şafii’nin ve İbn Reslan’ın görüş ve yorumundan olup, müşteri teklif edilen hatlardan en aşağı olanını, yani peşin fiyatı kabul ederse, bu faiz kapsamına girmez demişlerdir. İmam Ebû Hanife de aynı görüştedir.

Diğer bazı ilim adamları öyle de olsa, peşin ayrı, vadeli ayrı fiyatı belirleyip müşteriye söylemek faiz kapsamına girer ve caiz değildir.

Konunun önemine binaen Şevkanî’nin “Şifau’l-Ğalil Fi Hükmi Ziyade-ti’s-Semeni Lî-Mücerredil Eceli” isimli müstakil bir eseri bulunuyor.

Kanaatimce peşin ve vadeli fiyat teklifine açılacak küçük bir cevaz kapısını artık kapamak çok zor olur ve her geçen gün bu kapı durmadan genişletilir. Günümüzde olduğu gibi, mevcut alım-satım uygulaması bütünüyle faiz siste-

mine dönüşmüş olur.

O bakımdan konuyu incelerken bu husustaki rivayetlerin tamamını ve ilim adamlarının yorum ve görüşlerini bir araya getirmek ve ona göre bir sonuç çıkarmakta sayısız yarar vardır. Ebu Hureyre hadisi hangi olayı hedef alarak ve İbn Mes'ud hadisi de hangi meseleyi aydınlatmak maksadıyla söylendiğini tespit etmek gerekir. Aksi halde birtakım sakıncalı sonuçlar ortaya çıkabilir.

Zeylâî bu konuya geniş yer verip diğer rivayetleri de bir araya getirmiş bulunuyor. Konunun baş kısmındaki iki hadisi naklettikten sonra Semmak'ın şöyle yorumda bulunduğunu belirtiyor: "Adamın satışta bulunurken şöyle demesidir: Bu peşin olarak şu kadar, vadeli olarak şu kadar." Bezzar da bunu kendi Müs-ned'inde Esved b. Amir den naklen rivayet etmiştir. Ayrıca Taberanî Mu'cemu'l-vasat'ta, Ahmed b. Kasım tarikiyle İbn Semmak b. Harb'dan, o da babasından merfuan şu hadisi rivayet etmiştir: "İki ayrı satışın bir satışta yer alması ribadır." Ancak bu hadisin merfu değil mevkuf olduğu ağırlık kazanmıştır. Ebu Ubeyd bu hadisi şöyle yorumlamıştır: "İki ayrı satışın bir satışta yer alması, adamın karışındaki müşterisine: "Şunu sana peşin olarak şu kadara, vadeli olarak da şu kadara satıyorum" demesi ve bu söz üzerine birbirinden ayrılmalardır.

İbn Hibban da bunu rivayet ettikten sonra sahihlemiştir.

Tirmizî ve Nesâî'nin Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkas'dan, onun da Ebu Seleme'den, onun da Ebu Hureyre (radiyallahu anhum)'dan rivayet ettikleri, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir satışta iki ayrı satışın belirlenmesini menetti." mealindeki hadisi Tirmizî hasenleyip sahihlemiştir. İlim ehlin-den bazıları bunu şöyle tefsir etmiştir: "Adamın şu elbiseyi sana peşin olarak on dirheme, vadeli olarak yirmi dirheme satıyorum" demesidir. Müşteri bunlardan birini kabul edip ayrılacak olursa, bu satışta bir sakınca yoktur. İmam Şafîî ise ayrı bir yorumda bulunmuştur. Ona göre bunun manası şöyledir: "Şu evimi şu kadar karşılığında sana satıyorum, şu şartla ki, sen de kendi hizmetçi (köle)ni bana şu kadara satmış olasin. Artık senin hizmetçin bana gerekli olunca, benim de evim sana gerekli olur."

Zeylâî, musannifin bu hadisi şöyle yorumladığını belirtmiştir: "Şu kölemi sana, bana bir ay hizmet etmen üzere satıyorum veya şu evimi sana, içinde bir ay oturman şartıyla satıyorum." Eğer hizmet ve evde bir aylık oturma semen-

den bir şeyin karşılığı olarak ele alınırsa, bu, alım-satımda icare olur; bir şey karşılığı değilse, alım-satımda iare⁴⁶ olur ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki ayrı satışın yer almasını menetmiş bulunuyor.⁴⁷

Böylece sözü edilen hadisler farklı biçimde yorumlanmıştır. Kanaatimce hadisleri bu yorumların hepsiyle değerlendirip sonuç çıkarmak en uygun yoldur ve bu durumda peşin ayrı, vadeli ayrı iki fiyatla satış yapmanın haram olduğu ağırlık kazanmaktadır. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Ancak Hanefî fukahasının çoğuna göre: Peşin ayrı fiyat, veresi (değişik vadelerle değil de yalnız) bir vadeye mahsus olmak üzere ayrı fiyat üzerinden alım-satıma kesinlik kazandığı, yani bu ikisinden biri üzerinde akid yapıldığı takdirde cevaz vermişlerdir. Bununla beraber takva yönünden böyle bir alım-satımda bulunmamak daha uygundur.⁴⁸

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir satışta iki ayrı satış belirlemek caiz değildir.
2. Belirlenen iki ayrı satıştan en noksan, fiyatı en düşük olanını seçip ona göre beyi' akinde bulunmakta bir sakınca yoktur. Aksi halde faizle satış yapma söz konusu olur.
3. Ancak Hanefî fukahasından bazısına göre peşin şu kadar, veresi şu kadar der ve tek fiyat belirlerler ve alıcı bunlardan birini kabul edip akid yapılırsa bu caiz olur. Birden fazla vade belirleyip farklı fiyat istemek caiz değildir.
4. Bir malı satarken müşteriye, kölen bana bir ay hizmet etmesi şartıyla bunu sana şu kadara satıyorum demek de caiz değildir. Çünkü bu tür şartlı satışlar faize kapı açmaktadır.
5. Satıcı müşterinin durumunu önceden belirler de onun peşin veya veresi alacağını bilir ve ona göre tek fiyat söyler, o da kabul ederse, bu tür alım-satım caizdir.

⁴⁶ Bir kimseye bir süre kullanmak üzere karşılıksız verilen mal.

⁴⁷ Nasbu'r-râye ; 4/20, 21

⁴⁸ Celal Yıldırım: Kaynaklarıyla İslam Fıkhi, Konya, Uysal Kitabevi; C.3, s.329

6. Vadeli satışta vade süresinin belirlenmesi şarttır. Aksi halde alım-satım bey-i fasit olur.
7. Vadenin kısa ve uzun olması söz konusu edilir de üç aylık vade için fiyat şu, altı aylık vade için fiyat şu... diye bir satış yapılırsa, bu faizli satış kapsamına girer ve dinen caiz değildir.

ÜZÜM İÇKİ İMAL EDENE SATILMASI HARAM KILINMIŞTIR

İslâm dininde yer alan genel kurallardan biri de “faydalı olanları celb edip zararlı olanları defetmektir.” Zira maksat insanı her türlü zararlı şeyi kullanmaktan uzak tutup onun sağlığını, aklını korumak ve bu doğrultuda ona afiyet bahsetmektir. İlâhî buyruklar düzeyinde eğitilmeyen kimse, daha çok nefesine yenik düşerek birtakım zararlı şeylere yönelerek maddi ve manevi sağlığını tehlikeye düşürür. Kendi akıl, zeka ve mantığını ilahi sistemin dışında tutmak suretiyle hayatını sürdürmek isteyenlerin çoğunun zararlı şeylerden kaçındığını, faydalı şeylerden yararlandığını tam anlamıyla görmek adeta mümkün değildir. Bunun için yardımcı olarak kitap indirilmiş ve peygamber gönderilmiştir.

Ayrıca İslâm ahlak ve hukukunun özelliklerinden biri de şudur: Allah (celle celaluhu) ve Peygamberi neyi haram ve neyi helal kılmışsa, o hükmü kaldırır anlamında ikinci bir hüküm indirilmemişse, indirilen ilkenin ve ilk nehyin hükmü kıyamete kadar bakidir.

Sonra İslam neyi kesinlikle haram kılmışsa, ona vasıta ve vesile olan her şeyi de yasaklayıp haram kılarak hükmün hedefine ulaşmasını öngörmüştür.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةً: عَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَشَارِبَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةَ إِلَيْهِ وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَالْمُشْتَرَاةَ لَهُ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şarap (içki) hakkında on kimseye lanet etti: Üzümü sıkıp şırasını çıkarana, kendisi için sıkılana, içkiyi içene, taşıyana, kendisi için taşınana, sakilğini yapana, satışını yapana, bahasını alıp yiyene, satın alana, kendisi için satın alınana.”⁴⁹

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ لَعِنَتِ الْخُمْرَةُ عَلَى عَشْرَةِ وُجُوهِ: لَعِنَتِ الْخُمْرَةُ بِعَيْنِهَا
وَشَارِبِهَا وَسَاقِيَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَعَاصِرِهَا وَمُعْتَصِرِهَا وَحَامِلِهَا وَالْمَحْمُولَةَ
إِلَيْهِ وَآكِلَ ثَمَرِهَا.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “İçki on veçhe üzerine haram kılınmıştır: İçki biaynihi, onu içen, sakiliğini yapan, satıcılığını yapan, kendisi için satın alınan, üzümünü sıkıp şıra yapan, kendisi için sıkılan, taşıyıcısı, kendisi için taşınılan, satış bedelini yiyen lanetlenmiştir.”⁵⁰

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Dört mezhebe göre de içkinin alım-satımı haramdır. İlim adamlarının da içkinin alım-satımının caiz olmadığı hakkında icması söz konusudur.

Ancak İmam Ebu Hanîfe'ye göre, müslümanın içki alım-satımında bir zımmîyi (gayr-i müslim bir vatandaşı) vekil etmesi caizdir. Ne var ki bu konuda vekil tutmak da sahih değildir. Çünkü Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'nın yaptığı rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu bildirilmiştir: “Şarap (her türlü sarhoş edici içki) hususunda ticaret haram kılınmıştır.”

Ayrıca Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Mekke'nin fethedildiği gün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duymuştur: “Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) ve Rasulü içkinin, ölmüş hayvanın, domuzun ve putların alım- satımını haram kılmıştır.”

Hem içki haram bir necistir; onun alım-satımı haram olduğu gibi, o hususta birini vekil etmek de haramdır; tıpkı ölmüş hayvan ve domuzda olduğu gibi.⁵¹

Şafîîler de bu tahrir üzerinde durarak yaş üzüm ve hurmanın, onları

⁵⁰ Müsned-i Ahmed, Ebu Dâvud, İbn Mace/Neylül-evtar: 5/174

⁵¹ İbn Kudame/el-Muğnî ve eş-Şerhu'l-kebir: 4/41

sıkıp içki yapana satılması haramdır demişlerdir.⁵²

Maliki ve Hanbelîler de necis olan maddelerin alım-satımının haram olduğunu belirtmişlerdir. Böylece içki maddesini özellikle zikrederek bunun alım-satımının caiz olmadığını açıklayarak yukarıdaki hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır.⁵³

Ancak necis derken, eti yenen hayvan gübresi bundan istisna edilmiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

49 nolu Enes hadisini Hafız, et-Telhis’de nakledip ravilerinin sikat olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih görülmüştür.

50 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Abdurrahman b. Abdillâh el-Gafikî bulunuyor ki, Yahya b. Main “Ben onu tanımıyorum” demiş, diğer bazı hadis alimleri onun maruf bir kişi olduğunu belirtmiştir. İbn Seken ise onu sahihlemiştir.⁵⁵

Bu bâbda Ebu Dâvud, Ebu Hureyre’den, İbn Hibban ise İbn Abbas’dan, Hakim, İbn Mes’ud’dan, Taberani Büreyde’den Muhammed b. Ahmed b. Ebi Heyseme tarikiyle şu lafızla rivayette bulunmuşlardır: “Kim üzüm toplama günlerinde üzümü saklar da onu bir Yahudiye veya bir Hıristiyan’a veya şarap yapan bir kimseye satmak isterse, gerçekten ateş (cehennem ateşi) ansızın (onun) basireti üzerine girmiş olur.” Hafız İbn Hacer Bülûğül-Meram’da bu rivayeti hasenlemiştir.

Yine bu bâbda Ebu Davud’un Ebu Hureyre (radiyallahu anh)’dan rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur: “Şüphesiz ki Allah içkiyi ve pahasını (bedeli) haram kılmıştır. Ölmüş hayvanı ve pahasını haram kılmıştır. Domuzu ve pahasını haram kılmıştır.”⁵⁶

Ebu Davud’un yaptığı diğer bir rivayette, İbn Abbas (radiyallahu anh) şöyle

52 es-Siracü’l-vehhac : 182

53 el-Fıkhu Ale’l-Mezahibi’l Erbaa: 2/231

54 Neylül’-evtar: 5/174

55 Neylül’-evtar: 5/174

56 Hafız Zekiyüddin/et-Terğib ve’t-Terhib: 4/28

demıştır: Doğrusu Allah (celle celaluhu) bir kavme bir şeyin yenmesini haram kıldığında o şeyin pahasını da onlara haram kılar.”⁵⁷

İmam Ahmed’in isnad-ı sahih ile İbn Abbas (radıyallahu anh)’dan yaptığı ri-yayete göre, adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den duydum buyurdu ki: “Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) içkiyi, onun şırasını sıkıp çıkartanı, kendisi için sıkılanı, onu içen, kendisine taşınanı, satıcısını, kendisi için satılanı, sakisini ve bardaklara dolduranını lanetlemiştir.”⁵⁸

Böylece içilmesi ve yenmesi haram olan her şeyin satışı ve pahası da ha-ram kılınmış ve masiyet (Allah (celle celaluhu)’ya karşı günahı) gerektiren her şeyin alım-satımı da buna kıyas edilerek haram kılınmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Üzüm ve ondan elde edilen şıranın içki imal edene satılması haramdır.
2. Üzümü içki imal etmek için sıkıp şırasını çıkarmak haram kılınmıştır.
3. İçki içmek haramdır ve büyük günahlardandır.
4. İçki taşımak, onun hammallığını yapmak da haramdır.
5. İçki satmak caiz değildir ve haramdır.
6. İçki satın almak da - satın alan içsin içmesin- haramdır.
7. İçki satışından elde edilen para da haramdır.
8. Böylece içki imal eden, kendisi için imal edilen, onu taşıyan, kendi-sine taşınan, satışını yapan, onu satın alan, içki satıp para kazanan lanetlenmiştir.
9. Dinen yenilmesi ve içilmesi haram kılınan bir şeyin satış bedeli de ha-ram kılınmıştır.
10. Genel kural olarak: Tahrimin hedefine ulaşması için ona vasıta ve ve-sile olan şeyler de yasaklanıp haram kılınmıştır.

57 Hafız Zekiyüddin/et-Terğib ve't-Terhib: 4/29

58 Hafız Zekiyüddin/et-Terğib ve't-Terhib: 4/29

HENÜZ SAHİP OLMADIĞI ŞEYİN ŞATIŞI MENEDİLMİŞTİR

Kişinin mülkiyetinde olmayan, elinin altında bulunmayan ve temini zor olan gaib şeyleri satması doğru değildir. Mesela kaçıp izini kaybeden kölesini başkasına satması; başkasına satın mülkiyetinden çıkardığı bir malı diğer müşteriye satmaya kalkışması menedilip haram kılınmıştır.

Aynı zamanda yanında mevcut olmayan bir malı, varmış gibi gösterip satmak da ilim adamlarının çoğuna göre menedilmiştir. Çünkü yanında bulunmayıp pazarda bulunan malı, satıcı henüz kendisi, satın almadan onu başkasına satmasında bir takım sakıncalar söz konusudur.

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَأْتِينِي الرَّجُلُ فَيَسْأَلُنِي عَنِ الْبَيْعِ لَيْسَ عِنْدِي مَا أْبِيعُهُ مِنْهُ ثُمَّ أَبْتَاعُهُ مِنَ السُّوقِ فَقَالَ: لَا تَبْتَاعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ.

Hakim b. Hizam (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: Ya Rasulallah! Adam bana gelip, yanımda bulunmayan bir malı kendisine satmamı istiyor. Sonra da ben gidip o malı pazardan satın alıyorum." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "Yanımda (mülkiyetinde) olmayan bir şeyi satma!" diye buyurdu.⁵⁹

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ سَلَفُ وَبَيْعٌ وَلَا شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَا رِبْحٌ مَّا مَ يَضْمَنُ وَلَا بَيْعٌ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ.

Amr b. Şuayb'dan, babasından, dedesinden yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir. "Semenini (bahasını) hemen peşin almak ve (öylese) alım-satım-

59 Ebu Davud/Büyu': 68 Tirmizi/Büyu': 19 Nesai/Büyu': 60 İbn Mace/ Ticarat: 20 Ahmed: 3/402, 434

da bulunmak; bir alım-satım akdinde iki şart ile sürmek. Ve yanında olmayan (mülkiyetine girmemiş olan) şeyi satmak helal olmaz.”⁶⁰

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Henüz mülkiyeti altına girmeyen, ancak ileride sahip-
nebileceği ihtimal dahilinde olan bir malı satmak batıldır. Meselâ ileride varis ola-
cak kimse, henüz murisi ölmeden önce onun terekesinden kendisine isabet ede-
cek malı satmaya kalkışması doğru olmaz, batıl, yani hükümsüz sayılır. Çünkü o
bu durumda teslimine kudreti yetmeyeceği ma’dum bir malı satmış oluyor. Bu-
nun gibi, hayvanın memesindeki sütü de satmaya kalkışmak batıldır. Çünkü ne
kadar süt elde edileceği meçhuldür. Aynı zamanda hiç süt olmaması da ihtimal
dahilindedir. Ancak selemlle ilgili alım- satım bu genellemenin dışındadır.⁶¹

Satıcının satacağı malı henüz eline geçirmeden satması caiz değildir.
Ama başkasının yanında emanet olarak duran veya ortak olduğu kimsenin ya-
nında bulunan veya malı ödünç olarak verdiği bir malı rehin olarak verdiği bir
malı ayrılma olayından sonra olmak üzere satmak caizdir.⁶²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

59 nolu Hakim hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi Sahih’inde tahrir
etmiş, Tirmizî ise bu hadisi hasenleyip sahihlemiştir.

60 nolu Amr hadisini Nesâî ile İbn Mace sahihlemiştir.

Birinci hadiste yer alan “Lâ tebi’ ma leyse indeke” cümlesinin delalet ettiği
mana ve hüküm üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır:

a- Senin mülkünde olmayan ve kudretin dışında kalan şey...

Buna misal olarak da şunu vermişlerdir: Başkası tarafından gasbedilip
geri almasına güç getirilmeyen köle ve bir de efendisinden kaçıp izini kaybeden
kölenin bu vaziyette satışı caiz değildir. Çünkü her iki durumda da kölesini ele
geçireceği meçhuldür.

60 Ebu Davud/Büyu’: 68 Tirmizî/Büyu’: 19 Nesâî/Büyu’: 60, 72

61 el-Fıkhu Ale’l-Mezahibi’l-Erbaa: 2/240’ dan özetlenerek.

62 es-Siracü’l-vehhac: 192

Bunun gibi, kafeste beslediği bir kuşun kafesten çıkıp gözden uzaklaşması halinde onun satışı caiz değildir. Çünkü kuşun o kafese geri dönüp dönmeyeceği de bilinmemektedir.

b- Yanında hazır olmayan, mülkünde bulunmayan ve kendi havzen altında (kendi nahiyende ve elin altında) olmayan şey.

Şüphesiz selem bunun dışında kalır. Çünkü para peşin, mal sonra teslim edilmek üzere şartlarına uygun yapılan bir alım-satıma cevaz verilmiş ve buna selem” denilmiştir.

c- Senin mülkünde olmayan ve kudretin altında bulunmayan şey...

Birinci ve bilhassa üçüncü yorum daha isabetli kabul edilmiş ve ona göre bir uygulamanın yapılması uygun görülmüştür. Zira alım-satım konusunda taraflardan birinin zarar ve mağduriyetiyle neticelenecek olan bir satış elbetteki caiz bir satış olamaz.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Belirsiz ve temini güç bir malın satışı caiz değildir.
2. Kişinin kendi mülkü altında olmayan ve eli altında bulunmayan bir malı satması yasaklanmıştır.
3. Kendisinden zorla alınan bir malı geri almadıkça, onu başkasına satması caiz olmaz. Zira geri alacağı hem meçhuldür, hem de o mal gasibin elinde bulunduğu sürece onun elinde, tasarrufu altında değildir.
4. Kafesten kaçıp uzaklaşan bir kuşu da satmak caiz değildir. Ancak kafesten ayrılan kuşun tekrar kafesine dönmesi bir alışkanlık halinde sürüp gidiyorsa, onun satışına cevaz verenler olmuştur.
5. Selem muamelesi dışında parayı hemen peşin almak ve malı çok sonra teslim etmek konusu da farklı yorum ve tespitlere sebep olmuştur. İleride buna geniş yer verilecektir.
6. Alım-satımda iki şart ileri sürmek caiz değildir. Bu konu ileride açıklanacaktır.

SATICININ SATTIĞI MALI BİR BAŞKASINA DA SATMASI

Ölçü ve miktarı, cins ve nevi belirlenmiş bir malı sattıktan sonra, isterse satıcı onu sattığı kimseye teslim etmemiş olsun, bir başkasına satamaz. Sattığı takdirde bu ikinci satış geçersizdir ve birinci satış geçerlidir.

Bu daha çok, bazı muhterislerin ve ahde vefa duygusunu taşımayanların ihtiras ve aç gözlülüğünden kaynaklanır. Malı sattıktan sonra bir başka müşteri çıkar da fazla bir fiyat verirse, bu defa sattığı ve henüz teslim etmediği malı buna satmaya kalkışır. İkinci adam almak istediği malın başkasına satıldığını bildiği halde ara yere girip birinci satışı bozmaya çalışıyorsa, şüphesiz haram işlemiş olur. Onun gibi satıcı da caiz ve geçerli olmayan bir satış muamelesine tevessül ettiğinden dolayı günahkar sayılır.

عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ زَوَّجَهَا وَلَيَّانٍ فَهِيَ لِأَوَّلِ مِنْهُمَا
وَأَيُّمَا رَجُلٍ بَاعَ بَيْعًا مِنْ رَجُلَيْنِ فَهُوَ لِأَوَّلِ مِنْهُمَا.

Semure (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Hangi kadını iki veli evlendirirse, o birinci olanınadır (onun evlendirmesi geçerlidir, ikinci velininki geçersizdir). Hangi adam da (aynı malı) iki ayrı adama satarsa, o mal onlardan ilkinе satılmış olur.”⁶³

Müctehidlerin -bazı istisnalarla- hepsine göre, iki ayrı kimseye satılan bir mal, birinci alıcıyadır, ikinci satış geçersizdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

63 nolu hadisi el-Hasan Semure'den rivayet etmiştir. Ancak el- Hasan'ın bunu Semure'den duyduğu ihtilaf konusudur. Bununla beraber Tirmizî bu hadisi hasenlemiş ve Ebu Hatim ile Hakim sahihlemişlerdir. Hafız İbn Hacer ise,

hadisin sıhhati, el-Hasan'ın Semure'den duymasına bağlıdır diyerek bunun tespitini öngörmüştür.⁶⁴

Ancak yapılan ciddi tespitlere göre, hadisin ricali sikat olarak belirlenmiştir. Aynı hadisi İmam Şafî ile İmam Ahmed ve Nesâî, Katade tarikiyle el-Hasan'dan, o da Ukbe b. Amir den rivayet etmiştir.

Tirmizi, birinci tarikin daha sıhhatli olduğuna dikkat çekmiştir. O bakımdan hadisle çıkarım ve ihticac uygun görülmüş ve müctehidlerin çoğu bunu sened kabul etmişlerdir.

Ancak İmam Malik, Tavus ve Zührî bu tür alım-satımda değişik bir yorum ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Bir kadını iki veli, iki ayrı kimseye nikah eder, ikinci zevce o kadınla cinsel temasta bulunursa artık o kadın bu ikinci kocanın olur, birinci evlilik hükümsüz kalır. Cumhur ise bunun aksine beyanda bulunmuş ve ikinci evlilik onunla cinsel temasta bulunsa bile, o birinci velinin yaptığı akitle birinci adama aittir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir malı müşteriye sattıktan sonra, ikinci bir müşteri çıkar da satıcı ona o malı satarsa, bu ikinci akit hükümsüz ve geçersizdir; birinci akit sahihtir.
2. Bir malı iki ayrı akitle iki ayrı kişiye satan kimse günahkar olur.
3. Bir kadını iki velisi ayrı ayrı iki adama nikah ettirirse, ilk nikah ettirenin akdi sahih olur, ikincisi geçersiz kalır.
4. Ancak bu durumda ikinci akitten sonra ikinci bir evlilik olacak adam o kadınla cinsel temasta bulunursa, artık bu akit geçerli olur, birinci akit geçersiz kalır. Bu, imam Malik, Tavus ve Zührî'ye göredir. Cumhur ise, böyle de olsa ikinci akit geçersizdir diyerek bu tür akitlerde bir kargaşaya imkan vermemeyi daha sıhhatli görmüşlerdir.
5. Satılan mal muhayyerlik süresi içinde dahi olsa başka bir adama satılamaz. Satılsa bile, akit geçersiz olur.

MÜŞTERİ SATIN ALDIĞI MALI KABZETMEDEN ÖNCE SATABİLİR Mİ?

Satın alınan bir malı kabzetmeden önce satmanın caiz olup olmadığı ihtilaf konusudur. Bu bâbdaki hadislerin tamamını dikkate alanlar, bu nehyin hemen her mal hakkında cari olduğunu söylemişlerdir. Sadece yiyecek maddelerine veya ölçülmemiş, tartılmamış bir maddeye has değildir. Zira Hakim b. Hizam ile Zeyd b. Sabit hadisleri umum ifade etmekte, diğer hadisler ise yiyecek maddesiyle ilgili bulunmaktadır.

Bir kısım ilim adamları ise, satın alınan şey, ölçü ve tartısı belli olmayan bir gıda maddesi ise, kabzetmeden önce onu başkasına satmakta birtakım sakıncaların bulunduğunu belirterek konuyu sadece buna bağlamışlardır.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا ابْتِئْتَ طَعَامًا فَلَا تَبِعُهُ حَتَّى تَسْتَوْفِيَهُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Yiyecek maddesi olarak bir şey satın alduğında, onu tamamiyle ele geçirmeden satma.”⁶⁵

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُشْتَرِيَ الطَّعَامَ ثُمَّ يَبَاعَ حَتَّى يُسْتَوْفَى.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen söyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yiyecek maddesinin satın alındıktan sonra tam anlamıyla onu ele geçirmeden (kabzetmeden) (başkasına) satılmasını menetti.”⁶⁶

وَلِمُسْلِمٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ اشْتَرَى طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَكْتَالَه.

Müslim ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Kim yiyecek maddesi ola-

65 Müslim, Musned-i Ahmed/Neylül-evtar: 5/178

66 Müslim, Musned-i Ahmed/Neylül-evtar: 5/178

rak bir şey satın alırsa, onu ölçmeden, tartmadan (başkasına) satmasın.”

وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَشْتَرِي بَيْعًا فَمَا يَحِلُّ لِي مِنْهَا وَمَا يَحْزُمُ عَلَيَّ قَالَ: إِذَا اشْتَرَيْتُ شَيْئًا فَلَا تَبِعْهُ حَتَّى تَقْبِضَهُ.

Hakim b. Hizam (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e dedim ki “Ya Rasulallah! Ben birtakım şeyler satın alıyorum, onlardan neler benim için helal ve haramdır?” O bana şu cevabı verdi: “Bir şey satın aldığın zaman, onu kabzetmedikçe başkasına satma.”⁶⁷

وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السَّلْعُ حَيْثُ تُبْتَاعُ حَتَّى يَحْزُمَهَا التَّجَارُ إِلَى رِحَالِهِمْ.

Zeyd b. Sabit (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mal ve metanın, ne yerde satın alınıyorsa tüccar onu kendi eşyasının bulunduğu yere nakledip getirmediğiçe satılmasını menetti.”⁶⁸

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانُوا يَبْتَاعُونَ الطَّعَامَ جُرَافًا بِأَعْلَى السُّوقِ فَتَهَاَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيعُوهُ حَتَّى يَنْقُلُوهُ

İbn Ömer (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “(Alış-verişle uğraşanlar) pazarın üst kısmında yiyecek maddelerini cüzaf (götürü) olarak (ölçü ve tartıya sokmaksızın) alıp satıyorlardı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları, satın aldıkları yiyecek maddelerini kendi yanlarına nakletmediğiçe (başkalarına) satmalarını menetti.”⁶⁹

67 Müsned-i Ahmed: 3/402

68 Ebu Davud/Büyü’: 65

69 Buharî, Müslim, Nesai/Neylül’-evtar: 5/178

وَفِي لَفْظٍ فِي الصَّحِيحَيْنِ حَتَّى يُحَوَّلُوهُ.

Buhari ve Müslim'de bu hadis şu lafızla rivayet edilmiştir: "Onu tahvil etmedikçe (satın aldıkları yerden bulundukları yere aktarmadıkça)."

وَلِلْجَمَاعَةِ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ مَنْ ابْتِئَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ.

Tirmizi dışında diğer beş hadis kitabında ise şöyle nakledilmiştir: "Kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, onu kabzetmedikçe (başkasına) satmasın!"

وَلَا أَحَدٌ مَنِ اشْتَرَى طَعَامًا بِكَيْلٍ أَوْ وَزْنٍ فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ.

İmam Ahmed de şunu rivayet etmiştir: "Kim bir yiyecek maddesini ölçekle veya tartı ile satın alırsa, onu kabzetmedikçe (başkasına) satmasın."

وَلِأَبِي دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيِّ نَهَى أَنْ يَبِيعَ أَحَدٌ طَعَامًا إِشْتَرَاهُ بِكَيْلٍ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ.

Ebu Dâvud ile Nesâî belirtilen hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), gıda maddesini ölçek ile satın alan bir kimsenin onu tamamen eli altına almadıkça (tamamen kabzetmedikçe) satmasını menetti."

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: مَنْ ابْتِئَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu tamamen kabzetmedikçe satmasın."⁷⁰

وَفِي لَفْظٍ فِي الصَّحِيحَيْنِ مَنْ ابْتِئَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَكْتَالَهُ.

Buhari ve Müslim'de ise şu lafızla bir rivayet yapılmıştır: "Bir yiyecek mad-

desi satın alan kimse, onu ölçmedikçe satmasın.”

İbn Abbas bu hadisi rivayet ettikten sonra şunu ilave ediyor: “Sanıyorum ki her şey bunun (yiyecek maddesi) gibidir.”

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Alım-satımda mübadele söz konusudur ki, bu teati ile gerçekleşir. Buna bey’i müvaraza da denir. Çünkü bilfiil mübadele, teatiyle olur. Tetai ise alıp vermektir. Yani malı alıp semenini (bedelini) verip malı almaktır.⁷¹

Alım-satımın teati ile münakit olacağını Mecmau’l-enhür sahibi şöyle açıklamıştır: “Çünkü akdin cevazı karşılıklı rıza ile itibar olunur. O da teati ile vücut bulmuş oluyor. Böylece alım-satımın hakikati, bir mecliste iki tarafın rızasıyla semenini koyup müsmeni almaktır. Böylece eksere göre iki taraftan vermek gerekmektedir. Bazısına göre taraflardan birinin vermesiyle gerçekleşebilir. Bu karşılıklı verip alma yani teati hem nefis (kıymetli), hem de hasis kıymeti çok düşük eşyada geçerlidir ve sahih olan da budur.”⁷²

İmam Şafii’ye göre: Alım-satımın teatiyle yapılması caiz değildir. Çünkü örf-i şer’de beyi’ (alım-satım) icap ve kabul iledir. Sadece teatinin beyi’ olduğu örf-i şer’de bilinmemektedir.⁷³

Hanbelîler’e göre: Ölçü veya tartı ile bir maddeyi satın alan kimsenin onu kabzetmedikçe (başkasına) satması caiz değildir. O malı kabzetmeden telef olursa, satıcının malı olarak kabul edilir ve aldığı bedeli müşteriye vermesi gerekir.

Bu aynı zamanda Osman b. Afvan, Said b. Müseyyeb, el-Hasan, Hamad’ın görüş ve mezhebidir. Ölçü ve tartı dışında kalan eşyanın işe kabzedilmeden satışı caizdir.⁷⁴

Malikiler’e göre: Ölçü veya tartı ile satılan bir yiyecek maddesini, kabzetmeden önce satmak caiz değildir. Mücazeffe (ölçü ve tartı ile değil de götürü,

⁷¹ Bilgi için bak: Kâsânî/Bedayi’: 5/138

⁷² Mecmau’l-Enhur : 2/4’den özetlenerek.

⁷³ Kâsânî/Bedayi’: 5/134

⁷⁴ İbn Kudame/el-Muğnî

göz kararıyla) satılan yiyecek maddeleri veya yiyecek maddesinden başka olup ölçü ve tartı ile satılan eşyanın kabzedilmeden önce satışı caizdir.

İmam Ahmed'den yapılan rivayete göre, yiyecek maddesi ister ölçü ve tartıyla olsun, ister bunun dışında olsun kabzedilmeden önce satılması caiz değildir.⁷⁵

Bu konuda Şafiiler de, satılan malın, müşteri tarafından teslim alınmadıkça satıcının uhdesinde bulunduğunu ve orada iken telef olacak olursa, alım-satım akdi bozulur ve bedeli sakit olur, demişlerdir. O bakımdan bu mezhebe göre, satın alınan mal kabzedilmedikçe satışı sahih olmaz diye bir madde konulmuştur.⁷⁶

Böylece mezhep imamları yukarıdaki hadislerle çıkarım ve ihticacda (delil gösterme) bulunurken kendilerine dayanak olarak seçtikleri haberler aynı olmamıştır. Bir kısmı Cabir ve İbn Abbas hadisiyle, bir kısmı ise, İbn Ömer hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

65 nolu Cabir hadisi sahihtir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Ancak hadisin zahiri sadece yiyecek maddeleriyle sınırlı bulunuyor.

66 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve Cabir hadisini kuvvetlendirilmekte, delil saymaya salih olduğuna şahit bulunmaktadır. Bu da Cabir hadisi gibi, yiyecek maddesiyle ilgili bulunuyor. Müslim'in rivayetindeki "Kim yiyecek maddesi olarak bir şey satın alırsa, onu ölçüye vurmadan satmasın" cümlesi, değişik bir hüküm ifade etmektedir. Şöyle ki, hadisin iki şekilde yorumlanması söz konusudur: Ölçek ile satın alınan yiyecek maddesinin yine ölçek ile satılması veya ölçeksiz satın alınan gıda maddesinin yine ölçek ile satılması gerekir. Her iki yorum da isabetli olabilir. Çünkü ölçü ve tartı dışı satın alınan bir yığın yiyecek maddesi henüz kabzedilmeden önce o vaziyette satışı yapılacak olursa, satıcıyla alıcı arasında ihtilafa sebep olabilir. Bunun gibi ölçekle satın alınan yiyecek maddesinin yine ölçekle satılmasını da büyük yarar vardır. En azından müşteri aldanmamış olur.

⁷⁵ Şemsüddin İbn Kudame (eş-Şerhulkebir: 4/115, 116)

⁷⁶ es-Siracü'l-vehhac : 191

67 nolu Hakim hadisini aynı zamanda Taberanî, el-Kebir'de tahrir etmiştir. İsnadında ise Alâ' b. Halid el-Vasiti bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır: İbn Hibban onun sika olduğunu; Musa b. İsmail ise zayıflardan sayıldığını belirtmiştir. Nesâî ise bu hadisin bir tarafını tahrir etmiş bulunuyor. Zehebi de bu zat hakkında kısa bilgi verirken İbn Hibban'ın onun kuvvetli olduğuna, Ebu Seleme'nin onu yalancı saydığına değinmiştir.⁷⁸

Hadis delil sayılmaya salih görülmemişse de delalet ettiği hükme şahit olan bir çok rivayetler mevcuttur.

68 nolu Zeyd hadisini aynı zamanda Hakim tahrir etmiş ve İbn Hibban sahihlemiştir. Hadis sadece gıda maddelerine değil, diğer eşyaya da şamil gelmekte ve satın alınan bir malın, kişinin havzasına girmedikçe, yani tasarrufuna imkan verecek bir kabz gerçekleşmedikçe onun başkasına satışının yapılmasına cevaz vermemektedir.

69 nolu İbn Ömer ve **70** nolu İbn Abbas hadisleri sahihtir. Böylece pazarın üst kısmında satın alınan gıda maddesinin alıcının satış yerine nakledilmedikçe satılmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Bu konuda Ahmed, Nesâî ve Ebu Davud'un yaptıkları rivayetler de belirtilen hükmü kuvvetlendirmektedir.

Rivayet edilen bu konudaki hadislerin önemli bir kısmı, satın alınan gıda maddesi ister ölçekle, isterse yığın halinde satın alınmış olsun, kabzedilmedikçe, müşterinin onu başkasına satmasına cevaz verilmediğine delalet etmektedir. Cumhurun da görüş ve tespiti böyledir.

Şevkanî'nin yaptığı tespite göre, Osman el-Bettî, satın alınan herhangi bir şeyi kabzedilmeden önce satmanın caiz olduğunu belirtmiştir ki, bu görüş, hadislerin delaletine ters düşmektedir.

İmam Malik ise, bu konuda ölçek ile satın alınan gıda maddesiyle, ölçeksiz yığın halinde olan gıda maddesi arasında fark olduğuna değinmiş ve yığın halinde olan maddeyi müşterinin kabzetmeden önce satabileceğini belirtmiştir. Nitekim bu konuda İmam Ahmed'in İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan merfuan

77 Neylül-evtar: 5/178, 179

78 Mizanül'l-İtidal: 3/98 5726 nolu. Alâ'.

rivayet ettiği bir hadis bulunuyor: “Kim ölçü veya tartı ile yiyecek maddesi satın alırsa, onu kabzetmeden satmasın!” Ebû Dâvud ile Nesâî ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kimsenin ölçek ile satın aldığı yiyecek, maddesini tamamen kabzetmeden önce satmasını menetti.”

Darekutnî ise bu konuda şu hadisi nakletmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) satın alınan yiyecek maddesinde satıcı ile alıcının sa’ (ölçek)leri cereyan etmedikçe onun satışını menetti.” Yani müşteri onu satın alırken belli bir ölçek veya tartı ile satın alır ve satarken de belli ölçek veya tartı ile satar. Bu bâbda Hafız Bezzar’ın. Ebû Hureyre (radiyallahu anh)’dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, İbn Hacer onun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Böylece bu rivayetlerin önemli bir kısmı, müşterinin aldığı gıda maddesini satabilmesi için onu kabzetmesinin şart olduğu hususu sadece ölçek ve tartı ile alındığı takdirde caridir. Yığın, küme halinde satın alınan madde kabzedilmeden önce de satılabilir.

Cumhur ise bu konudaki bütün hadisleri bir araya getirerek, bu şartın her madde hakkındageçerli olduğunu belirtmiştir.⁷⁹

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alım-satım ancak teatiyle caiz olup gerçekleşir. Buna bey’i muvazaa da denir.
2. Bey’in cevazı aynı zamanda karşılıklı rızayla gerçekleşir.
3. Satın alınan yiyecek maddesinin kabzedilmedikçe başka birine satılması caiz değildir.
4. Müctehidlerin bir kısmına göre, yiyecek maddesi olsun, başka bir madde olsun satın alındıktan sonra müşteri tarafından kabzedilmesi ve öylece satılması caizdir. Yani müşteri satın aldığı bir şeyi kabzetmedikçe onu başkasına satamaz.
5. Ölçek veya tartı ile satın alınan yiyecek maddesi de alıcı tarafından

kabzedilmedikçe onu başkasına satması caiz değildir. Bu, ilim adamlarından bir kısmına göredir.

6. Ölçek veya tartıyla olmayıp küme halinde alınan gıda maddesini müşteri kabzetmeden önce satabilir. Bu müctehidlerin bazısına göredir. Diğer bazısına göre o da ölçek veya tartı ile alınan gıda maddesi gibidir.
7. Ölçek veya tartı kapsamına giren gıda maddelerini ölçek veya tartı ile alıp yine ölçek veya tartı ile satmak gerekir.
8. Cumhura göre, satın alınan gıda maddeleri kabzedilmedikçe başkasına satılamaz, böyle bir alım-satım caiz değildir.

ŞEHİRLİNİN ARAYA GİRİP KÖYLÜNÜN MALINI ONUN NAMINA SATMASI MENEDİLMİŞTİR

Malını alıp pazara getirerek satışa arz etmek isteyen köylüleri şehrin dışından karşılayıp getirdiği malı daha iyi bir değerle satacağını söyleyen şehirlinin bu davranışına cevaz verilmemiştir. Çünkü bunun birtakım sakıncaları söz konusudur:

1. Köylüyü bilfiil alış-veriş yapmaktan alıkoymak,
2. Gelen malların birkaç kişinin tekeline tutulmak suretiyle sunî bir pahalılık meydana getirmek,
3. Tüketicinin aleyhine bir sistem oluşturmak,
4. Serbest piyasayı daraltıp arz ve talep dengesini bozmak bu cümledir.

Onun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) köylüler tarafından taşradan pazara getirilmekte olan malı, henüz pazar yerine ulaşmadan satın almayı, şehir dışında onları karşılamayı ve mallarının pazara intikaline engel olup onlar namına satmaya kalkışmayı haram kılıp yasaklamıştır.

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: تَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ.

İbn Ömer (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şehirlinin, kasabalının köylünün (satış için getirdiği) malı onun namına aracı olup satmasını menetti."⁸⁰

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ دَعَا النَّاسَ يَرْزُقُ اللَّهُ

بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

80 Buharî/Büyu': 58, 64 Müslim/Büyu': 11, 12 Ebu Davud/Büyu': 45 Tirmizî/Büyu': 11 - Nesai'/Büyu': 16, 17 İbn Mâce/Ticaret: 15 Ahmed: 1/163, 368

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şehirli-kasabalı köylünün malını onun namına (aracı olup) satmasın.”⁸¹

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ نُهِينَا أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لِأَيِّهِ وَأُمِّهِ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle dedi: “Şehirlinin, kasabalının köylü namına satış yapması hususunda menolunduk. İsterse o köylü onun ana-baba bir kardeşi olsun.”⁸²

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ فَقِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا قَوْلُهُ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ؟ قَالَ لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber verdi: “(Pazara mal getiren) süvarileri (şehir dışında) karşılamayın ve hiçbir şehirli-kasabalı köylünün malını onun namına (aracı olup) satmasın.”⁸³

Bunun üzerine İbn Abbas'a soruldu: “Şehirli-kasabalı köylü namına satmasın” sözünün anlamı nedir? “Simsarlık yapmasın” demektir diye cevap verdi.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hanefiler yukarıdaki hadislerle çıkarım ve ihticadca bulunmuşlardır. O bakımdan bu mezhebe göre, özellikle kıtlık günlerinde şehirli ve kasabalının köylüden yana onun namına onun malını satması mekruhtur. Bu da şehirlinin yaptığı satış fiyatı haddini aştığı takdirde öyledir. Zira böyle bir satış şehirliye zarar verir ve birtakım sıkıntılar doğurur. Böylece şehrin pazarına mal getirmekte olan köylünün, taşralının malının, simsarların araya girerek pazara intikal edip halka arz edilmeden aracı olması ve örfün sınırını aşan bir fiyatla satışını sağlamaları da mekrûh kılınmıştır.⁸⁴

81 Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce/Neylül-evtar: 5/185

82 Buharî, Müslim/Neylül-evtar: 5/185

83 Buharî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce/Neylül-evtar: 5/185

84 Mecmau'l-Enhur: 2/64'den özetlenerek

Şafîîler'e göre: Şehirlinin, kasabalının pazarda halka arz edilmek üzere köylünün getirdiği malı mal sahibinin namına tedricen yüksek fiyatla satmak üzere araya girmesi menedilmiştir. Gerçi bu her ne kadar alım-satımın butlanını gerektirmiyorsa da haram kılınmıştır. Bunun gibi şehre mal getirip satmak üzere gelen süvarileri karşılayıp pazara intikal etmeden o malı satın almak da menedilmiştir. Halk bu gibi malları aracı ve simsardan satın aldıktan sonra fahiş fiyatla aldığını öğrenirse, malı geri vermekte muhayyerdirler.⁸⁵

Hanbelîler'e göre: Şehirlinin, köylünün malını onun namına alıp satması sahih değildir; şu şartla ki, köylü getirdiği malın günlük rayiç ve fiyatını bilmiyorsa, şehirli de o malı halka yüksek fiyatla satmayı düşünüyorsa, insanların da o mala ihtiyaca varsa. Bu şartlardan biri yoksa beyi' sahihtir, ancak böyle bir müdahale menedilmiştir.

Nitekim ashabdan Talha b. Ubeydillah, İbn Ömer, Ebû Hureyre, Enes ve Tabiinden Ömer b. Abdilaziz, İmam Malik, İmam Leys de aynı görüştedirler.

Bir rivayete göre, İmam Ahmed böyle bir alım-satımdan beis görmemiş ve yasak, İslam'ın ilk yıllarıyla ilgilidir demiştir.⁸⁶

Malikîler'e göre: Köylünün şehir pazarına getirip satmak istediği bir malı, şehirlinin pazara intikal ettirmeyip o malı aracı olarak satması caiz değildir. Ancak şu iki şartla caizdir: Aracı olan kimsenin o malı şehirliye değil de mal sahibi olan köylünün benzeri bir köylüye satması ve o malı şehirliye sattığı takdirde şehirlinin o malın rayicini (normal satış fiyatını) bilmesi.⁸⁷

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Yukarıdaki hadislerin hepsi sahihtir ve çıkarıma salihdir. Ancak hadislerin delalet ettiği mana ve hüküm üzerinde müctehidlerin az farklı yorum ve ictihadları söz konusudur.

İbn Dakik el-İd'a göre hadislerin zahiri dikkate alınarak, şehirlinin aracı olup köylünün malını satması mutlaka haramdır, ister bunu bir ücret karşılığı,

85 Ebu Zekeriye Yahya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 41

86 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-kebir: 4/43

87 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/274

isterse ücretsiz yapsın farketmez.

Buhari'den yapılan rivayete göre, bu tarz bir satışın menedilmesi, ücret karşılığı olduğu takdirdedir. Böylece simsarlar söz konusudur. Çünkü bu, nasiha (hayırhahlık) babına giren, bir meseledir.

el-Hadi'ye göre, bu bâbdaki hadislerin hepsi mensuhtur. Böylece bu zata bağlı olanlar kıyasa başvurup, köylünün nasıl şehirliyi vekil tutması caizse, getirdiği malını da onun aracı olup satması öylece caizdir.

Oysa yapılan ciddi tespitlere göre, bu hadisleri nesheden sarih bir hadise rastlanmamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şehirlinin köylünün malını onun namına satmak için aracı olması mekruhtur. Ancak şehirli o malı emsaline uygun satarsa bunda kerahet yoktur ve bir de şehir halkının o mala ihtiyacı söz konusu değilse, yani piyasada o maldan yeterince varsa, bu takdirde de aracı olmakta bir sakınca görülmemiştir. Bu Hanefiler'in ictihadıdır.
2. Böylece simsarların aracı olup köylünün getirdiği malı fahiş fiyatla satmaları menedilmiştir.
3. Şehirlinin aracı olup köylünün malını onun namına satması, butlanı gerektirmez, sadece günahı gerektirir. Bu, Şafililer'in ictihadıdır.
4. Sözü edilen malı satın alan şehirli, kendilerine fahiş fiyatla satıldığını anlarırsa, o malı geri vermekte serbesttirler.
5. Şehirli o malın fiyatını biliyor ve günlük rayice göre satın alıyorsa, şehirlinin aracı olmasında bir sakınca yoktur. Bu, Hanbeliler'in ictihadıdır.
6. İnsanların o mala mutlaka ihtiyacı varsa, piyasada pek bulunmuyorsa, o takdirde aracı olmak haramdır. Bu da Hanbeliler'in ictihadıdır.
7. Şehirli aracı olup o malı yine köylüye satıyorsa veya o malın fiyat değerini bilen şehirliye satıyorsa, bunda bir sakınca yoktur. Bu, Malikîler'in ictihadıdır.

ALMAK NİYETİ OLMADIĞI HALDE MÜŞTERİ KIZIŞTIRMAK İÇİN FİYATI ARTIRMAK

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dengeli, düzenli, hilesiz, aldatmacasız bir alım-satım sistemi getirmiş ve bunun ahlaki kurallarıyla birlikte maddi ve manevi müeyyidelerini de koyup belirlemiştir. “Bizi aldatan bizden değildir” hadisiyle uyanda bulunmuş ve aldatılan müşterinin satın aldığı malı geri verme hakkına sahip bulunduğunu açıklamıştır.

Böylece ihtikârı, fahiş fiyatla satmayı, müşteri kızıştırmayı, müşteriyi aldatmayı, alım-satım yapılırken üçüncü şahsın araya girmesini, pazarlığı yapılan bir mala istekli çıkıp fazla fiyat vermeyi yasaklamıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ وَأَنْ يَتَنَاجَشُوا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre; Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), köylünün satmak üzere getirdiği malı, henüz pazara götürmeden şehirlinin aracı olup o malı köylü namına satmasını ve bir de müşteri kızıştırmayı, menetti.”⁸⁸

وَعَنْ ابْنِ عُمرَ قَالَ تَهَيَّ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ النَّجَشِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) neceşi (alıcı ile satıcı arasına girip müşteri kızıştırmayı) menetti.”⁸⁹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Dört mezhebe göre: Alım-satımda neceş (müşteri kızıştırmak için araya girip yüksek fiyat vermek; satın alma arzusu olmadığı halde satın almak isteyen kimseyi kızıştırıp değerinin üstünde bir fiyatla satışı sağlamak) yasaklanmıştır.

88 Buharî/Hiyel: 6 Müslim/Nikah: 51 Ahmed: 2/238

89 Buharî/Büyu': 60, sürüt: 11, hiyel: 6 Müslim/Büyu': 13

Ancak Hanefiler bunu mekruh saymış, Şafiîler bunu menhî bey'den (satıştan) kabul edip satıcı aldatılrsa bile bu hususta onun için muhayyerlik söz konusu değildir, demişlerdir. Hanbelîler bunun caiz olmadığını belirtmişlerdir.⁹⁰

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Yukarıda geçen iki hadis sahih olup çıkarım ve ihticaca (delil sayılmaya) salihdir.

Neceş yoluyla yapılan bir alım-satım fasit midir, değil midir? Böyle bir alış-verişin mekruh veya haram olduğu kesindir. Ancak fasit olup olmaması üzerinde durularak az farklı görüşler ve icthadlar ortaya konmuştur:

İbn Münzir, hadis alimlerinden bir gruba göre, böyle bir alım-satımın fasit olduğunu belirtmiştir. Nitekim Zahirîler ile İmam Malik de aynı görüştedirler. Hanbelîler'e göre de meşhur olan tespit budur. Ancak Malikiler'e göre, bu yolla aldatılan müşteri için hiyar, yani satın aldığı malı geri verme muhayyerliği vardır. Şafiîler ise bunun aksini söylemişlerdir. Yani onlara göre müşteri için -şart koşulmadığı takdirde- muhayyerlik yoktur. Yapılan alım-satım hileli de olsa sahihtir; ancak böyle bir satışta bulunan kimse mutlaka günahkardır. Hanefiler de Şafiîler'in görüşündedirler

İbn Hazm ve İbnü'l-Arabî'ye göre, mislinin fiyatını aşarsa, haramdır. Zira Taberânî'nin İbn Ebi Evfa'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) neceş yaparı lanetlemiştir. Şöyle ki: "Satın alma niyeti olmadığı halde fazla fiyat vererek müşteri kızıştıran kimse ve faiz yiyen kimse hem hain, hem de melûndur."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alış-verişte müşteri kızıştırmak için üçüncü şahsın değerinin üstünde fiyat vermek suretiyle alıcıyı aldatması yasaklanıp haram kılınmıştır.
2. Böyle bir alım-satımdan sonra müşteri aldığı malı geri verme muhayyerliğine sahiptir. Şafiîler'le Hanefiler'den bir kısmına göre, muhayyerlik hakkı yoktur.

3. Bu yolla malın satışını değerinin üstünde sağlamak büyük günahdır.
4. Böyle bir alım-satım fasittir, sahih değildir.
5. İmam Malik ile İmam Ebu Hanife aynı görüştedirler. İmam Şafiî'ye göre, fasit değildir.
6. Bu durumda satıcı da, müşteriyi kızıştıran da günahkârdır.

BİRİ BİR MALI SATIN ALMAK ÜZERE İKEN DİĞERİ O MALI ALMAYA KALKIŞMASIN

Alım-satım akdini yapmak üzere olan din kardeşine engel olup pazarlığı yapılan bir malı bir başkasının satın almaya kalkışması asla doğru bir davranış olarak kabul edilmemiş ve bu her yanıyla saygısızlık ve kabalık olarak vasıflandırılmıştır. Bunun gibi bir kimsenin evlenmek üzere talip olduğu bir kıza bir başkasının talip olması da yasaklanmış ve birincisi kendi rızasıyla o kızıdan vazgeçmedikçe diğlerinin onu istemeye hakkı olmadığı belirtilmiştir.

Şüphesiz İslam'ın yasakladığı bu gibi müdahaleler önlenmediği takdirde din kardeşliğini zedeler, toplum ve aileler arasında soğuk bir havanın oluşması-na yol açar ve böylece müslümanlar arasındaki birleştirici bağların kopmasına veya gevşemesine sebep teşkil eder.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا يَبِيعُ أَحَدُكُمْ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ إِلَّا أَنْ يَأْذَنَ لَهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (salallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz din kardeşinin satın almak üzere olduğu malı satın almaya kalkışmasın ve kardeşi ona izin vermedikçe, onun talip olup istediği kıza talip olmasın, istemeye kalkışmasın."⁹¹

وَلِلنَّسَائِيِّ: لَا يَبِيعُ أَحَدُكُمْ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ حَتَّى يَبْتَاعَ أَوْ يَذَرَ وَفِيهِ بَيَانُ أَنَّهُ أَرَادَ بِالْبَيْعِ لَشْرَاءِ.

Nesâî ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Sizden biriniz din kardeşinin satın almak üzere olduğu bir malı, o satın almadıkça veya satın aldıktan vazgeçmedikçe satın almaya kalkışmasın."

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ وَلَا يَسُومُ عَلَى سَوْمِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Adam, din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeye kalkışmasın ve onun pazarlığını yapıp belirlediği fiyat üzerine fazla bir fiyat vermeye kalkışmasın.”⁹²

وَفِي لَفْظٍ: لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir: “Adam, kardeşinin satın almak üzere olduğu malı araya girip satın almaya kalkışmasın ve din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeye kalkışmasın.”

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَاعَ قَدْحًا وَحَلَسًا فِيمَنْ يَزِيدُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) açık artırma (müzayede) suretiyle bir su tası ile devenin sırtına atılan ince bir çulu sattı.”⁹³

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Birinin satın almak üzere pazarlığını sonuca bağladığı bir malı bir başkasının satın almaya kalkışması; birinin pazarlık yapıp fiyatını belirlediği bir malı diğeri fiyat artışı yaparak almaya kalkışması ve din kardeşinin talip olup istettiği kızı istemeye kalkışması mekruhtur.⁹⁴

Hanefiler burada “mekruhtur” sözünü mutlak anlamda kullanmışlardır. Şarihlerin beyanına göre, bu tahrîmî bir kerahet değildir.

Safîiler'e göre: Birinin pazarlık yapıp fiyatını belirlediği malı bir başkasının fiyat artışı yaparak almaya kalkışması, haramdır. Bu da fiyat belirlenip is-

92 Buharî- Müslim- Neylül-evtar: 5/179

93 Müsned-i Ahmed- Nesâî- Neylül-evtar: 5/179

94 Mecmau'l Enhur: 2/63

tekrara varıldıktan sonra olduğu takdirde haramdır. Aynı zamanda birinin satın almak üzere olduğu malı satın almaya kalkışmak da haramdır.⁹⁵

Böylece Şafiîler hadislerde yer alan nehyi tahrim manasına almışlardır.

Hanbelîler'e göre: Satın almak üzere pazarlığı yapılan bir malı, bir değerin araya girip satın almaya kalkışması ve pazarlığı yapıp fiyatı belirlenen bir malı bir başkasının fazla fiyat vererek satın almaya kalkışması haramdır. Ancak satıcı alıcının fiyatını kabul etmediği veya satın almasına rıza göstermediği ve bunu ortaya koyduğu takdirde ikinci bir şahsın o malı satın almaya kalkışması haram değildir. Nitekim müzayede muamelesi böyle olduğu için cevaz verilmiştir. Bunun gibi bir kıza talip olup onu isteten bir kimseye rağmen başka birinin de o kıza talip olup istetmesi haramdır. Meğerki birinci ondan vazgeçmiş, bulunsun veya kızın velisi ona vermekten caymış olsun.⁹⁶

Malikîler'e göre: Birinin pazarlık edip fiyat üzerinde anlaşma yaparak satın almak üzere olduğu bir malı, başkasının fiyat artırarak satın almaya kalkışması haramdır. Henüz tam anlaşma yapılmamış ve fiyat belirlenmemişse, o takdirde birinin o malı yüksek fiyatla satın almaya kalkışması hilaf-ı evlâdır.

Böylece dört mezhep de yukarıdaki sahih rivayetlerle çıkarım yaparak az farklı ichtihadla başkasının satın almak üzere olduğu malı bir diğerinin satın almaya kalkışmasını, fiyatı belirlenip ittifak hasıl ettikleri bir malın bir diğerinin fazla fiyat vermek suretiyle o ittifakı bozmaya çalışmasını haram saymıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

91 nolu İbn Ömer hadisini Müslim ve Buhari tahrir etmişlerdir. Aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Carud ve Darekutnî de bu rivayeti nakletmişlerdir.

Hadis sahihtir ve çıkarım ile ihticaca salihdir.

92 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve ilk hadisi kuvvetlendirmektedir.

93 nolu Enes hadisini aynı zamanda Ebu Dâvud ile Nesâî tahrir etmiş ve Tirmizî hasenlemiştir. Ancak isnadında Ebu Bekir el- Hanefî bulunuyor ki, İbn

95 Ebû Zekerîya Yahya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 41

96 el-Muğnî: 4/279

Kattan onu cehl ile muallal saymış, Buharî “Onun hadisi sahih değildir” demiştir.⁹⁷

Ebu Dâvud ile Ahmed bu hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

“Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir su tası, bir de deve üzerine atılan ince çulu kaldırıp ashabına (bunları sizden kim satın alır) diye seslendi. Bunun üzerine bir adam: “O ikisi benim üzerime bir dirhern” dedi ve sonra bir diğeri: “O ikisi benim üzerime iki dirheme dedi.”

Böylece müzayedede usulüyle satışın mübah olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim bu rivayeti kuvvetlendiren birkaç rivayet daha mevcuttur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Birinin satın almak üzere olduğu malı bir başkasının satın almaya kalkışması yasaklanıp haram kılınmıştır. Ancak birinci müşteri almaktan vazgeçer veya ikinci müşteriye izin verir veya satıcı birinci adama vermekten vazgeçerse, o takdirde ikinci bir adamın onu satın almaya kalkışması haram değildir.
2. Adam bir malı satın almak üzere pazarlık yapar ve fiyat üzerinde anlaşılırsa, bir başkasının araya girerek fazla fiyat vermek suretiyle o malı satın almaya kalkışması haramdır.
3. Bir adam bir kıza talip olur da onu istetirse, diğer bir adamın araya girip o kıza talip olması ve istetmesi de haramdır. Ancak birinci talip vazgeçtiğini veya kızın velisi birinci adama vermeyeceğini belirttiikten sonra bir başkasının o kıza talip olmasında bir sakınca yoktur.
4. Bir malı, özellikle ganimetten veya miras yoluyla elde edilen bir malı müzayedede suretiyle satışa arz etmek caizdir. Elverir ki, o mal halkın ihtiyaç duyduğu bir gıda maddesi olmasın.
5. Müzayedeye bir kaç kişinin kendi aralarında gizli anlaşma yaparak katılmaları da haramdır. Çünkü bu durumda mal asıl değerini bulmadan satılmış olur.

6. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müzayede suretiyle sattığı eşya, halkın fazla ihtiyaç duymadığı ve piyasada çok bulunan türden idi; aynı zamanda gıda maddesi değildir.
7. Bazı ilim adamları müzayedenin sadece ganimet ve miras malında caiz ve cari olduğunu söylemişlerse de, cumhur bu görüşü reddetmiştir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müzayede suretiyle sattığı su kabı ile çulun ganimet veya miras malı olduğunu gösteren bir kayıt mevcut değildir.
8. Ancak Bezzar'ın Süfyan b. Vehb'den yaptığı bir rivayet bulunuyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müzayede suretiyle alım-satımda bulunmayı menettiğini duydum."
9. Oysa bu hadisin isnadında İbn Lehîâ bulunuyor ki, bu zat zayıftır, rivayetiyle çıkarım yapmak ve onu delili göstermek doğru değildir.
10. Böylece müzayede suretiyle satışın caiz ve mübah olduğu ağırlık kazanıyor.
11. Yukarıdaki hadisler ve müctehidlerin çıkarım ve ihticaları ile İslam cemaati arasında sağlam ölçülere, ahlakî kurallara, kardeşlik duygularına hâle getirmeyecek, kin ve nefret doğurmayacak bir alım-satıma cevaz verildiği belirlenmiş oluyor.

OLGUNLAŞMADAN MEYVEYİ SATMAK MENEDİLMİŞTİR

Meyve olgunlaşmadan önce birtakım afetlere, parazitlere maruz kalabilir ve böylece salâha ermeden dökülüp işe yaramaz hale gelebilir. Bu durumda olgunlaşmadan onu satın alan kimse hayli zarara girmiş olur. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ağaçtaki taze meyve olgunlaşmaya yüz tutmadıkça satılmasını yasaklamış ve bu doğrultuda birtakım topraktan çıkan gıda maddelerinin de olgunlaşmadan satılmasının doğru olmayacağını belirtmiştir.

Zira İslam hem satıcıyı, hem imalatçıyı, hem de alıcıyı, hem de tüketiciyi korumayı prensip edinen son dindir. Sıkıntı, bunalma bu dinin emir ve kurallarına uymamaktan; huzur, güven denge, düzen, kadeşlik, hakları koruma, adil davranma ise onun emir ve kurallarına uymaktan kaynaklanır.

عَنْ إِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهَا تَهَيَّ
الْبَائِعِ وَالْمُبْتَاعِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), salâhı (olgunlaşmaya yüz tutması) ortaya çıkıncaya kadar taze meyvenin alım-satımını yasakladı. Bu hususta hem satıcıyı, hem alıcıyı (böyle bir alım-satımda bulunmaktan) menetti.”⁹⁸

وَفِي لَفْظٍ تَهَيَّ عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى تَزْهَوْ وَعَنْ بَيْعِ السَّنْبُلِ حَتَّى يَبْيَضَّ
وَيَأْمَنَ الْعَاهَةُ.

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), afetten emin olup rengi sarı-kırmızı olmadıkça taze hurmanın,

beyazlaşmadıkça sümbüldeki tahılın alım, satımını menetti.”⁹⁹

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَبَايَعُوا الثَّمَارَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Salahı (olgunlaşmaya yüz tutması) ortaya çıkmadıkça yaş meyveleri alıp satmayın.”¹⁰⁰

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ عَنْ بَيْعِ الْعِنَبِ حَتَّى يَسْوَدَّ وَعَنْ بَيْعِ الْحَبِّ حَتَّى يَشْتَدَّ.

Enes (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, kızarıp siyahlaşınca ya katar yaş üzümün, taneleri iyice sertleşip olgunlaşınca ya kadar tahılın alım-satımını yasakladı.”¹⁰¹

Yine Enes (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sarı-kırmızı rengini alıncaya kadar meyvenin alım-satımını menetti.”¹⁰²

Hadis-i Şerifile İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Hanefiler hadislerde geçen hükmün kaldırıldığını belirterek hurma (ve benzeri meyvelerin) salahı meydana çıksın, çıkmasın satışı caizdir. Çünkü bunlar mal-i mutekavvim (şer’an tenavül ve intifa’ı mübah şeyler)dir. Bunlardan salahı meydana çıkmamış olanından hemen yararlanmak söz konusu değilse de ileride yararlanmak mümkündür. Müşteri satın aldığı o hurma ve meyveyi, sahibinin mülkünden ayrılış diye koparır. Olgunlaşınca ya kadar ağacın üzerinde kalmasını şart koşarsa, alım-satım fasit olur (hükümsüz kalır). İmam Muhammed’e göre fasit olmaz.

99 Buhari, Müslim, Nesai, İbn Mace- Neylül’-evtar: 5/195

100 Nesâi, İbn Mace- Neylül’-evtar: 5/195

101 Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizî, İbn Mace, Neylül’-evtar: 5/195

102 Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizi, İbn Mace, Neylül’-evtar: 5/195

Diğer üç imama göre, meyvenin salahlı ortaya çıkmadıkça, yani olgunlaşmadıkça alım-satımı caiz değildir.

Ağacın üzerinde olgunlaşınca kadar kalmasını şart koşmaksızın onu bekletmesinde Hanefiler'in çoğuna göre bir sakınca yoktur.¹⁰³

Şafîiler'e göre: Yukarıda belirtildiği gibi, bu mezhep imamları meyvenin ancak salahlı zahir olup ortaya çıktığı, yani olgunlaşmaya yüz tuttuğu zaman satışı caizdir. Ama olgunlaşmaya yüz tutmadan önce, ağaçtan koparılmak şartıyla alım-satımı caizdir. Sonra da bu durumda koparılan meyvenin istifade edilip olması söz konusudur.

Bunun gibi henüz tarlada sararmayıp yeşil durumda olan tahılı alıp satmak da caiz değildir; ancak o vaziyette biçmek şartıyla satışına cevaz verilmiştir.¹⁰⁴

Hanbelî ve Malikî mezhep imamlarının da görüş ve çıkarımı, Şafîiler'in-
kine çok yakın bir anlam taşımaktadır.¹⁰⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

98 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Salahlı meydana çıkmamış, yani olgunluğa yüz tutmamış bir meyvenin hem satışı, hem alışı menedilmiştir. Satışı menedilmiş, çünkü olgunlaşmadan önce bir afete, bir hastalığa maruz kalırsa, satıcısı kendi din kardeşinin malını batıl bir sebeple yemiş olur; parasını alıp karşılığında mal vermemiş sayılır. Alımı da menedilmiş; çünkü müşteri parasını zayi etmiş olur ve aynı zamanda satıcıyı haksız bir meblağı alıp yemeye itmiş olur.

Hadiste yalnız hurmadan söz edilmesi, ona has bir hüküm olmayıp meyveler için bir misal teşkil etmektedir. Nitekim ilim adamlarının çoğunun görüş ve yorumu bu doğrultudadır.

Meyvelerin henüz olgunlaşmadan afetten kurtulmasının açık belirtilelerinden biri, özellikle sıcak iklimlerde sabahları Süreyya yıldızının doğmasıyla

103 Mecmau'l Enhur: 2/15, 16

104 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac : 199, 200'den özetlenerek.

105 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 2/294, 295

başlar. Nitekim Ebu Davud'un Ebû Hureyre (radiyallahu an-h)'dan merfuan yaptığı rivayette şöyle buyurulmuştur: "Sabahleyin necm (süreyya yıldızı) doğmaya başladığında afet her beldenin üzerinden kaldırılmış olur." Diğer bir rivayette "Afet her meyvadan kaldırılmış olur."

Süreyya yıldızının sabahleyin afet her meyveden kaldırılmış olur doğması, yaz mevsiminin evvelinde başlar.

Bu konuda Ahmed b. Hanbel'in Osman b. Abdillâh tarikiyle yaptığı rivayette, adı geçen diyor ki: "İbn Ömer'den meyvelerin alım-satımından sordum, şöyle dedi: "Afet tehlikesi geçinceye kadar meyvelerin alım-satımını Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) menetti." Bunun üzerine ben ona: "Afet tehlikesi ne zaman geçer?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Süreyya yıldızı (sabahları) doğmaya başlayınca."

Böylece **98** nolu İbn Ömer'den yapılan rivayet de sahihtir ve çıkarıma salıhtır.

99 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve yukarıdaki iki rivayeti kuvvetlendirmektedir.

100 nolu Enes hadisi sahihtir ve ihticaca salıhtır. Özellikle rezaki ve siyah yaş üzüm konu edilmekte ve rengini alıncaya kadar satışının yapılmasının caiz olmadığı belirtilmektedir. Bu, her meyvenin kendine has rengini almasını bekleyip öylece satışının yapılmasına bir ölçü ve misal teşkil etmektedir.

Tahılğillere gelince, sümbülü yeşil olduğu sürece, içindeki tanenin henüz olgunlaşıp sertleşmediği söz konusudur.

101 nolu Enes hadisi de sahihtir ve her meyveyi kapsamakta, her birinin kendine has rengini alıncaya kadar satışının yapılmamasına delalet etmektedir.

Bu bâbda rivayet edilen diğer hadisler ise şöyledir: Cabir (radiyallahu an-h)'dan yapılan rivayete göre, "Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), salıhlı ortaya çıkıncaya (olgunlaşmaya yüz tutuncaya) kadar meyvenin satışını menetti."

Bir rivayette "olgunlaşıp hoş bir duruma gelinceye kadar"; bir diğer rivayette "yenilecek duruma gelinceye kadar." buyurulmuştur.

Yine Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle buyurulmuştur: "Kardeşine yaş hurma satarsın da ona bir afet dokunursa, artık o kardeşinden bir şey alma; onun malını nasıl haksız yere alabilirsin?"

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Henüz olgunlaşmamış, ağaç üzerindeki meyveyi satmak caiz değildir. Ancak koparılacak şartıyla satışı yapılırsa buna cevaz verilmiştir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin, İmam Şafii'nin ve İmam Yahya'nın görüşüdür.
2. Salahi ortaya çıkmadan koparılacak şartıyla satılan meyvenin bir de istifade edilir olması söz konusudur. Bu da İmam Şafii'nin ictihadıdır.
3. Tarladaki tahıl henüz sümbülünde olur ve sümbülü de sararmayıp yeşilliği devam ediyorsa, satışı caiz değildir. Ancak o vaziyette biçilmek şartıyla satışı caizdir. Bu da İmam Şafii'nin ictihadıdır. Hanbelîler de aynı görüştedirler.
4. Henüz olgunlaşmamış bir meyveyi satmak caiz olmadığı gibi satın almak da caiz değildir.
5. Olgunlaşmamış meyveyi alıp-satmak caizdir. Bu, İmam Ebu Hanife'nin kıyas yolu ictihadıdır.
6. Olgunlaşmamış meyveyi, ağacın üzerinde kalması şartıyla satın almak caiz değildir. Çünkü böyle bir şart sakıncalıdır.
7. Sonuç olarak, satıcı ve müşteriye ileride mağdur edip zarara sokacak bir satıştan kaçınmak gerekir. Olgunlaşmamış meyve ile henüz sümbülü yeşil duran tahılın satışının men edilmesi bu sebeptendir.
8. Ancak günümüzde tam olgunlaşmadan bazı meyveler satın alınıp ambalajlandıktan sonra ileride istifade etmek üzere soğuk hava depolarına konmaktadır. Böyle bir satışa müctehidlerin çoğu cevaz vermiştir. Çünkü meyve ağacın üzerinde değil, soğuk hava deposunda korunmaktadır.

ALIM-SATIMDA BİRTAKIM ŞARTLAR İLERİ SÜRMEK

Alım-satım da taraflardan birini zarara sokmadığı, mağdur etmediği ve karşılıklı rıza ile kabul edilen şart geçerli kabul edilir. Bunun yanında bazı şartlar da var ki, müşterinin hem zararıyla, hem de sömürülmesiyle neticelenir ki, dinimiz o tür şartlı alım-satıma cevaz vermemiştir.

Şartla ilgili bu iki ayrı alım-satım şeklini, hadis ve rivayetler nakledildikten sonra daha iyi anlaşılacağından burada misal vermeye gerek görmedik.

عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ عَلَى جَمَلٍ لَهُ قَدْ أَعْيَا فَأَرَادَ أَنْ يُسَيِّهَ قَالَ: وَلَحِقَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَدَعَا لِي وَضَرَبَهُ فَسَارَ سِرًّا لَمْ يَسِرْ مِثْلَهُ فَقَالَ: بِغْنِيهِ فَقُلْتُ لَا ثُمَّ قَالَ: بِغْنِيهِ فَبِعْتُهُ وَاسْتَتْنَيْتُ حُمْلَانَهُ إِلَى أَهْلِي.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Kendisine ait deve üzerinde yol alırken, deve iyice yorulup yürümekten aciz kalıverdi. O da onu yabana salıvermek istedi?” Adı geçen devamla diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelip bana yetişt ve benim için dua edip deveye (hafifçe) vurdu. Derken deve öyle bir yol yürümeye başladı ki, o zamana kadar öyle (hızlı ve rahat) yürümemişti. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: “Onu bana satıver” diye teklifte bulundu. Ben de onu (bir şey karşılığında Rasulullah’a satmak istemediğim için) “Hayır satmayacağım” diye cevap verdim. Efendimiz az sonra yine bana: “Onu bana sat” diye teklif edince, O’na satıverdim, ancak üzerindeki yükü ehlime (ev halkıma) taşımasını bir istisna (şart) olarak belirledim.”¹⁰⁶

Buhari ve Ahmed bu hadisi şu lafızla nakletmişlerdir: “Onu Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e sattım, fakat sırtına (binip) Medine’ye kadar (beni ve üzerindeki eşyayı taşımasını) şart koştum.”

Böylece yapılan alım-satımda bu tarz bir şartın caiz olduğu anlaşıyor. Buna karşın, “Şu evi veya atı veya deveyi sana şu kadara satıyorum, şu şartla ki sen de bana şu kadar süreye kadar şu kadar faizsiz ödünç veresin” diye bir, iki şart öne sürmek caiz değildir.

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا يَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْعٌ وَلَا شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلَا رِبْحٌ مَا لَمْ يَضْمَنْ وَلَا بَيْعٌ مَّ لَيْسَ عِنْدَكَ.

Nitekim Abdullah b. Ömer (radiyallahu anhu)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Selef ve beyi’, bir bey’de iki şart, satın aldığını henüz kabzedip ele geçirmeden onu kâr etmek suretiyle bir başkasına satmak ve bir de yanında mevcut olmayan bir şeyi satmak helal olmaz.”¹⁰⁷

Bir de alım-satımda geçerli olmayan ve bir hüküm ifade etmeyen şart vardır ki, alım-satımın cevazına hâlel vermez ve sıhhatini bozmaz, ancak ileri sürüldüğü takdirde geçerli sayılmaz. Meselâ köyleyle olan hükmî karabet ancak onu azad edene aittir. Böylece kölenin alım-satımı yapılırken satıcısı, “Onun hükmü karabeti, yani vela’ı bana ait olmak şartıyla bunu bana sattım” der ve alıcı da bu satışı kabul ederse, satıcının ileri sürdüğü şart geçersiz kabul edilir ve ileride bu hususta bir hak iddia edemez.

Nitekim Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)’dan yapılan bir rivayete göre, adı geçen, Berîre adındaki bir cariyeyi azad etmek için satın almak istedi. Onu satanlar vela’nın kendilerine ait olmasını şart koştular. Bunun üzerine Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha) diyor ki: “Durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e anlattığımda şöyle buyurdu: “Onu satın alıp azad et. Çünkü vela’ (hükmî karabet) hakkı onu azad edene aittir.”¹⁰⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Satılan şeyde akidden ayrılması caiz olan şeyi istisna

107 Tirmizî/Büyu’: 19 Buharî/Büyu’: 73 Nesâî/Büyu’: 60, 71, 72 Darimî/ Büyu’: 26 Taberanî/ Büyu’: 69

108 Buharî- Müslim- Neylül-evtar: 5/203

etmekte bir sakınca yoktur. Meselâ bir küme buğdaydan bir sa'ını, bir belli ölçegini istisna edip satmak bu cümledendir. Ama ağacın üzerindeki meyveyi götürü olarak satarken o meyveden belli miktarını tartı olarak istisna etmek caiz değildir. Çünkü ağaç üzerindeki meyvenin ne kadar olacağını, istisna edilen nisbetin müşterinin aleyhine bir sonuç doğuracağını hemen kestirmek mümkün olmadığı söz konusudur.

Alım-satımda kullanılan bazı şartlar bey'i fasit kılmaz. Meselâ şart koşulan şey zaten akit ile gerekmektedir. O bakımdan ondan söz etmek akdi bozmaz. Satın alınan malın satıcı tarafından, karşılığında verilecek bedelin müşteri tarafından teslim edilmesini şart koşturmak bu cümledendir. Zira bu, akdin iktiza ettiği bir şarttır. O bakımdan anılıp şart koşulması akdin sıhhatini ve cevazını bozmaz.

Bir de akdin iktiza etmediği şart vardır ki, ileri sürüldüğünde akdi bozar. Meselâ şu merkebi sana, şuradaki nehri onunla geçmemen şartıyla sana sattım derse, bu beyi' fasit olur.

Bey'a mülayim olmadığı halde şeriat o gibi şartlara cevaz vermişse, o takdirde ileri sürüldüğü takdirde bey'i fasit olmaz. Mesela, muhayyerlik ve vade süresini şart koşturmak bu cümledendir.

Bey'a mülayim olmadığı gibi, ne şeriatta, ne de sağlam örfte yeri olmayan bir şartın ileri sürülmesiyle beyi' fasit olur. Meselâ "şu evi size, onu mescid olarak kullanman üzere sattım" veya "şu yiyecek maddesini ve malı sana, fakirlere tasadduk etmen üzere sattım" derse beyi' fasit olur. Bunun gibi "Bunu sana üç milyona sattım, ama şu şartla ki bana bir yıl süreyle hizmet edeceksin" şeklindeki bir şart ile de beyi' fasit olur."¹⁰⁹

Sonuç olarak bey'in iktiza ettiği, ona mülayim sayılan, şer'in uygun gördüğü, sağlam örfde cari bulunan şartlar dışındaki şartlar, bey'in cevazına engel olur ve o tür alım-satımlar hükümsüz sayılır.

Şafiiler'e göre: Alım-satımda bey'in iktiza etmediği, şer'in uygun saymadığı şart ileri sürmek menedilmiştir. Meselâ "Şu evimi sana sattım, şu şartla ki bana şu kadar borç para vereceksin" bu cümledendir. Bunun gibi sattığı tarla-

yı, içinde ekili bulunan ekini biçip kendisine teslim etmeyi, satın aldığı kumaşı, dikip öylece teslim etmesini şart koşması da batıldır.

Ama muhayyerlik, ayıptan uzak olması, borç ise sürenin belirlenmesi ve kefil göstermesi gibi şartların ileri sürülmesi sakıncalı değildir.¹¹⁰

Hanbelîler'e göre: Satılan taşınır, taşınmaz maldan belli ve belirli bir cüz istisna etmekte bir sakınca yoktur. Bu tür istisnalar alım-satımın sıhhatini bozmaz.

Satılan maldan belirsiz bir parçayı istisna etmek sahih değildir. Meselâ eti yenilen bir hayvanı satarken onun başını veya derisini ve sakatatını istisna ederse sahih olur, ama karnındakini, iç yağını istisna ederse sahih olmaz. Çünkü bu ikisinin nisbeti kesin belli değildir. Ebû Hanîfe ile İmam Şafî'ye göre, bu tür satış caiz değildir.

Bu mezhebe göre de beyi'de ileri sürülen şartlar, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere iki kısma ayrılır. Sahih olan şartlar ise üç kısımda mütalaa edilmiştir:

a- Bey'in muktezasından olan şartlar.

Mal ve bedelini kabzetme, bedeli bir süre geciktirmeyele ödeme gibi şartlar bu cümledendir.

b- Akdin maslahatıyla ilgili şartlar.

Bedelin sıfatıyla, yani ödeme şekliyle ilgili şartlardır ki, rehin, şahadet bu cümledendir. Satın alınacak kölenin hatip veya katip veya müslüman olması da öyle.

c- Satılacak malda belli bir menfaatin şart koşulması.

Satıcının sattığı evde bir ay oturması, sattığı at, katır veya devenin şu yere kadar satıcının nevalesini taşıması şartı bu cümledendir.

Gayr-i sahih olan şartlar da üç kısımda toplanmıştır:

a- Satıcıya mevcut akit ile birlikte bir başka akit şart koşmak.

Selef (bedelin önce ödenmesi, faizsiz borç vermesi) icar ve benzeri şartların öne sürmek bu cümledendir. Bu gibi şartlar bey'i hükümsüz kılar.

b- Bey'in muktezasına münafı olan şartlar.

Satıcının alıcıya, aldığı malı hibe etmemesi, azat etmemesi gibi şartlarla satış yapması bu cümledendir.

c- Bir şarta ta'lik edilen satış.

Bunu sana satıyorum, ancak şu adam razı olduğu takdirde bu satış geçerlidir gibi bir şart bu cümledendir.¹¹¹

Malikîler'in bu konudaki görüş ve ictihadı, Hanbelî mezhebine yakındır.¹¹²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

107 nolu Abdullah b. Ömer hadisini İbn Huzeyme ile Hakim sahihlemiştir. Aynı zamanda İbn Hibban ile Hakim hadisi şu lafızla tahrir etmişlerdir: "Selef ve beyi' ve beyi'de iki şart helal olmaz."

Her iki hadiste geçen "selef kavramı üzerinde durulmuş ve az farklı yorumlar ortaya konmuştur:

a- Bağavî'ye göre, seleften maksat, karzdır.

b- İmam Ahmed'e göre, kişiye ikrazda bulunduktan sonra o nisbetin üstüne bir fazlalık yaparak satışta bulunmaktır.

c- Bazan da selef, selem anlamında kullanılır.

Beyi'de iki şarta gelince, şöyle bir misalle açıklamak mümkündür: "Şu malı sana peşin olarak bin liraya veya vadeli olarak iki bin liraya sattım" demektir ki bu bir satışta maksadı ayrı iki şart tazammun etmekte (içermekte)dir.

108 nolu Aişe hadisi sahihtir. Böylece bir köle veya cariyeyi azad etmek şartıyla satın almanın cevazı söz konusudur.

111 İbn Kudame/el-Muğnî: 4/4859' dan özetlenerek.

112 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/229

Nevevî bu hadis üzerinde açıklama yaparken beyî'de şart konusunu dört kısma ayırmıştır:

1- Akdin iktiza ettiği beyî'dir ki bu zaten beyî' mutlak bırakıldığı takdirde kendiliğinden bir şart olarak vücut bulur. Alınan malın tesliminin şart koşulması bu cümledendir.

2- İçinde maslahat bulunan şart. Meselâ bedeli hemen ödeme imkanı olmadığı zaman rehin olarak bir şeyin verilmesinin şart koşulması bu cümledendir.

Şartın bu iki kısmı caizdir.

3- Azad etmek şartıyla bir köle veya cariyeye satın almak da caizdir. Yukarıdaki hadis buna delalet etmektedir. Cumhur da bunun cevazına kabul etmiştir.

4- Akdin muktezasını ve maslahatını aşan şart. Yani ileri sürülen şart ne bey'in muktezasındandır, ne de müşteri için onda maslahat vardır. Meselâ, beyî'de satıcının menfaatinden yana bir istisna kaydı getirmek bu cümledendir. Bey'in bu şekli caiz değildir, batıldır.

Ayrıca Aişe hadisi, köle veya cariyeye satın alırken, satıcının o köle veya cariyenin velâ'nın kendisine ait olmasını şart koşsa bile, bu şartın geçerli olmadığına delalet etmektedir. Çünkü velâ hakkı, köleyi azad edene aittir. Bunda icma vardır.

Aynı rivayeti az farklı lafızlarla Buharî ve Müslim, Buharî, Nesâî ve Ebû Dâvud, sonra da yine Müslim rivayet etmişlerdir. Hepsisi de velâ hakkının azad edene ait olduğuna delalet etmekte ve birinci rivayetin sıhhatini kuvvetlendirmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Satışta akidenden ayrılması caiz olan şeyi istisna etmekte bir sakınca yoktur.
2. Bir küme buğdaydan belirli bir ölçüğü istisna etmek bu kabildendir.
3. Ağaç üzerindeki meyve götürü satılırken ondan şu kadar kilo meyveyi istisna etmek caiz değildir. Çünkü istisna edilen miktarın müşteriyi

aleyhine bir sonuç vermesi söz konusudur.

4. Akdin muktezasından olan veya maslahatı icap ettiren bir şart bey'in sıhhatini bozmaz.
5. Bey'in muktezasından olmayan, maslahatı gerektirmeyen ve şeriatın uygun gördüğü şarttan başka bir şart ileri sürmek bey'in sıhhatini bozar.
6. Bu nedenle, "sana şunu şu kadara sattım, şu şartla ki bana bir ay hizmet edeceksin" şeklinde bir şart fasittir.
7. Muhayyerlik, ayıptan salim olması, gabn-i fahiş ile aldatılmaması gibi şartlar caizdir.
8. Bunlar daha çok Hanefiler'le Şafiiler'in ictihadıdır.
9. Taşınır, taşınmaz malların satışında belirli bir cüz istisna etmekte bir sakınca yoktur. Belirsiz bir parçayı istisna etmek ise caiz değildir. Bu daha çok Hanbeliler'in ictihadıdır.
10. Böylece beyi'de ileri sürülen şartlar, sahih ve gayr-i sahih olmak üzere iki kısma ayrılır.
11. Sahih olan şartlar üç kısımdır.
12. Gayr-i sahih olan şartlar da üç kısımda toplanmıştır.
13. Beyi'de alıcı ve satıcıyı zarara sokacak her türlü şart ve istisna caiz olmadığı gibi, bey'in maslahatına uygun olan, şer'in uygun gördüğü şart ve istisna ile bey'e mülayim gelen ve onun muktezasından olan her şart ve istisna caizdir, bey'in sıhhatini bozmaz.
14. Bir beyi'de iki şart caiz değildir.
15. Satıcı tarafından henüz kabzedilmemiş bir malın satışı caiz değildir. Selemler işlemi bunun dışında bir istisna teşkil eder.
16. Taşınır mallarda kabz işi, bâyi'nin o malı elinin altında bulundurması demektir. Taşınmaz mallarda ise, satılacak malın bâyi'nin tasarrufu altına girmesi söz konusudur. Bu iki durumda müşterinin satın aldığı

malı kabzetmesi mümkündür.

17. Kalite ve evsafı kesin belli olan bir malın huzurda bulundurulması şart değildir. Çünkü müşteriye aldatma söz konusu değildir. Belirlenen kalite ve vasma uymadığı takdirde müşterinin o malı geri verme hakkı vardır.
18. Selam bahsi bu konuyu daha iyi açıklamakta ve tarafların haksızlığa uğramasını önler mahiyette birtakım şartlar belirlenmektedir.
19. Kalite ve evsafı kesin belli olmayan bir mal hazırda olup iyi görülmedikçe satışı caiz değildir. Zira bu durumda müşterinin aldatılması söz konusudur.

ALIM-SATIMDA HİLE VE ALDATMADAN UZAK DURMAK

İslâm dini, piyasada bir narh koyma ve uygulama prensibini koymamış; bir bakıma serbest ekonomi sistemini getirerek bunu iman, ahlak, uhrevi sorumluluk ve maddi, manevi müeyyide ve sağlam örfe bağlayarak kalıcı bir ticari ahlak bütünlüğü ortaya koymuştur.

“Kendi nefsin için arzu edip istediğini din kardeşin için de arzu edip istemedikçe (kâmil) mümin olamazsın” prensibi doğrultusunda gerçek anlamda din kardeşliğini sağlam temele oturtmuş ve böylece karşılıklı hakların korunmasını sağlamıştır.

Belirtilen ideal anlamdaki prensiplerden kopuk bir serbest ekonomi, şüphesiz ki tüketici aleyhine işler ve toplum yapısında dengesizlik ve huzursuzluk doğurur.

289

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ يُخَدِّعُ فِي الْبَيْعِ فَقَالَ:
مَنْ بَايَعْتَ فَقُلْ لَا خَلَابَةَ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir: “Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e kendisinin alışverişte aldatıldığını haber verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Kiminle alış-verişte bulunur da bir şey satın alırsan ona: (Dinde) hiçbir aldatmak yoktur de.”¹¹³

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَبْتَاعُ وَكَانَ فِي عُقْدَتِهِ
يَعْنِي فِي عَقْلِهِ ضَعْفٌ فَأَتَى أَهْلَهُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحْجُرْ

عَلَى فُلَانٍ فَأَنَّهُ يَبْتَاعُ وَفِي عُقْدَتِهِ ضَعْفٌ فَدَعَاهُ وَتَهَاہُ فَقَالَ: يَانَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي
لَأَصْبِرُ عَنِ الْبَيْعِ فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ غَيْرَ تَارِكٍ لِلْبَيْعِ فَقُلْ: هَا وَهَا وَلَا خِلَابَةَ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir adam bir şeyler satın alırdı, ancak aklında bir zayıflık vardı. Onun ev halkı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dediler ki: “Ya Rasulullah! Falan adamı alışverişten alıkoy, çünkü aklında zayıflık vardır.” Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adamı çağırdı ve alış-verişten menetti. Adam (üzüldü ve) şöyle dedi: “Ey Allah'ın Peygamberi! Doğrusu ben alış-veriş yapmaktan duramam.” Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Sen (satıcıya) de ki: İşte, işte... (Dinde) hiç aldatma yoktur.”¹¹⁴

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ أَنَّ مُنْقِذًا سَفَعَ فِي رَأْسِهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا مِثْلُ مِثْلٍ فَخَبِلَتْ لِسَانُهُ
فَكَانَ إِذَا بَايَعَ يُخَدِّعُ فِي الْبَيْعِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَايِعْ وَقُلْ: لَا خِلَابَةَ ثُمَّ
أَنْتَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثًا قَالَ إِبْنُ عُمَرَ: فَسَمِعْتُهُ يُبَايِعُ وَيَقُولُ: لَا خِلَابَةَ لَا خِلَابَةَ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: “Munkız (adındaki) adamın başına Cahiliyet döneminde bir darbe vurulmuş ve bu beyin zarına kadar tesir etmişti. O yüzden dilinde bozukluk meydana gelmişti. Bir şey satın alırken alışverişte aldatılırdı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Alım-satımda bulun ve de ki: (Dinde) aldatmak yoktur.” Sonra da sen üç günlük bir hiyar (muhayyerlik hakkına) sahipsin.”¹¹⁵

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ قَالَ: هُوَ جَدِّي مُنْقِذُ بْنُ عُمَرَ وَكَانَ رَجُلًا
قَدْ أَصَابَتْهُ أَمَةٌ فِي رَأْسِهِ فَكَسَّرَتْ لِسَانَهُ وَكَانَ لَا يَزَالُ عَلَيَّ ذَلِكَ التَّجَارَةَ

114 Tirmizî/Büyu': 28 Ebû Davud/Büyu': 66 Nesâî/Büyu': 12 İbn Mace/ Ahkam: 23 Ahmed: 3/217

115 Müsned-i Humeydi/Neylül-evtar: 5/206

فَكَانَ لَا يَزَالُ يُعَبِّرُ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: إِذَا أَنْتَ بَايَعْتَ
فَقُلْ: لَا خِلَابَةَ ثُمَّ أَنْتَ فِي كُلِّ سَلْعَةٍ ابْتِغَتْهَا بِالْخِيَارِ ثَلَاثَ لَيَالٍ إِنْ رَضِيتَ
فَأَمْسِكَ وَإِنْ سَحِطْتَ فَارْزُدْهَا عَلَى صَاحِبِهَا.

Muhammed b. Yahya b. Hibban'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Dedem Münkiz b. Ömer, başına bir darbe vurulup dili rahat telaffuz edemeyen bir adamdı. Bununla beraber o ticareti bırakmaz, devam ederdi. O sebeple de hep aldatılırdı. Bunun üzerine o, Rasulullah Efendimiz (sal-lallahu aleyhi ve sellem)’e gelip durumunu anlattı. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Mübayaada bulunduğun zaman, (dinde aldatma yoktur de; sonra da sen satın aldığın her meta’ ve kumaş hususunda üç gece muhayyerlik hakkına sahipsin, razı olduğun zaman aldığın meta’ı yanında tut; razı olmadığın zaman onu sahibine geri çevir.”¹¹⁶

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Fahiş fiyatla satıp müşteriyi aldatmak, eğer piyasada belirlenen kıymet ölçülerini aşıyorsa, o takdirde “gabn-i fahiş” kapsamına girer. Meselâ on dirheme satın aldığı bir malı, bilir kişilerden bir kısmı beş dirhem, bazıları altı dirhem, bazıları da yedi dirhem olarak kıymetlendiriyorsa ve hiçbiri onu on dirhem olarak kıymetlendirmiyorsa bu aldatmadır ve gabn-i fahiştir. Ama bilir kişilerden biri yedi, biri sekiz ve biri de on dirhem diyorsa, o takdirde bir aldanma ve aldatma söz konusu değildir.

Fahiş fiyatla satıp aldatmanın hükmü, satın alınan mal ancak açık bir aldatma söz konusu olduğu takdirde satıcıya geri verilir. Mesela satıcı alıcıya: “Şu kumaş şu ülkenin imalatıdır ve metresi dört bin liradır” der, satıştan sonra o kumaşın başka bir ülkenin imalatı olduğu ve metresinin de iki bin lira değer taşıdığı anlaşılırsa, bu durumda müşteri o malı satıcıya reddetme hakkına sahip olur.¹¹⁷

116 Buharî/Tarih- Neylül-evtar: 5/207

117 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/285

Şafîîler'e göre: Gabn-i fahiş (fahiş fiyatla satın aldatma) tedlis (ayıbını örtüp sahteleştirme)den uzak kaldığı takdirde müşterinin onu satıcıya reddetmesini gerektirmez. Çünkü sünnete göre, alıcı ile satıcıdan biri diğerini aldatmadıkça zor duruma sokmaz. Meselâ şehir pazarında satmak üzere malını getirmekte olanları şehre girmeden karşılayıp onları aldatmak suretiyle ucuz fiyata mallarını satın almak nafiz bir alım-satım sayılmaz ve bu satıştan rücu etme hakları söz konusudur, yani onlar için satıştan rücu etme hakkı vardır.¹¹⁸

Hanbelîler'e göre: Gabn-i fahiş (fahiş fiyatla mal satın aldatma) suretiyle yapılan satıştan dolayı müşterinin o malı geriye vermesi için şu üç suretten birinin gerçekleşmesiyle caiz olur:

1. Şehir pazarına getirip satmak üzere yola çıkan satıcıları şehir dışında karşılayıp mallarını satın almak,
2. Alıcı olmadığı halde araya girip müşteriyi aldatmak için satın alınmak istenen malın fiyatını artırmak,
3. Satıcı ile alıcının piyasayı ve satılmakta olan şeyin fiyatını bilmemeleri ve satın aldıkları malın bedelinden indirim yapmayı iyice becerememeleri söz konusu olduğu durumda.

Malikiler'e göre: Fahiş fiyatla satın alınan bir malı, adetin üstünde de bir fiyat artışı söz konusu olsa bile reddedilmez, ancak şu durumlarda reddedilmesi bir hak olarak belirlenir:

1. Böyle bir alım-satımda bulunan satıcı ile alıcı vekil veya vasi olurlarsa,
2. Satıcı ile alıcıdan her biri diğerine uyararak alıcının satıcıya: "Şu malı başkalarına sattığın gibi bana sat" demesi veya satıcının alıcıya: "Şu malı başkalarından satın aldığın gibi benden satın al" demesi,
3. Bu durumda biri diğerini aldatır da fahiş fiyatla satar veya çok noksan bir fiyatla satın alırsa, satın alınan malı reddetmek hakkına sahip olur.

Satıcı ve alıcıdan birinin diğerine güvenmesi ve bu durumda karşısındaki güvenini kötüye kullanıp o malı fahiş fiyatla satın veya alması suretiyle al-

datması da satın alınan malın reddini gerektiren sebeplerden biridir.¹¹⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

115 nolu İbn Ömer hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca sahiptir.

116 nolu Enes hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Bunu aynı zamanda Hakim tahrir etmiştir. Hadis, sefih kişiler üzerine hacr koymak, yani onları alım-satım-dan menetmenin sıhhatine delalet etmektedir. Aynı zamanda birinci hadisle birbirini kuvvetlendirmekte olup satıcıyı insaf çizgisinde tutmaya ve dinde aldatmanın yeri olmadığını hatırlatmaya yönelik bir uyan hükmünü taşımaktadır.

117 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Buharî kendi Tarih'inde, Hakim de Müstedrek'inde tahrir etmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor. Raviler arasında bu ismi taşıyan on üç kişi vardır ki, hepsi de pek muteber sayılmamış, kimi meçhul, kimi zayıf, kimi yalancı olarak belirlenmiştir.

Ancak yukarıdaki iki hadis bunun bir bölümünü kuvvetlendirmektedir. O bakımdan ilim adamlarından bir kısmı bununla çıkarımda bulunmuştur.

Ayrıca bu bâbda İmam Şafiî'nin, İbn Carud'un, Hakim ve Darekutnî'nin Hz. Ömer b. Hattab'dan yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki orada söz konusu olan adamın Hiban b. Münkir olduğu belirtilmiştir. Aynı rivayeti hem Darekutnî, hem de Taberânî tahrir etmişlerdir. Nevevî bu rivayetin sahih olduğuna dikkat çekmiştir.

Böylece mal satın alındıktan sonra müşteri aldatıldığını anlarsa, malı geriye verebilir sonucu ortaya çıkıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Fahiş fiyatla satılıp müşteri aldatıldığı takdirde, onun o malı geri red-detme hakkı vardır.
2. Fahiş fiyatla satış yapıp alıcıyı aldatmanın sınırı şöyledir: Piyasa değeri kimine göre beş, kimine göre altı, kimine göre yedi lira olur ve bu mal on liraya satılırsa, o takdirde müşteri aldatılmış kabul edilir.

3. Bir tespite göre yedi, birine göre dokuz, bir diğerine göre on lira değer taşıyor ve piyasada bu doğrultuda alım-satım cereyan ediyor ve o malın satıcısı onu on liraya satıyorsa, bu gabn-i fahiş kapsamına girmez ve müşterinin o malı geriye verme hakkı yoktur. Bu daha çok Hanefiler'e göredir.
4. Sattığı malı, imal edildiği ülkeye değil de başka bir ülkenin imalatı olduğuna atfedip değerinin üstünde bedel aldığı takdirde, müşteri farkına varınca o malı geriye verme hakkına sahip olur.
5. Satılan mal tedlisten uzak tutulduğu takdirde, müşterinin onu geri verme hakkı söz konusu değildir. Bu daha çok Şafiîler'in ictihadıdır.
6. Pazara getirilmekte olan malı şehir dışına çıkıp satın almak; alıcısı olmadığı halde almak isteyen adamı aldatmak için araya girip fazla fiyat vermek ve satıcı ile alıcının piyasayı, malın gerçek değerini iyi bilmemek gibi hallerde yapılan satış gabn-i fahiş kapsamına girer. Bu, Hanbelîler'e göredir.
7. Aldatılan müşteri vekil veya vasi olursa; satıcı ile alıcı birbirine uyar veya güvenir de satış yapar ve bu satışta taraflardan biri aldanırsa, satın alınan malı geri vermek caiz olur. Bu daha çok Malikîler'e göredir.

KAPORA (PEY AKÇESİ)

İtalyanca bir kelime olan “kapora” daha çok alım-satımda caymayı önlemek için verilen pey akçesi demektir.

İslâm'da alım-satım akdinde hıyar-i meclis, hıyar-i ayb ve üç günlük muhayyerlik gibi şartlara yer ve cevaz verildiğinden bir mal ve eşya karşılığı olmayan kaporaya lüzum görülmemiştir. Bununla beraber cumhurun aksine Ahmed b. Hanbel'in buna cevaz verdiği görülmektedir. Oysa kapora konusu birçok su-i istimale müsait olduğundan bu ictihad ile amel etmenin pek yerinde olmadığı anlaşılmaktadır.

İslâm fıkhında buna “urbûn” ve “urban” terimleriyle yer verilmekte ve terip olarak “Be'yû'l-urban” ve “Bey u'l-urban” denilmektedir.

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: تَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعِ
الْعُرْبَانِ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından ve dedesinden rivayetle, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buy'û'l-urban'ı menetti.”¹²⁰

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ أَنَّهُ سُئِلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْعُرْبَانِ فِي الْبَيْعِ فَأَحَلَّهُ.

Zeyd b. Eslem'den yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den alım-satımda urbandan soruldu; Efendimiz onun helal olduğunu söyledi.”¹²¹

Yahya'nın İmam Malik'den, onun da kendi tespitine göre, sika (güvenilir) den yaptığı rivayete göre, Amr b. Şuayb'dan, onun da babasından, dedesinden

120 Ebû Davud/Büyu'67 İbn Mace/Ticarat: 22 Tabarâni/Büyu': 1

121 Musannef-i Abdurrezzak/Neylül-evtar: 5/173

yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) alım-satırında kaporayı (pey akçesini) menetti.”¹²²

İmam Malik bu konuda şöyle diyor: “Bizim görüşümüze göre -ki Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir- bey’ûl-urban şöyledir: Adam bir köle satın alır veya bir hayvan kiralır, sonra kendisinden satın aldığı veya kiraladığı adamı şöyle der: “Sana bir dinar veya dirhem veya daha fazlasını veya daha azını veriyorum, şöyle ki, eğer ben malı alırsam ve kiraladığım hayvana binersem, sana verdiğim pey akçesi satın aldığım mala veya kiraladığım hayvanın icarına hesap edilir. Ama malı satın almayı terkeder veya hayvanı kiralamaktan vazgeçersem, sana pey akçesi olarak verdiğim senin olsun.”

İşte bu karşılığı olmadığı için batıldır.¹²³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

120 nolu Amr b. Şuayb hadisi taşıdığı isnad yoluyla munkatı’ (senedinden bir kişi düşen veya meçhul bir kişi zikredilen hadis)dir. Nitekim İmam Malik bu hadis naklederken isim vermeden sika tabirini kullanmış ve böylece müphem bir durum meydana getirmiştir. Ancak unutmamak gerektir ki, İmam Malik “sika” dan rivayet ederken güvenmeyeceği kişilerden hadis rivayet etmediğini ve etmeyeceğini belirtmek istemiştir.

Aynı hadisi İbn Mace, Malik’ten, onun da Abdullah b. Amir el- Eslemî’den rivayet ettiğini belirterek İmam Malik’in sika dediği ravinin Abdullah olduğunu belirtmek istemiştir. Oysa gerek Abdullah, gerekse isnadında yer alan İmam Malik’in kâtibi Habib zayıf kabul edilmiş olup onların rivayeti delil sayılmayacağı söz konusudur.

Bazı tespitlere göre, İmam Malik’in sika dediği kişi İbn Lehiâ’dır. İbn Adiy bu zatın da zayıf olduğunu söylemiştir. Zehebî ise Abdullah b. Amir el-Eslemî hakkında bir tespit yapamamış, ama İmam Malik’in kâtibi Habib hakkında şu bilgileri vermiştir: “İmam Ahmed “o sika değildir” derken İbn Main “o bu alanda kayda değer bir şey değildir” demiş; İbn Dâvud “o insanların en yalancısıdır”

122 Tenvîrûl-havâlik Şerhun Ala Muvatta’i Malik: 2/118

123 Tenvîrûl-havâlik Şerhun Ala Muvatta’i Malik: 2/118

diyerek yaptığı tespiti ortaya koymuştur.”¹²⁴

Aynı hadisi Darekutnî ve Hatib Malik'den, o da Amr b. Hars'den, o da Amr b. Şuayb'dan rivayet etmiştir. İsnadında el-Haysem b. Yeman bulunuyor. Bu zat hakkında farklı tespitler yapılmıştır: el-Ezdî onun zayıf olduğunu söylerken, Ebû Hatim onun saduk olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Beyhakî bu hadisi Malik tarikiyle değil başka bir tarikle rivayet etmiş bulunuyor. Böylece mezkur hadis çeşitli tariklerle rivayet edilerek kuvvet kazanmış oluyor. O bakımdan cumhur bu rivayetlerle çıkarım yaparak alım-satımda pey akçesi (kapora) almanın caiz olmadığını belirtmiştir.¹²⁵

122 nolu Zeyd b. Eslem hadisi mürsel (senedinden bir sahabi düşen hadis) tir. Aynı zamanda isnadında İbrahim b. Ebî Yahya bulunuyor ki, bu zat zayıftır. O bakımdan cumhur bu rivayetle çıkarım yapmamıştır.

Sonuç olarak, Hanefî, Şafîî ve Malikî fukahası, başta müctehidler olmak üzere alım-satımda kapora (pey akçesi) almayı caiz görmemişler ve bunun karşılığı olmayan bir menfaat olduğunu belirterek İslâm'ın alım-satım kural ve hükümlerine ters düştüğünü söylemişlerdir. İmam Ahmed ise, buna cevaz vermişse de ilim çevresince pek itibar görmemiştir.

Nitekim ilim adamları alım-satımda pey akçesi (kapora) almanın sakıncalı olduğunu belirtirken iki fasit şartı kapsadığına dikkat çekmişlerdir. Biri, almak istediği malı almaktan vazgeçecek olursa bıraktığı kaporayı satıcı meccanen bırakması, diğeri ise, satıcı satıştan vazgeçtiği takdirde aldığı kaporayı müşteriye reddetmesi.

Seyyid Sabık, Fıkhü's-Sünne'de bu konuya yer vererek kısa bir açıklamada bulunmuş ve cumhurun görüşünü belirterek İmam Ahmed'in cevaz verdiğine değinmiştir.¹²⁶

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alım-satımda iki şart ileri sürmek caiz değildir.

124 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/452 1694 nolu Habib.

125 Neylül-evtar: 5/173 İbn Dakîk el-İd/İhkamü'l-ahkam.' 3/140, 141

126 Fıkhü's-Sünne: 3/100, 101

2. Alım-satımda pey akçesi (kapora) vermek ve almak istediği malı almaktan vazgeçtiği takdirde verdiği kaporaı mal sahibine meccanen karşılıksız olarak bırakmak cumhura göre caiz değildir.
3. İmam Ahmed'e göre, pey akçesi vermek ve satın almaktan vazgeçildiği takdirde onu mal sahibine karşılıksız olarak bırakmak caizdir. Ancak hem bu husustaki hadis zayıf olup çıkarıma salih değildir, hem de bu tür iki şartlı bir alım-satım sistemi İslâm'ın beyi' hususundaki genel kaidezine ters düşmektedir.
4. O bakımdan kapora konusunda cumhurun görüşüyle amel etmek İslâm'ın ruhuna daha uygun ve koyduğu genel kurallara daha yakındır.

MECLİS MUHAYYERLİĞİNİN SÜKUTU

Alım-satım muamelesi cereyan ederken satıcı ile alıcı bulundukları meclisten ayrılmadan muhayyerliğin sübutu söz konusudur. Yani satıcı ile alıcı bulundukları mecliste birbirinden ayrılmadan önce pişman olabilirler ve bu durumda satış akdi bozulmuş olur.

Böylece İslâm, alım-satım konusunda bir rahatlık ve kolaylık getirmiş bulunuyor.

وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَفْتَرَقَا أَوْ قَالَ: حَتَّى يَفْتَرَقَا فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَّا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَذَبَا وَكَتَمَا مُحِقَّتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا.

299

Hakim b. Hizam'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Satıcı ile alıcı, birbirlerinden ayrılmadıkça her biri diğerine karşı muhayyerlik hakkına sahiptir. Eğer ikisi de doğru söyler ve açık beyanda bulunursa, alış-verişleri onlar için mübarek kılınır. Yok, eğer yalan söyler ve gerçeği gizlerlerse, alışverişlerinin bereketi silinip gider.”¹²⁷

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: الْمُتَبَايِعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ يَقُولَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: أَخْتَرُ وَرُبَّمَا قَالَ: أَوْ يَكُونَ بَيْعُ الْخِيَارِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Alım-satımda bulunan satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerlik hakkına sahiptirler veya biri diğerine “muhayyersin” demedikçe, (ayrıldıkları takdirde beyi) (yapılan alış-veriş) kesin-

leşmiş olur.”¹²⁸

وَفِي لَفْظٍ: إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَا جَمِيعًا أَوْ يُخَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَإِنْ خَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ تَبَايَعَا وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا الْبَيْعَ فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ.

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: “İki adam alışverişte bulunurken birbirlerinden ayrılmadığı süre içinde her birinin muhayyerlik hakkı vardır veya alım-satımda bulunurken birbirlerine muhayyerlik hakkı tanıdıkları takdirde, ayrılınca da o muhayyerlik hakkı bakidir.”

Başka bir anlatımla şöyle buyurulmuştur: “Satıcı ile alıcı, birbirlerinden ayrılmadıkça her biri arkadaşına karşı muhayyerlik hakkına sahiptir. Ayrıldıkları zaman alış-verişleri kesinleşir. Ancak alım-satım yaparken muhayyerlik şartı öne sürülmüşse, o takdirde muhayyerlik süresi doluncaya kadar yapılan alış-veriş kesinleşmez.”

Müslim’in tespitine göre, anlatım tarzı şöyledir: “İki kimse karşılıklı alış-verişte bulundukları zaman, o mecliste bir arada bulunup ayrılmadıkları sürece veya onlardan biri diğerine muhayyerlik hakkı vermesi durumunda yapılan bey’ akdini tamamlayıp tamamlamamak hususunda muhayyerdirler. Eğer biri diğerini, akid gerçekleştirip gerçekleştirilmeme hususunda muhayyer kılar ve öteki de akdi ihtiyar ederse, böylece akdi gerçekleşmiş olur. Aynı zamanda alış-veriş akdini yapar da taraflardan biri yapılan akdi bozmadan birbirinden ayrılıp meclisi terkederlerse, yapılan akid yine kesinleşmiş olur. (Böylece muhayyerlik hakkı son bulmuş sayılır).”

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: الْبَيْعُ وَالْمُبْتَاعُ بِالْخِيَارِ حَتَّى يَتَفَرَّقَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفْقَةً خِيَارٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَهُ

خَشِيَّةٌ أَنْ يَسْتَقِيلَهُ .

Amr b. Şuayb (radiyallahu anh)'dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Satıcı ile alıcı birbirlerinden (bulundukları meclisten) ayrılmadıkça muhayyerlik hakkına sahiptirler. Ancak muhayyerlik şartı ileri sürüp kabul etmiş olurlarsa, (o takdirde muhayyerlik süreyi doluncaya kadar akid kesinleşmemiş sayılır). Onlardan birinin, arkadaşının akdi fesh eder korkusuyla kalkıp oradan ayrılması helal olmaz.”¹²⁹

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ بَعْتُ مِنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُثْمَانَ مَالًا بِالْوَادِي بِمَالٍ لَهُ
بَحْبِيرَ فَلَمَّا تَبَايَعْنَا رَجَعْتُ عَلَى عَقْبِي حَتَّى خَرَجْتُ مِنْ بَيْتِهِ خَشِيَّةً أَنْ
يَرَادَّنِي الْبَيْعَ وَكَانَتِ السُّنَّةُ أَنَّ الْمُتَبَايِعِينَ بِالْخِيَارِ حَتَّى يَتَفَرَّقَا .

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, şöyle demiştir: Vadideki malımı, müminlerin emiri Hz. Osman'a onun Hayber'deki malına karşılık sattım. Alish-veriş akdi yapılıncaya da, alış-veriş feshedip üzerime geri çevir endişesini duyarak gerisin geriye onun evinden dışarı çıktım. (Böylece meclis muhayyerliğine imkan bırakmadım). Zira bu konudaki sünnet şöyledir: Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıp (meclisi) terketmedikçe muhayyerlik hakkına sahiptirler.”¹³⁰

Böylece bu hadis akid zamanında malı görmeyen şart olmadığına, sadece satın alınan malın sıfatını bilmekle yetinmenin yeterli olacağına delalet etmektedir.

Hadis-i Şerif ile İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam Ebû Hanife'ye ya bu hadisler ulaşmadığı veya bunlarla çıkarım yapmadığı için, bu mezhebe göre alım-satım akdinde “hiya-

¹²⁹ Buharî/Büyu': 19, 22, 42, 43, 44, 46, 47 Müslim/Büyu' : 43, 46, 47 Ebu Davud/Büyu': 51 Tirmizî/Büyu': 26 Nesâî/Büyu': 4, 8, 9 Darimî/Büyu': 1 5, Ahmed: 2/4, 9

¹³⁰ Buharî/Neylül-evtar: 5/212

ru'l-meclis" yani mecliste bulunulduğu sürece muhayyerlik hakkı yoktur. Sadece akidde taraflar isterse hiyarü'ş-şart ve bir de hiyarü'l-ayb söz konusudur. Böylece satıcı ile alıcı arasında akid tamamlanınca, o meclisten ister ayrılınsınlar, ister ayrılmasınlar alım-satım kesinleşmiş olur. Ancak mecliste satıcı alıcıya: "Bunu sana şu kadara sattım" dedikten sonra alıcı henüz "onu satın alıp kabul ettim" demeden satıcı bu satıştan vazgeçebilir.

Şafîiler'e göre: Hiyarü'l-meclis (satıcı ile alıcı akid yapılan mecliste bulunup ayrılmadıkları sürece her birinin muhayyerlik hakkı vardır ve yapılan satış kesinleşmemiş demektir.

Bu mezhebe göre, hiyarü'l-meclis ivazı gerektiren bey'in hemen her nevinde geçerlidir. Bedenen birbirlerinden ayrılmadıkları sürece isterse birlikte çıkıp birkaç menzil yürümüş olsunlar muhayyerlik hakkı devam eder. Ancak taraflar hiyarü'ş-şart teklif eder de kabul ederlerse, hiyarü'l-meclis hakkı kalkmış olur.¹³¹

Böylece Şafîiler yukarıdaki hadislerle çıkarım ve ihticacda (delil gösterme) bulunup "hiyarü'l-meclis" in nass ile sabit olduğunu belirtmiş ve bunun için bir takım kaydın bulunmasını konu edinmişlerdir:

1- Yapılan alım-satım akdinin muavaza akdi olması, bir ivaz karşılığında gerçekleşmesi,

2- İvazın fesadından dolayı akdin fasit olması,

Meselâ kendi mülkiyet ve tasarrufu altında olmayan bir aynı satması durumunda ivazlardan biri olan mebi' fasit bulunuyor. O takdirde hiyarü'l-meclis geçerlidir.

Bu kayıtların dışında üç kayıt daha söz konusudur.¹³²

Böylece Şafîiler'e göre, hiyarü'l-meclis şu iki hususdan biriyle sakıt olur: Birincisi, satıcı ile alıcının yapılan akdi lüzumlu görüp sözlü olarak iltizam etmeleriyle; diğeri ise, bulundukları meclisten bedenleriyle birbirinden ayrılma- larıyla.

131 Ebû Zekeriya Yahya en-Nevevî/Minhacü't-talibin: 41

132 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/170, 171

Hanbelîler de ilgili hadisleri delil gösterip hiyaru'l-meclisin geçerli olduğunu belirtmişlerdir, isterse böyle bir muhayyerlik şart koşmamış olsunlar yine de o hak söz konusudur. O bakımdan satıcı ile alıcıdan her biri mecliste bulundukları sürece yapılan akdi hem iltizam etme, hem de feshetme hakkına sahiptirler, isterse o mecliste bir ay bir arada bulunsunlar yine de bu hakkı kaybetmezler.¹³³

Malikîler'e göre: Bu mezhep imamları, Medine'nin örfünü dikkate alarak hiyaru'l-meclise yer vermemişler, sadece hiyarü's-şart ve hiyaru'l-aybın bulunduğunu belirtmişlerdir. O bakımdan akdi yapan kimse akdi yaparken hiyaru'l-meclisi şart koşarsa, akid fasit olur.¹³⁴

Böylece Hanefîler'le Malikîler bu konuda ittifak halindedirler. Oysa sahih hadisleri dikkate alarak Şafîî ve Hanbelî imamlarının bu konudaki çıkarım ve ihtilaclarının daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

İbn Dakiyk el-İd, hiyarü'l-meclis ile ilgili hadisleri naklettikten sonra bu hadislerle amel etmeyen Hanefî ve Malikîler'in on kadar itirazına yer vererek onlara karşı verilen cevapları da nakletmiş bulunuyor.¹³⁵ Hacımimiz müsait olmadıgından sözü edilen on kadar itiraz ve verilen cevapları kitabımıza almadık.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

127 nolu Hakim b. Hizam hadisiyle **128** nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. O bakımdan birçok sahabi ve tabiin bununla amel etmişlerdir.

Ancak hadislerde geçen iftirak ve teferruk üzerinde durulmuş, bunun sözlü mü, yoksa bedenen ayrılmak mı olduğu hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bedenen ayrılmak anlamını alanlar ağırlık kazanmıştır. Zira Sahabeden bir cemaat de aynı görüştedir ki, Ebû Berze el-Eslemî, İbn Ömer, İbn Abbas, Ebû Hureyre (radıyallahu anhum) da onlar arasında bulunuyor. Tabiinden Şüreyh, Şa'bi, Tavus, Atâ', İbn Ebî Müleyke de aynı görüştedir. Ayrıca İbn Münzir'in tespitine göre, Saîd b. müseyyeb, Zührî, İbn Ebî Zib de aynı görüşü paylaşmışlardır

133 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/170, 171

134 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/170, 171

135 Ihkamü'l-Ahkam Şerhu Umdeti'l-Ahkam: 3/102-109

ki, bunlar Medine’li olarak bulunuyor. Hasan Basrî, Evzâî, İbn Cüreyc ve diğerleri de hadisi bu doğrultuda yorumlamışlardır. Hatta İbn Hazm, tabiünden Nehâî dışında hiç kimse bu tespite muhalefet etmemiştir diyerek yorumun isabetine dikkat çekmiştir.

Bu hadislerin hükmünün kaldırıldığını iddia edenler ise, şu delilleri ileri sürmüşlerdir: “Alım-satımda bulunduğunuz zaman işhadda bulunun” buyurulmuştur. Eğer hiyarü’l-meclis sabit olsaydı, ayetin gayr-i müfid olması gerekirdi. Çünkü şahit tutmak tefrikten öncedir. Sonra “Ticaretan ân teradin” buyurulmuştur. Böylece karşılıklı rıza ile akid tamamlanmış olur. O takdirde hiyarü’l-meclis anlamsız kalıyor. “Müslümanlar şartlarına bağlıdır” hadisi de bunun lüzumsuzluğunu ortaya koymaktadır. Akidden sonraki muhayyerlik, şartı ifsad eder.

Ancak bu görüş ve yorumlar birer ihtimal olmaktan ileri geçemez ve ihtimal ile hüküm verilemez.

129 nolu Amr b. Şuayb hadisini aynı zamanda Beyhaki tahrir etmiş ve Tirmizî hasenlemiştir.

Bu bâbda bir de Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin sahih isnadla Ebû Berze’den rivayetleri söz konusudur. Şöyle ki: “Bir adam atını bir köle karşılığında diğerine sattı ve sonra da birbirinden ayrılmayıp o gün ve geceyi birlikte geçirdiler. Sabah olunca kafile yola çıkmak üzere hazırlanmış oldu ve o adam atının yanına gidip onu eğerlemek istedi ve böylece yapılan akdi bozmak istedi. Atı ondan satın alan adam buna razı olmadı, derken aramızda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in sahabisi Ebû Berze hükmetsin dedi. Böylece Ebu Berze’ye geldiler. O da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in bu konuda verdiği hükümle aranızda hükmetmeme razı mısınız? diye sordu ve şöyle dedi: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Satıcı ile alıcı birbirinden (bulundukları yerden) ayrılmadıkça muhayyerdirler. Görüyorum ki, siz ikiniz akidden sonra birbirinizden ayrılmamışsınız.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alıcı ile satıcı akidde bulunduktan sonra bulundukları meclisten ayrılmadıkları sürece hiyarü’l meclis hakkına sahiptirler. Onlardan biri

veya her ikisi yapılan akdi bozabilir.

2. Akid yapıldığında veya yapıldıktan hemen sonra üç günlük veya daha fazla bir süre için muhayyerlik şartı kabul edilirse, hiyarü'l-meclis hükümsüz kalır.
3. Satıcı ile alıcı akdi yaptıktan sonra artık onun kesinlik kazandığını belirterek iltizam ettiklerini söylerlerse, yine hiyarü'l-meclis hükümsüz olur. Bu görüş ve ictihad, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'e aittir.
4. Hiyarü'l-meclis söz konusu olamaz. Akid yapıldıktan sonra artık taraflardan birinin pişman olması bir şey ifade etmez. Sadece hiyarü's-şart ve hiyarü'l-ayb geçerlidir. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Malik'in görüş ve ictihadıdır.

RÎBA (FAİZ)

Riba, kök mana olarak büyümek, artmak, neşv-ü nemâ bulma demektir. Kur'an-ı Kerim'de ise, bu kök manayla birlikte onun fazlalaşmak, artmak, çoğalmak gibi manalara da delalet ettiğini görüyoruz.

Şüphesiz İslâm'da faizin her çeşidi yasaklanıp haram kılınmıştır. Ancak başta Medine ve çevresi olmak üzere birçok yerlerde, daha çok yahudilerin eyleştiği belde ve ülkelerde yaygın olan bu sömürü sistemi tuzağını kökünden kazıyıp atmak ve insanlığı bu beladan kurtarmak için içki ve benzeri umumu kemiren iptilaları yasak kılmada uygulanan kademeli ve tedrici tahrîm metodu faiz hakkında da uygulanmıştır. Bu konuda Mekke'de inen Rûm Suresi 39. ayet, Medine'de inen Al-i İmran Sûresi 130. ve nihayet Bakara Sûresi 275-278 ve aynı sûrenin 279 ayetleri bu tahrîmin kademelerini açık bir biçimde yansıtmaktadır.

Böylece inen en son ayetle bütün insanlığa bu konudaki İlâhî mesaj verilmekte ve her türlü şüphe ve ihtimale yer verilmeyecek şekilde konu açıklığa kavuşturulmaktadır.

Bakara Sûresi 278, 279. ayetleri aynı zamanda ilim adamlarının çoğuna göre, Kur'an'ın inen en son ayetleridir de. O bakımdan başka bir ayet veya hadisle hükmünün kaldırıldığı söz konusu olamaz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ
أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbınızın emrine uyun).”

“Yok, eğer böyle yapmazsınız, artık Allah'a ve peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizden, faizcilikten vaz geçerseniz) sermaye-

niz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”

Bu iki ayet, faiz sisteminin sadece Cahiliye devrinde Araplar'ın ve yahu-dilerin uyguladıkları sistemden ibaret olmadığını, bu kavramın çok yönlü ve kapsamlı bulunduğunu açıklamakta ve asıl sermayenin üstüne bir kuruş dahi ilave edilemeyeceğini vurgulamaktadır. İster aynı cins iki şeyi mübadelede, ister vadeli ödünç verme ve mal satmada hiç bir suretle faizin mübah olduğuna açılan bir pencere veya esnek bir anlatım tarzı yoktur. Onun için Kur'an ne kat kat faize, ne de vade farkı tarzındaki faize ve ne de bunun azına ve çoğuna cevaz vermemekte ve her türlü faizi tahrim kapsamına almaktadır.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Cahiliye devriyle ilgili riba uygulamasını temel alıp bunun dışında kalan nakd ribasını caiz gördüğü rivayet edilirse de yapılan ciddi araştırma ve tespitlere göre, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın bu hususta ikaz edildiği ve o da gerçeği ve ribanın sadece Cahiliye devrinde cari olan sistemle sınırlı olmadığını anlayarak bu görüşünden döndüğü, aynı zamanda döndüğü-ne dair şahit tuttuğu kesinlik kazanmıştır.¹³⁶

Son çeyrek asır içinde daha çok dıştan finanse edilip İslâm'ın hayat da-marlarını kesmeye yönelen çeşitli gruplar ortaya çıkmış ve son olarak bu zincir-in halkasına bir de bilimsel açıdan tahripde bulunmaya yönelinilmiştir. Bu grup İbn Abbas'ın nakd ribasına cevaz verdiğini sağlam bir delil olarak alırken onun bu görüşünden kesinlikle vazgeçtiğini nakletmez ve böylece tarihi gerçekleri de tahrif edip işlerine gelen cümleyi delil almakta, gelmeyi gözdürdükleri ilim adı-na çok çirkin bir ölçüsüzlük örneği vermektedirler.

Bir de hadisleri delil ve dayanak seçmeyip sadece Kur'an-ı Kerim'i tek kay-nak kabul edip günümüze kadar ashab, tabiin, müctehid, müfessir ve diğer ilim adamlarını bilgisizlikle suçlayanlar ve Allah (celle celaluhu) kelâmını kendi basit ve kısır mantıklarına, aynı zamanda hizmet etmek istedikleri zihniyet ve sistemin arzusuna göre yorumlayarak İlâhî muradın dışına çıkmakta ve müslümanları yanıltmaya çalışmaktadırlar. Bunlar İslâm'ın her yanıyla yasaklayıp kuruluşuna bile cevaz vermediği faizi yer yer mübah saymaktadırlar.

Oysa yüce İslâm dini, kalıcı kurallarını koymuş ve insanı ve onun emeğini

haksız sebeplerle sömüren, parayı tek amaç olarak belirleyip toplumun önüne koyarak bütün kutsal değerlerin çiğnenmesini, hiçe sayılmasını mübah sayan her türlü akım, sistem ve görüşü reddetmiştir. İslâm'ın kalıcı ve hayat verip denge ve düzen, huzur ve güven sağlayıcı kurallarını gayr-i islâmî sistemlere uydurmaya çalışmak, İslâm'ın bir hükmünü diğer bir sistemin getirdiği sıkıntıya feda etmek cinayetlerin en kötüsü, ilim adına yapılan herzelerin en iğrencidir.

Zira hiç kimsenin, İslâm'ın hüküm ve kurallarını hedefinden ve amacından saptırma hakkı olmadığı gibi, onda istediği gibi tasarruf ve yorumda bulunamaz da. Aksi halde İslâm ilâhî olma vasfını ve özelliğini kaybeder ve indî, maksatlı müdahalelerle değişik bir sisteme dönüşme felâketine uğrar. Gerçi Cenab-ı Hakk bu dini ve onun kutsal kitabını korumayı kendi üzerine almıştır. Ama bize düşen onu bütün safiyet ve tazeliğiyle korumak, her türlü yanlış yorumdan, maksatlı te'vilden uzak tutmaktır.

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَعَنَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَشَاهِدِيهِ وَكَاتِبَهُ.

İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Şüphesiz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) riba yiyeni, yedireni, şahitliğini yapanları, kâtipliğinde bulunanları lanetlemiştir.”¹³⁷

أَنَّ لَفْظَ النَّسَائِيِّ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَشَاهِدِيهِ وَكَاتِبَهُ إِذَا عَلِمُوا ذَلِكَ مَلْعُونُونَ عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Nesâî'nin rivayet ettiğinde ise aynı hadis şu lafızla belirlenmiştir: “Riba yiyen, onu yediren, şahitliğini ve kâtipliğini yapan (kişiler bunu haram olduğunu) bildikleri zaman, kıyamet gününde Muhammed'in diliyle mel'ûndurlar.”

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْظَلَةَ غَسِيلِ الْمَلَائِكَةِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: دَرَهُمْ رَبَا يَأْكُلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتٍّ وَثَلَاثِينَ زَنِيَةً.

137 Buhârî/Libas: 86, 96 Müslim/Müsakat: 106 Ebu Davud/Büyu': 4 Tirmizi/ Büyu': 2 Nesâî/ Zînet: 25 İbn Mace/Ticarat: 58 Darimî/Büyu': 4 Ahmed: 1/82, 88

Abdullah b. Hanzele (radiyallahu anı)'dan yapılan rivayete göre -ki bu zat hakkında gasilü'l-melâike, meleklerin gaslettiğı adam denilmiştir- adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Adamın bilerek ribadan yediğı bir dirhem otuz altı defa zina etmekten daha beter ve daha kötüdür."¹³⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ribanın gerçekleşmesi için iki bedelinde masum olması gerekir. O bakımdan bedellerden biri gayr-i masum olursa riba işlemi gerçekleşmez. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre iki bedelin masum olması şart değildir ve o bakımdan iki bedel ister masum, ister gayr-i masum olsun riba (faiz) tahakkuk eder.

Bu icthadlara göre bir misal verecek olursak, darü'l-harb konusu karşımıza çıkar. Şöyle ki: Bir müslüman darü'l-harbe tacir olarak girer de harbî olan kimseye bir dirhemi iki dirhem karşılığında satar veya buna benzer fasit bir muamelede bulunursa, İmam Ebû Hanife'ye göre caiz olur. İmam Muhammed de aynı görüştedir. İmam Ebu Yusuf'a göre caiz olmaz. Çünkü Ebû Yusuf'a göre, ribanın hürmeti müslümanlar hakkında sabit olduğu gibi, kafirler hakkında da sabittir. Çünkü bu konudaki görüşlerden sahih olanına göre, kafirler de haram kılınan şeylerle, yani tahrir hükümleriyle muhatab bulunuyorlar.¹³⁹

Bunun gibi, darü'l-harpte İslâm'a girip orada eyleşen ve İslâmî ahkâmı bilmeyen kimsenin de riba ile iş görmesi tahrir kapsamına girmez.

Diğer üç mezhebe göre: Darü'l-İslâm'da haram olan riba darü'l-harpte de haramdır.¹⁴⁰ Böylece ribanın darü'l-harpte de haram olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

137 nolu İbn Mesud hadisini aynı zamanda İbn Hibban ile Hakim tahrir edip sahihlemiştir. Müslim ise bunu Cabir'den şu lafızla tahrir etmiştir: "Şüpheli-

138 Müsned-i Ahmed- Neylül-evtar: 5/214

139 Kâsânî/Bedâyi': 5/192

140 İbn Kudame/el-Muğnî: 4/162

siz ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) riba yiyeni, yedireni ve şahitlerini lanetledi ve hepsinin bu lanetlemede eşit olduğunu belirtti.”

Bu bâbda Nesâî'nin Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan ve Ebû Cuhayfe'den rivayet ettiği hadis bulunuyor. Taberânî ise el-Evsat ve el-Kebir'de Abdullah b. Hanzele'den bir hadisi bu mealde rivayet etmiştir.

138 nolu Abdullah b. Hanzele hadisi hakkında Mecmau'z- zevaid'de, ricalinin hepsi rical-i sahihtir denilerek Ahmed b. Hanbel'in bu rivayetinin sahih olduğuna dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Cerîr'in Berâ'dan yaptığı şu hadis buna şahadet etmektedir: “Riba altmış iki babdır; bunun en aşağı derecesi kişinin anasıyla zina etmesi gibidir.” Ayrıca Beyhakî'nin Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayet de Ahmed b. Hanbel'in naklettiği hadisi kuvvetlendirmektedir: “Riba yetmiş babdır; bunun en aşağı (günah) kişinin anasıyla cinsel temasta bulunması gibidir.”

Bu mealde ayrıca İbn Cerîr'in ve İbn Ebî Dünya'nın naklettikleri bir hadis daha bulunuyor. Sonra da Hakim'in Abdullah b. Mesud'dan rivayet ettiği şu hadis de konunun önemini ve ribanın ne kadar büyük ve taşınması zor bir günah olduğunu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır: “Riba yetmiş üç babdır; bunun en kolay (sanılan günah) yanı kişinin anasını nikah etmesi gibidir. Ve ribanın en katmerlisi, müslüman adamın ırz ve namusuna (dil uzatmak)tır.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Riba (faiz) İslâm'a göre haramdır ve kesin yasaktır.
2. Faiz de, onunla iş görenler de lanetlenmiştir.
3. Buradaki lanet, faizle iştigal edenlerin İlâhî rahmetten uzaklaştıklarını, taşınması güç günahlardan birini işlediklerini göstermektedir.
4. Faiz, kitap, sünnet ve icma ile yasaklanmıştır.
5. Faizin çoğuna da, azına da cevaz verilmemiştir.
6. Faiz hakkındaki İlâhî beyan kesinlik arz etmektedir.
7. Faiz veren ve alanın, şahitliğini ve katipliğini yapanın günahta eşittir.

İÇİNDE RİBA (FAİZ)İN OLDUĞU ŞEYLER

Faizin söz konusu olduğu işlemler ve maddeler ayrı bir başlık halinde işlenmiş bulunuyor. Kur'an-ı Kerim'de belli bir madde üzerinde durulmayarak faiz işleminin mutlak anlamda haram kılındığı belirtilirken hadislerle özellikle bazı maddelerin mübadelesi söz konusu edilmekte ve iki çeşit riba üzerinde durulmaktadır: Riba'l fazl ve Riba'n-nesie.

Hadislerde daha çok riba'l-fazl konu edilirken altı maddeye dikkat çekilmiştir: Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz. Bu bir tahdid midir, yoksa diğer maddeler için bir misal midir? Şüphesiz ilim adamlarının bu husustaki görüş ve ictihadları farklıdır.

Sonra ikinci tür riba olan "Riba'n-nesie" birinci vade farkından sonraki vade farklarından dolayı alınan fazlalık mıdır, yoksa ilk satışta da belirlenen vade farkından dolayı alınan fazlalık da bunun kapsamına girmekte midir? Bu hususta da az farklı yorumlar, görüşler ve ictihadlar söz konusudur.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تُشَفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تُشَفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا مِنْهُمَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ.

Ebu Said (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Altını altınla satmayın; ancak misline satın. Bazısını bazısı üzerine artık tutmayın. Gümüşü gümüşle satmayın; ancak misli misline satın. Bir kısmını diğeri üzerine artık kılmayın. Ve bunlardan gaib (hazır olmayan)ı hazır olanla satmayın."¹⁴¹

141 Müslim/Müsakat: 75, 77, 91 Buhârî/Büyu': 77, 28, 81 Ahmed: 3/4, 9 6/22 Taberânî/Büyu': 30, 34, 3

وَفِي لَفْظٍ: الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ
وَالْتَّمَرُ بِالتَّمَرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ يَدًا يَبِيدُ فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَرَادَ فَقَدْ
أَرَى لَأْخِذَ وَالْمُعْطَى فِيهِ سَوَاءٌ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: “Altını altın karşılığında, gümüşü gümüş karşılığında, buğdayı buğday karşılığında, arpayı arpa karşılığında, tuzu tuz karşılığında satmayın; ancak misli misline, elden ele (peşin olarak) satın. Artık bu durumda fazla veren ve alan gerçekten riba işlemi yapmış olur. Bu hususta fazla nisbeti alan da, veren de (günahta) eşittirler.”

وَفِي لَفْظٍ لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ وَلَا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا وَزْنًا بِوَزْنٍ مِثْلًا
بِمِثْلِ سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ.

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: “Altını altın karşılığında, gümüşü de gümüş karşılığında satmayın; ancak misli misline ve eşit olarak satın.”¹⁴²

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَزْنًا بِوَزْنٍ مِثْلًا بِمِثْلِ
وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَزْنًا بِوَزْنٍ مِثْلًا بِمِثْلِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılar rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Altını altınla (eşit) tartıda misli misline; gümüşü gümüşle (eşit) tartıda misli misline satın.”¹⁴³

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَيْضًا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: التَّمَرُ بِالتَّمَرِ وَالْحِنْطَةُ بِالْحِنْطَةِ
وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ يَدًا يَبِيدُ فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَرَادَ فَقَدْ
أَرَى إِلَّا مَا اخْتَلَفَتْ أَلْوَانُهُ.

142 Müslim/Müsakat: 75, 77, 91 Ahmed: 3/4, 9, 6/22

143 Buhârî/Büyu': 87 Müslim/Müsakat: 81, 83, 85, 90 Ebu Davud/Büyu': 12 Nesâî/Büyu': 50

Yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Hurma hurmayla, buğday buğdayla, arpa arpayla, tuz tuzla misli misline, elden ele (peşin olarak) satılabilir. Artık kim fazla alır ve verirse, gerçekten o riba muamelesi yapmış olur. Ancak bunların cinsleri muhtelif (değişik) olduğu takdirde (fazla alıp vermekte bir sakınca yoktur).”¹⁴⁴

وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا أَوْزَنًا بِوَزْنٍ.

Fazale b. Ubeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Altını altın karşılığında ancak (eşit) tartı tartıya satınız.”¹⁴⁵

وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ تَهَيَّ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ وَأَمَرْنَا أَنْ نَشْتَرِيَ الْفِضَّةَ بِالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا وَنَشْتَرِيَ الذَّهَبَ بِالْفِضَّةِ كَيْفَ شِئْنَا.

Ebû Bekir Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gümüşü gümüşle, altını altınla ancak eşit şekilde (satmayı, mübadele etmeyi) yasaklamadı, (fazla alıp vermeyi ise yasakladı). Ve bize gümüşü altın karşılığında istediğimiz gibi satmamızı emretti; bunun gibi altını gümüş karşılığında istediğimiz gibi satmamızı da emretti.”¹⁴⁶

Böylece bu rivayet altının gümüş, gümüşün de altınla götürü olarak satışıının caiz olduğuna delalet etmektedir.

144 Ebu Davud/Büyu': 13 Tirmizi/Büyu': 23 Nesâi/Büyu': 42, 44 Taberânî/Büyu': 20

145 Müslim/Müsakat: 81,83, 89, 90, Nesâi/Büyu': 47, 50 Ebu Davud/Büyu' 13 Ahmed: 2/293, 3/5, 66, 97

146 Buhârî/Büyu': 81 Ahmed: 5/314

وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حُطَّابٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الذَّهَبُ بِالْوَرَقِ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ.

Ömer b. Hattab Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yapılan riwayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Altını gümüşle (satış yoluyla değiştirmek) ribadır, ancak elden ele verilip misli alınırsa riba değildir. Buğdayı buğday karşılığında (satmak) ribadır; ancak misli misline elden ele (peşin) olursa riba değildir. Hurmayı hurmayla satmak ribadır; ancak misli misline (eşit olarak) elden ele alınıp verilirse riba değildir."¹⁴⁷

وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءٍ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ.

Ubade b. Sabit (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Altını altınla, gümüşü gümüşle, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla, hurmayı hurmayla, tuzu tuzla misli misline, eşit şekilde elden ele (olursa satışı caizdir). Bu sınıflar değişik şekilde mübadele edilirse, elden ele peşin olduğu takdirde istideğiniz gibi satınız."¹⁴⁸

وَعَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كُنْتُ أَسْمَعُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: أَلْطَعَامُ بِالطَّعَامِ مِثْلًا بِمِثْلٍ وَكَانَ طَعَامُنَا يَوْمَئِذٍ الشَّعِيرَ.

147 Buhârî/Büyu': 54 Müslim/Müsakat: 79 Ebu Davud/Büyu': 12 Nesâî/Büyu': 41,44, 46 İbn Mace/Tic: 50

148 Buhârî/Büyu': 78 Müslim/Müsakat: 81, 83, 85, 90 Ebu Davud/Büyu': 12 Nesâî/Büyu': 50 İbn Mace:48

Ma'mer b. Abdillâh (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Yiyecek yiyeceklerle misli misline (eşit şekilde olduğu takdirde satılabilir)." O gün için bizim yiyeceğimiz arpa idi."¹⁴⁹

وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ عُبَادَةَ وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَا وَزَنَ مِثْلُ
مِثْلٍ إِذَا كَانَ تَوْعًا وَاحِدًا وَمَا كَيْلَ فَمِثْلُ ذَلِكَ فَإِذَا اخْتَلَفَ التَّوَعَانِ فَلَا
بَأْسَ بِهِ.

El Hasan'dan, onun da Ubade'den, onun da Enes b. Malik'den yaptığı rivayete göre. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir nevi olduğu takdirde tartıya giren şeyler misli misline; ölçüye giren şeyler de bunun gibi misli misline (satılabilir). Neviler değiştiği takdirde artık biri fazla olabilir ki bunda bir sakınca yoktur."¹⁵⁰

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْرٍ
فَجَاءَهُمْ بِتَمْرٍ جَنِيْبٍ فَقَالَ: أَكُلْتُ تَمْرَ خَيْرٍ هَكَذَا قَالَ: إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ
مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ بَعِ الْجُمُعَ بِالذَّرَاهِمِ
ثُمَّ ابْتَغِ بِالذَّرَاهِمِ جَنِيْبًا.

Ebû Said (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre ki Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan da aynı rivayet söz konusudur. Adı geçen bu iki sahâbi diyorlar ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adamı Hayber üzerine (oradaki ürünlerin zekat ve vergisini toplamak üzere) görevlendirdi. O adam ezik olmayan iyice kurumuş sağlam taneli hurmayı alıp geldi. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Hayber'in hurmalarının hepsi böyle midir?" diye sordu. Adam şu cevabı verdi: "Doğrusu biz hurmadan bir sa' alıyor karşı-

149 Müslim/Müsakat: 93 Ahmed: 6/400

150 Darekutnî- Neylû'l-evtar: 5/218

lığında üç sa' veriyoruz." Bu haber üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Öyle (işlem) yapma. Topladığın hurmaların hepsini dirhem karşılığında sat ve sonra o dirhemlerle iyi kalitesi yüksek hurmadan satın al."¹⁵¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Mezhep imamlarına göre: Şiddetle yasaklanıp haram kılınan fasid alım-satım işlemlerinden biri de faizdir. Aynı cinsten olan iki şeyden birinin bir ivaz karşılığı olmaksızın fazlalığı riba (faiz)dir. Üç mezhebe göre ise, faiz iki kısımdır: Nesîe ve fazl.

Birincisi, sözü edilen fazlalık, bedelin ödenmesinin geciktirilmesi karşılığında olanıdır. Mesela kış mevsiminde belli bir ölçek buğdayı yaz mevsiminde ödenmek üzere bir buçuk ölçek buğday karşılığına satmak bu cümledendir. Burada fazla olarak verilecek yarım ölçek buğday sadece vade farkından kaynaklanmaktadır.

İkincisi, vade farkından, yani bedelin geciktirilmesinden değil de aynı cins iki şeyin birini diğeri karşılığında satarken misli misline eşit olarak değil bir fazlalıkla satışını yapmaktır. Mesela işlenmiş on gram atını on beş gram işlenmiş altın karşılığında alıp satmak bu cümledendir.

İmam Şafî'ye göre, riba üç kısımdır: Nesîe, fazl ve yed.

Birincisi, karz ribasıdır. Şöyle ki, biri diğesine, kızıyla evlenmesi veya başka bir menfaat sağlaması şartıyla belli bir miktar ödünç vermesiyle gerçekleştirilen ödünç vermedir.

İkincisi, vade farkından, yani bedelin ödeme süresinin geciktirilmesinden dolayı alınan fazlalıktır.

Üçüncüsü, aynı cins iki şeyi, mesela buğdayı buğday karşılığında elden ele misli misli peşin olmaksızın veresiye satmaktır.

Bakara Sûresi'nin 278, 279. ayetleri her ne kadar Cahiliye devrindeki cari

151 Buharî/İ'tisam: 20, Meğazi: 39 Müslim/Müsakat: 94, 95 Nesâî/Büyu': 41 Darimî/Büyu': 40 Taberani/Büyu': 21

olan ribayı, yani vadesi dolan borcu ödeyemeyen taraf sürenin biraz daha uzatılmasını ister, alacaklı da uzatacağı süreye karşılık bir fazlalık koyar ve bu böyle sürüp giderken borç birkaç mislini aşmış olurdu şeklindeki bir uygulamayı yasaklamaktaysa da sadece o tür bir ribayı yasaklamakla sınırlı kalmamakta, vade farkından dolayı istenilen yüzdeliklerin hepsinin haram olduğuna delalet etmektedir.¹⁵²

Böylece dört mezhebe göre hem riba'n-nesîe, hem de riba'l-fazl kesinlikle ve bütün çeşitleriyle haramdır. Buna muhalefet eden olmamıştır. Ancak ayrıntılarında az farklı yorum ve icthadlar olmuştur.

Riba'l-fazla gelince, günlük alım-satımında hiç kimse aynı cinsten iki şeyin aynı ölçü ve tartıda misli misline ve elden ele peşin olmak üzere satmayı, değiştirmeyi düşünmez ve buna lüzum da görmez. İslâm dini belirtilen şartlarla aynı cins iki şeyin satışına cevaz verirken az veya çok sanat değeri, işleme payı olan bir malı veya daha göz dolduran bir cins buğdayı cinsi karşılığında satarken alıcının bu yüzden fazla aldatılabileceğini önlemek ve bu yoldan külfetsiz kazanç sağlamayı engellemek için bir fazlalıkla birlikte cinsi karşılığında satışını veya vadeli olarak satış muamelesinde bulunmasını yasaklamıştır.

317

Faiz İşleminin Haram Kılındığı Maddeler

Faiz işlemi her maddede cari olabilir mi, yoksa birkaç maddeyle sınırlı mıdır? Belirtilen şartlar ve ölçüler doğrultusunda her maddede, cari olduğunu söyleyenler olmakla beraber, hadislerde belirtilen maddelerle sınırlı bulunduğunu iddia edenler de olmuştur. Ancak dört mezhep imamlarına göre, faiz sistemi altı maddeyle sınırlı değildir. Onlara kıyasla diğer maddelerde de caridir. Fazlalığın tahrim illeti olduğuna bakılınca; kıyasla o illet (menat) dikkate alınır ve böylece makis ile makisün aleyh arasında müşterek olan bu menat düzeyinde diğer maddelere de teşmil edilmesi caiz olur. Nitekim müctehid imamlar da bu açıdan konuya eğilerek kıyas ve icthadda bulunmuşlardır. Zahirîler'e göre ise, faiz işlemi sadece hadiste açıklanan altı maddeyle sınırlıdır.

Ne var ki, fazlalığın tahrim illeti olarak belirlenmesi konusu imamlar arasında az farklı durumlar ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki:

Hanefiler'e göre: Sözü edilen illet ölçek ve tartıdır. Şu farkla ki, bu mezhep imamlarına göre, aynı cins yiyecek maddesi yanmı sağdan aşağı olmamalıdır. Aksi halde faiz işlemi gerçekleşmez.

Şafîiler'e göre: Hadiste belirtilen maddeler iki kısımda toplanmıştır: Nakit ve yiyecek maddesi. O halde nakit ve yiyecek kapsamına giren her maddede, faiz işlemi söz konusudur.

Hanbelîler'e göre: Bu illet ölçek ve tartıdır. Ölçek veya tartıyla satılan her madde bunun kapsamına girer. Artık azlık-çokluk söz konusu olmaz. Aynı cins iki şey az da olsa böyledir.

Ölçek ve tartı kapsamına girmeyen, yani bunların dışında kalıp sayıya girilen maddelerin kendi cinsiyle bir fazlalık sağlamak üzere satışı caizdir. Ancak bunda kerahet söz konusu olabilir.

Malikîler'e göre: Fazlalığın tahrîm illeti altın ve gümüş olarak nakittir; yiyecek maddelerinde ise nesîe ve fazl ribalarına göre değişiklik arz eder. Şöyle ki: Riba'n-nesîede tahrîm illeti, mücerred yiyecek maddesidir. Tedavi için kullananları istisna teşkil eder. O bakımdan insan için yiyecek maddesi olabilen her şeyde riban'-nesîe haramdır.

Riba'l-fazlın tahrîm illeti ise, ikiye ayrılır: Birincisi, yiyecek maddesinin kut (beldenin ana yiyecek maddesi) niteliğinde olmasıdır. İkincisi, o maddenin iddihara (kiler ve depoda saklanmaya) elverişli bulunmasıdır.¹⁵³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

141 ve 142 nolu hadisler sahihtir. "Altını altınla" anlatımı, işlenmiş, işlenmemişini, süs eşyası olanını ve olmayanını, madrup ve gayr-i madrup olanını, karışık ve sahih olanını kapsamaktadır. Nevevî'nin bu husustaki tespitine göre, altının bu anlam ve kapsamda yorumlanmasında icma gerçekleşmiştir.

Böylece altını altınla mübadelede, tartı bakımından ikisinin eşit olması ve peşin işlem görmesi söz konusudur. Diğer beş madde hakkındaki hüküm de böyledir. İbn Ömer ile İbn Abbas'a göre, riba'l- fazlda bir sakınca olmadığı ri-

153 Kâsânî/Bedayi: 5/192200 İbn Dakîk el-İd/İhkamü'l- ahkam: 183-183 İbn Kudame/el-Muğ-nî: 4/124-143 Kitabü'l-flkhi Ale'l- Mezahibi'l-Erbaa: 2/250251

vayet edilmişse de daha önce de belirttiğimiz gibi yapılan araştırma ve tespite göre, her ikisi de bu görüş ve yorumlarından geri dönmüştür.¹⁵⁴

Buharî ve Müslim’de Üsâme b. Zeyd (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Riba ancak nesîede vardır.” buyurmuştur. Nitekim İbn Zübeyr, Zeyd b. Erkam, Said b. Müseyyeb ve Urve b. Süheyr bu hadisle çıkarımda bulunarak riba’l-fazlı caiz olduğuna kabul etmişlerdir. Müslim ise bu rivayeti şu fazlalıkla nakletmiştir: “Elden ele (peşin) olduğu takdirde riba yoktur.”

İlim adamları Üsâme b. Zeyd’in hadisinin sahih olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu durumda Ebû Said hadisiyle Üsâme hadisinin arasını telif etmek söz konusu olmuştur. Bazısına göre Üsâme hadisi mensûhtur, yani Ebû Said hadisiyle onun hükmü kaldırılmış ve riba’l-fazlın da haram olduğu belirtilmiştir. Ancak bu bir ihtimaldir ki bizi kesin sonuca götürmez. Zira nesh olayının vuku’ bulduğu ihtimalle belirlenmez. Bazısına göre, “Riba ancak nesîede vardır” sözünden maksat, en büyük ve en galiz riba kastedilmiştir. Böylece bu, riba’l-fazlın caiz olduğuna delalet etmez.

Müslim’in İbn Abbas’tan yaptığı rivayetin ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den nakledildiğini gösteren açık bir delil yoktur. Nitekim yapılan tespitlere göre İbn Abbas bu sözünden dönmüş ve işlediği hatayı anlayarak istiğfarda bulunmuştur.

Böylece hem riba’n-nesîenin, hem de riba’l-fazlın haram olduğu kesinlik arz ediyor.

143, 144, 145 nolu hadislerin de çıkarıma salih olduğu söz konusudur. Hepsi de Ebû Said hadisini kuvvetlendirmekte ve her türlü şüphe ve ihtimali reddetmektedir.

146 nolu Ubade hadisinin isnadında Rebî’ b. Sahih bulunuyor. Ebû Zer’a onun sika (güvenilir) olduğunu söylerken hir cemaat onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Zehebî ise bu zat hakkındaki tespit ve görüşleri bir araya getirerek geniş bilgi vermiş ve sonuç olarak ilim adamlarının Rebî’ hakkındaki görüş ve

tespitlerinin çok farklı olduğuna işarette bulunmuştur.¹⁵⁵ Böylece Ubade hadisiyle çıkarımın elverişli olduğu ortaya çıkmış bulunuyor.

147 nolu Ebû Said ve Ebû Hureyre hadisi sahihtir. Aynı zamanda Müslim tahrir etmiştir. Böylece aynı cinsten olan iki yiyecek maddesini biri fazla olduğu halde değiştirmenin caiz olmadığı ve böyle bir alım-satım ve mübadelenin riba sayıldığı anlaşıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nakit olarak belirlenen altın ve gümüşü misli misline aynı tartıda eşit ve peşin olarak satmak, değiştirmekte bir sakınca yoktur.
2. Gıda maddelerini de misli misline, aynı ölçek veya tartıda peşin olarak satmak ve değiştirmekte bir sakınca yoktur. Mesela bir ölçek buğdayı bir ölçek buğdaya peşin olarak satmakta ve değiştirmekte bir sakınca söz konusu değildir.
3. Altını altınla, gümüşü gümüşle satıp değiştirirken bunların işlenmiş olmasına ve olmamasına bakılmaz; madrup olanına ve olmayanına da bakılmaz; aynı tartı nisbeti dikkate alınarak peşin şekilde değiştirilir.
4. Altını altın, gümüşü de gümüş karşılığında satarken bunu vadeli veya birinin diğerinden fazlalığı söz konusu olduğu takdirde riba (faiz) kapsamına girer ve haram kabul edilir.
5. Yiyecek maddelerinden aynı cins iki şeyi de vadeli veya birinin diğerinden fazlalığı söz konusu olduğu takdirde faiz kapsamına girer ve bu tür satış haram olur.
6. Hadiste riba kapsamına sokulan altı madde tahdid için değildir; fazlalığın tahrir illetinin altın ve gümüşte nakittir, yiyecek maddelerinde insanın yiyeceği gıdalardır. O bakımdan bu illette birleşen her madde tahrir kapsamına alınmak üzere kıyas yapılabilir.
7. Altını gümüş karşılığında, gümüşü de altın karşılığında peşin olarak

satmak ve almakta bir sakınca yoktur. Biri diğerinden fazla olabilir, yani tartı cihetiyle eşit olmaları söz konusu değildir.

8. Gıda maddelerinden de cinsleri değişik olduğu takdirde birini diğeriyle peşin olarak alıp satmak, değiştirmek caizdir; biri ölçek olarak diğerinden fazla olabilir.
9. Altını gümüş veya gümüşü altın, buğdayı arpa, karşılığında alıp satarken bunu vadeli yapmak caiz değildir, riba kapsamına girer.
10. Cinsleri değişik olan bütün gıda maddeleri de böyledir.
11. Yarım sa'dan az olan gıda maddelerini ve bir de sayı kapsamına girenleri vadeli satmak veya değiştirmekte bir sakınca yoktur. Bu, Hanefiler'e göredir.
12. Kut (beldenin ana gıda maddesi) niteliğinde olmayan, iddihar edilmeye elverişli bulunmayan yiyecek maddelerinden aynı cins iki şeyi değiştirmek veya satmakta riba söz konusu değildir. Bu, İmam Malik'e göredir.

BEYU'L ÎNE (BİRİNE VERESİYE SATTIĞI MALI DAHA DÜŞÜK FİYATLA PEŞİN OLARAK ONDAN SATIN ALMAK)

Dolaylı şekilde faizle muameleyi yürütebilmek ve kendi zannınca faiz günahından uzak kalmak isteyen tacirin, faizle kredi almaya gelen veya bir miktar paraya ihtiyacı olan adama veresiye mal sattıktan sonra o malı ondan daha düşük fiyatla peşin almasına İslâm fıkhnında “bey’-ine” denir.

Muamele ve alım-satım işleminde zahiren faiz görünmüyorsa da işlem ve kelime oyunuyla dolaylı şekilde faizle iş görülmüş oluyor. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu tür alım-satımı yasaklayıp haram kılmıştır.

Bey’-ine terkiğini az farklı şekilde yorumlayanlar ve açıklayanlar olmuşsa da temelde aynı noktada birleşme söz konusudur. Şöyle ki:

er-Rafii’ye göre: Veresiye olarak bir malı birine satıp onun bedelini henüz almadan peşin fakat düşük bir fiyatla o malı satın almaktır. Kamus sahibi de buna yakın bir tarifte bulunarak şöyle demiştir: “Tacirin kendi malını vadeli olarak bir bedel karşılığında satması ve sonra sattığı o malı satış fiyatından düşük olarak almasıdır.”

Şüphesiz bu tür bir alım-satım muamelesi faizcilerin, amaçtan sapıp elfaza bağlı kalarak dolaylı yoldan faize yönelenlerin ve kısacası muhtaçları sömürerlerin ortaya attığı bir hileli alış-veriştir.

عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ السُّيِّعِيِّ عَنْ امْرَأَتِهِ أَتَتْهَا دَخَلَتْ عَلَى عَائِشَةَ فَدَخَلَتْ مَعَهَا
أُمُّ وَلَدِ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ فَقَالَتْ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي بَعْتُ غُلَامًا مِنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ
بِثَمَانِ مِائَةِ دِرْهَمٍ نَسِيئَةً وَإِنِّي ابْتَعْتُهُ مِنْهُ بِسِتِّ مِائَةٍ تَقْدَأُ فَقَالَتْ لَهَا عَائِشَةُ:
بِئْسَ مَا اشْتَرَيْتَ وَبِئْسَ مَا شَرَيْتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ بَطَلَ إِلَّا أَنْ يَتُوبَ.

İbn İshak es-Sübey’î’nin kendi zevcesinden yaptığı rivayete göre, adı geçen kadın, Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)’nın yanına girdiğinde beraberinde Zeyd b. Erkam’ın ümmül’-veledi (ondan çocuk doğuran cariyesi) de girmiş oldu. Bu cariyeye Hz. Aişe (radiyallahu anha)’dan şunu sordu: “Ey Mü’minlerin anası! Bir köle oğlanı Zeyd b. Erkam’a veresi (vadeli) olarak sekiz yüz dirheme sattım ve sonra o köle oğlanı ondan peşin olarak altı yüz dirheme satın aldım.” Bunun üzerine Hz. Aişe (radiyallahu anha) ona şöyle dedi: “Satın aldığın ve sattığın şey ne kötü! Şüphesiz Zeyd’in Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber yaptığı cihad batıl oldu (sevabı giderildi); meğerki tevbe etmiş ola.”¹⁵⁶

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا ضَنَّ النَّاسُ بِالْدينَارِ وَالْدرهمِ وَتَبَايعُوا بِالْعَيْنَةِ وَاتَّبَعُوا أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَتَرَكُوا الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْزَلَ اللَّهُ بِهِمْ بَلَاءً فَلَا يَرَفَعُهُ حَتَّى يَرَا جَعُوا دِينَهُمْ.

İbn Ömer (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “İnsanlar dinar ve dirhemle cimrilik yaptıkları, ine ile alım-satımda bulundukları, sığırın kuyruğuna yapışıp uydukları ve Allah yolunda cihadı terk ettikleri zaman Allah onlara öyle bir belâ indirir ki, onlar dinlerine dönmedikçe Allah o belâyı onlardan kaldırmaz.”¹⁵⁷

وَأَبُو دَاوُدَ وَلَقَطَهُ إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعَيْنَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالرِّزْقِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ دُلًّا لَا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ.

Ebu Davud’un rivayetinde ise hadis şu lafızla belirtilmiştir: “İne ile alım-satımda bulunduğunuz, sığırın kuyruğuna yapışıp tuttuğunuz, ziraatle hoşnut olup yetindiğiniz ve (bu suretle) Allah (celle celaluhu) yolunda cihadı terkettiğiniz zaman, Allah (celle celaluhu) üzerinize öyle bir zül (horluk, hakirlik, aşağılık) mu-sallat eder ki, siz dininize dönmedikçe Allah o züllü koparıp atmaz.”¹⁵⁸

156 Darekutnî- Neylül’-evtar: 5/232

157 Müsned-i Ahmed: 2/28

158 Ebû Davud/Büyük: 54 Ahmed: 2/84

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Mezhep imamlarından Ebû Hanîfe, İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre bey' u'l-îne caiz değildir. İmam Şafî'ye göre ise, caizdir. Şafîi ve arkadaşları bu konuyu bey' ile ilgili elfaz ve kurallar doğrultusunda değerlendirip bu sonucu çıkarmışlar ve böylece ilgili hadisleri dikkate almamışlardır.

İbnü'l-Kayyım da bu tür alım-satımın caiz olmadığını belirtmiş ve Evzaî'den naklen rivayet edilen şu hadisle çıkarımında bulunmuştur: "İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki, onlar alış-veriş (ismi altında) ribayı helal sayacaklardır."¹⁵⁹

İbnü'l-Kayyım devamla diyor ki: "Bu hadis mürsel de olsa destek sağlamaya elverişlidir ve ilim adamlarının bunda ittifakı vardır."¹⁶⁰

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

156 nolu İbn İshak hadisinin isnadında el-Galiye bint Eyfa bulunuyor ki, İmam Şafîi bu zatın rivayeti sahih değildir demiştir. İbn Kesir ise İrşad'da bu zatın sözünü takrir etmiş bulunuyor. Zehebî ise Mizan'da bu raviye yer vermemiştir. Böylece onun sahih bir ravi olmadığı iddiasında Şafîi yalnız kalmış bulunuyor.

Hz. Aişe'nin Zeyd b. Erkam hakkındaki sözü, mutlaka şari'den bir beyana dayanmakta ve böylece bey' u'l-înenin haram olduğu anlaşılmaktadır.

157 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Taberanî rivayet etmiş, İbn Kattan ise onu sahihlemiştir. Hafız İbn Hacer ise Büluğu'l-Meram'da bunun ricalinin sikat olduğuna değinmiş, ancak Ebû Davud'un aynı hadisi Nafi'den, onun da İbn Ömer'den rivayetinde dikkat çekerek bunun isnadında söylenecek sözler vardır, demiştir.¹⁶¹ Büluğu'l-meram şarihi Sıddık Hasan Has ise Ebû Davud'un rivayetinde Ebû Abdurrahman el-Horasanî bulunuyor ki ismi İshak'dır ve Atâ el-Horasanî'den naklen rivayet etmiştir.¹⁶²

Zehebî ise bu zatın isminin İshak b. Esîd olduğunu belirtmiş ve Ebû Hatim'in

159 Neylül-evtar: 5/234

160 el-Muğnî: 4/256, 257 Neylül-evtar: 5/234, 235 Fetavayı Hindiyye: 3/208

161 Fethu'l-Allam Li-Şerhi Büluğu'l-meram: 2/31

162 Fethu'l-Allam Li-Şerhi Büluğu'l-meram: 2/31

“Onunla meşgul olmaya değmez” dediğini nakletmiştir. Ancak Yahya b. Eyyûb ve el-Leys ondan nakil yapmışlar ve Zehebî kendi görüşünü de ortaya koyarak bu zat için: “O câizu’l hadistir” yani onun naklettiği hadisi almak caizdir demiştir.¹⁶³

Ayrıca İbn Hacer aynı hadisin Ahmed b. Hanbel’in Atâ’dan rivayetine değinerek ricalinin sikat olduğunu söylemiş ve ayrıca İbn Kattan’ın da sahihlediğini ilave etmiştir.¹⁶⁴

Böylece İbn Ömer hadisinin sahih olduğu ağırlık kazanmakta ve çıkarıma salih bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

İbn Ömer hadisi sadece bey’u’l-înenin tahrimine delaletle kalmıyor, aynı zamanda cihadı bırakmanın, diğer bir anlatımla cihad için gereken bütün hazırlıkları yapmamanın İslâm ülkelerini aşağılayacağını, düşmanlarının üstünlük sağlayacağını da dile getirerek Müslümanlar’ı uyarıyor. İslâm ülkelerinde sadece ziraatle uğraşmanın yeterli olmayacağı, düşmanlara karşı üstün duruma gelebilmek için sanayiye önem verilmesinin lüzumu ve özellikle savaş gücünü artırmanın kaçınılmaz bulunduğu üzerinde de duruluyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Alış-verişte dolaylı yoldan faize kapı açmanın haram olduğuna işaret ediliyor.
2. Muhtaç bir kimseye veresiye olarak mal sattıktan sonra o malı ondan daha düşük fiyatla satın almanın dolaylı şekilde faiz olduğu belirtilerek inenin haram olduğu açıklanıyor.
3. Hanefî, Malikî ve Hanbelî mezheplerine göre, bey’ul-ine haramdır.
4. İmam Şafiî’ye göre, bey’u’l-ine caizdir.
5. Bu konuda ilim adamları Şafiî’nin görüşüyle değil, diğer üç mezhebin görüş ve ictihadiyle amel edilir diyerek görüş beyan etmişlerdir.

163 Zehebî/Mizanül-İ’tidal: 1/184737 nolu İshak

164 Fethu’l-Allam Li-Şerhi Büluğül-meram: 2/31

BİR MALİ SATARKEN VARSA ONDAKİ KUSUR VE ARIZAYI MÜŞTERİYE AÇIKLAMAK GEREKİR

Müslüman müslümanın kardeşidir, ne ona haksızlık eder, ne de onu haksızların eline teslim eder. Aynı zamanda müslüman müslümanı ve başkasını aldatmaz; kusurlu ve arızalı malı sağlam diye ona satmaz. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda ümmetini uyararak şöyle buyurmuştur: “Bizi aldatan bizden değildir.”¹⁶⁵

İngiliz ilim adamlarından Jon Devenport (Joun Davenpor) “Hazreti Muhammed ve Kur'an-ı Kerim” adlı eserinde müslümanların ticaretteki dürüstlüklerini şöyle ifade etmiştir: “Bir yahudi'yle alışveriş ettiğinde fiyat olarak ne isterse onun ancak üçte birini ver. Çünkü yahudi aldatır. Bir hristiyan'la alış-veriş yaptığında fiyat olarak ne isterse onun yarısını ver. Çünkü o da aldatır. Ama Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inanıp O'nun getirdiği esas ve prensipleri kabul eden bir müslümanla alış-verişte bulunduğun zaman o fiyat olarak ne isterse onu ver. Çünkü müslüman aldatmaz.”

Böylece iman kalpte kök salıp hücrelere sızdığı ve Allah (celle celaluhu)'nun mutlak hakim ve mutlak adil olduğuna inanıldığı, ahirette mutlaka hesaba çekilineceği gönülde yer ettiği takdirde artık böyle bir iman ve irfana sahip olan müslümanın başkalarını aldatması, yalan söylemesi, hileli iş yapması, açık ve dolaylı faiz verip alması asla düşünülemez.

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: الْإِسْلَامُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أَخِيهِ بَيْعًا وَفِيهِ عَيْبٌ إِلَّا بَيَّنَّهُ لَهُ.

Ukbe b. Amir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu duyudum: “Müslüman müslümanın kardeşidir. Onun, içinde kusur ve arıza bulunan

165 Müslim/İman: 164 Ebû Davud/Büyu': 50 Tirmizî/Büyu': 72 İbn Mace/Ticarat: 36 Darimî/Büyu': 10 Ahmed: 2/50, 242, 417 3/466 4/45

bir malı din kardeşine satması helal olmaz; meğerki o ayıp ve arızayı ona açıklamış olsun.”¹⁶⁶

وَعَنْ وَائِلَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَبِيعَ شَيْئًا إِلَّا بَيَّنَّ مَا فِيهِ وَلَا يَحِلُّ أَحَدٍ يَعْلَمُ ذَلِكَ إِلَّا بَيَّنَّهُ.

Vasile (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Hiç kimsenin, içindeki ayıp ve arızayı açıklamadan bir şeyi (malı) satması helal olmaz. Ve hiç kimseye ayıp ve kusuru bildiği halde açıklamamak helal olmaz.”¹⁶⁷

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ بِرَجُلٍ يَبِيعُ طَعَامًا فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ إِذَا هُوَ مَبْلُولٌ فَقَالَ: مَنْ عَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا.

Ebû, Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yiyecek maddesi satmakta olan bir adamın yanından geçerken elini o maddenin (bulunduğu kaba, çuvala) soktu, bir de ne görsün o madde ıslak idi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Bizi aldatan bizden değildir.”¹⁶⁸

وَعَنِ الْعَدَاءِ بْنِ خَالِدٍ بْنِ هَوْذَةَ قَالَ: كَتَبَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كِتَابًا هَذَا مَا اشْتَرَيْتُ الْعَدَاءِ بْنَ خَالِدٍ بْنِ هَوْذَةَ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ اشْتَرَيْتُ مِنْهُ عَبْدًا أَوْ أُمَّةً لَأَدَاءٍ وَلَا غَائِلَةَ وَلَا خُبْنَةَ بَيْعِ الْمُسْلِمِ الْمُسْلِمِ.

Adda’ b. Halid b. Hevze’den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana bir mektup yazdı, (muhteviyatı şöyle idi): “Bu, Adda’ b. Halid b. Hevze’nin Muhammed (sallallahu

166 Buhârî/Mezâlim: 3, İkrâh: 7, Birr: 8, 32 Ebû Dâvud’Eymân: 7, İmâret: 36, Edeb: 38 Tirmizî/Hudud: 3, Birr: 18, Tefsir: 9 İbni Mâce Ticarat: 45 Ahmed: 2/6, 8, 91, 3/491, 4/66

167 Buhârî/Büyü’: 19 Ahmed: 3/491

168 Müslim/İman: 164 Ebû Davud/Büyü’: 50 Tirmizî/Büyü’: 12. İbn Mâce/ Ticarat: 36 Darîmî/Büyü’: 10 Ahmed: 2/50, 242, 417, 3/466, 4/45

aleyhi ve sellem)'den satın aldığı şeydir. O, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bir köle veya cariye satın aldı ki o köle veya cariyede hiçbir hastalık, hiçbir kaçma, hiçbir habislik yoktur; müslümanın müslümana satışıdır.”¹⁶⁹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Dört mezhebe göre de satıcı malını satarken mevcut kusur ve arızayı bildiği halde müşteriye söylemeyip gizlerse, hem günah işlemiş olur, hem de müşteri o malı satın aldıktan sonra içindeki ayıp ve arızayı görürse, onu iade etme hakkı vardır ve bu durumda satıcı o kusurlu, arızalı malı geri almak zorundadır. Ancak müşteri malı satın aldıktan hemen sonra o malda bir kusur veya arıza meydana gelirse, bu durumda müşterinin o malı iade etme hakkı söz konusu olamaz.

Hanefiler'e göre: Mutlak anlamda alım-satım, satılan malın ayıp ve arızalardan salim olmasını gerektirir. Aksi halde müşteri aldığı malı reddetme hakkına sahiptir. Satıcının rızasını almadan malı yanında tutup tespit ettiği ayıp ve arızadan dolayı onun fiyatını indiremez.

Bu konudaki genel kural şöyledir: Tüccara göre bir malda fiyatın noksanlığını gerektiren bir kusur ve arıza varsa, o kusur sayılır. Meselâ kölenin efendisinden kaçma huyu, hırsızlık yapma adeti, yatağına işeme arızası birer kusurdur ve kölenin değerini düşüren arızalardır.¹⁷⁰

Şafiîler'e göre: Satın alınan bir malda kadimi bir ayıp ve arızaya rastlanırsa ve malın değerini düşürecek bir anlam taşırsa müşterinin o malı geri verme muhayyerliği vardır.¹⁷¹

Diğer iki mezhep imamlarının da ictihadları bu doğrultudadır.¹⁷²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

166 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda Ahmed, Darekutnî, Hakim ve Taberanî tahrir etmişler ve İbn Hacer onun isnadını hasenlemiştir. O bakımdan

169 Tirmizî/Büyük: 8 İbn Mace/Ticaret: 47

170 Mecmau'l-Enhur: 2/40-42

171 es-Siracü'l-vehhac: 186, 187

172 el-Muğnî: 4/85

müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır.

167 nolu Vâsile hadisini İbn Mace tahrir etmiş ve Hakim el- Müstedrek'te bunu nakletmiştir. Ancak isnadında Ahmed Ebû Cafer er-Razî ile Ebû Siba' bulunuyor. Birincisi hakkındaki tespit ve görüşler farklıdır. İkincisinin ise meçhul olduğu söylenir. Nitekim Zehebî de onun meçhul olduğunu belirtmiştir.¹⁷³

168 nolu Ebû Hureyre hadisini aynı zamanda Hakim tahrir etmiştir. Ahmed b. Hanbel ve Daremî de bunun bir benzerini tahrir etmişler ve rivayete kuvvet kazandırmışlardır. Böylece Ebû Hureyre hadisiyle çıkarımda bulunmuştur. Ayrıca İbn Hibban ve Taberânî de bu rivayete yer vermişlerdir.

169 nolu Adda' hadisini Nesâî, İbn Carud tahrir ederken Buharî onu ta'likan rivayet etmiştir.

Vasile hadisinde “hiç kimsenin” şeklinde bir ifade kullanılırken diğer bir rivayette “hiç bir müslümanın” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Böylece İslâm hem bir müslümanın diğer bir müslümanı aldatmasını, hem de haksız yere herhangi bir kimseyi aldatmasını haram kılarak insan haklarını, özellikle de alış-ve-rişte bu haklara riayet edilmesini teminat altına almıştır.

Ebû Hureyre hadisinde “Bizi aldatan bizden değildir” şeklinde bir anlatım tarzı rivayet edilirken diğer bir rivayette “Bizi aldatan benden değildir” şeklinde bir anlatıma yer verilmiştir. Bunun anlamı şudur: “Benim getirdiğim doğru yolu yol olarak seçmemiş, benim ilim ve amelime uymamış, güzel yolumu seçmemiştir.”

Bu rivayetler ve anlatım tarzları, gerek alış-ve-rişte, gerekse diğer konulardan başkasını aldatmanın kesinlikle haram olduğu ortaya çıkıyor.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hiçbir kayıt kullanmaksızın mutlak anlamda yapılan alım- satım, satılan malın ayıpsız ve arzasız olduğuna delildir.
2. Bu durumda satın alınan malda bir ayıp ve arıza görülürse müşteri o malı geri verme hakkına sahiptir.

3. Müşteri bir malı salım şekilde satın aldıktan hemen sonra onda bir kusur ve arıza meydana gelirse o takdirde müşterinin o malı geri verme hakkı yoktur.
4. Müşteri malı satın aldığı anda onda bir kusur ve arıza olduğunu görür de ve bu yüzden fiyatının indirilmesini isterse, bu doğru olmaz; ya aldığı fiyata kabul eder ya da olduğu gibi reddeder. (Bu Hanbelîler'e göredir.)
5. Ancak ticari kural olarak tacirlere göre bir malın fiyatının noksanlığını gerektiren bir kusur ve arızadan dolayı müşteri böyle bir istekte bulunabilir.
6. Alış-verişte müşteriye aldatmak haramdır ve yasaktır.
7. Alış-verişte veya başka bir konuda din kardeşini aldatan kimse, Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnet ve hidayetinin dışına çıkmış olur ve o yüzden büyük günah işlemiş sayılır.
8. Alış-verişte müşteriye aldatmak, kalitesiz malı çok yüksek kaliteli diye satmak, fiyatını düşürecek bir arıza ve kusur açıklamadan arızasız mal fiyatına satmak kul hakkına taalluk eden bir konudur.
9. Kul hakkından tevbe ve istiğfarla kurtulma şansı yoktur. Meğerki o hakkı sahibine veya varislerine iade etmiş ola..
10. Hiç bir ibadet ve dua kişiyi kul hakkının vebal ve sorumluluğundan kurtarmaya yeterli değildir. Zira onun davacısı bizzat insandır. Allah (celle celaluhu) ise mutlak adildir.

SATIŞTA KASTEN HİLEYE BAŞVURMAK

Müşterinin gözünü doldurup hayvanın çok süt verdiğini göstermek ve böylece hayvanı gerçek değerinin üstünde satmak, hileli ve aldatmaca satışlardan biridir ve o bakımdan haramdır, caiz değildir.

İnsan haklarını en ince yanlarına kadar dikkate alıp koruyan ve maddeyi araç olmaktan çıkartıp onu amaç olarak tanıtan; kardeşlik bağlarını zayıflatan, toplum bünyesinde güvensizlik doğuran her türlü alım-satımı, söz ve davranışı yasaklayan İslâm dini, bu yönüyle de insanlığın son umudu ve tek kurtuluş çaresidir. O bütün bu esas ve kuralları vazederken hem manevî, hem de maddî müeyyideleri beraberinde getirmiş ve eğitim yoluyla da bunların hikmet ve amacını kalp ve kafalara işlememizi emretmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: لَا تُصَرُّوا الْإِبِلَ وَالْعَنَمَ فَمَنْ ابْتَاعَهَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَخْلِبَهَا إِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Deve, koyun ve keçi (aynı zamanda sığır)ın memesinde iyice süt birikmesini bekleyip onu öylece satmaya kalkışmayın; artık kim böyle bir duruma getirilen bir hayvanı satın alırsa, onun sütünü sağdıktan sonra şu iki hususta muhayyerdir: Duruma razı olursa satın aldığı hayvanı geri vermeyip yanında tutar; (aldatıldığına) öfkelenirse, onu bir sa' hurma ile (süte karşılık olmak üzere) birlikte reddeder.”¹⁷⁴

وَالْبُخَارِيُّ وَأَبِي دَاوُدَ: مَنْ اشْتَرَى غَنَمًا مُصَرَّاءً فَاخْتَلَبَهَا فَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ سَخِطَهَا فَفِي حَلْبَتِهَا صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ.

Buhari ve Ebû Davud'un rivayet ve tespitinde ise hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Kim, memesinde iyice süt birikmiş koyun veya keçiyi satın alır da onun sütünü sağarsa, artık o bu durumda aldığına razı olursa, onu yanında tutar (geri vermez) veya (aldatıldığına) öfkelenirse, sağdığı süte bedel bir sa' hurma ile birlikte onu satıcıya geri verir."

وَفِي رَوَايَةٍ: إِذَا مَا اشْتَرَى أَحَدُكُمْ لَفَحَةً مُصْرَاءَ أَوْ شَاءَ مُصْرَاءَ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْلِبَهَا إِمَّا هِيَ وَإِلَّا فَلْيَرُدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ.

Müslim'in rivayetinde ise buna yakın bir anlatım tarzı yer alıyor. Şöyle ki: "Kim, memesi iyice süt dolmuş sağlıklı bir deve veya memesi iyice süt dolmuş bir koyun satın alırsa, o o hayvanın sütünü sağdıktan sonra şu iki hususta muhayyerdir: Ya o hayvana razı olur, veya bir sa' hurma ile birlikte geri çevirir."¹⁷⁵

وَفِي رَوَايَةٍ مَنْ اشْتَرَى مُصْرَاءَ فَهُوَ مِنْهَا بِالْحِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِنْ شَاءَ رَدَّهَا وَمَعَهَا صَاعًا مِنْ تَمْرٍ لَا سَمَرَاءَ.

Buhari dışında beşlerin rivayetinde ise şöyle buyurulmaktadır: "Kim memesinde iyice süt birikmiş bir hayvan satın alırsa, o üç güne kadar o hayvanı alıkoyma veya satıcısına reddetme hususunda muhayyerdir; reddettiği takdirde beraberinde (sağdığı süte karşılık olmak üzere) buğday değil de sadece bir sa' hurma verir."

وَعَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ مَنْ اشْتَرَى مُحْلَفَةً فَرَدَّهَا فَلْيَرُدَّ مَعَهَا صَاعًا.

Ebû Osman en-Nehedi'den yapılan rivayete göre, Abdullah (radiyallahu anh) şöyle demiştir: "Kim memesi iyice sütle dolmuş bir hayvan satın alır da (aldatıldığını anlar ve o sebeple) onu reddederse, artık beraberinde bir sa' hurma ile reddetsin."¹⁷⁶

175 Müslim/Büyü': 29 Darimî/Büyü': 19 Ahmed: 2/259, 317

176 Müslim- Ebu Davud- Nesâi- Tirmizi- İbn Mace.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ebû Yusuf'a göre, müşterinin gözünü doldurmak için hayvanın memesindeki sütün birikmesini sağlamak ve öylece satmak, caizse de günahı gerektiren bir alış-veriştir. O bakımdan onu satın alan kimse sağdıktan sonra aldatıldığını anlarsa, onu geri vermekte muhayyerdir. Geri verdiği takdirde sağdığı sütün bedelini öder.

İmam Züfer'e göre sütün, bedeli olarak yarım sa' hurma, ya da yarım sa' buğday öder.¹⁷⁷

Safiiler'e göre: Memesi süt dolu hayvanı satın aldıktan sonra henüz sütü sağlamadan durumu farkedirse, o takdirde o hayvanı satıcısına reddeder ve başka bir şey, bir bedel ödemez. Çünkü sütü sağlamadan reddetmiş bulunuyor.

Sütünü sağdıktan sonra satıcının hile yaptığını anlar ve o yüzden geri vermek isterse, beraberinde bir sa' hurma verir ki bu sağılan süte bedel sayılır.¹⁷⁸ Şafiiler'den bir kısmına göre, sağılan sütün bedeli, beldenin kutundan (ana gıda maddesinden) ödenir. Malikîler de aynı görüştedirler, yani onlara göre de sütün bedeli beldenin galip olan kutundan ödenir.¹⁷⁹

Hanbelîler'e göre: Beldenin galib olan kutu hurma ise ondan, hurma değilse galip olan kuttan ödenir. Böylece Hanbelîler konuyla ilgili hadisleri bir araya getirerek hepsinden belirtilen hükmü çıkarmışlardır.¹⁸⁰

İmam Ebû Hanîfe'ye göre: Memesi süt dolu hayvanı satın alınca, onu o ayıpla reddetme hakkı yoktur. Ancak sütünün az olduğu, yeni az süt verdiği anlaşılınca ona göre değerinden bir miktar indirmesini talep etme hakkı söz konusudur. Böylece Ebû Hanîfe bu konuda kıyas yolunu seçmiştir.¹⁸¹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

174 nolu Ebû Hureyre hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca salıhtır.

177 İbn Kudame/el-Muğnî ve eş-Şerhu'l-kebir: 4/82

178 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/201

179 İbn Kudame/el-Muğnî: 4/82 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/201

180 el-Muğnî: 4/82, 83

181 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/202

Hayvanın memesinde biriken sütü sağmayıp iyice dolup büyümesini beklemek ve ondan sonra onu o vaziyette çok süt veren bir hayvan görünümünde satışa çıkarmak “musarrat” tabiriyle ifade edilmiştir. Nitekim İmam Şafî de tasriyeyi yorumlarken şu bilgiyi vermiştir: “Tasriye, koyun veya devenin yavrusunu tutup süt emmesini önlemek ve memedeki sütü iyice çoğalıp memeyi şişkin hale getirmesini beklemek ve böylece müşteriye satılığa çıkarılan hayvanın çok ve bol süt verdiği zaman doğurmaktır.”

Ebu Ubeyde de tasriyenin aslını şöyle manalandırmıştır: “İyice toplansın diye sütü memede alıkoymak tasriyedir.”

Bu konuda deve ve koyun birer ölçü ve misaldir. Eti yenen ve sütü içilen her hayvan hakkında aynı hüküm geçerlidir.

Böylece müşteri satın aldığı ve sütünün bol olduğunu sandığı hayvan konusunda aldatıldığını anlayınca onu geri verme hakkına sahiptir. Hadisin delaletinden bu rahatlıkla anlaşıyor. Ancak bu geri verme olayında sağılan süte karşılık bir sa' hurma verilmesi bir hüküm olarak yer almaktadır. Hurma dışında kalan buğday ve benzeri bir şey vermekte bir sakınca var mıdır? Buharî dışında beşlerin rivayet ettiği hadiste bir sa' hurma verilmesi konu edilirken ardından “semrâ değil” kaydı yer almıştır. Bundan, ancak hurmanın verilebileceği, buğdayın onun yerine geçmeyeceği anlaşıyor. Başka rivayetlerde ise “taam” sözüne yer verildiğine bakılırsa, taamdan maksadın ilk anda buğday olduğu hatıra gelir ve taamın sadece buğdaydan ibaret olmadığını vurgulamak için (lâ semrâ) denilmiş olabilir.

Nitekim Müsned-i Ahmed'de isnad-ı sahih ile yapılan rivayette şöyle buyrulmuştur: “Taamdan bir sa' veya hurmadan bir sa' ” bu tarz anlatım tahyire mi, yoksa ravinin şekkine mi delalet etmektedir? Her iki ihtimale göre de sağılan süte bedel buğday ve benzeri bir şeyin verilmesinin de yeterli olacağı anlaşıyor. Çünkü İslâmî hükümler yalnız hurma yetiştiren ülkelere bağlı olmayıp umumilik arz etmekte ve bütün ülkelere hitap kudretini taşımaktadır.

Bu bâbda Ebû Davud'un İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise şöyle denilmektedir: “Hem o hayvanı geri verir, hem de onunla beraber misli süt ve veya sütün iki misli buğday verir.” Ancak Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının zayıf olduğunu tespit etmiştir. İbn Kudame de bu hadisin metruk olduğuna

dikkat çekmiştir.¹⁸²

Hanefî imamlarının çoğunun bu hadislerle çıkarımda bulunmamaları-
nın asıl sebeplerinden biri de şudur: Yapılan rivayetlerin bir kısmında “taam”,
bir kısmında temir, bir kısmında birr veya kumh, bir kısmında da “sa’an min
temir lâ semrâ” tabirleri geçmekte ve o yüzden hadis metinlerinde ızdırıp bu-
lunmaktadır. Sonra da hadisteki rivayetler ve hükümler genel kaidelere muhalif
düşmektedir. O bakımdan bu hadislerle değil, ana kaidenin ışığı altında kıyas
yolunu seçmenin daha isabetli olacağı söz konusudur.

Hadislerle amel eden müctehidlerin ise buna karşı verdikleri cevaplar var-
dır. Kitabımızın hacmi kafi gelmediğinden onları buraya almaya gerek görmedik.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Satılık dişi hayvanın sütünü sağmayıp memede iyice birikmesini ve
hayvanın bol süt verdiği kanısını doğrumasını sağlamak haramdır,
yasaktır.
2. Bu tür bir alış-veriş hileli alım-satım kapsamına girer.
3. O bakımdan sözü edilen hayvanı satın alan kimsenin bir rivayete göre
en geç üç gün içinde onu satıcısına geri verme hakkı vardır. Diğer riva-
yetlere göre, farkına vardığı zaman geri verme hakkı söz konusudur.
4. Bu durumda satıcısı o hayvanı geri almak zorundadır.
5. Sağılan süte bedel bir sa’ hurma veya buğday veya benzer bir gıda
maddesi verilir.
6. Veya sağılan sütün bedeli nakit olarak belirlenerek ödenir.
7. Sağılan sütü veya mislini vermek ise ihtilaflıdır.

TİCARETTE KÂR SINIRLANDIRILABİLİR Mİ ?

İslâm fıkhında buna “siir”, “tes’îr” denir. Satışa arz edilen mallara yetkilî organlarca narh, yani kar haddi konması söz konusudur. İslam dini kendi sistemi ve bütünlüğü içinde bu konuyu ele almış ve piyasada fahiş fiyatla mal satmayı önlemek, aynı zamanda tüketiciyi korumak için satışa arz edilen mallara narh koymayı, kar haddi belirlemeyi uygun bir çare olarak görmemiş ve bu yüzden böyle bir müdahaleyi mekruh, hatta fukahanın bir kısmına göre gayr-i caiz saymıştır.

Zira İslam’ın temel haklarla, insan haklarıyla, yüksek ahlak ve sorumlulukla, Allah (celle celaluhu) ve ahiret inancı ve korkusuyla ilgili koyduğu esas ve prensipler dosdoğru uygulandığı ve nesiller bu çerçeve içinde eğitilip yetiştirildiği takdirde kardeş olan müslümanların birbirlerini aldatması, fahiş fiyatla mal satması pek istisnâî bir olay olarak kalır.

Ama maddeyi amaç seçen ve bu yüksek ahlak ve kültürü, iman ve irfanı nesillere vermeyen, veremeyen ülkelerde devlet ister istemez piyasaya müdahale ihtiyacı duymakta, tüketiciyi korumak için belli bir kar haddi koymaktadır. Günümüzde kapitalist sisteme bağlı ülkelerde, serbest ekonomi modeli seçilirken tüketici ezilmekte ve onu vurguncuların şebekesinden koruyup kurtaran müeyyidelere pek yer verilmemektedir. Bu sebeple de toplum bünyesinden güven sarsılmakta, kimse kimseye itimad etmemekte ve her alışverişte aldatılırımlar endişesi duyulmaktadır.

Bu yönüyle de Yüce İslâm dini, mallara narh koymak yerine kalplere ve kâfalarla iman ve ahlak sınırları yerleştirmekte ve “Sizden biriniz kendisi için arzu edip istediği şeyi mü’min kardeşi için de arzu edip istemedikçe (olgunluk ölçüsünde) iman etmiş sayılmaz” piresibini işlemektedir.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ عَلَاءُ السَّعْرُ عَهْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ

سَعَرْتَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْفَاطِسُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ الْمُسَعِّرُ وَإِنِّي لَأَرْجُوا أَنَّ

أَلْفَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَلَا يَطْلُبُنِي أَحَدٌ بِمَظْلَمَةٍ ظَلَمْتُهَا إِلَّاهُ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ.

Enes (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde piyasada fiyatlar hayli yükseldi. Derken ashabı kiramdan bir kısmı: “Ya Rasulallah! Fiyatlara narh koysanız ya.” diye istekte bulundular Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Rızkı daraltıp genişleten, fiyatları ayarlayan, rızkı veren Allah'tır. Doğrusu ben, sizden hiçbirinizin ne bir haksızlık, ne bir kan ve ne de bir mal benden talep etmediği halde Allah'a kavuşmayı umuyorum.”¹⁸³

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İnsanlar kar sağlasınlar diye şari' alışverişi meşru kıl-
mış ve gabn-i fahiş ile satışta bulunmayı haram kılmıştır. O bakımdan şari'
alış-verişte kâr sağlamayı menetmediği gibi, kâr konusunda bir tahdid de koy-
mamış; sadece aldatmayı, hileli satışta bulunmayı yasaklamıştır. Böylece bir
malda bulunmayan özellikleri varmış gibi göstermenin, satılan maldaki ayıp
ve arzayı gizlemenin haram olduğunu belirtmiştir. Bunun için müşteriye, al-
datıldığı, hileli mal satıldığı takdirde satın aldığı malı geri verme hakkını, yani
tahyir hakkını tanımıştır. Böylece satıcı malını satarken gabn ve tedlis yapma-
maya dikkat etmek zorunda bırakılmıştır. Aksi halde sattığı mal geri verilir ve
itibarı kökünden sarsar.

Diğer üç mezhep imamları da: “Gabn-i fahiş” konusunda belirttiğimiz
gibi, az farklı yorumlar ortaya koymuşlardır. Şafiîler bir telbis söz konusu olma-
dığı takdirde gabn-i fahiş sebebiyle malı geri verme muhayyerliği yoktur derken,
Malikîler adetin fevkinde bir aldatma yoksa, malı geri verme muhayyerliği söz
konusu olmaz demişlerdir. Hanbelîler'e göre, satıcı ile alıcının piyasayı ve fiyatla
bilmedikleri takdirde fahiş fiyatla satılan malı geri verme muhayyerliği söz ko-
nusudur demişlerdir. Hanefiler de gabn-i fahişin, malın gerçek değerini, yani
fiyatını takdir eden bilirkişilerin ölçüsünü aşan nisbettir diyerek bir sınırlama

183 Tirmizi/Büyu': 73 Ebu Davud/Büyu': 49 İbn Mace/Ticarat: 27 Darimî/ Büyu': 13 Ahmed: 3/85, 156, 286

getirmişlerdir.¹⁸⁴

Böylece dört mezhep de zaruri bir durum olmadığı sürece mala narh konulmasını caiz görmemiş ve bunu mekruh saymıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam'a göre, fevkalade bir durum yokken, yetkili organların fiyatlara, narh koyup dondurması caiz değildir.
2. Kar haddi, gabn-i fahiş, tedlis ve telbis sınırına varmadıkça serbest meşru bırakılmıştır.
3. Gabn-i fahiş ve tedlis yoluyla satılan bir malı geri verme muhayyerliği vardır.
4. Ancak tüccar zulümde bulunur da çok fahiş fiyatla mal satmaya başlar ve manevi hiçbir müeyyide tanımazlarsa, o takdirde yetkili organ fiyatları belli bir kar sınırında tutmak ve tüketiciyi korumak için narh koyabilir.¹⁸⁵
5. Nitekim İmam Malik ve Şafiîler'den bir kısmı kıtlık yıllarında aşırı kâr sağlamayı önlemek, tüketiciyi korumak, kıtlıktan dolayı çok fahiş fiyatla mal satmaya özenen fırsatçıları durdurabilmek için piyasaya el koyup fiyat tahdidi yapmanın caiz olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁶
6. Tabiinden Said b. Müseyyeb, Rebi'a b. Abdirrahman, Yahya b. Said el Ensarî de toplum maslahatı söz konusu olmadığı zaman tesir ci-hetine girmenin, yani haddi koymanın caiz olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁷
7. Hidaye sahibi ise bu konuda şöyle demiştir:
8. "Sultanın insanlara karşı kar haddi koyup fiyatları belli sınırdan tutması uygun ve caiz olmaz. Ancak yiyecek maddesi satanlar tahakkümde

184 Fıkıh kitapları "gabn-i fahiş" bölümü. Ayrıca el-Fıkhu Ale'l- Mezahibi'l-Erbaa: 2/284, 285

185 Seyyid Sabık/Fıkhu's-Sünne 3/106

186 Fıkhu's-Sünne: 3/106

187 Fıkhu's-Sünne: 3/106

bulunup yiyecek maddelerinin kıymetini aşırı derecede yükseltiyorsa ve kadı da ancak fiyat tahdidiyle müslümanların hukukunu koruyabiliyorsa, o takdirde ehl-i rey ve basar ile istişare ederek kar haddi koyabilir.”¹⁸⁸

9. Serbest piyasa ekonomisini sağlam bir düzeyde işler durumda tutabilmek için nesillerin dini konularda ciddi biçimde eğitilip yetiştirilmesi vacibdir. O bakımdan Hz. Ömer ticaret kural ve ahlakından nasibini almayanları ticaretten menetmiştir. İmam Malik'in de bu hususta ictihadı vardır.

İHTİKAR

İhtikar bir ihtiyaç maddesini satın alıp piyasada azalmasını ve o yüzden fiyatının yükselmesini beklemek maksadıyla o malı depoya kaldırıp saklamak demektir. Şüphesiz böyle bir ticari tutum ve davranışta ihanet ve tüketicilere zulüm söz konusudur.

O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtikarı yasaklayıp haram kılmıştır.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَدَوِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا يَخْتَرِكُ إِلَّا خَاطِئٌ وَكَانَ سَعِيدٌ يَخْتَرِكُ الزَّيْتِ.

Said b. Müseyyeb'den, o da Ma'mer b. Abdillâh el-Adevî'den rivayet etmiştir. Adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ancak günahkar suçlu ihtikar yapar."¹⁸⁹

وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ دَخَلَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَسْعَارِ الْمُسْلِمِينَ لِيُغْلِيَهُ عَلَيْهِمْ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُقْعِدَهُ بِعُظْمٍ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Ma'kıl b. Yesar (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim müslümanların piyasasına, onlara karşı aşırı fiyat (kar) sağlamak için bir şey (ihtiyaç maddesi) ile girerse, onu kıyamet gününde ateşten bir döşek, minder üzerinde oturmak Allah üzerine bir haktır."¹⁹⁰

189 Müslim/Müsatat: 129, 130 Ebu Davud/Büyu': 40, 47 İbn Mace/Ticarat: 6 Darimi/Büyu': 12 Ahmed: 3/453, 454, 6/400

190 Müsned-i Ahmed: 5/27

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ اخْتَكَرَ حُكْرَةً
يَرِيدُ أَنْ يُغْلِي بِهَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَهُوَ خَاطِئٌ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim müslümanlar aleyhine aşırı fiyat artırmayı dileyerek bir ihtikarda bulunursa, o günahkar ve suçludur."¹⁹¹

عَنْ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ مَنْ اخْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامَهُمْ
ضَرَبَهُ اللَّهُ بِالْجَذَامِ وَالْإِفْلَاسِ.

Ömer Efendimiz (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum şöyle buyurdu: "Kim Müslümanlar'a karşı onların yiyecek maddelerini ihtikar ederse, Allah (celle celaluhu) onu cüzzam ve iflas ile vurur."¹⁹²

Ömer Efendimiz (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ticari malı getirip piyasaya (az bir kar ile) süren merzuktur (rızkılanmış, bahtiyar); muhtekir ise mel'undur."¹⁹³

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hanefî imamları bu konuda biraz genişlik getirip kendi ihtihadları doğrultusunda birtakım şartlarla ihtikara cevaz vermişlerdir. Şöyle ki:

1- Bir belde veya kasabada satın aldığı yiyecek maddelerini depolar ve fakat bu yüzden halka bir zarar vermiş olmaz, yani o maddeler piyasada bulunursa, o takdir de bir süre depolayıp saklamasında bir sakınca yoktur.

2- Yakın bir kasaba veya beldeden satın alıp kendi beldesine nakleder ve

191 Müsned-i Ahmed: 3/453,454, 6/400 Taberani/Büyu': 56, 58

192 İbn Mace/Ticarat: 6 Ahmed: 1/21 2/33. 351

193 İbn Mace/Ticarat: 6 Darimi/Büyu': 12

piyasada o maddelerden pek az bulunur da depolayıp satışı arz etmediği takdirde halka zarar verecek olursa, bir süre de depolaması mekruhtur. Bu daha çok İmam Muhammed'in görüşüdür. Ebû Yusuf'tan da bu anlamda bir rivayet söz konusudur.

3- Cem'u'l-cevami de ise şöyle denilmektedir. "Yiyecek maddelerini uzak bir yerden satın alıp getirir de satışı arz etmeyerek onu depolarsa bu mekruh değildir.

4- Bir beldeden satın alıp diğer bir beldeye naklettikten sonra ihtikarda bulunursa, bu da mekruh sayılmaz.

5- Kendi tarla ve bahçesine ekip yetiştirdiği gıda maddelerini satışı azetmeyip depolarsa bu da mekruh değildir. Ancak efdal olanı şudur: İhtiyacıdan arta kalanını müslümanların ihtiyacı bulunuyorsa onlara satmasıdır.

6- Depolamanın uzun süresi bir ay olarak takdir edilmiştir.

7- İhtikarın iki ayrı türü vardır: Biri fiyatlar yükselsin diye bekletmek; diğeri kıtlık olsun diye bekletip satışı arz etmemek. İkinci türün vebalı birincisinden çok daha büyüktür.

8- Ebû Yusuf'a göre müslümanların umumuna zarar veren her maddeyi satışı arz etmeyip depolamak ihtikardır. İmam Muhammed'e göre, halkın geçimiyle ilgili gıda maddeleriyle hayvanların beslenmesine yönelik olan maddeleri satışı arz etmeyip depolama ihtikardır.

9- Halka zarar verdiği takdirde yetkili organın muhtekiri, depoladığı malı satışı arz etmeye zorlaması caizdir.

10- Yiyecek maddelerini depolayıp satmayarak fahiş fiyatla satmayı beklemek mekruh olduğu gibi, mevcut maddeleri piyasaya, ihtiyaç bulunduğu fahiş fiyatla satıp aşırı kar sağlama söz konusu olduğu ve kadı (yetkili organ) da bunun önüne geçemediği takdirde, o maddelere narh koymak, yani kar haddi belirlemekte icma ile bir sakınca yoktur.¹⁹⁴

Şafîiler'e göre: Bu mezhep imamları genellikle halka sıkıntı ve zarar ve-

ren depolama üzerinde dururken daha çok ihtikar kapsamına giren maddelerin yiyecek, yani kut (beldenin ana yiyecek maddesi) niteliği taşıyanları olduğunu belirtmişlerdir.

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre, bir malın ihtikar kapsamına girip haram sayılması için üç şartın bulunması söz konusudur:

- 1- O malın satın alınması. Başka bir yerden celb edip getirilen veya kendi mülkünden elde edilen bir maddenin depolanması ihtikar kapsamına girmez.
- 2- O maddenin müşteriler için kut (geçim gıda maddesi) olması. O bakımdan helva, bal, zeytin ve benzeri katık anlamında olan maddeler kut niteliği taşımadığından ihtikar kapsamına girmemektedir.

- 3- Satın alıp depoladığı maddeden dolayı halka sıkıntı getirmiş bulunması.

O bakımdan piyasada o maldan bulunuyor ve bir sıkıntı söz konusu değilse, ihtikar da söz konusu olmaz.¹⁹⁵

Malikîler'e göre: Bu mezhebin önde gelen imamı Malik'e göre de dışarıdan celb edilen maddeleri depolayıp satışa arz etmemek ihtikar sayılmaz.

Böylece Hanefî mezhebine göre, ihtikar mekruhtur. Diğer üç mezhebe göre haramdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

189 nolu Said ve Ma'mer hadisini hem Tirmizî, hem de diğer muhaddisler tahrir etmişlerdir. Hadis hasen veya sahih kabul edildiğinden müctehidlerin çoğu onunla çıkarımda bulunmuşlardır.

Böylece hadis, ihtikar yapan kimsenin suçlu günahkar olduğuna delalet etmekte ve bu manayla ihtikarın haram olduğu anlaşılmaktadır.

190 nolu Ma'kûl hadisini Taberânî el-Kebir ve el-Evsat'ta tahrir etmiştir. Ancak isnadında Zeyd b. Murre bulunuyor. "Mecmau'z- Zevâid'de bu zatın tercüme-i haline rastlanmadığı kaydedilmektedir. O bakımdan biraz ihtiyatla bu rivayete bakılmıştır. Geri kalan ricalinin hepsi sahihtir.

191 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda Hakim tahrir etmiştir. Ancak onun rivayetinde şu fazlalık da bulunuyor: “Ve gerçekten onun ilgisi Allah’tan kopmuş olur.”

Ancak bu hadisin isnadında Ebû Ma’ser bulunuyor ki bu zat zayıftır. Bununla beraber onun sika olduğunu söyleyenler de var.¹⁹⁶ Nitekim Zehebî bu ismi taşıyan üç raviye yer verirken onların zayıf veya sika olup olmadıkları hakkında bir bilgi vermemiştir.¹⁹⁷ Ma’mur hadisiyle birbirini kuvvetlendirmekte olduğundan ilim adamlarının çoğu bununla da çıkarımda bir sakınca görmemişlerdir.

192 nolu Ömer hadisinin isnadında Heysem b. Rafi’ bulunuyor. Ebû Davud’a göre bu zat münker hadis rivayet eder. Zehebî bu zatın ihtikârla ilgili rivayetinin münker olduğunu nakletmiştir. Sonrada bu konuyla ilgili onun rivayetini vürud sebebiyle naklederek şu bilgiyi vermiştir: “Ferruh Mevla Osman şöyle haber verdi: Hz. Ömer (radiyallahu anh) mescide doğru gitti. Bu arada satışa arz edilmiş yiyecek maddelerini gördü ve hoşuna gittiğinden şöyle dedi: Allah (celle celaluhu) bu yiyecek maddelerini de onları celbedip buraya kadar getirenleri mübarek eylesin Bunun üzerine biri ona: “Ya Emira’l müminin! Bu maddeler ihtikar edilmiştir” diye haber verdi. O da: “Kim ihtikar etmiş? diye sorunca, “Ferruh Mevla Osman.” diye cevap verdiler ve bir de falan mevlâ Ömer diye ilâve ettiler. Bu haber üzerine Hz. Ömer o iki adama dönüp “Sizi buna cesaretlendirip iten nedir?” diye sordu. Onlar da: “Kendi malımızın karşılığında satın alıp satıyoruz” diye cevap verdiler. Hz. Ömer şöyle dedi: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den duydum, buyurdu ki: “Kim müslümanlar üzerine onların yiyecek maddelerini ihtikâr ederse Allah onu iflas ve cüzam ile vurur.”

Bunun üzerine Ferruh şöyle dedi: “Allah’a ve sana söz veriyorum ki, bir daha ihtikâra dönmeyeceğim.” Mevlâ Ömer’i ise meczum olarak gördüm.”¹⁹⁸

Ayrıca bu hadisin isnadında Ebû Yahya el-Mekkî bulunuyor ki, o da meçhuldür.¹⁹⁹

196 Neylül-evtar: 5/249

197 Mizanu’l-İ’tidal: 4/575

198 Mizanu’l-İ’tidal: 4/322 9303 nolu Heysem.

199 Mizanu’l-İ’tidal: 4/322 9303 nolu Heysem.

Bununla beraber hadisin şevahidi bulunuyor; İbn Mâce ve Hâkim'in, aynı zamanda İshak b. Rahıye, Dârimî, Ebû Ya'lâ, el-Akîlî'nin İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan rivayet ettikleri şu hadis bulunuyor ki, 979 numara ile onu konunun baş kısmında nakletmiş bulunuyoruz: Ticari malı getirip piyasaya (az bir kar ile) süren mezrûktur (rızkılanmış, bahtiyar); muhtekir ise mel'ündür."

Şüphesiz bu hadis her ne kadar zayıf hadisler arasında yer almışsa da bu bâbdaki diğer rivayetlerle kuvvet kazanmaktadır.

Yine bu bâbda İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan rivayet edilen bir diğer hadis şöyledir: "Kim yiyecek maddelerini kırk gece satışa arz etmeyip kaldırırsınız (da ihtikârda bulunursunuz) sa o Allah'tan, Allah da ondan ben kalır (ilgisi kopar)."

Bu rivayetin sahih olup olmadığı da ihtilaf konusudur.

Bunların dışında birtakım rivayetler daha bulunuyor ki, konuya kuvvet kazandırmakta ve ihtikârın haram olduğuna delâlet etmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ihtiyaç maddelerini satışa arz etmeyip depolamak ve fiyatların yükselmesini beklemek konusunda tahrim ve kerahet illeti, halka, yani ihtiyaç sahiplerine sıkıntı verip onları zarara sokmaktır. Bu hususta yiyecek maddeleriyle diğer ihtiyaç maddeleri arasında fark yoktur. Ancak İmam Gazalî İhya'da bunun aksine şöyle demektedir: "Kut (beldenin ana yiyecek maddesi) olmayan ve ona destek anlamı taşımayan maddelere yasağın kapsamı uzayıp geçmez."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhtikâr, halkın ihtiyaç maddelerini satışa arz etmeyip depolamak ve hatların yükselmesini veya kıtlığın başlamasını beklemek anlamına gelir.
2. Bu manayla ihtikâr yasaktır ve haramdır.
3. Uzak bir ülkeye veya beldeden satın alınıp getirilen maddeleri satışa arz etmeyip depolamak ihtikâr kapsamına girmez. Bu, Hanefiler'e göredir.
4. Kendi tarla ve bahçesinden elde ettiği gıda maddelerini bir süre satışa

çıkarmayıp saklamak da ihtikar sayılmaz. Bu da Hanefiler'e göredir.

5. İhtiyaç maddelerini saklayıp halka sıkıntı ve zarar teşebbüsü önlenemediği takdirde piyasada istikrar sağlamak ve tüketiciyi korumak için yetkili organlar fiyat tahdidine baş vurabilirler.
6. Müctehidlerin bir kısmına göre ihtikar ancak ana gıda maddelerinde söz konusudur. Katık olan maddelerle diğerleri bu kavramın dışında kalır.
7. Müctehidlerin bir kısmına göre ise, halkın ihtiyaç maddesi kabul edilen her maddede ihtikâr söz konusudur.

SATICI İLE ALICI ARASINDAKİ İHTİLAF

Ticari alanda alış-veriş doğrultusunda zaman zaman satıcı ile alıcı arasında birtakım ihtilaflar çıkabilir. Bir husumete yol açmaması ve kırıcı, bölücü bir hava doğurmaması için İslâm en âdil kıstasları koymuş ve ihtilafın giderilmesini kolaylaştırmıştır. Çünkü İslâm Hukuku'nun amaçlarından biri de, toplum yapısında güveni ayakta tutmak, din kardeşliğini kişisel çıkarların önünde bulundurmamak, ticari ahlakı sapasağlam ayakta tutmak ve her hak sahibinin hakkını en adil ölçüler çerçevesinde vermektir.

O bakımdan günlük hayatımızın lâzım-i gayri müfariki olan ayrılması mümkün olmayan ve ondan kopmaz bir parça sayılan alış-veriş, yani ticari muamele ne kadar düstür ve adilane yapılırsa toplum o nisbette rahat eder, huzur duyar ve güven besler. Bu muamele yaygın olduğu nisbette de birtakım ihtilaflara konu olabilir. Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalıcı kurallar ve hükümler vaz etmiş bulunuyor.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا اخْتَلَفَ الْبَيْعَانِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيِّنَةٌ فَالْقَوْلُ مَا يَقُولُ صَاحِبُ السَّلْعَةِ أَوْ يَتَرَادَانِ.

İbn Mesud (radiyallahu anıh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Satıcı ile alıcı ihtilafa düştüğü zaman aralarında beyyine (belge ve şahit) yoksa, söz, satıcının sözüdür veya birbirine geri çevirirler (alıcı malı geri verip parasını alır)."²⁰⁰

İbn Mace'nin rivayetinde şu fazlalık yer alıyor: "Alım satımda mal aynen duruyorsa" yani satın alınan mal kullanılmamış ve zayı edilmemişse... İmam Ahmed'de yaptığı rivayette şu fazlalığı nakletmiştir: "Satılan mal da olduğu gibi duruyorsa..."

²⁰⁰ Ebu Davud/Büyu': 82 Tirmizi/Büyu': 43, Ticarat: 19 Darimî/Büyu': 16 Taberani/Büyu': 80

وَاللَّدَارِ قُطْنِي عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ إِذَا اخْتَلَفَ الْبَيْعَانِ وَالْبَيْعُ
مُسْتَهْلَكٌ فَالْقَوْلُ قَوْلُ الْبَائِعِ.

Darekutnî'nin Ebu Vail'den yaptığı rivayette ise, şöyle buyurulmuştur: Satıcı ile alıcı ihtilafa düşerse, satılan malda harcanıp ortada yoksa o tâkdirde söz satıcının sözüdür (yani onun sözüne ve iddiasına itibar edilir)."

عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ وَأَتَاهُ رَجُلَانِ تَبَايَعَا سِلْعَةً فَقَالَ هَذَا أَخَذْتُ بِكَذَا وَكَذَا
وَقَالَ هَذَا بَعْتُ بِكَذَا وَكَذَا فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ آتَى عَبْدُ اللَّهِ فِي مِثْلِ هَذَا فَقَالَ
حَضَرْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي مِثْلِ هَذَا فَأَمَرَ بِالْبَائِعِ أَنْ يُسْتَحْلَفَ ثُمَّ يُخَيَّرَ الْمُبْتَاعُ
إِنْ شَاءَ أَخَذَ وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ.

Ahmed ve Nesâî'nin Ebû Ubeyde'den yaptıkları rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Aralarında bir malın satışını yapan iki adam ona geliyor. Biri: Ben bu malı şu kadara satın aldım diyor, diğeri ise, ben bu malı şu kadara sattım diyor. Bunun üzerine Ebû Ubeyde: Buna benzer bir mesele Abdullah (radıyallahu anh)'a arz ediliyor. O da ben bunun gibi bir meseleyi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) huzurunda çözlürken bulundum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) satıcıdan yemin etmesinin istenmesini emretti; sonra da satışta muhayyerlik söz konusudur: "İsterse onu (geri) alır, isterse terk eder."²⁰¹

Diğer bir yorumla, satıcı yemin etmediği takdirde alıcı muhayyerdir, dilerse alır, dilerse terkeder. (Ancak birinci yorum daha isabetlidir.)

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Satıcı ile alıcı arasındaki ihtilaf, kusurlu ve arızalı malın geri verilmesi hususunda beş maddede toplanır:

1- Satılan malın sayısında ihtilaf.

Aralarında beyyine (yazılı belge veya şahit) yoksa söz müşterinindir; yemin etmesi gerekir. Çünkü sayıyı indiren, onun şu kadar değil daha az sayıda olduğunu iddia eden odur.

2- Kabzedilen şeyin sayısında ihtilaf.

Bu da birinci maddede belirtilen şekilde çözülür.

3- Satılan malın vasfında ihtilaf.

Mesela Şam imalatı diye bir kumaşı satın aldığını, sonra da onun Mısır imalatı olduğunu iddia eden bir müşteri, bu iddiasıyla satıcıya başvurursa.

Burada söz, yeminli olarak satıcındır. Çünkü burada o, müşterinin iddiasını inkar etmektedir.

4- Satılan malın miktarında ihtilaf.

Mesela tartı ile satın aldığı malın noksan çıktığını iddia ederse. Bu durumda söz, yeminli olarak müşterinindir.

5- Satılan malın ta'yininde ihtilaf.

Mesela müşteri satın aldığı hayvanı geri vermek ister.. Satıcı ise, bu benim sana sattığım hayvanın kendisi değildir derse.

Burada geriye verme olayı niyar-i şart ve rü'yete bağlıysa, yani ona dayanıyorsa, söz yeminli olarak müşterinindir. Ama red, kadîmi bir ayıptan dolayı ise söz yeminli olarak satıcındır.²⁰²

Şafiîler'e göre: İmam Şafiî bu konuya kısaca değinerek şöyle demiştir:

"Satıcı ile alıcı arasında ihtilaf çıkarsa, mesela satıcı: "Bunu sana sattım, ama ben muhayyer bulunuyorum", müşteri de "Onu bana sattın, ama senin için bir muhayyerlik söz konusu edilmedi" derse, Ebu Hanife'ye göre, burada söz yeminli olarak satıcındır. İbn Ebi leyla ise, söz müşterinindir. Ebu Yusuf da bu ikinci görüşü benimsemiştir.²⁰³

202 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l Erbaa- 2/209 210

203 el-Ümm: 3/90

Böylece İmam Şafî'nin de İbn Ebî Leyla gibi bir görüşe sahip olduğu anlaşıyor.

Hanbelîler'e göre: Satıcı ile alıcı arasındaki ihtilaf, satılan mal hususunda üç maddede mütalaa edilir:

1- Maldaki ayıp ve arızanın kimin yanında zuhur etmesiyle ilgili ihtilaf.

Aralarında meseleyi çözecek delil yoksa söz yeminli olarak müşterinindir. Mesala aldığı kumaş veya elbisenin yırtık çıkması bu cümledendir.

2- Satılan malın aynında ihtilaf.

Mesela satılan bir malı müşteri geri vermek istediğinde satıcı, bu benim sana sattığım mal değildir, sen onu değiştirmişsin" demesi. Eğer malı geri çevirme kadim bir ayıptan dolayı ise, söz yeminli olarak satıcındır. Red hiyar-i şarttan dolayı ise, söz yeminli olarak müşterinindir.

3- Satış bedeli üzerinde ihtilaf.

Mesela bir malı bir mal karşılığında satın aldıktan sonra onu bir ayıp ve arıza bulunduğu halde geriye vermek isterse, satıcı ona karşılık aldığı malı verdiğinde müşteri bu o değildir derse, burada söz yeminli olarak müşteriye aittir.²⁰⁴

Malikiler'e göre: Bu mezhebe göre de satıcı ile alıcının ihtilafı satılan mal hususunda dört maddede toplanır:

1- Satış anında ayıp ve arızanın görülüp görülmediğinde ihtilaf.

Burada söz yeminli olarak müşteriye aittir.

2- Satılan maldaki ayıp ve arıza müşterinin razı olup olmadığı hakkında ihtilaf. Ayıp satışta gizli kalmış ve sonra farkına varılarak müşteri buna razı olmuş şeklinde bir ihtilafa dayanıyorsa, müşterinin o malı yeminsiz olarak geri verme hakkı vardır. Satıcının iddiası muteber değildir. Ancak satıcı bu hususta şahit gösterirse, durum değişir.

3- Ayıp ve arızanın kadimi olup olmadığı üzerinde ihtilaf.

Ayıp hafif olur da satış anında pek farkına varılmazsa, söz yeminsiz olarak satıcındır. Beyyine varsa, ona göre karar verilir.

4- Gizli ayıp ve arızanın mevcut olup olmadığı, yani satış vaktinde o malda böyle bir ayıbın bulunup bulunmadığı hususunda ihtilaf edilirse, burada söz yeminsiz olarak satıcıya aittir.²⁰⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

200 ve 201 hadisler Abdullah b. Mes'ud (radiyallahu anh)'dan rivayet edildiği gibi, meal bölümünde naklettiğimiz rivayetler de ondan yapılmış ve böylece adı geçen sahabiden muhtelif tariklerle aynı rivayete yer verilmiştir: İmam Şafii Said b. Salim tarikiyle rivayet etmiştir. Ancak isnadında ismi geçen İsmail b. Ümeyye ile Ali b. Cüreyc hakkında farklı tespitler olmuştur. Aynı zamanda isnadında geçen Ebû Ubeyde'nin kendi babasından duyduğu da şüpheyle karşılanmıştır. Ayrıca Ebu Ubeyde'nin kendi babasından duyduğu da şüpheyle karşılanmıştır. Ayrıca Ebu Ubeyde tarikiyle Ahmed, Nesâî ve Darekutnî rivayet etmişler ve Hakim bu rivayeti sahihlemiştir. İmam Şafîi ayrıca aynı hadisi Süfyan b. Uclan tarikiyle Avn b. Abdullah'tan, o da İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ancak isnadında inkıtâ' söz konusudur. Zira Avn'ın İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'a yetişmediği belirtilmektedir.

Tirmizî ile İbn Mace de isnad-i münkâtî' ile rivayet etmişler ve Taberânî bu rivayeti şu lafızla nakletmiştir: "Satıcı ile alıcı satışta ihtilafa düşerlerse reddedilirler (satıcı sattığı malı geri alıp bedelini müşteriye iade eder)."

Hafız İbn Hacer bu hadisin ravileri sikattır, diyerek çıkarıma salih olduğunu işarette bulunmuştur.²⁰⁶

Fukaha ihtilaf konusu ortaya çıktığında daha çok Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu genel kuralıyla amel edilecek diyerek konuyu bu çerçeve içinde çözmeyi uygun görmüştür: "Davacıya beyyine (belge ve şahit); davalıya da yemin düşer." Şöyle ki: Davacı ister satıcı, ister alıcı olsun, davasını ispat için ya yazılı belge ibraz etmesi, değilse şahit göstermesi gerekir. Aksi halde davalıya yemin ettirilir ve bu suretle ihtilaf giderilir. Davacı kanıt ortaya koy-

205 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l Erbaa: 2/212, 213'den özetlenerek.

206 Neylül-evtar: 5/253

duğu takdirde onun iddiasına göre, koyamadığı takdirde davalı yemin ederse bu defa davalının iddiasına göre hükmedilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Satıcı ile alıcı arasında ortaya çıkan ihtilaf, müctehidlerin çıkarımları doğrultusunda çözülür.
2. Davacıya beyyine, davalıya yemin düşer.
3. İhtilaf; satılan malın sayısında, ayrında, satış bedeli üzerinde, malın vasfında, miktarında olabilir. Bunlardan her biri ictihatta belirlenen kıstasa göre ele alınıp çözülür.

SELEM AKDİ

İslâm Hukuku'na göre, mevcut olmayan bir malın satışı caiz değilse de, halkın ihtiyacı dikkate alınarak selem şeklinde cereyan eden alış-verişe cevaz verilmiştir. Nitekim selem işlemi İslâm'dan önce de Medine ve çevresinde çok yaygın idi. Buna çok alışan ve ihtiyaçlarını bu yolla karşılayıp durumlarını düzelten halkı bu yaygın alım-satımdan menetmenin birtakım sıkıntılar doğuracağı kesinlik arz ediyordu. İslâm, üreticinin haksızlığa uğramaması, malın bedelini peşin veren alıcının da mağdur olmaması için selemi birtakım şartlara ve kurallara bağlamış ve böylece bu konuda da adil bir düzenleme getirmiştir.

Şüphesiz İslâm bu adil düzenlemeyi getirirken de diğer yandan müslüman cemaati ticari ahlak konusunda eğitip iman ve takva düzeyinde onları yönlendirmeyi ihmal etmemiştir. Zira en çok su-i istimale müsait olan konulardan biri ve belki de başta geleni ticari işlemlerdir. O bakımdan İslâm fıkhrında buna ağırlık verilmiş ve konuları kurallar, kitap ve sünnete göre eğitilip yetiştirilen toplumlara yönelik özellikte düzenlenmiştir. Bu nedenle İslâm, kitap ve sünnete göre eğitilip yetiştirilmeyen, ticari ahlaktan habersiz olup aşırı kazanç hırsı içinde bulunan kişilerin ticaretle uğraşmasına izin vermez.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَارِ السَّنَةَ وَالسَّنَتَيْنِ فَقَالَ: مَنْ أَسْلَفَ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete, göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye (hicret edip) geldiğinde, Medineliler meyve (ve diğer gıda maddeleri) alım- satımında bir ve iki yıl üzerinde (vadeli) satış yapıyorlardı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim bedeli peşin vadeli satış yaparsa belli

ölçü ve tartıya belirli süreye göre yapsın.”²⁰⁷

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبَرْزَى وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَا كُنَّا نُصِيبُ الْمَعَانِيَ
مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَ يَأْتِينَا أَثْبَاطٌ مِنْ أَثْبَاطِ الشَّامِ فَتُسَلِّفُهُمْ فِي الْحِنْطَةِ
وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْتِ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى قِيلَ: أَكَانَ لَهُمْ زَرْعٌ أَوْ لَمْ يَكُنْ قَالَا: مَا
كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ.

Abdurrahman b. Ebzâ ve Abdullah b. Ebî Evfâ'dan yapılan rivayete göre, bu iki zat şöyle demişlerdir: “Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber birtakım ganimetler elde ederdik ve bu sırada Şam dolaylarında yaşayan Nebî kavminden bazı (tacir) kişiler bize gelir ve biz de onlara belli bir süreye kadar vadeli olarak buğday, zeytinyağı ve arpa hususunda bedeli peşin vererek alış-verişte bulunurduk.” Bunun üzerine bu iki zata soruldu: “Onların ziraatı var mıydı, yok muydu?” Sözü edilen iki zat şu cevabı verdiler: “Bizler onlardan bu hususu” sormazdık.”²⁰⁸

وَفِي رِوَايَةٍ كُنَّا نُسَلِّفُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فِي الْحِنْطَةِ
وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْتِ وَالتَّمْرِ وَمَا تَرَاهُ عِنْدَهُمْ.

Diğer bir rivayette ise şöyle buyurulmuştur: “Bizler Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa ve zeytinyağı hususunda vadeli mal alır peşin para öderdik ve satış akdi yaptığımız kimselerin yanında o maddelerin (olup olmadığına bakmaz) görmezdik.”²⁰⁹

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَسْلَمَ فِي شَيْءٍ فَلَا يَصْرِفُهُ
إِلَى غَيْرِهِ.

207 Müslim/Müsakat: 128 Buhari/Selemler: 1,2, 7 Ebu Davud/Büyü: 55 Tirmizî/ Büyü: 68 Nesâî/Büyü: 63 İbn Mace/Ticarât: 59 Darimî/Büyü: 45 Ahmed: 1/217, 222

208 Müsned-i Ahmed: 1/217, 22, 358

209 Buhari/Büyü: 55 Nesâî/Büyü: 60 Ahmed: 4/380, 354 Buhari/Selemler: 2,3,7

Ebu Said (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Kim bir şeyde selem işlemi yaparsa, artık (belli süre sonra alacağı) malı başkasına çevirip (satmasın) ve onunla başka bir akidde bulunmasın."²¹⁰

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَسْلَفَ شَيْئًا فَلَا يَشْرِطُ عَلَيَّ صَاحِبِهِ غَيْرَ قَضَائِهِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim bir şey ile selemde bulunursa, onun sahibi üzerine ödemesinden başka bir şart getirmesin.

وَفِي لَفْظٍ مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَلَا يَأْخُذُ إِلَّا مَا أَسْلَفَ فِيهِ أَوْ رَأْسَ مَالِهِ.

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: "Kim bedeli peşin olmak üzere belli vadeli bir mal satın alırsa, artık vadesi (ve cinsi, evsafı) belirlenen maldan başka bir şey almasın, aksi halde (satıcı başka mal getirip teslim etmek isterse, selem yapan alıcısı) re'sül'l-malı (ödediği bedeli) alsın."²¹¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Selem, vadeli malı peşin parayla satın almaktır. Bu da ancak sıfatı ortaya konabilen, miktarı belli olan mallarda caizdir. Sıfatı zaptedilemeyen, yani belirlenemeyen ve miktarı meçhul olan bir malda selem işlemi caiz değildir.

Altın ve gümüş dışında kalan ve ölçü ile tartıya giren her mal hakkında selem işlemi caizdir. Altın ve gümüşe gelince, İslâmî ticari sisteme göre, bu ikisi nakit para kabul edilir. Taneleri birbirine yakın olan sayı kapsamına giren ceviz ve yumurta gibi maddelerde de bu işlem caizdir.

Bu mezhebe göre, selem işleminin caiz olabilmesi için sekiz şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

210 Ebu Dâvud/Büyu': 57 İbn Mace/Ticarat: 60

211 Taberani/Büyu': 93, 94 Darekutnî.

1. Teslim edilecek vadeli malın cinsinin belirlenmesi,
2. Nev'inin belirlenmesi,
3. Evsafının belirlenmesi,
4. Miktarının belirlenmesi,
5. Vade süresinin belirlenmesi,
6. Re'su l-malın miktarının belirlenmesi,
7. Malın teslim edilmesi gereken yerin belirlenmesi
8. Re'su l-malın (verilen bedelin) kabzedilmesi.²¹²

Şafiîler'e göre: Selem, zimmette mevsuf olan bir satıştır ki, alış-verişte şart olan hususlardan başka şu şartların gerçekleşmesi söz konusudur:

1. Re'su'l-mal (satın alınacak mala karşılık verilen bedel)in mecliste teslim edilmesi,
2. Satın alınacak malın vadeli olması,
3. Teslim edilecek yerin belirlenmesi,
4. Vade süresinin belirlenmesi,
5. Satılan malın teslimine kudretin yetmesi,
6. Malın miktarının belirlenip açıklanması,
7. Malın evsafının belirlenmesi.²¹³

Hanbelîler'e göre: Zimmette mevsuf olan ivaza karşılık ivaz (bedel) teslim etmek, yani mal vadeli olup zimmette vasıfları belirlenmiş bulunan ve bedeli olan para mecliste teslim edilen bir satış muamelesine "selem" denir.

Selemin caiz olması için şu altı şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1. Satın alınan vadeli malın sıfatları zaptedilebilir cinsten olması,

²¹² Mecmau'l-Enhur : 2/97107' den özetlenerek.

²¹³ es-Siracü'l-vehhac : 205207

2. Satın alınan vadeli malın evsafının belirlenmesi,
3. Belli ve belirli bir ölçek ve tartı veya sayıda olması,
4. Yani vadeli olarak satın alınan malın ölçü, tartı ve sayısı belli olup çerçevesinin çizilmesi,
5. Vadeli malın teslim edilecek sürenin belirlenmesi,
6. Satın alınan malın mahallinde mevcut cins ve türden olması,
7. Peşin olarak ödenecek paranın mecliste teslim edilmesi.²¹⁴

Görüldüğü gibi, mezhep imamlarının bu husustaki görüş ve çıkarımları ve ihtihadları arasında çok az fark bulunuyor. Belli şartlarda hemen hepsi birleşmiş oluyor.

Malikiler'e göre: Sahnûn'un İbn Kasım'dan yaptığı teshillere göre, İmam Malik selem konusunu üç bölümde işlemiştir: Ne gibi eşya ve maddelerin selem işlemine girebileceği, selemi bozan şeylerin neler olduğu ve vadenin belirlenmesinde gereken açıklamanın yapılması.. Bu başlıklar altında birçok fer'î meseleye yer verilmiş ve fakat konu metodlu biçimde işlenmemiştir.²¹⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Selem, hem vezin, hem de mana bakımından selef olarak tanımlanır. Selef, vadeli satış anlamına gelir; daha çok mal vadeli, bedeli olan para peşin şekilde yorumlanır ki selem de bu demektir.

207 nolu İbn Abbas hadisinde daha çok şu üç şart üzerinde durulmuştur: Belli ve belirli ölçü, belli ve belirli tartı, sonra da belirli vade süresi. Nitekim cumhur da tecilin itibar edilmesi konusunu bu hadise dayanarak çıkarım yapılarak belirtmiştir.

Ancak bu anlatım tarzının, peşin bir selem olamayacağı çıkarım yapılabilir mi? Bu hususta ilim adamlarının ihtilafı vardır. Peşin olmaz diyenler İbn Abbas'ın şu sözünü delil olarak göstermişlerdir: "Bahşiş verilinceye kadar veya

214 İbn Kudame/el-Muğnî: 4/312334'den özetlenerek.

215 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra : 4/2-123

tahılın hasad zamanına kadar selefte bulunmayın, vadeli mal alıp satmayın, her halde bir süre belirleyin.

Peşin olur diyenler ise buna itiraz ederek, yapılan nakl İbn Abbas'a aittir, yani hadis mevkuttur ve çıkarıma salih değildir demişlerdir.

Satın alınan malın teslimi için belirlenen sürenin miktarı da ihtilafıdır: Ebû Hanife'ye göre, bu hususta yakın ve uzak süre arasında fark yoktur. İmam Malik'in arkadaşları ise, belli bir süre gereklidir, ancak pazarlar ve ticari muhitlere göre süreler değişebilir. Ama en az süresi üç gündür demişlerdir. el-Hadî ve İbn Kasım'a göre on beş gündür. Ayrıca İmam Malik'e göre selemi tahılın hasad zamanına veya hacıların ilk kafilésinin hacdan dönünceye kadar bir şarta bağlamak da caizdir. İmam Malik bu hususta Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'nın şu hadisiyle çıkarımda bulunmuştur: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yahudiye adam göndererek "bana iki elbiseyi elim genişleyinceye kadar (vade tanıyarak) gönder" demiştir." İbn Münzir, Nesâî'nin naklettiği bu rivayeti sahih görmemiş, ta'nda bulunmuştur.

208 ve 209 nolu Abdurrahman ile Abdullah b. Ebî Evfa hadisleri sahihtir ve delil gösterilmeye salihdir. Böylece vadeli olarak teslim edilecek malın, selem akdi yapılırken parayı peşin alanların yanında veya ülkelerinde veya belde ve kasabalarında belirlenen malın mevcut olup olmadığına bakılmayacağı, yani bunun şart olmadığı çıkarımı yapılmıştır. Nitekim İbn Reslan diyorki: "Kendisiyle selem akdi yapılan kimsenin yanında madum (yok) olan bir malın başkası yanında mevcut olduğu ve bunun için de o tür bir malın selem yoluyla satışının caiz olacağına hilaf bulunmadığı söz konusudur."

İmam Ebû Hanife selem yoluyla satılan bir malın akid anından mevcut olması, yani kendisiyle selem akdi yapılan kişinin oturduğu belde ve yörede o tür malın mevcut olduğu ve olacağı şarttır diyerek diğerlerinin görüşüne katılmamıştır. Sevrî ve Evzaî de bu hususta İmam Ebû Hanife'ye muvafakat etmişlerdir. Ancak cumhur bu görüşün aksini benimsemiş ve bir mal, bir madde hakkında selem akdi yapıldıktan sonra o mal kesintiye uğrarsa, akid münfesih olmaz demişlerdir. İmam Şafiî'den yapılan bir rivayete göre, bu durumda akid fesh olur. İmam Ebû Hanife ile onun görüşünde olanlar şu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bir adam diğ-

rine peşin bedel verip vadeli hurma satın alarak selem işleminde bulundu. Ne var ki o yıl hurma olarak o adam bir şey çıkarmamış oldu. O yüzden davalastılar ve durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ettiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hurma verecek zata: “Şu adamın malını ne sebeple kendine helal kılıyorsun? Aldığın bedeli (parayı ona) geri ver!” buyurdu ve sonra ilave etti: “Hurmanın olgunlaşmadıkça vadeli satışını yapmayın.”

Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadis sahih kabul edilerek çıkarıma salih görülmüştür. Hurma hakkındaki bu nassa diğer maddeler kıyas edilir.

210 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında meçhul bir adam vardır. Çünkü Ebu Dâvud bu hadisi Muhammed'den, o da Süfyan'dan, o da Kesir b. İshak'dan, o da Necranlı bir adamdan, o da İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan rivayet etmiştir ki, Necranlı adamın kim olduğu bilinmemektedir. İsnadında meçhul bir ravi bulunan bir hadis delil gösterilmez.

Böylece selem işlemiyle vadeli olarak verilecek malın halen mevcut olmasının anlamı, kendisiyle selem yapılan kişinin bulunduğu belde ve yörede o tür bir yiyecek maddesinin mevcut olması veya yetiştirilmekte olduğu demektir.

Sonra vadesi dolup mal teslim alınmadan onu başka bir kimseye satmak caiz değildir. Selem akdinden başka bir cihete çevrilemez. Nitekim İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve el-Hadî de aynı görüştedirler. İmam Şafî ile İmam Züfer'e göre, başka bir cihete sarfı caizdir. Çünkü bu zimmette karar kılan bir ivazdır, tıpkı karzda olduğu gibi.

Fukahanın çoğuna göre, selem işleminde mal teslim edilinceye kadar bir şey rehin alınabilir. Nitekim Tabî'n'den Said b. Cübeyr bu konuda alınacak rehin mazmun riba olur demiştir. İbn Ömer, Evzâî ve el-Hasen'den de bu manada rivayet yapılmıştır. İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten biri de buna delalet etmektedir. Diğer ilim adamları ve müctehidler ise buna ruhsat vermişlerdir. Bu ikincilerin dayanağı ise, Hz. Aîşe validemiz (radiyallahu anha)'nın yaptığı şu rivayettir: “Doğrusu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir yahudiden bir miktar yiyecek maddesini vadeli olarak satın aldı ve buna karşılık demirden bir zırh rehin olarak ona bıraktı.”

Buharî bu konuda bir başlık koyarak “Babu'r-Rehni Fi's-Selem” demiş ve bu hadise yer vermiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mevcut olmayan bir malın satışını yapmak caiz değilse de selem işlemi bu konuda bir istisna teşkil eder.
2. Selem, para peşin mal vadeli olmak üzere ihtiyaçtan kaynaklanan bir satış muamelesidir. Dört mezhebe göre de caizdir.
3. Selem işleminin caiz olabilmesi için imamların icthadları bölümünde açıkladığımız üzere birtakım şartların gerçekleşmesi söz konusudur.
4. Hadiste ise, daha çok şu şartlara yer verilmiştir: Teslim edilecek malın belli ölçü ve belli tartıda olması ve ona göre belirlenmesi, aynı zamanda vade süresinin belirlenip açıklanması.
5. Teslim edilecek malın, kendisiyle selem akdi yapılan kişinin yanında, evinde ve bulunduğu yerde mevcut olup olmadığını sorup öğrenmek şart değildir. Fukahadan bir kısmına göre, o malın belirtilen noktalarda mevcut olması, yani üretilip pazarlanması gerekir. Aksi halde selem işlemleri caiz olmaz.
6. Teslim edilecek malın, teslim alınmadan başka bir cihete sarfı caiz değildir. Müctehidlerden bir kısmına göre caizdir.
7. Selem işleminde rehin olarak bir şey almak caizdir. Müctehidler bir kısmına göre caiz değildir.
8. Selem işleminde gabn-i fahiş'ten, mal sahibini ihtiyaç içinde bulduğundan istifade ile sömürmekten kaçınmak hem takvanın, hem de ticari ahlakın gereğidir.
9. Selem işleminin sağlıklı ve insafî biçimde yürütülebilmesi için, toplumun çok iyi eğitilmesi söz konusudur. Zira İslam bu gibi işlemlere cevaz verirken önce iyice eğitilmiş bir müslüman cemaatinin oluşmasına dikkat eder.

KARZ (FAİZSİZ ÖDÜNÇ PARA VERMEK)

Karz: Sözlük olarak kesmek, mükâfatlandırmak, şiir söylemek ve bir de kalp krizi geçirmek gibi manalara gelir. Ayrıca sağa-sola saparak yürümek anlamına da delalet eder.

İslâmî terim olarak, daha çok faizsiz ödünç vermek manasında yaygındır.

İslâm, ticari hayata gereken öemi ve ağırlığı verirken bunu hiçbir zaman hayatın gayesi olarak ortaya koymaz, gerçek gaye ve amaca erişmenin bir aracı olarak belirler. Bunun için de parayı, serveti hedef olarak göstermez, dünyada hür ve müstakil yaşamayı, ahirette ebediyen mutlu olup kalmayı hedef olarak gösterir ve parayı bu iki mutluluğun elde edilmesi doğrultusunda kazanılmasını ve bu uğurda harcanmasını ön görür. Bu yüksek gayeyi tahrip eden faizi, fahiş fiyatla satışı, ihtikarı ve benzeri gayr-i meşru kazançları yasaklayıp haram kılmış; faizsiz ödünç vermeyi insan olmanın, müslüman kabul edilmenin, din kardeşliğini pekiştirmenin, güvenli ve huzurlu bir İslâm cemaati oluşturanın gereklerinden biri saymıştır.

Zira İslâm'a göre, kapitalist sistemde parayı ve servet sahibi olmayı kendilerine tek hedef seçenlerin bu hedefe ulaşabilmek için her şeyi mübah sayacaklarında şüphe yoktur. Nitekim günümüze kadar çeşitli ülkelerde kabul edilen ve işler durumunda olan sistemin fertleri nasıl saptırdığını ve kutsal değerleri, mevcut mevzuatı çiğneyip geçmekte bir sakınca görmedikleri görülmekte ve bilinmektedir. O bakımdan da sözü edilen ülkelerde toplum yapısında güven sarsılmış, kimsenin kimseye itimad etmediği bir ortam doğmuştur.

İşte parayı sadece bir mübadele aracı kabul edip onu meşru yoldan kazanmayı ve yine meşru ölçüler içinde asıl gayeye yönelik olarak harcamayı emreden İslâm, bunun için karz sistemini ortaya koymuş ve bunun dünyada da ahirette de sağlayacağı saadeti en çarpıcı sözlerle belirlemiştir.²¹⁶

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَفْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا
مَرَّتَيْنِ إِلَّا كَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّةً.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir müslüman diğer bir müslümana iki defa karzda bulunur (faizsiz ödünç para verirse), bir defa (ona) sadaka vermiş gibi olur."²¹⁷

عَنْ أَنَسٍ عِنْدَ ابْنِ مَاجَةَ مَرْفُوعًا: الصَّدَقَةُ بِعَشْرَةِ أَمْثَالِهَا وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةِ عَشَرَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sadaka on misliyle, karz (faizsiz ödünç) ise on sekiz misliyle (karşılık gören bir iyilik) dir."²¹⁸

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عِنْدَ مُسْلِمٍ مَرْفُوعًا: مَنْ تَقَسَّ عَنْ أَخِيهِ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا
تَقَسَّ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسِّرَ
اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim din kardeşinden dünya gam ve gussasından bir gusseyi (sıkıntı ve üzüntüyü) kaldırıp giderirse, Cenab-ı Hak da onun ahiret gam ve gussalarından bir gussasını kaldırıp giderir. Kim de sıkıntı da olana kolaylık sağlarsa, Allah da hem dünyada, hem de ahirette ona kolaylık sağlar. Kul din kardeşinin yardımında olduğu sürce Allah da onun yardımında olur."²¹⁹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Emsali olan şeylerde karz caizdir, mesela ölçü ve tar-

217 İbn Mâce/Neylül-evtar: 5/259

218 İbn Mâce/Sadakat: 19

219 Ebû Dâvud/Edeb: 60 Tirmizi/Hudud: 3, Birr: 19 İbn Mâce/Mukaddeme: 17 Ahmed:

tiya giren, tanelerin büyüklüğü birbirine çok yakın olup sayı kapsamına giren yiyecek ve diğer şeyler bu cümledendir. Emsali olmayan ve taneleri arasında farklılık arz eden sayısal şeylerde karz caiz değildir. Mesela hayvanlar, elbiseler bu cümledendir.

Bu genel kuralın ışığı altında Hanefiler ne gibi maddelerde istikrazın caiz olup olmadığını misallendirmişlerdir. Meslâ, ekmeğin tartılarak istikrazı, cevizin ölçülerek istikrazı, buzun tartılarak istikrazı, altın ve gümüşün tartılarak istikrazı caizdir.²²⁰

Şafiîler'e göre: Birine karz olarak ödünç vermek, yani faizsiz ödünç vermek menduptur. Bunun ifade tarzı ise şöyledir: “Sana karz olarak verdim”, “sana vadeli olarak ödünç verdim”, “bunu misline karşılık al”, “bedelini geri vermen üzere bunu sana temlik ettim.” Karşı tarafında “Ben bu ödünç verdiğini kabul ettim” demesi şarttır. İkraza bulunanın ehliyetli olması, hacr altında bulunmaması şarttır.

İstikrazda bulunan kimsenin verilen karzı almasıyla ona malik olmuş olur.

İkraza bulunan (mukriz) verdiği karz aynen duruyorsa, ona rücu edebilir, geri alabilir. Sahih olan görüş de budur.²²¹

Hanbelîler'e göre: Diğer mezhepler de olduğu gibi, karz, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Mukriz hakkında mendup, mukteriz için mübahtır.

Karz ancak tasarrufu caiz olan şeylerde sahih olur. Çünkü bu da mal üzerine yapılan bir akiddir. İcab ve kabul hususundaki hükmü beyi' (alış-veriş) hükmü gibidir. Karzda muhayyerlik şartı söz konusu değildir. Zira mukriz istediği zaman verdiği ödünç şeyin mislini isteyebilir. Mukteriz de imkan bulduğu zaman borcunu öder. Selem işlemi caiz olmayan şeylerde karz de caiz değildir. O bakımdan sadece satışı caiz olan şeyler ikraz edilebilir. Ancak ademoğlu ve mücevherat bu genellemenin dışında kalır. Çünkü bunlarda selem işlemi de caiz değildir.

Daha çok ölçek ve tartıya giren şeylerin karz edilmesi söz konusudur. Bir

220 Fetavayı Hindiyye: 3/201-205

221 es-Siracü'l-vehhac: 210, 211

de taneleri arasında az fark bulunan sayısal şeylerde de caizdir. O bakımdan İmam Ebû Hanîfe ölçü, tartı ve belirtilen sayı kapsamına girmeyen şeylerde karz işlemi caiz değildir, demiştir.²²²

Malikîler'e göre: Selem işlemine uygun olan her şeyde karz da caiz ve sahihtir. Meselâ ölçü, tartı ve sayı kapsamına giren şeyler bu cümledendir. Çünkü bunlarda selem işlemi caizdir. Buğday, arpa ve benzeri tahıl ölçü kapsamına girdiğine ve selem işlemine uygun olduğuna göre, karz de caiz oluyor. Bunun gibi hayvanlarda ve ticaret mallarında da karz caizdir. Çünkü bunlarda selem işlemi de sahihtir.

Ancak mukrizin verdiği karzdan dolayı istikrazda bulunandan hediye kabul etmesi haramdır. Meğerki karz işleminden önce de aralarında bu tür hediyeler verilip alınmış olsun, yani böyle bir adet cari olduğu bilinsin, o takdirde haram değildir.

Bunun gibi mukriz verdiği karzda kendinden yana bir menfaat sağlayacak bir şart ileri sürmesi de haramdır.²²³

Diğer üç mezhep imamlarının da bu görüş ve tespitlerde olduğunu anlatmaya gerek görmüyoruz. Yani onlara göre de menfaat celbeden her karz haramdır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

217 nolu İbn Mesûd hadisinin isnadında, hadis bilginlerinin tespitine göre metruk sayılan Süleyman b. Beşir bulunuyor. Zehebî bu zat hakkında kısa bilgi vermiş ve Yakub el-Fesevî'nin onu zayıflar arasında saydığını belirttiikten sonra bu zatın künyesinin İbn Yesir olabileceğine işarette bulunmuştur.²²⁴

Darekutnî ise, bu hadisin İbn Mes'ud (radiyallahu anh) üzerinde mevkuf olduğunu belirtmiştir.²²⁵

222 İbn Kudame/el-Muğnî: 4/352357

223 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibî'l-Erbaa: 2/343'den özetlenerek. el-Müdevvenetü'l-kübra: 4/133-140

224 Mizanü'l-İ'tidal: 2/1983433 nolu Süleyman.

225 Neylül-evtar: 5/259

218 nolu Enes hadisinin isnadında Halid b. Yezid b. Abdırrahman eş-Şa-mi bulunuyor ki, Nesâî bu zatın sika (güvenilir) olmadığına dikkat çekmiştir. İbn Main onun zayıf olduğunu, İmam Ahmed onun kayda değer bir şey olmadığını, Darekutnî de onun duafa (zayıflar) arasında bulunduğunu belirtmiştir.²²⁶

219 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Emsali olan şeylerde karz caizdir.
2. Karz, faizsiz ödünç vermektir.
3. Menfaat celbeden bir ikraz haramdır. O bakımdan daha önce bir hediyeleşme adeti söz konusu değilse, mukirizin müstakrizden hediye alması haram sayılmıştır.
4. Karz, yani faizsiz ödünç vermenin sevap ve fazileti sadakanın fevkin-dedir. Zira ancak muhtaç durumda olan bir müslüman din kardeşin-den ödünç para veya mal ister.
5. Karzın meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
6. Karz işlemi icap ve kabul ile gerçekleşir.
7. Selem işlemi caiz olan her şeyde karz işlemi de sahih ve caizdir.
8. Karz işleminde muhayyerlik şartı olmaz. Zira mukriz istediği zaman verdiğini mislini isteyebilir, müstakriz de imkan bulduğu zaman bor-cunu öder.
9. Hayvanlarda karz işlemi caiz değildir. Bu görüş Ebu Hanife'nin görü-şüdür. Diğer bazı imamlara göre o da caizdir.
10. Karz, daha çok ölçü, tartı ve sayı kapsamına giden şeylerde sahih olur.
11. Sayı kapsamına giren şeylerde tanelerin büyüklük, küçüklük baki-mundan birbirine yakın olması söz konusudur. O bakımdan ceviz karz olarak verilirken sayı ile değil ölçek ile verilir.

HAYVAN İSTİKRAZINDA BULUNMAK

Hayvan istikrazında bulunmanın caiz olup olmadığına fukaha ikiye ayrılmıştır. Bir kısmına göre, hayvanda tam misil bulup ödemek çok zor olduğundan böyle bir istikraz taraflardan birinin zararına olabilir. O bakımdan caiz değildir. Böyle diyenler daha çok rey taraftarı olanlardır. Tam mislini bulup vermek çoğu zaman mümkün olmasa bile diğer eşyanın çoğunda olduğu gibi yaklaşık misli bulunabilir ve o yüzden hayvan istikrazı caizdir diyenler daha çor rivayetlerle çıkarım yapanlardır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ اسْتَقْرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سِنًا فَأَعْطَى سِنًا خَيْرًا مِنْ سِنِّهِ
وَقَالَ: خِيَارُكُمْ أَحَاسِنُكُمْ قَضَاءً.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir sinn (üç yaşında bir deve) istikrazında bulundu (ödünç aldı) ve aldığı sinnden daha hayırlı bir sinn (mukrize) verdi ve şöyle buyurdu: “Sizin en hayırlılarınız ödemeyi en güzel yerine getirenlerinizdir.”²²⁷

وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ اسْتَلَفَ النَّبِيُّ ﷺ بَكْرًا فَجَاءَتْهُ إِبِلُ الصَّدَقَةِ فَأَمَرَنِي
أَنْ أَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ فَقُلْتُ: إِنِّي لَمْ أَجِدْ فِي الْإِبِلِ إِلَّا جَمَلًا خَيْرًا رُبَاعِيَا
فَقَالَ: أَعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَحْسَنَهُمْ قَضَاءً.

Ebu Rafi' (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir tane erkek deve ödünç aldı. Sonra sadaka (zekat)dan develer ona getirildi ve ödünç aldığı devenin yerine bir erkek deve vermemi bana emretti. Bunun üzerine ben: “Gelen

develer arasında ancak (ödünç aldığınızdan) hayırlı yedi yaşına basmış erkek deve bulunuyor” dedim. Efendimiz bana: “Onu o adama ver. Çünkü insanların hayırlısı ödemede en güzel şekilde davranıp verendir” buyurdu.²²⁸

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَتَقَاضَاهُ دَيْنًا كَانَ عَلَيْهِ
فَارَسَلَ إِلَى خَوْلَةَ بِنْتِ قَيْسٍ فَقَالَ لَهَا: إِنْ كَانَ عِنْدِكَ تَمْرٌ فَأَقْرِضِينَا حَتَّى
يَأْتِينَا تَمْرٌ فَتَقْضِيكَ.

Ebu Said (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber verdi: “Bir bedevî Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e geldi ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de olan borcunu almak istedi. Bunu üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Havle bint Kays’e haber göndererek ona şöyle dedi: “Eğer yanında hurma bulunuyorsa, bize hurma gelinceye kadar bir miktar ödünç ver.”²²⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

227 nolu Ebû Hureyre hadisini Tirmizi sahihlemiştir. O bakımdan çıkarılma salih görülmüş ve müctehidlerin bir kısmı bu hadisle çıkarımda bulunmuş- tur. Buhari ve Müslim’de ise hadis şu lafızla nakledilmiştir:

“Bir adamın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den alacağı bir hakkı bulunuyordu. Adam alacağını isterken biraz kaba davrandı. Derken ashab-ı kiram ona (hışımla) yönelmek istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “O’na dokunmayın, kendi haline bırakın; çünkü hak sahibinin söz hakkı vardır” buyurdu, sonra ilave etti: “Bir sinn (üç yaşındaki deve) satın alıp ona verin.” Ashab-ı Kiram: “Biz onun sana ödünç verdiği sin- den daha hayırlısını bulmuş oluyoruz. (Yanımızdaki deve onunkinden daha çok iyidir).” Efendimiz onlara: “Onu satın alıp alacaklıya verin, çünkü sizin en hayırlınız, ödemede en güzel davrananızdır.” buyurdu.

228 Müslim/Müsakat: 118, 119 Ebu Davud/Büyu’ı: 11 - Tirmizî/Büyu’: 73 Nesai/Büyu’: 64 İbn Mace/Ticarat: 62 Darimî/Büyu’: 31 Ahmed: 6/390

229 İbn Mâce/Neylül-evtar: 5/259

Bu bâbda Nesâî ve Bezzar'ın Irbad b. Sariye'den rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır: "Irbad diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e altı yaşını doldurup yedi yaşına ayak basan bir erkek deve sattım ve sonra gelip ödeme işini bitirmek istedim: Size ödünç sattığım devenin bedelini (parasını) ödeyin, dedim. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben sana ancak bir necibe (yedekte bulundurulacak çok güzel ve iyi deve) vereceğim" Sonra da beni çağırdı ve ödeyeceğini en güzel şekilde ödedi. Arkasından bir bedevi geldi ve Peygambere "size ödünç sattığım yedi yaşına ayak basmış erkek devemin bedelini ödeyiniz." dedi. Efendimiz ona da (göz dolduran bir erkek deve vererek borcunu ödedi."

228 nolu Ebu Rafi' hadisi sahihtir ve çıkarıma salihdir. Hadisin delaletinden, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ödünç olarak aldığı deveyi kendisi için değil, müslümanların hizmetinde kullanılmak üzere beytülmale aldığı anlaşıyor. Zira o deveye bedel olarak zekat develerinden biri verilmiş bulunmaktadır. Zekat ise Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yasak kılınmıştır. İmam Şafî de hadisi böyle yorumlamıştır.

Bu hadislerin hepsi de hayvanın istikrazının caiz olduğuna delalet etmektedir. Nitekim cumhur da buna cevaz vermiştir. Kufe alimleri, daha çok rey taraftarları bunun caiz olmadığını kıyas yoluyla çıkarım yaparak belirtmişlerdir. Onlara göre bu da bir çeşit alım-satım işlemidir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise hayvanı hayvan karşılığında satmayı menetmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Davarlardan birini istikrazda bulunmak caizdir.
2. Karşılığını öderken daha iyisini -önceden böyle bir şart ileri sürülmemişse- vermekte bir sakınca yoktur.
3. Daha iyisinin veilmesi şartıyla yapılan bir istikraz caiz değildir.
4. Öderken iyi ve alicenap davranmak sünnettir.

REHİN VERİP ALMAK

Rehn: Sözlükte sübut ve devam manasına gelir. Bazısına göre, hapsetmek anlamına da delalet eder. Fıkıhî terim olarak, alınan ödünç şeyden dolayı satıcıya güven vermek üzere malî kıymeti haiz bir şeyi satıcının yanına, borcu ödenceye kadar bırakmaktır. Bu, bir bakıma bir teminattır.

Alım-satımın cari ve caiz olduğuna göre her şeyin rihi de caizdir.

Rehn, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.

Rehn'in rükünleri üçtür: İki tarafı kapsayan akid (akdi yapanlar), yani rahin (rehin bırakan) ile mürtehin (rehin bırakılan). Üzerine akid yapılan şey ve üçüncü olarak bu işlemde kullanılan kelime ve cümle.

İslâm, ödünç, vadeli alım-satımlarda alıcıya bir kolaylık, satıcıyı da zarara uğramaktan korumak için rehin sistemini meşru kılmıştır.

369

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ رَهْنُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ دِرْعًا عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِالْمَدِينَةِ وَأَخَذَ مِنْهُ شَعِيرًا لِأَهْلِهِ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de bir Yahudiye zırhını rehin bırakmak suretiyle ondan ev halkı için (veresiye) arpa satın aldı."²³⁰

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ وَرَهْنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ.

Hız. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir Yahudi'den veresiye olarak bir miktar yiyecek

maddesi satın aldı ve ona demirden mamul zırhını rehin olarak bıraktı.”²³¹

و فِي لَفْظٍ ثَوِيٍّ وَدَرَعُهُ مَرْهُونَةٌ عِنْدَ يَهُودِيٍّ بِثَلَاثِينَ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ .

Diğer bir hadis şöyle rivayet edilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince, daha önce veresiye satın almış olduğu otuz sa’ arpadan dolayı zırhı (arpayı satan) Yahudi’nin yanında rehin olarak bulunuyordu.”

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: الظَّهْرُ يَرْكَبُ بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَلَبَنُ الدَّرِّ يُشْرَبُ بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ النَّفَقَةُ.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Efendimiz şöyle buyuruyor: “Rehin olarak bulunduğu zaman (hayvanın) sırtına, ona harcanana karşılık binilir. Rehın olarak bulunduğu zaman (hayvanın) memesindeki süt de ona harcanana karşılık içilir. Rehın hayvana binen ve onun sütünü içen kimseye o hayvanın nafakası gerekir.”²³²

Diğer bir lafızla hadis şöyle nakledilmiştir: “Hayvan rehın olarak bulunduğu zaman, mürtehine ona yem yedirmesi gerekir ve memesindeki süt de içilir, ancak onun sütünü içene o hayvanın nafakası gerekir.”

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Eyleşik durumda da, yolculuk halinde de rehın işlemi meşru ve caizdir. Rehın olarak bırakılacak şeyin mal kapsamına girmesi ve ayırt edilmemiş müşa’ durumunda olmaması, rahın tarafından işgal edilir halde bulunmaması, mülk anlamı ve hükmü taşımayan otlak ve benzeri umuma ait şeylerden olmaması, necis ve o hükmünde bir vasıf taşımaması şarttır.

Rehın akdinin gerçekleşmesi kabz ile olur. Böylece icab ve kabulden sonra

231 Buhari/Cihad: 89, Meğazi: 86 Tirmizi/Büyu’: 7 Nesai/Büyu’: 58, 83 İbn Mâce/Rühûn: 1 Darimî/Büyu’: 44 Ahmed: 1/236, 300

232 İbn Mâce/Rehn: 2 Buhari/Rehn: 4 Ebû Davud/Büyu’: 76 Tirmizi/Büyu’: 31 Ahmed: 2/228,

rehin bırakılan rehin olarak verilen mali kabzederse, akid tamamlanmış olur.

Aynı zamanda rehin bırakanın rehin edeceği mal üzerinde velayetinin bulunması gerekir. Mali hacr altındaysa veya kendisi o malın velî veya vasisî bulunuyorsa veya o mali başkasından emaneten almışsa velayeti haiz olmadığından bunlardan hiçbirini rehin olarak veremez.²³³

Şafiîler'e göre: Rehın ancak icap ve kabul ile sahih olur. Yapılan akidde mürtebine (kendisine rehin verilene) zarar verecek bir şart ileri sürülürse rehın hükümsüz kalır. Bunun gibi rehın bırakana zarar verecek bir şart da rehni hükümsüz kılan sebeplerden biridir.

Rehın aynı olması şarttır. O bakımdan başkasında ki alacağını rehın olarak vermesi sahih değildir. Müşa' olan (birkaç ve iki kişi arasında ortak olarak bulunan) mal rehın olabilir; bu hususta ortağın veya ortakların iznini almaya gerek yoktur.

Rehin bırakılan, rehın bırakanın izniyle ve huzuruyla rehni satabilir.²³⁴

Rehin bırakan, rehın bırakılanın yanına bıraktığı rehinden, aynına noksanlık vermeyen her türlü menfaati sağlayıp istifade edebilir. Rehın aynına zarar verecek tasarruflarda bulunabilmesi için mürtehinin iznini alması şarttır.

Kendisine rehın bırakılan rehın akdinde, rehinden istifade edeceğini şart koşarsa, rehın hükümsüz olur. Bazısına göre, şart hükümsüzdür, akid sahihtir. O bakımdan kendisine rehın bırakılan akidde ileri sürdüğü intifa ile ilgili şarta dayanarak rehinden istifade edemez.²³⁵

Eyleşik ve seferi halde rehın akdi caizdir. Ancak Mücahid, Dahhak ve Zahiriyye'ye göre seferde caizdir.

Hanbelîler'e göre: Rehın işlemi seferde caiz olduğu gibi eyleşik durumda da caizdir.

İbn Münzir diyor ki: "Bu görüşe Mücahid'den başka muhalefet eden bir

233 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/324-327

234 es-Siracü'l-vehhac : 212-216

235 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/328-330

kimse bilmiyoruz. Rehin ancak kabz ile sahih olur. Bu aynı zamanda Ebu Hanife ve Şafii'nin görüş ve ictihadıdır. Hanbelî fukahasına göre, ölçü ve tartı giren cinsten ise bunların rehin işlemi ancak kabz ile lüzum kazanır. Diğer şeylerde ise iki ayrı görüş vardır: Birine göre, ancak kabz ile gerekli olur; diğerine göre mücerred akid ile gerekli olur. Alım satımda olduğu gibi, akidin yapılmasıyla satış gerçekleşmiş sayılır. İmam Ahmed de bu görüştedir.

Böylece alım-satımı caiz olan her şeyde rehin işlemi sahihtir.

Ancak rehin işleminin kabz ile sahih olduğunu söyleyenlere göre, yapılan rehin taşınır mal ise kabzedilmekle; taşınmaz mal ise, rehin bırakanın o malı mürtehinine bırakıp ara yerden çekilmesi ve bir engel koymamasıyla gerçekleşir.²³⁶

Malikiler'e göre: Bu mezhep imamlarına göre de alım-satımı sahih olan her şeyin rehni de sahihtir. Aynı zamanda rahinin, yeni rehin veren kimsenin mümeyyiz olması şarttır.

Bu mezhebin diğer mezheplerin çoğundan bu konuda ayrıldığı hususlardan biri şudur: Rehin sadece icab ve kabul ile gerçekleşir; yani rehin bırakanın: "ben şu malımı sana rehin olarak verdim"; kendisine rehin bırakılan da: "Ben de onu rehin olarak kabul ettim" demesiyle sahih olur, isterse rehin bırakılan o rehni kabzetmemiş olsun. Bu durumda artık rehin bırakanın rücu hakkı söz konusu değildir.²³⁷

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

230 nolu Enes hadisini aynı zamanda Tirmizî tahrir ederek sahihlemiştir. Hadis rehin işleminin meşruiyetine delalet etmektedir. Aynı zamanda rehlin yalnız yolculuk halinde değil, eyleşik durumda iken de cevazını açıkça ortaya koymakta ve aksini iddia edenlerin görüş ve ictihadlarının isabetli olmadığını göstermektedir.

Ayrıca bu hadis, aynı haram olmayan eşyada gayr-i müslimlere ticari alım-satımda bulunmanın, benzeri muameleleri yürütmenin ve ehl-i harbe

236 İbn'Kudame/el-Muğnî: 4/366-371'den özetlenerek.

237 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 2/321, 322'den özetlenerek.

değil ehl-i zimmete rehin olarak silah bırakmanın cevazına delalet etmektedir. Aynı zamanda bir malı, bedeli ileride ödenmek üzere satın almanın meşru olduğu da bundan çıkarım yapılmaktadır.

231 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir. Ancak bu hadis farklı lafızlarla rivayet edilmiştir. Birinci şekil bizim naklettiğimizdir. İkincisi, “er-rehnü merkubün ve mahlubun” şeklindedir. Yani rehn hayvan ise binilir, süt veriyorsa sütü sağılıp istifade edilir. Bunu Darekutnî ile Hakim rivayet etmişlerdir. Ancak bu rivayetin A'meşe' kadar uzanıp orada mevkuf olduğu söylenir. Tirmizi de aynı görüştedir.

Böylece rehin bırakılan hayvandan kendisine rehin bırakılanın onu beslediği takdirde yararlanması caizdir. Hadis bu manaya delalet etmektedir. Bazıları hadis mücmeldir; yani hayvana binme ve sütünü sağma hususunda rehin bırakan mı, rehin bırakılan mı yararlanır hususu net anlaşılmıyor demişlerse de kendisine rehin bırakılanın yararlanmasına delalet ettiği kesindir. Çünkü Hammad b. Seleme kendi Cami'inde bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Bir koyunu rehin alan mürtehin, ona yedirip, onu beslediği nisbette sütünü içebilir. Sağılan süt, hayvana yedirdiği yemin bahasını aşarsa, aşan kısım riba olur.”

İmam Ahmed, İshak, Leys ve Hasan da bu hadisle çıkarım yapıp mürtehinin, yedirdiği yem nisbetinde sütünden yararlanabileceğini belirtmişlerdir. İmam Ebû Hanife, İmam Şafîi ve İmam Malik ise, kendisine rehin bırakılanın kendisine verilen rehnin hiçbir şeyinden yararlanamayacağını, bütün faydaların, yani hayvandan yararlanmaların rehin bırakana ait olduğunu, aynı zamanda hayvanın günlük yeminin de rehin bırakana ait bulunduğunu belirtmişlerdir. Hadisler ise bunların aksine bir tecviz anlamı taşımaktadır.²³⁸

Bu bâbda Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayet de şöyledir:

“Rehin, onu rehin olarak bırakan sahibine karşı kilitlenemez. O rehinden yararlanmak da gereken (masrafını yapıp onu) ödemek de sahibine düşer.”

Rehnin kilitlenmesini şöyle yorumlamışlardır: “Cahiliye devrinde rehin bırakan belirlenen sürenin sonunda borcunu ödemezse, kendisine rehin bırakan onun bıraktığı rehne sahip olurdu ve böylece konu kapanırdı. İslâmiyet gelince, bu adeti kaldırdı ve rehin sahibine karşılık kilitlenemez diyerek yeni bir

hüküm koymuş oldu.

Hadis, rehin olarak bırakılan hayvandan ancak rehin bırakanın istifade edebileceğine ve hayvanın gerekli masraflarını da onun karşılamasının gereğine delalet etmektedir. Böylece bu hadis, İmam Ebû Hanife, İmam Şafî ve İmam Malik'in ictihadının isabetine bir delil ve karine olmaktadır.

Bu hadisi hem İmam Şafî, hem de Darekutnî rivayet etmiştir. Hakim, Beyhakî ve İbn Hibban ise bunu sahihlemişlerdir.²³⁹

İbn Mace bu hadisi başka bir tarikle rivayet etmiştir ki, Ebû Dâvud, Bezzar ve Darekutnî onu sahihlemişlerdir. İbn Kattan ise bunun İrsalini, Ebû Hureyre'yi zikretmeksizin Said b. Müseyyeb'den yapmıştır.

Hafız İbn Hacer Telhis'de bununla ilgili Darekutnî ve Beyhakî'de çeşitli tariklerle yapılan rivayetlerin hepsinin de zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Bülûğ'l-meram'da ise, bu hadisin ricalinin sikat olduğu belirtilmiş ve ancak Ebû Dâvud ile başkaları yanında mahfuz olanının ise irsal durumunda bulunduğunu ilave etmiştir.²⁴⁰

Şârih Sıddîk Hasan Han ise hadiste geçen "ğunm" ve "ğurm" kelimelerini şöyle manalandırıp yorumlamıştır: "Gunm, hayvandan elde edilen fazlalık (süt sağlamak, binek olarak kullanmak)dır. Gurm ise, onun helak olması ve nafakasıdır.²⁴¹

İbn Hazm ise bu hadisi ayrı bir tarikten sevk ederek şu lafızla nakletmiştir:

"Rehin kilitlenemez. Rehn, onu rehin olarak bırakana aittir. Ondan elde edilecek fazlalık ve onun helak olması, aynı zamanda masrafı onu rehin bırakana aittir.

İbn Hazm bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Bütün bu rivayetlere rağmen Ebû Hureyre hadisinin vasıl, irsal, refi' ve vakfı hakkında ihtilaf söz konusudur. O bakımdan Buharî ve diğer hadis kitap-

239 Neylül-evtar: 5/265

240 Fethu'l-Allam li-Şerhi Bülûğ'l-meram: 2/40

241 Fethu'l-Allam li-Şerhi Bülûğ'l-meram: 2/40

larında nakledilen Enes ve Aîşe hadislerine muaraza da etse, bununla değil diğ-
ğerleriyle amel etmenin daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rehin işlemi kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Alım-satımı caiz ve sahih olan şeylerin rehin işlemi görmesi de caiz-
dir.
3. Rehin işlemi hem yolculuk halinde, hem de eyleşik durumlarda caiz
ve sahihtir.
4. Rehin edilecek şeyin umuma ait otlak ve benzeri cinsten olmaması
gerekir.
5. Rehin işlemi, icap, kabul ve kabz ile gerçekleşir. (Bu üç mezhebe göre-
dir.) İmam Malik'e göre, mücerred icap ve kabul ile gerçekleşir.
6. Rehin bırakanın rehin olarak bırakacağı mal üzerinde velayetinin bu-
lunması şarttır. O bakımdan emanet bir mal rehin olarak bırakılamaz.
Çünkü kişinin onun üzerinde velayeti söz konusu değildir.
7. Rehin akdinde bir şart ileri sürmek, rehine zarar verecek bir şart koş-
mak rehin akdini hükümsüz bırakan sebeplerdendir.
8. Rehnin ayn olması şarttır. O bakımdan başkası nezdindeki alacağını
rehn bırakması caiz değildir.
9. Mal-i müşa' (birkaç kişi arasında ortak olan mal) rehin olarak bırakı-
labilir. Bu İmam Şafil'e göredir. İmam Ebû Hanife'ye göre bırakmaz.
10. Kendisine rehin bırakılan, rehin bırakanın izniyle ve huzuruyla rehni
satabilir.
11. Kendisine rehin bırakılanın rehinden istifade etmesi caiz değildir. Bu,
üç İmama göredir. İmam Ahmed'e göre yapacağı masraf karşılığında
ondan yararlanabilir.
12. Rehin bırakan, aynına zarar veremeyecek şekilde rehinden istifade
edebilir.

13. Böylece rehin masraf isteyen bir hayvan ise, onun yiyeceği ve sair masrafı rehin bırakana aittir.
14. Rehn ölçü ve tartı kapsamına giren bir madde ise, kabz edilmesiyle işlemi gerçekleşir. Bunun dışında taşınmaz bir mal ise, rehin bırakılan onu rehin bırakılana bırakıp aradan çekilmesiyle gerçekleşeceği söz konusudur.
15. Rehin bırakanın mümeyyiz olması, aklî dengesinin yerinde bulunması ve hacr altında olması gerekir.
16. Kendisine rehin bırakılan rehni kabzettikten sonra artık rehin bırakılanın rücu hakkı yoktur. Meğerki borcunu ödeyip rehni geri almış olsun.
17. Müctehidlerin bir kısmına göre, rehin bırakılan rehinden ona yaptığı masraf nisbetinde yararlanabilir. Süt veren hayvansa o nisbette sütünden, yük taşıyan hayvansa o nisbette yük taşımasından istifade etmesinde bir sakınca yoktur.
18. Böylece ictihad ictihadı nakz edemeyeceğine göre, birbirine muhalif iki ictihaddan herhangi biriyle amel etmekte bir sakınca yoktur. O bakımdan bırakılan rehinden rehin bırakan istifade edebileceği gibi, rehin bırakan da ona yedirdiği yem ve bakımı için sarf ettiği meblağ nisbetinde yararlanabilir.

ŞİRKET VE MUDARABE

Şirket: Sözlükte birkaç şeyin biraraya getirilip birbirine karıştırılması veya o şeylerin birbirine karışıp bir şey haline gelmesi demektir.

Fıkhî terim olarak, iki veya daha fazla kişi arasında ihtiyarî olarak biraraya gelip bir mal veya sermayede ortak olmaları durumudur.

Şirketin gerek aile, gerekse toplum ve ülke yararına birçok olumlu yanları vardır. Güçlerin birleşmesi imkanların artmasına ve daha verimli ve kalıcı iş alanlarının kurulmasına sebep olur. O bakımdan İslâm Dini, ferdî imkanı dar çerçeve içinde tutup kısır bir çalışma yapmaktansa ortak çalışmayı teşvik etmiş ve bunun için birtakım manevî mükafatların da vadedildiğini belirtmiştir. Ancak ortaklık yapacak kişilerin inanmış, doğru ve ticari ahlaka sahip olmaları her zaman söz konusudur. Şahsî çıkarını ön plânda tutan veya ihanet içinde bulunan kişilerle şirket kurmak doğru değildir ve öyleleriyle kurulan şirketlerin sonu ya iflas ya da kısa vadelidir

Böylece şirket (ortaklık) kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. O bakımdan şartlarına riayet edilerek kurulan bir şirketin üçüncü, ortağı Cenab-ı Hak'tır.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: أَنَا ثَالِثُ الشَّرِيكَيْنِ مَا لَمْ يَخُنْ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَإِذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَيْنَهُمَا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Cenâb-ı Hak buyuruyor: “Biri diğerine hıyanette bulunmadığı sürece ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Biri diğerine hıyanette bulunduğu takdirde ben aralarından çıkarım.”²⁴²

وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ أَبِي السَّائِبِ أَنَّهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: كُنْتُ شَرِيكِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَكُنْتُ خَيْرَ شَرِيكَ لَّا تُدَارِيَنِي وَلَا تَمَارِيَنِي.

Saib b. Ebî Saib (radiyallahu anh)'den yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir; “cahiliyet devrinde sen benim ortağım olarak bulunuyordun. Ve sen ortağın hayırlısı idin; benimle ihtilafa düşmez, çekişmez, muaraza edişmezdin.”²⁴³

وَابْنُ مَاجَةَ وَلَفْظُهُ كُنْتُ شَرِيكِي وَنِعْمَ الشَّرِيكَ كُنْتُ لَا تُدَارِي وَلَا تَمَارِي.

İbn Mace ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Sen benim ortağım idin. Ne güzel ortakydın sen; ne benimle ihtilafa düşer, ne de muaraza edişirdin.”²⁴⁴

وَعَنِ أَبِي الْمِنْهَالِ أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ وَالْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ كَانَا شَرِيكَيْنِ فَأَشْتَرِيَا فِصَّةً بِنَقْدٍ وَنِسْئَةً قَبْلَعَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَمَرَهُمَا مَا كَانَ بِنَقْدٍ فَأَجِيزُهُ وَمَا كَانَ بِنِسْئَةٍ فَرُدُّوهُ.

Ebu Minhal'dan yapılan rivayete göre, Zeyd b. Erkam ile Bera' b. Azib (radiyallahu anh) ortak bulunuyorlardı. Bir miktar gümüşü, yarı peşin, yarısı da veresiye aldılar. Onların bu alım-satımı Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca onlara şöyle emretti: “Nakit (peşin) aldığınızı geçerli kılın; veresiye aldığınızı geriye verin.”²⁴⁵

وَعَنِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ إِشْتَرَكْتُ أَنَا وَعَمَّارٌ وَسَعْدٌ فِيمَا نُصِيبُ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ: فَجَاءَ سَعْدٌ بِأَسِيرَيْنِ وَلَمْ أَجِئْ أَنَا وَعَمَّارٌ بِشَيْءٍ.

Ubeyde b. Abdillâh (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen

243 Ebû Dâvud/Edeb: 17 İbn Mâce/Ticarat: 63 Ahmed: 3/421

244 İbn Mâce/Ticarat: 63

245 Müslim/Müsakat: 86 Nesâi/Büyu': 49 Ahmed: 4/371

şöyle demiştir: “Ben, Ammar ve Sa’d Bedir gününde bize isabet edecek (ganimet, köle ve cariyeye) de ortak olduk. Sonra Sa’d iki esirle geldi; ben ve Ammar ise bir şeyle gelmedik.”²⁴⁶ Bu rivayet, bedenlerde şirket kurmak, ortak olmanın cevazına delil sayılmıştır.

Rüveyfi’ b. Sabit (radiyallahu anh) anlatıyor: “Bizden birimiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında kardeşinin anık devesini, elde edeceğine ganimetin yarısını ona vermek üzere alırdı.”²⁴⁷

وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَشْتَرِطُ عَلَى الرَّجُلِ إِذَا أَعْطَاهُ مَالًا مُقَارَضَةً يَضْرِبُ لَهُ بِهِ أَنْ لَا تَجْعَلَ مَالِي فِي كَيْدٍ رَطْبَةٍ وَلَا تَحْمِلَهُ فِي بَحْرٍ وَلَا تَنْزِلَ بِهِ بَطْنَ مَسِيلٍ فَإِنَّ فَعَلْتَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ ضَمَنْتَ مَالِي.

Hakim b. Hizam (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen birine kar ortaklığında bulunmak üzere ödünç mal verip alım-satımında bulunmasını söylerken ıslak ciğer taşıyan (canlı hayvan) da kullanmamasını, denizde taşınmamasını, sel yatağında konaklamamasını şart koşar ve aksi halde bunlardan birini yaptığın takdirde malım (dan zayı olan kısma) zâmin olursun (yani o malı tazmin edersin) derdi.”²⁴⁸

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Müdarebe: Kâr ortaklığı anlamına gelir. Şöyle ki: Bir taraftan mal ve sermaye, diğer taraftan o malı ve sermayeyi ticari amaçla çalıştırma söz konusudur. Şüphesiz kendisine sermaye verilen mudarip emindir. Çünkü bir mübadele söz konusu olmaksızın kendisine kâr ortaklığı doğrultusunda mal ve sermaye verilmiş oluyor. Onun malda tasarruf etmesi bir bakıma vekil olduğu içindir. Kâr sağladığı takdirde o ortaktır. Sermaye, yani mal sahibinin şartına uymayıp muhalefet ederse, o takdirde gasip kabul edilir. Karın ta-

246 Ebû Dâvud/Eyman: 47, Büyü’: 29 Nesâî/Büyü’: 105

247 Ebû Davud/Taharet: 20

248 Darekutnî/Neylû’l-evtâr: 5/300

namı ona bırakıldığı takdirde, o bu durumda istikrazda bulunan müstakrizdir. Kârın tamamı mal ve sermaye sahibine verilmek üzere anlaşma yapılırsa, bu durumda o teberru da bulunan bir vekildir. Müdarebe akdi bir sebeple bozulursa, bu durumda müdarib ücretli sayılır ve kendisine ecr-i misl verilir.

Mal ve sermayenin kasıt, ihmal ve kötü niyet olmaksızın helak olması halinde ise, mudarib buna zamin olmaz, yani o mal ondan tazmin edilmez.

Müdarebe ancak ortaklığın sahih olduğu mal ile gerçekleşebilir.

Aynı zamanda sağlanan kârın mal sahibi ile onu kullanan mudarip arasında belirlenen nisbete dayalı olması şarttır. Aksi halde ortaklık caiz olmaz, yani müdarebe geçersiz sayılır. Taraflardan birine kârdan yüzde üzerinden değil de belirli bir rakam verilmesi şart koşulması halinde, bu faize kapı açtığından caiz değildir.

Mudarib elindeki mal ve sermayeyi, o mal ve sermaye sahibinin iznini almaksızın bir diğer mudaribe kâr ortaklığı anlaşmasıyla verebilir.²⁴⁹

Şafiîler'e göre: Belirtilen kâr ortaklığına “müdarebe” denildiği gibi “kırad” da denilir. Bunun sıhhatinin birtakım şartları vardır: Malın (sermayenin) dirhem veya dinar olması (nakid olarak ortaya konması), belli belirli bulunması, mudaribe teslim edilmesi, verilen malın ticarete kullanılması ve bu hususta belli bir konuyla sınırlanmamış olması, belli şahıslarla alım-satımda bulunma şartı konmaması, kâr ortaklığı için belli bir süre belirlenmemesi, kâr ortaklığının belirlenmesi ve kar nisbetinin taraflara ne nisbette yansımalarının önceden belirlenmesi.

Taraflardan her birinin müdabereyi fesh etme yetkisi vardır.²⁵⁰

Böylece iki mezhebin görüş ve ictihaı arasında bazı farklar bulunuyor. Ama ana temada birleşiyorlar.

Hanbelîler'e göre: Müdabere mutlak olarak sahih olduğu gibi birtakım kayıtlarla da sahihtir. Yani mal sahibi sözü edilen kâr ortaklığının belli bir belde, belli şahıslarla yapılmasını ve belirli malların alınıp satılmasını şart koşabile-

249 Mecmau'l-Enhur: 2/321-329, Bedayi': 6/79, 112

250 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac : 279-284

ceği gibi, mudaribi bu hususlarda serbest de bırakabilir.²⁵¹

Malikiler'e göre: Malikîler bu konuda daha çok Şafiîler'in görüşüyle birleşmektedirler. Yani onlara göre de, müdabere mutlak olmalı, belli şehir, belli şahıs ve belli mal ile kayıtlanmamalıdır. Aynı zamanda bu mezhebe göre, mudarib ticari amaçla seferde bulunduğu sürece nafakasını müdarebe malından karşılayabilir. Yeter ki, eldeki mal bu masrafı karşılar nisbette olsun. Diğer mezheplere göre, ancak mal sahibinin izniyle nafakasını mevcut sermayeden karşılayabilir.²⁵²

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

242 nolu Ebû Hureyre hadisini Hakim sahihlerken İbn Kattan, ravi Sa'd b. Hibban'ın meçhul olduğunu dikkate alarak muallal olduğunu belirtmiştir. Oysa İbn Hibban sözü edilen zatı sika (güvenilirler) arasında zikretmiştir. Ebû Dâvud ile el-Münzirî bu hususta susup bir tespit ortaya koymamışlardır.

Bu konuda aynı anlamda bir diğer hadisi Ebû Kasım el- Asbahânî Tergîb ve Terhîb'de tahrir etmiştir.

Böylece rivayeti kuvvetlendiren şahit bulunuyor ve o bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır. Daha çok ortaklık konusunun yalan, hile ve aldatmadan, hıyanet ve zarara sokmaktan uzak kalmasına yönelik bir anlam taşımakta ve **243** nolu Saib hadisini Hakim sahihlemiştir.

Saib'in bu rivayeti birçok tarikten naklen rivayet edilmiş ve biri diğeri-ni kuvvetlendirir anlamda belirlenmiştir. Ebû Nuaym el-Ma'rîfe'de, Taberânî el-Kebîr'de Kays b. Saib tarikiyle tahrir etmişlerdir. Ayrıca Abdullah b. Saib'den bu anlamda rivayet yapıldığını görüyoruz. Ancak Ebû Hatim el-İl'le'de sözü edilen Abdullah'ın kavî olmadığına dikkat çekmiştir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le ortaklık yapanın Abdullah mı, yoksa Saib mi olduğu da ihtilaf konusudur. Sonra da Saib'in İslâmiyet'i kabul etmesi ve peygamberin sohbetinde bulunması hususunda da farklı tespit ve yorumlar bulunuyor. İbn Abdilberr'e göre, Saib müellefetül-kulûbdan-

251 Fıkhu's-sünne: 3/206 Fıkhu's-sünne: 3/206

252 Fıkhu's-sünne: 3/206 Fıkhu's-sünne: 3/208

dır. İslâm'a girmiş ve Muaviye dönemine kadar yaşamıştır. İbn Hişam ise, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan naklen rivayet ederek, bu zatın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte hicret ettiğini ve Cîrâne gününde Huneyn ganimetinden ona da bir pay verdiğini kaydetmiştir. İbn İshak'a göre, bu zat Bedir savaşında kafir olduğu halde öldürülmüştür.

Bütün bu ve benzeri ihtilafları dikkate alan müctehidler bu rivayetle pek çıkarım yapmamışlardır. Ancak mana yönünden doğrudur ve Hz. Peygamber'in İslâm'dan önce de çok güvenilir ve doğru bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda ortaklık konusunda çok yumuşak, anlayışlı, ahlaklı ve hoşgörülü davranmanın sünnet olduğuna delalet etmekte ve mü'minlere güzel bir misal vermektedir.

245 nolu Ebû Minhal hadisi sahihtir. Gümüşü gümüşle elden ele, misli misline alıp satmanın cevazına, veresi işlem yapmanın caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim "riba'n-nesîe" bahsinde bu husus açıklanmış bulunuyor.

Aynı zamanda bu hadis, nakit üzere ortaklık yapmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. Cumhur temellük kapsamına giren her şeyde ortaklık caizdir diyerek bu konuyu sadece dirhem ve dinara bağlı kılmamıştır.

246 nolu Ebû Ubeyde hadisi munkatı'dır. Çünkü bunu Ebû Ubeyde'nin kendi babası Abdullah b. Mes'ûd'dan duymadığı söz konusudur. O bakımdan müctehidler çoğu bu hadisle çıkarımda bulunmamıştır.²⁵³

247 nolu Rüveyfi' hadisine gelince, bunun isnadından Ebû Davud Şeyban b. Umeyye el-Katbanî bulunuyor ki bu zat meçhuldür. Geriye kalan diğericali ise sikadır. Ayrıca Nesâî bunu ayrı bir tarikten tahrir edip ravilerinin hepsinin sika olduğunu belirtmiştir. Böylece müctehidler bir kısmı bu hadisle çıkarımda bulunuyor. İmam Şafiî ise, bu hadisle çıkarım yapmamış ve Bedir ganimetinin tamamının Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ait olduğunu delil göstermiştir.

Sonra da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu tür bir ortaklığı tasvip ve takrir ettiği bilinmemektedir. Ayrıca sahabenin icmâ'ı söz konusudur ki, böyle bir icmaın vukuunu ispat eden olmamıştır.

248 nolu Hakim hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrir etmiş ve Hafız İbn Hacer isnadının güçlü olduğunu belirtmiştir.

Böylece müdarebenin caiz ve meşru olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim ashabdan Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan Abdürrezzak'ın yaptığı rivayete göre, müdarebede mal bir vedia'dır; sağlanacak kâr da, tarafların öncede anlaştıkları üzere'dir. Ayrıca İmam Şafiî'nin İbn Mes'ûd'dan yaptığı rivayete göre, İbn Mes'ud (radiyallahu anh) Zeyd b. Celîde bir miktar mal mükaraza olarak vermiştir. Mükarazadan maksat, kâr ortaklığıdır. Aynı zamanda Hz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anh)'ın bir yetimin malını müdarabe olarak verdiği, yani kâr ortaklığı yapılmak üzere bir adama verdiği rivayetler arasında bulunuyor.

Buna benzer birçok rivayetler bulunuyor ki, hepsi de ashabın müdarebe yoluyla işlemde bulunduğunu göstermektedir.

İbn Mace ise Süheyb (radiyallahu anh)'dan şu hadisi tahrir etmiştir: Üç şeyde bereket vardır: Vadeli satışta, kâr ortaklığında ve bir de satış için değil evde kullanılmak üzere buğdayı arpaya karıştırmakta.”

Ancak bunun isnadında Nasr b. Kasım bulunuyor ki bu zat meçhuldür.²⁵⁴ Zehebi de bu zatın pek bilinmediğini belirterek sadece tabiînin küçüklerinden biri olduğunu kaydetmiştir.²⁵⁵

Hadis, mal sahibinin ileride tehlike doğuracak şeyleri dikkate alarak birtakım şartlar ileri sürmesinin caiz ve sahih olduğuna delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Müdarebe, diğer bir anlatımla kîrad caizdir. Meşruiyeti sünnet ve ashabın icmasıyla sabit olmuştur.
2. Kâr nisbeti yüzde üzerinden önceden tespit edilir.
3. Taraflardan biri “ben şu kadar net kar isterim” diye bir şart ileri süremez. Zira böyle bir şart, konuyu kâr ortaklığından çıkartıp faiz durumuna geçirir ki bu da haram kılınmıştır.

254 Neylül-evtar: 5/301

255 Mizanü'l-İ'tidal: 4/253, 9043 nolu Nasr.

4. Mal ve sermaye sahibi sağlanacak kârın tamamını mudaribe bırakabilir.
5. Mudarib de elde edeceği kârın tamamını mal sahibine kendi rızasıyla verebilir.
6. Müdarebe işleminde elde edilecek kârın yarı yarıya bölüşülmesi şart değildir.
7. Mal, sermaye müdaribin elinde, bir kasıt olmaksızın helâk olursa, bu ondan tazmin edilmez. Çünkü mudarib emindir ve aynı zamanda vekildir.
8. Kasıt, ihmal, suistimal olduğu ortaya çıkarsa, tazmin edilir.
9. Müdarib elindeki sermayeyi bir diğer müdarib bulup kullanabilir. Burada asıl mal sahibinin iznini alması şart değildir. (Bu daha çok İmam Ebû Hanîfe'nin ictihadıdır.)
10. Mal ve sermayenin nakid olması gerekir.
11. Malın müdaribe teslim edilmesi şarttır.
12. Malın ticari amaçla kullanılması.
13. Belli bir mal ve konuyla sınırlandırılmış olması da şarttır. (Bu daha çok İmam Şafî'nin ve İmam Malik'in ictihadıdır.)
14. Müdarebede yer, şahıs, mal tayininde bulunup şart koşturmak İmam Ahmed'e göre caizdir. Mal sahibi mudaribi tamamen serbest de bırakabilir.
15. Müdaribin seferde bulunduğu sürece nafakasının mevcut maldan karşılanması caizdir, yeter ki mal sahibi buna izin vermiş olsun.
16. Cumhura göre ve müctehidlerin çoğuna göre, ticari anlamda temellük kapsamına giren her malda müdarebe caiz ve sahihtir.
17. Taraflardan biri istediği zaman müdarebeyi fesh edebilir.
18. Herhangi bir sebeple müdarebe akdi bozulursa, müdaribe ecr-i misl verilir.

KÂFİRLERDEN HEDİYE ALMAK HEDİYE VERMEK

İslâm, devletler arasındaki münasebete geniş yer vermiş ve bunun için bir takım kurallar koymuştur. Müslüman ülkenin yabancı kültür istilasına uğramaması ve kendi kültürüyle örnek bir ümmet ve millet olarak ayakta dimdik durabilmesi için bütün önlemleri almış ve bu düzeyde ciddi, yönlendirici, şahsiyetini koruyucu bir eğitim sistemi ortaya koymuştur.

O bakımdan gayr-i müslim ülke liderlerinden ve İslâm ülkeleriyle ticari münasebette bulunan kurum ve şirketlerden gönderilen hediyeleri kabul etmekte ve onlara hediye göndermekte bir sakınca olmadığı anlaşılıyor. Bu aynı zamanda İslâm ülkesinde yaşamakta olan zimmi (gayr-i müslim vatandaş)lar hakkında da geçerli bir sünnettir. Kötüye kullanılmadığı, gayr-i meşru sebepler taşımadığı sürece reddedilmez.

385

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ أَهْدَيْ كِسْرَى لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَبِلَ مِنْهُ
وَأَهْدَى لَهُ قَيْصَرُ فَقَبِلَ وَأَهْدَتْ لَهُ الْمُلُوكُ فَقَبِلَ مِنْهَا.

Hız. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: “Kısra (İran-Acem Kralı) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e hediye gönderdi, Efendimiz onun hediyesini kabul buyurdu. Kayser (Rum-Bizans Kralı) O’na hediye gönderdi onu da kabul buyurdu. Bunun gibi birçok kral ve hükümdarlar da O’na hediye gönderdiler ve o hepsinin hediyesini kabul buyurdu.”²⁵⁶

وَفِي حَدِيثٍ عَنْ بِلَالٍ الْمَوْذَنِيِّ قَالَ انْطَلَقْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ يَغْنِي النَّبِيَّ ﷺ
وَإِذَا أَرْبَعُ رَكَائِبَ مُنَاحَاتٍ عَلَيْهِنَّ أَحْمَاهُنَّ فَاسْتَأْذَنْتُ فَقَالَ لِي: أَبْشِرْ فَقَدْ

جَاءَكَ اللَّهُ بِقَضَائِكَ قَالَ: أَلَمْ تَرَ الرِّكَائِبَ الْمُنَاحَاتِ لِأَرْبَعٍ؟ فَقُلْتُ بَلَى
فَقَالَ: إِنَّ لَكَ رِقَابَهُنَّ وَمَا عَلَيْهِنَّ فَإِنَّ عَلَيْهِنَّ كِسْفَةً وَطَعَامًا أَهْدَا هُنَّ إِلَيَّ
عَظِيمٌ فَدَكِ فَقَبِضْهُنَّ وَإِقْضِ دَيْنَكَ فَمَعَلْتُ.

Müezzin Bilal (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen bir hadiste, adı gecen şöyle demiştir: “Kalkıp yürüdüm, ta ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’ın yanına vardım. Orada çökertilmiş dört deve ve üzerlerinde taşıdıkları yük bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den izin istedim. Bana şöyle buyurdu: “Müjde, Allah senin boçlarını karşılayacak kadar (imkân) göndermiş bulunuyor” ve sonra şöyle devam etti: “Şu çöken dört deveyi görmedin mi?” Ben de: “Evet gördüm” diye cevabı verdim. “İşte onların boyunları (devenin kendileri) ve üzerlerinde bulunan şeyler sana olsun. Çünkü üzerlerinde giyecek ve yiyecek maddeleri bulunuyor ki onları Fedek emiri bana hediye göndermiş bulunuyor. Artık sen onları al ve borcunu öde” diye emretti. Ben de öyle yaptım.”²⁵⁷

وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ أَتَنِي أُمِّي رَاغِبَةً فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ وَهِيَ
مُشْرِكَةٌ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَصِلْهَا قَالَ: نَعَمْ.

Esma bint Ebî Bekir (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Kureyş (müşriklerinin şirklerinde ısrar edip durdukları) bir zamanda annem bir şeyler arzulayarak bana geldi ki kendisi o sırada müşrike olarak bulunuyordu. Bunun üzerine anneme ilgi göstermem hususunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den sordum. O bana: “Evet ilgi göster” diye buyurdu.”²⁵⁸

Buhari rivayeti şu fazlalığıyla nakletmiş bulunuyor: İbn Uyeyne dedi ki: “O sebeple Cenâb-ı Hak Mümtetine suresi 8. ayeti indirdi: “Allah (celle celaluhu) din uğrunda sizinle savaşmayanlara ve sizi yurdunuzdan çıkarmayanlara iyilikle

257 Muhtasar-ı Ebû Dâvud/Neylül’-evtar: 6/3

258 Buharî/Hibe: 29, Cizye: 18, Edeb: 8 Müslim/Zekât: 34 Ahmed: 6/344

bulunmanızı, adaletle davranmanızı menetmez. Şüphesiz ki Allah adaletle davranıp insaf ölçülerine bağlı kalanları sever.”²⁵⁹

وَعَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَدِمْتُ قَتَيْلَةَ بِنْتُ عَبْدِ الْعُزَيِّ بْنِ سَعْدٍ عَلَى بَنَتِهَا أَسْمَاءَ هَدَايَا ضِبابٍ وَأَقْطِ وَسَمْنٍ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فَأَبَتْ أَسْمَاءُ أَنْ تَقْبَلَ هَدِيَّتَهَا وَتَدْخِلَهَا بَيْتَهَا فَسَأَلْتُ عَائِشَةَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَاَمْرُهَا أَنْ تَقْبَلَهَا هَدِيَّتَهَا وَأَنْ تَدْخِلَهَا بَيْتَهَا.

Âmir b. Abdillâh b. Zübeyr'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Kuteyle bint Abdiluzza b. Sa'd müşrike bulunduğu sırada, (mü'mine olan) kızı Esma'ya, keler, çökelek ve yağ gibi hediyeler getirdi. Bunun üzerine Esma (radiyallahu anha) (bu hediyeleri) kabul etmedi. Bu olaya vakıf olan Hz. Aişe (radiyallahu anha) durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordu. O sebeple “Allah (celle celaluhu) din uğrunda sizinle savaşmayanlara ve sizi yurdunuzdan çıkarmayanlara.” ayetini indirdi. Cenâb-ı Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Esma (radiyallahu anha)'ya o hediyeği kabul etmesini ve annesini evine almasını emretti.”²⁶⁰

وَعَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ أَنَّهُ أَمَدَى النَّبِيِّ ﷺ هَدِيَّةً أَوْ نَاقَةً فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَسَلَمْتَ قَالَ: لَا قَالَ: إِنِّي نُحِثُ عَنْ رَبِّدِ الْمُشْرِكِينَ.

lyaz b. Himar'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir hediye veya bir deve bağışladı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “İslâmiyet'i kabul edip bu dine girdin mi?” diye sordu. O da: “Hayır.” deyince, Efendimiz şöyle buyurdu: “Doğrusu ben müşriklerin yaptıkları bağışı almaktan menedilmiş bulunuyorum.”²⁶¹

259 Mümteherine suresi: 8

260 Mûsned-i Ahmed: 4/4

261 Ebû Dâvud/İmaret: 35/Tirmizî/Siyer: 23 Ahmed: 4/162

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hediye verip almak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetlerinden biridir. Fertleri birbirine ısındırmak, aralarında kardeşlik veya vandaşlık bağlarını kuvvetlendirmek ve böylece ferdin toplumun bir parçası olduğunu zihinlere işlemekte hediyein önemli yeri ve anlamı vardır.

Ancak hediye veren ve onu kabul eden de ilim adamları kıyas yoluyla bir takım şartların olmasını gerekli görmüşlerdir. Şöyle ki:

Hediye verende aranılan şartlar:

1. Hediye ettiği şeye malik bulunması,
2. Kısıtlama altına alınmamış olması,
3. Ergenlik çağına ırmesi,
4. Muhtar bulunması, yani kendi ihtiyarıyla hareket edecek iradeye sahip bulunması.

Kendisine hediye verilen kimsede aranılan şartlar:

1. Hediyein verildiği zaman mevcut bulunması, yani doğmuş olması, hayatta bulunması,
2. Hediye almak için hileli yollara başvurmaması.

Hediye edilen şeyde aranılan şartlar:

1. Hakikaten o şeyin mevcut olması,
2. Alınıp satılacak cinsten olup kıymet taşıması ve alım-satımı mübah olan nesnelerden sayılması,
3. Kabzedilmesi mümkün olan şeyden olması. Meselâ denizdeki balık, havadaki kuş hibe edilemez; çünkü kabzedilip ele geçirilme ve başkasına teslim edilme durumunda değildir.
4. Hibe edenin mülkünün kopmaz bir parçası olmaması, meselâ evin bir odası hibe edilemez.
5. Müfrez olup müşa' durumunda olmaması.

Bu Hanefiler'e göredir. İmam Malik, İmam Şafî, İmam Ahmed, Ebû Sevr

ve onlara bağlı olanlar bu şartı uygun görmemişlerdir.²⁶²

Malın tamamını teberru etmek caiz midir?

Bu hususta ilim adamlarının farklı ictihad ve görüşleri vardır:

a- Muhammed b. Hasan ve Hanefiler'den birtakım tahkik ehline göre, hayır yollarına da olsa kişinin malının tamamını hibe, teberru etmesi sahih değildir. Böyle yapmak isteyenin sefih olduğuna hükmedilip tasarrufuna kısıtlama getirilir.

b- Cumhura göre, bir insan isterse malının tamamını teberru edebilir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

256 nolu Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahrir etmiş ve Tirmizî hasenlemiştir. Ancak bunun isnadında Nuyevr b. Ebî Fahite bulunuyor ki, bu zat zayıftır.²⁶³ Bununla beraber bu hadisi kuvvetlendiren birtakım şahidler bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin br kısmı bu rivayeti dikkate almışlar ve çıkarımda bulunmuşlardır.

257 nolu Bilâl hadisi hakkında Ebû Dâvud ile el-Münzerî susup konuşmuşlarsa da yapılan ciddi tetkiklere göre, isnadındaki ricalin hepsinin sika olduğu anlaşılmıştır. O bakımdan çıkarıma ve delil gösterilmeye salih görülmüş ve dayanak olarak belirlenmiştir.

Aslında bu uzunca bir rivayettir ki Ebû Dâvud onu Bab El-İmam Yakbelü Hedaya'l-Müşrikîn bölümünde nakletmiştir.

Bu bâbda birçok rivayetler bulunuyor. Bazısı şöyledir: Buhari ve Müslim'in tespitine göre, Ukeydir Dume (adındaki emir), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sündüsten mamul bir cübbe hediye etmiştir.

Ebû Dâvud'un tespitine göre, Rum meliki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uzunca bir kürk hediye etmişti ki sündüsten imal edilmiş bulunuyordu.²⁶⁴

262 Fıkhu's-sünne: 3/540

263 Şevkanî/Neylül-evtar: 6/3

264 Sündüs: İnce atlas türünün genel adıdır.

Yine Ebû Dâvud'un Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Melik Zi-Yezen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, otuz üç deve karşılığında satın almış olduğu bir hülle hediye olarak göndermiştir.²⁶⁵

Buharî'nin tespitine göre, Eyle sahibi, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e beyaz bir katır hediye olarak göndermiştir.

İbn Huzeyme ve İbn Ebî Asım'ın rivayetine göre, Kabt emiri, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e iki cariye ve bir de katır hediye göndermiştir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu katıra Huneyn savaşında binmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o cariyelerden birini (Mariye adındakini) kendine ayırmış ve ondan İbrahim adında bir erkek evladı dünyaya gelmiştir.

Bütün bu rivayetler ve hadisler, kâfirlerin göndereceği hediyeleri kabul etmenin cevazına delalet etmektedir.

258 nolu Esmâ hadisi sahihtir ve çıkarım ile delil olarak gösterilmeye sahiptir.

259 nolu Amir hadisi mürsel olarak rivayet edilmiştir; çünkü ravi burada onun da babasından rivayet ettiğine değinmemiştir. Bu hadisi aynı zamanda İbn Sa'd, Ebû Dâvud ve Hakim, Abdullah b. Zübeyr hadisi olarak tahrir etmişlerdir. Taberani ise Ahmed b. Hanbel'in tespitine uygun rivayette bulunmuştur, ancak isnadında Mus'ab b. Sabit bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Nitekim Yahya b. Main ile Ahmed h. Hanbel bu zatın zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.²⁶⁶

260 nolu İyad hadisini İbn Huzeyme sahihlemiştir. Ricali sıkat olmakla beraber hadis mürseldir.²⁶⁷

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in adı geçen müşrikin getirdiği hediyeyi almaması, önemli bir sebebe dayanmaktadır, ilim adamları birtakım ihtimal ve yorumlarda bulunmuşlardır.

265 Hülle: Değeri yüksek iki elbise (izar ve rida).

266 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/118, 858 nolu Musab.

267 Mürsel hadis: Senedinden bir sahibinin düştüğü hadistir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hediye verip almak sünnet doğrutusunda meşrûdur.
2. Kâfir ve gayr-i müslimlerin hediyeleri kabul edilir; aynı zamanda onlara hediye vermek de caizdir.
3. Çocuğun, delinin hediyesi kabul edilmez; çünkü bunlar ehil değildirler.
4. Çocuğa ve deliye hediye verilebilir.
5. Verilecek hediyein mevcut olması gerekir. O bakımdan havadaki kuş, denizdeki balığı hediye etmek sahih değildir.
6. Şer'an alım-satım kapsamına giren ve kıymet taşıyan her şey hediye olabilir.
7. Şer'an haram kılınıp kıymet taşıyan içki, domuz eti, akıtılmış kan, uyuşturucu maddelerin hediyesi sahih ve caiz değildir. Nitekim bunların alım-satımında caiz değildir.
8. Müslümanın müslümana hediye vermesi, yani müslümanların hediyeleşmesi güzel sünnetlerden biridir.
9. Resmî görevli bulunduğu için, resmî görevde bulunmadığı zamanlarda kendisine hediye vermeyenlerin, resmî göreve girdikten sonra hediye vermeleri bir maksada bağlı olduğundan kabul edilmesi caiz değildir.
10. Resmî görevli kimsenin başkasından hediye istemesi de böyle.
11. Hediye veren kimsenin sonradan başa kakması son derece çirkin bir davranıştır.
12. Hediye küçük olsun, büyük olsun; kıymeti yüksek olsun ucuz şey olsun muteberdir ve manevî değeri yüksektir. O bakımdan verilen hediyeyi küçümsemek sünnete aykırıdır.
13. Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine verilen hediyeyi reddetmemiş, az olsun, çok olsun değerli olsun, değeri düşük olsun bir ayırım yapmadan memnuniyetini belirtmiştir.

HEDİYEYE HEDİYEYLE KARŞILIK VERMEK

Hediyeleşmekten maksat, az yukarıda da belirttiğimiz gibi, fertler, komşular, hısımlar, dostlar ve toplumlar arasında sıcak ve samimi bir hava oluşturmak, din kardeşliğini pekiştirmek ve maddenin gaye değil, asıl gayeye, amaca erişmek için bir araç olduğunu ortaya koymaktır.

O bakımdan başkasından hediye beklerken ve başkası hediye verirken onun karşılığını unutmamak, en azından misliyle veya daha hayırlısıyla mukabele etmek sünnet kılınmıştır. Zira kişi ne kadar zengin olursa olsun kendisine verilen bir hediyeden hoşnutluk duyar, memnun olup ve hediye verene karşı içinde sıcak bir ilgi ve dostluk havası doğar. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hediyeleşmeyi çok sever ve kendisine verilen bir hediyeyi -imkânları nisbetinde- karşılıksız bırakmazdı.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُسَبِّحُ عَلَيْهَا.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hediye kabul eder ve onun karşılığında hediye verirdi.”²⁶⁸

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ أَعْرَابِيًّا وَهَبَ النَّبِيَّ ﷺ هِبَةً فَأَنَابَهُ عَلَيْهَا قَالَ: رَضِيتَ ؟

قَالَ: لَا فَرَادَةَ قَالَ: أَرْضِيتَ ؟ قَالَ: لَا فَرَادَةَ قَالَ: أَرْضِيتَ قَالَ: نَعَمْ فَقَالَ:

النَّبِيُّ ﷺ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَهْبَبَ هِبَةً إِلَّا مِنْ فَرَشِيٍّ أَوْ أَنْصَارِيٍّ أَوْ تَقَفِيٍّ.

İbn Abbas (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Bedevilerden biri, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hediye verdi. Bunun üzerine Efendimiz de onun karşılığında ona bir hediye verdi ve sordu: “Hoşnut oldun mu?” Bedevi de: “Hayır.” diye cevap verince, Efendi-

miz verdiğini artırdı ve yine sordu: “Hoşnut oldun mu?” Bedevi yine: “Hayır.” dedi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz daha artırdı ve yine sordu: “Şimdi memnun oldun mu?” Bedevi bu defa “Evet.” diye cevap verdi. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

“Bundan böyle istedim ki sadece Kureyş kabilemden, ensarımdan veya Sakaf’liden hediye kabul edeyim (de başkasından almayayım).”²⁶⁹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Dört mezhep imamları bu konuda görüş birliği halindedirler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den bu davranışını kimi müstehab, kimi men-dub, kimi de sünnet olarak vasıflandırmışsa da çoğu sünnet olduğunu belirt-miştir.

Böylece fukaha “hibe” kavramı üzerinde durup onu şöyle tarif etmişlerdir:

“Hibe bir akiddir. Konusu, bir kimsenin kendi malını, parasını hayatta iken bir karşılık beklemeksizin başkasına bağışlamasıdır.”

O halde bir kimse malını başkasına mübah kılar da ondan yararlanmasını sağlamayı diler ve fakat temlikte bulunmazsa, o hibe değil iâre (emanet) olur.

Bunun gibi mal-i mütekavvim olmayan, şer’an alım-satımı caiz görülme-yen içki, ölmüş hayvan, uyuşturucu madde ve benzeri murdar ve zararlı madde-leri bağışta bulunmak hediye kapsamına girmez. Ölüm sonrası bir malını şuna buna vermek üzere vasiyet eden kimsenin de verilecek bu malı hediye değil va-siyet olur.

Mutlak anlamda hibe, ivaz gerektirmez, yani karşılık söz konusu olmaz. Ancak hibe verilen kişi arzu ederse onun karşılığını yine hibede bulunmak su-retiyle cevaplayabilir.

Hibe konusunda teşvik mahiyetinde birçok hadisler rivayet edilmiştir. Biz buraya onlardan birkaç tanesini teberrüken naklediyoruz:

“Bana koyun ve keçinin ayakları bile hibe edilse kabul ederim. Pişirilen o

ayaklara davet edilsem icabette bulunurum.”²⁷⁰

Aişe validemiz (radıyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e sordum, dedim ki: Ya Rasullallah! Benim iki komşum bulunuyor; hangisine bağışta bulunayım?” Efendimiz şu cevabı verdi: “Kapısı sana en yakın olana.”²⁷¹

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Hediyeleşin. Çünkü gerçekten hediye göğüsteki kını alıp götürür. Hiç bir komşu bir komşusunu hakir görmesin, isterse (hediye ettiği) koyunun ayağının bir çatalı olsun (yine küçümsemeyip kabul etsin).”²⁷²

“Kime kardeşinden, yukardan bakmaksızın, mutalli olmaksızın bir iyilik gelirse onu geri çevirmesin; çünkü o, Allah’ın ona sevkettiği rızıktır.”²⁷³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

268 nolu Hz. Aişe hadisi sahih, olup çıkarım ve ihticaca (delil gösterilme-ye) salihdir.

269 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi Sahih’inde tahrir etmiştir. Mecmeu’z-zevâid sahibi bu hadisin ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

Buna benzer bir hadisi Ebû Dâvud ile Nesâî Ebu Hureyre (radıyallahu anh)’dan rivayet etmişlerdir. İbn Mace de benzeri bir rivayeti naklettikten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in verilen hediyeye karşılık altı dişi deve verdiğine değinir.

Hakim de bu rivayeti naklettikten sonra Müslim’in şartına göre sahihtir diye kaydetmiştir.

Ancak Hz. Aişe hadisini İbn Ebî Şeybe şu lafızla nakletmiştir: “Rasulullah

270 Tirmizî/Edahî: 14 Ahmed: 2/479, 481, 512

271 Taberanî/Ciran

272 Tirmizî/Velâ: 6 Ahmed: 2/405

273 Müsned-i Ahmed: 4/221

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine verilen hediyeı daha hayırlısı ile karşıladı.”

Muhaddislerin bir kısmına göre, Hz. Aişe hadisi mualledir. Buhari: “Bu hadisi Vekî’ ve Mudır Hişam’dan aldığını zikretmemiştir. Böylece ravilerden İsa b. Yunus bunu Hişam’dan nakletmede teferrüd etmiş oluyor. Nitekim Tirmizî ile Bezzar da: “Biz bu hadisi ancak İsa b. Yunus tarikiyle biliyoruz” demişlerdir.

Malikiler’den bir kısmı bu hadisle çıkarım yapıp verilen hediyeıe denk bir hediye ile karşılıkta bulunmanın vacib olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in bu husustaki mücerred fiili vücuba delalet etmez. O bakımdan ilim adamlarının çoğu bunun sünnet olduğuna kabul etmişler.

Bu bâbda Tirmizî’nin Ebû Hureyre (radiyallahu anh)’dan rivayet ettiğine göre: Fezare kabilesinden bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e eli altındaki develerden bir dişi deve hediye etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona karşılık bir şeyler verdi ki, (azlığı) o adamı biraz öfkelenldirdi. O sebeple Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in minber üzerinde şunu buyurduğunu duydum: “Araplardan bazı adamlar var ki, onlardan biri hediye veriyor ve ben de yanımda bulunan imkâna göre ona karşılıkta bulunuyorum ve bu sebeple o adam bana öfkelenmiş oluyor.”

Böylece kişi verdiği hediyeıe karşılık fazla bir şey beklememelidir. Çünkü herkes imkânı nisbetinde hediye verebiliyor. Hatta İbn Reslân bu hadisi dikkate alarak diyor ki: “Zamanımızda niyetlerin bozuk olduğunu dikkate alırsak hiç kimseden hediye kabul etmememiz uygun olur.”

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hediyeleşmek sünnettir.
2. Mü’minler birbirine hediye verirken gönül hoşnutluğuyla bunu yerine getirmeli ve daha fazla bir karşılık beklememelidir.
3. Verilen hediyeı küçümsemek doğru değildir ve sünnete aykırıdır.
4. Verilen hediyeıe karşılık daha hayırlısını verme imkânı varsa o davranışı seçmek müstehabdır.

KİŞİNİN ÇOCUKLARI ARASINDA ADALETİ GÖZETMESİ

Aile bir bakıma kutsal bir müessesedir. Bu müessese karşılıklı sevgi, saygı, anlayış, güven ve destek ile ayakta durabilir ve çocuklar arasında gerek sevgi, gerekse bağış hususunda eşitliği, adaleti sağlamaya dikkat etmekle gelişir.

O bakımdan bir baba veya annenin kendi çocuklarından birini fazla sevdiğini açıkça farketmesi veya birine daha çok ilgi gösterip destek sağlaması sünnete ve ilahi tavsiyeye aykırıdır. Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim de:

أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا

“Babalarınızdan ve çocuklarınızdan hangisinin fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz.”²⁷⁴ buyuruyor.

عَنِ الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِعْدِلُوا بَيْنَ أَبْنَائِكُمْ إِعْدِلُوا بَيْنَ أَبْنَائِكُمْ إِعْدِلُوا بَيْنَ أَبْنَائِكُمْ.

Numan b. Beşir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz, çocuklarınız arasında adaletten ayrılmayınız, çocuklarınız arasında adil davranınız.”²⁷⁵

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَتِ امْرَأَةٌ بَشِيرٍ: اِنْحَلَّ ابْنِي غُلَامًا وَأَشْهَدُ لِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِنَّ ابْنَةَ فُلَانٍ سَأَلَتْنِي أَنْ أَنْحَلَ ابْنَهَا

274 Nisa suresi: 11

275 Ebû Davud/Büyük: 83 Buhari/Hibe: 12, 13 Müslim/Hibat: 13 Nesai/Nuhl: 1, Ahmed; 4/275,

278, 375

غُلَامِي قَالَ: لَهُ إِخْوَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَكُلُّهُمْ أُعْطِيَتْ مِثْلَ مَا أُعْطِيَتْهُ
قَالَ: لَا قَالَ: فَلَيْسَ يَصْلُحُ هَذَا وَإِنِّي لَا أَشْهَدُ إِلَّا عَلَى حَقٍّ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Beşir’in eşi, kocasına şöyle dedi: Şu köleni çocuğuma bağışla ve beni Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in huzuruna çıkar veya Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i şahit eyle (da yapacağın bağışı açıkla).” Bunun üzerine kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e geldi ve şöyle dedi: “Falanın kızı (benim eşim ve) benden kölemi onun çocuğuna bağışlamamı istedi.” Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “O erkek çocuğun kız kardeşi var mıdır?” diye sordu. O da: “Evet, vardır” diye cevap verince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Bu oğlana verdiğinin mislini hepsine verdin mi?” dedi. O da: “Hayır.” diye cevap verdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) O’na: “Bu uygun bir davranış değildir ve ben ancak hak olan şeye şahit olurum” buyurdu.”²⁷⁶

Ebu Dâvud ise bu hadisin son kısmını şu lafızla rivayet etmiştir: “Beni haksızlığa şahit tutma. Senin çocuklarının senin üzerinde hakkı, onlar arasında adaleti gözetmendir.”

وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَاهُ أَتَى بِهِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي نَحَلْتُ ابْنِي
هَذَا غُلَامًا كَانَ لِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَهُ مِثْلَ هَذَا؟
فَقَالَ: لَا فَقَالَ: فَأَرْجِعْهُ.

Numan b. Beşir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Babası Beşir onu alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in huzuruna getirdi ve şöyle dedi: “Doğrusu ben şu oğluma bir köle bağışladım ki o köle bana aitti.” Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Buna bağışlandığının bir mislini diğer çocuklarına da bağışladın mı?” diye sordu. O da: “Hayır.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Verdiğini geri

al” buyurdu.”²⁷⁷

وَلَفْظُ مُسْلِمٍ قَالَ تَصَدَّقْ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ فَقَالَتْ أُمِّي عَمْرُهُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لَا أَرْضَى حَتَّى تُشْهَدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَنْطَلَقَ أَبِي إِلَيْهِ يُشْهَدُهُ عَلَيَّ صَدَقْتِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟ قَالَ: لَا فَقَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلَادِكُمْ فَرَجَعَ أَبِي فِي تِلْكَ الصَّدَقَةِ.

Müslim’in yaptığı rivayette ise şu lafız kullanılmıştır: “Bana malının bir kısmını bağışladı, tasaddukta bulundu. Ama Amre bint Revaha babama şöyle dedi: “Sen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i bu olaya şahit tutmadıkça razı olmam.” Bu istek üzerine babam bana yaptığı bağışa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’i şahit tutmak üzere kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e gitti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) babama: “Bunu diğer çocuklarına da yaptın mı?” diye sordu. O da: “Hayır.” deyince, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) O’na: “Allah’tan korkun ve çocuklarınız arasında adaleti gözetiniz” buyurdu. O sebeple babam bana yaptığı bağıştan rücu etti (vazgeçti).”²⁷⁸

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَلْعَائِدُ فِي هَبْتِهِ كَالْعَائِدِ يَعُودُ فِي قَتْنِهِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Yaptığı bağıştan (pişman olup) dönen, kustuktan sonra kusmuşuna dönen gibidir.”²⁷⁹

وَعَنْ طَاوُسٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ وَابْنَ عَبَّاسٍ رَفَعَاهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَحِلُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يُعْطِيَ الْعَطِيَّةَ فَيَرْجِعَ فِيهَا إِلَّا الْوَلَدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ وَمَثَلُ الرَّجُلِ يُعْطِي

277 Buhârî/Hibe: 12 Müslim/Hibat: 9, 10, 17. Tirmizî/Ahkâm: 30 Nesâî/Nuhl: 1 İbn Mace/Hibe: 1 Taberânî/Akziye: 39 Ahmed: 4/268, 269, 271,272

278 Müslim/Hibe: 13

279 Buhârî/Hibe: 14, 30, Büyü’: 62 Müslim/Zekat: 100, Hibe: 2, 3 İbn Mace/Hibat: 5 Taberânî/Zekat: 49 Ahmed: 1/217, 250, 2/182

الْعَطِيَّةُ ثُمَّ يَرْجِعُ فِيهَا كَمَثَلِ الْكَلْبِ أَكَلَ حَتَّى إِذَا شَبِعَ فَأَاءَ ثُمَّ رَجَعَ فِي قَيْئِهِ.

İbn Ömer ve İbn Abbas radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bağışta bulunup onu verdikten sonra pişman olup dönmek adama helal olmaz, ancak baba kendi çocuğuna verdiği bağıştan dönebilir. Bağışta bulunduktan sonra pişman olup geri dönen adamın misali, yiyip doyduktan sonra kusan ve sonra da kusmuşuna dönen köpeğin misaline benzer."²⁸⁰

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bilindiği gibi, varislere ölüm sonrası vasiyet yasaklanmıştır. Zira Cenab-ı Hak her hak sahibinin hakkını Kur'an'da belirlemiş ve bunun açıklamasını bile kimseye bırakmamıştır.

O bakımdan kişi ölümünden sonra varisleri için değil, hayır ve hasenat niyetiyle Cenab-ı Hak'ın rahmet ve gufranını arzulayarak malının en çok üçte birini vasiyet edebilir. Hiç bir varis buna itiraz edemez ve itiraz hakkı da söz konusu değildir.

Hayatta iken çocuklarına, yakınlarına yardımda bulunabilir, onları madeten destekleyebilir. Bu destekleme miras hukukunda belirlenen paylara göre değil, adaletten sapmamak üzere kişinin rızasına bırakılmış bir tavsiyedir. Böylece kişi kız ve erkek evladına hayatta iken bağışta bulunurken bunlar arasında eşitliğe dikkat etmelidir. Mesela bazı bölgelerde baba ve anne daha çok erkek çocuğa meyleder ve kazançlarının önemli bir kısmını ona bağışlayarak ekonomik yönden güçlenmesini arzu ederler, böylece kız çocuklarına ya hiçbir şey vermezler, ya da az bir şey vermek suretiyle meseleyi geçirirler. İslam dini, kitap ve sünnetiyle bu tarz bir adaletsizliğe karşıdır. İlgili hadislerde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Numan b. Beşir'e yaptığı tavsiye ve verdiği bilgi son derece açıktır.

Birden fazla kadınla evli olan kimse de eşlerinden birine fazla miktarda mali yardımda bulunur da diğerini ihmal eder, adil davranmazsa, sünnete ây-

²⁸⁰ Buhari/Hibe: 14, 30, Büyü': 62 Müslim/Zekat: 100, Hibe: 2, 3 İbn Mace/ Hibat: 5 Taberani/Zekat: 49 Ahmed: 1/217, 250, 2/182

kırı davrandığından ve evde nahoş bir hava oluşturduğundan dolayı günahkar sayılır.

Mali destek ve yardımda bulunma hususunda nasıl adil davranmak gerekiyorsa, sevgi ve iltifatta da adaletten ayrılmamak gerekir. Aksi halde aile reisi olan baba ve ikinci derecede ana bile öz çocukları arasına kin ve kıskançlık tohumlarını atmış olurlar.

O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadis ve rivayetleri dikkate alarak gerek mali yardım ve destekte, gerek sevgi ve ilgide çocuklar arasında adaleti gözetmenin sünnet, hatta bazısına göre vacib olduğunu belirtmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

275 nolu Numan hadisini Ebu Dâvud ve el-Münzerî tahrir ederken bir görüş ortaya koymayıp susmuşlardır. Yapılan ciddi tespitlere göre, ricalinin hepsi sika olup itimada şayan kişilerdir.

Bu bâbda Taberanî'nin İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği hadis her ne kadar zayıfsa da diğer rivayetlerle takviye gördüğünden çıkarıma elverişli kabul edilebilir. Hadis şu lafızla rivayet edilmiştir: “Bağışta evladınız arasında eşitliği sağlayınız. Eğer ben birini üstün tutsaydım, herhalde kadınları (kız çocuklarını) üstün tutardım.”

Evet hadisin isnadında Said b. Yusuf bulunuyor ki, muhaddislerin tespiti göre bu zat zayıftır. Nitekim İbn Main onun için “zayıftır” derken, Nesâî “O Kavi degildir” demiştir.²⁸¹ Ancak Hafız İbn Hacer onun isnadını hasenlemiştir.

Sözü edilen iki hadisle çıkarımda bulunanlar, evlad arasında adaleti gözetmenin vacib olduğunu söylemişlerdi ki, Tavus, Sevrî, İmam Ahmed, İshak ve Malikîlerden bir kısmı o gruba dahil olanlardır. Bunlardan bazıları ise, gayr-i adil yapılan bir bağış hükümsüzdür. İbn Hacer de aynı görüştedir. İmam Ahmed'e göre, sahihtir ancak kişinin böyle gayr-i adil bağıştan rücu etmesi vacibdir. Aynı zamanda evladından biri diğerlerine nisbetle daha çok sıkıntıda ve borç altında bulunursa, ona bir miktar fazla bağışta bulunmak adaletle münafi sayılmaz.

İmam Ebu Yusuf'a göre, eşitliğe riayet etmek vacibdir. Cumhura göre

müstehabdır. Böylece evladından bir kısmını üstün tutup fazla bağışta bulunursa kerahetle sahih olur. Zira cumhur hadisdeki emri nedb üzere hamletmişlerdir.

Numan hadisleri farkıyla rivayet edilmişse de sıhhatlarında şüphe yoktur. Nitekim ilim adamları bu rivayetleri ele alıp ona yakın yorumda bulunmuşlardır. Kitabımızın hacmi müsait olmadığından nakledemedik.

Bu bâbda Müslim'in rivayetinde şu lafız kullanılmıştır:

“Bağış hususunda evladınız arasında adaleti gözetiniz, nasıl ki onların size iyilik ve ilgi göstermelerinde adil davranmalarını istiyorsanız.”

İmam Ahmed ise şu lafızla rivayeti nakletmiştir:

“Evladınızın size iyi ve saygılı davranması nasıl sizi memnun ediyorsa, siz de onlara bağışta bulunduğunuzda eşitliğe riayet ediniz.”

Ebu Dâvud ise şu lafızla nakletmiştir:

“Evladınızın sizin üzerinizdeki hakkı, aralarında adaletle davranmanızdır; nasıl ki sizin onlar üzerindeki hakkınız, size iyilikte bulunup saygı göstermeleridir.”

Bütün bu az değişik lafızlar tek manada birleşmektedir ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu şu cümlesinde beyan buyurmuştur: “Bu oğluna yaptığı bağış nisbetinde diğer çocuklarına da yaptın mı?”

279 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Yapılan bağıştan rücu etmenin çok çirkin bir hareket olduğu belirtilmektedir. Ancak babanın evladına yaptığı bağıştan rücu etmesi bu genellemenin dışında kalır. Tavus hadisi bu istisnaya yer vermekte ve babanın rücuunda bir sakınca olmadığına, hatta gayr-i adil bir bağışsa rücuunun vacib olduğuna işaret edilmektedir.

Tavus hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahrir etmiş ve Hakim sahihlemiştir.²⁸²

Bu hadisle çıkarımda bulunanlar, yapılan bağışta rücu etmenin haram

olduğuna kabul etmişlerdir. Çünkü kusmuk haramdır, ona benzetilen şey de haramdır. Buhari'nin rivayetinde ise, kusmuğuna dönen köpeğe benzetilmiştir ki, bu cümle rücuun haram olmadığına delalet eder.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ana-babanın çocuklarına eşit anlamda ilgi ve sevgi göstermesi sünnet veya vacibdir.
2. Ana-baba çocuklarına bağışta bulunurken aralarında eşitliği korumalı yani kız-erkek ayrımı yapmaksızın hepsine eşit biçimde bağış yapılmalıdır.
3. Kişi hayatında çocuklarına yapacağı bağış ve yardımda miras hukukundaki nisbete göre hareket etmekle yükümlü tutulmamıştır.
4. Ölüm sonrası miras taksiminde oğlana iki, kıza bir pay verilirken, ölmeden önce yapacağı bağışta her ikisine eşit biçimde vermekle adaleti sağlamış olur.
5. Çocuklarından sadece birine veya ikisine bağışta bulunup diğerlerine aynı nisbette bağışta bulunmayan ve onları mahrum bırakan kimse, emr-i Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e aykırı davrandığından yaptığı bağıştan rücu etmesi gerekir. Bazısına göre, rücu etmediği takdirde yine de bağış sahihtir, ancak bağışı yapan günah işlemiş olur.
6. Çocuklarından biri çok muztar durumda olur, diğerlerine nisbetle daha çok yardım edilmesi gerekirse, o takdirde ona daha fazla bağışta bulunmakta bir vebal yoktur.
7. Kişi ancak evladına yaptığı bağıştan dönebilir, yani yaptığı bağışı geri alabilir. Başkasına yaptığı bağıştan rücu etmesi, kimine göre haram, kimine göre mekruhtur.
8. Yapılan bağışta başa kakmak mekruhtur.
9. Bağışı bir menfaat karşılığı düşünerek yapmak, sevabını alıp götürür. O bakımdan yapılan bağışta sırf Allah'ın hoşnutluğu gözetilir.

BABA EVLADININ MALINDAN YARARLANMASI

Baba ile evladı arasındaki münasebet kan bağına, soy bağına birtakım haklara dayanır. Zira sorumluluğun sınırını bilen ve evladını yetiştirip hayırlı bir unsur olma düzeyine getiren, ona edep ve terbiye verip salih bir kişi olmasını sağlayan babanın bu güzel davranışı ve emeği, Cenab-ı Hakk'ın yanında, meşkur ve makbuldür. Böyle bir baba her zaman övülmeğe layıktır.

Özellikle mali imkanın önemli kısmıyla ömrünün bir bölümünü evladının okuyup yetişmesi için harcayan bir babanın evladı üzerinde bir çok hakları vardır. O bakımdan baba, arzu ettiği takdirde evladının malından bir şeyler alıp istifade edebilir ve evladının ona engel olmaması gerekir.

Böylece İslam dini, babayla evlad arasında öylesine sağlam ve kalıcı bağlar geliştirmiştir ki, biri diğerine bakmakla kendini yükümlü kabul eder ve baba sormadan evladının malından yararlanabilir. Şüphesiz bu ruhsat, sefih olmayan, savurganlığı adet haline getirmeyen babalarla ilgilidir. Sarhoş, müsrif, kumarbaz ve sefih bir babaya böyle bir ruhsat vermek, onun evladını da perişan etmekten ve fakirliğe sürüklemekten başka bir şeye yaramaz. O halde evladının malından sormadan alma yetki ve ruhsatını taşıyan bir babanın, aldığı nisbeti meşru yolda ve israftan uzak ölçüde harcaması gerekir.

Şüphesiz bu kültürün ve güzel adet ve sünnetlerin yaşanması son derece lüzuludur. Özellikle İslam cemaati bu ve benzeri köklü, kalıcı kültürle ayakta durma ve varlığını sürdürme şansına sahiptir.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ
وَإِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ.

Hız. Aışe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz sizin en temiz, en güzel (ve en meşru) yediğiniz şey, kazancınızdan olanıdır ve doğrusu evladı-

nız da sizin kazancınızdan bir bölümüdür.”²⁸³

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: “Adamın oğlu, onun kazancının en güzel ve en iyisindendir. O bakımdan onların malından gönül rahatlığıyla yeyiniz.”

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا وَوَلَدًا وَإِنَّ أَبِي يُرِيدُ أَنْ
يَجْتَاحَ مَالِي فَقَالَ أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَيِّكَ.

Cabir (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e şöyle sormuştu: “ Benim hem malım, hem de evladım vardır. Babam ise malımı olduğu gibi harcamak istiyor.” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: “Sen de, malın da babana aitsinizdir.”²⁸⁴

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ:
إِنَّ أَبِي يُرِيدُ أَنْ يَجْتَاحَ مَالِي فَقَالَ: أَنْتَ وَمَالُكَ لِوَالِدِكَ إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ
مِنْ كَسْبِكُمْ وَإِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ فَكُلُوهُ هَنِيئًا.

Amr b. Şuayb (radiyallahu anh)’dan, o da babasından ve dedesinden yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Bedevilerden bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e gelerek dedi ki: “Şüphesiz babam malımı olduğu gibi harcamak istiyor.” Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Sen ve malın babana aittir. Sizin yediğiniz en güzel, en iyisi, kazancınızdan olanıdır ve şüphesiz evladınız sizin kazancınızdan bir bölümdür. Artık (evladınızın) malından gönül hoşnutluğuyla yiyiniz.”²⁸⁵

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

283 Nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban kendi sahihinde ve

283 Ebû Davud/Büyu’: 77 Nesai/Büyu’: 1 İbn Mace/Ticarat: 64 Darimî/Büyu’: 6 Ahmed: 2/214, 6/41, 173, 201,202

284 Ebû Dâvud/Büyu’: 72 Ahmed: 2/214, 6/41 İbn Mace/Ticarat: 64

285 Ebû Dâvud/Büyu’: 72 Ahmed: 2/214, 6/41

Hakim tahrir etmişlerdir.

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel az değişik lafızla rivayet etmiş ve Hakim onu tahrir ederken Ebu Hatim ile Ebu Zer'â onu sahihlemişlerdir. Ancak İbn Kattan bunu ta'lîl kapsamına sokup bir defa Ammare'nin kendi halasından, bir defa ise anasından rivayet ettiği söz konusu olduğuna dikkat çekmiş ve bu her ikisinin de maruf olmadığını belirtmiştir.

Hakim ise bunu kendi Müstedrek'inde Hammad b. Ebi Süleyman tarikiyle şu lafızla rivayet etmiştir: "Evladınızın malı ihtiyaç duyduğunuzda sizindir."

284 nolu Cabir hadisi sahihtir; ricalinin hepsi sikadır.

Hadisi aynı zamanda başka tarikle Taberani rivayet etmiştir, beyhaki ve Bezzar da tahrir ederek hadisin ihticaca salih olduğunu göstermişlerdir.

Böylece babanın kendi evladının malında bir bakıma onunla ortak olduğu hükmü ortaya çıkıyor. İbn Reslan ise, hadiste geçen "ve malûke li-ebîke." cümlesi üzerinde durarak burada yer alan (lâm) harfinin ibahe için olup temlik anlamında olmadığı belirteker şöyle demiştir: "Zira evladın malı kendisine aittir. Zekatını o vermekle mükelleftir ve babası ise ancak miras yoluyla ona sahip olur."

285 nolu Amr hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Carud tahrir etmişlerdir.

Bu bâbda Bezzar'ın Semure'den rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Taberani de İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ebu Ya'la ise İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan bu anlamda bir rivayete yer vermiştir.

Bütün bu rivayetler birbirini kuvvetlendirmekte ve hadisin ihticaca salih olduğunu göstermektedir.

Ancak bu konda en uygun ve isabetli yorum, İbn Reslan'ın yorumudur ki yukarıda değinmiş bulunuyoruz.

Müctehidlerin çoğu da aynı yorumu benimsemiş ve ona göre sonuç çıkarmışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Baba kendi evladının malından ihtiyaç duyduğu takdirde izinsiz alabilir.
2. Evladın malı babasına mübahtır.
3. Baba evladının malına ortak değildir.
4. Baba evladının malının zekatını vermekle mükellef tutulmamıştır.
5. Herkes kendi kazancının zekâtını vermekle mükelliftir.
6. Baba sefih olduğu takdirde, evladının malında tasarrufa yetkili değildir. Sadece nafakasını karşılayacak kadar o maldan kendisine verilir.
7. Evlad ölünce, malının tamamı babasına kalmaz. Eşi, anası ve çocukları varsa babası arta kalanı alır.
8. Muhtaç durumda olan ana-babaya evladın bakması vacibdir.

KADIN KENDİ MALINDAN VEYA KOCASINA AİT MALDAN HARCAYABİLİR Mİ?

Karı ile koca ailenin temelini oluşturan iki önemli unsur olarak bulunuyor. Namus ve iffetlerini korudukları, malî imkanlarına göre bir hayat, düzeni ortaya koydukları, her çeşit israf ve aşırılıktan kaçındıkları ve komşularına, hısımlarına aynı zamanda çevrelerine faydalı birer insan olma duygu ve düşüncesiyle hareket ettikleri sürece aile yuvası gerçek hüviyetine kavuşmuş olur ve devamlılık arz eder.

Koca nasıl evi korumakla ve huzurlu yuva haline getirmekle mükellef bulunuyorsa, kadın da ikinci derecede sorumluluk taşımakta ve aileyi korumakla yükümlü bulunmaktadır. Şüphesiz eşlerin sorumlulukları birbirini tamamlamakta ve aileyi istenilen düzeye getirmektedir. Tek taraflı fedakarlık ve sorumluluk duygusuyla hareket yeterli değildir.

Ailenin reisi sayılan erkek israfa kaçmamak, aileyi sıkıntıya sokmamak şartıyla hayır ve hasenatta bulunabilir. Zira İslam toplumunda yerini alan her kişi yalnız kendisi ve ailesi için değil o topluluk için de çalışır ve faydalı bir insan olma idraki içinde günlük hayatını tanzime yönelir. Kadın da kendine ait malda, israfa kaçmamak, lükse kapı açmamak şartıyla tasarruf etme, hayır ve hasenatta bulunma yetkisine sahiptir. Aynı zamanda kocasından izin almak suretiyle onun malından meşru ölçüler çerçevesinde bir harcamada bulunabilir; kapıya gelen, komşuluk eden, muhtaçlara yardımcı olabilir. Hatta ilim adamlarının bazısına göre, hayır konusunda ölçülü ve dikkatli olduğu takdirde kocasından izin istemesine bile gerek yoktur.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ زَوْجِهَا غَبْرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا بِمَا أَنْفَقَتْ وَلِزَوْجِهَا أَجْرُهُ بِمَا كَسَبَ وَلِلْخَازَنِ مِثْلُ ذَلِكَ لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ مِنْ أَجْرِ بَعْضٍ شَيْئًا.

Hiz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kadın israfı (bütçeyi bozma, aileyi sıkıntıya sokma, düzeni bozmaya) kaçmaksızın kocasının (eve getirdiği) gıda maddesinden (fakir ve muhtaçlara) harcarsa, yaptığı bu harcamanın ecir (sevap mükafatı) kendisine olur; aynı zamanda kocasına da kazandırdığının ecir (sevap ve mükafatı) vardır. Evdeki kiler işleriyle görevliye de bunun bir benzeri sevap vardır. Bunlardan bir kısmı diğerinin sevabını az da olsa noksanlaştırmaz.”²⁸⁶

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا عَنْ غَيْرِ أَمْرِهِ فَلَهَا نِصْفُ أَجْرِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kadın kocasının kazancından onun emri (izni) olmaksızın bir şey harcarsa, (kadının elde ettiği sevap ve mükafatın) yarısı kocasıdır.”²⁸⁷

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مَوْفُوفًا فِي الْمَرْأَةِ تَصَدَّقَ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا قَالَ: لَا إِلَّا مِنْ قُوَّهَا وَالْأَجْرُ بَيْنَهُمَا وَلَا يَحِلُّ لَهَا أَنْ تَصَدَّقَ مِنْ مَالِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِهِ.

Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anha)'dan mevkufen yapılan rivayete göre, adı geçenden, kocasının evindeki (para ve yiyecek)den (hayır olarak) harcayan kadın hakkında sorulduğunda, adı geçen şöyle cevap vermiştir: “Hayır, ancak kendisine ait yiyecek maddelerinden (hayır olarak) harcayabilir ve bundan hasıl olan sevap ikisi arasında müsterek olur. Kadının, kocasının izni olmaksızın onun malından harcaması kendisine helal olmaz.”²⁸⁸

وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَتَتْهَا قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ لِي شَيْءٌ إِلَّا مَا

286 Müslim/Zekat: 79, 80 Ebu Davud/Zekat: 44 İbn Mace/Ticarat: 65 Ahmed: 6/44, 278

287 Müsned-i Ahmed: 6/44

288 Neylül-evtar: 6/18

أَدْخَلَ عَلَيَّ الزُّبَيْرُ فَهَلَّ عَلَيَّ جَنَاحُ أَنْ أَرْضَحَ مِمَّا يَدْخُلُ عَلَيَّ ؟ فَقَالَ:
أَرْضَحِي مَا اسْتَطَعْتُ وَلَا تُوعِي فُيُوعِي اللَّهَ عَلَيْكَ.

Esma bint Ebi Bekir (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimize (sallallahu aleyhi ve sellem) in şöyle diyor: “Ya Rasulallah! Benim bir şeyim yoktur, sadece (kocam) Zübeyr’in bana getirdiği nesneler vardır. Onun eve getirdiği şeylerden az bir miktar (sevap olarak) harcamamdan dolayı bana bir vebal var mıdır?” Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “Elinden geldiğince (imkânın yettiğince) az az harca, kapta toplayıp (cimrilik yapma), sonra onun misliyle ceza görürsün.”²⁸⁹

Bu hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir: Esma (radiyallahu anha)'ya Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'den şöyle sormuştur: “Şüphesiz (kocam) Zübeyr şiddetli bir adamdır. Yoksul bir kimse bana gelip dilenmektedir ve ben de Zübeyr'in izni olmaksızın onun evindeki yiyecek maddelerinden o yoksula tasaddukta bulunmaktayım.” Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: “Az az (tasadduk olarak) ver, kapta toplayıp (cimrilik yapma), sonra Allah o nisbette sana karşı ceza hazırlar.”²⁹⁰

وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ لَمَّا بَايَعَ النَّبِيُّ ﷺ النِّسَاءَ قَالَتْ امْرَأَتٌ جَلِيلَتْ كَاتَهَا مِنْ
نِسَاءِ مُضَرَ يَأْنِيَّ اللَّهُ إِنَّا كُلُّ عَلَى آبَائِنَا وَأَبْنَاؤُنَا قَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَآرِي فِيهِ:
وَأَزْوَاجُنَا فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ قَالَ: الرِّطْبُ تَأْكُلْنَهُ وَتَهْدِينَهُ.

Sa'd (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Kadınlar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bey'at ettikleri zaman, Mudar Kabilesi'nden olduğu sanılan düzgün konuşma yeteneği olan bir kadın şöyle sordu: “Ey Allah'ın Peygamberi! Doğrusu biz (kadınlar) babalarımız ve evladımız üzerine yük olarak bulunuyoruz.” Ebu Dâvud diyor ki: “Ben bu rivayette şu cümleyi de görüyorum: “ve kocalarımız.) Bizim için bunların malından neler

289 Müslim/Zekat: 44

290 Müsned-i Ahmed: 6/345, 346, 353

helaldir?” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: “Ratb (depolanmayan ekmek ve yaş sebze ve meyve) den hem yersiniz, hem de bağışlayabilirsiniz.”²⁹¹

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ شَهِدْتُ الْعِيدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ
الْحُطْبَةِ بِلَاذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلَالٍ فَأَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحَثَّ
عَلَى طَاعَتِهِ وَوَعِظَ النَّاسَ وَذَكَّرَهُمْ ثُمَّ مَضَى حَتَّى أَتَى النِّسَاءَ فَوَعِظَهُنَّ
وَذَكَّرَهُنَّ وَقَالَ: تَصَدَّقْنَ فَإِنَّ أَكْثَرَ كُنَّ حَطَبَ جَهَنَّمَ فَقَامَتِ امْرَأَةٌ مِنْ
سَطَةِ النِّسَاءِ سَفْعَاءَ الْحَذَيْنِ فَقَالَتْ: لَمْ يَأَرْسُولَ اللَّهُ ؟ قَالَ: لِأَنْكَرَنَّ تُكْثِرَنَّ
الشَّكَاةَ وَتَكْفُرَنَّ الْعَشِيرَ قَالَتْ: فَجَعَلَن يَتَصَدَّقَنَّ مِنْ حُلِيِّهِنَّ يُلْقِينَ فِي
ثُوبِ بِلَالٍ مِنْ أَقْرَاطِهِنَّ وَخَوَاتِيمِهِنَّ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: “Bayrama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber hazır oldum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeden önce ezansız ve ikametsiz olarak namaza başladı. Sonra da Bilal'e dayanarak ayağa kalktı ve Allah (celle celaluhu)'dan korkmamızı emretti. O'na taatte bulunmayı tahrik ve teşvikte bulundu; cemaate öğüt verip birtakım hatırlatmalarda bulundu. Sonra ayrılıp gitti ve kadınların bulunduğu yere geldi; onlara da vaaz-u nasihatta bulunup birtakım şeyler öğütledi ve onlara şöyle buyurdu: “Tasaddukta bulunun; çünkü çoğunuz Cehennem odunu (yakıtı) olarak bulunuyorsunuz.” Bunun üzerine yanağında siyah ben bulunan seçkin bir kadın ayağa kalkıp sordu: “Neden ya Rasulallah?” Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi: “Çünkü siz kadınlar çok şikayetçi olur kocanızın haline razı olmaz ve kocalarınıza karşı nankörlük edersiniz.”

Kadın diyor ki, bunun üzerine orada hazır bulunan kadınlar zinet eşyalarından küpe ve yüzüklerini çıkarıp Bilal (radiyallahu anh)'ın eteğine attılar.²⁹²

291 Ebû Dâvud/Zekat: 44

292 Buhari/Hayz: 6, Zekat: 44 Müslim/İman: 132

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا يَجُوزُ لِامْرَأَةٍ عَطِيَّةٌ إِلَّا بِإِذْنِ رَوْحِهَا.

Abdullah b. Amr (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hiç bir kadına, kocasının izni olmaksızın bir bağış ve bahşişte bulunması caiz değildir."²⁹³

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

286 nolu Aişe hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca salıhtır. Böylece hadis, kadının eşinin malından ifsada gitmemek kaydıyla hem evin ihtiyaçları için, hem de muhtaçlara bir şeyler vermek için harcamada bulunabileceğine delalet etmektedir. Bundan dolayı hasıl olan sevabın bir misli kocasına, bir misli de evdeki hizmetçiye verilir.

Ayrıca hadisin delaletinden, kadının ifsada gitmeksizin kocasının malından birşeyler tasaddukta bulunması için ondan izin almasının lüzumlu olmadığı anlaşılıyor ve kadının malından da ifsada gitmeksizin harcamada bulunabileceğinin cevazına işaret vardır.

287 nolu Ebu Hureyre hadisi hakkında Ebu Dâvud ve el-Münziri susup bir şey dememişlerdir. Ancak isnadında bir sakınca olmadığı tespit edilmiştir.

Bu bâbda Tirmizî'nin Ebu Ümarne (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, Tirmizî onu hasenlemiştir. Meali şöyledir: "Kadın kocasının evinde (ki şeylerden) ancak onun izniyle infakta bulunabilir." Bunun üzerine Soruldu: "Ya Rasulallah! Yiyecek maddesi hususundada mı?" Cevap verdi: "Yiyecek maddesi bizim en üstün malımızdır."

Böylece birinci hadisi açıklar mahiyette bir kayıt söz konusudur, o da kadının kocasına ait maldan ve yiyecekten ancak onun izniyle harcamada bulunabilir ifadesidir.

Bu rivayetlerin ışığı altında konuyu tahlil eden ilim adamları farklı görüş ve ictehadlarda bulunmuşlardır. Kimi, kadın mala noksanlık vermeyecek şekilde

az şey -izin almaksızın- harcayabilir. Nitekim Hz. Aişe hadisi buna delalet etmektedir derken, kimi de kocası icmalen de olsa ona bu hususta izin vermişse o takdirde harcamada bulunabilir demiştir. Buhari de aynı görüştedir. Kimi de kadının infakta bulunmasından maksadın, mal sahibinin malından onun çoluk çocuğuna yapacağı harcamadır ki bunda kocasından izin almasına gerek yoktur. Yabancılar infakta bulunabilmesi için izin alması gerekir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuşlardır.

İlim adamlarından bir kısmı ise, kadının kocasının malında bir hakkı vardır, onun evini ve eşyasını gözetmesiyle bu hak doğmaktadır. O bakımdan kocasından izin almaksızın -ifsada gitmemek şartıyla- harcamada bulunabilir. Hizmetçinin ise böyle bir hakkı yoktur diyerek değişik bir yorum belirlemiştir. Hafız İbn Hacer ise, şöyle demiştir: “Kadın, kocasının malında olan hakkını tas-tamam alıp harcayabilir. Bunun dışında izinsiz bir harcamada bulunamaz.”

289 nolu Esmâ hadisi sahih olup çıkarıma salıhtır. Rivayetin açık delaleti, kadının kocasının malından izin almaksızın az şey tasaddukta bulunabileceğini göstermektedir. Böylece Hz. Aişe hadisiyle birleşmekte ve konuya ağırlık kazandırmaktadır. Böylece ilim adamları Tirmizi'nin rivayet ettiği Ebû Uthane hadisindeki izin alma meselesini inceleyerek oradaki nehyin tenzihi kerahet anlamında olduğunu ve tenzihi kerahetin cevaze engel teşkil etmeyeceğini belirtmişlerdir.

Aynı zamanda kadının harcamasından doğan ecrin bir mislinin de kocasına verileceği ifadesi, bu manayı desteklemektedir.

291 nolu Sa'd hadisi hakkında Ebû Dâvud bir görüş ve tespit belirtmemiştir. Ancak isnadındaki ricalin hepsi sahihtir, sadece Muhammed b. Sevvar hakkında farklı tespitler yapılmışsa da İbn Hibban onun sika olduğuna dikkat çekmiştir.²⁹⁴

Sa'd hadisi, kadının kendi oğlunun, babasının ve kocasının malından izinsiz yemesinin ve hediye etmesinin caiz olduğuna delalet etmekte ve **286, 287** nolu hadisleri kuvvetlendirmektedir. Ancak bu cevazın yiyecek maddelerleriyle ilgili olup depolanıp kaldırılmaya müsait olmayan yiyecekleri kapsamaktadır.

Bunların dışında kalan maddeleri hediye edebilmesi için izin almasının gereği üzerinde duranlar olmuşsa da üzerinde ittifak hasıl olmamıştır.

292 nolu Cabir hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca saliidir. Hadis, kadının kendi malını kocasından izin almaksızın hayır yollarında harcayabileceğinin cevazına delalet etmektedir. Aynı zamanda hayır işlerine öncülük eden kişilerin hayır ve sadaka toplayıp muhtaçlara dağıtmalarının caiz olduğuna açık delalet vardır.

293 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrir etmiş, Hakim Müstedrek'te nakletmiştir. Ancak isnadında Amr. b. Şuayb bulunuyor ki, bu zat hakkında az farklı tespitler yapılmış ve fazla hadis rivayet etmesinden dolayı hakkında şüphelenenler olmuştur. İbn Main ise onun sika olduğunu belirtmiş, Ahmed b. Hanbel onun rivayetine itibar edilebilir demiştir.²⁹⁵

Bütün bu rivayetleri bir araya getirip sonuç çıkaran ilim adamlarının görüş ve ictihadları az farklı olmuştur:

a- Kadın reşide (ergin, olgun, akıllı) bile olsa, kocasının malından ancak onun izniyle bağışta bulunabilir.

b- Leys'e göre, ne malın üçte birinde, ne de ondan az nisbetinde kadın izinsiz bağışta bulunamaz. Ancak önemsiz şeyleri bağışlamasında bir sakınca yoktur.

c- İmam Malik ve Tavus'a göre, kadın malın üçte birinde tasarruf edip kocasının iznini almaksızın bağışta bulunabilir. Bundan fazlası için izin alması gereklidir.

d- Cumhura göre, kadın sefihe (savurgan, müsrif) olmadığı takdirde kocasının malından alıp bağışta bulunabilir ve izin alması şart değildir.

Cumhurun bu husustaki delilleri hem kitaba, hem de sünnete dayanmaktadır. Buhari de aynı görüşü izhar etmiştir.

295 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/263, 6383 nolu Amr.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadının kocasının eve aldığı yiyecek maddelerinden az şey tasaddukta bulunması caizdir. Bunun için kocasından izin alması şart değildir.
2. Önemli harcamalarda kadının kocasından izin alması gerekir.
3. Kadın sefihe (savurgan, müsrif ve dengesiz) olduğu takdirde, kocasının izni olmadan onun malından bağışta bulunması caiz değildir.
4. Kadının kendine ait zinet ve maldan tasaddukta bulunabilmesi için kocasından izin alması şart değildir. Sefihe olmadığı takdirde kendi malında tasarrufa yetkilidir.
5. Kadının kendi kocasının malında bir hakkı vardır. Zira o, evin işlerini düzenlemekte ve kocasının malını, çocuklarını gözetip korumaktadır. O bakımdan israfa kaçmamak, aile bütçesini sarsmamak şartıyla harcamada bulunabilir, muhtaçlara sadaka olarak verebilir.
6. Kadınları ayrı bir yerde toplayıp onlara vaaz-u nasihatta bulunmakta bir sakınca yoktur. Yeter ki, vaaz-u nasihat eden kimse salih bir kişi olsun.
7. Hayır işlerinde harcamak için müslümanlardan yardım istemek caizdir.
8. Kadınlar hayır yollarında harcanmak üzere istenen yardıma katılıp gerekirse zinet eşyasını verebilirler.
9. Bir fitne söz konusu olmadığı takdirde kadınları camilerden, vaaz ve irşad meclislerinden men etmek doğru olmaz.
10. Özellikle kadınlar depolanmaya müsait olmayan günlük yiyecek maddelerinden, fakir ve muhtaçlara -aile bütçesini sarsmamak, ifsada gitmemek şartıyla- verebilirler. Bunun için kocalarından izin almalarına gerek yoktur.
11. Evin aile reisi olan koca, eşine harcama ve hayır yapabilirsin şeklinde genel anlamda izin vermişse, o takdirde kadın ifsada yol açmaksızın istediği gibi harcama ve bağışta bulunabilir.
12. Kadının verdiği sadakanın sevabının bir misli de kocasıdır.

IV. BÖLÜM

VAKIF

VAKIF VE SÜNNETTEKİ YERİ

Vakıf, sözlükte hapsedmek anlamına gelir. Şeriatta ise, bir menfaat veren mülk fakirlere, muhtaçlara, yolda kalmışlara ve sair hayırlı işlere sarfedilmek üzere Allah (celle celaluhu) yolunda hapsedmek ve aslının vakfedenin mülkünde kalmasını sağlamaktır.

Bunun gerçekleşmesiyle ilgili lafızlar ise hapsedip tuttum, vakfettim, teslim ettim (Allah yoluna bağladım, O'nun yoluna ayırdım) gibi kavramlardır.

Vakfın sayılmayacak kadar faydaları söz konusudur. Her şeyden önce bir müslümanın yalnız kendi nefsinden çalışıp kazanmadığı, toplumdan yana da bu çalışma ve hizmetini sürdürdüğünü gösterir. Sonra da elde edilen kazancın bir bölümünü sosyal adaleti sağlamaya çevirir ve bütün bunların üstünde fertleri toplumun bir parçası olduğuna inandırır. Kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma ruhunu pekiştirir. Aynı zamanda vakfedenin ölümünden sonra da amel defterinin açık kalmasına ve vakfettiği mülkten dolayı hasıl olan sevapların ona yazılmasına vesile olur.

O bakımdan İslâm Tarihi'nde vakfe çok önem verilmiş sayılmayacak kadar vakıf eserler, müesseseler kurulmuştur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ أَسْيَاءَ: صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “İnsan ölünce ameli kesilir, ancak şu üç cihetten kesilmeyip devam eder: Cari bir sadaka, istifade edilen bir ilim, kenidisine dua eden salih bir evlad.”¹

1 Müslim Vasiyyet: 14 - Ebu Davud/Vasaya: 14 - Nesai/Vasaya: 8

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ أَصَابَ أَرْضًا مِنْ أَرْضِ خَيْبَرَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْبَرَ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَتَقَسَّ عِنْدِي مِنْهُ فَمَا تَأْمُرُنِي فَقَالَ ﷺ: إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ عَلَّ أَنْ لَا تُبَاعَ وَلَا تُوهَبَ وَلَا تُورَثَ فِي الْفُقَرَاءِ وَذَوِي الْقُرْبَى وَالرَّقَابِ وَالضَّيْفِ إِبْنِ السَّبِيلِ لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ وَيُطْعِمَ غَيْرَ مَتَمَوْلٍ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Ömer (radiyallahu anh)’a Hayber arazisinden bir parça isabet etmişti. Ömer (radiyallahu anh) Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’e şöyle dedi: “Ya Rasûlallah! Bugüne kadar elde edemediğim çok nefis bir arazi Hayber topraklarından bana isabet etmiş bulunuyor. Bu hususta ne emredersiniz?” Rasûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: “İstersen mülkiyetini elinde tutarsın ve gelirini tasadduk edersin.” Bunun üzerine Ömer (radiyallahu anh) satılmamak, hibe edilmemek ve miras olarak taksim edilmemek üzere o malı fakirlerden, hısımlardan, köle (azad etme)den, misafirlerden ve yolda kalmışlardan yana tasadduk etti ve o mala tevelli eden kimsenin örf'e uygun ondan yemesini ve mal (ve servet) sahibi kalmaksızın başkasına yedirmesini belirledi.”²

وَفِي حَدِيثِ عُمَرَوِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ لَيْسَ عَلَيَّ الْوَلِيُّ جُنَاحُ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكَلَ صَدِيقًا لَهُ غَيْرَ مُتَأْتِلٍ قَالَ: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ وَيُهْدِي لِنَاسٍ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ.

Amr b. Dinar hadisinde ise şu lafızlara yer verilmiştir: “Vakıf üzerinde veli olan kimsenin ondan yemesinde ve mal ve servet sahibi kalmaksızın dostuna yedirmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer (radiyallahu anh) babası Ömer (radiyallahu anh)’ın sadakası (vakfı) üzerinde veli olarak bulunuyordu ve

2 Buhari/Şürût: 19, Vasaya: 28, Eyman: 33 - Müslim/Vasiyyet: 15 - Ebu Dâvud/ Vasaya: 13 - Tirmizi/Ahkam: 36 - Nesai/İhbas: 2 - İbn Mace/Sadakat' 4. Ahmed: 2/11,12

Mekke halkından bazı kimselere ondan bağışta bulunurdu.”

وَعَنْ عُثْمَانَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ يُسْتَعْدَبُ غَيْرَ بئرِ
رُومَةَ فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِي بئرَ رُومَةَ فَيَجْعَلُ فِيهَا دَلْوَهُ مَعَ دِلَاءِ الْمُسْلِمِينَ بِخَيْرٍ
لَهُ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ فَاشْتَرَيْتُهَا مِنْ صُلْبٍ مَالِي.

Osman Efendimiz (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Rume kuyusu dışında orada tatlı bir su bulunmuyordu. Bunun üzerine Rasullullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim Rume kuyusunu satın alır da kendi kovanını müslümanların kovasıyla beraber o kuyuya indirir de buna karşılık Cennet'te daha hayırlısına erişmek ister?"

Osman (radiyallahu anh) devamla diyor ki: "Bu beyan üzerine o kuyuyu kendi öz malımla satın aldım."³

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam Ebu Hanife'ye göre, vakıf: Bir mal veya mülkün aynıını vakfın, yani vakfedenin mülkiyetinde tutmak, gelirin fakirlere ya da hayır yollarından birine tasadduk etmektir.

Bu tarife göre, vakfedilen mal veya mülkü vakfeden kimse bir daha geri alamaz, vakfından dönemez diye bir lüzum yoktur. Vâkıf dilediği zaman vakfından dönebilir ve o malı başkasına satabilir.

Ancak bu tarif çerçevesi içinde bir vakfın lüzumlu kalması iki yoldan biriyle gerçekleşebilir:

a) Hakimin bu hususta yapılan vakfın lüzumuna karar vermesi ve devamlılığını sağlamasıyla;

b) Bir malın veya mülkün gailesi (elde edilen geliri) nin vasiyet yoluyla hayır işlerine vakfedilmesiyle.

İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre: Bir mal veya mülkün ay-
nını Allah (celle celaluhu)'nın mülkü hükmünde tutup gelirinin Allah'ın kullarına
tahsis edilmesidir. Bu durumda yapılan vakıf artık lüzumluluk kesbeder, ne sa-
tılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak kalır.

Fukahanın çoğuna göre, vakıf konusunda imameyn'in görüş ve ictihadına
uyulur.

Vakıf hakkında açık bir ayet yoktur. Daha çok sünnet ve icma ile sabit ol-
muştur.

Vâkıftan vakfettiği mal veya mülkün giderilmesi kadının hükmüyle ger-
çekleşir. Şöyle ki: Adam malını vakfedip ona bir müteveli tayin eder ve sonra
bu hususta kadının verdiği bir karar yoktur gerekçesiyle döner, bu yüzden du-
rum kadiya intikal eder, o da vakfın lüzumuna karar verirse artık vakfın lüzumu
kesinleşmiş olur ve vâkıf dönüş yapamaz. Bu, tamamen İmam Ebu Hanife'nin
görüşüdür.

Vâkıf vakfettiği mal veya mülkün ileride iptalinden endişe eder ve o gün
için kadiya başvurup bunun lüzumuna bir karar çıkartamazsa, o takdirde yaz-
dırdığı vakıfnameye şu cümleleri ilave etmesi gerekir: "Şayet ileride benim vak-
fettiğim şu malı herhangi bir kadı veya vali iptal edecek olursa, bu mal ve mülk
aslıyla ve içinde bulunan her şeyiyle vasiyetim olarak satılır, elde edilen para fa-
kirlere tasadduk edilir."

Böyle bir vasiyette bulunmak her zaman yararlıdır. Zira vâkıf öldükten
sonra varisleri tarafından yürütülen vakıf mal ve mülk bir gün gelir de özelliğini
kaybeder, yıkılmaya yüz tutarsa o takdirde kadiya başvurmadan müteveli olan
varisler onu satıp parasını fakirlere tasadduk edebilirler..

Vakfın hükmü: İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, mülkün
aynının kişiden zail olması Allah için hayır yollarında kullanılmasıdır. İmam
Ebu Hanife'ye göre, mülkün aslının kişinin elinde kalması, gelirinin Allah için
hayır yollarına sarfedilmesidir.

Vakfın Şartları: Vakfın birtakım şartları vardır. Fukaha vakfın ana amacı-
nı dikkate alarak bu şartları şöyle tespit edip belirlemişlerdir:

- Vakfeden kimsenin âkil ve baliğ olması,
- Hür olması,
- Vakfedilen şeyin Allah (celle celaluhu)'ya yaklaştıracı bir anlam ve hüküm taşıması,
- Vakfedilen mal ve mülkün vâkıfın mülkiyeti altında bulunması,
- Vakfeden kimsenin hacr altında bulunmaması,
- Vakfettiği şeyi bilmesi ve vakfedilen şeyin belli olması,
- Vakfedilecek şeyin, bir başka şeyin gerçekleşmesine ta'lik edilmemesi,
- Vakfettiği şeyin satılmasını, parasının kendi ihtiyacına sarfedilmesini şart koşmamış bulunması,
- Vakfedilen mülkün gelirinin ebediyen fakirlere sarfedilmesi gibi kesin-tiye uğramayacak bir anlamda açıklanması.⁴

Şafiîler'e göre: Vakıfda, yani vakfeden kimsede aranılan şartlar:

- a- Sarfettiği sözün sahih ve geçerli olması,
- b- Teberru da bulunma ehliyetini haiz olması.

Böylece bu mezhebe göre, vakfeden kişinin müslüman olması şart değildir. Reşîd olup sözü sahih ve geçerli bulunan bir kafir de malını, mülkünü vakfedebilir. Böylece bir gayr-i müslimin kendi evini veya işyerini mescid olarak vakfedebileceği hükmü ortaya çıkıyor. Ancak fukahadan bir kısmına göre, onun ölümüyle birlikte vakfettiği bina mescid olmaktan çıkar.

Sonra da sefih, müflis ve kendisiyle kitap akdi yapılan kölenin vakfetme yetkisi yoktur.

Vakfedilen şeyde aranılan şartlar:

- 1- Onunla intifa sağlamanın devamlı olması,
- 2- Vakfedildiği zaman mevcut olması, kişinin mülkiyetinde bulunması.

O halde yiyecek maddelerini, oyuncak aletlerini, nakit olarak dirhem ve dinarı tezyin için vakfetmek sahih değildir.

Taşınmaz mal ve mülkün, taşınır olan kitap ve mefruşatın vakfedilmesi caizdir.

Vakıf ancak açık lafızla gerçekleşir ve sıhhat kazanır. Bunu sarih olanı, “Şunu vakfettim” veya “Şu arazim veya bağ-bahçemi vakfettim”, “Şu malımı tesbil ettim (Allah yolunda bağladım, O’nun yoluna ayırdım)” gibi sözlerle gerçekleşir.

Bunun gibi “Şu malımı sadak-i muharreme olarak tasudduk ettim” veya “Şu malımı vakfettim, satılamaz, hibe edilemez” sözleri de vakıf hususunda sarih sayılır.⁵

Ebu Hanife’ye göre vakfın satışı caizdir. İmam Ebu Yusuf’a, İmam Şafii’ye göre caiz değildir. Çünkü 2 nolu İbn Ömer hadisinde vakfedilen şeyin satılamayacağı, hibe edilemeyeceği ve miras olarak taksim edilemeyeceği açık şekilde belirtilmiştir, o bakımdan İmam Ebu Yusuf diyor ki: “Eğer bu hadis İmam Ebu Henife’ye ulaşmış olsaydı, herhalde bununla amel eder, vakfın satılamayacağını söylerdi.”⁶

Böylece Şafii’ler’e göre, yapılan vakıf Aziz ve Celil olan Allah (celle celaluhu)’ya intikal eder, ne vakfedenin mülkü olur, ne de kendisine vakfedilen kişinin mülkü olur.

İmam Malik ile İmam Ahmed’e göre: Yapılan vakıf kime yapılmışsa onun mülkiyetine intikal eder.⁷

Kişi kendisi için vakıf yapabilir mi?

Yani vakfetmek istediği taşınır veya taşınmaz malı kendisi için vakfedip gelirini yine kendi ihtiyacına sarfedebilir mi? Bu hususta müctehid imamların farklı yorum ve ichtihadları olmuştur:

5 el-Ğamravî/es-Siracü’l-vehhac : 302-304

6 Fıkhu’s-sünne: 3/523

7 Fıkhu’s-sünne: 3/523

Kişinin kendi nefesine vakfetmesi caiz ve sahihtir, çünkü bir adamın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Yanımda bir dinar bulunuyor. Onu nereye tasadduk edeyim?" diye sorması üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı vermiştir: "Onu kendi nefesine tasadduk eyle."⁸

Böylece vakıftan maksadın Allah'a takarrub olduğu ve kişinin kendi nefisinden yana harcamasında da Allah (celle celaluhu)'ya takarrubun söz konusu olduğu ortaya çıkıyor. Nitekim Ebu Hanife ile İbn Ebî Leylâ, Ebu Yusuf ve İmam Ahmed de aynı görüştedirler. Malikîler'den İbn Şa'ban, Şafîîler'den İbn Süreyc, İbn Şübrüme ve İbn Siba gibi birçok ilim adamı da bu görüşe katılmışlardır.

İmam Şafîî, İmam Malik, Hanbeliler'den bir kısmı ise kişinin kendi nefsi-ne vakıf, yapamayacağını belirtmişler ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şu hadislerini delil olarak göstermişlerdir: "Ürününü (gelir ve galesini) Allah yoluna bırak."

Bu emir ve tavsiyenin Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e yapıldığını muhaddisler belirtmişlerdir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

425

1 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir. İlim adamları hadiste geçen cari sadakayı vakf ile tefsir etmişlerdir.

İstifade edilen ilimden maksat, dünya ve ahiret düzeniyle ve yararıyla ilgili meşru ölçüler içinde olanıdır.

Böylece belirtilen düzeyde ilmî eserler yazıp insanların, istifadesine terkeden kimse de bir bakıma vakıf yapmış sayılır, aynı zamanda bildiğini öğretmek de bunun kapsamına girebilir.

2 nolu İbn Ömer hadisi sahih olup çıkarım ve ihticaca salihdir.

Bu hadis, taşınmaz bir malın galesini hayır işlerine sarfedilmek üzere vakfetmenin meşruiyetine açık şekilde delalet etmektedir. O bakımdan dört mezhep de bu hadis ile çıkarım ve ihticacda bulunmuştur. Ancak İmam Ebu Hanife'ye bu hadisin ulaşmadığı söylenmektedir.

Böylece mescidlerin, sebillerin, kuyu ve benzeri kaynakların vakfedilmesinin sahih olduğunda müslümanların icması vardır. Aynı zamanda yapılan vakıf ile muhtaç hısımları da gözetmenin birçok yararı bulunduğuna işaret söz konusudur.

3 nolu Hz. Osman hadisini Buhari talikan tahrir etmiştir. Tirmizî ise bu hadisi hasenlemiştir. Böylece hadis yapılan bir vakfın umuma teşmil edileceğinin, yani herkesin istifadesine terkedilmesinin cevazına delalet etmektedir. Çünkü Hz. Osman (radiyallahu anh)'ın satın alıp Müslümanların istifadesine vakfettiği kuyu bu anlamda bir hüküm içermektedir.

İbn Ömer hadisi az farklı lafızlarla çeşitli tariklerden rivayet edilmiştir:

a- Darekutnî şu lafza yer vermiştir: “Gökler ve yerler devam ettiği sürece mülkün aslını elinde tut, semeresini Allah yoluna bırak.”

b- Beyhaki'nin rivayetinde ise şu lafız yer almaktadır: Semeresi (ürünü)ni tasadduk eyle, aslını elinde tut. Öyle ki artık onun aslı ne satılır, ne de hibe edilir.”

c- Buhari ise şu lafızları nakletmiştir: “Aslını tasadduk eyle ki bu artık ne satılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak bırakılır ama ürünü (Allah (celle celaluhu) yolunda muhtaçlara) tasadduk edilir.”

d- Buhari ayrıca Müzaraa bahsinde hadisi şu lafızla tahrir etmiştir: “Aslını tasadduk eyle ki bu artık satılmaz, hibe edilmez; ama ürünü infak edilir, artık sen onun ürününü tasadduk eyle.”

Şüphesiz bu şartları kimi Hz. Ömer (radiyallahu anh)'a izafe etmekte, kimi de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e. Ama arada bir münafat söz konusu değildir. Zira en kuvvetli ihtimalle bu şartları önce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beyan etmiş ve o sebeple de Ömer (radiyallahu anh) onları anmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Vakıf sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Kişinin cari sadaka olmak üzere mal veya mülkünü -ilâhî hoşnutluğu dileyerek- hayır yollarına vakfetmesi sünnettir.

3. Vakfeden hayatta iken vakfettiği şeyden dönebilir ve o malı satabilir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.
4. Ancak vakfeden kadiya başvurur da yaptığı vakfı tescil ettirir, yani böyle bir karar çıkartırsa, vakıf lüzumluluk ve devamlılık arz eder ve artık vakfeden bundan dönemez.
5. Bir malın veya mülkün gailisinin hayır yollarında harcanması şartıyla ölüm sonrası yapılan bir vasiyet de geçerlidir ve lüzumluluk arz eder.
6. Bir malı veya mülkü Allah (celle celaluhu)'nun mülkü hükmünde tutup gelirini hayır işlerine tahsis etmek suretiyle yapılan vakıf, İmameyne göre lüzumluluk ve devamlılık arz eder ve artık vakfeden bundan dönemez.
7. Bu durumda vakfedilen mal veya mülk artık satılamaz, hibe edilemez ve miras malı olarak belirlenemez.
8. Vakfın ileride bir yetkili (kadı veya vali) tarafından iptali endişe edildiğinde, vakfeden o durumda vakfettiği malın satılıp elde edilen parayı Allah yolunda, hayır işlerinde sarfedilmesini yazılı olarak şart koşarsa, yapılacak iptal bu şartı değiştiremez.
9. Vakfeden isterse, malın aslını ve gelirini birden vakfedebilir. Bu, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göredir.
10. Vakfeden malın aslını elinde tutar, sadece gailisini (elde edilen gelirini) hayır işlerine vakfeder. Nitekim Hz. Ömer (radiyallahu anh) böyle yapmıştır. (Bu, İmam Ebu Yusuf'a göredir).
11. Hanefiler'e göre, vakfın dokuz şartı söz konusudur ve bu şartlara riayet gereklidir.
12. Vakfedenin aklı başında olması, sarfettiği sözün neye delalet ettiğini bilmesi ve teberruda bulunma ehliyetini haiz olması şarttır. (Bu İmam Şafi'ye göredir).
13. Böylece bu imama göre bir kafir, bir zimmî malını veya mülkünü vakfedebilir. Yani vakfedenin müslüman olması şart değildir, sadece re-

şid olması ve akli melekesinin bozulmaması şarttır.

14. Vakfedilecek şeyden intifa sağlamanın devamlılık arz etmesi ve vakfedildiği zaman kişinin mülkiyetinde bulunması şarttır. (Bu daha çok İmam Şafii'nin ictihadıdır).
15. Bu durumda vakfın satışı caiz değildir. İmam Ebu Hanife'ye göre, ka-diya tescil edilmemişse, satışı caizdir.
16. Vakıf ancak birtakım açık sözlerle gerçekleşir: Vakfettim, şu malımı Allah yolunda bağladım gibi.
17. Allah adına yapılan vakıf artık Allah (celle celaluhu)'ya intikal eder ve artık ne vakfedenin mülkü olarak kalır, ne de kendilerine vakfedilen kimselerin mülkü olur.
18. İmam Malik'e ve bir rivayete göre İmam Ahmed'e göre, kimlere vakfedilmişse onların mülkü olur ve onlara intikal eder.
19. Kişi kendi nefesine vakfedebilir mi? Bu hususta müctehidlerin farklı ictihadları söz konusudur.
20. Vakıftan maksat, Allah (celle celaluhu)'ya takarrub (O'na yakın olma, rı-zasına erişme)dir. Takarrub niyet ve anlamı taşımayan bir vakıf, vakıf olamaz.

TAŞINIR TAŞINMAZ MALLARIN VAKFI

Müşa': Ortaklar arasında kullanılan hisselerle ayrılmamış mal, mülk demektir. Menkul ise, taşınır mallar hakkında kullanılan bir kavramdır.

Kişi müşa' bir mal veya mülkte hissesi ayrılmadığı halde o hisseyi vakfedebilir mi? Bunun gibi, at, deve, silah ve benzeri taşınır malları vakfetmek sahih midir? Hadislerin delaleti bunların salih ve caiz olduğunu göstermektedir. Ancak bunlar üzerindeki yorumlardan kaynaklanan farklı icthad ve görüşler ortaya çıkmıştır.

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ أَلَمَاءَةَ السَّهْمِ الَّتِي لِي بِخَيْرٍ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ أَعْجَبَ إِلَيَّ مِنْهَا قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِحْسِنِ أَصْلَهَا وَسَبِّلْ ثَمَرَتَهَا.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Ömer (radıyallahu anh), Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: "Hayber arazisinden (ganimet olarak) bana isabet eden yüz sehim bulunuyor ki, bu güne kadar öylesine bir mala nail olmuş değilim. Ben onu tasadduk etmek istiyorum." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Aslını elinde tut, semeresini (gaile ve gelirini) tesbil eyle (Allah yoluna bağla, O'nun için ayır da insanlar yararlansınlar)."⁹

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرَوْتَهُ وَبَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسَنَاتٌ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Allah yolunda inanarak, sevabını

yalnız O'ndan bekleyerek bir at vakfederse, şüphesiz ki o atın yedikleri, fişkısı ve idrarı, kıyamet gününde hasenat olarak onun terazisinde yer alacaktır.”¹⁰

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْحَجَّ فَقَالَتْ امْرَأَةٌ لِرَوْحِهَا:
أُحِجِّنِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: مَا عِنْدِي أُحِجُّكَ عَلَيْهِ قَالَتْ: أُحِجِّنِي
عَلَى جَمَلِكَ فَلَا نِ قَالَ: ذَلِكَ حَيْسٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
فَقَالَ: أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَحْجَجْتَهَا عَلَيْهِ كَانَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hacctmek istedi. Bunun üzerine bir kadın kendi kocasına: “Beni Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’le beraber hacca gönder” dedi. Adam: “Yanımda sana hacctmen için verecek bir binitim yoktur” diye cevap verdi. Kadın ona: “Senin falan deven var ya beni onun üzerinde hacca gönder” diyerek hatırlatmada bulundu. Adam cevap verdi: “O deve Allah (celle celaluhu) yolunda vakfedilmiştir.” Sonra adam kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in yanına geldi (ve durumunu anlattı). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Sen eşini deve ile hacca göndermiş olsaydın, yine o deve Allah yolunda (kullanılmış) olurdu.”¹¹

Ayrıca bu konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Halid b. Velid (radiyallahu anh) hakkında şöyle buyurduğu sahih senetle sabit olmuştur: “Halid’e gelince, o, zırhını, atını ve (diğer savaş) aletlerini Allah yolunda vakfetmiş bulunuyor.”¹²

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Bilindiği gibi müşâ, ortaklar arasında kullanılan fakat hisseleri ayrılmayan bir maldır. İleride hisselerin ayrılması mümkün olduğundan ortaklardan birinin kendi hissesini vakfetmesi caizdir. İmam Muhammed’e göre caiz değildir. Buhara alimleri, İmam Muhammed’in görüşüne göre amel

10 Buhari/Cihad: 45 - Nesâî/Hayl: 11 - Ahmed: 2/374

11 Ebu Davud/Menasik: 79

12 Buhari/Cihad: 89, Zekat: 49 Müslim/Zekat: 11. Ebu Davud/Zekat: 22

tmışlardır ve fetva da ona göre verilmiştir. Bununla beraber müşa' olan bir malın ortaklardan birinin kendi hissesini -belli olmadığı halde- vakfetmesine cevaz verilmiş ve bununla da amel edilmiştir. Nitekim İmam Ebu Yusuf da aynı görüştedir. Hicrî beşinci asırdan sonra gelen fakihler de İmam Ebu Yusuf'un görüşüyle fetva vermişlerdir.

Ancak müşa' bir malın mescid veya kabristan olmak üzere vakfedilmesi caiz görülmemiştir. Bunda ittifak vardır. İster o müşa' kabili kısmet olsun, isterse olmasın farketmez.¹³

İmam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf'a göre, hayvanları vakfetmek sahih değildir. İmam Malik'den de bu hususta bir rivayet mevcuttur.¹⁴ Cumhur ise ilgili hadisleri dikkate alarak hayvanları vakfetmenin sahih olduğuna kabul etmiştir.

Şafiîler'e göre: Müşa' bir mal ve mülkün vakfı sahihtir. Bu müşa' mal taşınmaz ve taşınır olabilir farketmez.¹⁵ Talimli de olsa köpeği vakfetmek sahih değildir. İstifade edilir hayvanın vakfı da sahihtir.¹⁶

Hanbelî ve Malikî imamlarına göre: Hayvanı vakfetmek sahihtir. İmam Malik'den yapılan bir rivayete göre sahih değildir.¹⁷

431

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

9 nolu İbn Ömer hadisi aynı zamanda İmam Şafiî tahrir etmiştir. Ricalinin tamamı sahihtir. Aynı zamanda bu hadisi Şeyhayn birkaç tarikle rivayet etmişlerdir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle çıkarımda bulunmuş ve onu delil olarak göstermiştir.

10 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir. Ancak haber-i ahad kapsamına girdiği için İmam Ebu Hanife ve bir rivayete göre İmam Malik bununla çıkarım yapmamışlardır. Sonra da ilim adamlarından bir kısmı bu hadisi vakıf anlamında

13 Celal Yıldırım/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 3/193

14 Fıkhü's-sünnet: 3/253

15 es-Siracü'l-vehhac : 302

16 Fethu'l-Vehhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/259

17 Fıkhüs-sünne: 3/522, 523

değilde doğrudan Allah yolunda savaşılan mücahitlere binek bağışında bulunmak olarak yorumlamışlardır. İmam Ebu Yusuf da aynı görüştedir.

11 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme kendi Sahih'inde tahric etmiştir. Buhari ile Nesâî bunu muhtasar olarak nakletmiştir. Ebu Dâvud ile el-Münzirî bu rivayet hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir. Ancak yapıları araştırma neticesinde ricalinin sika olduğu belirlenmiştir.

Bu bâbda Ümmü Ma'kûl'dan da bir nadis rivayet edilmiş bulunuyor.

12 nolu Halid hadisi de sahih kabul edilmiştir.

Böylece İbn Ömer hadisi müşâ' bir malın vakfının sıhhatine delalet etmektedir. Nitekim İmam Şafîî, İmam Malik ve İmam Ebu Yusuf bu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır. Çünkü Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'ın vakfettiği yüz sehim müşâ' durumda bulunuyordu.

Ebu Hureyre ve İbn Abbas hadisleri hayvan vakfının sıhhatine delalet etmektedir. Nitekim İtret (Ehl-i Beyt taraftarı veya onlara mensup ilim adamları), İmam Şafîî ve cumhur bunun sıhhatine kabul etmişlerdir. Ebû Hanife ise bunun sahih olmadığına kabul etmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Müşâ' (ortaklar arasında kullanılan, fakat hisselerine ayrılmayan mal) ister taşınmaz, isterse taşınır olsun vakfedilmesi sahihtir.
2. İmam Muhammed'e göre, hisseler ayrılmadan vakfedilemez.
3. Müşâ' bir malın mescid veya kabristan olarak vakfı sahih değildir.
4. Hayvanların vakfı sahihtir. İmam Ebu Hanife ile İmam Ebû Yusuf'a göre sahih değildir.
5. Talimli de olsa köpeğin vakfedilmesi sahih değildir.
6. Üç imama göre, istifade edilir ve alım-satımı caiz olan hayvanın vakfedilmesi sahihtir.
7. Yapılan vakıf kime yapılmışsa artık o mal onun tasarrufuna geçer, vakfedenin tasarrufu kalkar. Bu, müctehidlerden bir kısmına göredir.

AKRABAYA VASIYET YOLUYLA VAKFETMEK

Şüphesiz kişinin yapacağı hayır ve hasenatta, iyilik ve yardımda akrabaya öncelik tanınması sünnettir. Çünkü akrabanın akraba üzerinde birtakım hakları söz konusudur. Hem akrabasından ilgi ve yardımını kesenden Cenab-ı Hak rahmet ve yardımını keser.

O bakımdan vakıf konusunda da akrabaya yönelik bir işlem yapmak veya ölüm sonrası onlara yardımcı olmak üzere taşınmaz bir malın gelirini vakıf olarak belirleyip vasiyet etmek sahih ve caiz görülmüştür.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ قَالَ يَارَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَنْ تَأْلُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَى بَيْرَحَاءَ وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بِرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعَهَا يَارَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَاكَ اللَّهُ فَقَالَ: بَخِ بَخِ ذَلِكَ مَالٌ رَابِعٌ مَرَّتَيْنِ وَقَدْ سَمِعْتُ أَرَى أَنْ يُجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفْعَلْ يَارَسُولَ اللَّهِ فَقَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ.

Enes (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen anlatıyor: “Ebu Talha (radiyallahu anhu): “Ya Rasulallah! Şüphesiz ki Cenab-ı Hak: “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda) harcamadıkça gerçek iyiliğe elbette erişemezsiniz. Her ne harcarsanız elbette Allah onu bilir” buyurmaktadır. Benim için en sevimli malım ise Beyraha (bahçem) dir. Artık o Allah için sadakadır ki onun gerçek iyiliğini ve benim için Allah (celle celaluhu) yanında azık olmasını umuyorum. Artık Ya Rasulallah! Sen onu Allah (celle celaluhu)'un sana gösterdiği şekilde yerine koy (kullan).” Bunun üzerine Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “İyi, iyi. Bu karlı bir maldır, bu karlı bir maldır! Gerçekten (senin dediğini) duydum. Onu akrabana (tasadduk edip) bırakmanı uygun görüyorum” buyurdu. Ebu Talha: “Ya Rasulallah buyurduğunuz şekilde yapacağım” dedi ve

Beyraha bahçesini akrabası ve amca çocukları arasında taksim etti.”¹⁸

وَفِي رِوَايَةٍ لَّمَّا تَرَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ
أَرَى رَبَّنَا يَسْأَلُنَا مِنْ أَمْوَالِنَا فَأُشْهِدُكَ أَيُّ جَعَلْتُ أَرْضِي بِبِرِّحَاءِ اللَّهِ فَقَالَ:
اجْعَلْهَا فِي قَرَابَتِكَ قَالَ فَجَعَلَهَا فِي حَسَّانِ بْنِ ثَابِتٍ وَأَبِي وَأَبِي بَنِ كَعْبٍ.

Diğer bir rivayete göre, olay şöyle nakledilmiştir: “Al-i İmran suresinin 92. ayeti nazil olunca, Ebu Talha (radıyallahu anh) şöyle dedi: “Ya Rasulallah! Görüyorum ki Rabbimiz bizden bizim malımızı istiyor. Sen şahid ol ki ben Beyraha adlı yerimi Allah için bırakıyorum.” Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Onu hısımlarına tasadduk eyle” buyurdu. Bunun üzerine ravi diyor ki, Ebu Talha onu (akrabasından) Hassan b. Sabit ve Ubey b. Ka’b’a ayırıp (tasadduk etti).”¹⁹

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا تَرَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ وَأَنْذِرَ عَشِيرَتَكَ لِأَقْرَبِينَ دَعَا
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قُرَيْشًا فَاجْتَمَعُوا فَعَمَّ وَخَصَّ فَقَالَ: يَا بَنِي كَعْبٍ بَنِ لُؤَيٍّ:
أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي مُرَّةَ بَنِ كَعْبٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا
بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ
مِنَ النَّارِ يَا بَنِي هَاشِمٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا فَاطِمَةُ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ
لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّ لَكُمْ رَحْمًا سَابِلَهَا يَبْلَاهَا.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)’dan, yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “En yakın hısımlarını (bulundukları yolun eğri olduğu hakkında)

18 Tirmizî/Tefsir: 26 Müslim/İman; 348 Nesai/Vasaya: 6 Ahmed: 2/360

19 Darimî/Zekat: 23 Buhari/Vasaya: 10 Müslim/Zekat: 44 - Ebu Dâvud/ Zekat: 45 Nesai/İhbas: 2 Tirmizî/Tefsir: 3 Ahmed: 3/184, 262, 385

uyar.” mealindeki ayet²⁰ inince Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kureyş’i davet etti. Onlar da toplanıp geldiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önce genel bir ifade kullanarak davette bulundu ve arkasından her aile ve batnın ismini özel olarak anıp hitapta bulundu ve şöyle buyurdu: “Ya Beni Kab b. Lu! Kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Mürre b. Kab! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdişems! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdimenaf! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Haşim! Siz de kendinizi ateşten kurtarın; ya Beni Abdilmuttalib! Siz de kendinizi ateşten kurtarın. Ey Fatıma! Sen de kendini ateşten kurtarmaya bak, çünkü gerçekten ben sizi Allah’tan (O’nun vereceği cezadan) kurtarmaya sahip değilimdir; sadece hısmılık bağıyla size bağlı olup onun gereğini yerine getirenim.”²¹

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Adam hayatta iken, “Ben öldüğümde şu evimi ve şu hususlar için vakfettim” diye vasiyette bulunursa, öldükten sonra vasiyeti sıhhat kazanır. Ancak geriye bıraktığı malın üçte birini aşmadığı takdirde bu geçerlilik arzeder; aştığı takdirde aşan kısmı geçerli olmaz, meğerki varisler bunu kendi hisseleriyle tamamlamış olsunlar.

Ölüm hastalığında da bu hususta yapılan vasiyet geçerlidir. Ölüm talik edilen vasiyet hükmündedir. Ancak bu hususta imamların görüş ve icthadları farklıdır: İmam Ebu Hanife’ye göre, adam sıhatte iken yaptığı vakf ne ise hastalığında da yaptığı vakıf odur, lüzumluluk kesbetmez; rakabesi (sahipliği) varislere intikal eder. İmameyn’e göre, ölüm talik edilen vasiyet hükmündedir ve bıraktığı malın üçte birinden geçerlidir; aynı zamanda lüzum kesbeder, rakabesi varislere intikal etmez.

O halde bir taşınmaz malını sözlü olarak vakfedenin artık o maldan mülkiyet hakkı kalkmış olur. Bunun mutlaka yazılı olması şart değildir. Nitekim İmam Ebu Yusuf ile diğer üç mezhep sahibi imamların icthadı bu doğrultudadır. Fetva da bunların görüşüne göredir.

İmam Muhammed’e göre, yapılan vakfe bir veli tayin edilip ona teslim

20 Şuara suresi: 214

21 Müslim/İman: 348 – Tirmizî/Tefsir: 26 – Nesâî/Vasaya: 6 – Ahmed: 2/332, 360

edilinceye kadar kişinin, yani vakfedenin mülkiyetinden çıkmaz. Veliye teslim edilince artık vakfın mülkiyeti vakfedenden kalkmış olur.²²

Hısımlara yapılan vakıf da böyle. Vasiyet yoluyla da onlar adına vakıf yapılabilir. Ancak bu husus imamlar arasında ihtilaflı meselelerden biridir.

Şafiîler'e göre: Kişi hayatta iken malının bir kısmını hem evlad ve hısımlarına, hem de bir başkasına vakfedebilir. Bunu açık bir lafızla yaptığı takdirde artık rakabesi o maldan kopar ve kim için vakfetmişse, o malın rakabesi (sahipliği) ona geçer. Evlad ve torunlarına da vakfedebilir.²³

Ölüm hastalığında ise, kişinin bazı varisleri için yaptığı vakıf İmam Şafiî ile bir rivayete göre İmam Ahmed'e göre caiz değildir. Diğer imamlar ise kişinin ölüm hastalığında malının üçte birini varisleri için vakfetmesi caizdir.

İmam Ahmed'den yapılan bir diğer rivayete göre, ölüm hastalığında kişinin malının üçte birini varisleri için vakfetmesi caizdir. Bu sebeple imama soruluyor: "Varis için vasiyet yoktur" hükmünü siz de kabul etmiyor musunuz? İmam ona: "Evet, öyledir; kabul ediyorum; ancak vakıf vasiyet değildir. Çünkü yapılan vakıf ne satılır, ne hibe edilir, ne de miras olarak taksime uğrar; aynı zamanda varisleri mülk olmaz, onlar sadece o vakfın gailesinden (elde edilen gelirinden) istifade ederler" diye cevap veriyor.²⁴

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

18 nolu Enes hadisi sahihtir ve çıkarım ile ihticaca salihdir. Ancak Ebu Talha'nın akrabasına yaptığı bu bağış bir tasadduk mudur, yoksa vakıf mıdır? Ebu Talha'nın bu husustaki ilk teklifi, Beyraha adlı bahçesini Allah yolunda hayır olarak vakfetme anlamına kapalı şekilde delalet etmekteyse de, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "Onu akrabana (tasadduk edip) bırakmanı uygun görüyorum" buyurması ve onun da öyle yapması, bir vakıf anlamında değil, bir bağış ve sadaka anlamındadır. Ancak ilim adamlarından bir kısmı bunu vakıf konusunda bir delil olarak dikkate almıştır.

22 Celal Yıldırım/Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 3/186, 187

23 es-Siracü'l-vehhac : 303-305'den özetlenerek.

24 Fıkhü's-sünne: 3/526, 527

Böylece kişi sağlığında malının bir kısmını akrabasına tasadduk edebilir veya onlara vakfedebilir hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

21 nolu Ebu Hureyre hadisinin vakıfla pek ilgisi yoktur. Sadece yakın akrabaya kavramı söz konusudur. Ebu Hanife'ye göre, karabet, baba ve ana tarafından olan her mahrem olan hısımdır. Ancak gerek bağış, gerekse vakıf konusunda önce baba tarafından onlara verilerek başlanır. İmam Şafiî ise bu kavramı daha da umumi tutarak, baba ve ana tarafından mahrem olsun olmasın, varis olsun olmasın her müslüman ve gayr-i müslimi kapsamaktadır, diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuştur.²⁵

İmam Ahmed ise, bu kavramı İmam Şafiî gibi çok kapsamlı tutarken kafiri bunun dışında bırakmıştır. İmam Malik'e göre, bu kavram hasseten asabeyi (yani mirasta belli ve belirli farzı olmayan, farz sahiplerinden sonra kalanı alan hısımları) içine almaktadır. Bunlar ister varis olsunlar, ister olmasınlar fark etmez. Önce bunlardan fakir olanlarına bağış ve vakıf yapılır.²⁶

Ebu Talha'nın yaptığı bağış veya vasiyet birtakım faydaları ve hükümleri taşımaktadır. Şöyle ki:

1- Yapılan vakıfta, kendisine vakfedilen kimsenin kabul etmesi şart değildir. Kişi bir mal veya mülkünü bir kimseye veya müesseseye vakfederse, o kimse ve müessesenin "kabul ettim" demesi şart değildir; yapılan vakıf sıhhat kesbeder. Ancak mevkufun aleyh (yani kendisine vakfedilen kimse) bunu kabul etmeyip redderse, yapılan vakıf hükümsüz kalır.

2- Cumhur-i ulema buna dayanarak, malının üçte birini ölümünden sonra musaleh (vasi tayin edilen kişi) Allah yolunda dilediği gibi sarfedebilir diye söyleyen kimsenin bu vasiyet ve vakfı geçerlidir. Böylece vasi o malı Allah yolunda dilediği şekilde sarfeder ve fakat kendisi için ondan bir şey yemez, aynı zamanda vasiyet edenin varislerinde de vermez.

İmam Ebu Sevr bu görüşe muhalefet etmiştir.

3- Kişi sıhhatte iken malının üçte birinden fazlasını tasadduk edebilir.

²⁵ Neylül-evtar: 6/31, 32

²⁶ Neylül-evtar: 6/32

Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Talha (radiyallahu anh)'ın yaptığı bağış ve tasaddukta bir nisbet sormamış ve belirlememiştir.

Sa'd b. Vakkas (radiyallahu anh)'ın hasta iken yaptığı üçte bir vasiyetini ise çok görmüş ve varisleri mahrum bırakmanın doğru olmayacağına işarette bulunmuştur. Böylece ölüm hastalığında kişinin isterse malının üçte birini hayır yollarına vasiyet edebileceği hükmü ortaya çıkmıştır.

4- Kişinin en çok sevdiği ve gönül bağladığı malını tasadduk etmesi bir fazilet ve fedakarlıktır ki, Allah (celle celaluhu)'nun rızasını o mala olan ilgisinin çok üstünde tuttuğunu gösterir. Böylesinin mükafatı da çok büyük olur.

5- Tasadduk konusunda kişi hayır yapmak istediği malını bir veliye bırakıp onun dağıtmasını isteyebilir.

Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, Talha (radiyallahu anh)'ın bu tasadduku, vakıf anlamında değil, temlik anlamında olabilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kişi sağlığında malının bir kısmını çocukları, hısımları ve bunlar dışında kalan fakirler için vakfedebilir.
2. İmam Ebu Hanife'ye göre, bu vakıf lüzumluluk kesbetmez; vakıf isterse bundan dönebilir. Ancak kadiya tescil ettirilirse, artık lüzumluluk kesbeder.
3. Diğer imamların çoğuna göre, tescil edilsin edilmesin lüzumluluk kesbeder.
4. Kişi ölüm hastalığında malının üçte birini varislerine vasiyet edebilir, bunu onlara vakfedebilir. İmam Şafiî ile bir rivayette İmam Ahmed'e göre, bu tür vasiyet ve vakf caiz değildir. Çünkü varise vasiyet yapılmaz.
5. Bir mal akraba için tasadduk veya vakıf edilmek üzere vasiyet edilirse, öncelik hangi akrabaya tanınır? Ebu Hanife'ye göre, baba ve ana tarafından her zî-rahm olan mahrem bunun kapsamı içindedir. Ancak baba tarafından olanlara öncelik tanınır. İmam Şafiî bu kavramı va-

ris olsun olmasın, müslüman olsun olmasın her hısma teşmil ederek çok kapsamlı şekilde yorumlamıştır. İmam Ahmed de öyle ancak o kafir olan hısımları bunun dışında tutmuştur. İmam Malik'e göre, bu kavram asabenin tamamını içine alır. Ancak bunlardan fakir olanlarına öncelik tanınır.

6. Kişi hayatta olup sağlığı yerindeyken malının üçte birinden fazlasını hayır yapabilir, tasadduk edebilir ve vakıf olarak belirleyebilir.
7. Ölümden sonra dağıtılmak veya vakfolmak üzere vasiyette bulunan kişi, ancak malının üçte birini vasiyet edebilir.
8. Bu durumda üçte birinden fazla vasiyette bulunmuşsa, fazla olan kısmı geçersiz kalır, üçte biri yerine getirilir. Ancak varisler üçte biri aşan nisbete kendilerine isabet eden mirastan kendi rızalarıyla karşılamak isterlerse, bunda bir sakınca söz konusu değildir.

EVLAHA YAPILAN VAKIF ONUN ÇOCUKLARINI DA İÇİNE ALIR

Kişinin kendi evladına malının bir kısmını vakfetmesi, sadece evladıyla sınırlı kalmaz, karineyle onun evladını bu hükmün kapsamına almış olur.

Ancak bu vakıf işlemini kişi hayatta iken mi, yoksa ölümden sonraya mı yerine geterilmesini ister? Bu hususta bir önceki konuda kısaca buna değinmiş ve ilim adamlarının görüş ve ihtihadlarına yer vermiştik. Burada tekrar etmek istemiyoruz. Konu daha çok torunlar anılmaksızın sadece evlada yapılan vasiyetin torunlara teşmil edileceğine yönelik bulunuyor.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ بَلَغَ صَفِيَّةٌ أَنَّ حَفْصَةَ قَالَتْ بِنْتُ يَهُودِيٍّ فَبَكَتْ فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ وَهِيَ تَبْكِي وَقَالَتْ: قَالَتْ لِي حَفْصَةُ: أَنْتِ ابْنَةُ يَهُودِيٍّ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّكَ لَابْنَةُ نَبِيٍّ وَإِنَّ عَمَّكَ لَنَبِيٍّ وَإِنَّكَ لَتَحْتَ نَبِيٍّ فِيمَ تَفْتَحِرُ عَلَيْكَ؟ ثُمَّ قَالَ: اتَّقِيَ اللَّهَ يَا حَفْصَةُ.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: “Hz. Hafsa validemiz (radiyallahu anha)'nın, Hz. Safiye için “O bir yahudinin kızıdır” sözü Hz. Safiyye validemiz (radiyallahu anha)'ya ulaşmış bulundu. O yüzden Hz. Safiyye validemiz (radiyallahu anha) ağlamaya başladı ve bu sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yanına girmiş oldu, onu ağlar bir halde gördü. Hz. Safiyye validemiz (radiyallahu anha) şöyle dedi: “Hafsa benim için, o yahidi kızıdır” demiştir. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Şüphesiz ki sen peygamber kızısın ve doğrusu senin amcan peygamberdir ve sen peygamberin eşi olarak bulunuyorsun. O halde Hafsa ne ile sana karşı böbürleniyor?!” buyurduktan sonra Hz. Hafsa'ya yöneldi ve ona şöyle uyandı bulundu: “Allah'tan kork ya Hafsa!”²⁷

وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَقَالَ: إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ يُصْلِحُ
اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَعْنِي الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ.

Ebu Bekre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:
“Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) minbere çıktı ve şöyle buyurdu:
“Şüphesiz ki benim bu oğlum (Hasan) seyyiddir. Cenab-ı Hak müslümanlardan
iki büyük kalabalık topluluğun arasını bunun elleriyle (teşebbüsüyle) düzelterip
sulha kavuşturacaktır.”²⁸

وَفِي حَدِيثٍ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِعَلِيٍّ: وَأَمَّا أَنْتَ يَا عَلِيُّ
فَخَتَنِي وَأَبُو وَلَدِي.

Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efen-
dimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Ali (radıyallahu anh)'a şöyle demiştir: “Sana gelin-
ce ya Ali! Sen benim damadımsın ve aynı zamanda oğlumun babasısın.”²⁹

وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: وَحَسَنٌ وَحُسَيْنٌ عَلِيٌّ وَرَكْبُهُ: هَذَانِ
ابْنَايَ وَأَبْنَا ابْنَتِي اَللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُمَا وَأُحِبُّهُمَا وَأُحِبُّ مِنْ يُحِبُّهُمَا.

Yine Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah
Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hasan ile Hüseyin O'nun dizleri üzerinde bu-
lunduğu bir sırada şöyle buyurdu: “Bu ikisi benim oğlum ve kızımın oğullarıdır. Al-
lah'ım, ben bu ikisini seviyorum, sen de onları sev ve onları seveni de sev.”³⁰

Bera' b. Azib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendi-
miz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle demiştir: “Ben peygamberim, bunda hiçbir ya-
lan yoktur ve ben Abdülmuttalip'in oğluyumdur.”³¹

28 Buhari/Sulh: 9, Fezail: 22, Fiten: 20, Menakıb: 25, Ebu Davud/Sünnet: 12, Tirmizî/Mena-
kıb: 30, İbn Mace/Cuma: 27

29 Buhari/Tefsir: 2, Sûre: 8 Ahmed: 5/204.

30 Müslim/Fezail: 57, 59 Buhari/Libas: 60 - İbn Mace/Mukaddeme: 11 Ahmed: 2/249, 288

31 Buhari/Cihad: 52, 61, 97, 168, Meğazi: 54 - Müslim/Cihad: 28, 80 Tirmizî/ Cihad: 15 Ahmed:

Zeyd b. Erkam (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, buyurdu ki: "Allah'im! Ensarı ve ensarın çocuklarını, çocuklarının çocuklarını bağışla."³²

Hadis-i Şerife İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Vâkıf (vakfeden) evladına vakfederken, "bunu evladıma vakfettim" diyerek çoğul bir kelime kullanırsa, evladın evladı da bunun kapsamına girer. Sadece oğluma veya kızıma vakfettim der tekil isim kullanırsa, oğlun oğlu veya kızın oğlu bunun kapsamına girmez. Böylece vakfedenin oğlu ölünce o vakıf onun oğluna intikal etmez, fakirlere sarfedilir. Ama evladına, oğlumun veya çocuğumun evladına vakfettim derse, bu nesilden nesile sürüp gider.³³

Şafîiler'e göre: Vâkıf (vakfeden), "Bunu evladımın evladına vakfettim" derse, bu ifade, onun, evladı ve torunları arasında eşitliği gerektirir, yani her biri eşit şekilde ondan yararlanır. Bunun gibi, "Evladıma ve onlardan tenasül eden torunlarıma veya batnen ba'da batnin" derse yine aynı anlam ve hüküm ortaya çıkar. Şayet: "Bunu evladıma, evladımın evladına a'la olanına veya ilk sırada olana, sonra da onu izleyene vakfettim" derse, bu anlatım tarzı tertibi gerektirir ve böylece vakfedenin evladı hayatta iken torunlarına verilmez. Kız evladının çocukları da bu vakfa dahil olur.³⁴

Diğer iki mezhebin görüş ve ictihadı ise, buna yakın bir anlam taşımaktadır. Ancak İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre, yapılan vakıf kime vakfedilirse, mülkiyeti de ona intikal eder, böylece o hem gelirinden yararlanır, hem de onun aslına tesahüb eder. İmam Şafî'ye göre mülk, vakfedilen kimsenin rakabesine dahil olmaz, Allah (celle celaluhu)'ya intikal eder.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kişi vakfetmek istediği bir mal veya mülkü hayır yollarına sarfedilmek üzere vakfedebileceği gibi, onu kendi evladına ve evladının evladına

4/280, 281, 289, 304

32 Müslim/Fezail: 172 - Buhari/Tefsir: 63 - Tirmizî/Menakıb: 65 Ahmed: 3/139, 156, 213, 4/369, 370, 372, 374

33 Mecmau'l-Enhur : 1/754'den özetlenerek.

34 es-Siracü'l-vehhac: 305

da vakfedebilir.

2. İmam Ebu Hanife'ye göre, vakfeden, vakfettiğini istediği zaman satabilir ve parasını kendi ihtiyaçlarında kullanabilir. Ancak kadıya tescil ettirdiği takdirde rücu hakkı kalkar.
3. İmam Ebu Yusuf'a göre ve İmam Muhammed'e göre, vakıf kesinleşince artık ne satılır, ne hibe edilir, ne de varislere intikal eder.
4. İmam Malik ve İmam Ahmed'e göre, bir mal vakfedildikten sonra artık onun mülkiyeti Allah (celle celaluhu)'ya intikal eder, kimsenin rakabesi kalmaz, kendilerine vakfedilen kimseler sadece onun gelirinden yararlanırlar.
5. Adam "Şu malımı oğluma veya kızıma vakfettim" derse, o sadece onlarla sınırlı kalır, onların evladına intikal etmez. Kendilerinin vefatından sonra vakfedilen mal veya mülk satılarak fakir ve muhtaçlara verilir.
6. Adam "Şu malımı veya mülkümü evladıma ve evladımın evladına." vakfettim derse, o mal artık nesilden nesile intikal eder.
7. Adam malını evladına vakfederken, önce evladımın en büyük olana ve ondan sonra büyük olana." derse, bu tertip geçerlidir ve sürüp gider.
8. Adam "Şu malı evladıma vakfettim" derse, Hanefiler'e göre, kelimeyi çoğul olarak kullandığı için torunları da bu vakfın kapsamına girer. İmam Şafii'ye göre, bir rivayette torunlar girerse, diğer rivayete göre girmez.
9. Adam "Şu malımı evladıma ve evladımın evladına neslen ba'de neslin vakfettim" derse, evladı hayatta iken evladının evladına verilmez ve bu tertip devam edip gider. Bu daha çok İmam Şafii'nin ictihadıdır. Diğer imamlar da nüansla buna yakın ictihadda bulunmuşlardır.

KABE'YE HARCANMAK ÜZERE YAPILAN BAĞIŞTAN ARTA KALANI NASIL DEĞERLENDİRİLİR?

Şüphesiz Kabe-i Muazzama, Allah (celle celaluhu)'ya ibadet için yeryüzünde yapılan ilk mabeddir. Cenab-ı Hak bu kutsal evi, Tevhid İnancı'nın mihrakı, İslam Birliği'nin ana merkezi ve dünya ahiret arasında köprü kurmanın en sağlam ölçüsü kılmıştır. O bakımdan Allah (celle celaluhu)'ya indirdiği son kitap doğrultusunda dosdoğru inanıp ibadet eden her mümin bu kutsal mabede gidip arınmak, din kardeşleriyle bir araya gelmek ve ahirete yönelik oluşturulan tabloda yer almak, aynı zamanda İslam alemiyle bir çok konular üzerinde fikir teatisinde bulunmak istediği gibi, Kabe'nin şan ve şerefle ayakta kalması ve müminlerin ibadet ihtiyacına elverişli bir genişliğe kavuşturulması için de oraya maddeten de yardımda bulunmak ister.

Böylece Kutsal Kabe'ye harcanmak üzere yapılan yardımlar ihtiyaç fazlası olduğu takdirde bu fazlalık başka bir cihete harcanabilir mi? Bunun cevabını ve verebilmek için konuyla ilgili hadisleri ve rivayetleri görmemiz gerekir.

عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ جَلَسْتُ إِلَى شَيْبَةَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ فَقَالَ: جَلَسَ إِلَيَّ
عُمَرُ فِي مَجْلِسِكَ هَذَا فَقَالَ: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَدْعَ فِيهَا صَفْرَاءَ وَلَا بَيْضَاءَ
إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ قُلْتُ: مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ؟ قَالَ: لَمْ؟ قُلْتُ: لَمْ
يَفْعَلْهُ صَاحِبَاكَ فَقَالَ: هُمَا الْمَرْءَانِ يُقْتَدِي بِمَا.

Ebu Vali (radiyallahu anh) anlatıyor: “Mescid-i Haram’da Şeybe (b. Osman b. Talha b. Abdiuzza)’nın yanına oturdum, o bana şöyle dedi: “Senin şu oturduğun yerde (bir zaman) Ömer (radiyallahu anh) gelip yakınımaya oturdu ve şöyle buyurdu: “Bir ara içimden gelen bir azimle istedim ki şu Mescid’de sarı (altın) ve beyaz (gümüş) adına ne varsa hepsini müslümanlara verip aralarında taksim edeyim!” Bunun üzerine ben ona şöyle dedim: “Sen (istesen de) bunu yapamazsın”. “Ne-

den yapamam?” diye sorunca da şunu söyledim: “Çünkü senin iki gönül dostun olan) iki arkadaşın (Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Hz.Ebû Bekir (radiyallahu anh)) böyle yapmadılar.” Bu cevabın üzerine Hz.Ömer (radiyallahu anh) şöyle dedi: “Onlar öyle iki kişidir ki, kendilerine uyulur.”³⁵

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَوْلَا أَنَّ قَوْمَكَ حَدِيثُوا
عَهْدَ بِجَاهِلِيَّةٍ أَوْ قَالَ بِكُفْرٍ لَأَتَقَفْتُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَجَعَلْتُ
بَابَهَا بِالْأَرْضِ وَلَا دَخَلْتُ فِيهَا مِنَ الْحِجْرِ.

Hiz. Aişe (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu duydum: “Eğer kavminin cahiliye veya küfür (dönemin)den (ayrılması) yeni olmamış olsaydı Kabe’nin (biriken ihtiyaç fazlası) hâzinesini Allah yolunda harcar ve kapısını zemin seviyesine indirip ona Hicr tarafından girerdim (kapıyı o cihete naklederdim).”³⁶

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Her iki rivayet de sahihtir. Hz. Ömer kendi hilafeti döneminde Kabe’ye bağışlanan kıymetli eşya ve maddelerin hepsini, özellikle altın ve gümüşten mamul eşyanın tamamını muhtaç müslümanlara dağıtmayı çok arzu ettiğini belirtmiş, ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile O’nun halifesi Hz.Ebû Bekir Efendimiz (radiyallahu anh)’ın böyle yapmadıkları kendisine hatırlatılınca, isteğinden vazgeçtiği anlaşılıyor. Aslında ihtiyaç fazlasını harcamakta bir sakınca yoktur. Çünkü Kabe süslenecek, altın ve gümüşle dekore edilecek bir manzaranın ötesinde ve üstünde Cenab-ı Hakk’ın onu kutsal kılmasıyla köklü, kalıcı bir anlam taşımaktadır. Duvarların taştan örülmesi, kutsal Hacerü’l-Esved’in yine taş maddesi olarak orada bulunması bunun delillerinden biridir. Hem İslam süsten, şatafattan uzak, dış görünüşe fazla önem vermeyen, işin mana ve özüyle ilgilenen bir dindir. İbadetin tam mahviyet, teslimiyet ve gösterişten uzak tutulmasını, sadelik içinde yerine getirilmesini emreder.

35 Müsned-i Ahmed: 3/410

36 Buhari/İlim: 48, Temenni: 9, Hac: 42 - Müslim/Hac: 405 - Nesâi/Menasik:128 - Müsned-i Ahmed: 6/102, 176, 180

O bakımdan Allah (celle celaluhu) neyi kutsal kılmışsa, o kıyamete kadar kutsaldır. Allah (celle celaluhu)'nun kutsal kıldığı Kabe, taş ve topraktan ibaret bir mabeddir. Demek ki, kutsallık ona yapılacak tezyinatta değil, onun özüne ve taşıdığı manayadır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Kureyş Kabilesi'nin Cahiliye döneminden yeni kurulmuş olduğunu dikkate alarak Kabe'de, yani onun adına biriken şeyleri Allah yolunda harcamayı arzu ettiği halde harcamadı. Bunun için kalp ve kafaların İslam'ın yüce ve kalıcı esas ve prensiplerine iyice yatışması, kalplerin İslam'ın hikmet ve felsefesiyle aydınlanması gerekiyordu.

İlim adamları bu iki rivayetin ışığında birtakım farklı yorumlarda bulunmuşlardır:

a- Kabe'ye gönderilen hediyeler vakıf anlamı taşır ve o bakımdan korunması gerekir. Hem Kabe'ye süs anlamında gönderilen altın, gümüş ve benzeri eşyanın teşhirinde İslam'a ta'zim, düşmana korku anlamı bulunmaktadır.

Ancak İbn Hacer bu görüşün isabetli olmadığını belirtmiş ve Aişe hadisi bu görüşe kapı açmamaktadır demiştir.

b- Kabe'de toplanan bağışlardan ihtiyaç fazlasını Allah yolunda dağıtmak caizdir. Nasıl ki, Kabe'yi tamir etmek, yeniden yapmak caiz ise. Nitekim İbn Zübeyr, Mekke emiri bulunduğu yıllarda hayli zedelenen Kabe'yi yıkıp yeniden İbrahim (aleyhisselam)'ın kurduğu temel üzerine yükseltmiş ve hayatta olan sahabe ile diğer ilim adamları onun bu teşebbüsünü tasvip etmişlerdir.

c- Ebu Vail hadisiyle çıkarımda bulunanlar ise, Kabe'nin altın ve gümüşle tezyin edilmesinin caiz olduğuna kabul etmişlerdir.

d- İmam Şafi'i'ye göre, Kabe'yi altın ve gümüşle süslemek caiz değildir.³⁷

Emevî Halifelerinden Velid b. Abdilmelik bu görüşe dayanarak Ravza-i Mutahhara'nın tavan kısmını tehzip ve tezyin etmiş, o devrin ileri gelen devlet adamı ve aynı zamanda hadis alimi Ömer b. Abdülaziz onun bu teşebbüsüne muhalefet etmemiş ve kendisi hilafet makamına getirilince de yapılan tehzip ve tezyine dokunmamıştır.

Altın ve gümüşün tezyinde kullanılması değil, kap-kacak olarak imal edileni haram kılınmıştır. O bakımdan cami ve mescidlerin kandil ve benzeri eşyasının altın ve gümüşten olmasında bir sakınca olmadığı çıkarımı yapılmıştır.

İlim adamlarından bir kısmı ise, Kabe ve camileri altın ve gümüşle süslemenin, altın ve gümüş kandiller asmanın cevazı hususunda Ebu Vail hadisiyle çıkarım yapılmayacağını belirtmişlerdir. Halife Velid'in böyle yapması, Ömer b. Abdilaziz'in tasvip etmesi bir delil olamaz. Böylece belirtilen iki madde ile tezyinde kerahet söz konusudur.

Ancak Kabe örtüsünün altın ve gümüşle süslenmekte olduğu, altın oluğun bulunduğu dikkate alınınca, bu konuda icma meydana geldiği söylenebilir ve o takdirde bu kerahet Kabe'nin tezyininde söz konusu olamaz. Diğer cami ve mescidler için söz konusu olabilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kabe'yi altın ve gümüşle süslemekte bir sakınca yoktur.
2. Kabe'nin örtüsünün en nadide kumaştan yapılması ve üzerindeki yazıların altın ve gümüşle işlenmesi caizdir.
3. Kabe'ye çeşitli İslam devletlerinin başkan ve kralları tarafından gönderilen kıymetli eşya, altın ve gümüş, ihtiyaç fazlası olduğu takdirde veliyyülmr onu Allah yolunda, müslümanların ihtiyaçları doğrultusunda harcayabilir.
4. Ancak Mescid-i Haram'a vakıf olarak gönderilen bir eşyanın muhafazası mümkün olduğu sürece korunur. Gelir getiren bir vakıf olduğu takdirde gelirinden yararlanılarak Kabe'nin ihtiyaçlarına harcanır, değilse olduğu gibi muhafaza edilir. Altın oluğun muhafaza edildiği gibi.
5. Gerektiğinde Kabe, İbrahim (aleyhisselam) attığı temelden sapmamak üzere yıkılıp yeniden yapılabilir veya tamir edilebilir. Nitekim Hz. Ömer (radiyallahu anh) ve Hz. Osman (radiyallahu anh) zamanında iki defa genişletilip tamir görmüş ve II. Selim zamanında esaslı şekilde bu mescid genişletilmiş ve tamamlanmadan vefat edince oğlu Sultan Murad tamamlamıştır. Böylece Kabe birçok defa tamir görmüş ve çevresi ise zaman zaman genişletilerek bugünkü duruma getirilmiştir.

VI. KONU

VASIYET

VASIYETLER VE TAŞIĞIDI HÜKÜMLER

Vasiyyet sözlük olarak sipariş ve öğüt anlamına gelir. Fıkḥî terim olarak, bir kişinin ölümünden önce, yani sağlığında ölümünden sonra yerine getirilmesini istediği şey demektir.

İslam dini vasiyyet konusuna önem vermiş ve buna ayrı bir bab ayırmıştır. Çünkü en hayırlı insan, başkalarına da faydalı olandır. Hayatta iken özellikle din kardeşlerine faydalı olup zekatıyla, sadakasıyla, vakfıyla ve çeşitli bağış ve hizmetleriyle sosyal dengeyi sağlayan kimse, ister ki ölümünden sonra da yaptığı bu faydaların zincir halkalarına ilave edilsin ve böylece cari sadakanın sağlayacağı rahmet ve gufran havasını ebediyyen teneffüs etsin.

Ancak kişinin sağlığında yaptığı tasadduk ve hayırların ayrı bir yeri ve farklı sevabı söz konusudur. Zira insanın sağlığı yerinde olup henüz birtakım emel ve arzuları sürüp giderken mal ve servetin basit bir bekçisi bulunmadığını idrak etmesi ve kazancının bir bölümünü müslümanların istifadesine bırakması büyük bir fedakarlık sayıldığı gibi, sağlam ve köklü imanın da gereğidir. O bakımdan öylesinin yapacağı bir hayrın, kuracağı bir hayır tesisinin anlamı çok büyüktür. Yeter ki niyetine gösteriş karışmasın.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ وَلَهُ شَيْءٌ يُرِيدُ أَنْ يُوصِيَ فِيهِ إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bir şeyi vasiyyet etmek iseteyen mü'min kişinin, vasiyeti yazılı olarak başucunda bulunmaksızın iki geceyi vasiyetsiz geçirmesi hakkı değildir."¹

1 Buhârî/Vasaya: 1 Müslim/Vasiyyet: 401 - Ebu Davud/Vasaya: 1 Tirmizî/ Vasaya: 3 Nesâî/ Vasaya: 1 İbn Mace/Vasaya: 2 Darimî/Vasaya: 1 Ahmed: 2/4, 10, 34, 50

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ أَوْ
أَعْظَمُ أَجْراً ؟ قَالَ: أَمَّا وَأَيِّكَ لَتُفْتَأَنَّ أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ شَحِيحٌ صَحِيحٌ
تَخْشَى الْفَقْرَ وَتَأْمُلُ الْبَقَاءَ وَلَا تَمُتْهُلَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْخُلُقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا
وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Ecir (sevap ve mükafat) bakımından hanefi sadaka daha üstün veya daha büyüktür?" Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Ama baban hakkı için sana fetva verilecektir: Sen cimrilik duygusu taşıdığın, sıhhatin yerinde iken, fakirlikten korktuğun, baki olmayı arzuladığın halde tasaddukda bulunmandır ve artık can boğaza gelinceye ve falana ve filana şu kadar şu kadar deyinceye kadar -ki zaten (ölümünden sonra) falana o kadar olacaktır- tasaddukta bulunmayı ihmal etme."²

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ أَوْ الْمَرْأَةُ بِطَاعَةِ
اللَّهِ سِتِّينَ سَنَةً ثُمَّ يَخْضُرُهَا الْمَوْتُ فَيُضَارَّانِ فِي الْوَصِيَّةِ فَيَجِبُ لَهُمَا النَّارُ.

Yine Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Erkek veya kadın Allah (celle celaluhu)'ya taatle altmış sene amel ettikten sonra kendilerine ölüm gelip hazır olur da vasiyyet hususunda (varislere) zarar verirler ve o yüzden ateş onlara vacib olur."³

Sonra Ebu Hureyre (radiyallahu anh) şu ayeti okudu: "Bütün bunlar mirasçıları zarara uğratmaksızın yerine getirilir, bunlar Allah (celle celaluhu) tarafından tavsiye (emir) dir. Allah (celle celaluhu) bilendir ve yüksek hilim sahibidir."⁴

2 Müslim/Zekat: 92 Nesâi/Vasaya: 1 Müsned-i Ahmed: 2/231, 415

3 Ebu Davud/Vasaya: 3 Tirmizi/Vasaya: 2

4 Nisa suresi: 12

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Vasiyyet: Ölüm sonrasına izafe edilen bir temlikdir (birine mülk kazandırmaktır). Bu temlik teberru anlamındadır. Aynı zamanda bu ayın (eşyanın hakikati kendisi) olabileceği gibi, bir menfaat de olabilir.

Vasiyyette bulunmak müstehabdır. Ancak terekenin üçte birini aşmayacak nisbette olması söz konusudur. Aştığı takdirde, aşan kısım varislerin icazetine bağlı kalır, isterlerse kendilerine düşen hisseden bunu karşılarlar, isterlerse o fazla kısmı yerine getirmezler.

O bakımdan vasiyyet ancak terekenin üçte biri nisbetinde muteber ve sahih olur. Aynı zamanda murisi bilerek kasden öldüren katile ve bir de varise vasiyyet sahih değildir. Ancak diğer varisler, varise yapılan vasiyete olumlu bakıp kabul ederlerse, o takdirde sahih olur.

Varisler zengin olmayıp muhtaç durumda iseler, kişinin vasiyyette bulunmaması daha uygun olur.⁵

Şafiîler'e göre: Kafir olsun, hacr altında bulunsun, müslim ve gayr-i müslim her mükellefin hür olduğu takdirde vasiyeti sahihtir. Akli dengesi bozuk olan, baygınlık halinde bulunan ve ergen olmayan kişilerin vasiyeti ise sahih değildir. Bir görüşe göre, temyiz çağına giren çocuğun vasiyeti sahihtir.

Genel anlamda vasiyyette bulunan kimsenin bu tür vasiyyetinde aranan şart, günahı gerektiren bir cihete sarfedilmemesidir.⁶

Hanbelî ve Malikîler'e göre: Vasiyyet müstehab veya sünnettir. Serveti olan kimsenin bile vasiyyet etmesi farz değildir.

Zühri ve Ebû Miclez'e göre, malı olan kimsenin vasiyyette bulunması vacibdir. Çünkü vasiyetin meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuş ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunun gereğine işarette bulunmuştur.

Nitekim İbn Hazm de aynı görüştedir. Zira sahabeden İbn Ömer, Talha,

5 Mecmau'l-Enhur: 2/691,692

6 es-Siracü'l-vehhac: 335, 336

Zübeyir, Abdullah b. Ebî Evfa, ayrıca Talha b. Mutarrıf, Tavus ve Şa'bi gibi tabiinin ileri gelenleri bunun vücubuna kabul etmişlerdir. Bunlar daha çok Bakara suresinin 180. ayetiyle çıkarımında bulunmuşlardır.

Diğer bir görüşe göre, ölene varis olmayan ana-babaya ve yakınlarına vasiyette bulunmak vacibdir. Nitekim ilim adamlarından Mesruk, İyas, Katade, İbn Cerir ve Zührî bu görüştedirler.

Mezhep sahibi dört imama gelince, onların ictihadına göre, sünnet veya müstehabdır. Ancak ahvale göre bu hüküm değişebilir. Mesela üzerinde bir hak bulunan kimse, ölümünden sonra bu hakkın ödenmesinde şüphe eder, varislerinin tavrından bu neticeyi çıkarırsa, o takdirde o hakkın yerine getirilmesi için vasiyette bulunması farz veya vacibdir. Mesela üzerinde farz hac, ödenmedik zekat veya yanında bir emanet bulunuyorsa bunların yerine getirilmesi için vasiyette bulunması, müctehidlerden bir kısmına göre vacibdir.

Varis olmayan hısımlarından fakir olanlar ve salih kişiler için vasiyette bulunmak ise müstehabdır.

Başkasına veya varislerine zarar verecek şekilde vasiyette bulunmak ise, kimine göre mekruh, kimine göre haramdır. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh): “Başkasına zarar verecek şekilde vasiyette bulunmak büyük günahlardandır” demiştir.⁷

Bunun gibi, içki sofrası tertiplenmesi, kilise, bar ve benzeri yerlerin inşaedilmesi için yapılan vasiyyet kesinlikle haramdır ve büyük günahlardandır.

Dört mezhebe göre de kişi ölmeden önce vasiyetinden rücu edebilir.

Yapılan vasiyyet ancak vasiyeti yapanın ölmesiyle yürürlüğe girer ve kim için vasiyyet edilmişse, ancak o ona müstehik olur.

Şarta bağlı vasiyyetler, şartın gerçekleşmesiyle gerçekleşip yürürlüğe girer.

Varisler için vasiyyet yapılmaz. Ancak müctehidlerden bir kısmına göre, diğer varisler buna cevaz verdiği takdirde caiz olur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fetih yılında: “Varis adına hiçbir vasiyet

7 Sa'd b. Mensur: İsnad-ı sahihile

yoktur (yapılamaz).” Nitekim Tirmizî bu hadisi hasenlemiştir. Her ne kadar haber-i ahad ise de müctehidlerin hemen çoğu ve cumhur bununla istidlal ve amel etmişlerdir. Diğer bir rivayette ise Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in: “Şüphesiz Cenab-ı Hak her hak sahibinin hakkını vermiş (ayırmiş) bulunuyor. O bakımdan varis için vasiyyet yoktur” buyurmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Vasiyyet, kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur.
2. Zengin bir kimsenin başkasına ve varislerine zarar vermeksizin malının üçte birini vasiyyet etmesi sahih ve müstehabdır.
3. Günahı gerektiren şeylere sarfedilmek üzere vasiyyette bulunmak haramdır.
4. Kişinin üzerindeki hakka, yanındaki emanete yönelik bir vasiyyette bulunması vacibdir.
5. Kölenin, esirin, çocuğun, delinin ve bunağın vasiyeti sahih değildir.
6. Kişinin kendi varislerine vasiyeti sahih değildir. Çünkü Cenab-ı Hak her hak sahibinin hakkını belirlemiştir.
7. Müctehidlerden bir kısmına göre, varis için yapılan vasiyeti diğer varisler tecviz eder, yani rıza gösterirlerse sıhhat kazanır.
8. Varis olmayan fakir hısımlara, salih kişilere ve muhtaç durumda olanlara vasiyyet etmek müstehabdır.
9. İmam Şafi’ye göre kafirin, hacr altında bulunanın ve zımminin vasiyeti sahihtir.
10. Vasiyyet ancak, kişinin vefatından sonra yürürlüğe girer.
11. Kişi ölmeden önce yaptığı vasiyyetten geri dönebilir.
12. Yapılan vasiyetin terekenin üçte birini geçmemesi gerekir. Bu nisbetten fazla olan kısım sahih ve geçerli değildir. Meğerki varisler bunu tecviz edip kendilerine düşen hisseden karşılamış olsunlar.

MALIN ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI VASİYYET ETMENİN KERAHETİ

Kişi hayatta iken malında istediği gibi tasarruf edebilir. Ancak israfta bulunmak, halkın deyiimiyle har vurup harman savurmak haramdır, büyük günahıdır. Zira Cenab-ı Hak bize verdiği nimetlerden mutlaka soracağını beyan buyurmuş ve israfa kaçmamamızı tenbih buyurarak lüzumsuz yere harcamada bulunmamızı, ihtiyaç fazlası sarf etmemizi yasaklamıştır.

Kişinin ölümünden sonra birtakım hayırların kendinden yana yapılması arzulanması ve ölmeden önce bunun için vasiyyette bulunması müstehabdır. Ancak varisleri mağdur etmemek için en çok malının üçte birini vasiyyet edebilir, fazlası sahih ve geçerli olmaz.

Aynı zamanda varise vasiyyette bulunması da sahih ve geçerli değildir. Zira Cenab-ı Hak miras hukukuyla her varisin hissesini belirlemiştir.

عَنْ إِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَوْ أَنَّ النَّاسَ عَضُّوا مِنَ الثُّلْثِ إِلَى الرَّبْعِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الثُّلْثُ وَالثُّلْثُ كَثِيرٌ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “İnsanlar üçte birden sarf-ı nazar edip dörtte bire yönelmiş olsalar ya. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Üçte bir, üçte bir fazladır” buyurmuştur.”⁸

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّهُ قَالَ جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرُونِي إِلَّا ابْنَةً لِي أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلْثِي مَالِي ؟ قَالَ: لَا قُلْتُ: فَالْشَّطْرَ يَا رَسُولَ

لَهُ قَالَ: لَا، قُلْتُ: فَالْثُلُثُ؟ قَالَ: الْثُلُثُ وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ أَوْ كَثِيرٌ إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَدْعَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ.

Sa'd b. Ebi Vakkas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Bende şiddetli ağrıya sebep olan hastalığımdan dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni sormaya geldi. Bunun üzerine ben O'na şöyle dedim: “Ya Rasulullah! Gördüğünüz gibi ağrı bende (had) safhaya ulaşmış bulunuyor ve ben mal sahibi bir kimseyim. Sonra da bana varis olacak sadece bir kızım bulunuyor. Malımın üçte ikisini vasiyyet edeyim mi?” Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): “Hayır.” diye cevap verdi. Ben O'na: “Yarısını vasiyyet edeyim mi?” diye sordum. O yine: “Hayır.” diye cevap verdi. Ben bu defa: “Üçte birini?” dedim. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: “Üçte birini. Üçte biri çoktur veya büyük bir bölümüdür” buyurdu ve ilave etti: “Şüphesiz ki sen kendi varislerini muhtaç, insanlara avuç açar durumda bırakmaktansa, onları zengin bırakman hayırlıdır.”⁹

وَفِي لَفْظٍ عَادَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِي فَقَالَ: أَوْصَيْتَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: بِكُمْ؟ قُلْتُ: بِمَالِي كُلِّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ: فَمَا تَرَكْتَ لِوَلَدِكَ؟ قُلْتُ: هُمْ أَغْنِيَاءُ قَالَ: أَوْصِ بِالْعَشْرِ فَمَا زَالَ يَقُولُ وَأَقُولُ حَتَّى قَالَ: أَوْصِ بِالْثُلُثِ وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ أَوْ كَثِيرٌ.

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda haccında, hastalığımdan dolayı gelip beni ziyaret etti ve sordu: “Vasiyyet ettin mi? Ben de: “Evet” dedim. “Ne nisbette vasiyyet ettin?” diye sordu. “Malımın tamamını Allah (celle celaluhu) yoluna vasiyyet ettim” dedim. Efendimiz: “Peki evladına ne bıraktın?” diye sordu. Ben de: “Onlar zengindirler” dedim. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: “Sen malının onda birini vasiyyet et” buyurdu. Böylece durmadan o buyurdu, ben söyledim, derken

sonunda bana: “Üçte birini vasiyyet et; bu bile çoktur ve büyüktür.” buyurdu.”¹⁰

وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلُثِ أَمْوَالِكُمْ
عِنْدَ وَفَاتِكُمْ زِيَادَةً فِي حَسَنَاتِكُمْ لِيَجْعَلَهَا لَكُمْ زِيَادَةً فِي أَعْمَالِكُمْ.

Ebu Derdâ (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Cenab-ı Hak vefatınızda malınızın üçte biriyle, hasenatınızda fazlalık ve amelinizde bir artıklık olsun diye onunla size tasaddukta bulunmuştur.”¹¹

Amr b. Harice (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) devesi üzerinde (ashabına) hitapta bulunurken ben O’nun devesinin boynunun altında duruyordum ve devede o sırada geviş getirip ağzından akan köpüklü salyası iki omuzun arasına akıyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu duydum: “Şüphesiz ki, Cenab-ı Hak her hak sahibinin hakkını ayırıp vermiştir; o bakımdan artık varise vasiyyet yoktur (yapılamaz).”¹²

Ebu Ümame (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu duydum: “Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) her hak sahibinin hakkını (ayırıp) vermiştir. Artık varise vasiyyet yoktur.”¹³

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَجُوزُ وَصِيَّةٌ لِوَارِثٍ إِلَّا أَنْ
يَشَاءَ الْوَرِثَةُ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “Varise vasiyyette

10 Buharî/Tefsir: 4, Feraiz: 1, Vasaya: 3 Müslim/Feraiz: 7, Vasaya: 5, 7 Ebu Davud/Cenaiz: 1, 5 Tirmizî/Cenaiz: 6 İbn Mace/Cenaiz: 1, Vasaya: 5 Ahmed: 1/176, 4/375

11 Darekutnî/Neylül-evtar: 6/43

12 İbn Mace/Vasaya: 6

13 Ebu Dâvud/Büyü’: 88 - Tirmizî/Vasaya: 5 İbn Mace/Vasaya: 6

bulunmak caiz değildir; ancak diğer varisler öyle isterlerse caizdir.”¹⁴

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden yaptığı rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Varise vasiyyet yoktur. Ancak diğer varislerin icazetiyle caiz olur.”¹⁵

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Az yukarıda kısaca belirttiğimiz üzere, ölüm ötesi yapılan vasiyyet ayrı bir özellik taşımaktadır. Zira miras hukukuyla ölümden sonra murisin terekesinin kimlere ne nisbette taksim edileceği kesin hatlarıyla belirlenmiştir. O bakımdan varise vasiyyet yapılması yasaklanmış, her hak sahibinin hakkı-belirlenerek adil bir taksime imkan verilmiştir.

Ancak kişi hayatta iken malında istediği gibi tasarruf edebilirse de ölümünden sonraya yaptığı vasiyetinde malının üçte birini aşamaz. Hatta bu nisbet varisleri sıkıntıya sokacak olursa, müstehab olmaktan çıkar kerahetlik arz eder.

O bakımdan dört mezhep imamları, kişinin malının üçte birinden fazla vasiyyet hakkı yoktur konusunda ittifak halindedirler. Ancak üçte biri aşan nisbeti varisler tecviz ederse, o takdirde vasiyyet yerine getirilir; değilse, sadece üçte bir nisbeti geçerli olur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

8 nolu İbn Abbas hadisi sahih olup çıkarıma satihtir. Böylece kişi en çok malının üçte birini vasiyyet edebilir ki, bu da varisleri mağdur durumuna düşürmüyorsa. Aksi halde üçte bir vasiyyet de fazla görülmüştür.

9 nolu Sa'd hadisi de sahihtir. O bakımdan çıkarım salih görülmüştür. Hadis, hastayı ziyaret etmenin sünnet olduğuna ve hastanın vasiyyette bulunmasını sağlamak için ona hatırlatmada bulunmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca kişinin malının üçte birini vasiyyet edebileceğini ve yapılacak vasiyetle varislerin sıkıntıya sokulmamasını dikkate almanın gereğini göstermektedir. Böylece varisler zengin bile olsalar ve kişinin de büyük bir serveti bulunsa, yine de malının üçte birinden fazla vasiyyette hakkı olmadığı kesinlik arz ediyor.

14 Darekutnî/Neylül-evtar: 6/46

15 Darekutnî/Neylül-evtar: 6/46

11 nolu Ebu Derda hadisini aynı zamanda Ahmed, Beyhaki, İbn Mace ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir, ancak son üçü bunu Ebu Hureyre (radiyallahu anh)‘dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: “Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk, amelinizde bir fazlalık olsun diye ölümünüzde malınızın üçte birini size tasaddukta bulunmuştur.” Ancak İbn Hacer bu rivayetin isnadının zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Darekutnî ile Beyhaki ise bunu Ebu Ümame (radiyallahu anh)‘dan tahric ederek şu lafızla rivayet etmişlerdir: “Şüphesiz ki Allah (celle celaluhu) hasenatinız artsın, malınızda bir zekat olsun diye vefatınız zamanında malınızın üçte birini size tasaddukta bulunmuştur.”

Ne var ki, bu rivayetin isnadında İsmail b. İyaş ve onun şeyhi Utbe b. Humeyd bulunuyor ki, bu iki zat da zayıftır. Zehebi İsmail’in şeyhi Utbe hakkında şu bilgiyi vermiştir: “İkrime’den rivayette bulunmuş ve zayıf olduğu belirlenmiştir.” Ebu Hatim ise, onun salihül-hadis olduğunu, İmam Ahmed ise zayıf bulunduğunu belirtmiştir.”¹⁶ el-Akiyîli ise onu zayıflar arasında anmıştır.

Diğer bir husus ise, hiç varisi bulunmayan kimsenin malının üçte birinden fazla vasiyyet edip edemeyeceği konusudur. Varisi olan kimsenin üçte birinden fazla vasiyyet edemeyeceğini belirtmiş ve cumhurun bunda müttelik bulduğuna işaret etmiştik. Hiç varisi yoksa yine cumhura göre, üçte birinden fazlasını vasiyyet etmesi doğru olmaz. Hanefiler’den bir kısmı ise buna cevaz vermiştir. Ayrıca İshak, Şureyk ve İmam Ahmed’in de ichtihadı bu doğrultudadır.¹⁷ Yapılan rivayete göre, Hz. Ali ile İbn Mesud (radiyallahu anhuma)’nın görüşü budur.

12 nolu Amr hadisini Darekutnî ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Tirmizi ise sahihlemiştir. O bakımdan hadis çıkarıma salih görülmüştür. Nitekim müctehidler’in çoğu bu rivayeti delil göstermişlerdir. Böylece varise vasiyyet yapılamayacağı hükmü ortaya çıkmış bulunuyor.

13 nolu Ebu Ümame hadisini Tirmizî ve Hafız İbn Hacer sahihlemiştir. Ancak isnadında İsmail b. İyaş bulunuyor. Bu zat, eğer sahih ravilerden rivayette bulunmuşsa onların isabetli olduğu kabul edilmiş ve o bakımdan kavi olarak vassıflandırılmıştır. Buradaki rivayeti, Şam’lı ravilerden yapılmıştır. Ancak 1130 nolu hadis onu kuvvetlendirmektedir.

16 Mizanü’l-İtidal: 3/28 - 5470 nolu Utbe.

17 Şevkani/Neylül-evtar: 6/44

14 nolu İbn Abbas hadisi, et-Telhis'de hasenlenmiştir. Ricalinin ise sika olduğu belirlenmiş, ancak hadisin bir bakıma malul olduğu gözden kaçmamıştır. Çünkü rivayete göre bunu İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayet eden Ata' el-Horasani'nin İbn Abbas'dan duymadığı söz konusudur. Buhari ise, buna benzer bir rivayeti Ata' b. ebi Rebah tarikiyle İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan mevkufen nakletmiştik Ebu- Dâvud ise bunu el-Merasil'de Ata' el-Horasani'den tahrir etmiş; Yunus b. Raşid ise bunu Ata'dan, İkrime'ye vasi ederek İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan isnadını yapıp belirlenmiştir.

Bununla beraber bu konudaki rivayetlerin çokluğu birbirini kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih bir düzeye getirmektedir.

15 nolu Amr b. Şuayb hadisi hakkında et-Telhis'de “vahi” tabiri kullanılmıştır.

Bu bâbda Darekutni'nin Cabir (radiyallahu anh)'dan tahrir ettiği bir hadis vardır ki, irsali tasvip görmüştür. Yine Darekutni'nin Hz. Ali Efendimiz (radiyallahu anh)'dan tahrir ettiği bir hadis bulunuyor ki isnadı zayıftır.

Ancak hadislerin tamamı varise vasiyetin yasaklandığına delalet etmekte ve böylece şüpheleri giderecek bir kuvvet arz etmektedir

Bu konuda Bakara suresi'nin 180. ayetinin delalet eden vücubunun hükmünün mü, yoksa hem vücubunun, hem de cevazının mı hükmü kaldırılmıştır? Birtakım farklı yorumlar söz konusudur. Cumhura göre, hem vücubu, hem de cevazı kaldırılmıştır. Nitekim İbn Abbas hadisi bunu çok açıkça belirtmektedir.

Diğer bir hususta bu ayet, miras ayetiyle mi, yoksa konumuzu oluşturan “varise vasiyyet yoktur.” hadisiyle mi neshedilmiştir? İlim adamlarının çoğuna göre, ayet umum ifade etmekte, miras ayeti bunu hususlandırmaktadır. Böylece hem miras ayetiyle, hem de zikredilen hadislerle neshedilmiş bulunuyor.

Bu konuda el-Müzeni, Dâvud ez-Zahiri ve Sübki her ne kadar varisler tecviz de etseler üçte birden fazla vasiyyet caiz değildir demişlerse de ilgili hadisler onların bu görüş ve yorumunu reddetmektedir. Yani varisler tecviz ettiği takdirde üçte birden fazla vasiyyet caizdir.

HARBİNİN VASIYYETİ YERİNE GETİRİLİR Mİ?

Harbî, bilindiği gibi darû'l-hapte (İslam'a karşı olan küfür diyarında) yaşa-
yan gayr-i müslimdir. Böylesi vasiyyette bulunduktan sonra varisleri İslamiyet'i
din olarak seçerse, murislerinin vasiyetini infaz ederler mi? Bu hususta farklı yo-
rum ve görüşler vardır.

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ الْعَاصَ بْنَ وَائِلٍ أَوْصَى أَنْ
يُعْتَقَ عَنْهُ مِائَةُ رَقَبَةٍ فَأَعْتَقَ ابْنُهُ هِشَامٌ خَمْسِينَ رَقَبَةً فَأَرَادَ ابْنُهُ عَمْرُو أَنْ يُعْتَقَ
عَنْهُ الْخَمْسِينَ الْبَاقِيَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي أَوْصَى بِعِتْقِ مِائَةِ رَقَبَةٍ وَإِنَّ
هِشَامًا أَعْتَقَ عَنْهُ خَمْسِينَ رَقَبَةً وَبَقِيَتْ خَمْسُونَ رَقَبَةً أَفَأَعْتِقُ عَنْهُ؟ فَقَالَ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَوْ كَانَ مُسْلِمًا فَأَعْتَقْتُمْ عَنْهُ أَوْ تَصَدَّقْتُمْ عَنْهُ أَوْ حَاجَّجْتُمْ
عَنْهُ بَلَغَهُ ذَلِكَ.

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden rivayetle şöyle haber
vermiştir: “As b. Vail, öldükten sonra kendi adına yüz kölenin hürriyetine ka-
vuşturulmasını vasiyyet etti. (Onun varisleri ise İslam'a girmiş oldular ve onun
ölümünden sonra) oğlu Hişam elli köle azad etti. Oğlu Amr ise o da elli köle
azad etmeyi arzuladı ve ancak durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve
sellem)'e arzetti: “Ya Rasulallah! Doğrusu babam yüz köle azad edilmesini vasiy-
yette bulundu. Hişam onun adına elli köle azad etti ve geriye elli köle daha azad
etmemiz kaldı. Bu durumda ben onun adına elli köle azad edeyim mi?” diye sor-
du. Efendimiz şöyle buyurdu: “Eğer o müslüman olsaydı onun adına yaptığınız
azad etmeler, ondan yana yaptığınız tasadduklar veya onun için yaptığınız hac
ona ulaşırdı.. (Ama müslüman olmadığı için ulaşmaz.)”¹⁸

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Amr b. Şuayb'ın bu rivayeti hakkında Ebu Dâvud susup bir açıklama yapmamıştır. el-Münziri ise, Amr hadisinde ihtilaf bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bu zatın baba ve dedesinden yaptığı rivayetlerin hemen hepsi hasen olarak kabul edilmiştir. İmam Tirmizî ise onun birçok rivayetlerini sahlilemiştir. Bu bakımdan müctehidlerin çoğu ve ilim adamları bu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kafirin vasiyeti sahihtir.
2. Kafirin veya zimmi'nin yaptığı vasiyeti , müslüman olan varisleri yerine getirmekle yükümlü değildir. Özellikle bir günaha ve İslam aleyhine yönelik ise tenfizi haramdır.
3. Kafirin yaptığı vasiyetler yerine getirilse bile, sevap olarak ona hiçbir şey ulaşmaz. Çünkü sevabın kanalı, dosdoğru imandır.
4. Kafirin dünyada işlediği iyilikler, güzel amellerin karşılığı dünyada kendisine verilir. Ahirette onlar için hiçbir nasip yoktur. Çünkü yapılan iyilik ve güzel işlerde Allah rızası söz konusu değil, halkın görmesi ve beğenmesi söz konusudur.

ÖLENİN VELİSİ DOĞRULUĞUNU BİLDİĞİ TAKDİRDE ONUN BORCUNU ÖDER

Haklar genel anlamda ikiye ayrılır: Allah hakkı ve kul hakkı.

Cenab-ı Hak kendi hakkından vazgeçebilir. Çünkü O, merhamet edenlerin en merhametlisidir. Kişi tevbe ve istiğfarda bulunup pişmanlığını samimi olarak dile getirirse, Allah (celle celaluhu) gafur ve rahimdir, onu bağışlaması umulur.

Kul hakkına gelince, onun davacısı Allah (celle celaluhu)'nun kullarıdır. Cenabı Hak ise mutlak surette adildir. Kişi o hakları ödemediği takdirde, kıyamet gününde mutlaka Cenabı Hak o hakları alıp sahibine verir. Affedilmesi söz konusu değildir. Ancak hak sahibi hakkını helal ederse, o takdirde kul hakkı kalkmış olur.

Kişinin insanlara olan borcu da kul haklarının kapsamına girer. Ödeme-
den ölen kimsenin varisleri tekfin, teşhizden sonra onun terekesinden o borç-
lan ödemekle yükümlüdürler.

عَنْ سَعْدِ الْأَطْوَلِ أَنَّ أَخَاهُ مَاتَ وَتَرَكَ ثَلَاثَ مِائَةِ دِرْهَمٍ وَتَرَكَ عِيَالًا قَالَ:
فَارَدْتُ أَنْ أَنْفِقَهَا عَلَى عِيَالِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنَّ أَخَاكَ مُحْتَبَسٌ بِدَيْنِهِ
فَاقْضِ عَنْهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَدَّيْتُ عَنْهُ إِلَّا دِينَارَيْنِ ادَّعَتْهُمَا امْرَأَةٌ
وَلَيْسَ لَهَا بَيِّنَةٌ قَالَ: فَأَعْطِهَا فَإِنَّهَا مُحَقَّةٌ.

Sa'd el-Etval'dan yapılan rivayete göre, bu zatın kardeşi ölüyor ve geriye üç yüz dirhem ile çoluk çocuğunu bırakıyor. Sa'd diyor ki, ben onun bıraktığı üç yüz dirhemi onun çoluk çocuğuna harcamak istedim. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Şüphesiz ki senin kardeşin borcuna karşılık tutuklu bulunuyor. O bakımdan onun adına borcunu öde.”

Sa'd ise şöyle demiştir: “Ya Rasulallah! Doğrusu onun adına borcunu ödedim, ancak bir kadın kardeşimde iki dinar alacağı olduğunu iddia etti, ama hiçbir delil ve belgesi yoktur, o bakımdan o iki dinarı henüz ödemedim.” Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O iki dinarı kadına ver, çünkü o haklıdır (doğru söylüyor)."19

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Müctehidlerin -bazı istisnalarla- hepsine göre, ölen kimsenin geriye bıraktığı taşınır, taşınmaz mallarından önce tekfin ve teşhiz masrafı ayrılır ve mali durumuna göre, hem israftan, hem de az bir masrafla geçirilmekten kaçınılır. Sonra insanlara olan borçları ödenir, sonra yaptığı vasiyeti -terekenin üçte birine tekabül eder şekilde- yerine getirilir ve arkasından kalan mal varisler arasında taksim edilir.²⁰

Şafiî mezhebine göre, tereke veya terekenin aynına taalluk eden zekat, rehin ve satın alınmış malın bedeli gibi haklar gerekirse teşhizden önce yerine getirilir.²¹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

19 nolu Sa'd hadisinin Abdülmelik Ebu Cafer dışında geriye kalan ricali-nin hepsi sahihtir. Abdülmelik hakkında ise, bazısı meçhul derken İbn Hibban onun sika (güvenilir) olduğunu söylemiştir.

Aynı mealdeki hadisi Abd b. Humayd, İbn Kani' el-Barudi tahrir etmiş, Taberani el-Kebir'de nakletmiştir.

Böylece hadis, ölenin borcu vasiyeti üzerine takdim edilir hükmüne delalet etmektedir. Kur'an'da ise önce vasiyyet, sonra borç alınmışsa da, ilim adamlarının çoğuna göre, ayette tertibe delalet eden bir kayıt yoktur, o bakımdan vasiyetin önce anılması borçtan önce yerine getirilmesini gerektirmez.

Kadının iddiasının hak ve doğru kabul edilmesi, açık bir delil ve belgeye dayanmıyorsa da Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in nübüvvet gö-

19 İbn Mace Müsned-i Ahmed: 4/136 5/7, 20

20 Mecmau'l-Enhur : 2/746

21 es-Siracü'l-vehhac : 320

zûyle tesbitine dayandığında şüphe yoktur.

O bakımdan müctehidlerin hepsine göre, borç vasiyyete takdim edilir. Ancak İmam Şafii'ye göre şu bir suret müstesna: Ölen kimse bir şahıs için mesela bin dinar vasiyyet etmiş ve varisi de bunu doğruluyorsa, sonra da bir diğer şahıs, ölenin zimmetinde bütün terkesini kapsayacak şekilde alacağı bulunduğunu iddia ediyor ve varis onu tasdik ediyorsa, bu durumda vasiyeti borcuna takdim edilir.²²

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kişi ölünce bıraktığı maldan önce tekfin ve teşhiz masrafları çıkarılır ve böylece defin işi sağlanır.
2. Tekfin ve teşhizden sonra, insanlara olan borçları ödenir. Ancak her alacağı olduğunu iddia edenin sözüne göre hareket edilmez, ya delil ve belge izhar eder, ya da varis onun doğru olduğuna kanaat getirirse, o takdirde ödenir.
3. Borç ödendikten sonra geriye kalan mal varsa, ölenin vasiyeti yerine getirilir. Tabi bu vasiyyet malın üçte birini aşmıyorsa. Aştığı takdirde sadece üçte biri nisbeti yerine getirilir ve aşan kısım yerine getirilmez. Varisler aşan kısmı tecviz ederlerse, o da yerine getirilir. Sonra geriye kalan mal varisler arasında, miras hukukuna göre taksim edilir.

VI. KONU

NİKAH

NİKAH VE İLGİLİ HÜKÜMLER

Nikah, sözlükte cinsel temas anlamına gelir. Şeriatte ise, nikahı mübah olan bir kadını, icap, kabul ile iki şahidin huzurunda zevce olarak kabul etmek ve o kadının da onu zevce olarak kabul etmesi veya velisinin izniyle olumlu cevap vermesi demektir.

Nikah, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetidir. Bu sünneti yerine getirmek için şartları belirlendiği şekilde akid yapmak gereklidir. Nikah akdi yapılmadan bir kadınla cinsel temasta bulunmak haramdır ve zina hükmünü taşır.

Nikah akdinde mehir gerekliyse de anılmadığı takdirde yine de nikah sahih sayılır ve emsaline göre takdir edilmesi vacip olur.

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlilik gözü (haramdan sakınma ve harama karşı) kapamada daha tesirlidir ve cinsel organı iffet ve namus çizgisinde tutmada daha elverişlidir. Artık kimin de evlenmeye gücü yetmezse ona gereken oruç tutmaktır. Çünkü oruç onun için şehveti kesip durdurucudur.”¹

وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عُمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ التَّبَتُّلَ وَلَوْ أَذِنَ لَهُ لَأَخْتَصِمْنَا.

1 Buhârî/Savm: 10, Nikah: 2, 3. Müslim/Nikah: 1,3. Ebu Davud/Nikah: 1. Nesâî/ Sıyam: 43, Nikah: 3. İbn Mace/Nikah: 1. Ebu Davud/Nikah: 2. Ahmed: 1/378, 424, 425

Sa'd b. Ebi Vakkas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Osman b. Mez'un'un evlenmekten, kadınla cinsel temasta bulunmaktan kendini alkoymasını reddetti. Eğer bu konuda ona izin verseydi bir bakıma biz kendimizi iğdiş yapardık (büsbütün kadından uzak kalıp kendimizi tamamen ibadete verirdik)."²

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ تَقْرَأَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ: قَالَ بَعْضُهُمْ: لَا أَتَزَوَّجُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَصَلِّي وَلَا أَنَامُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: أَصُومُ وَلَا أَفْطِرُ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ قَالُوا كَذَا وَكَذَا لِكِنِّي أَصُومُ وَأَفْطِرُ وَأَصَلِّي وَأَنَامُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي.

Enes (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu bilgiyi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir grup kim-seden kimi "Ben evlenmeyeceğim" kimi "Ben de namaz kılıp uyumayacağım" kimi de oruç tutup hiç iftar etmeyeceğim" diyor. Onların bu sözleri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyuruyor: "Şu topluluklara ne oluyor ki, şöyle şöyle demişler? Bana gelince, ben hem oruç tutarım, hem de iftar ederim; hem namaz kılarım, hem de uyurum ve kadınlarla da evlenirim. Artık kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."³

وَعَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَهَيَّ عَنْ التَّبْتُلِ وَقَرَأَ قَتَادَةُ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رَسُولًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً.

Katade'nin el-Hasan'dan, onun da Semure (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tebettül (evlenmekten ve cinsel temastan kesilip kendini bütünüyle ibadete vermek) menetmiştir. Sonra da Katade şu ayeti okudu: "And olsun ki senden

2 Buharî/Nikah: 8. Müslim/Nikah: 68. Tirmizî/Nikah: 4. İbn Mace/Nikah: 2. Darimî/Nikah: 3. Ahmed: 1/176, 183

3 Buharî/Nikah: 1. Müslim/Nikah: 5. Nesâî/Nikah: 4. Darimî/Nikah: 3. Ahmed: 2/158, 3/241, 259, 285, 5/409

“önce de peygamberler gönderdik; onlara da eşler ve çocuklar verdik.”⁴

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Nikah, yani evlenmek bir yönüyle ibadet, bir yönüyle de muameledir. Çünkü evlenmek suretiyle kişi kendini haramdan koruma imkanını daha çok sağlamış olur, nefsinin zinadan korur. Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evlenenleri övmüş ve ümmetinin çoğalmasıyla iftihar duyacağını bildirmiştir. Sonra da evlenip aile yuvası kurmakla kişi ahlakını daha da süslemiş olur ve ümmet için hayırlı nesil yetiştirme imkanına erişir.

Muamele oluşu ise, şundandır: Nikah bir akiddir ki, bunda mehir denilen bir ivaz var, icap ve kabul ve şahitlik var. Aynı zamanda kazai bir hükmün altına girme var.⁵

Böylece nikah, evlenmeye gücü yetenler hakkında müekked sünnettir.

Şafiîler’e göre: Mehir ve nafakaya gücü yeten ve sıhhati da yerinde olan kimse için evlenmek müstehabdır. Mehir ve nafakaya gücü yetmeyen kimsenin evlenmeyi terketmesi müstehabdır. Bu durumda şehvetini oruç tutarak kırar. Bunun gibi, mehir ve nafakayı karşılayacak imkanı olmakla beraber yaşlılık, sürekli hastalık, iktidarsızlık gibi bir illeti bulunan kimsenin evlenmesi ise mekruhtur. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Dindar bakire kız ile evlenmek müstehabdır. Soyu da iyi olmalı ve yakın hısımlı olmamalıdır. Uzak akraba olması yabancından evladr.⁶

Diğer iki mezhep imamlarının görüş ve icthadları da buna yakındır. Ancak Malikîler’e göre evlenme arzu ve imkanı olup zinaya meyletmekten en-dişe duyan kimsenin evlenmesi vaciptir.⁷

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

1 nolu İbn Mesud hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihdir.

4 Müsned-i Ahmed: 3/158, 245, 5/17, 6/125, 157, 203

5 Mecmau’l-Enhur: 1/316, 316

6 el-Ğamravî/es-Siracü’l-Vehhac: 359, 360

7 el-Fıkhu Ale’l-Mezahibi’l-Erbaa: 1/4

2 nolu Sa'd hadisini Ahmed b. Hanbel tahrir etmiştir. Bu hadisin aslı şöyledir: "Osman b. Mez'un (radiyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Ben, nefesine bekarlık ağır gelen bir adamım. O bakımdan kendimi iğdişleştirmem için bana izin ver." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Hayır, sana gereken oruç tutmandır" buyurdu.

Diğer bir lafızla da şöyle nakledilmiştir: "Ya Rasulallah! Kendimi iğdiş ettirmem hususunda bana izin verir misin?" diyerek istekte bulundu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk rehbanîyet (ruhbanîyet)e karşılık bize batıldan uzak, bütünüyle hakka yönelik koskoday (bir din şecirât) vermiştir."

Bu hadisi Taberani tahrir etmiştir.

Böylece hadisin az farklı lafızlarla muhaddisler tarafından rivayet ve nakledilmesi konuya kuvvet kazandırmaktadır.

3 nolu Enes hadisi sahih olup çıkarıma salihdir. Böylece hadis, İslâm'da ruhbanîyet olmadığına, uyumak, evlenmek, iftar etmek gibi beşeri ihtiyaçları yerine getirmenin sünnet olduğuna delalet etmektedir.

4 nolu Katade-Semure hadisini Tirmizi hasenlerken garib olduğunu belirtmiştir. Garibden maksat, ravinin teferrüd etmesidir. Aynı zamanda bu hadisi el-Eşas b. Abdilmelik el-Hasan'dan, o da Sa'd b. Hişam'dan, o da Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan rivayet etmiştir. Muhaddislerin önemli bir kısmına göre, her iki rivayet de sahihtir.

Bu bâbda Deylemî'nin Müsned-i Firdevs'de İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan naklettiği bir hadis bulunuyor. Meal en şöyledir: "Evleniniz, çoğalınız. Çünkü gerçekten ben sizinle diğer ümmetlere karşı iftihar duyarım."

Ancak bu hadisin isnadında Muhammed b. Hars ve Muhammed b. Abdurrahman el-Beylemanî bulunuyor ki, bu iki zat da zayıf olarak bilinir. Nitekim Buhari ve Ebu Hatim onun münkeru'l-hadis olduğunu Darekutnî'nin de onun zayıf sayıldığını dediği tespit edilmiştir. Zehebî bu zat hakkında geniş bilgi top-

layarak yeterli malzeme vermiştir.⁸

İbn Adiy, Muhammed b. Hars'ın da zayıf olduğunu belirtmiştir.⁹

Bu bâbda bir de Beyhaki'nin Ebu Üname (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği şu hadis bulunuyor: “Evleniniz. Çünkü ben ümmetlere karşı çokluğunuzla iftihar ederim ve siz Nasara (Hristiyanlar)'ın ruhbaniyeti gibi (bir yol tutup onlar) gibi olmayın.”

Bunun isnadında Muhammed b. Sabit bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu isimde dört zattan söz ederek hepsinin de, zayıf olduğu hakkındaki görüş ve tespitleri nakletmiştir.¹⁰

Yine bu konuda Darekutnî'nin Harmele b. Numan'dan rivayet ettiği şu mealde bir hadis bulunuyor: “Doğurgan bir kadın, Allah yanında, güzel olup doğurgan olmayan bir kadından daha sevimlidir. Çünkü gerçekten ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla ümmetlere karşı iftihar ederim.”

Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir hadisi ise İbn Mace Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan şöyle rivayet etmiştir: “Nikah (evlenmek) benim sünnetimdir. Benim sünnetimle amel etmeyen benden değildir. Artık siz evlenin. Çünkü gerçekten ben sizin çokluğunuzla ümmetlere karşı iftihar ederim.”

Şevkanî bu hadisin isnadında İsa b. Meymun bulunuyor ki, bu zat zayıftır demiştir.¹¹ İbn Hibban da onun hadisi delil olarak sayılmaz demiştir.¹²

Müslim ise Amr b. As (radiyallahu anh)'dan şu hadisi nakletmiştir: “Dünya olduğu gibi yararlanılacak şeylerdir; onun en hayırlı yararlanılacak şeyi, salih kadındır.”

Nesâî ile Taberanî de isnadı hasenle Enes (radiyallahu anh)'dan şu hadisi ri-

8 Mizanü'l-İ'tidal: 3/617 - 7828 nolu Muhammed.

9 Mîzanü'l-İ'tidal: 3/617, 7828 nolu Muhammed ve Neylû'l-Evtar: 6/113

10 Mizanü'l-İ'tidal: 3/495, Neylû'l-Evtar: 6/114

11 Neylû'l-Evtar: 6/114

12 Mizanü'l-İ'tidal: 3/326, 6618 nolu İsa.

vayet etmişlerdir: “Dünyadan bana kadın ve güzel koku sevdirilmiştir. Gözü-mün aydınlığı ise namazda sağlanmıştır.”

Bu konuda bir çok hadis bulunuyor. Böylece hadislerin çokluğu, her birine kuvvet kazandırmakta ve çıkarıma elverişli olduklarını göstermektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mali ve fiziki gücü yerinde olan kimsenin evlenmesi sünnettir.
2. Sürekli hasta olan, bunak veya fazla yaşlı olan kimsenin evlenmesi bir bakıma mekruhtur.
3. Mali gücü olmayan, evlendiği takdirde eşinin ve çocuklarının nafakasını teminden aciz olan kimsenin evlenmesi mekruhtur.
4. İktidarsızlıkla malûl olan veya o yaşa gelen kişinin de evlenmesi mekruhtur.
5. İslam'da ruhbanîyet yoktur. O bakımdan evlenmeyi terkedip bir köşeye çekilerek kendini sırf ibadete vermek mekruhtur.
6. Evlenmek, uyku, iftar ve benzeri beşeri ihtiyaçları meşru sınırlar içinde yerine getirmek sünnettir.

EVLENMEK İÇİN İSTENİLEN KADININ SIFATI

Evlilikte erkeğin şahsiyeti, görgüsü kültürü, dindarlığı ve takvası ne kadar önemliyse, kadının da görgülü, dindar ve salih olması o nisbette önemlidir. Zira nesil aile yuvasında aldığı ilk görgü, terbiye ve dindarlıkla şekillenir ve ona göre geleceğe hazırlanır. Dengesiz ayyaş bir baba ile iffetsiz hafifmeşrep bir anenin sağlam temellere oturtulmuş bir aile yuvası kuramayacakları gibi, sağlam karakterli, dindar ve dengeli bir evlad da yetiştiremeyecekleri kesindir. Ancak Cenab-ı Hakk'ın koruyup hidayet verdikleri müstesna.

O bakımdan İslam dini evlilik müessesesine çok önem vermiş ve evlenecek çiftlerde birtakım vasıfların bulunmasına dikkatleri çekmiştir.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ بِالْبَاءَةِ وَيَنْهَى عَنِ التَّبْتُلِ تَهْيَا شَدِيدًا وَيَقُولُ: تَزَوَّجُوا الْوُدُودَ فَإِنِّي مُكَاتِّرٌ بِكُمْ لَأَنْبِيَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Enes b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evlenmeyi emreder, evlenmekten kesilip sadece (Ruhban sınıfı gibi) kendini ibadete vermeyi şiddetle yasaklar ve şöyle buyururdu: “Sevip sevilen doğurgan kadınlarla evlenin. Çünkü gerçekten ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla peygamberlere karşı iftihar ederim.”¹³

وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ أَنْكِحُوا أُمَّهَاتِ لَأَوْلَادِ فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Evlat analarını (çocuk doğuran) kadınları nikahlayın. Çünkü gerçekten ben kıyamet gününde sizinle iftihar ederim.”¹⁴

13 Müsned-i Ahmed: 3/158, 5/17 - 6/125, 157, 203

14 Müsned-i Ahmed: 3/22

وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً
ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ وَإِنِّي لَا تَلِدُ فَأَتَزَوَّجُهَا؟ قَالَ: لَا ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَتَهَاهُ ثُمَّ
أَتَاهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ: تَزَوَّجُوا الْوُدُودَ الْوُلُودَ فَإِنِّي مُكَاتِّرٌ بِكُمْ.

Ma'kıl b. Yessar (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: “Bir adam Rasu-
lullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: “Soylu güzel bir kadın
belirledim, ancak kısırdır, onunla evleneyim mi?” Rasulullah Efendimiz (sallalla-
hu aleyhi ve sellem) ona: “Hayır” diye cevap verdi, adam ikinci ve üçüncü defa geldi,
Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her defasında hayır diye cevap ver-
di ve üçüncü defasında şöyle buyurdu: “Sevimli, seven, doğurgan, bir kadınla
evlenin. Çünkü gerçekten ben sizin çokluğunuzla iftihar ederim.”¹⁵

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَنْكِحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَاهَا وَلِحَسَبِهَا
وَلِجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا فَاطْقُرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu
aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kadın şu dört vasfından dolayı nikahlanır:
Malı, soyu, güzelliği ve dini dindarlığı. Sen artık dindar olanına zafer bul ki elle-
rin ellerin feyiz ve bereketle dolsun.”¹⁶

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: إِنَّ الْمَرْأَةَ تَنْكِحُ عَلَى دِينِهَا وَمَالِهَا وَجَمَالِهَا
فَعَلَيْكَ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sal-
lallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz kadın; dini, dindarlığı, malı
ve güzelliği (dikkate alınarak) nikahlanır. Artık sen dindar olanına gerekli ol ki,
elin feyiz ve bereketle dolsun.”¹⁷

15 Ebu Davud/Nikah: 3. Nesâî/Nikah: 11. Ahmed: 3/158, 245

16 Buharî/Nikah: 10, 121, 122. Müslim/Nikah: 3. Tirmizî/Nikah: 14. Nesâî/Büyu': 7. İbn Mace/
Nikah: 7

17 Müslim. Tirmizî. Neylül-Evtar: 6/119

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

13 nolu Enes hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahrir ederek sahihlemiştir. İbn Hibban bu hadisi Mecmau'z-zevaid'de iki yerde zikretmiştir. Bir yerde "Bunu Ahmed ve Taberani Hafs b. Ömer tarikiyle Enes (radiyallahu anı)'dan rivayet etmiştir" demiştir. Nitekim İbn Ebi Hatim de bu rivayeti nakletmiştir. Ricalinin hepsi sahihtir. Diğer bir yerde ise, İbn Hibban bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

14 nolu Abdullah hadisini Ahmed b. Hanbel tahrir etmiştir. Birinci hadis le birbirini kuvvetlendirmektedir.

Böylece evlenmek için seçilecek kadının dindar olması yanında seven, sevilen ve doğurgan olması da matlubdur. Adam evlenmek istediğinde bu sıfatları haiz olan bir kadını seçmesi şayani tavsiyedir. Çünkü hadiste geçen emir, tevsie anlammadır.

15 nolu Ma'kıl hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahrir etmiş ve Hakim sahihlemiştir.

16 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir. Evlenilecek kadında aranan en mümeyyiz vasfın dindarlık olduğu belirtilmekte ve böylece anaların kızlarını bu vasıfla yetiştirmesi teşvik edilmektedir.

17 nolu Cabir hadisini Tirmizi sahihlemiştir. Ebu Hureyre hadisiyle birbiri ni kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih olma düzeyine getirmektedir.

Müctehid imamların hemen hepsi dindar, seven, sevilen, doğurgan kadını seçmenin müstehap olduğunu belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Evlenmek sünnettir. Terki kerih görülmüştür.
2. Gücü yettiği halde evlenmeyi terkedip meşru ölçüde cinsel teması kesmek mekruhtur. İslam'da ruhbanıyet yoktur.
3. Kadının dindarlık vasfı, tercih edilmesi için yeterli sebeptir.
4. Seven, sevilen, doğurgan kadını seçmek müstehabdır.

BİRİNİN TALİP OLUP İSTEDİĞİ KIZI BİR BAŞKASININ İSTEMESİ

Bir kıza veya dul kadına ilk talip olup isteyen kimse, bu isteğinden vazgeçmedikçe bir başkasının o kıza veya kadına talip olup istetmesi dinen yasaklanmıştır. Zira böyle bir davranış iki ailenin arasını açabilir ve toplumu rahatsız edecek sonuçlar doğurabilir. Aynı zamanda huzurlu, güvenli bir evliliği geçkeleştirmekten uzak kalma havasını oluşturabilir. Oysa İslam, fertler, aileler ve toplum arasında müminleri rencide edecek, birbirine hasım yapacak her türlü söz ve davranışı yasaklamış ve “Mü'minler ancak kardeşler” ilkesini koymuştur. “Kendi nefsi için arzu ettiği şeyi din kardeşi için arzu etmedikçe (kamil anlamda) mü'min olmaz.” hadisinin delalet ettiği sosyal ve ahlaki kural son derece anlamlıdır.

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ فَلَا يَحِلُّ
لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَبْتَاعَ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ حَتَّى يَذَرَ.

Ukbe b. Amir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Mü'min mü'minin kardeşidir. O bakımdan hiçbir mü'mine, kardeşinin alım-satımına karşı (onun satın almak istediği şeyi) satın almaya kalkışması ve evlenmek için istediği kızı istemeye kalkışması -kardeşi satın almayı veya evlenmek üzere istediği kızı terketmedikçe- helal olmaz.”¹⁸

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ
حَتَّى يَنْكِحَ أَوْ يَتْرُكَ.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Adam, din kardeşinin evlenmek

için istettiği kızı nikâhlanmadıkça (yani nikâhlandıktan sonra boşamadıkça) veya terketmedikçe istetmesin.”¹⁹

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَا يَخْطُبُ الرَّجُلُ عَلَى خِطْبَةِ الرَّجُلِ حَتَّى يَتْرَكَ لَخَاطِبِهِ قَبْلَهُ أَوْ يَأْذَنَ لَهُ الْخَاطِبُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Adam, diğer bir adamın evlenmek için istettiği kızı, o terketmedikçe veya kendisine izin vermedikçe istetmesin.”²⁰

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Mezhep İmamlarının hemen hepsi bu rivayetlerle çıkarımda bulunarak, birinin talip olup istettiği kızı bir başkasının, birinci talip henüz vazgeçmeden veya kız tarafı kesin red cevabı vermeden talip olmasının mekruh olduğunu belirtmişlerdir. Müctehidlerden bir kısmı bu keraheti tahrir anlamına yorumlamış ve böylece müdahalenin haram olduğuna dikkat çekmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir. el-Hattabi ise, hadisteki nehyin te’dir anlamında olduğunu söylemiştir.

Böylece hadisteki tahrime delalet eden nehiy, fukahanın çoğuna göre yapılan nikah akdini bozmaz.²¹

Malikilerden bir kısmı, sidak (mehir) üzerinde anlaşma yapıp karşılıklı rıza gerçekleşinceye kadar birinin istediği kızı istemek mümteni’ sayılmaz demişlerse de buna itibar eden olmamıştır. Çünkü gerçek bir dayanakları yoktur.

Hadislerin hepsinin isnadı sahih olup çıkarıma salihdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Birinin talip çıkıp istediği veya istettiği kızı başka birinin talip çıkararak istetmesi veya istemesi mekruh veya haramdır.

¹⁹ Buharî/Nikah: 45, Büyü’: 58, şürû: 8. Nesâî/Büyü’: 19

²⁰ Buharî/Nikah: 45, Büyü’: 58. Nesâî/Büyü’: 19. Ahmed: 2/122, 124, 142, 238, 274, 318, 394, 411, 4/147, 5/11

²¹ Neylül-Evtar: 6/122

2. Ancak ilk talip olan adam kendiliğinden vazgeçer veya kız tarafı ona kesin red cevabı verirse, o takdirde bir başkasının o kıza talip olmasında bir sakınca yoktur.
3. İlk talip kızı istedikten sonra henüz red cevabı almadan bir- başkası talip olur da kız ona nikahlanırsa, bu durumda nikah akdi geçersiz sayılmaz. Davud ez-Zahiri'ye göre, nikah geçersiz olur. Cumhura göre nikah akdi geçerlidir. Ancak kişi burada tahrim kapsamına giren bir davranışta bulunmuştur.
4. Bir kafir veya fasikin talip olduğu kıza bir mü'min müslim talip olabilir mi? Bu hususta farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Hadislerin zahiri delaletine bakınca mü'min müslimin talip olduğu kıza talip olmanın haram olduğunu, bunun dışında kalanların talip olduklarına mü'min müslimin talip olabileceğini iddia edenler bu cümledendir. İlim adamlarından bir kısmı ise, hadislerde her ne kadar kardeş, müslim gibi kelimeler kullanılmışsa da bu bir tahdide delalet etmez demişlerdir. Allah (celle celaluhu) daha iyi bilir.

TALİP OLUP EVLENMEK İSTEDİĞİ KIZA BAKMASINDA BİR SAKINCA YOKTUR

İslam, va'zettği sistem ve kurallarıyla kadını her türlü tecavüzden, kötü nazardan korumuş ve bunun için birtakım maddi ve manevi müeyyideler koymuştur. Çünkü bir ülkede kadının şahsiyeti, iffet ve namusu, vakar ve kişiliği ne kadar ciddi anlamda korunursa, o ülke o kadar güven ve huzura kavuşur ve geleceğinin teminatı olan nesli o nisbette faziletli ve ahlaklı yetiştirme imkanı na kavuşmuş olur. Hani bir adam evlenip eşi hamile kaldıktan sonra veya eşi doğurduktan hemen sonra bir İslam büyüğüne başvurup doğmak üzere olan veya doğmuş bulunan çocuğunu en iyi ve en uygun şekilde yetiştirebilmesi hususunda tavsiyelerini rica etmiş. O İslam büyüğü ise ona şöyle demiştir: “Dostum çok geç kalmışsınız!” Adam hayretle sormuş: “Pek anlayamadım efendim, çocuğum daha yeni dünyaya geldi veya gelmek üzeredir; bu durumda daha nasıl erken davranmalıydım?” O zat tebessüm ederek: “Evlenmeden önce bunu sormalı değil miydin? Çocuğun ahlaklı, faziletli ve hayırhah yetişebilmesi, dini atmosfer içinde şekillenebilmesi için çok iyi bir anneye ihtiyacı vardır. O bakımdan önce, çocuğunuza anne seçerken çok dikkatli olmalısınız.”

Böylece adam evlenmek istediği kızda birtakım vasıf ve özellikleri aramak zorundadır. Sadece güzellik, soyluluk ve zenginlik yeterli değildir. Bunların üstünde birtakım vasıflar söz konusudur. Sonra da evliliğin huzur ve tatlılık içinde geçmesi için adam evlenmek istediği kızı, kız da onu görmeli ve fiziksel olarak da birbirini beğenmelidir. Özellikle erkeğin bu konuda çok dikkatli olması gerekir.

Bunun için İslam dini yabancı bir kadına şehvetle bakmayı yasaklayıp haram kılarken, adamın evlenmek istediği kızı bakmasına cevaz vermiştir.

وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّهُ خَطَبَ امْرَأَةً فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَنْظِرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ
أَحْرَى أَنْ يُؤَدَّمَ بَيْنَكُمَا.

Muğire b. Şu'be (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen bir kadına talip çıkıp onu istemiş bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle tavsiyede bulundu: "O kadına bak (onu gözlerinle bir gör. Çünkü bu seninle onun arasında bir muvafakat ve mülayemetin oluşması için çok daha yerinde bir davranıştır."²²

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَطَبَ رَجُلٌ امْرَأَةً فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّ فِي
أَعْيُنِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam bir kadına talip olup onu istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "O kadına (iyice) bak. Çünkü Ensarın gözlerinde bir şey (az görme ve küçüklük) vardır."²³

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ فَقَدَرَ
أَنْ يَرَى مِنْهَا بَعْضَ مَا يَدْعُوهُ إِلَى نِكَاحِهَا فَلْيَفْعَلْ.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, buyuruyordu ki: Sizden biriniz evlenmek için kadına talip olup isterse, adam o kadının, nikaha davet eden bazı yerlerini görmeye kudreti yetiyorsa öyle yapsın (o yerlerine baksın)."²⁴

وَعَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ أَوْ حُمَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:
إِذَا خَطَبَ أَحَدُكُمْ امْرَأَةً فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَنْظُرَ مِنْهَا إِذَا كَانَ إِنَّمَا يَنْظُرُ
إِلَيْهَا لِخِطْبَةٍ وَإِنْ كَانَتْ لَا تَعْلَمُ.

Musa b. Abdillâh'tan, o da Ebu Humayd (radiyallahu anh)'dan veya Humeyde'den rivayet edilmiştir ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu-

22 Buhari/Nikah: 33, 37, 44, 47, 124 Tirmizi/Nikah: 5

23 Müsned-i Ahmed. Nesâî. Neylül-Evtar: 6/125

24 Ebu Davud/Nikah: 18. Tirmizi/Nikah: 5. Ahmed: 3/334, 360, 5/424

yurdu ki: “Sizden biriniz bir kadına talip olup istediği zaman, ona, ancak talip olup evlenmek niyetiyle baktığı takdirde, bakmasında bir sakınca yoktur. Kadın bu durumda onun kendisiyle evlenmek istediğini bilmese bile yine de böyledir.”²⁵

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا أَلْقَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي قَلْبِ امْرِئٍ حِطْبَةَ امْرَأَةٍ فَلَا بَأْسَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهَا.

Muhammed b. Esleme (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’den duydum, buyurdu ki: “Cenab-ı Hak bir adamın kalbine bir kıza talip olup isteme düşüncesini atıp yerleştirdi, o adamın o kıza bakmasında bir sakınca söz konusu olmaz.”²⁶

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler’e göre: Talip olup evlenmek istediği kıza, kızın olumlu cevap vereceğini bildiği takdirde, henüz nikah akdi yapılmadan önce ona bakması menduptur. Ama kızın ona iltifat etmeyeceği ve evlenmeye yanaşmayacağı kesin bilinirse, o takdirde adamın o kıza -evlenmek niyetiyle de olsa- bakması haramdır.²⁷

Şafîiler’e göre: Adam bir kızla evlenmeye niyet edip azmederse, henüz istemeden önce, -kız izin vermese bile ona bakması sünnettir. Aynı zamanda adam o kıza birkaç defa da bakabilir. Ancak onun sade yüzüne ve iki eline nazar eder.²⁸

Hanbelîler’e göre: Bir kadınla evlenmeyi arzu eden kimsenin, halvette baş başa kalmaksızın ona bakmasında bir sakınca yoktur. Tabiatıyla onunla halvette baş başa kalması haramdır, caiz değildir. Yüz avret olmadığından ve kadının bütün güzelliklerini kendine topladığından sadece ona bakmakla yetinilir. İmam Evzaî onun boyuna, fiziki yapısına da bakabilir demiştir. Davud ez-Zahiri ise, erkek bu durumda kadının bedeninin zahirinin tamamına yani dış görünüş-

25 Müsned-i Ahmed; 2/286, 299 5/424

26 İbn Mace/Nikah: 9. Ahmed: 3/493, 4/225, 226

27 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/8'den özetlenerek.

28 Ebu Zekeriyâ Yahya/Minhacü't-talibin: 84

şüne, kılık ve kıyafetine bakabilir diyerek daha geniş bir ictihad ortaya koymuştur.²⁹

Malikiler'e göre: Bir kızla evlenmeye niyet eden adam onun yüzüne ve iki eline şu şartlarla bakabilir ve bu bakış mendup kabul edilir: 1) Bu bakışla te-lezzüz duygusu taşımamış olması. 2) Kız reşide ise, o adamla evlenmeğe rıza göstereceğinden kesinlikle bilinmesi, reşide değilse, velisinin böyle bir rıza göstermesinin kesin anlaşılması. Aksi halde bakmak haramdır.³⁰

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

22 nolu Muğire hadisini aynı zamanda Daremi tahrir etmiş, İbn Hibban sahihlemiştir. O bakımdan müctehidler in çoğu bu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

Böylece hadis, adamın evlenmek istediği kız ve kadına sırf bu niyetle bakmasının sünnet olduğuna ve evlenince de aralarında uyum ve sevgi doğmasına, doğacağına delalet etmektedir.

23 nolu Ebu Hureyre hadisini Müslim kendi Sahih'inde Ebu Hazim hadisinden naklen tahrir etmiş bulunuyor. Onun lafzı şöyledir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in yanında bulunuyordum. Bir adam O’na gelerek, Ensardan bir kadınla evlendiğini söyledi. Efendimiz ona: “Sen o kadına baktın mı (onu gördün mü)?” diye sorunca, o: “Hayır, görmedim.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Git de ona bak (onu bir gör). Çünkü Ensarın gözünde bir şey vardır.” buyurdu.

Bu hadis de sahih kabul edildiği için müctehidler in çoğu bununla çıkarım ve ihticad da bulunmuştur.

Böylece görmeden, dikkatle bakmadan bir kızla evlenmenin ileride doğuracağı sakıncalara işaret edilmekte ve bazı kusurların ortaya çıkabileceğinin dikkate alınması hatırlatılmaktadır.

24 nolu Cabir hadisini aynı zamanda Şafî, Abdürrezzak, Bezzar ve Hakim tahrir etmiş ve Hakim bunu sahihlemiştir. İbn Hacer ise, bu hadisin rica-

29 el-Muğnî: 7/453

30 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 4/9

linin sahih olduğunu belirtmiştir. Ancak isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor. Sonra da İbn Kattan bu rivayeti Vakid b. Abdirrahman sebebiyle muallal saymış ve “Maruf olanı Vakid b. Amr’dır” diyerek ta’lilin sebebini açıklamıştır.³¹

25 nolu Ebu Humeyd hadisini aynı zamanda Taberani ve Hafız Bezzar tahrir etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel’in rivayetinde yer alan ricalin hepsinin sahih olduğunu Mecmau’z-Zevaid sahibi belirtmiş ve böylece hadisin çıkarıma salih olduğuna işaretle bulunmuştur.

Böylece evlenmek niyetiyle adamın bir kıza bakmasında bir sakınca olmadığı ve böyle bir davranışın müstehab veya sünnet kapsamına girdiği anlaşıyor.

26 nolu Muhammed b. Mesleme hadisini ayrıca İbn Hibban ve Hakim tahrir ederek sahihlemişlerdir. İbn Hacer ise bu rivayet hakkında bir görüş beyan etmemiştir.

Bu bâbda İbn Hibban, Darekutnî ve Hakim’in Enes ve Ebu Avane’den rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Muğire b. Şu’be hadisinin bir benzeridir. Yine Ahmed, Taberani, Hakim ve Beyhaki’nin Enes (radiyallahu anh)’dan yaptıkları bir rivayet de şöyledir:

“Ümmü Süleym (radiyallahu anha)’yı bir kadına göndererek şöyle talimat verdi: “Gir de o kadının ayak bileğine ve bacaklarına bak ve üzerindeki kaftanını kokla.”

Ancak İmam Ahmed bu rivayeti, nakletmekle beraber münker olduğuna dikkat çekmiştir. Bu hususta meşhur olan rivayet, ise Ammare b. Sabit’ten yapılmıştır. Nitekim Ebu Davud onu el-Merasil’e alıp nakletmiştir. Diğer yandan Abdürrezzak’ın ve Sa’d b. Mensur’un Muhammed b. Hanife’den naklettikleri şu rivayeti de belirtmemizde yarar vardır. Halife Ömer (radiyallahu anh), Hz. Ali (radiyallahu anh)’a başvurup onun kızı Ümmü Gülsüm’le evlenmek istediğini söyledi. Hz. Ali (radiyallahu anh) kızının henüz izdivac için küçük olduğunu belirtti ve şöyle ilave etti: “Onu ben size göndereyim de hoşunuza gider de beğenirseniz size zevce olarak vereyim” ve kızı Ümmü Gülsüm’ü (bir yakınıyla) birlikte Hz. Ömer (radiyallahu anh)’a gönderdi. Hz. Ömer (radiyallahu anh) da onun dizinden aşağı kısmını açıp baktı. Bunun üzerine (çok üzülen) Ümmü Gülsüm şöyle dedi: “Eğer

sen müminlerin emiri olmasaydın herhalde çuvaldızı iki gözünüze sokardım.”³²

Şüphesiz Hz. Ömer (radiyallahu anh)’ın bu davranışı haber-i ahad arasında bulunuyor ve rivayetin hasen derecesinde olduğu söylenir. Her şeyden önce Hz. Ömer (radiyallahu anh) bunu şehvi bir duyguyla değil, kızın evlilik çağına gelip gelmediğini ve bacalarının gelişip gelişmediğini anlamak için yapmıştır. Zira Arapların buna benzer tespit ve teşhisleri pek meşhurdur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Talip olduğu kıza evlenme teklifi yapıldığı takdirde olumlu cevap verceğini bildiği takdirde adamın ona bakmasında bir sakınca yoktur.
2. Kızın olumlu cevap vermeyeceği kesin bilindiği takdirde onunla evlenmek isteyen adamın ona bakması caiz değildir.
3. Kız reşide değilse, bu hususta velisinin olumlu, olumsuz cevabı dikkate alınarak hareket edilir.
4. Kızla evlenmeye azmeden kimsenin -kızın izni olmasa bile- ona bakması sünnettir. Hatta birkaç defa bile bakmasında bir sakınca yoktur. Bu, Şafîiler’e göredir.
5. Adam evlenmek istediği kızın sadece yüzüne ve iki eline bakabilir.
6. İmam Evzaî’ye göre, adam, evlenmek istediği kızın dıştan fiziksel yapısına da bakabilir.
7. Evlenmek istediği kıza şehvetle niyetiyle bakması haramdır.
8. Bu konuda Abdürrezzak ile Sa’d b. Mansur’un rivayeti çıkarıma salih görülmediği için, müctehid imamlar kızın bacalarına bakmanın caiz olmadığını söylemişlerdir.
9. Bir kızı veya kadını görmeden onunla, evlenmek sünnete aykırıdır. Aynı zamanda ailenin uyum ve huzur içinde devamının sağlanmasına ters düşer.

NİKAH ANCAK VELİ İLE GERÇEKLEŞİR

Reşide olan ve olmayan, bakire ve dul olan kadının nikah konusu müc-tehidler arasında farklı görüş ve hükümlere neden olmuştur. Şüphesiz reşide olmayan kız velisinin izni olmadan evlenemez; velisinin muvafakati alınmadan yapılan nikah akdi geçersizdir. Reşide olan kızların nikahlanması hakkında ise, velisiz nikah akdinin sahih olup olmadığı konusuna bağlıdır ve imamlara göre değişmektedir. Dul olan kadının ise bu hususta velisinin muvafakatına gerek yoktur, kişisel muvafakati yeterlidir.

Böylece İslam fıkı kadına gereken yerde hürriyet vermiş ve onun kişiliği-ne itibar edilmesine kapı açmıştır. Reşide olmayan kızları ise nikah konusunda serbest bırakmamış ve mutlaka velilerinin muvafakatini şart koşturmuştur. Çünkü o yaştaki bir kızın evlenme hususunda vereceği karar, seçeceği erkek bir takım sakıncayı sonuçlar doğurabilir.

عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ.

Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Nikah akdi ancak veli ile (onun izni ve muvafakatiyle) olur.”³³

وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا فَإِنْ اسْتَحْرَجُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ.

Süleyman b. Musa'dan, O da Zühri'den, o da Urve'den, o da Hz. Aişe vali-

demiz (radiyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: “Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikahlanırsa, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Bu durumda onu nikahlayan adam onunla cinsel temasta bulunursa, bunu kendine helal saymasına karşılık kadın için mehr (vermesi) gerekir. Veli konusunda bir tartışma ve sürtüşme olursa, velisi olmayanın velisi sultan (hükümdar)’dır.”³⁴

وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ وَلَفْظُهُ: لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ وَأَيُّمَا امْرَأَةً نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ بَاطِلٌ بَاطِلٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلِيٌّ فَالْسلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ.

Ebu Davud ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: “Nikah akdi ancak veli ile geçerli olur. Hangi kadın velisinin izni olmaksızın nikahlanırsa, onun nikahı batıl (geçersizdir, onun nikahı batıldır, onun nikahı batıldır. Eğer kadının velisi yoksa sultan (hükümdar) velisi olmayanın velisidir.”³⁵

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَزُوجُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ وَلَا تَزُوجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا إِنَّ الزَّانِيَةَ هِيَ لَّتِي تَزُوجُ نَفْسَهَا.

Ebu Hureyre (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Kadın kadını evlendirmesin; kadın kendi başına kendini evlendirmesin. Şüphesiz zaniye odur ki, kendi kendini evlendirir.”

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hür mükellef ergen kadının nikahı velisiz sahih ve geçerlidir. İsterse kadının velisinin izni olmaksızın ve onun hazır bulunmadığı bir zamanda nikah akdi yapılmış olsun farketmez, yani yine de yapılan akid sahih-

34 Buharî/Nikah: 36. Ebu Davud/Nikah: 19. Tirmizî/Nikah: 14. İbn Mace/ Nikah: 15. Darimî/ Nikah: 11. Ahmed: 1/251, 4/394, 413, 418

35 Ebu Davud/Nikah: 19. Tirmizî/Nikah: 14. İbn Mace/Nikah: 15. Darimî/ Nikah: 11. Ahmed: 1/250, 6/47, 66, 166, 260

tir. Çünkü bu durumda kadın kendi hakkı olan bir hususta tasarrufta bulunmuş oluyor ki, kadın hür, mükellef, âkile ve baliğadır. Bu durumda olan kadın nasıl kendi malında tasarrufa yetkili ise, nikah hususunda da yetkili kabul edilir. Malında tasarrufa yetkisi olmayan kadın kendini nikah akdiyle evlendirmeye de yetkili değildir.

Ancak kadın kendisine denk olmayan biriyle evlenirse velisinin itiraz hakkı doğar ve bu sebeple kadıya başvurabilir. Kadı nikahı feshetse bile kadın boşanmış sayılmaz. el-Hasan'ın imamdan yaptığı rivayete göre, bu durumda kadının nikahı caiz değildir. Çünkü kendisine denk biriyle evlenmemiş ve velisi de buna itiraz etmiştir.

Veli nikah hususunda baliğa olan kızı zorlayamaz, ancak veli evlendirmek için bakire kızın iznini ister, o da susup cevap vermez veya güler ve sessiz bir şekilde ağlarsa olumlu cevap vermiş kabul edilir. Sesli ağlarsa, reddetmiş sayılır.

Kızın velisi kendisinden izin almaksızın onu birine nikah eder ve sonra bu haber kıza ulaşınca olumlu cevap verirse, nikah geçerli olur. Hatta Ebu Yusuf'a göre haberi alınca susup cevap vermemesi red sayılır.³⁶

491

Dul kadını ancak onun velisi iznini almak suretiyle evlendirebilir.

Şafiîler'e göre: Kadın kendi kendini -velisinden izin almış olsun, olmasın- evlendiremez. Aynı zamanda başka bir kadını da vekaleten evlendiremez. Aksi halde yapılan nikah akdi geçersiz olup kabul olunmaz.

Velisiz yapılan nikah akdiyle cinsel temasta bulunmak sadece mehri gerektirir, haddi değil.

Baba, yaşı küçük olsun büyük olsun bakire kızını iznini almadan evlendirebilir. Ancak izin alması müstehabdır. Dul kızını ise, ancak iznini aldıktan sonra evlendirebilir. Baba olmayınca dede onun makamına geçer ve kızın velisi kabul edilir.

Kızın baba ve dedesi yoksa kendisi de küçük yaşta ise, kardeşleri, amcaları ve benzeri yakınları onu evlendiremezler; bu hususta yetkileri yoktur. Dul olup ergenlik çağına girmiş bulunan kadını ise, iznini alarak evlendirebilirler.

Bakire kızı evlendirmede velisinin izin istemesine karşı mücerred susması bile muvafakat sayılır ve bu durumda velisi onu evlendirebilir.³⁷

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamları da Şafîîler'e yakın bir görüş ve icthad ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Nikah akdi ancak veli ve iki şahitle sahih ve geçerli olur. Bu durumda kadın kendi kendini evlendiremeyeceği gibi, başka bir kadını da vekalet yoluyla evlendiremez. Aksi halde yaptığı nikah sahih olmaz. Nitekim bu anlamdaki hüküm Hz. Ömer, Ali, İbn Mes'ud, İbn Abbas, Ebu Hureyre ve Aişe (radiyallahu anhum) rivayet edilmiştir. Tabinden Said b. Müseyyeb'in, el-Hasen'in, Ömer b. Abdilaziz'in de görüş ve icthadı bu merkezdedir. Cabir b. Zeyd, İbn Ebi Leyla, İbn Şübrüme, İbn Mübarek ve Ubeydullah el-Anberî de aynı görüşü ortaya koymuşlardır.

İbn Sîrin ve benzeri ilim adamlarına göre, kadın velisinin izni olmaksızın evlenemez, evlendiği, yani nikah akdi yaptırdığı takdirde, bunun geçerliliği velisinin izin ve muvafakatına bağlıdır.³⁸

Malikiler'e göre: Bu mezhebe göre, baba dışında hiçbir kimse veliy-i mücbir değildir ve o bakımdan hiç kimse velisi olduğu kızı veya başka bir kadını evlendirmeye zorlayamaz. Baba ise bakire kızını, küçük oğlunu, cariyesini -bunlar istemese bile- zorla evlendirebilir.

O kadar ki, İbn Kasım diyor ki: "İmam Malik'in yanında bulunuyordum. Derken bir adam geldi ve himayesinde kardeşinin bakire kızı bulunduğunu ve bu kızın aynı zamanda sefihe (malını düşünmeden harcayan ve aklını yeterince kullanamayan) olduğunu belirtti. Onu evlendirmek istediğini, ancak onun buna yanaşmadığını, her defasında red cevabı verdiğini ilave ederek onu zorla birine nikah etmesinde bir sakınca olup olmadığını sordu. İmam Malik ona şu cevabı verdi: "Hayır, onu ancak rızasıyla evlendir."³⁹

Bakire kızı kendisine talip olan adama nikahlamada babasının izin istemesine karşı susup konuşmaması izin sayılır. Ama dul kızın mutlaka sözlü beyanda bulunması ve bir de babasına yetki vermesi gerekir. Aksi halde babası

37 el-Ğamravî/es-Siracü'l-Vehhac: 364, 365

38 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/337

39 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 2/155

onu evlendirmeye yetkili değildir.⁴⁰

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

33 nolu Ebu Musa hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahrir ederek sahihlemişlerdir. Ayrıca Hakim bu hadisin birden fazla tariki bulunduğunu belirterek otuz kadar sahabinin isminden söz etmiştir.

Ancak hadisin mevsul ve mürsel olduğu ihtilaf konusudur.

34 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Ebu Avane, İbn Hibban ve Hakim tahrir etmiş, Tirmizî ise hasenlemiştir. Ancak irsalinin muallel olduğu üzerinde duranlar olmuştur. Bununla beraber hadisi yirmi kadar ravi İbn Cüreyç'den nakletmiştir. Bu sebeple müctehidlerin bir kısmı bu hadisle çıkarımda bulunmamıştır.

35 nolu Ebu Hureyre hadisini Beyhaki de tahrir etmiş ve Hafız İbn Hacer ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir, ancak “Şüphesiz zaniye odur ki, kendi kendini evlendirir” cümlesinin Ebu Hureyre'nin ilavesi olduğu sanılmaktadır. Çünkü Darekutnî'nin Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini belirtmektedir: “Kendi kendini evlendiren kadın hakkında biz zaniye derdik.”

Diğer yandan Ahmed, İbn Mace ve Taberanî bu hadisi kuvvetlendirir anlamda İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan şu hadisi rivayet etmişlerdir: “Nikah ancak veli ile sahih (geçerli) olur.” Ne var ki bu hadisin isnadında Haccac b. Ertat bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam Ahmed onun hadis hafızı olduğunu belirtirken İbn Main onun kavi olmadığına dikkat çekmiştir. Saduk (doğru) olmakla beraber tedlis yapmıştır. Nesâî de onun kavi olmadığını; Darekutnî ise onun hadisinin delil sayılmayacağını söylemiştir.⁴¹

Cumhura göre, neseb ve sebep yoluyla kişinin yakınları onun velisidir. Ebu Hanife'ye göre Zevi'l-erham da veli kabul edilir. Kızın asabe yoluyla velisi olmadığı takdirde zevi'l-erham olan uzak hısımları onun velisi olarak belirlenir.

⁴⁰ el-Müdevvene: 2/157'den özetlenerek.

⁴¹ Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 1/458, 459 - Neylû'l-Evtar: 6/135

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hür ve mükellef olan her kadının nikahı velisiz sahih ve geçerlidir. Bu, Hanefîler'e göredir.
2. Ergen olup hür ve akli başında olan bir kız nasıl kendi malında tasarrufa yetkiliyse, öylece evlenme hususunda da yetkilidir; velisinden izin almak zorunda değildir. Bu da Hanefîler'e göredir.
3. Ergen hür kadın kendisiyle denk olmayan, ailesiyle bağdaşamayan biriyle evlenecek olursa, velisinin bu nikaha itiraz hakkı doğar. Bu durumda kadı (hakim) nikahı feshetse bile kadın boşanmış sayılmaz. Bu da Hanefîler'e göredir.
4. Kadın kendisiyle denk olmayan düşük bir kimseyle evlenirse, velisinin itirazı üzerine yapılan nikah akdi caiz sayılmaz. Bu, el-Hasan'ın imam Ebu Hanife'den yaptığı rivayete göredir.
5. Veli nikah hususunda ergen bakire kızını zorlayamaz. İzin istemek zorundadır. Bu da Hanefîler'e göredir.
6. Veli dul ergen kızını, onun iznini almaksızın evlendirmeye yetkisine sahip değildir. Bu, bütün imamların görüş ve ictihadıdır.
7. Veli, ergen bakire kızını, ondan izin almaksızın birine nikahlarsa, kız haber alınca bu nikaha rıza gösterirse, yapılan akid geçerli olur. Rıza göstermezde redderse geçersiz kabul edilir. Bu da Hanefîler'e göredir.
8. Bir kadın dul olsun, bakire olsun velisinin iznini almış olsa bile kendi kendini evlendiremez, yani kendi başına biriyle nikahlanamaz. Aynı zamanda başka bir kadını da vekalet yoluyla evlendiremez. Bu, Şafiîler'e göredir.
9. Baba, hayatta değilse dede, küçük olsun, büyük olsun bakire kızını iznini almadan evlendirebilir ve yapılan akid geçerli sayılır. Bu da Şafiîler'e Hanbelîler'e göredir.
10. Velinin, kızını birine nikah etmek istediği zaman, kızından izin alması müstehabdır. Bu da Şafiî ve Hanbelîler'e göredir.

11. Bakire kızın baba ve dedesi yoksa kardeşleri, amcaları ve benzeri yakınları onun velisi kabul edilirler. Bu da Şafilere göre dir.
12. Malikiler'e göre, yalnız baba veliy-i mücbirdir; yani bakire kızını evlendirmeye sadece baba yetkilidir, kızı istemese bile o onu evlendirebilir.
13. Veli kızına, seni falan adamla evlendirmek istiyorum der, kız da susup cevap vermezse, onun susması bu hususta olumlu cevap kabul edilir. Bu, bütün mezheplere göre dir.
14. Yetim kızı ise vasi ve velisi onun iznini almadan evlendiremez.

NIKAH AKDİNDE ŞHADET

Nikah, aile yuvasını kurmaya yönelik bir akiddir ki, gizli anlaşmaları, metres edinmeyi, zinaya kaymayı önlemek için iki şahidin huzuruyla gerçekleşir. Şahitlerin ikisinin de erkek olması veya birinin erkek, iki de kadın olması söz konusudur ki bu müctehidler arasında ihtilaf konusudur. Ancak ister öyle, ister böyle olsun nikah akdinde mutlaka şahit lüzumludur ve şarttır. Aksi halde yapılan akid sahih ve caiz olmaz.

عَنْ إِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: أَلْبَعَايَا اللَّائِي يُنْكَحْنَ أَنْفُسَهُنَّ بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ.

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayete öre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle, buyurmuştur: “Zinakar (fahişe) o kadınlardır ki, (huzurda) delil (şahit) olmaksızın nikahlanırlar.”⁴²

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ وَشَاهِدَيْنِ عَدْلٍ.

İmran b. Husayn (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Nikah ancak veli ve iki adil şahitle (sahih ve caiz) olur.”⁴³

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيِّ وَشَاهِدَيْنِ عَدْلٍ فَإِنْ تَشَاجَرُوا فَالسُّلْطَانُ وَلِيُّ مَنْ لَا وَلِيَ لَهُ.

Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Nikah ancak veli ve bir de iki adil şahitle (sahih ve caiz) olur. Şayet veliler bu konuda ihtilafa düşüp nikah akdinin yapılmasını engeller bir durum meydana çıkarsa, o takdirde sultan (hü-

42 Tirmizi/Nikah: 16

43 Buhari/Nikah: 36. Ebu Davud/Nikah: 19. Tirmizi/Nikah: 17. İbn Mace/ Nikah 15 Ahmed: 1/250, 394, 413, 418, 6/260

kümdar) velisi olmayanın velisidir.”⁴⁴

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler’e göre: Nikah akdinin caiz olabilmesi için şahitlerin hazır bulunması şarttır. İmam Malik’e göre, şahitlerin bulunması şart değildir, şart olan yapılan akdin ilanıdır. O bakımdan şahitlerin huzurunda yapılıp ilan edilmeyen bir nikah akdi ona göre caizse de yeterli değildir. Çünkü nikahın zinadan tefriki ancak ilan ile gerçekleşir.

İki şahidin akıl, baliğ ve hür olması da şarttır. O bakımdan çocukların veya akli dengesi bozuk olanların veya kölelerin huzuruyla nikah akdi yapılamaz, yani bunların hazır olmasıyla nikah akdi geçerli kılınmaz.⁴⁵

Bu husustaki genel kaide şöyledir: Kendini evlendirmeye yetkili olan her kişi nikah akdinde şahit olmaya da uygun ve ehildir.

Aynı zamanda şahitlerin müslüman olması ve nikah akdinde icap ve kabul sözlerini duymaları da şarttır. Aksi halde akid sahih olmaz. O bakımdan gayr-i müslimin ve sağırın şahitliği muteber ve caiz değildir.

İki şahidin adil olması müstehabdır, şart değildir. O bakımdan bu bâbda fasıkn da şehadeti geçerlidir.

İki erkek şahit olmadığı takdirde bir erkekle iki kadının şahitlik yapması yeterlidir.⁴⁶

Şafiîler’e göre: Nikahın beş rüknü vardır:

1- Zevc (evlenmek üzere bulunan erkek). 2- Zevce (evlenmek üzere bulunan kadın). 3- Velî (ergen olmayan erkek çocuk, ergen olan ve olmayan bakire kız çocuk üzerinde velayet hakkı bulunan baba, dede, kardeş, amca ve benzeri yakınlar). 4- İki erkek şahit. 5- İcab ve kabule delalet eden sığa (kip).

Şahitlerin ikisinin de erkek olması şarttır. Ancak müslüman ve hür olmaları şart değildir. Adil olmaları yeterlidir. O bakımdan nikah akdinde gayri müs-

44 Darekutnî. Neylû'l-Evtar: 6/143

45 Kâsânî/Bedayi': 2/252

46 Kâsânî/Bedayi': 2/255, 256

İlimin ve kölenin şahitliği de geçerli sayılır.⁴⁷

Hanbelîler'e göre: Nikah ancak iki müslüman şahidin hazır bulunmasıyla geçerli olur. Kadın gayr-i müslim, erkek müslüman olursa, yine de iki şahidin müslüman olması gerekir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre, kadın zımmîye olursa, iki erkek zımmînin şehadetiyle nikah sahih olur.

Bu mezhebe bağlı olan ilim adamlarının çoğuna göre, iki şahidin de erkek olması şarttır. O bakımdan iki kadın bir erkeğin şahitliği yeterli değildir.

İki çocuğun şahitliği de yeterli değildir. İki kölenin şahitliği yeterlidir.⁴⁸

Malikîler'e göre: Bu mezhebe göre, nikah akdinde iki şahidin hazır bulunması şart değildir. Akdin yapıldığını ilan şarttır. O bakımdan erkekle kadın kendi aralarında nikah akdini yaptıktan sonra evlendiklerini ilan ederlerse, bu akid geçerli olur.⁴⁹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

42 nolu İbn Abbas hadisi hakkında Tirmizî şöyle görüş beyan etmiştir:

“Bu mahfuz olmayan bir hadistir. Ancak Abdüla'la'nın Said'den, onun da Katade'den merfuan rivayet ettiğini biliyoruz.”

Aynı zamanda Abdüla'la bu hadisi Said'den mevkufen de rivayet etmiştir. Bu bâbda sahih olan rivayet ise, yine İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan nakledilen şu hadistir: “Nikah ancak delil ile (sahih) olur.” Böylece bu ikinci rivayetle çıkarım yapılabilir.

43 nolu İmran hadisini Darekutnî ve Beyhakî el-İlel'de tahrir etmiştir. Ancak isnadında Abdullah b. Muharrer bulunuyor ki, bu zat sika değildir. Nitekim İmam Ahmed, “İlim ehli onun hadisini terketmiş bulunuyor” derken Cevze-cânî, “O (manen) helak olmuştur” diyerek görüş beyan etmiştir. Darekutnî'ye göre, o metrukül-hadistir. İbn Hibban ise, “O, Allah'ın seçkin kullarından idi, ancak (son yıllarında) bilmeden yalan söyler, anlamadan haberleri, hadisleri ters

47 Şeyhülislam Ebu Yahya Zekerîya/Fethü'l-Vahhab bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 2/34, 35

48 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/340342

49 Sahnûn/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/192, 193

çevirirdi” demiştir. İbn Maîn de onun sika olmadığına dikkat çekmiştir.⁵⁰

Bu sebeple müctehidlerin çoğu İmran hadisiyle çıkarımda bulunmayıp ve hadisini delil göstermemişler; özellikle rey taraftarları bu konuda kıyas yolunu tertip etmişlerdir.

44 nolu Aîşe hadisini aynı zamanda Beyhakî tahrir etmiş, ayrıca Said b. Halid aynı hadisi Abdullah b. Hakim tarikiyle rivayet etmiştir.

Ne var ki, İbn Main bu iki tarikten rivayet edilen hadisin zayıf olduğunu tespit etmiş ve Beyhakî de onu ikrar etmiştir.

Diğer yandan Şafîî ile Beyhakî İbn Haysem tarikiyle Said b. Cübeyr’den mevkufen şu hadisi rivayet etmişlerdir: “Nikah ancak mürşid bir veli ve adil, iki şahit ile (sahih) olur.”

Yine Beyhakî Sevrî tarikiyle Ebu Haysem’den merfuan, şu hadisi rivayet etmiş bulunuyor: “Nikah ancak veli ve adil iki şahitle (sahih) olur. Şayet kızı, sevlmeyip kendisine gazap edilen bir veli evlendirecek olursa, onun yaptığı nikah akdi geçersizdir.”

Bu hadisin isnadında Adiy b. Fazl bulunuyor ki, bu zat zayıftır; rivayetiyle çıkarımda bulunulmaz.

Bu bâbda Beyhakî’nin şu lafızla rivayet ettiği şu hadisi de bulunuyor: “Nikah ancak şu dört kişiyle (sahih) olur: Kızla evlenmek isteyen erkek, veli ve iki şahit.”

Ancak yapılan tespitlere göre, bu rivayetin isnadında Muğire b. Musa el-Basri bulunuyor ki, Buhari onun münkeru’l-hadis olduğunu belirtmiştir.⁵¹ İbn Adiy ise onun sika olduğunu, münker bir hadisinin bulunmadığını söylemiştir.⁵²

Darekutnî’nin Hz. Aîşe validemiz (radiyallahu anha)’dan rivayet ettiği bir hadis daha bulunuyor ki lafzı şöyledir: “Nikah akdinde dört kişi gereklidir: Veli, zevce ve iki şahit.”

50 Zehebî/Mizanü’l-İ’tidal: 2/500. Neylû’l-Evtar: 6/143

51 Şevkânî/Neylû’l-Evtar: 6/143

52 Zehebî/Mizan: 4/166, 8724 nolu Muğire.

Bu rivayetin isnadında ise, Ebu'l-Hasîb Nafi' b. Meysere bulunuyor ki, bu zat meçhuldür. Ancak bu bâbda Beyhakî'nin Hilafîyat'ta İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan mevkufen rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, çoğuna göre sahihtir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nikah akdinin sahih olabilmesi için şahitlerin hazır bulunması ve icap ile kabulü duymaları şarttır. Bu, Malikîler dışında diğer imamların ictihadıdır.
2. Şahitlerin akıl, baliğ ve hür olması şarttır.
3. Çocukların, delilerin ve kölelerin şahitliği muteber değildir. Bu daha çok Hanefîler'in görüşüdür.
4. Kölelerin şahitliği muteberdir. Bu Şafiîler'le Hahbelîler'e göredir.
5. Şahitlerin müslüman kişiler olması da şarttır. Bu Hanefiler'le Hanbeliler'e göredir.
6. Şahitlerin müslüman olması şart değildir. Bu Şafiîler'e göredir.
7. Nikah akdinde şahitlerin hazır bulunması şart değildir, ama icap ve kabaluden sonra yapılan nikahın ilanı şarttır. Bu Malikiler'e göredir.
8. Nikah akdinde ancak iki erkek şahidin hazır bulunması gerekir. İki kadının bir erkeğin şahitliği yeterli değildir. Bu Şafiîlerle Hanbelîler'e göredir.
9. İmam Ebu Hanife'ye göre, iki kadın ile bir erkeğin şahitliği yeterlidir.
10. İki şahidin adil olması gereklidir. Bu daha çok Şafiîler'le Hanbeliler'e göredir.
11. Nikah akdinde şahitlerin müslüman olmaları şart değildir; iki zımmînin hazır bulunması yeterlidir. Bu, Şafiîler'in ictihadıdır.

NİKAHTA KEFAET

Fıkıhta nikah babında “kefaet” ve “küfv” diye iki kavrama yer verilmiştir. Bu ikisi de aynı kökten olup birbirine yakın anlama delalet etmektedir. Şöyle ki: “Kefaet: Beraberlik, eşitlik, denklik demektir. Küfv ise: Misli, benzeri, naziri, müsavisi ve manendesi demektir.

Bu iki kavramla, evlenecek olan çiftler arasında bazı yönlerden eşitlik, benzerlik gözetmeye yönelik bir tavsiye söz konusudur. Çiftlerin daha iyi uyum sağlayabilmeleri, huzurlu, güvenli bir aile yuvası kurabilmeleri ve hayatlarını beraber sürdürebilmeleri için daha çok dindarlık ve güzel ahlak açısından aralarında benzerlik ve eşitliğin bulunması oldukça lüzumludur. O bakımdan İslam hukukçuları buna ayrı bir bap ayırıp gereken ağırlığı vermişlerdir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ جَاءَتْ فَتَاةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ:
إِنَّ أَبِي زَوَّجَنِي ابْنَ أَخِيهِ لِيَرْفَعَ بِي خَسِيسَتَهُ قَالَ: فَجَعَلَ الْأَمْرَ إِلَيْهَا فَقَالَتْ:
قَدْ أَجَزْتُ مَا صَنَعَ أَبِي وَلَكِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَعْلَمَ هَلْ لِلنِّسَاءِ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ.

Abdullah b. Bureyde'den, o da babasından rivayet etmiştir: “Genç bir kız Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’e gelerek şöyle dedi: “Doğrusu babam beni kardeşinin oğluyla -onun aşağılığını benimle giderip kaldırmak için- evlendirdi.” Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o kızın babasına haber gönderip onu çağırdı. Gelince de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) durumu kızı bıraktı (yapılan nikah akdini tasvip edip etmediğini onun iradesine bıraktı). Kızcağız şöyle cevap verdi: “Ben şahsen babamın yaptığı nikah akdini geçerli kabul ediyorum; ancak ben kadınlar için bu hususta bir yetki olup olmadığını bilmek istiyorum.”⁵³

وَعَنْ عَائِشَةَ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ لَأَمْنَعَنَّ تَزْوُجَ ذَوَاتِ الْأَخْسَابِ إِلَّا مِنَ الْأَكْفَاءِ.

Hiz. AîŖe validemiz (radiyallahu anha) ve Hiz. Ömer Efendimiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre Ŗöyle buyurmuŖtur: "Elbette soyluların ancak kendilerine denk olanlarla evlenmelerine müsaade ederim."⁵⁴

وَعَنْ أَبِي حَاتِمٍ الْمَرْزِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَتَاكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَوَاصِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ كَانَ فِيهِ ؟ قَالَ: إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

Ebu Hatim el-Müzeni (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ŗöyle buyurmuŖtur: "Din (ve dindarlık) ve ahlakına (güvenip) hoŖnutluk duyacağınız kimse size (kızınızla) evlenmek üzere gelirse, onu evlendirin. Eğer böyle yapmıyacak olursanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat meydana gelir." Bunun üzerine ashab-ı kiram sordu: "Ya Rasulullah! O gelen adamda (birtakım hoŖa gitmeyecek) baŖka sıfatlar bulunursa?" Efendimiz cevap verdi: "Din ve ahlakına (güvenip hoŖnutluk duyacağınız kimse size evlenmek üzere gelirse, onu evlendirin." Ve ashab bu soruyu üç defa tekrarladı, Efendimiz de onlara aynı cevabı verdi."⁵⁵

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَبَا حُذَيْفَةَ بْنَ عُثْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ بْنَ عَبْدِ شَمْسٍ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ تَبَنَّى سَالِمًا وَ أَنْكَحَهُ ابْنَةَ أَخِيهِ الْوَلِيدِ بْنِ عُثْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ وَهُوَ مَوْلَى امْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ.

Hiz. AîŖe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen Ŗöyle haber vermiŖtir: "Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebi'a b. AbdiŖŖems -ki bu zat Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte Bedir SavaŖı'na hazır bulunanlardandır- Salim'i oğul edindi ve kardeŖi Velid b. Utbe'nin- ki bu zat En-

54 Darekutnî/Neylû'l-Evtar: 6/144

55 Darekutnî/Neylû'l-Evtar: 6/145

sar'dan bir kadının kölesi idi- kızını ona verip nikahladı.”⁵⁶

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Kefaet, erkeğin kadına bazı hususlarda denk ve eşit olmasıdır. Bu hususlar ise altı maddedir:

1. Soy ve soylulukta. Kureyş kabilesine mensup bir adam ile başka bir kabileye mensup kız arasında soy bakımından denklik yoktur.
2. İslam'a mensubiyette.
3. Sanat ve kazançta.
4. Hür olmaklıkta.
5. Diyanette.
6. Mal ve ekonomik yapıda.

Böylece belirtilen hususlarda kefaeti dikkate almak asaba olan velinin hakkıdır. Kız kendine denk olmayan biriyle evlenirse, velinin itiraz hakkı söz konusudur. Hanefiler'den bir kısmına göre ise, kefaet nikahın sıhhatinin şartıdır.⁵⁷

Şafîiler'e göre: Kefaet öyle bir kayıttır ki, onun yokluğu kişi için ar olmayı gerektirir. Bu da kelam ve hisset (olgunluk ve aşıklık) da aranır, bedenî arızadan selamete ise ayrı bir konu olarak bunun dışında kalır.

O bakımdan bu mezhebe göre kefaet dört hususta muteberdir:

1. Soy ve soylulukta,
2. Din ve dindarlıkta,
3. Hür olmakta,
4. Sanat ve kazançta.

O bakımdan kızın velisi, kızın rızasıyla onu küfv (denk ve eşit) olmayan biriyle evlendirirse veya eşit seviyede olan velileri yine onun rızasıyla onu küfv olmayan biriyle evlendirirlerse, bu nikah sahih olur. Yakın velisi kızın rızasını alarak onu küfv olmayan biriyle evlendirirse, uzak olan velilerinin buna itiraz hakkı yoktur.

⁵⁶ İbn Kudame/el-Muğnî: 7/371, 373

⁵⁷ İbn Kudame/el-Muğnî: 7/371, 374

Baba küçük veya ergen bakire kızını, rızasını almaksızın ona küfv olmayan biriyle evlendirebilir mi? Mezhebin zahirine göre, yapılan akid hükümsüz sayılır. Diğer görüşe göre, nikah akdi sahih kabul edilir. Ancak ergen olan bakire kızın bu nikahı kabul edip etmeme muhayyerliği söz konusudur. Küçük kız ise ergen olunca itiraz hakkını kullanabilir.⁵⁸

Hanbelîler'e göre: Kefaet meselesi hakkında İmam Ahmed'den farklı rivayet yapılmıştır. Bir rivayete göre, kefaet nikahın şartlarından biridir. Kız kendisine küfv olmayan biriyle evlenir veya evlendirilirse nikah hükümsüz kabul edilir. Diğer rivayete göre, şart değildir. Nitekim bu mezhebe bağlı ilim adamlarının çoğu bu ikinci rivayeti uygun görmüşlerdir.

Bu mezhebe göre kızla erkek arasında beş hususta eşitlik söz konusudur:

- Diyanet,
- Sanat,
- Mali imkan,
- Hürriyet,
- Soy ve-soyluluk.⁵⁹

Malikîler'e göre: Nikah akdinde yani evlilikte kefaet, iki hususta denk ve müsavi olmaktır: Dindarlık ve ayıplardan, kusurlardan salimlik.⁶⁰

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

53 nolu Abdullah b. Büreyde hadisini İbn Mace isnadındaki ricalinin sahih oldukları doğrultusunda tahrir etmiştir. Nesâî, Ziyad b. Eyyub tarikiyle tahrir etmiş bulunuyor. Ziyad'ın sika olduğu bilinmektedir. Çünkü bu zat Ali b. Gırab'dan rivayet etmiştir ki, Ali saduk bir ravidir.

Bu hadisin sıhhatına ayrıca İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayet edilen şu hadis delalet etmektedir: Bakire bir cariyeyi (yani bakire bir kızı) istemediği, hoş görmediği halde babası evlendiriyor. Kız, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e müracaat edince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yapılan nikahı kabul

58 Ebu Davud: 1/485

59 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/371, 373

60 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/58

edip etmemede muhayyer bırakıyor.”

Ayrıca bu bâbda kızdan isti'marda bulunma (onun rızasını isteme ve onunla istişarede bulunma) hususu da bu rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

Böylece izni alınmadan, rızası aranmadan evlendirilen kızın itiraz hakkı vardır ve isterse yapılan nikahı geçersiz sayabilir.

54 nolu Aîşe ve Ömer hadisiyle pek çıkarım yapılmamıştır.

55 nolu Ebu Hatim hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Münavî de bu hususta Tirmizî'nin görüş ve tespitine uymuştur. Buhari ise bu rivayeti gayr-i mahfuz olarak vasıflandırmış, Ebu Davud bunu el-Merasil'de nakletmiştir. İbn Kattan ise bu hadisin mualllel bulunduğunu, irsalinde zaaf söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Ebu Hatim el-Müzenî (radiyallahu anh)'nin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile sohbeti (arkadaşlığı) vardır ve o bundan başka da bir rivayet yapmamıştır.

Bu anlamda bir hadisi Tirmizî Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan rivayetle tahric etmiştir ki lafzı şöyledir: “Dinini (dindarlığını) ve ahlakını beğenip hoşnutluk duyacağınız bir kimse size gelip (kızınızı veya bir yakınınızı) isterse, onu evlendiriniz. Eğer böyle yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat meydana gelir.”

Bu bâbda Ebu Davud'un Ebu Hureyre (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis daha bulunuyor ki, anlamı şöyledir: “Ebû Hind (radiyallahu anh), Yafuh'ta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hacamatta bulundu (ondan kan aldı). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Benî Beyada kabilesine seslenerek şöyle tavsiyede bulundu: “Ya Beni Beyada! Ebu Hind'i evlendirin, ona kız verin.”⁶¹

Bu rivayeti Hakim tahric etmiş ve Hafız İbn Hacer hasenlemiştir.

Tirmizî'nin Hz. Ali (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre: Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Üç şey geciktirilmez: Vakti gelince

61 Ebu Davud: 1/484. el-Ekfa Babi.

namaz, hazır olduğu zaman cenaze, kendisine denk ve müsavi eş bulunduğu zaman bekar kız.”

56 ve 57 nolu hadisler de kefaetin daha çok iki hususta söz konusu olduğunu göstermekte ve bu konudaki rivayetleri kuvvetlendirmektedir: Dindarlık ve güzel ahlak.

Konuyla ilgili birkaç rivayet daha bulunuyorsa da yapılan ciddi tespitlere göre isnadlarında zayıflık vardır. O bakımdan çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salih değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nikahta (evlilikte) kefaet nikahının şartlarından değildir.
2. Ancak evliliğin selameti bakımından lüzumludur. O bakımdan evlenecek çiftte özellikle dindarlık ve güzel ahlak bakımından denklik ve eşitlik aranması gereklidir.
3. Müctehidlerin çoğuna göre, kefaet beş hususta aranır: İslamiyet, sanat, hürriyet, diyanet ve ekonomik yapı.
4. İmam Ahmed'den yapılan bir rivayete göre, kefaet nikahın şartlarından biridir.
5. Kızın rızası olmaksızın velisi onu ona denk ve müsavi olmayan biriyle evlendirecek olursa, kızın muhayyerlik hakkı vardır.
6. Ergen kız, velisinden izin almaksızın kendisinde küfv olmayan biriyle evlenecek olursa, velisinin bu nikahı hükümsüz kılma yetkisi söz konusudur.

MUT'A NİKAHI

Mut'a sözlükte "yararlanmak" anlamına gelir. Fıkıhta ise, bu kelime nikah konusunda az değişik bir anlam taşır: Muvakkat, geçici nikah yapmak suretiyle kadından bir süre yararlanmak.

İslam ilk yıllarında uzun süre yapılan savaşın verdiği sıkıntı dikkate alınarak muta nikahına cevaz verilmiş, yani ilahi ruhsat olarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dilinde tecelli etmiştir. Sonra müslümanlar iyice yerleşip aile yuvası kurunca artık bu ruhsat kaldırılmış ve haram kılınmıştır.

Çünkü böyle bir nikahın devamı birçok problemler doğurmakta ve birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda kalıcı olan aile yuvasını sarsmakta ve evliliğin ciddiyet ve kudsiyetine zarar vermektedir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber'in fethini müteakip hem evcil eşek etini, hem de mut'a nikahını yasaklayıp haram kılmış ve Veda Hutbesi'nde bir defa daha bu tahrime parmak basarak hükümün kıyamete kadar devam edeceğine işarette bulunmuştur.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنَّا نَعْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا:
أَلَا نَخْتَصِمِي فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا بَعْدَ أَنْ تَشَكَّحَ الْمَرْأَةُ بِالتَّوْبِ إِلَى
أَجَلٍ ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّحَرَّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ.

İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bizler, beraberimizde kadınlar olmadığı halde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte savaşta bulunurduk. (Savaşın uzun sürmesi neticesi cinsel duygumuza mağlup olarak) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Ya Rasulallah! Kendimizi iğdişletelim mi?" diye sorardık. O ise bizi bundan menederdi. Sonra belli bir süreye kadar geçerli olmak üzere bir elbise (mehir olarak) verip kadını nikahlamamıza ruhsat verdi." İbn Mes'ud bu bilgiyi verdikten sonra şu ayeti okudu: "Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi

temiz şeyleri haram kılmayınız.”⁶²

وَعَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ فَرَخَّصَ فَقَالَ لَهُ مَوْلَى لَهُ: إِنَّمَا ذَلِكَ فِي الْحَالِ الشَّدِيدِ وَفِي النِّسَاءِ قِلَّةٌ أَوْ نَحْوُهُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: نَعَمْ.

Ebu Cemre'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: “İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan kadınlarla mut’a nikahı yapma hususunu sordum. O buna ruhsat verdi. Ancak onun (azatlı) kölelerinden biri şöyle itirazda bulunarak dedi ki: “Bu ruhsat ancak çok sıkıntılı zamanlarda ve kadın azlığında söz konusudur.” Bunun üzerine İbn Abbas (radiyallahu anh): “Evet öyledir” diye cevap verdi.”⁶³

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّمَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَةَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ فَيَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ بِقَدْرِ مَا يَرَى أَنَّهُ يَقِيمُ فَتَحْفَظُ لَهُ مَتَاعَهُ وَتُصْلِحُ لَهُ شَأْنَهُ حَتَّى تَزِلْتَ هَذِهِ الْآيَةُ - إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَكُلُّ فَرْجٍ سِوَاهُمَا حَرَامٌ.

Muhammed b. Kâb'ın İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radiyallahu anh) şöyle demiştir: “Mut’a ancak İslam’ın ilk yıllarında (bir ruhsat olarak) bulunuyordu. Şöyle ki: Adam bir beldeye giderdi de beldeyle ilgili bilgi ve marifeti olmazdı. O yüzden gittiği beldede ne kadar kalacağını dikkate alarak bir kadınla (mut’a nikahıyla) evlenirdi ve o kadın onun eşyasını korur ve durumunu düzene sokardı. Bu ruhsat şu ayet ininceye kadar devam etti: “Ancak eşlerine veya sahip oldukları cariyelerine karşı (cinsel arzu duymalarında bir sakınca yoktur ve) bu yüzden kınanmazlar. Artık kimler bu meşru sınırı geçerse, işte onlar haddi aşanlardır.”⁶⁴

İbn Abbas devamla diyor ki: “İşte Allah’ın beyan buyurduğu bu iki ferdten

62 Buhari: Tefsir; 5, 9, Nikah: 8. Tirmizî/Nikah: 2. Nesâî/Nikah: 4. İbn Mace/Nikah: 2 Darimî/Nikah: 1, 3. Ahmed: 1/175, 176, 183, 2/173

63 Buharî/Nikah: 31. Ahmed: 2/95. 104

64 Tirmizî/Nikah: 28

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَهَيَّيَ عَنْ نِكَاحِ الْمُتَعَةِ وَعَنْ
لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ زَمَنَ خَيْرٍ.

Hız. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)’dan yapılan, rivayete göre: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber’i fethettiği günlerde idi, mut’a nikahını ve bir de evcil eşek etini haram kılıp yasakladı.”⁶⁶

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ عَامَ
أَوْ طَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ تَهَيَّيَ عَنْهَا.

Seleme b. Ekva’ (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Evtas (olayı) yılında kadınlarla mut’a nikahı yapmamız için (sadece) üç günlük bir ruhsat bize vermiş oldu ve sonra bu nikahı menetti.”⁶⁷

وَعَنْ سَبْرَةَ الْجُهَنِيِّ أَنَّهَا عَزَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَتُحَّ مَكَّةَ قَالَ: فَأَقْمُنَا بِهَا خَمْسَةَ
عَشَرَ فَأَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ إِلَى أَنْقَالَ
فَلَمْ أَخْرُجْ حَتَّى حَرَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

Sebure el-Cühenî (radıyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Mekke’nin fethinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte gaza yapmıştı. O günkü durumu şöyle anlatıyor: “Mekke’de on beş gün kaldık. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize kadınlarla mut’a nikahı yapmamıza izin verdi.” Sonra devamla diyor ki: “Ben henüz Mekke’den çıkmadan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ruhsatı kaldırıp mut’a nikahını haram kıldı.”

65 Neylül-Evtar: 6/152

66 Buharî/Nikah: 31. Müslim/Nikah: 25, 30, 32

67 Müslim/Nikah: 18. Ahmed: 1/142, 4/55

وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي كُنْتُ أُذِنْتُ لَكُمْ فِي لِسْتِمْتَاعٍ مِنَ لِّسَاءٍ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُمْ شَيْءٌ فَلْيُحْلِلْ سَبِيلَهُ وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُمْ شَيْئًا.

Diğer bir rivayette ise, Seleme (radiyallahu anha) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber bulunduğu sırada, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu duydu: “Ey insanlar! Doğrusu ben size kadınlarla mut'a nikahı yapıp onlardan yararlanmanız için izin verdim. Şüphesiz ki Cenab-ı Hak artık bu nikahı kıyamet gününe kadar haram kılmış bulunuyor. Kimin yanında o nikahla aldığı bir şey (kadın) bulunuyorsa, onu salıverip bırak-sın ve onlara verdiğiniz şeylerden bir şey (geri) almayın.”⁶⁸

وَفِي لَفْظٍ عَنْ سَبْرَةَ قَالَتْ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْمُتْعَةِ عَامَ الْفَتْحِ حِينَ دَخَلْنَا مَكَّةَ ثُمَّ لَمْ نَخْرُجْ مِنْهَا حَتَّى تَهَانَ عَنْهَا.

Sebure'den yapılan rivayette ise şu lafız yer almaktadır; “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih günlerinde Mekke'ye girdiğimiz zaman bize mut'a ile emretti. Sonra biz henüz Mekke'den çıkmadan Efendimiz bizi bundan menetti.”

Yine Semure'den yapılan bir diğer rivayette ise şöyle denilmiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda mut'a nikahını yasakladı.”

Birinci rivayeti Müslim, ikinci rivayeti Ebu Davud ile Ahmed tahrir etmişlerdir.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Dört mezhep imamlarına göre, mut'a nikahı batıldır. Yasaklanıp haram kılınmıştır. Çünkü nikah akdinden maksat, tevalüd (doğma, doğurma) ve tevarüstür (mirasa konmak). Mut'a nikahında bu iki maksat yoktur. İbn Abbas (radiyallahu anh) bu ruhsatın devam ettiğini iddia etmişse de ashabin çoğu onun

aksine beyanda bulunmuş ve aynı zamanda Mekke emiri İbn Zübeyr (radiyallahu anh) İbn Abbas (radiyallahu anh)'a bu hususta şöyle demiştir: “Eğer sen mut’a nika-hı yaparsan seni recmederim.”⁶⁹

Mut’a nikahında şahit ve veliye ihtiyaç olup olmadığı ihtilaf konusudur. Çoğuna göre şahidin bulunması şart değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

63 nolu İbn Mes’ud hadisi sahih olup çıkarım ve delil olarak gösterilmeye salihdir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle çıkarımda bulunmuştur.

64 nolu Ebu Cemre hadisi üzerinde durulmuş ve İbn Abbas (radiyallahu anh)’ın bu görüş ve ictihadından geri döndüğü belirtilmiştir. Nitekim ilim adamlarından Muhammed b. Halef el-Kadı Vekî konu üzerinde durarak, İbn Abbas (radiyallahu anh)’ın bu görüşünden dolayı kınayan iki mısralık metin ona gösterilince, hayretler içinde kalmış ve şöyle demiştir: “Subhanallah, ben böyle bir fetva vermiş değilim. Mut’a nikahı tıpkı ölmüş hayvanın eti gibi ancak muztar durumda olana helal olabilir.”⁷⁰

Ayrıca İbn Abbas’ın mut’a’ya ruhsat verir anlamdaki görüş ve ictihadından döndüğünü Beyhakî ve Ebu Avane kendi Sahih’inde belirtmiştir.

İmam Malik’in İbn Abbas rivayetine dayanarak mut’a nikahına cevaz verdiğini iddia edenler olmuşsa da bunun doğru olmadığı yapılan ciddi araştırmalardan anlaşılmıştır.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Veda Hutbesi’nde bu nika-hı yasaklaması tebîd üzeredir, yani kıyamete kadar geçerlidir. O bakımdan artık hiçbir seferde ve askeri harekatta buna cevaz verilemez.

Ayrıca Tirmizî’nin Muhammed b. Kâ’b tarihiyle İbn Abbas (radiyallahu anh)’dan yaptığı **64** nolu rivayette İbn Abbas (radiyallahu anh)’ın mut’a nikahının Mü’minun suresi 6. ayetle haram kılındığını açıklamış olduğunu göstermektedir.

69 el-Fıkhu Ale’l-Mezahibi’l-Erbaa: 1/9093. İbn Kudame/el- Muğnî: 7/571573

70 Neylü’l-Evtar: 6/153

67 nolu Hz. Ali hadisi de sahih olup mut'anın kesinlikle yasaklandığını ortaya koymakta ve böylece her türlü ihtimali kaldırmaktadır. Ancak İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan rivayet edilen Muhammed b. Ka'b tarindeki rivayetin isnadında Musa b. Ubeyde er-Rebezî bulunuyor ki, bu zat zayıftır. İmam Ahmed: "Onun hadisi yazılmaz" derken, Nesâî: "O zayıftır" demiştir.⁷¹

68 Seleme hadisinde "Evtas Yılı"ndan söz edilmektedir ki, tarihçilerin tespitine göre, bu olayla Mekke'nin fetih olayı aynı yıla rastlamaktadır.

Mekke fethinde tekrar mut'a nikahına kısa bir süre cevaz ve ruhsat verilmesine dair Seleme'den yapılan az farklı üç rivayet üzerinde çok durulmuş ve farklı görüş ve tespitler ortaya konmuştur. İlim adamlarının önemli bir kısmı bu rivayetlerle çıkarımda bulunmamış ve hadisi delil saymamışlardır. Daha çok Hayber'in fethinde bunun haram kılındığı ve bu tahrimin kıyamete kadar devam edeceği söz konusu olup bu rivayetin çıkarıma daha çok salih bulunduğu belirtilmiştir. Allah (celle celaluhu) daha iyisini bilir.

Ancak mut'a nikahı ister Hayber Savaşı'nda, isterse Mekke'nin fethinde haram kılınmış olsun, her iki durumda da bu tahrir kıyamete kadar sürecektir. Şia dışında bunun aksini iddia eden pek olmamıştır. Mezhep imamlarının ictihadı da bu anlamdadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Mut'a nikahı İslam'ın ilk yıllarında ruhsat anlamında mübah sayılmıştır.
2. Hayber'in fethinde evcil eşek etiyile birlikte mut'a nikahı da yasaklanıp haram kılınmıştır.
3. Mekke'nin fethinde bu tahrir tekrar açıklanarak hükmün kıyamete kadar devam edeceği belirtilmiştir.
4. Şia ise bu rivayetlerin aksine mut'a nikahına verilen ruhsat ve cevazın devam ettiğini kabul ederler.

ZEVCÜ'T-TAHLİL (HÜLLE)

Osmanlıca'da daha çok "hülle" kelimesiyle ifade edilen "zevcü't- tahlil" veya "nikahu'l-muhallil" üzerinde çok durulup İslam aleyhine kullanılan konulardan biri olmuştur. Üç talakla kocasından boşanan bir kadının tekrar o kocasıyla evlenebilmesi için ikinci bir kocaya nikahlanması ve onunla cinsel temasta bulunması ve sonra da bu ikinci kocanın onu boşaması söz konusudur. Kadının birinci kocasıyla tekrar evlenmek niyetiyle ikinci kocayla muvakkat nikah yapması dinen caiz değildir. Ama birinci kocasından boşanıp ayrıldıktan sonra böyle bir niyet taşımaksızın ikinci bir adamla evlenir ve onunla cinsel temasta bulunduktan sonra bu ikinci kocası onu yine tahlil niyeti taşımaksızın boşarsa, o takdirde kadın iddeti (şerî bekleme süresi) tamamlandıktan sonra birinci kocasıyla evlenebilir. Bunda dinen bir sakınca yoktur.

Konunun aslı bu olmakla beraber ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hülle yaparı ve yaptırarı lanetlemesine rağmen bunu istismar eden bazı ahlaksız ve inancı bozuk kişilerin davranışı İslam'a mâledilemez. Şüphesiz hülle yapan ve yaptırarı ne kadar günahkârsa, bunu İslam aleyhine kullanan din düşmanları onlardan daha günahkâr ve daha ahlaksızdırlar.

وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمُحْلَلَ وَالْمُحْلَلَةَ لَهُ.

İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hülle yapan ve yaptırarı lanetledi."⁷²

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِالتَّيْسِ الْمُسْتَعَارِ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: هُوَ الْمُحْلَلُ لَعَنَ اللَّهُ الْمُحْلَلَ وَالْمُحْلَلَةَ لَهُ.

Ukbe b. Amir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Size iğreti alınmış tekedden haber vereyim mi?" diye sordu. Aşhab-ı Kiram: "Evet, Ya Rasulallah!" deyince, buyurdu ki: "O hullecidir. Allah hülle yapana ve yaptıranı lanet etmiştir."⁷³

İshak b. İbrahim'den, o da Süfyan'dan, o da Zührî'den, o da Urve'den, o da Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (radiyallahu anha) şöyle demiştir: "Rıfâe'nin karısı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Doğrusu kocam beni kesin olarak boşadı ve ben de ondan sonra Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Ancak ondaki (penis) elbise saçağı gibi (cinsel iktidarsızlığı var)." Bunun üzerine Efendimiz tebessüm etti ve şöyle buyurdu: "Herhalde sen tekrar Rıfâe'ye dönmek istiyorsun? Hayır, bu ikinci kocan senin balcağını, sen de onun balcağını tatmadıkça (seni boşasa bile) yine de dönemezsin."⁷⁴

Hz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: Bir adam kendi eşini üç talakla boşanmış bulunuyordu. Boşanan kadın ise başka bir adamla evlendi ve az sonra o adam da sözü edilen kadını - onunla henüz cinsel temasta bulunmadan boşadı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bu kadının birinci kocasına (tekrar nikahla) helal olup olmayacağı soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "Hayır, ikinci kocası birinci kocası gibi onun balcağını tatmadıkça helal olmaz."⁷⁵

İbn Abbas (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Gurneyisa veya Rurneyisa adındaki kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek kocasından şikayet etti; şöyle ki, kocasının kendisiyle ilgilenmediğini, temas kurmadığını söyledi. Çok geçmeden onun kocası da çıkageldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bu kadın yalan söylüyor. Kocasını (olan ben) onunla ilgilenip temas kuruyorum. Ama bu kadın ilk kocasına tekrar dönmek istiyor." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o kadına şöyle buyurdu: "Hayır, bu ikinci kocanın balcağını tatmadan seni boşasa bile birinci kocana dönemezsin."⁷⁶

73 İbn Mace/Nikah: 33

74 Nesâi/İhlal-i mutallaka: 6/148

75 Nesâi: 6/148

76 Nesâi: 6/148

Abdullah (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dövme yapana, dövme yaptıran, kullansın diye saçını başkasına verene, başkasının saçını alıp takana, faiz yiyene ve yedirene, hülle yapana ve yaptıran lanet etti."⁷⁷

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

İmam Ebu Hanife ve Züfer'e göre: Nikah akdinde böyle bir şart koşturmak mekruhtur; ancak bu kerahet akdin sıhhatini hükümsüz kılmaz. Çünkü nikah akdi fasit şartlarla geçersiz olmaz.

İmam Ebu Yusuf'a göre: Böyle bir şart ileri sürmek akdi ifsad edip hükümsüz kılar. Çünkü sözü edilen nikah akdi muvakkat, yani mut'a nikahıdır ve bu da yasaklanıp haram kılınmıştır.

İmam Muhammad'e göre: Yapılan ikinci nikah akdi zahiri yönüyle sahih olsa bile, ikinci kocasının boşamasıyla kadın birinci kocasına helal olmaz.

İmam Şafii'ye göre: Yapılan nikah akdinde birinci kocasıyla evlenebilmesi için muvakkat bir nikah söz konusu edilmediği ve normal bir akid çerçevesi içinde yürütüldüğü takdirde nikah sahih olur. Böyle bir kayıt, yani şart ileri sürüldüğü takdirde ise, akid sahih olmaz.⁷⁸

İmam Malik, İmam Ahmed, İmam Sevrî ve Ehl-i zahire göre: Böyle bir nikah akdi caiz değildir. Nitekim el-Hasan, Nahaî, Katade, Leys ve İbnü'l-Mübarek gibi fakihler de bu görüştedirler.⁷⁹

Sonuç olarak konuyu şöyle özetleyebiliriz: Adam kendi karısını üç talakla boşadıktan sonra artık onun o kadına müracaat etmesi, yani tekrar evliliklerini sürdürmesi için başvurması helal olmaz. Ancak kadın boşanıp şer'i bekleme süresi sona erdikten sonra tahlil niyeti olmaksızın, yani hülle yapmak için bir şart ileri sürülmeksizin ve her iki tarafın da böyle bir niyetle evlenmeye teşebbüsleri söz konusu olmaksızın kendisine talip olan biriyle evlenmesi caiz ve sahihtir. Evlendikten sonra ikinci kocası onunla cinsel temasta bulunmadan onu boşar-

77 Nesâî: 6/149

78 es-Siracü'l-Vehhac: 363. Fıkhu's-Sünne: 2/48

79 İbn Kudame/el-Muğnî: 7/571574. Fıkhu's-sünne: 2/4648

sa, bu durumda kadın birinci kocasıyla evlenemez. Ama ikinci kocasıyla cinsel temastan sonra ayrılmış olurlarsa, o takdirde şer'î bekleme süresi sona erince kadın birinci kocasıyla evlenebilir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

73 nolu İbn Mesûd hadisini İbn Kattan ile İbn Dakîk el-İd, Buharî'nin şartına göre sahihlemiştir.⁸⁰

Bu hadisi ikinci bir tarikle Abdürrezzak, üçüncü tarikle İshak kendi Müs-ned'inde rivayet etmiştir. Böylece müctehidler bu rivayetle çıkarımda bulunmuş ve rivayeti delil olarak göstermişlerdir.

74 nolu Ukbe hadisini aynı zamanda Hakim tahrir etmiştir. Ancak Ebû Zûr'a ile Ebu Hatim muallel olduğunu belirtmişlerdir. İbn Mace Sünen'indeki isnadında geçen Yahya b. Osman ise zayıftır. Zehebî ise onun saduk olduğunu belirttikten sonra şu bilgileri vermiştir: İbn Ebî Hatim onun hadislerini yazmıştır.⁸¹

Yine bu bâbda İbn Mace'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor ki, isnadında Zem'a b. Salih bulunuyor. Bu zatın zayıf olduğu söylenir.⁸²

Diğer yandan bu konuda Ahmed, İshak, Beyhakî, Bezzar ve İbn Ebî Hatim'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Buharî onu hasenlemiştir.

Sonuç olarak bu bâbda ki hadislerin tamamı, tahlil'in yani hülle yapmanın ve yaptırmamanın haram olduğuna delalet etmektedir. Çünkü lanetlemek daha çok büyük günaha karşı olur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zevacû't-tahlil, yani hülle niyet ve şartıyla yapılan nikah akdi sahih değildir. Bu İmam Ebu Hanife ile Züfer dışında diğer müctehidlerin görüşü.

80 Ihkâmu'l-Ahkam Şerhu Umdeti'l-Ahkam: 4/3940

81 Mizanü'l-İ'tidal: 4/396. 9586 nolu Yahya.

82 Neylül-Evtar: 6/157

ve ictihadıdır.

2. Nikah akdinde hülleyi gerçekleştirme şartının ileri sürülmesiyle nikah fasit olur, yani böyle bir şartla yapılan nikah akdi geçersiz kabul edilir. Bu, İmam Ebû Yusuf ile İmam Şafii'ye göredir.
3. Böyle bir şartla yapılan nikâh akdi sahih sayılsa bile, kadını birinci kocasına helal kılmaz. Bu, İmam Muhammed'e göredir.
4. Böyle bir şartla yapılan nikah akdi sahih olur ve kadın ikinci kocasından boşandıktan sonra birinci kocasıyla evlenebilir. Ancak kerahet işlemiş olurlar. Bu, İmam Ebu Hanife ile İmam Züfer'e göredir.
5. İmam Malik, İmam Ahmed, İmam Sevri ve diğer bazı imamlara göre, böyle bir şartla nikah akdi caiz ve sahih olmaz.
6. İkinci kocasından tesadüfen boşanan ve ikinci kocasının ölmesi üzerine dul kalan kadın şer'i bekleme süre sona erince birinci kocasıyla yeniden evlenebilir.
7. Kadının birinci kocasıyla evlenebilmesi için ikinci kocasıyla nikah akdinden sonra cinsel temas yapması şarttır.
8. Bu konuda fetva, İmam Ebu Hanife ve Züfer'e göre değil diğer imamlara göredir.

NIKAH-I ŞİĞAR

Şiğar: Karşılıklı mübadele şeklinde evlenmeye delalet eden bir kavramdır. Cahiliye devrinde Araplar'dan iki adam bir araya gelir, biri diğerine şöyle derdi: "Kızını veya kız kardeşini bana zevce olarak ver, ben de buna karşılık kızımı veya kız kardeşimi sana zevce olarak vereyim". Muhatapı bu teklifi kabul edince artık kadına bir mehir takdir edilmez ve karşılıklı mübadele gerçekleşirdi.

İslam dini yepyeni bir dünya görüşü ve kusursuz bir hukuk sistemiyle gelince Cahiliye devrinin bütün kötü ve haksız adet ve kurallarını kaldırırken şiğar nikahını da yasaklayıp haram kıldı.

وَعَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَهَى عَنِ الشُّغَارِ وَالشُّغَارُ أَنْ يُزَوِّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ عَلَى أَنْ يُزَوِّجَهُ بِنْتَهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ.

Nafi'den, o da İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. İbn Ömer diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şiğarı yasakladı. Şiğar: Karşısındaki adamın kızıyla evlenmeye karşılık kendi kızını onunla evlendirmesidir. Böylece aralarında sidak, yani mehir söz konusu olmazdı."⁸³

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا شِغَارَ فِي الْإِسْلَامِ.

İbn Ömer (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İslam'da şiğar yoktur."⁸⁴

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ تَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الشُّغَارِ وَالشُّغَارُ أَنْ يَقُولَ الرَّجُلُ زَوِّجْنِي ابْنَتَكَ وَأَزْوَجْكَ ابْنَتِي أَوْ زَوِّجْنِي أَخْتَكَ وَأَزْوَجْكَ أُخْتِي.

⁸³ Buharî Nikah: 57. 61. Müslim/Nikah: 57. 59. İbn Mace/Nikah: 16 Darimî/Nikah 9 Taberanî/Nikah: 24. Ahmed: 2/62

⁸⁴ Nesâî Nikah: 60. Müslim/Nikah: 60. İbn Mace Nikah: 16. Ahmed 2 35. 91 215, 216, 3/162, 165, 4/429.

Ebu Hureyre (radiyallahu anhu)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şıgarı yasakladı. Şıgar: Adamın karşısındaki muhatabına: Sen kızını benimle evlendir, ben de buna karşılık kızımı seninle evlendireyim ve ya kız kardeşini benimle evlendir, ben de buna karşılık kız kardeşimi seninle evlendireyim demesidir.”⁸⁵

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ الْأَعْرَجِ أَنَّ الْعَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنْكَحَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَكَمِ ابْنَتَهُ وَأَنْكَحَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ابْنَتِهِ وَقَدْ كَانَا جَعَلَاهُ صَدَاقًا فَكَتَبَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى مَرْوَانَ ابْنِ الْحَكَمِ بِأَمْرِهِ بِالتَّعْرِيقِ بَيْنَهُمَا وَقَالَ فِي كِتَابِهِ: هَذَا الشَّعَارُ الَّذِي نَهَى عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

Abdurrahman b. Hürmüz el-Arec'den yapılan rivayete göre, İbn Abbas Abdullah'ın oğlu Abbas kendi kızını Abdurrahman b. Hakem'e nikahladı ve buna karşılık Abdurrahman da kendi kızını Abbas'a nikahladı. Böylece bu karşılıklı evlendirmeyi sidak yerine koyarak (kadınlara bir mehir takdir etmediler). Durumu öğrenen Muaviye b. Ebî Süfyan, bu evlenen iki adamla eşlerinin arasını ayırması için Mervan b. Hakeme yazılı emir gönderdi ve mektubunda şu cümleyi özellikle ifade etti: “Bu bir şıgardır ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu menedip yasaklamıştır.”⁸⁶

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَا جَلْبَ وَلَا جَنْبَ وَلَا شِعَارَ فِي الْإِسْلَامِ وَمَنْ انْتَهَبَ فَلَيْسَ مِنَّا.

İmran b. Husayn'dan yapılan rivayete göre, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “İslam'da celeb, ceneb ve şıgar yoktur.”⁸⁷

Celeb: Zekat toplamakta olan kimsenin bir yere konaklayıp zekat verecek durumda olan mal sahiplerini oraya çağırıp toplaması ve zekatları o yerde

⁸⁵ Müslim/Nikah: 59, 61. Ahmed: 2/7, 19, 62, 439, 3/321, 339

⁸⁶ Ebu Davud/Nikah: 14. Ahmed: 4/94

⁸⁷ Ebu Davud/Zekat: 9, Cihad: 63. Tirmizî/Nikah: 30. Nesâî/Nikah: 60. Ahmed: 2/59, 180, 3/162, 4/429. Ceneb kelimesini başka türlü yorumlayanlar da olmuştur.

alması demektir.

Ceneb: At koşusu (müسابakası) na giren kimsenin yanında bir de yedek at bulundurması ve koşu esnasında bindiği hayvan iyice yorulunca onu bırakıp yedekte olana binmesidir.

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Şiğar nikahı: (A)'nın kendi kızını (B)'nin oğluyla ve (B) nin kızını da kendi oğluyla her birinin bid'i (nikah ile helal olan cinsel ilişkisi) diğerine sidak yani mehir olmak üzere evlendirmesidir. Bu tarz nikah akdi sahih olup her birine mehir vermek vacip olur.

Çünkü bu mezhebin yorum ve ictihadına göre, şiğar nikahının men'edilmesi, her birinin bid'inin diğerine karşılıklı sidak (mehir) olmasıdır. Nikah akdinden sonra mehir takdir edilmesi mahzuru ortadan kaldırmaktadır. Aynı zamanda bu husustaki nehiy (men ve yasak) kerahete yönelik olup fesad-i nikahla ilgili değildir.

Şafîîler'e göre: Bu mezhebe göre karşılıklı mübadele suretiyle evlenmede ister her birinin bid'i veya mehir olarak bir meblağ anılsın, ister anılmasın yapılan akid hükümsüzdür.

Buna rağmen şiğar nikahıyla evlenip cinsel temasta bulunan adamın mehir ödemesi vacip olur ve nikah akdi geçersiz kabul edilir.

Hanbelîler'e göre: Belirtilen şekilde nikah akdi yapılırken mehir anılmaz veya "mehirsiz" diye bir şart koşulursa veya herbirinin bid'i diğerinin sidakıdır şekilde bir kayda yer verilirse, işte bu tarz bir nikah akdi şiğar kabul edilir ve fasit bir nikah hükmünü alır.⁸⁸

Malikîler'e göre: Şiğar üç kısma ayrılır: Sarih şiğar, görünürde şiğar ve bu iki kısmı kendinde toplayan şiğar. Birincisi karşılıklı değiş-tokuşta tarafların birbirine mehir verilmeyeceği belirtilen akiddir. Bu ise açık ve net bir şiğardır. İkincisi her biri için elli nisbette mehir takdir edilen akiddir ki, burada anılan mehir anılmamış ve belirlenmemiş gibi kabul edilir. Üçüncüsü, "Sen bana kız kardeşini şu kadar altın mehir vermem üzere nikahla, ben de kız kardeşimi sana

mehirsiz olarak nikahlayayım” şeklinde yapılan akiddir.

Birinci şekil batıl, hükümsüz bir akid kabul edilir ve evlilik geçerli olmaz, ikinci şekil sahih sayılır. Üçüncü şekilde hükümsüzdür.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

85, 86 nolu hadisler sahihtir. O bakımdan müctehidler bu hadislerle çıkarımda bulunmuş ve rivayeti delil olarak göstermişlerdir.

87 nolu Abdurrahman rivayetinde Muhammed b. İshak bulunuyor ki, bu zatın rivayetiyle delil dösterme hususunda ilim adamları farklı görüş ve tespit ortaya koymuşlardır. Çoğuna göre, adı geçen ravi zayıftır. Ancak bu bâbda Ahmed ve Tirmizi'nin Enes (radiyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Nesâî onu sahihlemiştir. Ayrıca Beyhaki'nin Cabir (radiyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis daha vardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şiğar nikahı üç mezhebe göre caiz değildir, yani batıldır.
2. İmam Ebu Hanife'ye göre, mekruhtur, ancak yapılan akid sahihtir. Taraflar için mehir takdir edilir ki, bu vaciptir.
3. Şiğar nikahıyla evlenen kimsenin eşine mehir ödemesi, yani cinsel temasta bulunduğu takdirde mehir vermesi gerekir, ancak yapılan akid geçersiz kabul edilir.
4. Şiğar nikahında iki taraf için belli bir mehir takdir edilirse akid sahih olur. Bu, Malikiler'e göredir. Hanefiler de aynı görüştedir.

SİDAK (MEHİR)

Evlenen kıza veya kadına kocası tarafından nikah akdinde takdir edilen meblağ veya mala sidak veya mehir denilir. Nikah akdinde unutulsa bile yine akid geçerli kalır ve mehir emsaline uygun takdir edilip verilir.

Mehir, kadın için bir güvencedir. Bunu peşin alabileceği gibi, gecikmeli de alabilir. Özellikle mehri peşin ödemeyip onu gecikmeli ödeyecek olan, henüz ödemediğini eşini boşayacak olursa, mehrini derhal vermek zorundadır, aynı zamanda adam eşinin mehrini ödemediğini ecel gerçekleşir da ölürse, bu insanlara karşı olan borç kapsamına girer ve tekfin, techizden sonra önce bu borcunun ödenmesi gerekir.

Kadın isterse kocasına mehrini bağışlayabilir.

وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي قَزَارَةَ تَزَوَّجَتْ عَلَى تَعْلِينٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَرْضَيْتِ مِنْ نَفْسِكَ وَمَالِكَ بِنْعْلَيْنِ؟ قَالَتْ تَعَمْ فَأَجَازَهُ.

Amir b. Rebi'a (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Beni Fezare kabilesinden bir kadın, bir çift ayakkabı (mehir olarak almak) üzere evlendi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o kadına sordu: "Kendi nefesine ve malına karşılık bir çift ayakkabıya razı oldun mu?" O da: "Evet razı oldum" deyince, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun bu kadarcık bir mehirle evlenmesine cevaz verdi."⁸⁹

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا أُعْطِيَ امْرَأَةً صَدَاقًا مِائَةً يَدِيهِ طَعَامًا كَانَتْ لَهُ حَلَالًا.

Cabir (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sal-

lallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Eğer bir adam (evleneceği kadına) mehir olarak iki avuç dolusu yiyecek verirse, o kadın ona helal olur.”⁹⁰

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى عَلِيَّ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَتَى صُفْرَةَ فَقَالَ:
مَا هَذَا؟ قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً عَلَيَّ وَزِنْ تَوَاقُ مِنْ ذَهَبٍ قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ
أَوْ لَمْ وَلَوْ بِشَاةٍ.

Enes (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdurrahman b. Avf’ın üzerinde sarı beyaz lekesi gördü ve sordu: “Bu nedir?” Abdurrahman: “Bir kadınla altundan bir çekirdek ağırlığı üzere evlendim” diye cevap verdi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): “Allah senin için mübarek kılsın, düğün sofrası hazırla, isterse bir koyun (kesip pişirmenle) olsun” buyurdu.”⁹¹

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ النِّكَاحِ بَرَكَهً أَيْسَرُهُ مَوْنَةً.

Hiz. Aişe validemiz (radiyallahu anha)’dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Nikahın bereketli olması bakımından en büyük ve üstünü, meuneti (harcama ve mali yükü) en kolay olanıdır.”⁹²

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ صَدَاقَتَنَا إِذْ كَانَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَشْرَ أَوْاقٍ.

Ebû Hureyre (radiyallahu anh)’dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) aramızda (hayatta) iken bizim sidakımız (evlenmede kadınlara verdiğimiz mehir) on ukiyye idi.”⁹³

Bir rivayette Ebû Hureyre bunu söyledikten sonra ellerini üst üste koydu ki bu dört yüz dirhem demektir.

90 Ahmed: 3/355, 4/332

91 Sahih-i Müslim

92 Sahih-i Müslim

93 Sahih-i Müslim

Böylece bir ukiyyenin gümüş olarak 40 dirhem olduğu anlaşılıyor ve bugünkü tartı birimine göre, 119.04 gram eder. Ve bu takdire göre, 10 okiyye 400 dirheme ve yaklaşık 1193 grama tekabül eder.

وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ: كَمْ كَانَ صَدَاقُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَتْ: كَانَ صَدَاقُهُ لِأَزْوَاجِهِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَوْيَّةً وَنَشَأُ قَالَتْ: أَتَدْرِي مَا النَّشْ؟ قُلْتُ لَا قَالَتْ: نِصْفُ أَوْيَّةٍ فَتِلْكَ خُمْسِمَائَةٍ دِرْهَمٍ.

Ebû Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sidakının ne kadar olduğunu sordum. O bana şu cevabı verdi: "Onun kendi zevcelerine verdiği sidak (mehir) on iki buçuk ukiyye idi."⁹⁴

Hız. Aişe "neşş" kelimesini "yarım" olarak yorumlamış ve böylece 12.5 ukiyyenin 500 dirhem olduğunu belirtmiştir.

وَعَنْ أَبِي الْعَجْفَاءِ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ يَقُولُ: لَا تَغْلُوا صُدُقَ النِّسَاءِ فَإِنَّهَا لَوْ كَانَتْ مَكْرَمَةً فِي الدُّنْيَا أَوْ تَقْوَى فِي لَاحِرَةٍ كَانَ أَوْ لَاكُمْ بِهَا النَّبِيُّ ﷺ مَا أَصْدَقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا أَصْدَقَتْ إِمْرَأَةً مِنْ بَنَاتِهِ أَكْثَرَ مِنْ ثُنَى عَشْرَةَ أَوْيَّةً.

Ebu Acfâdan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ömer'in şöyle dediğini duydum: "Kadınların sidakında fazla yüksek meblağ takdir etmeyin. Çünkü eğer sidak dünyada kerem ve cömertlik veya ahirette bir takva olsaydı, buna sizden en layık olan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) idi. Ama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evlendiği hiçbir eşine ve evlendirdiği kızlarından hiç birine on iki okiyyeden fazlasını takdir etmemiştir."⁹⁵

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي تَرَوِّجْتُ إِمْرَأَةً مِنْ

94 Müslim/Nikah: 78. İbn Mace/Nikah: 17. Darimî/Nikah: 18

95 Tirmizi/Nikah: 23. Ahmed: 1/40, 41, 48. Darimî/Nikah: 18

لَأَنْصَارَ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ نَظَرْتُ إِلَيْهَا فَإِنْ فِي عُيُونِ الْأَنْصَارِ شَيْئًا؟ قَالَ: قَدْ نَظَرْتُ إِلَيْهَا قَالَ: عَلَيَّ كَمْ تَزَوَّجَهَا؟ قَالَ: عَلَى أَرْبَعِ أَوَاقٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: عَلَى أَرْبَعِ أَوَاقٍ كَأَنَّمَا تَنْحِتُونَ الْفِضَّةَ مِنْ عُرْضِ هَذَا الْجَبَلِ مَا عِنْدَنَا مَا نُعْطِيكَ وَلَكِنْ عَسَى أَنْ تَبْعَثَكَ فِي بَعْثٍ تُصِيبُ مِنْهُ قَالَ: فَبَعَثَ بَعْنًا إِلَى بَنِي عَبْسٍ بَعَثَ ذَلِكَ الرَّجُلَ فِيهِمْ.

Ebü Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: "Doğrusu ben Ensar'dan bir kadınla evlendim." Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ona baktın mı? Çünkü ensarın gözünde bir şey (kusur veya az görme gibi bir arıza) olabilir." buyurdu. Adam: "Ben ona baktım." diye cevap verince, Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ne kadar mehir üzerine onunla evlendin?" diye sordu. Adam: "Dört ukiyye (gümüş)" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Dört ukiyye üzerine öyle mi? Sanki siz gümüşü şu dağın ortasından veya yanından yontup elde ediyorsunuz! Yanımızda sana bu kadar gümüş verecek mali imkanımız yoktur; ama umulur ki seni (bir savaş) seferine göndeririz de oradan bir şeyler elde edersin."

Ebu Hureyre devamla diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Benî Abs Kabilesi üzerine bir müfreze gönderdi ve o adam da onların arasında bulunuyordu."⁹⁶

وَعَنْ عُرْوَةَ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَزَوَّجَهَا وَهِيَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ زَوَّجَهَا النَّجَاشِيَّ وَأَمْهَرَهَا أَرْبَعَةَ آلَافٍ وَجَهَّزَهَا مِنْ عِنْدِهِ وَبَعَثَ بِهَا مَعَ شَرَحْبِيلَ بْنِ حَسَنَةَ وَلَمْ يَبْعَثْ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِشَيْءٍ وَكَانَ مَهْرُ نِسَائِهِ أَرْبَعَمِائَةِ دِرْهَمٍ.

Urve'den, o da Ümmü Habibe (radiyallahu anha)'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onunla evlenirken kadıncağz Habeş diyarında bulunuyordu ki, Habeş kralı Necaşi onu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le evlendirdi ve mehrini dört bin (dirhem) olarak belirleyip (verdi). Aynı zamanda kendi imkanlarıyla onu techiz edip; Şurahbîl b. Hasene (radiyallahu anha) ile (Medine'ye) gönderdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, Ümmü Habibe'ye (mehir olarak) bir şey göndermemişti. Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) evlendiği her kadına mehir olarak 400 dirhem takdir edip verirdi."⁹⁷

Hadis-i Şerif İle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Nikah akdiyle birlikte mehrin anılması, belirlenmesi vaciptir. Bununla beraber mehir anılmaksızın yapılan nikah akdi sahihtir. Aynı zamanda akid yapılırken mehir verilemeyeceği belirtilmiş olsa bile yine nikah sahih kabul edilir. Çünkü nikah bir evlenme akdidir ki bu erkek ve kadının iki şahit huzurunda icab ve kabulüyle tamamlanır. Mal ise bu hususta asli amaç değildir; o bakımdan akid esnasında mehrin anılması şart kılınmamıştır.

Mehrin tabanı on dirhem (yaklaşık 29,760 gr.)dır. O bakımdan akid esnasında mehir on dirhemden az bir nisbet olarak belirtense bile kadına yine de on dirhem vermek gerekir.

Nikah akdinden sonra cinsel temas meydana gelir veya halvet-i sahiha (ikisinin yalnız olarak baş başa kalması) gerçekleşir ve akabinde adam kadını boşar veya ölürse, mehrin tamamını vermek vacip olur. Cinsel temas meydana gelmeden veya havlet-i sahiha gerçekleşmeden boşanırsa kadına belirlenen mehrin yarısı verilir. Bu durumda adam ölürse, mehrin tamamı verilir. Kadının ölmesi halinde de mehrin tamamı onun varislerine intikal eder.

Evlenen adam fakir olur da on dirhem ödeyecek mali imkana sahip değilse en az beş dirhem takdir edilir ve bundan aşağı mehir olmaz.

Mal kapsamına girmeyen Kur'an öğretmek, erkeğin eşine bir yıl hizmet etmesi gibi şeyler mehir yerine geçmez. İmam Muhammed'e göre geçer.⁹⁸

97 Ebu Davud/Nikah: 28

98 Mecmau'l-Enhur: 1/332-335

Şafîîler'e göre: Bu mezhebe göre de mehir nikahın şartlarından değil, akid anında anılması sünnettir. Alım-satımı sahih olan her şeyin mehir olarak belirlenmesi de sahihtir. Ancak kadının mal olarak belirlenen mehri almadan onu satması caiz değildir.

Belirlenen mehir ancak cinsel temasla veya eşlerden birinin ölmesiyle istikrar bulup gerçekleşir. Kavl-i Cedid'e göre, halvet ile gerçekleşmez.⁹⁹

Hanbelîler'e göre: Mehir gerekli olmakla beraber nikahın şartlarından değildir. Aynı zamanda mehir altın, gümüş, eşya ve yiyecek maddelerinden olabileceği gibi birtakım menfaatlar da olabilir. Mesela, erkeğin kadına ait koyunları bir yıl veya altı yıl gütmesi veya ona ait tarlayı onun adına ekip biçmesi gibi hizmetler de mehir yerine geçer. Kur'an öğretmek sidak (mehir) olmaz. Bu şartla nikah akdi yapılsa bile, kadına mehr-i misil vermek gerekir.

Cinsel temastan sonra veya sahih halvet gerçekleştikten sonra boşanan kadına tam mehir verilir, aksi halde mehrin yarısına hak kazanır.¹⁰⁰

Malikîler'e göre: Mehrin en azı, yani tabanı üç dirhemdir, aynı zamanda istifade edilebilir bir madde olması gerekir. Mesela, içki, domuz eti ve benzeri mal-i mütekavvim olmayan bir madde mehir olamaz. Şayet bu gibi maddelerden biri mehir olarak belirlenirse, nikah hemen fesh edilir. Feshedilmeden önce adam kadınla cinsel temasta bulunursa, o takdirde mehr-i misil gerekir. Ayn olmayıp hizmet gibi menfaat kapsamına giren şeyler mehir olmaz.¹⁰¹

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

89 nolu Amir hadisini Tirmizî sahihlemişse de İbn Hacer bunun sahih olup olmadığı ihtilaf konusudur diyerek görüş ve tespitini ortaya koymuştur.¹⁰² O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisi delil göstermemiştir.

90 Cabir hadisinin isnadında Musa b. Müslim bulunuyor ki, bu zat za'yıftır. Telhis'te ise bu hadisin isnadında ayrıca Müslim b. Rumân'ın bulunduğu

99 Minhacü't-Talibin: 90

100 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/96107

101 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/96107

102 Fethü'l-Allam li-Şerhi Büluğ'il-Meram: 2/122

ve bu zâtın da zayıf olduğu belirtilmiştir.¹⁰³ Böylece gerek Musa, gerekse onun babası Müslim b. Rumân zayıf olarak kabul edilmiş ve rivayetleriyle çıkarım yapılmayıp, delil gösterilmeyeceği üzerinde durulmuştur.

Beyhakî ise, bu gibi az bir nesnenin sidak (mehir) olarak verilmesi, mut'a nikahına ruhsat verildiği dönemle ilgilidir. Mut'a nikahı haram kılınıp yasaklanınca bu kabil az şeyin sidak olmayacağı da ortaya konmuştur, diyerek buna aynı bir yorum getirmiştir.

91 nolu Enes hadisi sahihtir. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Çekirdek ağırlığındaki altın yaklaşık beş dirhem kıymetinde idi. Bugün ise altın ile gümüş arasındaki kıymet farkı çok fazla değişmiştir. Bunun bir dinarın dörtte biri kadar olduğunu söyleyenler de olmuştur. Malikîler de aynı görüştedirler. Hanbelîler bunun üç buçuk dirhem kıymetinde olduğunu belirtmişlerdir.

Bu konuda haber-i ahad olarak birkaç hadis daha bulunuyor:

İbn Ebî Şeybe'nin Lebîbe'den merfuan yaptığı rivayette şöyle deniliyor: "Kim nikah akdinde bir dirhemle olsun (kadın kendine) helal kılıyorsa, o cidden onu kendine helal kılmıştır."

Darekutnî'nin Ebu Said (radiyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise şöyle buyurulmuştur: "Kadına Erak ağacından bir misvakla bile olsun mehir takdir edip verin."

Bütün bu ve benzeri rivayetleri bir araya getirdiğimizde şu sonucu çıkar-mamız mümkündür: Mehir, hem kadının, hem de erkeğin sosyal ve ekonomik yapısına ve gücüne göre takdir edilmelidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu konuda belirttiğimiz hususu ölçü olarak bulundurmuş ve kişinin mali durumuna göre bu hususta kolaylaştırıcı mehir miktarları belirlemiştir. Allah (celle celaluhu) daha iyi bilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nikah akdinde mehrin belirlenmesi vaciptir.
2. Mehir nikahın sıhhatinin şartlarından değildir.

3. Nikah akdinde unutulurak veya kasten mehir anılmazsa, nikah akdi yine sahih kabul edilir ve kadına mehr-i misil takdir edilir.
4. Mehrin tabanı üzerinde durulmuşsa da tavanı belirlenmemiştir. Daha çok evlenen çiftlerin sosyal ve ekonomik durumlarına ve takdirlerine bırakılmıştır.
5. Hanefîler'e göre, mehrin tabanı on, Malikîler'e göre üç dirhemdir. Bu, yaklaşık olarak otuz gram gümüşe tekabül eder.
6. Nikah akdinden sonra cinsel temas meydana gelir veya sahih bir halvet gerçekleşir ve akabinde adam kadını boşarsa, ona tam mehir vermesi gerekir.
7. Cinsel temas meydana gelmeden ve sahih bir halvet gerçekleşmeden boşanırsa, yarım mehir verilir. Bu daha çok Hanefîler'le Hanbelîler'in görüşüdür.
8. Nikah akdinden sonra belirtilen iki husus gerçekleşmeden eşlerden biri ölürse, yine mehir tam olarak verilir. Bu daha çok Şafiîler'in görüşüdür.
9. Mehir nakit para olabileceği gibi, istifade edilip alım-satımı mübah olan bir eşya da olabilir.
10. Mehir aynı zamanda hizmet gibi bir menfaat da olabilir. Bu daha çok Hanbelîler'in görüşüdür.
11. Alım-satımı mübah olmayan, yani mal-i mütekavvim kapsamına girmeyen bir maddenin mehir olarak belirlenmesi caiz değildir.
12. Bu gibi maddelerden biri mehir olarak belirlense bile yapılan nikah akdi çoğuna göre sahih sayılır. İmam Malik'e göre, nikah feshedilir.
13. Belirtilen maddelerden biri belirlendikten sonra adam nikahladığı kadınıla cinsel temasta bulunursa, nikah yine feshedilir ve kadına mehr-i misil vermesi gerekir.

MEHİR, SİDAK, SADAK

Evlenirken, yani nikâh akdi yapılırken erkeğin kadına vermeyi kabul ve taahhüt ettiği mal veya nakde mehir denildiği gibi “sidak” ve “sadak” da denir. Böylece bu iki kelimenin kadına verilmesi taahhüt edilen nakit veya mala delâlet eden eş anlamlı iki kelime olduğu anlaşılıyor.

Mehir daha çok kadına tanınan bir hak ve teminattır. Boşama yetkisini elinde tutan kocayı, bu konuda keyfi hareket etmekten alıkoymaya kısmen de olsa yarayan bağlayıcı bir faktördür.

Dördüncü cildin sonunda mehir konusu kısmen işlenmiş ve açıklanmış bulunuyor. Burada ise, konuyla ilgili diğer hadisleri ve açıklamaları getirmek suretiyle daha da aydınlatıcı bilgiler vereceğiz.

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَاءَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ نَفْسِي لَكَ فَقَالَتْ قِيَامًا طَوِيلًا فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: زَوْجْنِيَةَ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ تُصَدِّقُهَا إِيَّاهُ فَقَالَ: مَا عِنْدِي إِلَّا إِزَارِي هَذَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنْ أُعْطِيََتْهَا إِزَارَكَ جَلَسْتُ لِإِزَارِكَ فَالْتَمَسَ شَيْئًا فَقَالَ: مَا أَجِدُ شَيْئًا فَقَالَ: اأَلْتَمِسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ فَالْتَمَسَ فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: هَلْ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ؟ قَالَ: نَعَمْ سُورَةٌ كَذَا وَسُورَةٌ كَذَا لِسُورٍ يُسَمِّيَهَا فَقَالَ لَهُ لَنَبِيٍّ ﷺ: قَدْ زَوَّجْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ.

Sehl b. Sa'd (radiyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: “Ya Rasulallah! Doğrusu

ben kendimi sana hibe ettim” ve böylece kadın uzun bir süre ayakta durup (cevap) bekledi. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp şöyle dedi: “Ya Rasullallah! Eğer senin buna ihtiyacın yoksa onu benimle evlendir.” Bu teklif üzerine Rasullallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama sordu: “Yanında sadak olarak ona vereceğin bir şey var mıdır?” Adam da “Yanımda sadece şu izarım (bedeni örten entari) var” diye cevap verdi. Efendimiz ona: “İzarını ona verecek olursan, izarın olmadığı halde oturup (kalırsın). Başka bir şey ara” diye buyurdu. O da başka bir şey bulamıyorum deyince Rasullallah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Bir şey ara, isterse o şey demir bir yüzük olsun” buyurdu. Ama adam hiçbir şey bulup temin edemedi. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “Kur’an’dan yanında bir şey var mı?” diye sordu. O da: “Evet, şu sûre, şu sûre var diyerek birkaç sûrenin ismini andı. Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: “O halde ben de o kadını sana, yanındaki Kur’an’a karşılık (o sûreleri o kadına öğretmene bedel) zevce olarak nikâhlıyorum” buyurdu.”¹⁰⁴

وَعَنْ أَبِي الثَّعْمَانِ الْأَزْدِيِّ قَالَ رَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِمْرَأَةً عَلَى سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ قَالَ: لَا يَكُونُ لِأَحَدٍ بَعْدَكَ مَهْرًا.

Bu konuda diğer bir rivayet Ebû Numân el-Ezdi (radiyallahu anh)’dan yapılmıştır. Adı geçen diyor ki: “Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kadını Kur’an’dan bir sûre (mehir olmak) üzere evlendirdi ve sonra şöyle buyurdu: “Bu senden sonra hiçbir kimseye mehir olmaz (sana has bir uygulamadır).”¹⁰⁵

İki hadisin 3 delâletinden, kadına verilmesi lüzumlu olan mehir için kesin bir taban ve tavan belirtilmediği ortaya çıkıyor. Aynı zamanda mehrin mutlaka mal veya para gibi maddî bir eşya olması da şart değildir. Kur’an’dan bir sure olsun öğretmek yeterlidir. Şu kadar ki, mehir vermekle yükümlü bulunan erkeğin malî gücü yani ekonomik yapısı söz konusudur. Herkes malî kudretine göre bir şey takdir edip verebilir.

Ancak iki hadisten, sûre öğretme gibi mânevî menfaatin sadece, yani istisnâî olarak bir kadına mahsus olduğunu öğreniyoruz. Müctehid imamlar ise,

104 Buhârî/Nikâh: 14, 33, 40. Müslim/Nikah: 76. Ebû Dâvud/Nikâh: 30. Tirmizî/Nikâh: 23

105 Saîd kendi Sünen’inde mürselen rivâyet etmiştir.

konuyu daha detaylı ele alıp incelemişler ve az farklı ichtihad ve yorumlar ortaya koymuşlardır. Nitekim dördüncü cildin sonunda onların bu görüş ve ichtihadlarını nakletmiş bulunuyoruz.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Sehl b. Sa'd hadisinin sahîh olduğunda muhaddislerin hemen hemen görüş birliği vardır. Ancak hadisin son kısmıyla ilgili üç ayrı rivayet bulunuyor ki, mâna ve hüküm yönünden aynı, lafız yönünden farklıdır. O bakımdan bu hadisle çıkarım ve istinbat yapılabilir.

Ebû Numân hadisine gelince, İbn Hacer'e göre, râvileri arasında marûf olmayan biri bulunuyor. Bu yönüyle delil gösterilmeye pek salih değildir. Ama bu anlamda birkaç rivâyetin mevcudiyetini dikkate alanlar üzerinde ihtiyatla durmuşlardır.

Kendini Hz. Peygamber'e hibet eden, yani O'na zevce olup karşılığında mehir istemeyen kadının kim olduğu tespit edilmemiştir. Havle binti Hakem veya Ümmü Şüreyk olduğu söylenir. Ahzab suresi 50. âyetle anılan kadının bu olmadığını belirtenler ekseriyettedir.

Sözü edilen kadına talip çıkan ashabın da kim olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Sadece Ensar'dan bir zat olduğu söylenmektedir.

Birinci hadisin son kısmı şöyle de rivâyet edilmiştir: Adam şu ve şu sûreler var deyince Efendimiz ona soruyor: "Onları ezbere okuyabiliyor musun?"

Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, adamın Bakara veya ondan sonra ikinci sırayı alan Al-i İmrân sûresini ezbere bildiği belirtilmiştir. Nitekim Ebû Dâvud ile Nesâî'nin tespit ve rivâyetleri de böyledir. İbn Mes'ud (radiyallahu anh)'dan rivâyet edilen hadis de Ebû Hureyre rivâyetini desteklemektedir.

Dumayre ve Ebû Ümâme hadislerinden ise buna yakın lafızlara yer verilmiş ve adamın Bakara suresi'ni ezbere bildiği ifade edilerek yanında bundan başka bir şey olmadığına değinilmiştir.¹⁰⁶

Ebû Hureyre (radiyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivâyette ise şu bilgi

verilmektedir. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama: “Sen şu kadına yirmi âyet öğret de senin karın olsun” buyurulmuştur.

İbn Hacer bu ve benzeri rivâyetleri dikkate alarak, sidak (sadak) konusunu ele alıyor ve lüzumlu bir menfaatin de sadak olabileceğini söylüyor.

Sonra da hadis, sadaksız yani mehirsiz evlenmenin câiz olmadığına delâlet etmektedir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’in ise mehirsiz evlenmesinde bir sakınca olmadığı kesin biçimde anlaşılmaktadır. Böylece mehirsiz evlenmenin cevazı Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)’e hasır, ümmetine teşmil edilemez. Nitekim İmam Mâlik ve onun halkasında yer alan ilim adamlarına göre, mehir nikâhın sıhhatinin şartlarından. O bakımdan mehirsiz nikâh sahîh olmaz. Hanefî fukahasına göre, mehir anılmaksızın yapılan nikâh akdi sahîhse de mehri düşürmez. Adam emsaline uygun mehir vermekle mükellef tutulur.

Müctehid imamlar mehir için dört şart belirlemişlerdir:

Kıymet ölçüsüne giren bir mal olmalıdır. Kıymeti olmayan az bir şeyin mehir olması söz konusu değildir. Zira mehir ilk adımda, erkeğin kadının nafaka ve sair ihtiyacını karşılamakla yükümlü bulunduğunu ifade eder. O bakımdan mehir olarak verilecek veya verilen şeyin bir değer taşıması, kıymet ölçüsüne girmesi gerekir.

Temiz olması ve istifâde edilir bulunması gerekir. O bakımdan temiz olmayan, yani şeran murdar sayılan alkollü maddeler, domuz, kan, ölmüş hayvan eti mehir olarak verilmez. Hatta İmam Mâlik adam bu murdar şeylerden birini mehir olarak vermek üzere kadınla evlenirse, nikâhları feshedilir. Ancak böyle bir mehirle evlenip cinsel temasta bulunursa, o takdirde misline uygun helâl olanından mehir vermesi gerekir.¹⁰⁷

Gaspedilmiş bir mal olmamalıdır. Zira bu durumda gasbedilmiş bir mal sadak olamaz yani mehir olarak kabul görmez. Hatta İmam Mâlik’e göre, evlenen çift reşîd iseler ve mehir olarak verilen malın gaspedilmiş bir mal olduğunu da biliyorlarsa, o takdirde nikâh akdi bozulur. Ancak cinsel temas vuku bulursa, o takdirde nikâh fasid olmaz adamın gaspedilmiş olmayan bir maldan mehir vermesi gerekir.

Hanefiler'e göre; mehir olarak verilen mal gaspedilmiş bir mal olsa ve taraflar bunun böyle olduğunu bilse, yine de yapılan akid sahihtir. Malın gaspedilmiş olması akdin sıhhatine tesir etmez.

Meçhul bir şey olmamalıdır. Nitekim Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî mezhepleri-ne göre, mehir meçhul olduğu takdirde yapılan akid sahih sayılmaz. Hanefiler'e göre, akid sahih olur, ancak vasfı ve özelliği belli olmayan mal on dirhemden aşağı kıymet taşımamalıdır.

Böylece Hanefiler ve Şafiîler nikâhın şartlarından saymamışlar, hem de konuya esneklik ve rahatlık getirmişlerdir.

Kur'ân'dan bir veya birkaç sûre öğretmekte bir takım faydalar varsa da, mal-i mütakavvim kapsamına girmemektedir. O bakımdan fukahanın çoğuna göre mehir yerine geçmez. Nitekim Hanefî fukahası, Kur'ân öğretmek üzere evlenecek olursa, nikâh akdi sahihtir. Kadına ise bunun yerine mehr-i misil vermesi gerekir. Yani mücerred Kur'an okutmak ve öğretmek mehir yerine geçmez. Ama adamın kendine ait köle veya cariye, evleneceği kadına hizmet etmek üzere mehir olarak ortaya koyması câizdir.¹⁰⁸

Şafiîler'e göre, mehrin akid anında anılması sadece sünnettir. Anılmadığı takdirde akid sahihtir ve kadına mehr-i misil verilmesi gerekir. Mehri ise, alım-satımı caiz ve sahih olan her maldan belirlenebilir. Alım-satımı caiz ve sahih olmayan bir mal ve eşya mehir olamaz.¹⁰⁹

Diğer yandan bazı Şafiîler, İshak ve Hasan b. Sâlih'e göre meşru bir menfaatin mehir olarak belirlenmesi caizdir. Meselâ hizmet için bir kadın tutulması, kölenin hizmeti bu cümledendir. Kur'an öğretmek de bir hizmettir.

Hanefiler ise, Kur'ân öğretmenin bir hizmet olduğuna değinirlerken, Kur'ân öğretmeye karşılık ücret almanın caiz olmadığını kabul ederler. Mâlikîler de bunda kerahet söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir. Kadı İyaz, bunun caiz olduğunu belirtmiştir.

108 Fetavâyı Hindiyî: 1/302

109 el-Gamravî/es-Siracul-Vehhac: 387

NİKAH AKDİNDE MEHİR ANILMAZSA

عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَتْ أُنِيَ عَبْدُ اللَّهِ فِي امْرَأَةٍ تَزَوَّجَهَا رَجُلٌ ثُمَّ مَاتَ عَنْهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا صَدَاقًا وَلَمْ يَكُنْ دَخَلَ بِهَا قَالَ: فَاخْتَلَفُوا إِلَيْهِ فَقَالَ: أَرَى لَهَا مِثْلَ مَهْرٍ نِسَائِهَا وَلَهَا الْمِيرَاثُ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ فَشَهِدَ مَعْقِلُ بْنُ سِنَانَ الْأَشْجَعِيُّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى فِي بَرَّوَعِ ابْنَةِ وَاشِقٍ بِمِثْلِ مَا قَضَى.

Bu hususta bazı bilgiler vermiş bulunuyoruz. Fukahanın çoğu şu hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır: "Yapılan rivâyete göre, Alkame diyor ki: Bir kadın hakkında Abdullah (b. Abbas) (radıyallahu anh)'ya başvuruldu. Kadının kocası ona bir mehir belirlemeden ölmüş ve nikâh akdinden sonra onunla cinsel temasta da bulunmamış. Böylece konu hakkında ashab arasında farklı görüşler ortaya çıkmaya başladı. Ama Abdullah (b. Abbas) (radıyallahu anh)' şöyle bilgi verdi: "Diğer kadınlara verilen mehrin mislinin bu kadına verilmesini öngörüyorum ve bu kadına ölen kocasından miras alma hakkı da vardır. Aynı zamanda şer'i bekleme süresi olan iddet de gereklidir."

Abdullah'ın bu fetva ve görüşüne Ma'kıl b. Sinan el-Eşcaî şehadet ederek Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Berva'a bint Vâsık için emsaline göre mehir verilmesine hükmettiğini haber verdi. Böylece ihtilâf çözülmüş oldu.¹¹⁰

Bu hadis üzerinde hayli durulmuştur. İbn Hazm: "Hadiste ta'na uygun bir zayıflık yoktur. Zira isnadı sahihtir" derken, İmam Şafî: "Bunun benzerinin sübut bulduğunu hiçbir vechile muhafaza etmiş değilim" demiştir. Bazısı da: "Hadiste ızdırıp vardır" diyerek delil gösterilmeye sâlih olmadığına işârette bulunmuştur. Zira hadis bir rivâyette Ma'kıl b. Sinan'dan, bir diğer rivâyette Eşca kabilesinden olan bir adamdan ve bir başka rivâyette "Eşca kabilesinden bazı

¹¹⁰ Ebû Dâvud/Nikâh: 31. Tirmizî/Nikah: 44. Nesâî/Nikâh: 68. Talâk 57. Ahmed: 3/480, 4/280

kimselerden” şeklinde rivâyet edilmiştir. Bu farklılık ise hadiste ızdırıp meydana getirmiştir. Tirmizi bu hadisi sahîhlemiş, Beyhakî de “İbn Sinan meşhur bir sahabidir. O bakımdan hadis üzerindeki ihtilâf onun sıhhatına zarar vermez” demiştir. Çünkü az farklı da olsa rivâyetlerin hepsi de sahihtir. İmam Şâfi’nin “Eğer Bervaa hadisi sahih olsaydı herhalde onunla ihticac edip hüküm çıkarırdım” dediğine karşılık Ebû Ubeydullah şöyle demiştir: “İmam Şâfi eğer hazır olabilseydi, ben şu insanların önünde şöyle diyerek sesimi yükseltirdim: Hadis sahihtir ve sen onunla ihticacda bulunup hüküm çıkar.”¹¹¹

Nikâh akdinde mehir belirlenmez de adam ölürse, isterse eşiyle cinsel temasta bulunmuş olsun, isterse bulunmamış olsun, halvet-i sahiha meydana gelsin gelmesin kadın emsaline uygun mehir almaya hak kazanır. Hadis buna açık şekilde delâlet etmektedir. Nitekim İbn Mes’ud (radiyallahu anh), İbn Sirîn, İbn Ebî Leylâ, Ebû Hanife ve arkadaşları, İshak ve Ahmed de aynı görüş ve icthat-tadırlar.

Hiz. Ali, İbn Abbas, Ömer (radiyallahu anhuma), İmam Mâlik, Evzâî, Leys, el-Hâdi ve Şâfi’den gelen bir rivâyeti aynı zamanda Kasım’dan gelen bir rivâyete göre bu durumda kadın mehirc hak kazanmaz, sadece mirasa müstehik olur.

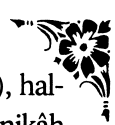
Şâfi’den yapılan bir diğerc rivâyete göre ise, kadın mehir hakkına da sahip olur şeklindedir.¹¹²

Hadis-i Şerifden Çıkarılan Hükümler

1. Nikâh akdinde mehir anılmaz ve belirlenmezse, yapılan akid sahih kabul edilir. İmam Mâlik buna muhalefet etmiştir. Ona göre mehir nikâhın şartlarındandır.
2. Nikâh akdinde mehir anılmaz ve belirlenmezse, kadın yine de bu hakka sahihtir, emsaline uygun mehir alır.
3. Nikâh akdinde mehir anılmaz ve adam da henüz cinsel temasta bulunmadan ve sahih bir halvette meydana gelmeden ölürse, kadın hem mehir hakkına, hem de miras hakkına sahip olur.

¹¹¹ Neylül’-Evtar: 6/195

¹¹² Neylül’-Evtar: 6/195

4. Mehir řu üç manadan biriyle gerçekleşir: Duhul (cinsel temas), halvet-i sahiha, karı-kocadan birinin ölümü. Bu durumlarda ister nikâh akdinde mehir anılıp belirlenmiş olsun, ister olmasın fark etmez.
5. Hattâ adam, kadına hiç mehir vermemek şartıyla evlense yine de kadının mehr-i misil almaya hak kazanır. Yani bu durumda adam kadınla cinsel temasta bulunur veya ölürse, kadın emsaline uygun mehir alır.¹¹³

I. KONU

HAC

Harem Dahilinde Hangi Hayvanlar Öldürülebilir?.....	11
Mekke'nin Diğer Beldelerden Üstünlüğü.....	17
Medine Haremi Ve Avlanmanın Haramlığı.....	21
Hac Veya Umre İçin Mekke'ye Girerken.....	27
Kudum Tavafı, Remel Ve İztıba.....	32
Hacerul-Esved'i İstilam Etmek.....	37
Tavafı Abdestli Yapmak Ve Örtünmek.....	45
Tavaf Esnasında Allah'ı Anmak.....	49
Binek Üzerinde Tavaf Yapmak.....	55
İki Rek'at Tavaf Namazı Ve Tavaftan Sonra İstilam.....	60
Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmek.....	63
Mina'dan Arafat'a Gitmek Ve Arafat'ta Vakfeye Durmak.....	70
Arafat'tan Müzdelife'ye Ve Oradan da Mina'ya Gitmek.....	80
Bayramın Birinci Günü Cemre-i Akabe'ye Taş Atmak.....	88
Mina'da Kurban Kesmek.....	98
Bayramın Birinci Günü Ziyaret Tavafı Yapmak.....	108
Haccın Rukünlerinde Takdim Ve Tehirdebir Sakınca Var Mıdır?.....	113
Kurban Bayramı Günühutbe Okumanın İstihbabı.....	119
Hacc-ı Kırana Niyet Edenin Ne Yapması Yeterli Olur?.....	123
Taş Atma Süresince Mina'da Kalmak.....	128
Mina'dan Ayrılıp Bir Süremuhassab'da Konaklamak.....	134
Kabe'ye Girmek Ve Onunla Teberrükte Bulunmak.....	137
Zemzem Suyu Ve Özelliği.....	140
Veda Tavafı.....	144

II. KONU

KURBAN

Yedi Kişinin Bir Deve Veya Sığır Kesmesi.....	153
Kurbanlık Hayvanın Etinden Yemek.....	157
Kurban Kesmeyi Teşvik.....	161

Kurbanlık Hayvanın Yaşı.....	165
Bir Kusurdan Dolayı Kurban Edilmeyen Hayvan.....	171
Ev Halkı İçin Bir Koyununkurban Edilmesi Yeterlidir.....	179
Kurban Keserken Besmele Çekmek.....	183
Deve Nasıl Kesilir ?.....	188
Kurban Kesmenin Vakti Ve Süresi.....	191
Kurban Etinden Yedirmek.....	198
Kurban Derisini Tasadduk Etmek.....	204
Akika Kurbanı.....	208

III. KONU BÜYÜ' ALIŞVERİŞ

Alım-Satım Vecaiz Olan Olmayan Şeyler.....	219
İhtiyaç Fazlası Suyunsatılması Menedilmiştir.....	227
Damızlık Hayvandandöl Satın Almak Caiz Midir?.....	231
Bey'ül-Garer.....	234
Taksitle Satış.....	240
Üzüm İçki İmal Edene Satılması Haram Kılınmıştır.....	247
Henüz Sahip Olmadığı Şeyin Şatışı Menedilmiştir.....	251
Satıcının Sattığı Malıbir Başkasına da Satması.....	254
Müşteri Satın Aldığı Malı kabzetmeden Önce Satabilir Mi?.....	256
Şehirlinin Araya Girip Köylünün Malınınonun Namına Satması Menedilmiştir.....	264
Almak Niyeti Olmadığı Halde Müşteri Kızıştırmak İçin Fiyatı Artırmak.....	268
Biri Bir Malı Satın Almak Üzere İkendigeri O Malı Almaya Kalkışmasını.....	271
Olgunlaşmadan Meyveyi Satmak Menedilmiştir.....	276
Alım-Satımda Birtakım Şartlar İleri Sürmek.....	281
Alım-Satımda Hile Ve Aldatmadan Uzak Durmak.....	289
Kapora (Pey Akçesi).....	295
Meclis Muhayyerliğinin Sükutu.....	299
Rıba (Faiz).....	306
İçinde Riba (Faiz)in Olduğu Şeyler.....	311

Beyu'line.....	322
Bir Malı Satarken Varsa Ondaki Kusur Ve Arızayı Müşteriye Açıklamak Gerekir.....	326
Satışta Kasten Hileye Başvurmak.....	331
Ticarette Kâr Sınırlandırılabilir Mi?.....	336
İhtikar.....	340
Satıcı İle Alıcı Arasındaki İhtilaf.....	347
Selem Akdi.....	353
Karz (Faizsiz Ödünç Para Vermek).....	361
Hayvan İstikrazında Bulunmak.....	366
Rehin Verip Almak.....	369
Şirket Ve Mudarabe.....	377
Kâfirlerden Hediye Almak Hediye Vermek.....	385
Hediye Hediyeyle Karşılık Vermek.....	392
Kişinin Çocukları Arasında Adaleti Gözetmesi.....	396
Baba Evladının Malından Yararlanması.....	403
Kadın Kendi Malından Veya Kocasına Ait Maldan Harcayabilir Mi?.....	407

IV. KONU

VAKIF

Vakıf Ve Sünnetteki Yeri.....	419
Taşınır Taşınmaz Malların Vakfı.....	429
Akrabaya Vasiyet Yoluyla Vakfetmek.....	433
Evlada Yapılan Vakıf.....	440
Kabe'ye Harcanmak Üzere Yapılan Bağıştan Arta Kalanı Nasıl Değerlendirilir?.....	444

V. KONU

VASİYET

Vasiyetler Ve Taşığıdı Hükümler.....	451
Malın Üçte Birinden Fazlasını Vasiyyet Etmenin Keraheti.....	456
Harbinin Vasiyyeti Yerine Getirilir Mi?.....	462
Ölenin Velisi Doğruluğunu Bildiği Takdirde Onun Borcunu Öder.....	464

VI. KONU

NİKAH

Nikah Ve İlgili Hükümler.....	471
Evlenmek İçin İstenilen Kadının Sıfatı.....	477
Birinin Talip Olup İstedığı Kızı Bir Başkasının İstemesi.....	480
Talip Olup Evlenmek İstedığı Kızabakmasında Bir Sakınca Yoktur.....	483
Nikah Ancak Veli İle Gerçekleşir.....	489
Nikah Akdinde Şehadet.....	496
Nikahta Kefaet.....	501
Mut'a Nikahı.....	507
Zevacüt-Tahlil (Hülle).....	513
Nikah-ı Şiğar.....	518
Sidak (Mehir).....	522
Mehir, Sidak, Sadak.....	530
Nikah Akdinde Mehir Anılmazsa.....	535

